مختصر زاد المعاد

د آخرت توښه

تالیف: ابن قیم الجوزیة
ترجمه : سلطان محمود صلاح

Download From; Aghalibrary.com

د کتاب پېژندنه

نوم : د آخرت توښه
مولف : امام ابن قيم الجوزية
مترجم: سلطان محمود صلاح
خپرونکي: د القلم د ژباړې او خپرنې خپرندويه اداره
شمير : ۱۰۰۰ټوکه
د چاپ نېټه: ۱۳۸۵ کال د کب مياشت
د چاپ نوبت: لومړی
آدرس: ګل حاجي پلازا، څلورم پوړ، ۴۰۶ نمبر اطاق، ارباب روډ پېښور
تليفون: ۰۹۱-۵۷۰۰۱۸۴
مرسته: په بلجيم کې له اړو افغانانو سره د مرستې دفتر

د چاپ حقوق له خپرونکي سره محفوظ دي

Download From; Aghalibrary.com

بسم الله الرحمن الرحيم

فهرست

شمیره	عنوان	مخ
۱	د مترجم خبري	الف
۲	امام ابن قیم الجوزية	۱
۳	د امام ابن قیم مقدمه	۳
۴	الله تعالی پاك دی...	۷
۵	د رسول (ص) په لار ښونو د پوهې فرضیت	۹
٦	د اوداسه په هکله د رسول (ص) هدایات	۱۰
۷	د رسول الله (ص) لمونځ	۱۲
۸	د سهار د لمانځه قرائت	۱٦
۹	د نورو لمونځونو په قرائت کې د رسول(ص)...	۱۷
۱۰	په رکوع کې د رسول (ص) سنت	۱۹
۱۱	د رسول الله (ص) سجده	۲۲
۱۲	فصل	۲۴
۱۳	په قعده کې د رسول الله (ص) سنت	۲۵
۱۴	دعا	۲۷
۱۵	د سهوې سجده	۲۹
۱٦	د سنت لمانځه په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۳۳
۱۷	په تهجد لمانځه کې د رسول (ص)سنت	۳۵
۱۸	د څاښت نفل	۴۲
۱۹	د شکرانې او تلاوت سجده	۴۳
۲۰	د جمعې د ورځې په هکله د رسول (ص)...	۴۴
۲۱	د رسول (ص) د جمعې لومړنی خطبه	۴۷
۲۲	د جمعې د ورځې احترام	۴۸

Download From; Aghalibrary.com

۲۳	د عید دلمانځه په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۵۰
۲۴	د کسوف د لمانځه په هکله د رسول(ص) هدایات	۵۳
۲۵	د استسقاء لمونځ او دعا	۵۵
۲٦	په سفر کې د رسول(ص) د عباداتو طریقه	۵۸
۲۷	د قرآنکریم د تلاوت په هکله د رسول(ص)...	٦۱
۲۸	د رنځورانو د عیادت په هکله د رسول(ص)...	٦۳
۲۹	د جنازې په اړه د رسول (ص) لارښوونې	٦۴
۳۰	د خوف لمانځه په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۷۳
۳۱	د زکات په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۷۵
۳۲	فصل	۷۸
۳۳	د نفلي صدقې په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۸۱
۳۴	د روژې په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۸۴
۳۵	فصل	۸۷
۳٦	فصل، د نفلي روژې په هکله د رسول (ص)...	۸۹
۳۷	د اعتکاف په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۹۱
۳۸	د حج او عمرې په اړه د رسول (ص) لارښوونې	۹۴
۳۹	فصل	۹٦
۴۰	فصل	۱۱۱
۴۱	فصل	۱۱۵
۴۲	فصل	۱۱۷
۴۳	فصل، بیت الله شریف ته ننوتل	۱۱۹
۴۴	د قربانۍ او عقیقې په هکله د رسول (ص)...	۱۲۲
۴۵	فصل	۱۲۵
۴٦	د عقیقې په اړه د رسول (ص) لارښوونې	۱۲۷
۴۷	د نومونو په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۱۲۸
۴۸	د الفاظو د غوره کولو په اړه د رسول (ص)...	۱۳٦
۴۹	د ذکر په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۱۴٦
۵۰	کور ته د داخلیدو په وخت کې د رسول (ص)...	۱۴۷

Download From; Aghalibrary.com

۵۱	فصل، د آذان په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۱۴۸
۵۲	فصل، د خوړو په اړه د رسول (ص) لارښوونې	۱۵۰
۵۳	د سلام او اجازې په هکله د رسول (ص)...	۱۵۴
۵۴	پر اهل کتابو د سلام په اړه د رسول (ص).	۱۶۰
۵۵	د اجازې غوښتلو په اړه د رسول (ص) لارښوونې	۱۶۱
۵۶	د پرنجي د ځواب ویلو په هکله د رسول (ص) ...	۱۶۵
۵۷	د سفر په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۱۶۸
۵۸	فصل، د حاجت خطبه	۱۷۲
۵۹	فصل، د خوب په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۱۷۵
۶۰	فصل، د وسوسې په اړه د رسول (ص) لارښوونې	۱۷۶
۶۱	فصل، د عصې په وخت کې د رسول (ص)...	۱۷۹
۶۲	فصل، هغه الفاظ چې رسول (ص) یې ویل...	۱۸۲
۶۳	فصل، د جهاد په هکله د رسول (ص)...	۱۸۴
۶۴	فصل، د جهاد مرتبې	۱۸۹
۶۵	فصل	۱۹۱
۶۶	فصل، د رسول (ص) دعوت او د اصحابو (رض)...	۱۹۸
۶۷	د مشرکانو ظلمونه او طائف ته د رسول (ص)...	۲۰۴
۶۸	فصل، اسراء او معراج	۲۰۸
۶۹	فصل، هجرت	۲۱۴
۷۰	فصل، مدینې ته رسیدل	۲۲۴
۷۱	فصل، د جومات جوړول	۲۲۷
۷۲	فصل، په مدینه کې قیام او د جهاد حکم	۲۳۴
۷۳	فصل، د جهاد په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۲۴۴
۷۴	فصل، د اسیرانو په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۲۵۱
۷۵	فصل	۲۵۳
۷۶	فصل، د سولې او امان په هکله د رسول (ص)...	۲۵۵
۷۷	د عقد الذمة او جزیې په اړه د رسول (ص) ...	۲۶۷
۷۸	د کفارو او منافقینو د ترتیب په هکله ...	۲۷۱

Download From; Aghalibrary.com

۷۹	فصل، له خلکو سره د رسول (ص) معامله	۲۷۵
۸۰	فصل، غزاګانې	۲۷٦
۸۱	فصل، د بدر لويه غزا	۲۸۱
۸۲	د سويق غزا	۲۸۷
۸۳	د احد غزا	۲۸۸
۸۴	فصل، د دې غزا (احد) درسونه او احکام	۲۸۹
۸۵	فصل، د حمراء الاسد پېښه	۳۰۹
۸٦	د بنو نضير غزا	۳۱۱
۸۷	د ذات الرقاع غزا	۳۱۲
۸۸	د بدر دوهمه غزا	۳۱۲
۸۹	د دومة الجندل غزا	۳۱۳
۹۰	د مريسيع غزا	۳۱۳
۹۱	د افك پېښه	۳۱۳
۹۲	د خندق غزا	۳۱۷
۹۳	فصل، د حديبې سوله	۳۱۸
۹۴	فصل د خيبر غزا	۳۲۷
۹۵	ددې غزا حکمتونه او فقهي درسونه	۳۲۹
۹٦	فصل، د فتحې غزا	۳۳۴
۹۷	د حنين غزا	۳۳۹
۹۸	ددې غزا احکام او پندونه	۳۴۱
۹۹	د طائف غزا	۳۴۴
۱۰۰	ددې واقعې فقهي حکمونه	۳۴۸
۱۰۱	فصل، د تبوك غزا	۳۵۱
۱۰۲	د منافقانو توطئه	۳۵۹
۱۰۳	مسجد ضرار	۳٦۱
۱۰۴	فصل، ددې کيسې درسونه او حکمتونه	۳٦۳
۱۰۵	فصل، هغه درې کسان چې وروسته کړای...	۳٦۸
۱۰٦	فصل، د ابوبکر (رض) تر امارت لاندې حج	۳۸۲

Download From; Aghalibrary.com

۱۰۷	د علاج په اړه د رسول (ص) لارښوونې	۳۸۳
۱۰۸	د بد نظر علاج	۳۸٦
۱۰۹	فصل، د غم د علاج په هکله د رسول (ص)..	۳۹۱
۱۱۰	د تشويش او خفګان په هکله د رسول (ص)...	۳۹۳
۱۱۱	د بې خوبۍ او ويرې د علاج په هکله د رسول (ص) .	۳۹۸
۱۱۲	د حفظ صحې په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۳۹۹
۱۱۳	فصل، د فيصلو او احکامو په هکله د رسول (ص)...	۴۰۳
۱۱۴	فصل، د غنيمت په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۴۰۷
۱۱۵	د تحفې قبلولو په اړه د رسول (ص) لارښوونې	۴۰۸
۱۱٦	فصل، د مالونو د ويش په هکله د رسول (ص)	۴۰۹
۱۱۷	فصل، له دښمنانو سره د معاملې په هکله د رسول (ص)...	۴۱۴
۱۱۸	فصل، د نکاح په هکله د رسول (ص) لارښوونې	۴۱۸

پای

Download From; Aghalibrary.com

Download From; Aghalibrary.com

د مترجم خبرې

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمدلله رب العالمين و العاقبة للمتقين و الصلاة و السلام على اشرف المرسلين سيدنا و مولانا محمد و على آله و اصحابه و من تبعهم باحسان الى يوم الدين.

د خدای تعالی اراده داسې شویده چې انسان خپل همیشنی برخلیک پخپله وټاکي د دنیوي ژوند په نوم فرصت ورکړل شوی چې د نیکمرغۍ او بد مرغۍ له دوو لارو نه یوه غوره کړي. دنیا د انساني ژوند ډیره ارزښتناکه او سرنوشت ټاکونکې مرحله ده، که چا د رڼا (اسلام) په لاره پل کیښود او دا مزل یې تر پایه ووهه، نو تلپاتې نیکمرغي یې وګټله او که چا د تیارو لاره ونیوه، هغه که دا دنیوي پړاو په تیندکونو ووهي او یا له مادي پلوه آرام ورنه تیر شي، همیشنی ژوند او وروستی پړاو یې له بدمرغۍ او کړاونو نه ډک دی، او پخپل همدې غلط انتخاب سره ځان داسې ځای ته رسوي چې هلته به د مرګ هیله کوي، خو مري به نه (العیاذ بالله).

د بنده خپله خوښه دلته څه کري، تر څو هلته یې وریبي، څه ډول تیاري نیسي، او په کومو وسایلو ځان سمبالوي؟ آیا هغه وسایل خپلوي چې د مرګ په ګوزار خپل کار پریږدي، له منځه ځي، استهلاک کیږي، او په همیشني ژوند کې د کار او ګټې نه وي، او که نه داسې وسایل غوره کوي چې مرګ یې ګټه او اغیزه له منځه نشي وړی، او نه یوازې ددې محدود ژوند تر پایه فایده او رڼا لري، بلکه د اخروي تلپاتې ژوند د سوکالۍ او له الهي دایمي نعمتونو نه د برخمن کیدو تضمین هم کوي.

الله تعالی لکه څرنګه چې د خپل کرم له مخې د بندګانو په وړاندې ترسیم شوې لارې او د هرې لارې وروستی منزل ټاکلی او معرفي کړیدی، همدا راز یې سعادت ته د رسیدونکې لارې د په ښه کولو، د سفر د قوانینو او ضوابطو د ښوولو او بیانولو پخاطر وخت په وخت خپل صالح بندګان غوره کړي، او د اسلام په ډاډینه لار د تلونکي کاروان د مشرتابه دنده یې ورسپارلې ده.

د خدای تعالی له خوا د غوره شوي خیل په منځ کې چې د رسولانو او نبیانو (ع) خیل دی، حضرت محمد (ص) تر ټولو غوره او د لوړ مقام خاوند دی، د الله تعالی ددې ممتاز رسول (ص) له ځانګړتیاوو نه ممتازه ځانګړتیا داده چې په رسالت سره یې د نبوت او رسالت سلسله بشپړه شوې او پای ته رسیدلې ده.

Download From; Aghalibrary.com

رسول (ص) د خپل مبارک ژوند په دوران کې داسې توښه پریښې ده چې د قیامت تر ورځې پورې د ټولو بندګانو لپاره کافي ده، بختور دی هغه څوک چې آخرت ته د تیارۍ پدې ډګر کې یې د رسول الله (ص) له خوا پرېښودل شوې توښه له ځان سره واخیستله او د ژوندون پیچومي یې سر کړل.

د خدای تعالی تر ټولو غوره رسول حضرت محمد (ص) د خدای تعالی په وړاندې یوازینې مقبول او تر ټولو غوره دین په اکمله توګه بیان او توضیح کړی، او همیشنۍ نیکمرغۍ ته د رسیدونکې لارې لارویانو ته یې ټول هغه څه په میراث پرېښې دي کوم چې پدې لنډ سفر کې ورته په کار دي.

په رسالت له مشرفیدو وروسته د نبي (ص) ژوند په دنیا کې د لارې ډیوه او د آخرت توښه ده، نو که څوک غواړي ایمان یې بشپړ او جنت ته د رسیدو لپاره کافي توښه له ځان سره ولري، ورباندې ده چې د رسول اکرم (ص) په سنتو علم ولري او صحیح عمل ورباندې وکړي. د رسول (ص) مبارک سیرت او ژوند لیک چې په حقیقت کې د قرآنکریم او اسلام شفاهي او عملي تصویر او انځور دی، د احادیثو او سیرت په معتمدو کتابونو کې ساتل شوی او د آخرت توښه له همدغو خزانو نه لاسته راوړل کیدای شي. د سیرت له معتبرو او غوره کتابونو نه یو هم د علامه ابن قیم الجوزیه (رح) (زاد المعاد) نومی کتاب دی، دغه علمي پانګه چې په عربي ژبه په اوو ټوکو کې لیکل شوی د مسلمان لپاره په هر ډګر کې روڼ مشال، د هر درد علاج او هرې پوښتنې ځواب دی. زه چې د شهادت ورځپانې مسئول مدیر وم، د (نورځلی) تر نوم لاندې دیني پاڼې د چلولو دنده هم را په غاړه وه، او په همدې وخت کې دا فرصت په لاس راغی چې د (زاد المعاد) مختصر شوي کتاب ژباړه پیل کړم او (د آخرت توښه) تر عنوان لاندې یې خپاره کړو، دغه زرینه لړۍ لا پای ته نه وه رسیدلې چې شهادت ورځپاڼه ترور شوه، وروسته خدای توفیق را کړ او د کتاب ژباړه مې بشپړه کړه. (الحمدلله). خو بې وسۍ اجازه رانکړه دا قیمتي هدیه خپل له ډیرو قیمتي او ضروري شیانو نه محروم قوم ته همغه وخت وړاندې کړم. له ډیرو دوستانو سره مې ددې ارزښتمن کتاب د چاپ خبره مطرح کړه، تر څو زړه ته رانژدې ورور حاجي محمد هاشم حنیف ددې کارنامې د سرته رسولو ژمنه راسره وکړه او دادی په خپلې لورینې سره یې نوموړی کتاب د چاپ په ګاڼه سینګار کړ. حاجي صاحب حنیف چې په بلجیم کې له اړو افغانانو سره د دفتر مسئولیت په غاړه لري، د خدای په توفیق او ایماني همت سره خپلو هیوادوالو ته ډیر څه کړیدي او لا کوي یې اړو مهاجرینو ته خیمې، بې وسه کونډو ته د کار وسایل، یتیمو زده کوونکو ته د زړه کړې لوازم، لمونځ کوونکو ته جوماتونه، تږو ته د اوبو ځاګان، د علم او پوهې د ترویج پخاطر د کتابونو ترجمه او چاپول، ددې دفتر له مهمو پروژو او کارنامو څخه شمیرل کیږي. دادې تاسو د نوموړي د خیر له کارونو نه د یوه مهم کار عملي پایله ګوري، ډیر مهم اثر (د آخرت توښه) پخپله ژبه لولئ، هیله ده د همدې کتاب په واسطه د نجات له چینې نه کافي توښه له ځان سره واخلئ. له مهربان او رحمان خدای (ج) نه سوال کوم چې (د آخرت توښه) د مؤلف، ژباړن، چاپونکي او ټولو

Download From; Aghalibrary.com

همکارانو او لوستونکو لپاره د آخرت توښه وګرځوي، دا وړوکی عمل په خپل دربار کې قبول او د نورو حسناتو د ترسره کولو توفیق را په برخه کړي.(آمین)

سلطان محمود صلاح

د جمعې مبارکه ورځ- یوه بجه

حیات آباد، پېښور

۱۳۸۵/۱۲/۱۹ = ۲۰۰۷/۳/۹

Download From; Aghalibrary.com

Download From; Aghalibrary.com

محمد بن عبدالوهاب
۱۱۱۵ - ۱۲۰۲هـ

امام شیخ الاسلام محمد بن عبدالوهاب بن سلیمان الوهیبي التمیمي د سعودي عربستان په (عیینه) نومیګ سیمه کي زیږیدلی او لوی شویدی، لومړنۍ زده کړه ییګ له خپل پلار نه چیګ هملته قاضي و، حاصله کړیده، بیا د علم په زده کړه پسیګ ووت، نجد، احساء، حجاز او بصریګ ته ییګ سفرونه وکړل، ورپسیګ بیرته نجد ته پداسیګ حال کیګ راستون شو چیګ الله تعالی ییګ سینه د هغه خګرکګند حق لپاره پرانیستی وه کوم چیګ سید المرسلین ییګ وربانډی مبعوث کړیدي. ده خلك لیدل چیګ د غوره دین له لارښوونو نه ییګ لاریګ او منحرف شویدي، په بدعتونو او ګمراهیو اخته دي، نو له همدیګ امله ییګ د قرآنکریم او نبوي مبارك سنتو لور ته بلنه پیل کړه له علماوو نه یې وغوښتل چیګ د خلکو د عقایدو د اصلاح لپاره لاس په کار شي او د خواره شوي فساد، انحراف او ګمراهۍ مخه ونیسي، همدا راز ییګ د واك خاوندانو ته نصیحت کاوه چیګ د رسول الله (ص) د هدایاتو پیروي وکړي او له انحراف سره مقابلیګ ته راپورته شي، نوموړیګ د خپلی بلنیګ په ترخګ کیګ د فرصت طلبانو او ځګاني ګګتګو د پیروانو له سخت مخالفت سره مخ شو، بالاخره مجبور شو لدی ځګای نه (درعیه) ته لاړ شي او هملته ییګ له امیر محمد بن سعود سره معاهده وکړه، نوموړي د حق بلنه ومنله، له دین نه د دفاع، د بدعتونو خلاف مبارزه او جهاد ته د مسلمانانو د بلنیګ زرین اصول ییګ قبول کړل، الله تعالی په همدیګ تړون او معاهدیګ سره د فرصت طلبو امیرانو، مشرانو او علماوو توطئ شنډی کړی، او د شیخ محمد بلنه هری خوا ته په ښګارونو او بانډو کیګ خوره شوه، او اوس تالیفات ییګ په نړۍ کیګ عام او خواره دي.

Download From; Aghalibrary.com

امام ابن قيم الجوزيه

شمس الدين ابو عبدالله محمد بن ابي بكر بن ايوب بن سعد حريز الزرعي الدمشقي په ابن قيم الجوزيه شهرت لري، نوموړي اصولي، سلفي، مجدد امام د خپلې زمانې د اهل الرای او مفکرينو سالار و.

د ۶۹۱ کال د صفر مياشتې په اوومه په يوه علمي او شريفه کورنۍ کې زيږيدلی دی.

امام ابن قيم الجوزيه ته (الجوزيه) مدرسې ته د نسبت له امله د (الجوزيه) لقب ورکړی شوی، دغه مدرسه په ۷۵۲ کال کې محي الدين ابو المحاسن يوسف بن عبدالرحمن بن علي بن الجوزي چې په (۷۵۲) کال کې وفات شوی، جوړه شويده، د املم ابن قيم پلار دديګ مدرسې ناظم يا سرپرست و، حافظ ابن کثير وايي چې دا تر ټولو غوره مدرسه وه چې په ۸۲۰ کال کې وسوځيده ، خو وروسته بيا جوړه شوه، دا مدرسه د دمشق ښار په (بزوريه) بازار کې چې د غنمو د بازار په نامه يادېده واقع وه، وروسته شاړه شوه او تر ۱۳۲۷ پورې محکمه وه پکې، بيا بنده شوه، ورپسې د يوې خيريه ادارې له خوا د ماشومانو لپاره يوه مدرسه پکې جوړه شوه، خو په ۱۹۲۵ کال د سوريې د انقلاب په دوران کې وسيځل شوه، وروسته يې شاوخوا خګه د کانونه ودان شول، اوس همل‌ته يو وړوکې جومات دی چې تر ننه لمونځونه پکې ادا کيږي.

ابن رجب وايي:

امام ابن قيم له شهاب نابلسی او نورو علماوو نه زده کړه وکړه، د مذهب فقه يې ښه زده کړه، او ښه پکې ماهر شو، د فتوی ورکولو اهليت يې ترلاسه کړ، له شيخ تقی الدين امام ابن تيميه نه يې اٻره زده کړه کړيده مختلف اسلامي علوم يې ښه زده کړل، په تفسير کې يې سيال نه درلود، په اصول الدين، حديث، فقه، او استنباط کې هم تر ټولو وړاندې و، په اصول فقه، عربي ژبه کې يې هم اوږد لاس درلود، علم کلام او نور اٻر خګه يې هم په غوره توګه حاصل کړي وو، په علم سلوك د اهل تصوف په رموزو او علومو کې يې ښه مهارت درلود، او يو ځل پر تصوف او صوفيانو د اعتراض له امله بندي شوی هم دی.

خګو ځګله له سخت ازميښت سره مخامخ شوی دی، په وروستی ځل له شيخ تقي الدين سره بندي شو، دواړه سره بيل وو، او د شيخ تر مرګه پورې په بنديخانه کې و.

برهان الدين الزرعي وايي: ترآسمان لاندې له شيخ ابن قيم نه د زيات علم او پوهې خاوند نشته، په الصدريه مدرسه کې يې تدريس کړی، په الجوزيه کې يې د اوږدې مودې لپاره امامت دنده په غاړه درلوده، پخپل لاس او ګګوتو يې دومره خګه ليکلي چې توصيف يې ممکن ندی، او په مختلفو علومو کې يې زيات تاليفات کړيدي.

Download From; Aghalibrary.com

امام له خپلو تالیفاتو نه دا هدف درلود چیګ د اهل سنت و الجماعه خصائص، او اصول بیان او تشریح کؤی.
د **۷۵۱** هګ کال د رجب میاشتی په (۱۳) مه د لماسختن په وخت کیګ وفات شوی (رحمه الله) په اموي جامع او الجراح جومات کیګ ییګ د جنازیګ لمونحګ ادا شوی او د باب صغیر په هدیره کیګ د خپل پلار خواته خاورو ته سپارل شویدی.

د امام ابن القيم مقدمه

الحمدلله رب العالمين، وأشهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له، و أشهد أن محمدا عبده و رسوله، وبعد:

الله تعالى د ټولو مخلوقاتو يوازينى خالق او مختار كل دى، قرآنكريم فرمايي: ﴿وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ (القصص: ۶۸).

ترجمه: [او رب ستا پيدا كوي هغه څه چې اراده وفرمايي (د پيدايښت يې) او غوره كوي يې نه ى دوى ته هيڅ ختيار (په هيڅ شي كې): پاكي ده الله لره او لوى پورته دى له هغه څه چې دوى يې ورسره شريكوي].

پديې آيت شريف كې له اختيار نه مراد منتخبول او غوره كول دي، د الله تعالى دا قول چې فرمايي: «ما كان لهم الخيره» دا معنى افاده كوي چې دا اختيار له الله تعالى نه پرته بل هيچا ته نشته، او لكه څرنګه چې الله تعالى يوازې د ټولو خالق دى، په خالقيت كې متفرد دى همداسې په غوره كولو كې هم يوازې او متفرد دى، او الله تعالى د اختيار او غوره كولو موافع هم ښګې پيژني، لكه چې فرمايي: ﴿اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ﴾ (الانعام: ۱۲۴)

ترجمه: [الله ښه عالم (ښه پوه) دى په هغه ځاى چې ايږدي رسالت خپل (هلته)، ژر به ورسيږي هغو كسانو ته چې مجرمان دي (په كفر سره) ذلت (سپكوالي) په نزد د الله (په آخرت كې) عذاب سخت په سبب د هغه چې وو دوى په چې مكرونه به يې كول (له مؤمنانو سره)].

او لكه چې فرمايي: ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ (۳۱) أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَةَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضاً سُخْرِيّاً وَرَحْمَةُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ﴾ (الزخرف: ۳۱-۳۲)

ترجمه: او وويل (كفارو) ولى نه نازلوه شي دغه قرآن پر يوه سړي له دغو دوو قريو څخه (چې مكه او طائف دي چې دغه سړي هم) أير لوى دي (لكه وليد په مكه كې او عروه په طائف كې)، آيا دوى تقسيموي ويشي رحمت (نبوت) د رب ستا (لكه ستا (لكه چې دوى وايي)، (نه ده داسې بلك پخپله) مونږ ويشلي قسمت كړي مو دى په منځ د دوى كې معيشت د دوى په

دغه ژوندون لپا کیږ او پورته کوی مو دی ځګینی د دوی د پاسه د ځګینو نورو په مرتبو کیږ د دی چیږ ونیسي ځګیني د دوی (چیږ غنین دي) ځګیني نور (چیږ فقیران دي) تابعان کار کوونکي او رحمت د رب ستا (جنت) خیر أیر غوره دی له هغو (اموالو) چیږ تګولو ییږ دوی (په دنیا کیږ].

دلته الله تعالی د مشرکانو د اختیار له حیثیت نه انکار کوّیدی، او داییږ خګرکګنده کوّیده چیږ دا صفت او حق دوی ته ندی ورکوّل شوی، دوی د اختیار حق نلري، دا یوازیږ د هغه ذات حق دی چیږ دوی ته روزي ورکوي او دوی ییږ مختلفیږ درجیږ کګرځګولی، ځګنی ییږ پر ځګنو نورو لوۀ کوّي.

د الله تعالی دا قول چیږ فرمایي: ((سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ)) ((القصص: ۲۸))

ترجمه: پاکیده الله لره او لوی پورته دي له هغه ځګه چی دوی یی ورسره شریکوي.

دا مبارك آیت دا بیانول غواړي چیږ د الله تعالی ذات له هغو شیانو نه پاك او منزه دی کوم چیږ د مشرکانو شرك يي غوشګتونکی دی لکه د دوی اخیتار او وۀاندیز، او دلته د دوی د شرك مقتصی د دوی د اختیار حق دی، الله تعالی خپل ذات له هغه نه پاك کوّ او خګرنکګه چیږ دلته د مشرکانو شرك د بل خالق د اثبات متضمن نه وۀ، نو ځګکه ییږ الله تعالی تردید ونکوّ، دا آیت لدیږ آیت نه وروسته راغلی چیږ فرمایي:

(فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحاً فَعَسَى أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ) (القصص: ۲۷)

ترجمه: پس هر ځګه هغه خګوك چیږ توبه وباسي (له شرکه) او ایمان راوۀي (په الله او رسول د الله) او عمل وکوّي د نیکیو پس شګائي چیږ وي به دی له خلاصیدونکیو.

لکه خګرنکګه چیږ الله تعالی انسانان پیدا کوّي دي، همداسیږ ییږ له دوی نه انبیاء او رسولان (ع) غوره کوّیدي، دا غوره کول د الله تعالی پر حکمت او علم مبني دي، رسولان (ع) د الله تعالی د علم او حکمت په اساس دیږ مقام ته غوره شوی، پدیږ کیږ د انسانانو اختیار او وۀاندیز نشته، د الله تعالی دغه عام اختیار دده د ربوبیت او وحدانیت له لویو نشګانو او دلایلو خګخه یو دی، او همدا د ده د صفاتو د کمال او رسولانو (ع) د صدق نشګانه ده.

(الله تعالی له پرشګتو نه هم ځګنی غوره او اختیار کوّیدي، لکن چیږ رسول (ص) فرمایي: ((اللهم رب جبريل و ميكائيل و اسرافيل، فاطر السموات والارض عالم الغيب و الشهاده انت تحكم بين عبادك فيما كانوا فيه يختلفون، اهدني لما اختلف فيه من الحق باذنك إنك تهدي من تشاء الى صراط مستقيم)) (رواه مسلم) (ای خدایه! ایږ د جبریل میکائیل، او

اسرافیل پروردګګاره، د آسمانانو او حګمکی پیدا کوونکیه، په پټګو او شګکاره عالمه ته د خپلو بندګګانو په اختلافات کیګ فیصله کوی، هغه حق ته زما لارشګوونه وکؤه چیګ خلك بییګ په هکله په اختلاف کیګ لویدلي، ته چیګ چاته وغواؤی د سمی لاری هدایت کوی).
الله تعالی همدا راز د آدم (ع) له اولادیګ نه نبیان (ع) غوره کؤیدي، بیا بییګ له نبیانو (ع) نه رسولان (ع) غوره کؤی، او بیابییګ له دوی نه اولو العزم غوره کؤیدي، اولو العزم رسولان (ع) پنحګه دي چیګ د احزاب سورت په (٧) او شوری سورت په (١٣) آیت کیګ بییګ یادونه شویده بیا الله تعالی له اولو العزمو رسولانو (ع) نه دوه خلیلان ابراهیم او محمد (ص) غوره کؤیدي.
الله تعالی د بني آدم له جنس نه د اسماعیل (ع) اولاده، بیا له دوی نه بني کنانه، له بني کنانه نه قریش، له قریشو نه بني هاشم، له بني هاشم نه د آدم تر تګولو غوره زوی محمد (ص) غوره او انتخاب کؤی دی، لکه چیګ دده امت بییګ د نورو امتونو له منحګ نه غوره کؤیدی. په (مسند احمد) کیګ له معاویه بن حیده نه په مرفوع روایت کیګ راغلي: (أنتم توفون سبعین أمة، أنتم خیرها وأکرمها علی الله: اسی او یاوم امت یاست، تاسیګ تر تګولو غوره او د الله تعالی په وؤاندی تر تګولو نه با عزت او د لوؤ مقام درلودونکی یست)).
په مسند بزار کیګ له ابو درداء (رض) نه مرفوعا روایت دی چیګ الله تعالی، عیسی بن مریم (ع) ته وفرمایل زه له تانه وروسته داسیګ امت لیاِم یا بییګ پیدا کوم چیګ د خوشالۀ او راحت په وخت کیګ حمد او شکر کوي او د غم او تکلیف په وخت کیګ له صبر او احتساب نه کار اخلي، دا پداسیګ وخت کیګ چیګ علم او حلم به نه وي (د محمد (ص) له نبوت نه مخکی ددیګ امت حال همداسی وٌ، هغوی که څګه علم او حلم نه درلود خو صفت بییګ همدا وٌ)، بیا عیسی (ع) عرض وکؤ چیګ دا څګنګګه کیدای شي، چیګ نه حلم وي او نه علم نو داسی څګنګګه کولی شي،؟ الله تعالی ورته وفرمایل: زه له خپل علم او حلم نه دوی ته حلم او علم ورکوم. ومن الله التوفیق

الله تعالی پاك دی، یوازې پاك شیان قبلوي

الله تعالی د هر جنس تر ټګولو غوره، ستره او پاك ښګیز د حګان لپاره غوره کړیدی. الله تعالی طیب (پاك) دی، پاك ښګیزونه خوشګوي. د بندګګانو له قول، عمل، خیرات او صدقاتو نه یوازیګ هغه قبلوي چیګ پاك وي.
همدا پاکي د بنده د نیکمرغۀ او بدمرغۀ معیار هم دی، ښګوك چیګ پاك او نیکمرغه وي، نو پاك ښګیزونه خوشګوي، سکون بییګ په پاکۀ کیګ وي، زړه بییګ په پاکۀ آرام وي او له پاکۀ پرته په بل ښګه نه راضي کیږي. د پاك بنده خبری پاکیګ وي، یوازیګ پاکیګ خبریګ د الله حضور ته پورته کیږي. پاك په قول او خبرو کیګ له هر أول فحش او بدۀ نه حګان ساتي له دروغو، غیبت، چغلۀ، تور او په دروغو شاهدۀ نه أیر نفرت کوي. حګکه الله تعالی دا شیان حرام کګرزولي دي او مرتکبینو ته بییګ د عذاب وعید ورکړیدی.
همدا راز د پاك بنده، کړه او عمل هم پاك وي، پاك اعمال هغه دي چیګ دین او سلیم فطرت بییګ پاك بولي او سالم عقل بییګ تزکیه کوي لکه د الله تعالی عبادت، د الله تعالی رضا له هر ښګه مقدم شمیرل، په نیك عمل سره د الله تعالی دربار ته تقرب، له بندګګانو سره نیکي او له مخلوقاتو سره داسیګ معامله چیګ د حګان په نسبت بییګ له هغوی نه تقاضا لري.
د پاك او نیکمرغه بنده اخلاق هم پاك او سپیڅګلي وي. حلم، وقار، صبر، رحم، وفا ، صدق، حوصله ، تواضع ، عزت النفس او له الله تعالی نه پرته د بل هیچا په وړاندیګ ذلت نکول او سر نه ټګیټګول، دا ټګول پاك اخلاق دي چیګ خاوند بییګ هم پاك وي.
د پاك انسان خواړه هم پاك وي، پاك خواړه هغه دي چیګ الله تعالی حلال کګرزولي، روح او بدن ته ګګټګور او د بنده د تقوییګ سبب کګرزي. د پاك بنده د ژوند ملګګری هم پاك وي، له پاکانو سره نکاح کوي، پاك ملګګري انتخابوي. د همدیګ أول خلکو په هکله الله تعالی فرماییګ: ((الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلامٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ)) ((النحل: ٣٢))
ترجمه: [هغه (کسان) چیګ قبضوي (ارواح) د دوی ملائکیګ په داسیګ حال کیګ چیګ پاك دي دغه (متقین له شرکه او معصیته) وایی به دغه (ملائك دوی ته چیګ د (الله) سلام دیګ وي پر تاسیګ باندیګ ننوځئ! جنت ته په سبب د هغو نیکیو چیګ وئ تاسو چیګ عمل به مو کاوه (په دنیا کیګ)].
همدیګ پاکانو ته د جنت ساتونکي داسیګ وائي: ((سَلامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ))

الزمر: ۷۳ ﴾

ترجمه: [سلام د وي پر تاسیګ پاك یئ تاسیګ (له ګګناهونو) پس ننوحګئ جنت ته په دیګ حال کیګ چیګ همیشه اوسیدونکي اوسئ (په ده کیګ]. پدیګ مبارك آیت کیګ (فا) د سببیت ده یعنی د خپلی پاکۍ په سبب جنت ته داخل شئ.

الله تعالی فرماییګ:

﴿الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ﴾ ﴿ النور: ۲۲ ﴾

ترجمه: [ناپاکیګ (شګحګیګ او خبریګ) د پاره د ناپاکو دي او ناپاکه(خلك) دپاره د ناپاکو (شګحګو او خبرو) دي، او پاکیګ (شګحګیګ او خبریګ) د پاکو (خلکو) دي او پاك (خلك) دپاره د پاکو (شګحګو او خبرو) دي، دغه (پاکان چیګ حګینیګ له هغو اهل البیت دي) پاك (بیګ تعلقه، بیزاره) دي له هغو خبرو چیګ واییګ بیګ (دروغجنان)، شته دوی ته مغفرت، بشګنه او روزي شګه (په جنت کیګ)].

الله تعالی تګولیګ پاکۍ په جنت کیګ کګرحګولی دي، خبث او ګګندګګي بیګ په دوزخ کیګ اچولیګ ده، جنت یوازیګ د پاکۍ حګای دی او دوزخ د بدۍ او خباثت حګای دی. دا دنیا بیا داسیګ حګای دی چیګ پاکي او بدي، شګه او بد دواړه پکیګ موجود دي، خو چیګ قیامت راشي، نو الله تعالی به پاك له بد نه بیل کړي پاك به جنت او بد به دوزخ ته واچوي.

مطلب دا چیګ الله تعالی د نیکمرغۍ او بدمرغۍ د پیژندلو لپاره معیار او عنوان تګاکلی دی. کیدای شي په یوه شخص کیګ د نیکۍ او بدۍ، پاکۍ او ګګندګګۍ دواړو مادیګ موجودیګ وي هره یوه چیګ غالبه شوه، نو دا شخص د همغه لوري وي. که الله تعالی بیګ د خیر اراده وکړه، نو له مرګګ نه مخکیګ به بیګ پاك کړي او بیا به دیته اړتیا نه وي چیګ په اور پاك شي. د الله تعالی حکمت دا نه شي قبلولی چیګ خبیث او ناپاك دیګ جنت ته داخل شي، جنت ته به یوازیګ پاك خلك داخلیږي، خګوك که په دنیا کیګ پاك نه وي نو په آخرت کیګ به د دوزخ په اور سره پاکیږي او بیا به جنت ته ننوزي، خو مشرك چیګ سر تر پایه نجس او نا پاك وي، ذات بیګ ناپاك وي، نو هغه په اور سره هم نه شي پاکیدلی، سپی که په بحر کیګ هم واچوی د پاکیدو امکان بیګ نشته، حګکه ذات بیګ ناپاك دی.

مومن چیګ پاك وي له هر اول ناپاکۍ نه بیګ حګان ساتلی وي، نو د دوزخ اور وربانديګ حرام دی، حګکه هغه پاك وي داسیګ خګه نه وي پکیګ چیګ په اور سره ورنه پاك کړای شي. (سبحان الله الذي طيب لايقبل إلا الطيب).

د رسول الله (ص) په لارښګوونو د پوهيګ فرضيت

بندګګان له هر خګه نه مخکيګ ديته اړ دي چيګ رسول الله (ص) و پيژني او په تعليماتو ييګ حګان پوه کړي، حګکه له رسول الله (ص) نه پرته د نجات او بري لار نه شي موندل کيدلی او د رسول (ص) له لارشګوونو پرته په تفصيل سره د پاك او ناپاك پيژندل ممکن ندي پديګ اساس رسول الله (ص) ته د انسان ضرورت له بل هر ضرورت نه زيات او لوړ دی.
ويشګ او ژوندی زړه پديګ پوهيږي چيګ که يوه لحظه هم د رسول الله (ص) هدايت نه وي، نو بنده به ګمراه کيږي، په زړه کيګ ييګ فساد حګاي نيسي. د بنده نيکمرغي او سعادت د رسول الله (ص) په هداياتو پوريګ تړلی دی، که د رسول (ص) په لارښګونو عمل نه وي نو نيکمرغي نشته.
خګوك که غواړي نيکمرغه او بريالی وي، نو ورباندیګ لازمه ده چيګ د رسول الله (ص) په لارشګوونو او سيرت حګان پوه کړي تر خګو د ناپوهانو له ألیګ نه ووزي او بريالی شي. خګرګګنده ده چيګ د هر خګه مالك الله دی، چا ته ييګ لږ او چا ته ييګ أير خير ورکړيدی، د فضل درجيګ ييګ مختلفيګ دي.

د اوداسه په هکله د رسول الله (ص) هدايات

رسول الله (ص) به غالبا د هر لمانحګه لپاره اودس کاوه، او کله کله به ييګ په يوه اوداسه خګو لمونحګونه هم کول. په اوداسه به ييګ لږ اوبه مصروفولی کله به ييګ يو (مد) يعنی تقريبا د ليتر دريمه برخه او حګينيګ وخت لدينه کميګ يا خګه زياتيګ او به استعمالولی. د اوداسه په اوبو کيګ ييګ له اسراف نه منع کړيده، په صحيح رواياتو ثابته ده چيګ د اوداسه په وخت کيګ به ييګ خپل مبارك اندامونه يو حګل، يا دوه او يا دری حګله مينحګل، يا به ييګ حګنيګ اندامونه دوه او حګينيګ نور دری حګله مينحګل . کله به ييګ په يو تاك اوبو سره مضمضمه او استنشاق کاوه او کله به ييګ دا عمل دوه او دری حګله تکرارا وه. مضمضمه او استنشاق به ييګ يو په بل پسيګ کول، مضمضمه به ييګ په ښګي او استنشاق به ييګ په چپ لاس کاوه، تګول مبارك سر به ييګ مسح کاوه. داسيګ نه ده شوی چيګ يوازيګ د سر د يويګ برخيګ په مسح ييګ اکتفاء کړيګ وي، خو که د سر مخکينۍ برخه به ييګ مسح کړه، نو په عمامه (پټګکي) به ييګ هم لاس را کاږه.
هيخګ اودس ييګ بيګ له مضمضيګ او استنشاق خګخه ندی کړی، يعنی يو حګل ييګ هم مضمضه او استنشاق ندی ترك کړی. اودس به ييګ په ترتيب سره کاوه، کله ييګ هم بيګ ترتيبه اودس ندی کړی مبارکيګ پشګی به ييګ مينحګليګ، خو که جرابيګ يا موزيګ به ييګ

اغوستيګ ويګ، نو مسح به ييګ ورباندېګ کوله. د سر له مسحيګ سره به ييګ د غوإونو مسح هم کوله.

د اوداسه د اذکارو په اؤه روايت شوي احاديث صحيح او ثابت ندي. له رسول الله (ص) نه يوازيګ دا ثابته ده چيګ د اوداسه په پيل کيګ به ييګ ((بسم الله ....)) ويله او په پاى کيګ به ييګ فرمايل: ((أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له و أشهد أن محمدا عبده و رسوله،اللهم اجعلني من التوابين و اجعلني من المتطهرين)) . همدا راز نسايي روايت کؤى چيګ رسول الله (ص) به د اوداسه په پاى کيګ دا دعا فرمايله: ((سبحانك اللهم و بحمدك أشهد أن لا إله إلا أنت أستغفرك و أتوب اليك)) .

دا نده ثابته شوى چيګ رسول الله (ص) يا کوم صحابي (رض) د اوداسه په پيل کيګ په ژبه ويلي وي چيګ: ((نيت ميګ وکؤ)) همدا راز دا هم نده ثابته چيګ رسول الله (ص) ديګ اندامونه له درى حګله نه زيات مينځګلي وي او دا هم نده ورنه ثابته چيګ په اوداسه کيګ ييګ لاسونه له خګنګګلو او پشګيګ له شګنګګريو پورته مينځګليګ وي. رسول الله (ص) به چيګ اودس وکؤ، نو عادت ييګ دا وُ چيګ مخ ، لاس به ييګ په دست پاك يا بل خګه نه وچول. په اوداسه کيګ به ييګ مبارکه إيره هم کله کله خلالوله، خو دا ييګ دايمي سنت نه وُ همدا راز د ګګوتو خلالول ييګ هميش ندي کؤي، خو د ګګوتيګ (انګګشتري) د خوحګولو په هګله يو ضعيف حديث را نقل شويدى.

دا ثابته ده چيګ رسول الله (ص) په موزو او جرابو باندېګ په سفر او اقامت دواؤو حالتو کيګ مسح کؤيده، خو د مقيم لپاره ييګ د مسحيګ موده يوه ورحګ او يوه شپه او د مسافر لپاره ييګ درى ورحګيګ او شپيګ تګاکليګ ده. رسول الله (ص) په جرابو مسح کؤيده او کله کله به ييګ چيګ د مبارك سر مخکينۍ برخه مسحه کؤه نو په پتګکي به ييګ لاس را کاإه، خو کيداى شي چيګ دا حالات خاص او دا عمل په خاصو شرايطو کيګ شوى وي.

کله به ييګ چيګ موزيګ په پشګو ويګ، نو مسح به ييګ ورباندېګ کوله او که به ييګ مبارکيګ پشګيګ لوخګيګ ويګ، نو مينحګليګ به ييګ، پديګ هګله ييګ هيخګ تکلف نه کاوه.

د تيمم په هګله ييګ سنت دا وُ چيګ مخ او لاسونه به ييګ په يوه ضربه مسح کول. او په هغه حګمکه به ييګ تيمم واهه چيګ لمونحګ به ييګ ورباندېګ کاوه، هلته به که خاوريګ ويګ که ريګګ او يا تيإه، رسول الله (ص) فرماييګ: ((حيثما أدركت رجلا من أمتي الصلاة فعنده مسجده و طهوره: زما د امت په هر فرد چيګ هر چيرته د لمانحګه وخت راغى، نو همهلته ييګ

جومات دی او هملته ییې د اوداسه یا تیمم لپاره اوبه یا خاوره ده›› همدا راز فرمایي: ((جعلت لي الارض مسجدا طهورا: زما لپاره ټګوله ځمکه، جومات پاکه او پاکونکې ګرځول شوې ده)).
د تبوك په غزا کې چې رسول الله (ص) او اصحابو (رض) ییې سفر کاوه هلته ټګول ریګګونه وو په ریګګستان کې روان وو، هلته اوبه نه وې ټګولو به تیمم کاوه او تیمم به ییې په ریګګ کاوه هیڅګ هلته خاوره نه وه او نه داسې شوي چې رسول الله (ص) دې د تیمم لپاره خاوره له ځګان سره وړی او ګرزولی وي، بلکه په ریګګ به ییې تیمم کاوه.
تیمم ته ییې هم د اوداسه حکم ورکړیدی، هیڅګ داسې نده شوی چې رسول الله (ص) دې د هر لمانځګه لپاره بیل بیل تیمم کړی وي او یاییې دې پدې امر کړی وي، بلکه هغه (ص) تیمم د اوداسه قایم مقام ګرځګولی.

د رسول الله (ص) لمونځګ

رسول الله (ص) به چې لمانځګه ته پاځګید ((الله اکبر)) به ییې وویل. نیت به ییې په ژبه نه وایه د تابعینو او څلورو واړه امامانو هم همدا طریقه وه.
د رسول الله (ص) دایمي سنت دا وُ چې تکبیره تحریمه کې به ییې د ((الله اکبر)) لفظ وایه، له تکبیر سره یو ځګای به ییې لاسونه پداسې حال کې د غوږونو تر نرمیو پورې پورته کول چې مبارکې ګوتې به ییې غځګولی او ورغوي به ییې د قبلې په لور وو. په بل روایت کې راغلي چې مبارك لاسونه به ییې تر اوږو پورې پورته کول، بیا به ییې ښګی لاس د چپ لاس په مړوند یا لږ پورته ایښود. دا چې دواړه لاسونه به ییې چیرته نیول پدې اړه صحیح حدیث شریف ندی ثابت شوی، خو ابو داود له علي (رض) نه روایت کړی فرمایې: ((من السنة وضع الکف علی الکف في الصلاة تحت السرة: سنت طریقه دا ده چې په لمانځګه کې د لاس ځګپړه د بل لاس پر چپړه تر نامه لاندې کیښګودل شي)) یعنې سنت طریقه داده چې ښګی لاس د چپ پر مړوند تر نامه لاندې ونیول شي.

رسول الله (ص) به له ((الله اکبر)) وروسته کله دا دعا ولوستله:

«اللهم باعد بيني و بين خطاياي كما باعدت بين المشرق و المغرب، اللهم اغسلني من خطاياي بالماء و الثلج و البرد، اللهم نقني من الذنوب و الخطايا كما ينقى الثوب الأبيض من الدنس: يا الله! له ګناهونو نه ميګ دومره لريګ لره لکه مشرق چيګ له مغرب نه لرى دى. يا الله! له ګناهونو نه ميګ په اوبو، واوره او يخ (ږلة) سره ومينځګه، ايګ الله! له ګناهونو او اشتباهاتو نه ميګ داسيګ پاك كؤه لكه سپينيګ جامى چيګ له خيرو نه پاكيږي».

او كله كله به ييګ د لمانځګه په شروع كيګ دا دعا كوله: «وجهت وجهي للذي فطر السموات و الارض حنيفا مسلما و ما أنا من المشركين، إن صلاتي و نسكي و محياي و مماتي لله رب العالمين، لا شريك له و بذلك أمرت و أنا أول المسلمين، اللهم أنت الملك لا إله إلا أنت، أنت ربي و أنا عبدك ظلمت نفسي، و اعترفت بذنوبي فاغفرلي ذنوبي جمعيا، إنه لا يغفر الذنوب إلا أنت، و اهدني لأحسن الاخلاق لا يهدي لأحسنها إلا أنت، و اصرف عني سيئها لا يصرف عن سيئها إلا أنت، لبيك و سعديك، و الخير في يديك، و الشر ليس إليك، أنا بك و إليك، تباركت و تعاليت استغفرك و أتوب إليك: مخ ميګ د هغه ذات په لور ګرځولى چيګ ځمكيګ او آسمانونه ييګ پيدا كؤيدي، پداسيګ حال كيګ ميګ مخ د الله په لور كؤى چيګ پاك مسلمان يم او مشرك نه يم. زما لمونځګ، قرباني، ژوند او مرګګ ټګول د هغه الله له پاره دي چيګ د عالميانو رب او پالونكي دى، شريك نلري، په همديګ اسلام او توحيد مامور شوى يم او زه لومؤنى مسلمان يم» مونږ به د «أنا أول المسلمين» پر ځګاى «و أنا من المسلمين: زه له مسلمانانو خګخه يم»، وايو، ځګكه هغه (لومؤنى) لفظ خاص د رسول الله (ص) له پاره دى. يا الله! ته پاچا يى له تا نه پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته، ته زما رب يى او زه ديګ بنده يم، ما پخپل ځګان ظلم كؤى، پخپله ګګناه اعتراف كوم، زما ټګوليګ ګګناويګ راته وبښګه له تانه پرته بل خګوك ګګناه نه شي بښګلى، ما ته د نيكو اخلاقو هدايت وكؤه، د نيكو اخلاقو په لور له تانه پرته بل خګوك هدايت نه شي كولى، له بدو اخلاقونه ميګ وساته او له تا نه پرته بل خګوك ما له بدو اخلاقو خګخه نه شي ساتلى، اى الله! ستا امر ته تياريم، آماده يم، ستا ذات بركتي دى ټګول خير ستا سره دى او شر له تا خګخه ندى، زه د تا په امر موجود شوى يم او ستا لوري ته درتلونكيګ يم، كمال، بركت او اوچتوالى تا لره دى، بښګنه درنه غواؤم او توبه باسم». ديګ دعا ته د توجه يا ابراهيمي لمانځګه دعا ويل كيږي.

او صحيح قول دا دى چيګ دا دعا به رسول الله (ص) د تهجد (شپيګ په لمانځګه) كيګ ويله. كله

کله به یې دا دعا هم لوستله:

((اللهم رب جبريل و ميكائيل و اسرافيل، فاطر السموات و الارض، عالم الغيب و الشهاده أنت تحكم بين عبادك فيما كانوا فيه يختلفون، اهدني لما اختلف فيه من الحق باذنك، إنك تهدي من تشاء الى صراط مستقيم: ای الله! ای د جبریل، میکائیل او اسرافیل (ع) ربه! ای د آسمان او ځمکې خالقه! ای په پټګو او ښکاره عالمه! ته د خپلو بندګانو تر منځ د هغوی په اختلافاتو کې حکم او فیصله کوې، ما ته په اخلاقي او نورو امورو کې د حق هدایت وکړه، ته چې هر چاته و غواړې د نېغې لارې لارښوونه کوې)).

او کله کله به یې دا دعا لوستله: ((اللهم لك الحمد ، أنت نور السموات و الارض و من فيهن...))

همدا راز دا دعا به یې هم کوله: ((سبحانك اللهم و بحمدك و تبارك اسمك و تعالى جدك و لا إله غيرك: ای الله! پاکي او ثنا تا لره ده، نوم دې مبارك او شان دې لوړ دی، له تا نه پرته بل د عبادت وړ معبود نشته)).

دا پورته یادې شوې او ځګو نورې دعا ګانې تګولې له رسول الله (ص) نه په صحیح روایت ثابتې شوېدي چې له ((الله اکبر)) وېلو نه وروسته به یې لوستلې. دا وروستۍ دعا د احادیثو (السنن) په کتابونو کې رانقل شوېده، مؤلف له (سبحانك اللهم) نه له هغه نه د مخکې ذکر شویو دعاوو روایت قوي بولي، خو له عمر (رض) نه ثابته ده چې هغه به د رسول الله (ص) په مقام یا ځای کې همدا (سبحانك اللهم) دعا لوستله او خلکو ته د ښوونې لپاره به یې په جهر ویله. امام احمد (رح) وايي: زما مسلك د حضرت عمر (رض) د روایت مطابق دی، او همدا رایه تاییدوم، خو که څوك د لمانځه په پیل کې د (سبحانك اللهم) په ځای له رسول (ص) نه روایت شوي بله دعا ووایې نو هم باك نلري.

رسول (ص) به پدې دعا پسې ((أعوذ بالله من الشيطان الرحيم: له رټل شوي شیطان نه د الله لورته پناه وړم)) ویل او ورپسې به یې (بسم الله الرحمن الرحيم) او سوره الفاتحه لوستله. (بسم الله) به یې کله کله په جهر او اکثره خفیه لوستله.

(الحمد لله)، شریف به یې داسې تلاوت کاوه چې له هر آیت سره به یې وقف کاوه او مد به یې ورسره کاوه. فاتحه به یې چې تمامه کړه نو ((آمین)) به یې وایه، که تلاوت به یې په جهر کاوه، نو آمین به یې هم په جهر وایه او مقتدیانو به هم یو ځای ورسره آمین کاوه.

د قيام په دوران کيګ به رسول الله (ص) دوه سکتيګ (لنأ توقف) درلود، لومؤة سکته به ييګ د الله اکبر او قراءت (الفاتحه) تر منحګ وه او دوهمه سکته به ييګ د حګينو په قول له فاتحيګ وروسته وه او د حګينو نورو په روايت به له رکوع نه مخکيګ وه. يو قول دا هم دی چيګ له لومؤة سکتيګ نه علاوه دويګ نوريګ سکتيګ ويګ چيګ رسول الله (ص) چوپ پکيګ دريده، خو صحيح خبره داده چيګ د سکتو حګايونه صرف دوه دي او په دريم حګای کی د ساه اخيستلو لپاره أيره لنأه سکته وه او خګرنګګه چيګ أيره لنأه وه، نو حګينو خلکو ييګ هيخګ يادونه نده کؤی په فاتحيګ پسيګ به ييګ بل سورت تلاوت (قراءت) کاوه، کله به ييګ اوإد سورت او أير آيتونه لوستل او کله به ييګ د سفر يا بل مشکل له امله لنأ سورت قراءت کاوه، خو اکثرا به ييګ اعتدال مراعاتاوه يعنی قراءت به ييګ نه أير اوإد و او نه أير لنأ.

د سهار د لمانحګه قراءت

رسول الله (ص) به د سهار په لمانحګه کيګ له (۷۰) نه تر سلو آيتونو پوريګ تلاوت کول. همداراز دا ثابته ده چيګ رسول الله (ص) به د سهار په فرض لمانحګه کيګ (ق) سورت، يا (الروم) سورت، يا (تکوير) سورت يا د (الزلزله) سورت لوسته، البته په دواؤو رکعتونو کيګ. دا هم په صحيح روايت ثابته ده چيګ د سهار په دوو رکعتو کيګ ييګ د (الفلق) او (الناس) سورتونه هم لوستلي دي.

يو حګل رسول الله (ص) په سفر کيګ د سهار د لمانحګه په لومؤي رکعت کيګ د (المؤمنين) سورت پيل کؤ او کله چيګ د موسی او هارون (ع) کيسی ته ورسيد تګوخي واخيست نو رکوع ته لاؤ.

د جمعيګ په ورحګ به ييګ د سهار په لمانحګه کيګ ((الم السجده)) سورت او د (انسان) سورت (هل أتی علی الانسان) لوست پديګ مبارکو سورتونو کيګ د خلقت او قيامت ذکر راغلی دی، د آدم (ع) د پيدايشګت، جنت او دوزخ يادونه پکيګ شويده، د جمعيګ د ورحګيګ حګينيګ پيشګيګ پکيګ باديګ شويدي. د رسول الله (ص) سنت دا و چيګ د جمعيګ او عيد په لمونحګونو کيګ به ييګ (ق) (اقتربت للناس) يعنی (القمر) او (الاعلی) او (الغاشيه) سورتونه لوستل.

د نورو لمونځونو په قراءت کې د رسول الله (ص) سنت

رسول الله (ص) به کله کله د ماسپښین په لمانځه کې قراءت أير اوإداوه، امام مسلم له ابو سعيد (رض) نه روايت کوي وايي رسول الله (ص) به دماسپښين په لمانځه کې دومره اوإد تلاوت يا قراءت کاوه چې لمونځ به ودريد يو کس به ان تر بقيع پورې لاړ هلته به يې خپل کار وکړ بيرته به خپل کور ته راغی اودس به يې وکړ او رسول الله (ص) به يې په لومړي رکعت کې نيوه. کله به يې د (السجده) سورت او کله به يې د (الاعلى) او کله کله به يې د (الليل) يا
(البروج) سورت قراءت کاوه.
د لمازديګر په لمانځه کې به يې د ماسپښين د لمانځه د اوإده قراءت نيم برابر آيتونه لوستل او يا به يې د ماسپښين د لمانځه د لنأ قراءت برابر يعنی په همغه اندازه قراءت کاوه.
د ماښام په لمانځه کې د رسول الله (ص) سنت داسې نه و لکه نن ورځ چې د مسلمانانو عادت شويدی رسول الله (ص) د ماښام په دوو لومړنيو رکعتونو کې د (الاعراف) سورت هم لوستلی دی، همدا راز د (الطور) او (المرسلات) سورتونه يې هم په همدې لمانځه کې قراءت کړيدي. د ماښام په لمانځه کې د (قصار مفصل) يعنی لنأو سورتونو هميشه لوستل د مروان بن الحکم عادت و چې زيد بن ثابت (رض) يې پدې عادت نيوکې هم کړې وې.ابن عبدالبر وائي له رسول الله (ص) نه روايت شوي دی چې د ماښام په لمانځه کې يې د الاعراف، الصافات، الدخان، الاعلى، التين، الفلق او الناس، المرسلات او قصار مفصل سورتونه قراءت کړيدي.
د ماسختن په لمانځه کې رسول الله (ص) التين سورت لوستلی دی، معاذ ته يې د (الشمس)، (الاعلى) او (الليل) سورتونو د لوستلو لارښوونه کړيده. او معاذ (رض) چې (البقره) سورت لوستلی و، نو ورته فرمايلي يې وو: آيا خلك په فتنه کې اچوې اې معاذه!. يعنی دا يې نه وه خوښه چې د لماسختن په لمانځه کې دومره اوإد قراءت وشي لکه معاذ (رض) چې کړی و.
امام ابن القيم زياتوي: موښکوکې وهونکو يعنی هغو کسانو چې په أيره بيؤه لمونځ کوي همدا يوه کلمه راتګينګه کړيده (أفتان أنت يا معاذ ؟) او نورو احاديثو ته هيڅ پام نه کوي.
د جمعې په لمانځه کې به رسول الله (ص) د (الجمعه) او (المنافقين) او يا (الاعلى) او

(الغاشيه) سورتونه لوستل. د عيد په لمانځګه کيګ به ييګ کله کله د (ق) او (القمر) سورتونه مکمل لوستل او کله کله به ييګ د (الاعلی) او الغاشيه سورتونه لوستل.

دا په لمونځګونو کيګ د رسول الله (ص) دايمي سنت وْ. خلفاء راشدينو (رض) هم د رسول الله (ص) په همدی سنت عمل کاوه. ابوبکر (رض) يوځګل د سهار په لمانځګه کيګ د (البقره) سورت تلاوت کاوه او لمر خاته ته أير نژدی ييګ سلام وکګرځګاوه. همدا راز عمر (رض) به د سهار په لمانځګه کيګ د (يوسف) ، (هود) ، (بني اسرائيل) او نور دا أول مبارك سورتونه لوستل.

دا قول چيګ فرماييګ: ((أيكم أم بالناس فليخفف: هر څګوك چيګ امامت ته وؤانديګ شو بايد له تخفيف نه کار واخلي))، دديګ مطلب دا دی چيګ د رسول الله (ص) سنت بايد مراعات شي، له نسبي تخفيف نه کار واخلي، نه دا چيګ د مقتديانو د هوس په اساس لمونځګ دومره لنأ کؤي چيګ هيڅګ د رسول الله (ص) له سنتو سره برابر نه وي. د رسول الله (ص) سنت دا وْ چيګ د هيڅګ لمانځګه لپاره ييګ کوم خاص سورت ندی مقرر کؤی، يوازيګ د جمعيګ او عيد په لمونځګونو کيګ به ييګ خاص سورتونه لوستل. د رسول الله (ص) سنت طريقه دا وه چيګ کله کله به ييګ مکمل سورت لوست او کله به ييګ يو سورت په دوو رکعتونو کيګ قراءت کاوه د سورتونو د وروستة او يا منځګنة برخيګ لوستل له رسول الله (ص) څګخه ندي ثابت. په نفل لمانځګه کيګ به رسول الله (ص) په يوه رکعت کيګ دوه سورتونه هم تلاوت کول، او أيرکم داسيګ شويدي چيګ رسول الله (ص) يو سورت په دوو رکعتونو کيګ تکرار کؤی وي. د رسول الله (ص) سنت دا وْ چيګ په هر لمانځګه کيګ به ييګ لومؤی رکعت اوإداوه، او کله به ييګ دومره اوإد کؤ چيګ تګول خلك به د جماعت په لمانځګه ته رارسيدل تګولو به اقتداءکوله ترځګو چيګ هيڅګ د پايزار غإ به نه اوريدل کيده يعنی له لريګ ځګايونو نه راتلونکي به هم جماعت ته را رسيدل .

په رکوع کيګ د رسول الله (ص) سنت

رسول الله (ص) به چيګ له قراءت نه فارغ شو، (الله اكبر) به ييګ ووايه (د ځګينو روايتونو په اساس به (ييګ) لاسونه هم پورته کؤل) او رکوع ته به لاؤ، مبارك لاسونه به ييګ پر زنګګنونو کيښګودل تګينګګ به ييګ ونيول، لاسونه به ييګ له دواؤو اؤخونو نه لريګ نيولي وو، مبارکه شا به ييګ شګه اواره کؤيګ وه، سر به ييګ له شا سره بالکل برابر نيولی وْ. په رکوع کيګ به ييګ ((سبحان ربي العظيم: پاکي ده زما لوی رب ته)) ويل. کله کله به ييګ ورسره او يا يوازيګ ((سبحانك اللهم ربنا و بحمدك، اللهم اغفرلي: پاکي ده تاته ايګ خدايه او حمد ،

ثنا ده تا لره، ای الله، عفوه راته وکړه)).
رسول الله (ص) به په رکوع کې اکثرا د لس ځله تسبیح په اندازه ځنډ کاوه، دا یې عام سنت و.
همدا راز سجده یې هم همدومره اوږده وه، کله کله به یې رکوع او سجده د قیام په اندازه اوږدوله، خو دا یې بعضې وخت او د شپې په لمانځه کې عادت و.

رسول الله (ص) به ځنې وخت په رکوع کې دا تسبیح هم ویله: ((سبوح قدوس رب الملائکة و الروح: الله د ستایلو وړ او مقدس دی، هغه د ملائکو او جبریل (ع) رب دی)). او کله کله به یې دا هم ویل: ((اللهم لك ركعت، و بك آمنت، ولك أسلمت، خشع لك سمعي و بصري، و مخي و عظمي و عصبي: ای الله تاته رکوع کوم، په تا مې ایمان راوړئ، او تاته تسلیم یم، زما غوږونه، سترګې، دماغ، هډوکي او اعصاب مې ټګول تاته تسلیم او تابع دی)).
خو دا ثابته ده چې دا تسبیح به یې د تهجد لمانځه په رکوع کې ویله. بیا به یې له رکوع نه سر پورته کړ او وبه یې فرمایل: ((سمع الله لمن حمده: الله تعالی د هغه چا خبرې او تسبیح اوري چې د الله تعالی ثنا وائي)). لاسونه به یې پورته کړل (د امام ابو حنیفه (رح) په مذهب لاس نه پورته کیږي، نوموړی امام هم له د رسول الله (ص) په بل حدیث استدلال کوي) له رکوع نه به چې پورته شو، سیخ او نیغ به ودرید، پدې هکله فرمایي: ((لا تجزئ صلاة لا يقيم الرجل فيها صلبه في الركوع و السجود: هغه لمونځ نه صحیح کیږي چې لمونځ کونکې ملا یې په رکوع او سجده کې خپله شا نه سیده کوي یعنې له رکوع او سجدې نه وروسته په صحیح توګه قیام او قعده و نکړي)).

رسول الله (ص) به چې له رکوع نه پورته شو و به یې ویل: ((ربنا ولك الحمد)) او ((اللهم ربنا لك الحمد: ای پرودګاره! ټګول حمد و ثنا تا لره ده)). د رسول الله (ص) سنت طریقه دا وه چې له رکوع نه وروسته قیام به یې هم د رکوع په اندازه اوږد و، او په صحیح روایت ثابته ده چې پدې وخت (قومه) کې به یې ویل: ((اللهم ربنا لك الحمد ملء السموات و ملء الارض، ملء ما بينهما، ملء ما شئت من شيئ بعد، أهل الثناء و المجد، أحق ما قال العبد، وكلنا لك عبد، لا مانع لما أعطيت و لا معطي لما منعت، ولاينفع ذا الجد منك الجد: ای پروردګاره! تاته دومره حمد او ثنا ده چې آسمانونه ډك کړي ځمکې ډکې کړي او د ځمکې او آسمان تر منځ دا فضا ډکه کړي، او ټګول هغه شیان ډك کړي چې تا یې اراده کړې، او یا د آسمانونو، ځمکې، آسمان او ځمکې تر منځ فاصلې او هغه څه په

اندازه چیگ تاییگ اراده فرمایلیگ ده، ته د ثنا او عظمت لایق یی، ته له هغه ثنا نه د زیات حمد لایق ییگ چیگ بنده کؤیده یا بنده ییگ کولی شي، مونږ تگول ستا بندگگان یو، ته چیگ چاته خگه ورکؤی هیخگوك ییگ نه شي ورنه ایسارولی، او ته چیگ له چا نه خگه ایسار کؤی هیخگوك ییگ نه شي ورکولی، ستا په وؤاندیگ او ستا له ارادیگ پرته د هیچا هخگیگ او کوشش هیخگ نتیجه نلري)).

په بل صحیح روایت کیگ راحگي چیگ رسول الله (ص) به له رکوع نه وروسته د قیام په حالت کیگ فرمایل: ((للهم اغسلني من خطایاي بالماء و الثلج و البرد و نقني من الذنوب و الخطایا کما ینقی الثوب الابیض من الدنس، و باعد بیني و بین خطایاي کما باعدت بین المشرق و المغرب: ایگ ربه! ته میگ له کگناهونو نه په اوبو، واوریگ او یخ (ږلة) سره ومینحگه، او له کگناهونو نه میگ داسیگ پاك کؤه لکه سپینیگ جامیگ چیگ له خیرو نه پاکیگ شي، اوله کگناهونو نه میگ دومره لریگ کؤه لکه مشرق چیگ له مغرب نه لیری دی)).

دا هم ثابته ده چیگ رسول الله (ص) به حگنیگ وخت له رکوع نه وروسته ویل: ((لربي الحمد، لربي الحمد)) همدا تسبیح به ییگ دومره تکرارولہ چیگ د رکوع په اندازه وخت به ییگ ونیو.

مسلم شریف له انس (رض) نه روایت کوي وایي: رسول الله (ص) به چیگ ((سمع الله لمن حمده)) وویل، نو دومره ساعت به ولاؤ وُ چیگ مونږ به فکر کاوه لکه چیگ سهو شو بیا به ییگ سجده وکؤه او د دواؤو سجدو تر منحگ به ییگ هم دومره حگنأ کاوه چیگ مونږ به کگمان وکؤ لکه چیگ سهو شو. دا د رسول الله (ص) سنت وُ. وروسته د بني امیه په دوران کیگ په قومه او جلسه کیگ تخفیف رواج شو، اوس عام تصور دا دی چیگ کگویا همدا سنت طریقه ده، خو حقیقت دا دی چیگ رسول الله (ص) به په قومه او جلسه دواؤو کیگ أیر حگنأ کاوه، شگه مطمئن به دریده بیا به ییگ سجده کوله، او له سجدیگ نه به چیگ پورته شو شگه مطمئن به کیناست بیا به دوهمیگ سجدیگ ته لاؤ.

د رسول الله (ص) سجده

ورپسیگ به ئیگ (الله اکبر) وویل او په سجده به پریوت، لاسونه به ییگ نه پورته کول، لومؤی به ییگ کگونأیگ ورپسیگ لاسونه بیا تگنأه او بیا پزه پر حگمکه ایشگودله اوله سجدیگ نه د پورته کیدو په وخت به ییگ لومؤی تگنأه ورپسیگ پزه، بیا لاسونه ورپسیگ کگونأیگ له حگمکیگ نه پورته کولی. رسول الله (ص) په لمانحگه کیگ له حیواناتو سره له تشبیه نه کلکه نهی کؤیده، امر ییگ کؤیدی چیگ لمونحگ کوونکیگ باید د اوشگ په شان له چو کیدلو یعنیگ

کیناستلو نه آأه وکړي، د ګګیډؤیګ په شان التفات او کتل ونکړي او د حګناور په شان له کیناستلو، خګملاستلو نه هم حګان وساتي، په سجده او کیناستو کیګ هم داسیګ حالت غوره نکړي چیګ د سپي خګملاستو ته ورته وی، همدا راز سجده ییګ داسیګ تیزه او په بیړه نه وي لکه کارغه چیګ موشګوکه وهي او نه باید د سلام په وخت کیګ لاسونه داسیګ پورته کړي لکه د مست آس لکۀ.

رسول الله (ص) به په سجده کیګ مبارکه تګنأه او پزه پر حګمکه لګګوله، د پتګکي په ول ییګ کله هم سجده نده کړی، زیاتره به ییګ پر حګمکه سجده کوله خو کله کله ییګ په ختګه، او پوزیګ (بوریا) یا له خرمانه جوړ شوي واړه جای نماز او یا آش شوي پوستکي باندیګ هم سجده کوله یعنی لمونحګ ییګ ورباندیګ کاوه..

سجده به ئیګ چیګ وکړه تګنأه او پزه به ییګ په صحیح توګګه پر حګمکه ولګګوله، لاسونه به ییګ له دواړو آأو نه دومره لیریګ نیول چیګ د تخرګګونو سپین والی به ییګ شګګاریده، لاسونه به ییګ پر حګمکه د غوإونو او اوإو په برابر ایشګودل، شګه د اعتدال په حالت کیګ به وٌ د پشګو ګګوتیګ به ییګ قبلیګ ته اؤولیګ ویګ د لاسونو ګګوتیګ به ییګ اواریګ پر حګمکه غوؤولیګ ویګ، نه به أیریګ پراخیګ ویګ او نه به راغونأیګ په آرام به ییګ سجده کوله.

رسول الله (ص) به په سجده کیګ ((سبحان ربي الاعلی: پاکي ده زما لوی رب لره)) ویل او دا به ییګ هم ویل: ((سبحانك اللهم ربنا و بحمدك ، اللهم اغفرلي: پاکي ده تا لره یا الله ته زمونږ رب یی، ایګ الله! مغفرت راته وکړه)) او کله به ییګ فرمایل: ((سبوح قدوس رب الملائکة والروح: الله د تسبیح لایق، پاك او سپیخګلی دی، د ملائکو او جبریل (ع) رب دی)). دابه ییګ هم ویل: ((اللهم لك سجدت وبك آمنت ولك أسلمت، سجد وجهي للذي خلقه و صوره وشق سمعه و بصره، تبارك الله أحسن الخالقین: ایګ الله! تا ته میګ سجده وکړه، په تا میګ ایمان دی، تا ته تسلیم یم، مخ میګ هغه ذات ته سجده وکړه چیګ پیدا کړی ییګ دی، غوإونه سترګګیګ ییګ ورکړیدیګ، با برکته دی هغه الله چیګ تر ټګولو غوره خالق دی)). همدا راز دا دعا ییګ هم ویلیګ ده: ((اللهم اغفرلي ذنبي کله دقه و جله و أوله و آخره و علانیته و سره: ایګ الله تګولیګ ګګناویګ میګ وؤیګ دي که غتګیګ مخکینۍ دي او که نوی، شګګاره دي او که پتګیګ، تګولیګ راته معافیګ کړه)). دا هم ثابته ده چیګ رسول الله (ص) په سجده کیګ دا دعا هم ویلیګ ده: ((اللهم اغفرلي خطایاي و جهلي، و اسرافي في أمري، و ما أنت أعلم به مني اللهم اغفر لي جدي و هزلي، و خطایاي و عمدي، و کل ذلك عندي، اللهم اغفر لي ما

قدمت و ما أخرت، و ما أسررت و ما أعلنت، أنت إلهي لا إله إلا أنت: يا الله! زما د ګناهونو او ناپوهۀ بښګنه راته وکړې، په کارونو کې مې چې اسراف کړی هغه هم راته معاف کړه، د ټولو هغو ګناهونو بښګنه راته وکړه چې ته له ما نه زيات پرې عالم يې، اې الله ! زما اشتباهات قصدا رانه شوي وي او که سهوا ، هر څه مې چې کړي هغه راته معاف کړه، دا ټول زما سره دي، اې خدايه! زما مخکينۀ او وروستنۀ، شګکاره، پټې، ټولې ګناوې وبښه، ته زما الله (خدای) يې او له تا نه پرته بل د عبادت وړ اله نشته)). رسول الله (ص) امرکړيدی چې بنده بايد په دعا او سجده کې ښه دقت وکړي او په زياته توجه يې وکړي او فرمايلي يې دي: (دعا او سجدې ته توجه وکړئ طمعه ده چې په سجده کې مو دعا قبوله شي).

فصل

بيا به يې له سجدې نه سر را پورته کړ، تکبير به يې وو ايه، لاسونه به يې نه پورته کول، چپه پښه به يې خمولـه ورباندې به کيناست او ښۀ پښه به يې ودروله، لاسونه به يې په ورنونو کېښودل داسې چې څنګکګلې به يې پر ورنونو او پنجې به يې پر ګونډو وې، وږه او ورسره خوا کې ګوته به يې راغونډې کړې وي، منځنۀ او غټه ګوته به يې حلقه کړې وې، د شهادت ګوته به يې پورته کوله، دعا به يې کوله، دغه (د شهادت ګوته به يې نه خوځوله، داسې دعا به يې کوله: ((اللهم اغفرلي و ارحمني، و اجبرني، و اهدني و ارزقني: اې خدايه! مغفرت راته وکړه او راباندې ورحميږه، اشتباهات مې جبران کړه، هدايت راته وفرمايه او روزي راکړه)) دا له ابن عباس (رض) نه روايت شويده.

حذيفه (رض) وايي: رسول الله (ص) به په دې وخت کې ويل: ((اللهم اغفرلي: اې الله مغفرت راته و فرمايه)) بيا به د ګوتو په سر او زنګنونو په زور پورته شو، کله به چې ښه او دريد قرائت به يې شروع کړ.

رسول الله (ص) به دوهم رکعت هم لکه له د لومړي رکعت په شان ادا کاوه، صرف په دومره توپير چې په دوهم رکعت کې به يې تسبيح يا د استفتاح دعا نه ويله، سکتې يا توقف او تکبير تحريمه به نه وو پکې او د لومړي رکعت په شان به يې نه اوږداوه.

په قعده کیگ د رسول الله (ص) سنت

رسول الله (ص) به چیگ تشهد ته کیناست شگی لاس به ییگ پر شگي ورانه او چپ لاس به ییگ پر چپ ورانه کیشگود، د شهادت په کگوتیگ سره به ییگ اشاره کوله، داسیگ به ییگ نیوله چیگ نه به أیر لوؤه وه او نه أیره تگیتگه، لإ منحنیگ غوندیگ به وه، خوحگوله به ییگ نه، سترکگیگ به ییگ هم همغیگ خواته نیولی ویگ پر چپه پشگه به ییگ تکیه کؤیگ وه. په مسلم کیگ د عبدالله بن زبیر (رض) له خوا په روایت شوي حدیث کیگ راحگي چیگ رسول الله (ص) به په لمانحگه کیگ کیناست نو چپه پشگه به ییگ د پنأة او ورانه په منحگ کیگ ایشگودله، او شگة پشگه به ییگ وغوؤوله، خو دا حالت په اخري قعده کیگ دی، ابن الزبیر روایت کوي چیگ شگة پشگه ییگ خگملوله، خو ابو حمید وايي چیگ شگة پشگه به ییگ دروله، که دقت وکؤو دا اختلاف ندی حگکه لدینه مقصد دادی چیگ رسول (ص) به په شگة پشگه نه کیناست بلکه شگی اؤخ ته به ییگ ایستلی وه چیگ دا حالت د غحگولو او درولو تر منحگ یو حالت وي، او که وویل شي چیگ کله به ییگ اواره غحگوله یا خگملوله او کله به ییگ دروله، نو دا غوره توجیه ده او دا د لمونحگ کوونکي لپاره آسانه طریقه ده، او همداسیگ به ناست و لکه مخکیگ مو چیگ اشاره ورته وکؤه، د تشهد او دواؤو سجدو په منحگ کیگ ییگ د کیناستلو هیئت یا شکل یو وٌ. بیا به ییگ تشهد وایه او خپلو اصحابو (رض) ته ییگ امر کاوه چیگ داسیگ وائي: ((التحیات لله و الصلوات و الطیبات، السلام علیك أیها النبي و رحمة الله و برکاته، السلام علینا و علی عباد الله الصالحین، أشهد أن لا إله إلا الله و أشهد أن محمدا عبده ورسوله: تگولی پیرزوینیگ، دعا کگانیگ او پاکة الله لره دي. سلام دیگ درباندیگ وي ایگ نبي (ص) او د الله رحمت او برکت دیگ درباندیگ وي، پر مونږ او د الله پر نیکو بندکگانو دیگ سلام وي، زه شاهدي وایم چیگ له الله نه پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته، او شاهدي وایم چیگ محمد د الله رسول او بنده دی (ص)) تشهد به ییگ په بیؤه خلاصاوه او داسیگ به وٌلکه چیگ په سره شویگ تیإه ناست وي.

دا هیخگ ثابته نده چیگ رسول الله (ص) دیگ په لومؤة قعده کیگ درود ویلی وی او یاییگ د قبر له عذابه د نجات دعا کؤی وي، بلکه درود او دعا به ییگ په وروستة قعده کیگ کوله. بیا به ییگ الله اکبر ووایه او پورته به شو. د پورته کیدو طریقه ییگ داسیگ وه چیگ لاسونه به ییگ په ورنونو نیولي په کگونأو او د کگوتو په سرونو به پورته شو.

په بخاري او مسلم کیگ راغلي چیگ رسول الله (ص) به دغه وخت هم لاسونه پورته کول په دریم او خگلورم رکعت کیگ به ییگ یوازیگ الفاتحه لوستله.

رسول الله (ص) به په لمانځګه کيګ يويګ او بليګ خواته نه کتل. بخاري روايت کوي چيګ له رسول الله (ص) نه پوښتنه وشوه چيګ په لمانځګه کيګ يويګ او بليګ خوا ته د التفات حکم ځګه دی؟ رسول الله (ص) وفرمايل: (دا د بنده له لمانځګه نه د شيطان غلا ده) خو داسيګ هم شوي چيګ رسول الله (ص) د ضرورت په وخت کيګ په لمانځګه کيګ د ننه کوميګ خواته متوجه شوی وي خو داييګ دايمي عادت نه وْ، يو ځګل ييګ د هغه دريګ خواته توجه کړيګ وه، ورته کتلي ييګ وو چيګ هملته ييګ لشګکر ليږلی وْ.

دعا

رسول الله (ص) به په دوهمه قعده کيګ له تشهد نه وروسته دعا کوله، ددیګ حکم د ابو هريره او فضاله (رض) په حديثونو کيګ راغلي دی، خو له سلام نه وروسته داسيګ چيګ د امام مخ قبليګ او يا د مقتديانو لوري ته وي دعا کوي، دا د رسول الله (ص) سنت نه وْ. په لمانځګه پوريګ مربوطيګ ټګوليګ دعا ګګانيګ به ييګ په لمانځګه کيګ د ننه کولی، غوره هم دا ده چيګ په لمانځګه کيګ د ننه دعا وشي، ځګکه لمونځګ له الله تعالی سره مستقيمه رابطه ده په لمانځګه کيګ بنده د الله لوري ته داسيګ متوجه وي، چيګ له لمانځګه نه د بانديګ هسيګ توجه نه شي کيدلی. رسول الله (ص) به لومړی ښګي اړخ او بيا چپ اړخ ته سلام ګګرځګاوه فرمايل به ييګ: (السلام عليکم و رحمة الله). داسيګ يو روايت هم شته چيګ رسول الله (ص) به يوازيګ يويګ خوا ته سلام ګګرځګاوه، خو دا روايت ثابت ندی. په (السنن) کيګ له عائشيګ (رض) نه يو حديث روايت شويدی چيګ هغه هم صحيح نه بلکه معلول دی او هغه هم د تهجد د لمانځګه په هکله دی او په صراحت سره دا نه وايي چيګ رسول الله (ص) به په تهجد کيګ يوازيګ يوه لوري ته سلام ګګرځګاوه، خو دا حديث معلول دی او يوازيګ يويګ خوا ته پر سلام ګګرځګولو بانديګ په پوره صراحت سره دلالت هم نه کوي. رسول الله (ص) به په لمانځګه (قعده) کيګ داسيګ دعا کوله: ((اللهم إني أعوذبك من عذاب القبر و أعوذبك من فتنة المسيح الدجال، و أعوذبك من فتنة المحيا و الممات، اللهم إني أعوذبك من المأثم و المغرم: يا الله! د قبر له عذاب نه تاته پناه دروړم د دجال له فتنيګ نه پناه دروړم د مرګګ او ژوند له فتنو نه پناه در وړم، له ګګناه، شر او بيګ لارة نه پناه دروړم)). او يابه ييګ دا دعا کوله: ((اللهم اغفرلي ذنبي و وسع لي في داري، وبارك لي في ما رزقتني: ايګ خدايه: د ګګناهونو مغفرت راته وفرمايه، کور او ژوند ميګ پراخ کړه، او په هغه روزة کيګ چيګ راکړيګ ديګ ده برکت واچوه)). او يابه ييګ دا دعا فرمايله:

((اللهم إني أسالك الثبات في الامر، و العزيمة على الرشد، وأسألك شكر نعمتك، و حسن عبادتك و أسالك قلبا سليما و أسالك لسانا صادقا، وأسالك من خير ما تعلم و أعوذبك من شر ما تعلم و أستغفرك لما تعلم: ايګ الله! زه د ثبات سوال درنه کوم، د هدايت توفيق درنه غواړم، سوال درنه کوم چيګ د نعمتونو د شکرانيګ توفيق راکړيګ، د ښګه او غوره عبادت، سالم زړه، ريښګتونيګ ژبيګ سوال درنه کوم، هغه خير درنه غواړم چيګ ته پريګ عالم يي او د هغه خګه له شر نه نجات درنه غواړم چيګ ته پريګ عالم يي، او د هغه خګه بښګنه راته وکړه چيګ علم ييګ له تا سره دى)).

په لمانځګه کيګ روايت شويګ دعا ګګانيګ تګوليګ د مفرد په صيغه راغليګ دي. امام احمد وايي چيګ رسول الله (ص) به چيګ په لمانځګه ولاړ و، نو د سجديګ ځګاى ته به ييګ کتل، سر به ييګ پورته آسمان ته نه نيوه، سترګګيګ به ييګ هم نه پټګولى او نه به ييګ پورته نيوليګ د سجديګ ځګاى ته به ييګ نظر وٌ. امام احمد وايیګ: چيګ رسول الله (ص) به په قعده کيګ هم له ګګوتيګ نه وړانديګ نه کتل د رسول الله (ص) لپاره لمونځګ له هرخګه نه لوى نعمت او زياته خوشالي وه، بلال (رض) ته به ييګ ويل: (بلاله! په لمانځګه مو خوشاله او آرام کړه).

که خګه هم رسول الله (ص) ته لمونځګ له هر خګه نه زيات مهم وٌ او سکون ييګ تګول په لمانځګه کيګ وٌ، خو د مقتديانو مراعات ييګ هم کاوه، له لمانځګه سره مينيګ د مقتديانو له حال نه وٌ غافل کړى، کله به داسيګ وشول چيګ رسول الله (ص) به لمونځګ شروع کړ، نيت به ييګ دا وٌ چيګ قرائت اوږد کړي، خو د ماشوم ژړا به ييګ چيګ واوريدله فورا به ييګ لمونځګ لنډ کړ تر خګو د ماشوم په مور ګګران تمام نه شي.

رسول الله (ص) به کله داسيګ هم وٌ چيګ په فرض لمانځګه کيګ به ييګ خپله لمسۀ امامه (رض) په غيږ کيګ نيوليګ وه، چيګ ولاړ به وٌ په غيږ کيګ به ييګ نيوليګ وه او چيګ رکوع او سجده به ييګ کوله نو په ځګمکه به ييګ کينوله. کله کله به رسول الله (ص) لمونځګ کاوه، په سجده به پروت وٌ چيګ حسن (رض) او حسين (رض) به راغلل پر شا به ييګ کيناستل، نو رسول الله (ص) به لديګ ويريګ نه چيګ و نه لوېږي سجده ښګه اوږده کړه. داسيګ هم شوي چيګ رسول الله (ص) به په لمانځګه ولاړ وٌ عائشه (رض) به راغله، نو رسول الله (ص) به ورغى دروازه به ييګ ورته خلاصه کړه او بيا به بيرته راغى او لمونځګ به ييګ تکميل کړ. چا به چيګ سلام ورباندیګ واچاوه نو په اشاريګ سره به ييګ د سلام ځګواب هم ورکاوه، دا اشاره به په لاس نه بلکه د سر په أير کم حرکت سره وه. او د احديث چيګ وايیګ! ((من أشار في صلاته فليعدها: چا که په لمانځګه کيګ اشاره وکړه، نو لمونځګ ديګ بيرته وګګرځګوي)) دا باطل او غير صحيح دى. همدا راز رسول الله (ص) به د ضرورت په وخت کيګ په لمانځګه کيګ تګوخل، او پزه به ييګ هم

کشوله، رسول الله (ص) لوخګيګ پشګيګ هم لمونځګ کوی او له پنګو سره ييګ هم لمونځګ ادا کوېدی د پنګو په هکله دا شرط دی چيګ بايد داسيګ وي چيګ مسح وربانديګ جايزه وي.
رسول الله (ص) له يهودانو سره د مخالفت پخاطر امر کوی چيګ مسلمانان د يهودانو په خلاف له پنګو سره هم لمونځګ کولی شي.
رسول الله (ص) ددیګ پخاطر چيګ د ضرورت په وخت کيګ په يوه جامه کيګ د لمانځګه جواز راته وشګيي، کله نا کله ييګ په يوه جامه کيګ هم لمونځګ ادا کوېدی.
رسول الله (ص) يوه مياشت د سهار په لمانځګه کيګ د ضرورت په خاطر قنوت ويلی دی، کله چيګ مشکل رفع شو، نو قنوت ييګ هم پريشګود، سنت ييګ دا وُ چيګ د مشکلاتو په وخت کيګ به ييګ دعا قنوت ويله، او د سهار په لمانځګه کيګ ييګ ځګکه قنوت ويل چيګ دا لمونځګ عادتا اوږد وي او بله دا چيګ سهار د الهي رحمتونو د نزول او د دعا قبليدو لپاره بهترين وخت دی.

د سهويګ سجده

له رسول الله (ص) نه ثابته ده چيګ فرمايلي ييګ دي: ((إنما أنا بشر أنسى كما تنسون فاذا نسيت فذكروني: زه هم بشريم، ستاسيګ په شان سهوه کيږم، شيان ميګ هيريږي، که ځګه شی ميګ هير شول، نو را په يادوی ييګ)).
د رسول الله (ص) سهوه د امت لپاره رحمت او نعمت و، رسول الله (ص) يو ځګل په يوه ځګلور رکعته لمانځګه کيګ اوله قعده ونکړه، سهوه شو قيام ته لاړ، کله ييګ چيګ لمونځګ تمام کړ له سلام نه مخکيګ ييګ سجده سهوه وکړه، نو د رسول الله (ص) لديګ عمل نه دا حکم ثابت شو چيګ که له چانه په لمانځګه کيګ سهوه وشوه د لمانځګه له ارکانو نه پرته ځګه ورنه پاتيګ شول، نو له سلام ګګرځګولو نه مخکيګ ديګ سجده وکړي (که د لمانځګه کوم رکن يا فرض ورنه پاتيګ شول نو لمونځګ به ګګرځګوي). همدا راز د رسول الله (ص) له همديګ عمل نه دا حکم هم ثابتيږي چيګ که له چانه لومړنۍ قعده هيره شوه قيام ته لاړ ، نو بيرته ديګ قعديګ ته نه ګګرځګي قيام ديګ وکړي او بيا ديګ د سهويګ سجده ادا کړي.
يوځګل رسول الله (ص) د ماسختن په لمانځګه کيګ سهو شو له دوهم رکعت نه وروسته ييګ سلام وګګرځګاوه ځګه خبريګ ييګ هم وکړيګ، بيا ييګ ور په ياد شوه چيګ لمونځګ ييګ ندی پوره کړی، نو پاځګيد لمونځګ ييګ پوره کړ سلام ييګ و ګګرځګاوه بيا ييګ د سهويګ سجده وکړه ورپسيګ ييګ بيا سلام و ګګرځګاوه.
يو وخت رسول الله (ص) لمونځګ کاوه يو رکعت ورته پاتيګ وُ چيګ سلام ييګ وګګرځګاوه، طلحه (رض) ورته وويل: يا رسول الله (ص) يو رکعت درنه پاتيګ شو. رسول الله (ص) بيرته جومات ته

راغی، بلال (رض) ته یې دا قامت امر وکړ، هغه اقامت وواېه او رسول الله (ص) هغه یو رکعت مکمل کړ. دا حدیث شریف امام احمد روایت کړیدی.
رسول الله (ص) د ماسپښګین په لمانځګه کې هم سهوه شویدی، یو ځل یې د ماسپښګین لمونځ پنځګه رکعته وکړ اصحابو (رض) ورته وویل: یا رسول الله (ص)! پنځګه رکعته دې وکړل، نو رسول الله (ص) له سلام نه وروسته سجده وکړه. داسې هم شویده چې یو ځل رسول الله (ص) د لمازدیګګر لمونځ دری رکعته وکړ بیا یې خپل کور ته تشریف یووړ. وروسته اصحابو (رض) ور په یاد کړه، رسول الله (ص) بېرته راووت، یو بل رکعت یې هم ادا کړ، سلام یې وګرځاوه، سجده یې وکړه بیا یې سلام وګرځاوه او لمونځ تکمیل شو. په لمانځګه کې له رسول الله (ص) نه د سهوې همدا پنځګه حالتونه یا مواضع ثابت شویدي.
رسول الله (ص) به په لمانځګه کې سترګې نه پټولې. او امام احمد (رح) په لمانځګه کې سترګې پټول مکروه ګڼلي، ویل کیږي چې دا د یهودانو عادت دی، خو صحیح خبره داده چې که په لوځګو سترګو په خشوع اوخضوع کې نقص نه راته نو بهتره همدا ده چې سترګې لوځې وي، خو که د سترګو مخ ته داسې ځګه وُ چې لمونځ کوونکې یې مصروفاوه خشوع یې زیانمنوله، نو بیا که سترګې پټې هم شي کراهیت نلري، ځکه خشوع اصل او مطلوب ده.
د رسول الله (ص) سنت دا وُ چې سلام به یې وګرځاوه نو درې ځله به یې استغفار وایه او ورپسې به یې فرمایل: ((اللهم أنت السلام، و منك السلام تبارکت یا ذالجلال و الاکرام: یا الله! ته سلام یې، او سلامتیا له تاسره ده، بابرکته یې ایې د عظمت او اکرام ځګښګتنه)) همدا به یې ویل بیا به یې فورا مخ له قبلې نه د مقتدیانو لوري ته اړاوه، خپلې ښګۀ او چپې خواته به یې وکتل بیا به بالکل مخامخ مقتدیانو ته کیناست، د سهار لمونځ به یې چې ادا کړ نو تر لمر ختلو پورې به په خپل جای نماز ناست وُ.
رسول الله (ص) به له هر فرض لمانځګه نه وروسته فرمایل: ((لا إله إلا الله وحده لا شریك له، له الملك و له الحمد و هو علی كل شئ قدیر: له الله نه پرته بل د عبادت وړ معبود نشته، الله یو دی شریك نلري، واکمني همده لره ده، تګوله ثنا هم ده لره ده او الله په هر ځګه قادر دی)) ((اللهم لا مانع لما أعطیت و لا معطي لما منعت ولا ینفع ذالجد منك الجد و لا حول ولا قوة إلا بالله، لا إله إلا الله ، ولا نعبد إلا إیاه، له النعمة وله الفضل و له الثناء الحسن، لا إله إلا الله مخلصین له الدین ولوکره الکافرون: یا الله! ستا ورکړه ځګوك نشي بندولی، او ستا له لوري بند شوی ځګیز ځګوك نه شي ورکولی، ستا په وړاندې ستا له ارادې پرته هیڅګ عمل او

كوشش كگتگور او موثر نشي واقع كيدلى، له الله تعالى نه پرته نه خگوك د كوم كار د كولو توان لري او نه له كوم كار نه د منع كولو وس، له الله تعالى نه پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته، مونږ له الله پرته د بل چا عبادت نه كوو، نعمت همده لره دى، د فضل خاوند دى، تر تگولو غوره حمد همده لره دى، له الله تعالى نه پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته مونږ خپل دين هغه ته سوچه او خالص كؤيدى، كه خگه هم كافران دا نه خوشگوي)).

رسول الله (ص) خپل امت ته لارشگوونه كؤيده چيگ له هر فرض لمانحگه نه وروسته درى ديرش حگله (سبحان الله)، درى ديرش وارى (الحمد لله) او (٣٣) حگله (الله اكبر) او يو حگل (لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك و له الحمد و هو على كل شئ قدير: له الله تعالى پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته الله يو دى شريك نلري، حمد او واكمني همده لره ده او همغه په هر خگه قادر دى) ووايي.

ابن حبان له حارث بن مسلم نه روايت كؤى وايي: رسول الله (ص) فرمايلي: كله ديگ چيگ د سهار لمونحگ وكؤ، نو مخكيگ لدينه چيگ خگه خبريگ وكؤى اوه (٧) حگله ووايه: ((اللهم اجرني من النار: يا الله له اور نه نجات راكؤيگ)). كه ته دا وواييگ او په همديگ ورحگ مؤ شيگ، نو الله تعالى به له اور نه نجات دركؤي. او د ماشگام لمونحگ ديگ چيگ وكؤ، نو له خبرو نه مخكيگ اوه حگله ((اللهم اجرني من النار)) ووايه كه ته په همديگ شپه مؤ شوى، نو الله تعالى به له اور نه نجات در په برخه كؤي.

د رسول الله (ص) سنت وْ چيگ كله به ييگ چيگ كوم ديوال ته لمونحگ كاوه، نو له ديوال نه به أير لريگ نه دريده فقط دومره فاصله به ييگ پريشگودله چيگ يو پسه به پكيگ تيريدلى شواى. كه كوميگ ستنيگ، ونيگ او يا لركگي ته به دريده، نو بالكل به سيده همغه لور ته نه دريده بلكه خپله مباركه شگى او يا چپه وروحگيگ به ييگ د هغيگ ونيگ يا ستنيگ په برابرى نيوله، بالكل به ييگ دا ونه يا ستنيگ مخامخ، مخ ته نه برابروله، په سفر كيگ به ييگ نيزه يا كجاوه مخيگ ته ايشگودله او د ستريگ په حيث به ييگ كار ورنه اخيست. رسول الله (ص) امر كؤيدى چيگ لمونحگ كوونكيگ البته په پراخ ميدان كيگ بايد د حگان لپاره يو سُتره كيږدى، هغه لكنگه (همسا) وي كه غشى يا بل خگه شى، كه هيخگ ييگ ونه موندل نو خپليگ مخيگ ته ديگ پر حگمكه خط راكش كؤي.

كه سُتره ييگ نه وه ايشگى، همداسيگ په لمانحگه ولاؤ وْ، كه شگحگه، خر او تور سپى ييگ له مخى نه تير شو، نو لمونحگ ييگ قطع يا فاسد شو، بايد وييگ كگرحگوي دا په صحيح حديث سره ثابته ده دديگ روايت مخالف روايت كه صحيح دى، نو په حكم كيگ صريح ندى او كوم چيگ صريح دى، نو صحيح ندى.

رسول الله (ص) به څګنيګ وخت لمونځګ کاوه او عائشه (رض) به ييګ مخيګ ته ويده وه، خو د ويده حکم د تيريدونکي په شان ندی،څګکه دا ندي روا چيګ څګوك د لمانځګه له مخيګ نه تير شي، خو دا جواز لري او مکروه نده چيګ څګوك د لمونځګ کوونکي مخيګ ته کيني يا ويده وي.

د سنت لمانځګه په هکله د رسول الله (ص) لارښګوونيګ

رسول الله (ص) به چيګ مقيم وُنو هميش به ييګ د ورځګيګ لس رکعته سنت لمونځګ ادا کاوه او دا هغه سنت دي چيګ ابن عمر (رض) ييګ په هکله وابيګ: له رسول الله (ص) نه ميګ لس رکعته لمونځګ شګه زده او اخذ کړيدی، دوه رکعته د ماسپښګين له لمانځګه نه مخکيګ او دوه رکعته ورنه وروسته، دوه رکعته د ماښګام له لمانځګه نه وروسته ، او دوه رکعته د ماسختن له لمانځګه نه وروسته په کور کيګ، او دوه رکعته د سهار له لمانځګه نه مخکيګ، او کله کله به ييګ د ماسپښګين له لمانځګه نه مخکيګ څګلور رکعته سنت ادا کول او که کله به د ماسپښګين له لمانځګه نه وروسته دوه رکعته ورنه پاتيګ شول، نو د مازديګګر له لمانځګه نه وروسته به ييګ د نهي په وخت کيګ د هغه قضايي راوړه.
د ماښګام له لمانځګه نه مخکيګ د دوو رکعتو سنت لمونځګ په هکله رسول الله (ص) فرمايي: ((صلوا قبل المغرب رکعتين: يعنی له ماښګام لمانځګه نه مخکيګ دوه رکعته سنت وکړئ))، خو په دريم ځګل فرمائي: ((لمن شاء)) يعنی دا سنت د هغه څګوك وکړي چيګ زړه ييګ وي، مطلب دا چيګ له ماښګام لمانځګه نه مخکيګ دوه رکعته لمونځګ مستحب دی او دايمي يا موکد سنت ندی.
د رسول الله (ص) سنت دا وُ چيګ هغه سنت او نفل لمونځګونه چيګ خاص سبب به ييګ نه و، اکثرا په کور کيګ کول، خصوصا د ماښګام سنت چيګ دا ييګ تل په کور کيګ ادا کړيدي، پداسيګ حال کيګ چيګ د ماښګام له سنتو نه پرته ييګ نور سنت لمونځګونه په جومات کيګ هم کړيدي. رسول الله (ص) به د سهار سنت په أير مواظبت سره کول، کله به ييګ هم د سهار سنت او وتر نه پريښګودل، په سفر او حضر دواړو حالتو کيګ به ييګ په پابندۀ سره ادا کول، او دا نده ثابته شوی چيګ رسول الله (ص) ديګ د سهار له سنتو او وتر لمانځګه نه پرته نور سنت لمونځګونه په سفر کيګ کړي وي.
علماء پديګ کيګ اختلاف لري چيګ کوم يو أير موکد دی د سهار سنت او که وتر؟څګرنګګه چيګ د سهار سنت لمونځګ د مسلمان د ورځګني عمل پيل او وتر ييګ پای دی، څګکه به هم رسول الله (ص) پديګ دواړو لمونځګونو کيګ د ((قل يا ايها الکافرون)) او ((قل هوالله احد))

سورتونه لوستل. دا دواؤه مبارك سورتونه د علم ، عمل، اراديګ او اعتقاد توحيد بيانوي او دلالت وربانديګ کوي. ((قل هو الله احد)) د الله تعالى لپاره احديت په اثبات رسوي او هر أول شرك ردوي له الله تعالى نه د ولد او والد نفى کوي، د هغه تعالى صمديت (بيګ نيازي) او عظمت خګرکګندوي، د هر أول سيال او شريك نفى کوي، د الله تعالى هر أول کمال په ثبوت رسوي او هر أول نقص ورنه نفى کوي، همدا وجه ده چيګ دا سورت د قرآنکريم له دريميګ برخى سره برابر دى او ثلث القرآن ورته ويل کيږي. د قرآنکريم مضمون او مدار انشاء او خبر دى، انشاء په درى أوله ده: امر، نهى او اباحت، خبر په دوه أوله دى: يو خبر د الله تعالى د ذات، صفاتو، نومونو او احکامو په هکله او دوهم أول خبر د مخلوقاتو په هکله. د اخلاص سورت يوازيګ د الله تعالى په هکله خبر راکوي، د هغه تعالى اسماء او صفات بيانوي، نو حګکه د قرآنکريم له دريميګ برخيګ سره برابر دى. ددي ګ سورت لوستل قاري ته له علمي يا اعتقادي شرك نه نجات ورکوي. همدا راز د (الکافرون) سورت قاري له عملي شرك نه ژغوري خګرنګګه چيګ علم له عمل نه وؤانديګ دى، نو د اخلاص سورت ثلث القرآن او د الکافرون سورت ربع القرآن بلل شويدى.

خو دا هم خګرکګنده ده چيګ عملي شرك زيات دى او پر أيرو بانديګ دغه أول شرك غلبه موندلى، او له مينحګه وؤل يي ګ هم آسانه نه دى، يوازيګ په دليل او حجت له مينحګه تللى شي، نو حګکه په ((قل يا ايها الکافرون)) سورت کيګ د همديګ أول شرك په ابطال او له مينحګه وؤلو په تکرار سره تاکيد شويدى، او له همدى کبله رسول (ص) همدا مبارك سورتونه د طواف په لمانحګه کيګ لوستل، حګکه حج د توحيد شعار دى، او همدا وجه ده چيګ د سهار په پيل او د شپى په پاى کيګ ييګ لوستل تر خګو د ورحګني کار پيل او پاى ييګ په همديګ مبارکو سورتونو سره وي.

رسول الله (ص) به چيګ د سهار سنت وکؤل، نو په شګي اؤخ به ييګ أأه ووهله. پدى هکله اهل الظاهر افراط کوي او د سهار له سنتو نه وروسته أأه وهل واجب بولي، بله أله بيا له تفريط نه کار اخلي او دا عمل مکروه بولي. خو امام مالك (رح) له وسط نه کار اخستى او فرمايي که چا د سهار له سنتو نه وروسته أأه ووهله همدا ورته استراحت وُ، نو پروا نلري او که چا دا عمل ونکؤ، نو هم باك نلرى، خو دا عمل سنت بلل مکروه عمل دى يعنى د استراحت لپاره جائز خو د سنتو په نيت ييګ کول مکروه دي.

په قيام الليل يا تهجد لمانحګه کيګ د رسول الله (ص) سنت

رسول الله (ص) به په سفر او اقامت دواؤو حالتو کيګ د شپيګ لمونحګ (تهجد) نه ترك کاوه. که به ناروغ وُ او يا به د شپيګ ويده پاتيګ شو نو د ورحګيګ به ييګ ١٢-

رکعته نفل لمونځ کاوه. له شیخ الاسلام ابن تیمیه (رح) نه میګ اوریدلي چیګ وایيګ: د رسول الله دا عمل پدی دلالت کوي چیګ وتر لمونځ قضائي نلري، وتر هم لکه د تحیه المسجد، کسوف، خسوف، او استسقاء د لمانځګه په شان دی چیګ وخت او محل ییګ فوت شي، نو قضايي نلري، او له وتر لمانځګه نه هدف دا دی چیګ د شپیګ وروستی لمونځګ باید وتر وي.
رسول الله (ص) به د شپیګ لمونځګ (تهجد) یوولس او یا دیارلس رکعته کول، زیاتره علماء پدیګ اتفاق لری چیګ تهجد لمونځګ یوولس رکعته دی او د پاته دوو نورو رکعتونو د تفسیر په هکله اختلاف راغلی دی چیګ آیا دا د سهار دوه رکعته سنت دي او که نه له هغیګ پرته دوه نور رکعته هم رسول الله (ص) کؤیدي؟
که د رسول الله (ص) د تهجد لمونځګ له فرض لمونځګونو او نورو موکدو سنتو سره یو ځګای کؤو نو ویلی شو چیګ رسول الله (ص) به همیشه په یوه شپه او ورځګ کیګ خګلویشګت رکعته لمونځګ کاوه او لدینه زیات ییګ چیګ کؤي هغه دایمي او موکد نه دي کله به ییګ کول اوکله نه

بنده ته لازمه ده چیګ د رسول الله (ص) پدیګ سنتو پوره او همیشه عمل وکؤي، خګوګ چیګ په شپه او ورځګ کیګ د چا دروازه خګلویشګت ځګله وتګکوي حتما به ځګواب ورته وایي، سوال به ییګ مني، الله تعالی خو له تګولو نه زیات مرسته کونکي دی.
رسول الله (ص) به چیګ د شپیګ له مخیګ راویګګشګ شو فرمایل به ییګ: ((لا إله إلا أنت سبحانك اللهم استغفرك لذنبي وأسألك رحمتك اللهم زدني علما و لا تزغ قلبي بعد إذ هديتني و هب لي من لدنك رحمة إنك أنت الوهاب: یا الله له تا نه پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته تګوله پاکي تا لره ده، یا الله! د خپلو ګګناهونو بشګنه درنه غواړم، د رحمت سوال درنه کوم، یا الله علم میګ زیات کؤه، له هدایت نه وروسته میګ زؤه مه کږوه، له خپل لوري رحمت را باندیګ وکؤه په تحقیق سره چیګ ته وهاب (بندګګانو ته د هر خګه ورکونکیګ) یی)).
او کله به چیګ له خوب نه را پاځګید فرمایل به ییګ ((الحمد لله الذي أحيانا بعد ما أماتنا و إليه النشور: تګول حمد او ثنا هغه الله لره ده چیګ له مرګګ نه ییګ بیرته را ژوندي کؤو او د تګولو بازګګشت د همغه (الله) لوري ته دی)) دا دعا به ییګ وکؤه بیا به ییګ مسواك واهه، او د آل عمران سورت لس وروستني آیتونه به ییګ تلاوت کول:
((إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ وَاخْتِلافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الأَلْبَابِ)) ((آل عمران: ۰ ۱۹)) .
ترجمه: [بیشکه په پیدا کولو د آسمانونو او ځګمکیګ کیګ (سره له هغو شیانوچیګ په دغو دواؤو کیګ دي) او په اختلاف د شپیګ او ورځګیګ کیګ (چیګ تل اوإدیږي، لنأیږي پرله

پسیګ حګي او راحګي کله رنګا کله تیاره کله یخ او کله تودیږي) هرومرو (خامخا) دلائل دي (د الله د قدرت) لپاره د خاوندانو د(خالصو) عقلونو)].
بیا به ییګ اودس وکؤ او دوه رکعته مختصر لمونحګ به ییګ ادا کؤ.
د رسول الله (ص) سنت دا وْ چیګ شپه به نیمایي ته ورسیده او یا لدینه لږ مخکیګ، وروسته، نو پاخګیده به تهجد لمونحګ به ییګ ادا کؤ او خپله وظګیفه به ییګ کله بیله، بیله یعنی په خګو برخو ویشله او کله به ییګ یوحګای او متصله کوله په خګو برخو سره د ادا کولو په هکله ابن عباس (رض) روایت کوي چیګ رسول الله (ص) د شپیګ پاخګید دوه رکعته لمونحګ ییګ وکؤ بیا لاؤ او ویده شو، بیا را پاخګید دوه رکعته لمونحګ ییګ وکؤ ورپسیګ ویده شو وروسته بیا را پاخګید او دوه رکعته لمونحګ ییګ وکؤ، هر حګل به ییګ اودس تازه کاوه او مسواك به ییګ واهه، په پای کیګ ییګ له شپږو رکعتونو وروسته دری رکعته وتر لمونحګ ادا کؤ، خو یاده دیګ وي چیګ زیاتره به ییګ د تهجد لمونحګ متصل او یو بل پسیګ ادا کاوه.
له رسول الله (ص) نه د وتر لمانحګه په هکله مختلف روایات را نقل شویدي، یو د ابن عباس (رض) پورتنی روایت، بل دا چیګ رسول الله (ص) به اّته رکعته نفل لمونحګ کاوه له هرو دوو رکعتونو وروسته به ییګ سلام ګګرحګاوه او ورپسیګ به ییګ په یوه نیت پنحګه رکعته وتر لمونحګ ادا کاوه پدیګ پنحګو رکعتو کیګ به یوازیګ په وروستة قعده کیګ کیناست. دریم روایت دادی چیګ اّته رکعته به ییګ متصل ادا کول په اّتم رکعت کیګ به کیناست د الله تعالی حمد، ذکر او ثنا به ییګ ویله بیا به ییګ له سلامه پاخګید او نهم رکعت به ییګ وکؤ بیا به قعدیګ ته کیناست او له تشهد، درود او دعا نه وروسته به ییګ سلام وګګرحګاوه، بیا به ییګ دوه رکعته نور لمونحګ هم وکؤ. بل روایت دادی چیګ اوه رکعته لمونحګ به ییګ کاوه په شپږم رکعت کیګ به کیناست، حمد او دعا به ییګ وویله، بیا به پاخګید اووم رکعت به ییګ پوره کؤ، ورپسیګ به ییګ په ناسته دوه رکعته نور هم وکؤل.
داسیګ روایت هم راغلی چیګ رسول الله (ص) به د شپیګ لمونحګ دوه، دوه رکعته ادا کاوه ورپسیګ به ییګ دری رکعته وتر وکؤل چیګ لومړۍ قعده به نه وه پکیګ، دا روایت امام احمد له عائشه (رض) نه نقل کؤیدی، خو پدیګ روایت کیګ خګه اشکال وجود لري حګکه ابن حبان روایت کوی چیګ ابو هریره را نقلوي چیګ: ((لا توتر بثلاث،أوتر بخمس أوسبع،ولا تشبهوا بصلاة المغرب: دری رکعته وتر مه کوئ وتر باید پنحګه، یا اوه رکعته وکؤئ، د لماښګام له لمانحګه سره مشابهت مه ورکوئ او مه ییګ ورسره برابروئ)). دار قطني وایيګ ددیګ روایت سند صحیح دی.
حرب وایي له امام احمد (رح) نه د وترو په هکله پوښګتنه وشوه، ده ورته وویل: په دوهم رکعت کیګ به سلام ګګرحګوی، خو که چا سلام و نه ګګرحګاوه طمعه ده چیګ خګه تاوان و نه لري، خو له رسول الله (ص) نه دا ثابته ده چیګ هغه به له دوهم رکعت نه وروسته سلام ګګرحګاوه بیا به ییګ

دریم رکعت پوره کاوه.او د ابو طالب له خوا روایت شوی روایت کیګ وایي: زیات او قوي احادیث په کګوشګي توکګه د یوه رکعت په ادا کولو دلالت کوي او زه همدا رایه تائیدوم.
لدیګ جملیګ احادیثو نه چیګ د وترو طریقه شګییګ یو دا هم دی: نساییګ له حذیفه (رض) نه روایت کؤی واییګ: ما له رسول الله (ص) سره په رمضان میاشت کیګ لمونحګ کاوه، رکوع ییګ چیګ وکؤه د قیام په اندازه ییګ حګنأ وکؤ او ویل ییګ: ((سبحان ربي العظیم))....... دا حدیث شریف اوإد دی په یوه برخه کیګ ییګ راحګي چیګ وایي: رسول (ص) خګلور رکعته لمونحګ وکؤ چیګ بلال (رض) ورته راغی او د سهار د لمانحګه بلنه ییګ ورکؤه. رسول الله (ص) به د شپی په لومؤی، منحګنة او وروستة برخه کیګ وتر کول، یوه شپه ییګ تګوله شپه یوازیګ دا یو آیت شریف تکرار اوه: ((إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ)) ((المائده: ۱۱۸))
ترجمه:[که عذاب ورکؤیګ ته (ایګ الله!) دوی ته، نو بیشکه دوی بندګګان ستا دي (او ته ییګ مالك ییګ، نو نشته هیخګ اعتراض پر تاسیګ) او که بشګنه وکؤی دوی ته، نو بیشکه ته هم دا ته ییګ شګه غالب شوی (په انفاذ د احکامو) لوی حکمت والا (چیګ هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)].
رسول الله (ص) به دشپیګ له خوا دری أوله لمونحګ کاوه:
۱:- زیاتره به ییګ په ولاؤه د شپیګ لمونحګ ادا کاوه.
۲:- په ناسته به ییګ لمونحګ کاوه.
۳:- حګنیګ وخت به ییګ لمونحګ په ناسته شروع کؤ، قرائت به ییګ لوست چیګ آخر ته به نژدی شو، نو به پاخګید او وروسته به ییګ رکوع وکؤه.
له رسول الله (ص) نه ثابته ده چیګ له وتر لمانحګه نه وروسته به ییګ دوه رکعته نفل لمونحګ کاوه، دغه دوه رکعته به ییګ هم کله په ناسته ادا کول، او کله به ییګ شروع په ناسته وکؤه او په آخر کیګ به پاخګید او رکوع به ییګ وکؤه، دا حدیث ددیګ موجب شوی چیګ له یو شمیر علماوو سره اشکال پیدا کؤي هغوی د همدیګ اشکال په بناء وایي: دا خبر یا حدیث خو د رسول الله (ص) لدیګ قول سره تناقض او تعارض لري چیګ فرماییګ: ((اجعلوا آخر صلاتكم بالليل وترا: د شپیګ وروستی لمونحګ مو وترکګرحګوئ)). امام احمد (رح) وایيګ: زه پخپله له وترو نه وروسته دوه رکعته نفل نه کوم، خو نور خګوك ییګ له ادا کولو هم نه منع کوم. امام مالك (رح) هم همدا دوه رکعته نفل لمونحګ نه مني، خو صحیح خبره داده چیګ وتر مستقل عبادت دی او ورپسیګ دوه رکعته نفل لمونحګ داسیګ دي لکه د ماشګام په لمانحګه پسیګ دوه رکعته سنت لمونحګ، نو په وترو پسیګ دوه رکعته نفل د وترو لپاره تکمیل کونکي دي.

له رسول الله (ص) نه په صحیح روایت نده ثابته شوی چیگ هغه مبارك دیگ په وتر لمانځگه کیگ قنوت لوستی وی، پدی هکله یوازیگ ابن ماجه یو حدیث روایت کؤیدی. امام احمد (رح) وایيگ: په وترو کیگ د قنوت په هکله له رسول الله (ص) نه روایت ندی ثابت، خو عمر (رض) به تگول کال وتر لمانځگه کیگ قنوت لوست.
پدیگ هکله له حسن بن علي (رض) نه اهل السنن هم یو روایت رانقل کؤیدی، ترمذي (رح) وایيگ: دا حدیث حسن دی، پدیگ حدیث کیگ چیگ یو راوي ییگ ابي حوراء السعدي دی د قنوت دا دعا راغلی ده: ((اللهم اهدني فیمن هدیت و عافني فیمن عافیت و تولني فیمن تولیت وبارك لي فیما أعطیت و قني شرما قضیت إنك تقضي و لا یقضی علیك، إنه لا یذل من والیت و لا یعز من عادیت تبارکت ربنا و تعالیت: یا الله ماته د هغو کسانو په شان هدایت وکؤه چیگ تا ورته هدایت کؤیدی، او د هغو کسانو په شان عافیت راکؤه چیگ عافیت دیگ ورکؤیدی، او د هغو کسانو په شان میگ سرپرستي وکؤه چیگ ته ییگ سرپرستي کوی، خگه دیگ چیگ راکؤي په هغه کیگ راته برکت واچوه، له هغه شرنه میگ په امن وساته چیگ تاییگ فیصله کؤیده، فیصلیگ ته کوی او هیخگوك ستا په اؤه فیصله نه شي کولی، د چا چیگ ته مل وی هغه به کله هم ذلیل نشي، او له چا سره چیگ ته دشگمني وکؤی، نو هغه به کله د عزت خاوند نشي، یا ربه! ته با برکته او د لوؤ شان خاوندییگ)).
په وتر لمانځگه کیگ د قنوت لوستل له عمر ، ابي بن کعب، او ابن مسعود (رض) نه ثابت دي. ابو داود او نسایي له ابي بن کعب (رض) نه روایت کوي وایي: رسول الله (ص) به په وتر لمانځگه کیگ د ((سبح اسم ربك الاعلی)) ((قل یا ایها الکافرون)) او ((قل هو الله احد)) سورتونه تلاوت کول. سلام به ییگ چیگ وکگرځگاوه نو دری ځگله به ییگ فرمایل: ((سبحان الملك القدوس: ثنا ده هغه ذات لره چیگ واکمن او پاك دی)) په دریم ځگل به ییگ خپل غږ اوإداوه او اوچتاوه.
رسول الله (ص) به چیگ کوم سورت لوست نو أیر په تدبر سره به ییگ تلاوت کاوه، په ترتیل سره به ییگ لوست، که به سورت لنأ هم وْ دومره وخت به ییگ پریگ تیراوه لکه د یوه اوإده سورت په تلاوت. د قرآنکریم له تلاوت نه هدف دادی چیگ تدبر او تفکر پکیگ وشي، په معنی ییگ پوه او عمل پریگ وشي، تلاوت او حفظ ییگ پر مفاهیمو د پوهیدو وسیله ده. یو شمیر علماء وایي: قرآنکریم ددیگ لپاره نازل شوی چیگ عمل پری وکؤای شي، نو تلاوت ځگانکگؤی عمل وشمیرئ او داسیگ ییگ تلاوت کؤئ چیگ تلاوت مو د عمل وسیله شي.
شعبه وایيگ: ابو حمزه وایي: ابن عباس (رض) ته میگ وویل زه أیر تیز تلاوت کوم تردیگ حده چیگ په یوه شپه کیگ یو یا دوه ځگله قرآنکریم ختموم، ابن عباس (رض) راته وفرمایل: زه چیگ یو سورت تلاوت کؤم، هغه ستا له تگول ختم نه غوره کگنگم، که بیا هم داسیگ کوی او تگول

قرآنکريم ختموی، نو قرآنکريم داسيګ تلاوت کوه چيګ غوإونه ييګ ديګ اوري او زؤه ديګ پری پوه شي. ابراهيم وايي علقمه، عبدالله بن مسعود (رض) ته تلاوت وکؤ، هغه ورته وفرمايل: موراو پلار ميګ درنه قربان شه، په تر تيل سره تلاوت کوه، دا د قرآنکريم زينت دی. عبدالله بن مسعود واييګ: قرآنکريم داسيګ مه تلاوت کوئ لکه شعر او مه ييګ داسيګ لولئ لکه نثر، بلکه په پوره تدبر سره ييګ ولولی، په معنی کيګ ييګ فکر وکؤئ! داسيګ چيګ زؤونه مو په حرکت راولي، هدف مو بايد د سورت پای ته رسول نه وي، هغه زياتوي: کله ديګ چيګ د الله تعالی دا قول واورید ((يا آيها الذين آمنوا)) نو غوإونه ديګ ورته حګير کؤه، وکګوره چيګ لديګ کلماتو او لديګ ندا نه وروسته په کومه نيکة د امر او يا له کوميګ بدة نه د نهی حکم راحګي.
عبدالرحمن بن ابی ليلی وايي: يو وخت ما د (هود) مبارك سورت لوست چيګ يوه شګحګه راغله، هغيګ ميګ تلاوت واورید، نو راته وييګ ويل: ته دا أول تلاوت کويګ؟ قسم په خدای چيګ زه دا شپإ مياشتيګ د (هود) سورت لولم، خو لا تر اوسه ميګ ندی ختم کؤی. يعنی نوموؤيګ ميرمنيګ دغه سورت په أير دقت او تدبر سره تلاوت کاوه تر ديګ اندازيګ چيګ په هر حکم او لفظ کيګ به ييګ حګانکګؤی فکر کاوه.
رسول الله (ص) به د شپيګ په لمانحګه کيګ کله په جهر او کله په پټګه تلاوت کاوه، همدا راز قيام به ييګ حګنيګ وخت اوإد او حګنيګ وخت لنأ وْ. رسول الله (ص) به نفل لمونحګ د سفر په حالت کيګ د شپيګ او ورحګيګ پخپله راحله (سپرلة) ادا کاوه، او هر لوري ته به ييګ چيګ مخ وْ د راحليګ پر شا به ييګ په اشاريګ سره رکوع او سجده کوله او سجده به ييګ له رکوع نه لإ تګيتګه وه.

د خګاشګت (ضحی) نفل

امام بخاري روايت کؤی چيګ عائشه (رض) فرمايي: ما هيخګکله رسول الله (ص) د خګاشګت په لمانحګه ندی ليدلی يعنی پداسيګ حالت کيګ ميګ ندی ليدلی چيګ د خګاشګت لمونحګ ادا کوي. خو زه ييګ ادا کوم. بخاري او مسلم له ابو هريره (رض) نه روايت کوی وايي: ((أوصاني خليلي بصيام ثلاثة أيام من كل شهر، وركعتي الضحى و أن أوتر قبل أن أرقد: زما خليل (ص) امر راته کؤی چيګ هره مياشت دری ورحګيګ روژه ونيسم، د خګاشګت له مخيګ دوه رکعته نفل لمونحګ وکؤم او له ويده کيدو نه مخکيګ وتر لمونحګ ادا کؤم)). امام مسلم له زيد بن ارقم نه په مرفوع حديث شريف کيګ رانقلوي: ((صلاة الاوابين حين ترمض الفصال: د اوابين لمونحګ (خګاشګت لمانحګه) وخت هغه دی چيګ لمر شګه کګرم شي او د اوشګانو بچيان (جونکګيان) له کګرمة نه سيوري ته خګملي)). رسول الله (ص) په همداسيګ وخت کيګ د دوه

رکعته لمانځګه امر کړی او دا یې د تهجد بدل او عوض بللی دی خو پخپله یې ځکه نه ادا کاوه چې د تهجد لمونځ یې کاوه.
مسروق وایي: مونږ به په جومات کې لمونځ ادا کړ (یعنی د سهار لمونځ)، ابن مسعود (رض) به لاړ او مونږ به همدلته جومات کې وو بیا به پاڅېدو او د څاښت نفلي لمونځ به مو ادا کړ، دا خبره ابن مسعود (رض) ته ورسیده، هغه راته و فرمایل: ولې خلك د داسې عمل په کولو مجبوروئ چې الله تعالی یې د کولو امر ندی کړی، که بیا هم د څاښت نفلي لمونځ کول غواړئ، نو پخپلو کورونو کې یې اداکوئ. سعید بن جبیر وایي: زه کله کله قصدا د څاښت لمونځ نه کوم ځکه ویرېږم چې هسې نه راباندې لازم او حتمي نشي.

د شکرانيګ او تلاوت سجده

د رسول الله (ص) او د اصحابو (رض) سنت دا و' چيګ د نعمت او خوشالة په وخت کيګ به ييګ د شکر سجده کوله. که به نعمت ورته حاصل شو او يا به له کوم غم او مصيبت نه خلاص شول، نو د الله تعالى په حضور کيګ به ييګ د شکرانيګ سجده کوله. رسول الله (ص) به چيګ په قرآنکريم کيګ د سجديګ آيت تلاوت کؤ، نو الله اکبر به ييګ وفايه او سجده به ييګ وکؤه او په سجده کيګ به ييګ ويل: ((سجد وجهي للذي خلقه و صوره، وشق سمعه و بصره بحوله وقوته: زما مخ هغه ذات ته سجده کوي چيګ پيدا او جوؤ کؤی ييګ دی، غوإونه او سترکګيګ ييګ ورکؤيدي، هر خګه د الله تعالى په زور او قوت سره کيإي)). خو د تلاوت له سجديګ نه به چيګ پورته کيده، نو دا نده ورنه ثابته شوی چيګ دلته يي هم تکبير ويلی وي ياييګ التحيات او سلام ويلی وي. په صيحح روايت ثابته ده چيګ رسول الله (ص) پديګ سورتونو کيګ د تلاوت سجدی کؤيدي:

((الم تنزيل،ص،اقرا ، النجم،اذا السماء انشقت،الانشقاق)).

ابو داود له عمرو بن العاص (رض) نه روايت کؤی چيګ رسول الله (ص) په پنحګلسو سورتونو کيګ د تلاوت سجديګ کؤی دي دری په مفصل (لنأو) سورتونو، دوی په (الحج) سورت کيګ. له ابن عباس (رض) نه روايت شوی حديث چيګ وايي رسول الله (ص) مدينيګ ته له هجرت نه وروسته په مفصل سورت کيګ سجده نده کؤی، دا حديث ضعيف دی حګکه په سند کيګ ييګ ابو قدامه الحارث بن عبيد دی او هغه ثقه ندی، او ابن قطان همدا د ابن عباس (رض) حديث حګکه ضعيف بللی دی چيګ وايیګ په اسناد کيګ ييګ مطر الوراق دی او د نوموؤي حافظه کمزوريګ وه او په سوء حفظ کيګ محمد بن عبدالرحمن بن ابي ليلی ته ورته و' ا، ابن قطان حتی په امام مسلم هم دا نيوکه کؤی چيګ ولی ييګ د مطر الوراق روايت صحيح بللی او روايت کؤی دی.

خو واقعيت دادی چيګ دا د امام مسلم عيب ندی چيګ د مطر الوراق دا حديث ييګ نقل کؤيدی، حګکه مسلم لديګ أول احاديثو نه هغه روايتونه اخلي چيګ په صحت ييګ دده خپل باور وي د امام مسلم طريقه داسيګ ده چيګ احاديث پخپله چانګوي حګنيګ وخت د هغو کسانو روايتونه اخلي چيګ حافظه ييګ کمزوريګ وي، خو دا په هغه صورت کيګ چيګ د امام مسلم خپل يقين ورباندیګ راغلی وي چيګ دغه روايت صحيح دی، او کله هم د ثقه راويانو هغه روايتونه ردوي او نه ييګ اخلي چيګ دده باور راشي چيګ دا غلط دی او راوي سهوه شويدی. يو شمير علماء عقيده لري چيګ د ثقه راويانو تګول روايات صحيح دي، او حګينيګ نور علماء بيا د کميګ حافظيګ د خاوندانو تګول روايتونه ضعيف بولي، لومؤنة طريقه چيګ د ثقه راويانو تګول روايتونه صحيح بولي د امام حاکم طريقه ده، او دوهمه طريقه چيګ د کميګ حافظيګ د خاوندانو روايات تګول ضعيف بولي دا د ابن حزم طريقه ده او د امام مسلم طريقه بيا دديګ فن د امامانو طريقه ده او هغه

داسيګ چيګ ګګوري او خپل معلومات په کار اچوي کيداى شي يو ثقه په يوه روايت کيګ سهوه شي او کيداى شي د کميګ حافظيګ خاوند يو روايت په صحيح توګګه نقل او روايت کړي.

د جمعيګ د ورحګيګ په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونيګ

رسول الله (ص) د جمعيګ د ورحګيګ فضيلتونه ذکر کړيدي فرمايي: ((أضل الله عن الجمعة من كان قبلنا، وكان لليهود يوم السبت، و للنصارى يوم الأحد، فجاء الله بنا فهدانا ليوم الجمعة، فجعل الجمعة و السبت و الأحد، وكذلك هم لنا تبع يوم القيامة، نحن الاخرون من أهل الدنيا و الأولون يوم القيامة، المقضي لهم قبل الخلائق: الله تعالى له مونږ نه مخکيګ امتونه د جمعيګ له ورحګيګ نه بيګ لاريګ کړي وو د جمعيګ د ورحګيګ له فضيلت نه بيګ محروم کړي وو د يهودانو ورحګ شنبه وه او د نصرانيانو يکشنبه، وروسته الله تعالى مونږ پيدا کړو او د جمعيګ ورحګيګ ته بيګ هدايت کړو دديګ ورحګيګ فضيلتونه بيګ راته بيان کړل، پديګ ترتيب سره بيګ جمعه ورپسيګ شنبه او يکشنبه وتګاکليګ، داسيګ ترتيب بيګ جوړ کړ چيګ، شنبه او يکشنبه بيګ په جمعيګ پسيګ و ګګرحګولى په همديګ ترتيب به يهودان او نصرانيان د قيامت په ورحګ په مونږ پسيګ وروسته وي مونږ په دنيا کيګ وروستي، خو د قيامت په ورحګ لومړنى امت ياستو او زمونږ فيصليګ به له تګولو مخلوقاتو نه مخکيګ کيږي)).

ترمذي له ابو هريره (رض) نه په مرفوع روايت سره وايي: رسول الله (ص) فرمايلي: ((خير يوم طلعت فيه الشمس يوم الجمعة، فيه خلق آدم، و فيه أدخل الجنة، وفيه أخرج منها، و لا تقوم الساعة إلا في يوم الجمعة: تر تګولو غوره ورحګ د جمعيګ ورحګ ده، په همديګ ورحګ آدم (ع) پيدا شوى، په همديګ ورحګ جنت ته داخل شوى او په همديګ ورحګ له جنت نه ايستل شوى، او قيامت به هم په همديګ ورحګ (جمعه) وي)). په بل روايت کيګ راحګي چيګ رسول الله (ص) فرمايي: (جمعه له تګولو نه غوره ورحګ ده په همديګ ورحګ آدم (ع) پيدا شوى په همديګ ورحګ حګمکيګ ته راکوز شوى، په همديګ ورحګ بيګ توبه قبوله شوى او په همديګ ورحګ وفات شويدى، په همديګ ورحګ به قيامت کيږي. د جمعيګ په ورحګ له انسانانو او پيريانو پرته نور تګول ژوندي مخلوقات له سپيده داغ نه تر لمرخت پوريګ د قيامت له ويريګ چيغيګ

وهي، د همدې جمعې په ورځ کې داسې يو ساعت شته چې الله تعالی پکې د هر لمونځ کوونکي مسلمان بنده هر سوال قبلوي. کعب وويل: د جمعې دا ورځ چې الله پکې د مسلمان لمونځ کونکي سوال قبلوي په کال کې يوه ورځ ده او دغه ساعت په کال کې يو ځل راځي، راوي (ابوهريره) وايي: ما ورته وويل: نه داسې نده، بلکه په هره جمعه کې همدا د دعا قبليدو ساعت شته، کعب بيا تورات وکوت، او وېې ويل: رسول الله (ص) رښتيا فرمايلي دي. ابو هريره (رض) زياتوي بيامې عبدالله بن سلام (رض) وليد، زما او کعب (رض) خبرې مې ورته يادې کړې، نو عبدالله بن سلام (رض) راته وويل چې زه خبر يم چې دغه ساعت چې دعا پکې قبليږي کوم ساعت دی، ابو هريره (رض) وايي ما ورته وويل: نو راته ووايه دغه کوم ساعت دی؟ عبدالله بن سلام (رض) وويل: دا د جمعې د ورځې وروستی ساعت دی. ابو هريره (رض) ورته وائي دا څنګکه کيدای شي؟ رسول الله (ص) خو فرمايي چې مسلمان به دا ساعت پداسې حال کې مومي چې لمونځ به کوي، او د ورځې په وروستۀ برخه کې خو لمونځ نشته، عبدالله بن سلام (رض) په ځواب کې فرمايي: رسول الله (ص) فرمايې: ((من جلس مجلسا ينتظر الصلاة فهو في صلاة حتى يصلي: څوك چې د لمانځه په انتظار کيناست هغه ته به تر هغې پورې د لمانځه ثواب ورکول کيږي تر څو لمونځ وکړي يعنی دا انتظار د لمانځه د ادا کولو حکم لري)). د امام احمد په (مسند) کې نقل شوی روايت کې راځي. ابو هريره (رض) وايي له رسول الله (ص) نه پوښتنه وشوه چې جمعه ولې پدې نامه نومول شويده؟ رسول الله (ص) وفرمايل: ځکه پدې ورځ د آدم (ع) خاورې ته شکل ورکړل شويدی او په همدې ورځ به صاعقه او قيامت (مرګ او بيرته ژوندي کيدل) وي او په همدې ورځ به لويه زلزله او نيول وي، او پدې ورځ کې وروستي دری ساعتونه داسې دي چې په يوه کې يې د بنده هر سوال قبليږي.

له عبدالرحمن بن کعب بن مالك نه روايت دی فرمايي: کله مې چې د پلار سترګې ړندې شوی، ما به د جمعې لمانځه ته بيولو، کله به يې چې آذان واوريد نو ابي امامه (اسعد بن زراره) ته به يې دعا وکړه، څه وخت مې دا دعا ورنه اوريدله بالاخره مې فيصله وکړه چې پوښتنه تری وکړم، همغه وه چې ورته و مې ويل: پلار جانه! هر وخت چې د جمعې آذان واوری اسعد بن زراره ته دعا کوی، دا ولې؟ ده راته وويل: زويه! اسعد لومړنی کس و' چې د رسول الله (ص) له هجرت نه مخکې يې دلته په مدينه کې په موږ باندې د جمعې لمونځ کړيدی، موږ ته به يې په هزم النبيت يا د بني بياضه په ځمکوکې په نقيع الخضمات نومي ځای کې د جمعې لمونځ راکاوه، عبدالرحمن وايې ما ورته وويل: تاسې هغه وخت څو کسان وی؟ پلار مې راته وويل: موږ څلويښت تنه وو. بيهقي وايي: دا حديث حسن او اسناد يې صحيح دی. بيا چې کله رسول الله (ص) هجرت وکړ قباء ته چې راورسيد دوشنبه، سه

شنبه، چهارشنبه او پنجشنبه همدلته پاتېګ شو، جومات يېګ جوړ کړ د جمعېګ په ورځګ د مدينېګ په لور روان شو او د بني سالم بن عوف مېګنى ته چېګ ورسيد د جمعېګ د لمانځګه وخت شو، نو همدلته يېګ د جمعېګ لمونځګ ادا کړ او دغه وخت دلته لا جومات نه و جوړ شوی.

د رسول الله (ص) د جمعېګ لومړنۀ خطبه

ابن اسحاق وايي: د رسول الله (ص) لومړنۀ خطبه هغه ده چېګ له ابي سلمه بن عبدالرحمن نه روايت شويده هغه وايي له الله تعالى نه پناه غواړم چېګ رسول الله (ص) ته داسېګ خبره منسوبه کړم چېګ هغه نه وي کړې د رسول الله (ص) د جمعېګ دا لومړنۀ خطبه داسېګ وه: وروسته له هغېګ چېګ رسول الله (ص) د خطبېګ لپاره پاځګيد د الله تعالى له حمد او ثنا نه وروسته يېګ وفرمايل:(اې خلکو! د راتلونکېګ ورځګېګ لپاره خګه مخکېګ ولېږئ، پوه به شئ، قسم په الله چېګ ستاسېګ په هر يوه به صاعقه راحګي، هر خګوک به خپلېګ مېږېګ او خپله رمه همداسېګ خوشې کوي، رمه به شپون نلري، بيا به الله تعالى ورته وايي، نه به ترجمان وي او نه پيره دار او ساتونکېګ، ورته وايېګ به : ايا زما رسول الله (ص) نه و' درته راغلى او دين يېګ نه و درته بيان کړی؟ ما مال درکړی و' ، رحمتونه مېګ درباندېګ کړي وو تا د خپل حګان لپاره خګه وړاندېګ کړي؟ دا کس به خپل شګي او کېڼګ اړخ ته ګګوري، خو هېڅګ به هم نه ويني، بيا به مخامخ وګګوري، يوازېګ دوزخ به يېګ تر سترګګو شي، خګوک چې کولی شي د خرما په يوېګ ټګوکرېګ حګان له دوزخ نه و ژغوري نو صرفه دېګ نکوي، دا کار دېګ وکړي، که خګوک د يوېګ ټګوټګېګ خرما وس هم نلري، نو په نېکېګ او پاکېګ خبرېګ سره دېګ حګان له جهنم نه وساتي. الله تعالى د هرېګ نيکۀ په مقابل کېګ له لسو نه تر اوو سوو پورېګ اجرونه ورکوي، والسلام عليکم و رحمه الله وبرکاته).

ابن اسحاق زياتوي: بيا رسول الله (ص) بله خطبه وويله او ويېګ فرمايل: (ټګول حمد او ثنا الله تعالى لره ده. زه د الله حمد او ثنا وايم، مدد ورنه غواړم موږ د خپلو نفسونو له شر او بدو اعمالو نه الله تعالى ته پناه وروړو، چاته چېګ الله هدايت وکړي هېڅګوک يېګ نشي بېګ لارېګ کولی، او خګوک چېګ الله تعالى بېګ لارېګ کړي د هغه لپاره لارښګوونکى نشته، زه شاهدي وايم چېګ له الله تعالى پرته بل حق معبود وجود نلري، الله تعالى يو دی، شريك نلري، تر ټګولو غوره خبرېګ د الله تعالى کتاب دی، هغه شخص بريالى دی چېګ الله تعالى يېګ زړه په قرآنکريم ښګائسته کړی او د اسلام شرف يېګ ور په برخه کړی ، هغه کس بختور دی چېګ قرآنکريم ته په نورو ټګولو خبرو ترجيح ورکړي، قرآنکريم تر ټګولو غوره او بليغ کلام دی اېګ خلکو! هغه خګه خوښګ کړئ چېګ الله تعالى خوښګ کړيدي، له الله تعالى سره په اخلاص او له زړه نه محبت وکړئ، د الله تعالى له کلام او ذکر نه مه ستړي کېږئ، زړونه مو ورنه غافل نشي، الله تعالى چېګ هر خګه پيدا کوي له

هغو نه یو شمیر غوره او انتخابوي، الله تعالی د اعمالو له جملیگ نه نیك اعمال په کگوته کؤیدی، له بندکگانو نه ییگ هم یو شمیر غوره او انتخاب کؤیدي، شگیگ او نیکیگ خبریگ ییگ غوره کؤی، حلال او حرام ییگ هم سره بیل کؤي دي، نو د الله تعالی عبادت وکؤئ شریك مه ورسره نیسئ لکه خگرنکگه چیگ مناسبه او لازم وي هغسیگ ورنه وویریږئ، په خبرو کیگ له الله تعالی سره رشگتوني اوسئ، د الله تعالی په خاطر یو له بل سره محبت وکؤئ، الله تعالی پدیگ ناراضه کیږي چیگ عهد ییگ مات شي، و السلام علیکم و رحمة الله و برکاته.

د جمعیگ د ورحگیگ احترام

رسول الله (ص)، د جمعیگ ورحگیگ ته خاص احترام او تعظیم درلود، پدیگ ورحگ به ییگ حگنیگ خاص اعمال تر سره کول، د جمعیگ د سهار په فرض لمانحگه کیگ به ییگ ((الم السجده)) و ((هل أتی علی الانسان.....)) سورتونه لوستل. پدیگ دواؤو مبارکو سورتونو کیگ هغه پیشگیگ یادیگ شویگ چیگ د جمعیگ په ورحگ واقع شویگ او یا واقع کیدونکیگ دي، همدا راز رسول الله (ص) امر کؤیدی چیگ د جمعی په ورحگ او شپه کیگ پر رسول الله (ص) باندیگ درود وویل شي، پدیگ شپه او ورحگ کیگ زیات درود ویل مستحب دي حگکه دا امت چیگ هر د خیر کار کوي نو هغه د رسول الله (ص) له برکته دی، او په همدیگ ورحگ چیگ مسلمانانو ته د الله تعالی له لوري لوی عزت ورکول کیږي هغه دا دی چیگ په همدیگ ورحگ به مسلمانان جنت ته داخلیږي، جنت ته چیگ داخل شي، نو أیر نعمتونه ورکول کیږي. هر خگومره چیگ مسلمان د جمعیگ په ورحگ امام ته نژدیگ ولاؤ وي او هر خگومره چیگ وختي لمانحگه ته لاؤ شي، په همغه اندازه د قیامت په ورحگ خپل رب ته ورلنأ وي او همغومره ییگ اجر زیات وي.

همدا راز رسول الله (ص) په تاکید سره امر کؤیدی چیگ مسلمانان د جمعیگ په ورحگ غسل وکؤي، پدیگ ورحگ غسل کول أیر ضروري دي تر دیگ حده چیگ په آخر قعده کیگ له درود ویلو او د استغفراق، پزیگ نه د وینیگ له راوتلو او ذکر د مسحه کولو له امله د اوداسه له وجوب نه د جمعیگ د ورحگیگ غسل زیات واجب دی. پدیگ ورحگ نور سنت اعمال لکه مسواك وهل، خوشبوییگ لکگول، د الله اکبر ویل د الله تعالی ذکر او پر رسول (ص) درود ویل دي. خطبه چیگ پیل شوه نو واجب ده چیگ په أیر دقت او چوپتیا سره واوریدل شي، د جمعیگ په لمانحگه کیگ باید د (الجمعه)، (المنافقون)، او یا (سبح اسم ربك الاعلی) او (الغاشیه) سورتونه تلاوت شي. لمونحگ کوونکیگ باید تر تگولو غوره او پاکیگ جامی واغوندي. پدیگ ورحگ چیگ خگوك

لمانځګه ته حګي، نو د هر قدم په بدل کيګ د يوه کال په اندازه د روژيګ او لمانځګه اجر ورته ليکل کيږي. په همديګ ورځګ کيګ داسيګ يو ساعت شته چيګ الله تعالی پکيګ د خپلو بګندګګانو سوالونه قبلوي.

رسول الله (ص) به چيګ د جمعيګ خطبه ويله، نو مبارکيګ سترګګيګ به بيګ سريګ شويګ، آواز به بيګ لوړ شو، په قهر به وُ، تابه ويل چيګ د کوم خطر خبرداري ورکوي، خلك ګګواشګي. خطبه به بيګ لنأه او لمونځګ به بيګ اوإداوه. په خطبه کيګ به بيګ اصحابو (رض) ته د اسلام او شريعت اصول شګودل په نيکة به بيګ امر او له بدة نه نهی کوله، د خطبيګ په جريان کيګ به بيګ هم امر او نهی کوله يو ځګل بيګ خطبه لوستله چيګ يو کس جومات ته راغی کيناست رسول الله (ص) امر ورته وکؤ چيګ د تحيه المسجد دوه رکعته نفل لمونځګ ادا کؤي. که به بيګ کوم غريب وليد نو د خطبيګ په دوران کيګ به بيګ د صدقيګ امر وکؤ، اصحاب (رض) به بيګ تشويق کؤل چيګ کومك ورسره وکؤي، په خطبه کيګ به بيګ د دعا او الله تعالی د ذکر په وخت پخپله بتګه (شهادت) ګګوته اشاره کوله، په خطبه کيګ بيګ د قحطة او وچکالة په وخت د باران دعا هم کؤيده.

خلك به چيګ جومات ته راټګول شول، نو رسول الله (ص) به تشريف راوؤ، سلام به بيګ واچاوه منبر ته به چيګ پورته شو مخ به بيګ د خلکو په لور وُ، سلام به بيګ وکؤ بيا به کيناست، بلال (رض) به آذان وکؤ، رسول (ص) به بيا پاځګيد او خطبه به بيګ شروع کؤه، د خطبيګ ويلو په وخت کيګ به بيګ ليندة يا لکنګه په لاس کيګ وه. منبر بيګ دری درجيګ يا پوؤة وُ او مخکيګ لدينه چيګ منبر ورته جوؤ شي د خرما د يويګ ونيګ په برغنأ به بيګ خطبه ويله. منبر بيګ د جومات په وسط کيګ نه و ايشګودلی بلکه د جومات په غربي خوا کيګ له ديوال نه لږ ديخوا ايشګودل شوی وُ. رسول الله (ص) به چيګ خطبه لوستله نو اصحابو (رض) به خپل مخونه د ده په لور وګګرځګول، لومؤة خطبه به بيګ چيګ وويله لږ ساعت به کيناست بيا به پاځګيد او دوهمه خطبه به بيګ ولوستله او کله به چيګ رسول الله (ص) له خطبيګ نه فارغ شو نو بلال (رض) به اقامت شروع کؤ.

رسول الله (ص) به امر کاوه چيګ د خطبيګ په وخت کيګ خګوك خبريګ ونکؤي او فرمايل به بيګ که چا خپل ملګګري ته د خطبيګ په دوران کيګ وويل چيګ چوپ شه، نو پديګ سره بيګ ثواب لغوه شو، او داسيګ شو لکه لمونځګ بيګ چيګ نه وي کؤی.

رسول الله (ص) به د جمعيګ له لمانځګه نه وروسته خپل کورته لاؤ هلته به بيګ دوه رکعته سنت لمونځګ وکؤ همدا راز امر بيګ کؤيدی چيګ د جمعيګ له لمانځګه نه وروسته خګلور رکته سنت لمونځګ ادا شي. شيخ وايي که چا سنت په جومات کيګ کول، نو خګلور رکعته ديګ وکؤي او که په کور کيګ بيګ ادا کول نو دوه رکعته کافي دي.

د عید د لمانځګه په هکله د رسول الله (ص) لارښګوونیګ

رسول الله (ص) به د دواؤو (واؤه او لوی عید) لمونځګونه په عیدګګاه کیګ کول، هغه وخت عیدګګاه د مدینیګ له شرقي دروازیګ سره وه. ابو داود روایت کؤی چیګ رسول الله (ص) یوازیګ یو ځګل هغه هم د باران له امله پخپل جومات (نبوي جومات) کیګ د عید لمونځګ ادا کؤیدی. رسول الله (ص) به د عید په ورځګ تر ټګولو غوره جامیګ اغوستلی او په واؤه عید کیګ به بییګ عیدګګاه ته له تللو نه مخکیګ خګو دانیګ خرماویګ خوؤلی او سنت بییګ دا وُ چیګ طاق خرماویګ به بییګ خوؤلیګ. د لوی عید په ورځګ به بییګ تر هغیګ پوریګ خګه نه خوؤل تر خګو به چیګ له عیدګګاه نه بیرته نه وُ راستون شوی، کله به بییګ چیګ لمونځګ وکؤ بیرته به کور ته راغی، نو د خپلیګ قربانۍ غوښګه به بییګ وخوؤله.

له رسول الله (ص) نه روایت شوی چیګ هغه مبارك به د هر عید لمانځګه ته غسل کاوه او پدیګ اؤه دوه ضعیف حدیثونه رانقل شوي دي ، خو له ابن عمر (رض) نه چیګ کلك د سنتو پیرو وُ د عید د لمانځګه لپاره غسل ثابت دی.

رسول الله (ص) به عیدګګاه ته پیاده روان وُ یوه وؤه نیزه به بییګ تر مخ وؤل کیدله او عیدګګاه ته به چیګ ورسید نو هغه نیزه به هملته په ځګمکه کیګ و ټګومبل یا ښګخه شوه چیګ رسول الله (ص) لمونځګ ورته وکؤي دا ځګکه چیګ عیدګګاه تش أاګګ وُ تعمیر نه وُ جوؤ شوی نو دا نیزه به بییګ سُتره وه. د رسول الله (ص) سنت دا وُ چیګ د واؤه عید لمونځګ به بییګ لږ وروسته کاوه او د غټګ عید لمونځګ به بییګ وختي ادا کاوه او له کوره تر عید ګګاه پوریګ به بییګ تکبیر وایه.

عیدګګاه ته به چیګ ورسید نو بییګ له آذانه او اقامته به بییګ لمونځګ پیل کؤ، په عید ګګاه کیګ بییګ د عید له لمانځګه نه د مخه او نه وروسته، د نفل لمونځګ نه کاوه دا د اصحابو (رض) طریقه هم ده.

د عید لمونځګ به بییګ له خطبیګ نه مخکیګ دوه رکعته ادا کاوه، په لومؤي رکعت کیګ به بییګ له تکبیر احرام سره اوه ځګله (الله اکبر) ویل، له هر تکبیر نه وروسته به بییګ لږ دمه کوله د تکبیراتو تر منځګ له رسول الله (ص) نه کوم خاص ذکر ندی رانقل شوی، خو ابن مسعود (رض) وایي: چیګ د تکبیرونو تر منځګ حمد او ثنا (الحمدلله) او پر رسول الله (ص) باندیګ درود ویل کیږي. او ابن عمر (رض) به له هر تکبیر سره لاسونه هم تر غوږونو پورته کول. رسول الله (ص) به چیګ تکبیرونه پوره کؤل نو قرائت به بییګ شروع کؤ، په لومؤي رکعت کیګ به بییګ له فاتحیګ وروسته د (ق) سورت تلاوت کؤ، او په دوهم رکعت کیګ به بییګ (اقتربت) سورت لوست او کله به بییګ په دواؤو رکعتونو کیګ د (سبح) او د (الغاشیه) سورتونه لوستل په لومؤي رکعت کیګ به له قرائت

نه وروسته رکوع ته لاړ، دوهم رکعت به یې په پنځګه ځګله تکبیر سره پیل کړ بیا به یې قرائت ولوست. لمونځګ به چې تکمیل شو نو پورته به شو، خلك به همدا سې په صفونو کې ناست وو، ده مبارك به وعظ او نصیحت ورته وکړ که به یې د کوم ځګه امر کاوه نو وبه یې کړ او که به یې کوم ځګای ته سریه استوله نو هم به یې وتګاکله. منبر یې نه درلود، په ځګمکه به ولاړ و' خطبه به یې لوستله، دا چې په بخاري او مسلم کې روایت شوي حدیث کې راځګي چې (نزل فأتى النساء إلى آخره) یعنی رسول الله (ص) راکوز شو او د میرمنو خواته ورغی، نو کیدای شي چې په ځګه ناځګه لوړ ځګای به ولاړ و'. په مدینه منوره کې د لومړي ځګل لپاره مروان بن الحکم منبر جوړ کړیدی، او هغه خاورین د خشګتو او ختګو نه جوړ شوی منبر د مروان د ولایت په دوران کې کثیر بن الصلت جوړ کړی و'.

رسول الله (ص) د عید له لمانځګه نه وروسته اجازه کړیده که ځګوك وغواړي له خطبې اوریدو نه مځګکې لاړ شي، نو تلای شي، او دا یې هم اجازه کړیده چې که عید د جمعې په ورځګ راغی، نو چا که د عید لمونځګ ادا کړ اجازه لري د جمعې لمونځګ ونکړي (ځګو د ماسپښګین لمونځګ به کوي). رسول الله (ص) به چې په کومه لار عید ګګاه ته لاړ د راستنیدو په وخت کې به یې لاره بدلوله رسول الله (ص) به په لوی اختر کې د عرفات د ورځګې د سهار له لمانځګه نه د تشریق د وروستۍ ورځګې د مازدیګګر تر لمانځګه پورې دا ذکر کاوه: (الله اکبر، الله اکبر، لا إله إلا الله، و الله اکبر، الله اکبر و لله الحمد).

د کسوف د لمانځه په هکله د رسول الله (ص) هدایت

یو وخت لمر ونیول شو یعنی کسوف واقع شو، رسول الله (ص) وارخطا په بیړه پداسې حال جومات ته روان شو چې څادر یې ورپسې کشاوه، دغه وخت سهار و له لمر خت نه څه کم وخت تیر شوی و، رسول الله (ص) چې جومات ته راغی مخکې شو او دوه رکعته لمونځ یې وکړ، په لومړي رکعت کې یې د فاتحې له سورت سره یو بل اوږد سورت په جهر سره تلاوت کړ، بیا رکوع ته لاړ، رکوع یې هم ډیره اوږده وه، بیا له رکوع نه پورته شو ډیر څنډ ولاړ و خو دومره نه لکه له رکوع نه مخکې، سر یې چې پورته کړ ویې ویل: (سمع الله لمن حمده ربنا و لك الحمد) بیا ډیر ساعت ولاړ و، ورپسې یې قرائت شروع کړ، بیا رکوع ته لاړ دا رکوع یې د لومړنۍ رکوع په اندازه اوږده نه وه، ورپسې سجدې ته لاړ، ډیره اوږده سجده یې وکړه، دوهمه سجده یې هم اوږده وه بیا دوهم رکعت ته لاړ، دا رکعت یې هم لکه د اول رکعت په شان ادا کړ او پدې سره یې په دوو رکعتونو کې څلور رکوع وکړې یا دا چې دوه رکعته یې په څلورو رکوعو او په څلورو سجدو ادا کړل. رسول الله (ص) پدې لمانځه کې جنت او دوزخ ولید، هغه یې وکړه چې له جنت نه د انګورو یو وږی را واخلي او اصحابو (رض) ته یې وښیي، په دوزخ کې یې خلك ولیدل چې تعذیبیږي، یوه ښځه یې ولیده چې یوه پیشو منګولې ورشکوي، ځکه دا یې په دنیا کې تړلې وه چې بیا له تندې او لوږې نه مړه شوې وه، په دوزخ کې یې عمرو بن مالك هم ولید چې په اور کې یې خپلې کولمې ورپسې کشولې، دا هغه عمرو بن لحي دی چې د لومړي ځل لپاره یې مکې ته بتان راوړي او د ابراهیم (ع) دین یې بدل کړی و، او هغه غل یې د عذاب په حالت کې ولید چې له حاجیانو نه غلا کوي، له لمانځه نه چې فارغ شو ډیره مهمه او مؤثره خطبه یې وویله. امام احمد روایت کوي چې رسول الله (ص) له سلام نه وروسته حمد، ثنا او د شهادت کلمه وویله، زیاته یې کړه ایې خلکو ! د خدای لپاره دا ستاسې مسؤلیت دی چې که ما د الله د دین په تبلیغ کې تقصیر وکړ، نو خبروئ به مې او دا به راته وایاست، یو شمیر اصحاب (رض) پاڅېدل ویې ویل: مونږ شاهدي وایو چې تا د خپل رب دین پوره تبلیغ او رسولی دی، امت ته دې نصیحت کړی او خپل مسؤلیت دې پوره ادا کړیدی. بیایې وفرمایل: اما بعد، ځینې خلك داسې ګمان کوي چې کسوف، خسوف او له خپل مطلع او مدار نه د نورو ستورو زوال د ځینو خلکو د مړینې له امله صورت مومي، خو دا تصور غلط دی، کسوف او خسوف ټول د الله تعالی نښانې دي د بندګانو د عبرت لپاره یې وړاندې کوي، او ګورې چې لدې پیښو نه وروسته څوك توبه وباسي، په خدای قسم چې ما ستاسې راتلونکې حال ولید، قسم په الله چې تر هغې پورې به قیامت را نشي تر څو پورې چې دیرش دروغجن نه وي را

شگکاره شوي، د ديگ دروغجنو وروستی دروغجن په چپه سترکگه ؤوند دجال دی، سترکگه ييگ لکه د ابي يحيى الشيخ په شان ده (نوموؤی يو انصاري وٌ چيگ په همغه زمانه کيگ اوسيده).
کله چيگ دجال را پيدا شي، نو د خدايی دعوه به وکؤي، که چا دده تصديق وکؤ ايمان ييگ ورباندیگ راوؤ، نو تگول مخکيني صالح اعمال ييگ هدر اوعبث لاؤل، او که چا دروغجن وباله، د ده الوهيت ييگ دروغ وباله انکار ييگ ورنه وکؤ نو هيخگ پخوانة کگناه به ضرر ور و نه رسوي، دجال به له مکي حرم او بيت المقدس نه پرته پر تگوله دنيا کيگ واکمن شي، أير به برلاسی شي مسلمانان به په بيت المقدس کيگ محاصره کؤي بيا به مسلمانان سخت تگکان وخوري، ورپسيگ به الله تعالی دجال او ملکگري ييگ هلاك کؤي مسلمانانو ته به غلبه ورکؤي، په يهودانو به هم برلاسي شي، حتی چيگ ونيگ او تيايگ يا د ديوالونو بنستگونه او د ونو ريشگيگ به هم وايي ايگ مسلمانه! دا دی يهودی، يا دا دی کافر را حگه وييگ وژنه. بيا رسول الله (ص) زياته کؤه: دا تر هغيگ پوريگ نه واقع کيإي تر خگو پوريگ چيگ داسيگ امور ونه وينئ چيگ أيره ويره به ورنه لرئ، أير لوی به درته شگکاريإي او يو له بل نه به پديگ هکله سوالونه وکؤی او وائئ به چيگ آيا رسول الله (ص) پدی هکله خگه ويلی دي او که نه؟ بيا به غرونه له خپل حگای نه بيحگايه شي او هر خگه به فنا شي.
روايت دی چيگ رسول الله (ص) د کسوف لمانحگه په يوه رکعت کيگ دری رکوعيگ يا خگلور رکوعيگ او يا ييگ هر يو رکعت په يوه رکوع ادا کؤيدی، خو لوی امامان دا روايت غلط بولي.
رسول الله (ص) د کسوف په وخت کيگ امر کؤيدی چيگ مسلمان بايد د الله تعالی ذکر وکؤي، لمونحگ وکؤي، دعا، استغفار ووايي غلام آزاد کؤي او صدقه ورکؤي.

د استسقاء لمونحگ او دعا

له رسول الله (ص) نه ثابته شويده چيگ په خگو طريقو سره ييگ د باران دعا يا استسقاء کؤيده:
۱:- په حديث شريف کيگ راحگي چيگ رسول الله (ص) د جمعيگ په ورحگ او د خطبی په دوران کيگ د باران دعا کؤيده.
۲:- رسول الله (ص) خلکو ته امر وکؤ چيگ تگول عيده کگاه ته راشي، خلك چيگ راغونأ شول رسول الله (ص) هم له لمرخت نه وروسته تشريف راوؤ، په أيره خشوع او خضوع سره روان وٌ، عيدکگاه ته چيگ ورسيد منبر ته وخوت (خو پديگ هکله يوه د اعتراض نقطه شته او هغه دا چيگ منبر خو په جومات کيگ وٌ نه په عيدکگاه کيگ) په هر حال حمد، ثنا او تکبير ييگ ووايه، دغه وخت ييگ پخپله خطبه کيگ وفرمايل: ((الحمد لله رب العالمين. الرحمن الرحيم. مالك يوم

الدين.... ترجمه: ټول ستاینې هغه الله لره دي چې د عالمیانو رب دی، رحمن او رحیم دی، د جزاء د ورځې مالك دی، له الله پرته بل حق معبود نشته، هغه چې څه وغواړي همغه کیږي، ای ربه! ته الله یې، له تا پرته بل معبود نشته ، ته چې څه وغواړې همه کیږي، ای ربه! له تانه پرته بل معبود نشته ته غني او موږ فقیران یو، پر موږ باندې باران نازل کړه، څه چې دې رانازل کړیدي هغه زموږ د قوت او تر یوه وخته د ګذارې سبب وګرځوه))
بیایې مبارك لاسونه پورته کړل په ډیره خشوع یې دعا او سوالونه کول، لاسونه یې دومره پورته کړل چې د تخرګونو سپین والی یې ښکاره شو، بیایې خپله شا خلکو ته و ګرځوله، مخامخ قبلې ته ودرید څادر یې برابر کړ، ښۍ څنډه یې پر چپه او چپه یې پرښۍ اوړه واچوله، څادر یې مربع شکله وُتور رنګ یې درلود ، دعا یې کوله، بیا له منبر نه راکوز شو، دوه رکعته لمونځ یې په جمعه ادا کړ، آذان او اقامت یې ونکړ، په لومړي رکعت یې ((الفاتحه)) او ورسره د "سبح اسم ربك الاعلی" سورت او په دوهم رکعت کې یې له فاتحې وروسته د ((الغاشیه)) سورت ولوست.
۳:- رسول الله (ص) د جمعې له ورځې نه پرته په بله ورځ هم د مدینې پر منبر د باران دعا کړیده، او پدې دعا او روایت کې ورنه لمونځ ندی ثابت شوی.
۴:- رسول الله (ص) په جومات کې ناست وُلاسونه یې اوچت کړل او د باران دعا یې وکړه.
۵:- له جومات د نه باندې یې هم د باران دعا کړیده، له زوراء سره نژدې چې اوس د باب السلام په نامه یادیږي همدلته یې هم د باران لپاره دعا کړیده.
۶:- رسول الله (ص) په یو شمیر غزواتو کې هم د باران دعا کړیده، یو ځل مشرکان له مسلمانانو نه مخکې اوبو ته ورسیدل مسلمانان له تندې سره مخ شول، رسول (ص) ته یې شکایت وکړ، نو رسول الله (ص) د باران دعا وکړه، دغه وخت منافقانو هم وویل که محمد (ص) په رشتیا سره رسول وي، نو باران دې وکړي او د خپل قوم لپاره دې له خپل رب نه د موسی (ع) په شان اوبه وغواړي، دا خبره رسول الله (ص) ته ورسیده، ویې فرمایل: (آیا دوی همداسې ویلي دي؟ طمعه ده الله باران در باندې وکړي) بیایې مبارك لاسونه اوږده کړل، دعا یې وکړه، لاسونه یې لا ټیټ کړي نه چې وریځ را ښکاره شوه، باران شروع شو.هر کله چې رسول الله (ص) د باران سوال کړی الله وربانده باران ورولی دی. یو ځل رسول الله (ص) د باران دعا وکړه، ابو لبابه ورته راغی عرض یې وکړ یا رسول الله (ص)! خرماوی لا وچې شوی ندي، په پیټاوي (هغه ځای چې خرماوې پکې وچول کیږي) کې همداسې غوړیدلې پرتې دي، رسول الله (ص) وفرمایل: ای خدایه! داسې باران را باندې ووروه چې ابولبابه لوڅ ودریږي او د خپل پیټاوي د اوبو لاره (ورخ) پخپل ازار سره بنده کړي همداسې وشول، الله تعالی د رسول الله (ص)

دعا قبوله کړه، باران شروع شو، اصحاب (رض)، ابو لبابه (رض) ته ورغلل ورته وييل وويل: يا ابو لبابه! دا باران تر هغه پورې نه درېږي تر څو پورې چې ته لوڅ و نه درېږې، او د خپل پېټاوي د اوبو لاره پخپل ازار يا لنګ سره بنده نه کړې، ابو لبابه (رض) همداسې وکړل، لنګ يې ايسته کړ، د اوبو لارې يې پرې وتړلې، نو باران ودريد او آسمان صاف شو. يو بل وخت د رسول الله (ص) په دعا سره باران شروع شو، دومره أير ووريدل چې خلکو له رسول الله (ص) نه سوال وکړ چې د باران دريدو دعا وکړي، همغه وه چې رسول الله (ص) د باران د دريدو لپاره دا دعا وکړه: (اللهم حوالينا ولا علينا، اللهم على الظراب، و الآكام و الجبال و بطون الأودية و منابت الشجر: اې خدايه! باران پر مونږ نه بلکه پديګ شا او خوا سيمو ووروه، خدايه پديګ لوړو او پوشګتو باندې يې ووروه، په غرونو او رغونو، خوړونو يې ووروه، د نباتاتو او ونو د شنه کيدو پر ځګايونو يې ووروه)).
رسول الله (ص) به چې کله باران وليد، نو فرمايل به يې: (خدايه د خير يې کړې) خپلې جامې به يې په باران لمدولې، پديګ هکله پوښتنه ورنه وشوه چې پديګ کې څه حکمت دی؟ وييې فرمايل: (دا د باران څاڅکي نوي د خپل رب له لوري راغلي دي).
امام شافعي وايي: يوه معتبر شخص له يزيد بن عبدالهادي نه خبر راکړې چې روايت کوي:کله به چې سيل راغی، نو رسول الله (ص) به وفرمايل راځئ ديګ اوبو ته چې الله تعالی پاکونکيګ ګرځولی دي، راځئ چې اودس ورباندې وکړو او د الله تعالی حمد او ثنا ووايو. امام شافعي وايي ماته يوه باوري شخص د اسحاق بن عبدالله له لاريګ خبر راکړې چې د عمر (رض) هم همدا عادت و، له خپلو ملګرو سره به د سيل اوبو ته ورته او طهارت به يې ورباندې کاوه.
رسول الله (ص) به چې وريحګې او باد وليدل، نو د ويرې آثار به يې په مبارکه څېره کې ښکاره شول، مخکې او وروسته به لاړ، خو کله به چې باران وشو، نو اأاه به شو، که نه تر هغې پورې به يې ويره درلوده چې هسې نه دا وريحګ او باد د عذاب نه وي.

په سفر کې د رسول الله (ص) د عبادت طريقه

رسول الله (ص) پخپل مبارك ژوند کې څګلور أوله سفرونه کړيدي، يو سفر يې د هجرت سفر دی بل أول يې د جهاد سفر دی او دا أول سفرونه يې تر ټګولو زيات کړيدي، بل يې د عمرې سفر او څګلورم أول يې د حج سفر دی.
رسول الله (ص) به چې په سفر روانيده، نو د بيبيانو (رض) تر منځګ به يې پچه اچوله (قرعه کشي کوله) او يوه ميرمن به يې له ځګان سره په سفر بووله، خو کله چې حج ته روان شو نو

تګولیګ بیبیانیګ (رض) بییګ ورسره ملکګریګ ویګ.
د رسول الله (ص) سنت دا وْ چیګ د سفر نیت به بییګ وکؤ، نو سهار یعنیګ د ورحګیګ په لومؤة برخه کیګ به روانیده، او د پنجشنبیګ په ورحګ بییګ سفر کول غوره ګګنګل، همدا راز که کوم ګګروپ مجاهدین به بییګ جګګؤیګ ته لیږل، نو هغوی به بییګ هم د ورحګیګ په لومؤنة برخه کیګ استول او دعا بییګ کؤیده چیګ: یا الله! زما امت ته په وختي وتلو کیګ برکت واچوه.
رسول الله (ص) امر کؤیدی چیګ که دری کسان په سفر ووتل باید یو تن خپل مشر و تګاکي، او امر بییګ کؤیدی چیګ باید یو تن یوازیګ سفر ونکؤي، فرمایلی بییګ دی چیګ یو مسافر لکه یو شیطان داسیګ دی، دوه تنه لکه دوه شیطانان داسیګ دي او دری کسان جماعت دی. یعنی یو او دوه تنه د شیطان تر وسوسو لاندیګ راحګي، باید کوشش وشي چیګ دری کسه او یا زیات یو حګای په سفر ووزي تر خګو د شیطان له وسوسو او شر نه په امن وي.

رسول الله (ص) به چیګ د سفر نیت وکؤ نو فرمایل به بییګ: ((اللهم اليك توجهت، و بك اعتصمت، اللهم اكفني ما أهمني و ما لا اهتم له، اللهم زودني التقوى ، و اغفر لي ذنبي و وجهني للخير أينما توجهت: ایګ خدایه! تاته میګ مخه کؤه، پر تا باندیګ میګ توکل وکؤ، خدایه ته په هر خګه کیګ هغه چیګ مهم بییګ ګګنګم او هغه چیګ أیر پام میګ ورته نه دی په تګولو کیګ ته راته کافي شی، ته میګ چاره وکؤیګ، خدایه تقوی میګ په برخه کؤیګ، مغفرت راته وفرماییګ، او هریګ خواته چیګ لاؤم د خیر په لور می بوحګیګ، خیر میګ په نصیب کؤی)) او کله به بییګ چیګ اوشګه یا آس ورته تیار شو چیګ ورباندیګ سپور شي، نو فرمایل به بییګ: ((بسم الله)) دا به بییګ هغه وخت ویل چیګ مبارکه پشګه به بییګ په رکاب کیګ کیشګودله او کله به چیګ د سپرلة پر شا کیناست، نو فرمایل به بییګ: ((الحمد لله الذي سخر لنا هذا و ما كنا له مقرنين و إنا إلى ربنا لمنقلبون: تګول حمد او ثنا هغه رب لره ده چیګ دا سپرلة بییګ مونږ ته تابع کؤیده، مونږ خو لدیګ سره برابر نه یو، او مونږ تګول د رب لوري ته ورتلونکي یو)) پدیګ پسیګ به بییګ دری حګله (الحمد لله) ویل. بیا به بییګ دری حګله (الله اکبر) ویل ورپسیګ به بییګ ویل: (سبحانك إني ظلمت نفسي فاغفر لي إنه لا يغفر الذنوب إلا أنت: پاکي ده تا لره یا ربه! ما پخپل حګان ظلم کؤیدی، بشګنه راته وکؤیګ او له تانه پرته بل خګوک ګګناهونه نه شي بشګلی)).
او دا داعا به بییګ هم کوله: ((اللهم إنا نسألك في سفرنا هذا البر و التقوى و من العمل ما ترضى، اللهم هون علينا سفرنا هذا ، و اطو عنا بعده، اللهم أنت الصاحب في السفر و الخليفة في الأهل، اللهم إني أعوذبك من وعثاء السفر، وكآبة المنظر، وسوء المنقلب في

الأهل و المال: لويه خدايه! مونږ پديګ سفر کيګ خير او تقوى درنه غواړو، د هغه نيك عمل سوال درنه کوو چيګ ستا خوشګ وي، لويه خدايه! دا سفر راته آسانه کړه، لريګ والی بيګ راته لنأ کړه، خدايه ته مو په سفر کيګ ملګګری او په کور کيګ خليفه يی، لويه خدايه! زه د سفر له کړاونو نه تاته پناه دروړم، له خراب منظر او ناوړه صحنيګ او په کور او مال کيګ له بد بازګګشت يا ستنيدنيګ نه تا ته پناه دروړم.)) اوکله به چيګ له سفر راستون شو، نو مخکيګ ياد شوي اذکار به بيګ ويل او دا به بيګ ورسره زياتول:

((آيبون، تائبون، عابدون، لربنا حامدون: بيرته را وګګرځيدو، توبه کوونکي او عبادت کوونکي او د خپل رب ثنا ويونکي يو)) په سفر کيګ به د رسول الله (ص) عادت دا وْ چيګ کوميګ خګوکيګ او غونأة ته به پورته شو نو (الله اکبر) به بيګ ويل اوکه به کوميګ تګيتګيګ سيميګ او خوړ ته کوز شو نو (سبحان الله) به بيګ ويل.

او کله به چيګ کوم کلي ته نژدی شو او غوشګتل به بيګ هلته داخل شي، نو فرمايل به بيګ: ((اللهم رب السماوات السبع و ما أظللن و رب الأرضين السبع و ما أقللن و رب الشياطين و ما أضللن و رب الرياح و ما ذرين، اسألك خير هذه القرية و خير أهلها و خير ما فيها و أعوذبك من شرها و شر أهلها و شرما فيها: ايګ د اوو آسمانونو او د هغه خګه ربه چيګ تر آسمانونو لاندی دي، ايګ د اوو طبقو ځمکيګ او خګه چيګ پکيګ دي ربه! ايګ د شيطانانو او د دوی په لاس د ګګمراه شويو ربه! ايګ د بادونو او هغه خګه چيګ بادونه وربانده لګګيدلی دي ربه! زه ددیګ کلي د خير سوال درنه کوم، د ددیګ کلي د اوسيدونکو او خګه چيګ پکيګ دي خير درنه غواړم)).

رسول الله (ص) به په سفر کيګ خګلور رکعتي فرض لمونځګ قصر کاوه يعنی دوه رکعته به بيګ کول. اميه بن خالد وويل چيګ په قرآنکريم کيګ خو د مقيم لمونځګ او خوف (ويريګ) لمونځګ شته خو د مسافر لمونځګ خو زه نه پکيګ ګګورم، ابن عمر (رض) ورته وويل: ايګ وروره! الله تعالی مونږ ته محمد (ص) راوليږه، مونږ په هيځګ نه وو خبر، اوس مونږ هغه خګه کوو چيګ محمد (ص) کړيدي.

د رسول الله (ص) سنت دا وْ چيګ په سفر کيګ به بيګ يوازيګ فرض لمونځګونه په جماعت ادا کول، د سهار له سنتو او وترو پرته بيګ په سفر کيګ هيځګ سنت لمونځګ ندی کړی، خو داسيګ هم ندي چيګ له فرض نه مخکيګ او يا وروسته بيګ د سفر په وخت کيګ له نفل لمانځګه نه نهی کړی وي او پخپله بيګ د سهار سنت او وتر د موکد سنت په حيث نه بلکه د نفلو په توګګه ادا کړيدي، او لدينه علاوه به بيګ نور نفل هم کول دا ثابته ده چيګ رسول الله (ص) د مکيګ د فتحيګ په ورځګ د ضحی آته رکعته نفل لمونځګ ادا کړيدی.

د رسول الله (ص) عادت دا وٚ چیګ د سفر په دوران کیګ به ییګ نفل لمونځګ د خپلی سپرلۍ په شا ادا کاوه، هر لوري ته به ییګ چیګ مخه وه همغه لوري ته به ییګ لمونځګ کاوه په رکوع او سجده کیګ به ییګ اشاره کوله.
که به ییګ داسیګ وخت په سفر کیګ د تګګ نیت وکؤ چیګ لمر به لا زوال نه وکؤی، نو د ماسپشګین لمونځګ به ییګ د لمازدیګګر وخت ته وروسته کؤ او که له حرکت نه مخکیګ به لمر زوال وکؤ، نو د ماسپشګین لمونځګ به ییګ وکؤ بیا به وخوځګید او کله به ییګ چیګ بیؤه وه روان به وٚ، نو د ماشګام لمونځګ به ییګ هم وروسته کاوه او له لماسختن سره یوځګای به ییګ ادا کاوه . د رسول الله (ص) سنت دا نه وٚ چیګ د سپرلۍ په وخت او یا په دیره یا میګنه کیګ لمونځګونه سره یو ځګای یا جمع کؤي.

د قرآنکریم د تلاوت په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونیګ

رسول الله (ص) به هره شپه د قرآنکریم یوه برخه تلاوت کوله، پدیګ هکله په یوه روایت کیګ راځګي چیګ رسول (ص) تګول قرآنکریم په پنځګو یا اوو برخو ویشلی و، هره شپه به ییګ لدینه یوه برخه تلاوت کوله او په همدیګ خګو شپو کیګ به ییګ قرآنکریم ختماوه. تلاوت به ییګ حرف په حرف کاوه له هر آیت سره به ییګ وقف کاوه، مدونه به ییګ مراعاتول، په الرحمن او الرحیم کیګ به ییګ هم مدکاوه د تلاوت په پیل کیګ به ییګ (أعوذ بالله من الشیطان الرحیم) ویل او ځګینیګ وخت به ییګ ویل: (اللهم إني أعوذبك من الشیطان الرجیم من همزه و نفخه و نفثه: ایګ خدایه! زه له رټګل شوي شیطان نه تاته پناه دروؤم، د هغه له پوکي وسوسیګ، اشاریګ او هر أول اغیزیګ نه ستا دربار ته پناه دروؤم)).
د رسول الله (ص) به دا أیره خوشګیدله چیګ له بل چانه د قرآنکریم تلاوت واوري، یو وخت ییګ ابن مسعود (رض) ته امر وکؤ چیګ قرآنکریم ورته تلاوت کؤي، هغه چیګ قرآنکریم لوست، رسول الله (ص) په أیره غور اوریده او دومره ترینه متاثر شو چیګ مبارکیګ سترګګی ییګ له اوشګګو أکیګ شوی.
رسول الله (ص) به په هر حالت ناسته، ولاؤه او ملاسته کیګ د قرآنکریم تلاوت کاوه، په اوداسه او بیګ اوداسه ییګ د قرآنکریم تلاوت کؤی، خو د جنابت په حال کیګ ییګ د قرآنکریم تلاوت نه کاوه. د رسول الله (ص) تلاوت أیر خوإ او په زؤه پوری وٚ د تلاوت په وخت کیګ به ییګ تغني کوله او اواز به ییګ اوإداوه، امام بخاري را نقل کؤیده چیګ د رسول الله (ص) تغني داسیګ وه چیګ

مدونه به یيګ تګول مراعات او اوإدول د تلاوت په وخت کيګ د تغني په رابطه د رسول الله (ص) دا قول چيګ فرماييګ: ((زينوا القرآن بأصواتكم: قرآنکريم پخپلو اوازونو سره شګکلی کؤی)) او دا قول: (ما أذن الله لشئ كإذنه لنبي حسن صوت يتغنى بالقرآن: الله تعالی د هيخګ شي دومره اجازه نده ورکؤی لکه د خواإه آواز خاوند نبي (ع) ته یيګ چيګ ورکؤيده چيګ د قرآن د تلاوت په وخت کيګ تغني وکؤی)) او يا یيګ معنی دا ده چيګ الله تعالی د قرانکريم د تلاوت په وخت د خوإ آواز درلودونکي نبي تغني چيګ خګه أول اوري بل شی هسيګ نه اوري، لديګ نه دا معلومیإی چيګ د رسول الله (ص) تغني او ترجيع اختياري وه لکه چيګ د ابن المغفل روايت پر همديګ مطلب دلالت کوي. (د ترجيع او تغني لپاره می په پشګتو کيګ داسيګ الفاظ و نه موندل چيګ د رسول الله (ص) او قرآنکريم له شان سره برابر وي) علماء واييګ تغني په دوه أوله ده: يو أول تغني هغه ده چيګ بيګ تکلفه او په طبيعي شکل وي، دا أول تغني روا ده، که د دديګ أول تغني د لاشګکلا لپاره خګه زيات کوشش وشي، نو هم باك نلري، حګکه ابو موسی (رض) چيګ تلاوت کاوه، رسول الله (ص) اوريده خو ابو موسی (رض) نه وُخبر چيګ رسول الله (ص) یيګ تلاوت ته غوإ نيولی دی، کله چيګ رسول الله (ص) ورته وويل او د هغه آواز او تلاوت یيګ وستايه، نو ابو موسی (رض) ورته وويل: يا رسول (ص) که زه خبر وای چيګ ته ميګ تلاوت اوريګ، نو أير به ميګ شګکلی او شګايسته کؤی وای، سلفو (رح) به همداسيګ کول او قرآنکريم به یيګ په شګه آواز تلاوت کاوه خو بيګ تکلفه.

دوهم أول تغني هغه ده چيګ په تکلف سره وي، او لکه د موسيقة د آوازونو په شان زده شي، نو دا أول غناء يا تغني مکروه ده، سلفو(رح) نده کؤی او د کراهيت حکم او دلايل همديګ أول تغني ته متوجه دي.

د رنحګورانو د عيادت په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونيګ

رسول الله (ص) به د رنحګورانو عيادت کاوه، اصحاب (رض) به چيګ مريضان شول رسول الله (ص) به یيګ پوشګتنيګ ته تشريف وروؤ، همدا راز رسول الله (ص) د خپل يوه غلام (خادم) چيګ له اهل کتاب (يهودو) خګخه وُ عيادت هم کؤيدی، د خپل مشرك تره پوشګتنيګ ته ورغلی دی، د عيادت په وخت کيګ یيګ دواؤه اسلام ته را بللي او د همديګ بلنيګ په اساس یيګ يهودی خادم په اسلام مشرف شويدی.

د عيادت په وخت کيګ د رسول الله (ص) سنت دا وُ چيګ د مريض له سر سره به نژديګ کيناست، د حال پوشګتنه به یيګ ورنه وکؤه، خپل شګی لاس به یيګ ورباندیګ را کاإه او فرمايل به یيګ: ((اللهم رب الناس أذهب البأس و اشف أنت الشافي لا شفاء إلا شفاؤك شفاء لا يغادر

سقما: يا الله! د خلکو پرودکګاره! دا رنځګ ختم کؤه، ته شافي يې ستا له شفا نه پرته بله شفا نشته داسيګ شفا او روغتيا ورکؤه چيګ هيځګ رنځګ ورسره پاتيګ نشي)) مريض ته به ييګ درى حګله دعا کوله مثلا فرمايلى ييګ دي: ((اللهم اشف سعدا: ايګ خدايه! سعد ته صحت ورکؤيګ)). او کله به چيګ د مريض خونيګ ته داخل شو و به ييګ فرمايل: ((لا بأس طهور إن شاء الله: خګه خبره نشته ان شاء الله دا مرض له ګناه نه پاکونکى دى)).

چا به که له دانيګ، تګپ او درد نه شکايت درلود، نو رسول الله (ص) به دماوه بتګه (سبابه يا د شهادت) ګګوته به ييګ پر حګمکه کيشګوده بيا به ييګ پورته کؤه او وبه ييګ ويل: (بسم الله تربة أرضنا بريقة بعضنا يشفى سقمينا باذن ربنا: د خداى په نوم سره زمونږ د حګمکيګ په خاوره، له مونږ نه د حګينو په لاؤو سره زمونږ رنځګور ته صحت ورکوي (رغيږي) د خداى په اذن سره). دا حديث په بخاري اومسلم کيګ روايت شويدى او په همديګ حديث سره په مسلم کيګ د روايت شوي يوه بل حديث دا قول چيګ وايیګ (لايرقون: دم نه کوي) باطلوي، مسلم روايت کؤى چيګ رسول (ص) فرمايي: ((يدخل الجنة من أمتي سبعون ألفا بغير حساب قالوا: من هم يا رسول الله؟ قال: ((هم الذين لا يستر قون ولايتطيرون ولا يکتوون و على ربهم يتوکلون: زما له امت نه به اويا زره کسان بيګ حسابه جنت ته داخليږي، اصحابو (رض) عرض وکؤ چيګ دا به خګوك وي يا رسول الله (ص)! ده وفرمايل: دوى هغه کسان دي چيګ دم نه کوي، بدشګګوني نه کوي او په اور داغل نه کوي او پخپل رب توکل کوي)) پديګ حديث کيګ د (لايسترقون) لفظ راوؤل د راوي غلطي او اشتباه ده او په پورته ذکر شوي حديث سره ييګ چيګ په بخاري او مسلم دواړو کيګ راغلى بطلان ثابتيږي.

د رسول الله (ص) سنت داسيګ نه و چيګ د مريضانو د عيادت لپاره کوم وخت او يا ورحګ تخصيص يا حګانګګؤيګ کؤيګ، بلکه خپل امت ته ييګ د رنځګوارنو د عيادت توصيه کؤيده، مسلمان کولى شي هر وخت، شپه او ورحګ د مريض پوښګتنه وکؤي. د سترګګو په ناروغيو د اخته شوو مريضانو عيادت ييګ هم کؤيدى، کله کله به ييګ خپل مبارك لاس د مريض په تګنأه کيشګود بيا به ييګ په سينه او خيتګه ورته را کاږ او فرمايل به ييګ: (اللهم اشفيه: خدايه! صحت ورکؤيګ)) د مريض مخ به ييګ هم پخپل مبارك لاس سره مسح کاوه، او که به پوه شو چيګ د مريض حالت خراب دى د روغيدو امکان ييګ نشته، نو فرمايل به ييګ: (إنالله و إنا إليه راجعون: مونږ تګول د خداى يو او د هغه لور ته ورتلونکي يو).

د جنازیګ په اؤه د رسول الله (ص) لارشګوونیګ

رسول الله (ص) د جنازیګ په اؤه مکملیګ لارشګوونیګ کؤیدي، دا داسیګ لارشګوونیګ دي چیګ له مؤي، خپلوانو او کورنة سره ییګ د نیکة، او احسان ضمانت کوي، د مؤي په هکله ییګ د ژوندي بنده مسوؤلیت په ګګوته کؤیدی او د الله تعالی د ربوبیت د اثبات لپاره ییګ پر بنده مسلمان باندیګ د لازمیګ شویګ دندیګ خګرګګندونه کؤیده. امر ییګ کؤیدی چیګ مؤی باید په أیره شګه او مناسبه طریقه د الله تعالی په لور د سفر لپاره تیار او تجهیز شي. د تجهیز په وخت به رسول الله (ص) پخپله او اصحاب (رض) په منظمو لیکو کیګ ولاؤ وو د الله تعالی حمد او ثنا به ییګ ویله، د مغفرت سوالونه به ییګ کول، بیا به رسول الله (ص) له جنازیګ نه مخکیګ روان شو تر خګو مؤی به قبر ته وسپارل شو، بیا به ییګ پر قبر ودرید د ثبات او استقامت د عا به ییګ ورته وکؤه، او لدینه وروسته به ییګ بیا هم د هغه د قبر زیات کاوه، سلام او دعا به ییګ ورته کوله.

د رسول الله (ص) لومؤنی سنت او لارشګوونه داده چیګ د مریض عیادت به ییګ کاوه، آخرت به ییګ ور په یاداوه، امر به ییګ ورته کاوه چیګ توبه وباسي او وصیت وکؤي، امر ییګ کؤیدی چیګ مریض ته د حګنکدن په وخت کیګ د شهادت کلمه تلقین شي تر خګو د مسلمان وروستة خبره (لا إله إلا الله) وګګرحګي. رسول الله (ص) د مؤي په هکله د جاهلو خلکو او قومونو له عاداتو نه نهی کؤیده، مشرکانو به پداسیګ وخت کیګ مخونه وهل په چیغو، چیغو به ییګ ژؤل او داسیګ نور، رسول الله (ص) لدیګ تګولو اعمالو نه نهی فرمایلی ده.

رسول الله (ص) امر کؤیدی او دا ییګ سنت دي چیګ بنده باید د خپل ورور په مرګګ غمجن شي اوشګکیګ ورباندیګ توي کؤی پخپله به ییګ هم اوشګکیګ تویولی فرمایل به ییګ: ((تدمع العین و یحزن القلب و لا نقول إلا ما یرضي الرب: له سترګګو نه اوشګکیګ روانیګ دي او پر زؤه غمونه انبار دي، خو بیا هم یوازیګ هغه خګه وایو چیګ د الله تعالی د رضا سبب ګګرحګي))

رسول الله (ص) هدایت کؤیدی چیګ مسلمان باید د خپل ورور په مؤینه ((إنا لله و إنا إلیه راجعون)) ووایي، د الله تعالی حمد، ثنا او ذکر وکؤي. د رسول الله (ص) هدایت دا و چیګ مؤی باید په بیؤه د الله تعالی او آخرت په لور د سفر لپاره تیار او تجهیز شي، غسل ورکؤل شي، پاك ستره او خوشبویه شي، په سپین کفن کیګ په کفن کؤای شي، بیا ییګ د جنازیګ لمونحګ ادا شي. رسول الله (ص) به مریض ته د حګنکدن په وخت کیګ دعا کوله او تر هغیګ پوریګ به ورسره ناست و تر خګو به ییګ چیګ روح الله تعالی ته وسپارله، بیا به ییګ د هغه په تجهیز کیګ هم برخه اخیستله، ورپسیګ به ییګ لمونحګ ورباندیګ کاوه او تر قبر پوریګ به ییګ ورسره مشایعت کاوه. خګه وخت وروسته اصحابو (رض) فکر وکؤ چیګ دا کار د رسول الله (ص) د تکلیف باعث ګګرحګي، نو بیا به چیګ خګوك مؤ شو، اصحابو (رض) به ییګ تجهیز او تکفین وکؤ، بیا به ییګ

جنازه د لمانځګه لپاره د رسول الله (ص) حضور ته یووړه، نو له جومات نه د باندیګ به ییګ لمونځګ ورباندیګ وکړ داسیګ هم واقع شویګ ده چیګ رسول الله (ص) د جنازیګ لمونځګ په جومات کیګ د ننه کړی وي، د مثال په توګه رسول الله (ص) د سهیل بن ضیاء او د هغه د ورور (رض) جنازه په جومات کیګ د ننه کړیده.

د رسول الله (ص) هدایت دا وُ چیګ له مرګګ نه وروسته باید د مړي مخ او بأن پټګ کړای شي سترګګیګ ییګ ورپټګیګ شي، رسول الله (ص) به حګینیګ مړي شګکلول او مچیګ کول هم د مثال په أول عثمان بن مظعون (رض) چیګ وفات شو، رسول الله (ص) ورباندیګ وژړل او شګکل ییګ کړ. رسول الله (ص) امر کړیدی چیګ مړی باید دری یا پنځګه حګله او یا زیات د ضرورت مطابق ومینځګل شي او په وروستي حګل مینځګلو کیګ دیګ کافور یا بل خګه ورسره استعمال شي.

رسول الله (ص) به شهید ته غسل نه ورکاوه، د خګرمنیګ جامیګ او د اوسپنیګ زغریګ به ییګ ورنه ایستلی او نور به ییګ پخپلو جامو کیګ خاورو ته سپاره، او پر شهیدانو ییګ د جنازیګ لمونځګ هم نه کاوه. امر ییګ کړیدی چیګ محرم (هغه چیګ د حج یا عمریګ لپاره ییګ احرام تړلی وي) ته په اوبو او د یو أول بوټګي په پانګو (یا په صابون) سره غسل ورکړل شي او د احرام په جامو کیګ خاورو ته وسپارل شي، او لدینه ییګ منع فرمایلیګ ده چیګ محرم ته خوشبویی ووهل شي او یا ییګ سر پټګ کړای شي. د مړي ولي ته به ییګ امر کاوه چیګ مړي ته ښګه کفن ورکړي او په سپین رنګګ تګوکر کیګ ییګ په کفن کړي، په کفن کیګ ییګ له اسراف نه نهی کړی که د چا کفن داسیګ وُ چیګ ټګول بدن ییګ نه پریګ پټګیده، نو سر ییګ دیګ په کفن پټګ کړي او په پښګو ییګ د واښګه واچول شي. رسول الله (ص) به چیګ مړي ته ورغی یا به چیګ جنازه ورته راغله پوښګتنه به ییګ وکړه چیګ آیا قرض ورباندیګ شته؟ که قرض به نه وُ ورباندیګ نو لمونځګ به ییګ ورباندیګ وکړ او که خګوک به قرضدار وُ، قرض به ییګ نه وُ ادا شوی نو پخپله به ییګ لمونځګ نه ورباندیګ کاوه، کوم صحابي (رض) ته به ییګ امر وکړ چیګ جنازه ییګ وکړي، دا حګکه چیګ د رسول الله (ص) لمونځګ، شفاعت دی او شفاعت ییګ د جنت واجبونکیګ دی او بنده تر هغیګ پوریګ جنت ته نشي داخلیدی تر خګو ییګ قرضونه نه وي ادا شوي، حګکه قرض د بنده حق دی او تر خګو ییګ چیګ خاوند بښګلی نه وي او یا ادا شوی نه وي غاړه نه ورنه خلاصیږي، خو کله چیګ الله تعالی خپل رسول الله (ص) ته فتحه ورکړه، امکانات ییګ ورکړل، نو بیا به ییګ پر قرضدار هم لمونځګ کاوه او قرض به ییګ ده پخپله ادا کاوه او د مړي مال به ییګ د هغه وارثانو ته سپاره.

رسول الله (ص) به چیګ د جنازیګ لمونځګ کاوه تکبیر به ییګ ووایه، د الله تعالی حمد او ثنا به ییګ وویله او روایت دی چیګ یو وخت ابن عباس (رض) د چا د جنازیګ لمونځګ ادا کړ، نو له

تکبیره اولی نه وروسته ییګ په جهر سره فاتحه ولوستله او وروسته وییګ ویل چیګ تاسیګ باید پوه شئ چیګ دا سنت طریقه ده.
زمونږ شیخ وایي چیګ د جنازیګ په لمانځګه کیګ د فاتحیګ لوستل واجب نه بلکه سنت دي، ابو امامه بن سهل له یو شمیر اصحابو (رض) نه روایت کړیدی چیګ د جنازیګ په لمانځګه کیګ پر رسول الله (ص) باندیګ درود هم ویل کیږي.
یحیی بن سعید انصاري له سعید المقبری هغه له ابو هریره (رض) نه روایت کوي چیګ هغه له عباده بن الصامت (رض) نه د جنازیګ د لمانځګه په هکله پوښتنه وکړه، نو هغه په ځواب کیګ وویل: زه درته وایم چیګ د جنازیګ په لمانځګه کیګ لومړی تکبیر وایه بیا پر رسول الله (ص) باندیګ درود وایه او دا الفاظ په ژبه راوله: ((اللهم إن عبدك فلانا كان لايشرك بك، و أنت أعلم به، إن كان محسنا فزد في إحسانه، و إن كان مسيئا فتجاوز عنه ، اللهم لا تحرمنا أجره و لا تضلنا بعده: ایګ پروردګګاره! ستا دیګ فلاني بنده له تا سره شریك نه و،نیولی، مشرك نه و،او ته شګه ورباندیګ عالم یی، که چیریګ محسن او نیکو کار وي، نو نیکیګ ییګ ورته زیاته کړه او که بدکار او ګګنهګګار وي، نو عفوه ورته وکړه، یا الله! مونږ د هغه له اجر څګخه مه ییګ برخیګ کوه او له ده نه وروسته مو ییګ لاریګ نکړیګ)).
په مؤي له لمانځګه نه هدف هغه ته دعا ده، همدا وجه ده چیګ له رسول الله (رض) نه د جنازیګ په لمانځګه کیګ دعاګګانیګ را نقل شویدي خو د فاتحیګ لوستل او درود ویل د دعاګګانو په اندازه ندي را نقل شوي.
د جنازیګ په لمانځګه کیګ د رسول الله (ص) له دعا ګګانو نه یوه دا دعا ده: ((اللهم إن فلان بن فلان في ذمتك، و حبل جوارك، فقه فتنة القبر و عذاب النار و أنت أهل الوفاء و الحق فاغفر له و ارحمه إنك أنت الغفور الرحيم: یا ربه! فلانی د فلاني زوی اوس ستا په ذمه کیګ دی ستا لوري ته درغلی، ته ییګ د قبر له فتنیګ او اور له عذاب نه وساتیګ، ته د وفاء او حق خاوند ییګ، مغفرت ورته وکړیګ، رحم ورباندیګ وکړه په تحقیق سره چیګ ته بشګوونکی او مهربان یی)).
بله دعا ییګ داسیګ ده: ((اللهم أنت ربها، و أنت خلقتها و أنت رزقتها و أنت هديتها للاسلام و أنت قبضت روحها تعلم سرها و علانيتها جئتنا شفعاء فاغفرلها: یا الله! ته ییګ (ددیګ مؤي) رب ییګ، تا پیدا کړی و، تا روزي ورکړیګ وه، تا د اسلام لاره ورته شګوولیګ وه، تاییګ روح قبض کړه ، ته ییګ په پټګ او شګکاره تګولو عالم یی، مونږ ییګ شفاعت درته کوو مغفرت ورته وکړیګ)).

رسول الله (ص) امر کړی چې مړي ته په ډير خلوص او عاجزۍ سره دعا وشي.
رسول الله (ص) به د جنازې لمونځ په څلورو تکبیرونو او په یوه بل روایت یې په پنځو تکبیرونو ادا کاوه، اصحابو هم (رض) په څلورو، پنځو او شپږو تکبیرونو سره د جنازې لمونځ ادا کاوه، علقمه وايي: عبدالله بن مسعود (رض) ته مو وویل: د معاذ (رض) یو شمیر ملګري له شام نه راغلل د یوه کس د جنازې په لمانځه کې یې پنځه تکبیرونه وویل، ده راته وویل: د جنازې په لمانځه کې د تکبیرونو لپاره معین او ټاکلی حد نشته هومره تکبیرونه وایه څومره چې امام ویل او کله چې امام سلام و ګرځاوه، نو ته هم سلام وګرځوه.امام احمد (رح) ته وویل شول: آیا له کوم صحابي (رض) نه داسې روایت درسره شته چې پدې دلالت وکړي چې دوی به د جنازې لمونځ په دوو سلامونو سره ادا کاوه یعنی د لمانځه په پای کې به یې دواړه خواوو ته سلام ګرځاوه؟ ده وویل: نه داسې روایت نشته، خو له شپږو اصحابو (رض) نه دا روایت شته چې هغوی به د جنازې د لمانځه په پای کې یوازې ښۍ خوا ته خفیف سلام ګرځاوه، او لدې جملې نه یې د ابن عمر ، ابن عباس او ابوهریره (رض) نومونه واخیستل.
د جنازې په لمانځه کې د رفع الیدین (لاسونو پورته کولو) په هکله امام شافعي وايي: په جنازه کې د لاسونو د پورته کولو دلیل د صحابي اثر او پر نورو لمونځونو قیاس دی، له اثر نه یې مراد د ابن عمر او انس (رض) روایت دی چې هغوی دواړو به د جنازې له هر تکبیر سره لاسونه پورته کول.
رسول الله (ص) به چې کله د چا جنازې ته حاضر نه شو، نو د هغه پر قبر به یې لمونځ کاوه، یوځل یې د یوه صحابي (رض) پر قبر له ښخیدو نه یوه شپه وروسته لمونځ ادا کړیدی، یو ځل یې درې شپې وروسته او یو ځل یې ان یوه میاشت وروسته د مړي پر قبر د جنازې لمونځ کړیدی، او ددې لپاره یې معین وخت هم ندی ټاکلی، خو امام مالك (رح) یوازې د مړي ولي ته دا جواز ورکوي چې که له جنازې نه غایب و 'کولی شي د مړي پر قبر لمونځ ادا کړي بل څوك دا اجازه نلري.
رسول الله (ص) به چې د جنازې لمونځ ادا کاوه که مړی به نارینه و 'نو د سر په برابرۍ او که به ښځه وه، نو د ملا یا سینې په برابر به یې دریده، د ماشوم جنازه به یې هم کوله، خو د هغه چا جنازه یې نه کوله چې ځان به یې پخپله وژلی و 'او یا به یې په غنیمت کې خیانت کړی و '. په صحیح روایت ثابته ده چې رسول الله (ص) د جهنیه قبیلې د هغې ښځې د جنازې لمونځ کړی کومه چې د زنا په جرم رجم شوې وه، خو د ماعز هغه چې څلور ځله یې د زنا په جرم اعتراف کړی او بیا رجم شوی و '، ده د جنازې په هکله اختلاف راغلی ځینې روایتونه وايي چې رسول الله (ص) یې جنازه کړیده او نور روایات وايي چې نه، رسول الله

(ص) ییگ د جنازیگ لمونحگ نه وْ ادا کؤی، خو پدیگ اؤه د روایاتو د الفاظو اختلاف داسیگ حل کیدی شي چیگ رسول الله (ص) به رجم شوو ته دعا کؤی وي او همدا دعا به په حگینو روایاتو کیگ د (صلاه) لمانحگه په لفظ راغلیگ وي حگکه لمونحگ پخپله دعا ده، او د جنازیگ لمونحگ به ییگ تادیبا نه وي ورباندیگ کؤی.

رسول الله (ص) به چیگ د چا د جنازیگ لمونحگ ادا کؤ، نو بیا به ییگ ان تر هدیریگ پوریگ مشایعت کاوه، د جنازی تر مخ به پیاده (پلی) روان وْ، او د سواره لپاره ییگ هدایت دا دی چیگ باید په جنازیگ پسیگ وروسته روان وي، خو پیاده یعنی پلی کولی شي د جنازیگ شگي اؤخ، کینگ اؤخ مخکیگ او حتی وروسته وریسیگ روان شي خو باید جنازیگ ته ورلنأ وي. جنازه به چیگ وؤل کیدله نو رسول الله(ص) به د بیؤیگ امر کاوه ان تر دیگ چیگ حگنیگ وخت به اصحابو (رض) د جنازیگ د وؤلو په وخت ورو ورو منأیگ وهلیگ، رسول الله (ص) به چیگ په جنازه پسیگ پلی روان وْ فرمایل به ییگ: زه نه غواؤم سپور شم پداسیگ حال کیگ چیگ ملائکیگ پلی روانی وي، خو د مؤي له تدفین نه وروسته به چیگ کور ته راستنیده، نو پخپله سپرلة به سپیریده.

رسول الله (ص) به چیگ له جنازیگ سره تر هدیریگ لاؤ، نو هلته به تر هغیگ پوریگ نه کیناست تر خگو به مؤی په قبر کیگ نه وْ ایشگودل شوی او پدیگ هکله ییگ فرمایلي دي: ((اذا تبعتم الجنازة فلا تجلسوا حتى توضع: که له جنازیگ سره مو مشایعت وکؤ، نو تر هغیگ پوریگ مه کینئ تر خگو مؤی په قبر کیگ نه وي ایشگودل شوی)).

د رسول الله (ص) سنت دا نه وْ چیگ د هر غایب مؤي جنازه وکؤي، دا ثابته ده چیگ د نجاشي جنازه ییگ غائبانه کؤیگ وه، نو پدیگ اساس د غائبانه جنازیگ د لمانحگه ادا کول سنت دي او پریشگودل ییگ هم سنت دي، که مؤی پداسیگ سیمه کیگ مؤ شوی وْ چیگ هلته ییگ د جنازیگ لمونحگ نه وْ شوی نو غائبانه جنازه ییگ دیگ وشي لکه نجاشي چیگ د کفارو په وطن کیگ مؤ شوی وْ، چا ییگ جنازه نه وه کؤی، نو رسول الله (ص) ییگ په غائبانه توکگه د جنازیگ لمونحگ ادا کؤ.

رسول الله (ص) امر کؤیدی چیگ که په چا جنازه راغله باید ورته پورته شي (ودریاي) رسول الله (ص) پخپله هم د جنازیگ لپاره دریدلی دی ، خو دا هم ثابته ده چیگ یو حگل جنازه راغله، رسول الله (ص) ورته پورته نه شو، پدیگ هکله د علماوو یو قول داسیگ دی چیگ وایيگ جنازیگ ته د دریدلو حکم منسوخ دی او بل قول وایيگ چیگ دواؤه حالته روا دي او جواز لري، کیدای شي خگوك ورته پورته شي او کیدای شي پورته نه شي، د رسول الله (ص) لومؤنی عمل به پدیگ دلالت وکؤي چیگ جنازیگ ته پورته کیدل مستحب دي او دوهم حگل چیگ ندی ورته پورته شوی، نو د دیگ معنی داده چیگ نه پورته کیدل هم جواز لري، خو یو بل قول داسیگ دی چیگ وایي: هغه

جنازه چیګ رسول الله (ص) ورته پورته شوی دی هغه د یوه یهودي وه، یهودی مؤ شوی و' مؤی ییګ چیګ وؤل کیده، نو رسول الله (ص) پورته شو او دا ددیګ پخاطر چیګ د هغه یهودي مؤی د ده له مبارك سر نه اوچت نه شي، همدا راز باید د مسلمانانو له سر نه هم اوچت نه وي، خو قوي قول دا دی چیګ جنازیګ ته دریدل او نه دریدل دواؤه جواز لري.

د رسول الله (ص) سنت دا دی چیګ مؤی باید د لمر ختو، لمر لویدو او زوال په وخت کیګ دفن نه شي. د رسول الله (ص) امر و' چیګ قبر باید د لحد په شکل شګه ژور او پراخ جوؤ شي خصوصا د سر او پشګو برخه ییګ او کله به چیګ مؤی په قبر کیګ کیشګودل شو نو فرمایل به ییګ: ((بسم الله و بالله و علی ملة رسول الله)) او په بل روایت کیګ دا الفاظ داسیګ راغلي دي: ((بسم الله و في سبیل الله و علی ملة رسول الله: د خدای په نامه، د الله تعالی په لار او د رسول الله (ص) په ملت ییګ خاورو ته سپارو)) مؤی به چیګ په قبر کیګ کیشګودل شو، رسول الله (ص) به د مخ له خوا دری حګله خاوریګ ورباندیګ واچولی، او کله به چیګ دفن شو، نو په قبر به ییګ ودرید د ثبات او خیر دعا به ورته وکؤه او اصحابو (رض) ته به ییګ هم امر کاوه چیګ مؤي ته د ثبات دعا وکؤي.

د رسول الله (ص) سنت دا نه و' چیګ په قبر کیني او قرائت ولولي، او یا مؤي ته خګه تلقین کؤي. قبر به ییګ لوؤ نه جوؤاوه، نه به ییګ ګګنبزه ورباندیګ جوؤوله او نه به ییګ په ختګو او تیإو سره ودانإوه یو حګل ییګ علي (رض) ته امر وکؤ چیګ لاؤ شي او هر چیرته چیګ تمثال (بت) وي هغه مات کؤي او اوچت قبرونه له حګمکیګ سره برابر کؤي. رسول الله (ص) لدینه نهی کؤیده چیګ د چا قبر دیګ په چونه او نورو موادو سره جوؤ کؤای شي، خګه دیګ ورباندیګ ولیکل شي، کتیبه دیګ پری نصب شي امر ییګ کؤیدی که خګوك غواؤي قبر وپیژندل شي، نو په یویګ تیإی سره ییګ دیګ نشګاني کؤي. لدینه ییګ منع کؤیده چیګ له قبر نه مسجد جوؤ شي، چراغونه ورباندیګ بل شي، میله او داسیګ نور مراسم و رباندیګ جوؤ او برابر شي او قبر ته له لمونحګ نه ییګ منع کؤیده.

د رسول الله (ص) هدایت دا دی چیګ قبرونه باید سپك و نه شمیرل شي، توهین ییګ و نشي، تر پشګو لاندیګ نشي، خګوك ورباندیګ کیني او تکیه ورباندیګ ونکؤي، خو دومره تعظیم ییګ باید ونشي چیګ د بت حیثیت غوره کؤي او یا د لمانحګه په حګای بدل شي. رسول الله (ص) به د خپلو اصحابو (رض) د قبرونو زیارت کاوه، دعا او د مغفرت سوالونه به ییګ ورته کول امر ییګ کؤی دی چیګ د قبر د زیارت په وخت داسیګ وویل شي: ((السلام علیکم أهل الدیار من المؤمنین و المسلمین إنا إن شاء الله بکم لاحقون، نسأل الله لنا و لکم العافیة: دلته په موجودو مسلمانانو او مؤمنانو دیګ سلام وي، مونإ که د خدای رضا وه درپسیګ درتلونکي یو،

له الله تعالی نه حګانونو او تاسو ته د عافیت سوال کوو)).
رسول الله (ص) به لدینه علاوه د قبر د زیارت په وخت هغه دعا هم لوستله کومه به ییګ چیګ په جنازه کیګ ویله دا د رسول الله (ص) هدایت او لارشګووني دي، خو مشرکان له مؤي نه سوال کوي، مؤة ته زاری کوي، له خدای سره ییګ شریك نیسي، مرسته ورنه غواؤي، خو د رسول الله (ص) هدایت او سنت ددیګ بر خلاف دی د هغه (ص) سنت د توحید او له مؤي سره د نیکة سنت دی رسول الله (ص) به مؤي ته دعا کوله، مؤي ته به ییګ د رحمت او مغفرت سوالونه کول.
رسول الله (ص) به د مؤي خپلوانو ته تعزیت وؤاندیګ کاوه، غمرازي او غمشریکي به ییګ ورسره کوله، خو دا ییګ طریقه نه وه چیګ خلك راغونأ شي او د قرانکریم تلاوت وشي، نه ییګ په قبر قرآنکریم لوستلی او نه بل حګای.
د رسول الله (ص) هدایت دا دی چیګ د مؤي خاوندان او خپلوان باید نورو خلکو ته خواؤه ورنکؤي او دا تکلیف و نه کګالي، بلکه نورو خلکو ته ییګ امر کؤیدی چیګ د مؤي خاوندانو ته خواؤه برابر کؤي. همدا راز رسول الله (ص) لدیګ نه منع کؤیده چیګ د مؤي په سر جزع او فزع وشي، د مؤي د تعظیم او شهرت پخاطر اعلانونه وشي، مخونه ووهل، جاغیګ خګیریګ شي او شګحګیګ په کؤیکو کؤیکو ژؤا کګانی وکؤي، رسول الله (ص) فرمایلي: دا د جاهلیت عمل دی حګان ورنه ساتی، (په جاهلیت کیګ داسیګ عادت وْ چیګ کوم مهم کس به مؤ شو، نو خلکو به خپل مخونه وهل، جاغیګ به ییګ خګیرولیګ، خاوریګ به ییګ شیندلیګ، او یو کس یا خګو کسه به پدیګ مکلف شول چیګ په اوشګانو سپاره شي او هری خواته دا اعلان وکؤي چیګ فلانی مؤ شویدی..... حګنیګ فعلي عادتونه همدیګ جاهلي عاداتو ته ورته دي مسلمانان باید متوجه شي او د رسول الله (ص) احکام په مکمله توکګه عملي کؤي).

د ویریګ (خوف) لمانحګه په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونیګ

الله تعالی خپل رسول الله (ص) ته د سفر او ویریګ دواؤو د موجودیت په صورت کیګ د لمانحګه د رکعتونو او ارکانو د کموالي جواز ورکؤیدی، او یوازیګ په سفر کیګ ییګ د رکعتونو د شمیریګ د کموالي امر ورته کؤیدی، او که یوازیګ خوف موجود وْ، سفر نه وْ، نو د ارکانو د قصر جواز ورکؤل شویدی دا د رسول (ص) سنت طریقه وه او پدیګ سره د ویریګ او سفر په حالت کیګ د قرآني آیتونو د مقید کولو حکمت په أاکګه کیؤي.
د خوف یا ویریګ د لمانحګه په هکله د رسول الله (ص) سنت دا وْ چیګ که دشګمن به د قبلیګ لوري ته پروت وْ، نو مسلمانان به ییګ دوه صفونه کؤل، رسول الله (ص) به چیګ تکبیر ووایه تګولو مسلمانانو به تکبیر وایه، رکوع به هم تګولو له رسول الله (ص) سره یو حګای وکؤه او کله به چیګ

رسول الله (ص) سجدیګ ته لاړ، نو د لومړي صف لمونځګ کوونکو به هم سجده وکړه او د دوهم صف مسلمانان به د دشګمن مقابلیګ ته ودریدل، خو کله به چیګ رسول الله (ص) او ورسره لومړنی صف له دوهمیګ سجدیګ نه دوهم رکعت ته پورته شول، نو د دوهم صف مسلمانان به سجدیګ ته لاړل او دویګ سجدیګ به ییګ ادا کړي، بیا به همدا کسان لومړي صف ته مخکیګ او د لومړي صف کسان به دوهم صف ته په شا شول، پدی کیګ حکمت دا وُچیګ د دواړو صفونو کسانو ته د لومړي صف فضیلت حاصل شي او تر څګو د دوهم صف کسان هم په دوهم رکعت کیګ له رسول الله (ص) سره یو ځګای د سجدیګ شرف، تر لاسه کړي، په دوهم رکعت کیګ به چیګ رسول الله (ص) سجدیګ ته لاړ، نو د لومړي صف کسانو به ورسره سجده وکړه او د دوهم صف خلك به د دشګمن مخیګ ته ولاړ وو، او رسول (رص) به چیګ قعدیګ ته کیناست نو د دوهم صف کسانو به سجدیګ وکړیګ او په قعده کیګ به ورسره کیناستل او بیا به تګولو یو ځګای له رسول الله (ص) سره سلام و ګګرځګاوه.

خو که د دشګمن ځګواکونه به د قبلیګ نه بلکه بل لوري ته واقع وو، نو بیا به رسول الله (ص) کله کله مسلمانان په دوو برخو ویشل، یوه أله به ییګ د دشګمن مخیګ ته دروله اوبلیګ ألیګ به ورسره لمونځګ پیل کړ، یو رکعت به ییګ له رسول الله (ص) سره ادا کړ بیا به دا کسان د دوهمیګ ألیګ ځګای ته ورتلل او هغوی به راتلل او په رسول الله (ص) پسیګ به ییګ اقتدا کوله او دوهم رکعت به ییګ ورسره ادا کاوه، رسول الله (ص) به چیګ سلام و ګګرځګاوه نو بیا به هریګ یویګ ألیګ یو، یو رکعت لمونځګ نور هم پوره کاوه. او ځګنیګ وخت به له رسول الله (ص) سره یویګ ألیګ یو رکعت لمونځګ ادا کړ، رسول الله (ص) به چیګ له سجدیګ نه دوهم رکعت ته پورته شو، نو همدیګ ألی به دوهم رکعت لمونځګ پداسیګ حال کیګ ادا کاوه چیګ رسول الله (ص) به ولاړ وُ، او مخکیګ لدینه چیګ هغه رکوع ته لاړ شي دوی به لمونځګ پای ته رساوه او سلام به ییګ ګګرځګاوه، بیا به دا ألی لاړه او د بلیګ ألیګ کسان به راغلل او په رسول الله (ص) پسیګ به ییګ دوهم رکعت لمونځګ ادا کړ، رسول الله (ص) به چیګ په قعده کیګ ناست وُ همدا کسان به پورته شول او دوهم رکعت به ییګ پوره کړ، رسول الله (ص) به تر هغیګ پوریګ په قعده کیګ ناست و تر څګو به دا کسان ورپسیګ ورسیدل هغوی به چیګ تشهد ووایه نو رسول الله (ص) به سلام و ګګرځګاوه.

داسیګ هم شوي چیګ رسول الله (ص) به مسلمانان په دوو برخو وویشل له یویګ برخیګ سره به ییګ دواړه رکعتونه ادا کړل، سلام به ییګ و ګګرځګاوه، بیابه دوهمه أله راغلل هغوی به هم په رسول الله (ص) پسیګ دوه رکعته لمونځګ ادا کړ او سلام به ییګ و ګګرځګاوه. او کله به داسیګ کیدل چیګ یویګ برخیګ مسلمانانو به له رسول الله (ص) سره یو رکعت لمونځګ وکړ، بیا به دوی لاړل او دوهمه برخه به راغلل هغوی به هم یو رکعت لمونځګ ورسره وکړ، پدی ترتیب سره به رسول

الله (ص) دوه رکعته او د مسلمانانو هريګ ألیګ به یو یو رکعت لمونځګ ادا کؤی وُ. دا تګولیګ طريقيګ له رسول الله (ص) نه روايت شويګ دي.
امام احمد وايیګ: د خوف د لمانځګه په هکله له رسول الله (ص) نه شپږ یا اوه طريقی روايت شوی چیګ تګولیګ بیګ جائزیګ دي، او دا طريقه چیګ هره أله مسلمانان يوازیګ يو، يو رکعت لمونځګ وکؤي او امام دوه رکعته، دا طريقه د جابر، ابن عباس، طاوس، مجاهد، حس، قتاده، حکم او اسحاق (رض) مذهب دی.
د ويريګ د لمانځګه په هکله له رسول الله (ص) نه نوريګ طريقيګ هم روايت شوی، حګنی وايي چیګ لس طريقيګ ورنه ثابتی شويدي، خو ابن حزم بیګ ان پنځګلس طريقيګ شميري، دوی د يويګ کيسيګ په هکله د راويانو اختلاف بيليګ بيليګ طريقيګ بللی، په هر حال صحيح او معتبريګ طريقيګ هغه دي چیګ مونږ ورنه يادونه وکؤه. والله اعلم.

د زکات په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونیګ

رسول الله (ص) د زکات د وخت، اندازیګ، نصاب، او دا چیګ پر چا فرض دی او چا ته ورکول کيدای شي، ددیګ تګولو امورو په هکله بشپړیګ لارشګوونیګ کؤيدي چیګ پکیګ د مال د خاوندانو او فقيرانو مصلحت او شګیګګنګیګ په مکمله توګګه رعايت شويدي، الله تعالی زکات د مال او د هغه د خاوند د پاکة وسيله ګګرحګولی ده، او د شتمن سؤي هغه مال ته بیګ نعمت ويلی چیګ زکات بیګ ورکوی، حګوك چیګ تر کومه وخته زکات ورکوي، تر همغه وخت بیګ شتمني نعمت بلل کيږي او په زکات سره بیګ مال ساتل کيږي او زياتيږي.
زکات په خګلور أوله اموالو کیګ لازميږي، خلك اکثرا همدا خګلور اصناف اموال لري او د تګولو همديګ شيانو ته اؤتيا وي، او دا عبارت دي له:
۱- کشګت او ميويګ.
۲- اهلي خګاروي لکه اوشګان، غوايه، ميږي. ۳- جوهران یا دوه هغه جوهرونه چیګ نؤة پريګ چليږي (سره او سپين زر).
۴- د تجارت يا سوداګګرة مختلف مالونه.
الله تعالی زکات په کال کیګ يو حګل فرض کؤيدی، د فصلونو، کشګتونو او ميوو کال د هغوی رسيدل او پخيدل دي، او دا د بشپؤ عدالت يوه نمونه ده حګګګه که زکات هره مياشت يا هره جمعه فرض وی، نو دا به د اموالو خاوندانو ته زيان وُ او که په عمر کیګ يو حګل فرض وای، نو بيا به فقيرانو ته تاوان وُ. بله د حکمت او عدالت خبره دا ده چیګ اسلام د عدات له مخیګ د زکات د اندازیګ په تګاکلو کیګ د انسان تکليف، کار او عمل له پامه ندی اچولی، د هر خګه د زکات

اندازه یې د همغه مال په لاسته راوړلو کې د انسان د سعی او کار په تناسب ټاکلې ده، مثلا په هغو اموالو کې خمس (پنځمه برخه) لازمه ده کوم چې انسان ته یې تکلیفه او یو ځای په لاس ورشي لکه په ځمکه کې ښخې شوې خزانې چې خاوند او د ښخیدو نیټه یې نه وي معلومه، پدې شیانو کې پنځمه برخه لازمه ده او د کال تیریدل هم شرط ندي، او کوم اموال چې په لږ خګه تکلیف او کړاو لاسته راشي، په هغو کې عشر (لسمه) برخه، لازمه ده او دا لکه هغه کښتونه او میوې چې انسان یې کري، خو اوبول یا خړوبول یې د بنده کړاو او تکلیف ته اړه نلري، یعنې اوبول یې د الله تعالی له لوري وي، د باران په اوبو خړوبیږي بنده نه ورباندې ستړی وي او نه یې مصرف پرې راځي، او په هغو کښتونو او میوو کې د عشر نیمایي یا شلمه برخه ټاکل شوېده، کوم چې بنده پکې ستړی وي، اوبول یې دده په غاړه وي دده کړاو او مصرف ته ضرورت لري، لکه هغه میوې دانې چې د ځګاه کګانو په اوبو خړوبیږي، یا په اوښانو او بل ځګه ورته له لیرې نه اوبه راوړل کیږي، یا یې خاوند پیسې پرې مصرفوي، پدې شیانو کې د عشر نیمایي برخه لازمه ده، او په هغو شیانو کې د عشر ځګلورمه یا ځګلویښتمه برخه لازمه ده کوم چې وده، نمو او زیاتوالی یې د بنده تر دایمي او مسلسل کار پورې مربوط وي، بنده یعنې د مال خاوند د همدې شیانو د ودې لپاره باید سفرونه وکړي، اداره یې کړي، پالنه او مراقبت یې وکړي، نو ځګرنګه چې د بنده کار او کړاو پکې زیات دی، نو اندازه یې کمه یعنې د عشر ځګلورمه ټاکلې شوېده.

ددې تر ځګنګه د زکات له اموالو نه د هر شي په اندازه ټاکلو کې د انساني همدردۍ او تعاون فکتور هم په نظر کې نیول شویدی، هر مال هر وخت له بل چا سره د همدردۍ او مواسات لپاره نه وي، او هر وخت د بل درد نه شي دوا کولی، نو د هر مال د نصاب د ټاکلو په وخت دا په پام کې نیولی شوي چې دا مال ځګومره او ځګه وخت د انساني تعاون او یو له بل سره مرستې لپاره کګتګور واقع کیدلی شي، خو پدې کې هم د مال د خاوند او فقیر دواړو مصلحت مراعات شوی، له همدې امله د سپینو زرو نصاب دوه سوه درهمه، د سرو زرو نصاب شل مثقاله، د میوو دانو نصاب پنځګه وسقه (یو وسق له شپیته صاع سره برابر دی، او ځګرنګه چې د صاع د اندازې په هکله د علماوو تر منځګ اختلاف دی، نو یو وثق د ۹۳ او ۱۲۹ کیلو ګرامه تر منځګ اټکل کیږي).

د میږو او پسونو نصاب ځګلویښت پسونه، د غوایو نصاب دیرش غوایه، د اوښانو نصاب پنځګه اوښان ټاکل شویدي، خو ځګرنګه چې په پنځګو اوښانو کې دا ممکنه نده چې د اوښانو خاوند په همدې جنس سره له نورو سره همدردي او تعاون وکړي ځګه دده مصلحت هم مهم دی، نو پدې حالت یعنې (۵) اوښانو کې یو پسه ورباندې لازمیږي، خو کله چې دا اندازه زیاته شوه، پنځګه ځګله نور اَیر شول پنځګه ویشت اوښان شول نو بیا نصاب ددې توان

لري او ددیګ جوکګه دی چیګ یو اوشګ ورنه فقیر ته ورکؤل شي، بیا خګرنکګه چیګ ددیګ شمیر اوشګانو عمرونه کم او زیات وي، اوشګان چیګ کم وي عمرونه ییګ کم او چیګ أیریږي، عمرونه ییګ هم ورسره لوؤیږي، نو په همدیګ اساس په (۲۵) اوشګانو کیګ یو یو کلن اوشګ یا یو کلنه اوشګه (بنت مخاض یا ابن مخاض) لازمیږي، بیا چیګ شمیره زیاتیږي د عمر اندازه هم ورسره لوؤیږي په بنت مخاض پسیګ ابن یا بنت لبون (دوه کلن) بیا الحق یا الحقه (دری کلن) بیا جذع یا جذعه (څګلور کلن) په همدیګ ترتیب څګومره چیګ اوشګان أیریږي ، عمرونه ییګ هم زیاتیږي نو د زکات اندازه ییګ هم د عمرونو په تناسب تګاکل شویده، مطلب دا چیګ د مال د زیاتوالي او زکات د اندازیګ تر منحګ مکمل تناسب مراعات شویدی. د نصاب په تګاکلو کیګ د هر مال اندازه او د مال د خاوند مصلحت مراعات شوی، څو پداسیګ طریقی سره چیګ د فقیرانو لپاره هم پکیګ زیان نشته، هغه وخت په یو څګیز کیګ زکات تګاکل او لازمیږي چیګ ددیګ وؤ وي چیګ خاوند ییګ بل چاته څګه اندازه ورنه ورکؤي پدیګ کیګ هم له دواؤو شتمن او غریب دواؤه سره پوره عدالت شوی.

الله تعالی د صدقاتو ویش او تقسیم پخپله کؤیدی، او د زکات مستحقین ییګ په آتو ألو ویشتلی دي، دا آته ألیګ بیا په دوو برخو ویشل شویدي:

یوه برخه هغه چیګ زکات د ضرورت او اؤتیا له مخیګ اخلي، نو ددیګ برخیګ هریګ ألیګ ته د هغیګ د اؤتیا د کموالي او زیاتوالي په تناسب ورکول کیږي، او پدیګ کیګ فقیران، مسکینان، مریان (غلامان) او مسافران شامل دي.

دوهمه برخه هغه کسان دي چیګ د خپلیګ کګتګیګ لپاره زکات اخلي، څو دوی په خپل عمل او کار سره نورو ته کګتګه رسوي، دوی هم د زکات مستحقین بلل کیږي او پدیګ کیګ د زکاتونو راتګلونکي، د اسلام خواته تمایل لرونکي (مؤلفه القلوب)، پوره وؤي (قرضداران) شامل دي دا ددیګ لپاره تر څګو د مسلمانانو داخلي روابط تګینګګ وي او تر مینحګ ییګ اصلاح او سوله وي، همدا راز غازیان (د الله په لار کیګ مجاهدین) هم په همدیګ أله کیګ داخل دي. پدیګ اساس ویلی شو هغه چاته زکات ورکول جواز نلري او د زکات مستحق ندي چیګ نه اؤتیا لري او نه ییګ مسلمانانو ته کګتګه رسیږي، ضرورت او نورو ته کګتګه رسول د زکات د استحقاق اسباب دي.

فصل

رسول الله (ص) به چیګ کوم کس د زکات وؤ وباله، نو زکات به ییګ ورکاوه، که داسیګ کس به ورنه زکات وغوشګت چیګ ده به نه پیژانده هغه ته به ییګ لومؤی دا فرمایل چیګ زکات اخستل د

غني او هغه چا لپاره ندي روا چیګ د کار توان ولري دا به ییګ ورته وویل بیا به ییګ زکات ورکؤ.
د رسول الله (ص) سنت دا وْ چیګ د هرى سیمیګ د زکات مالونه به ییګ د همغیګ سیمى په مستحقینو ویشل او که له دوى نه به څګه زیات شول هغه به مدینیګ ته راوؤل شول او پر مستحقینو به ویشل کیدل او رسول الله (ص) به بیا پخپله ویشل، رسول الله (ص) به زکات راټګولوونکي دشګتو او میرو ته هم استول خو کلیو او شګارونو ته بى خګوك نه لیږل، بلکه معاذ بن جبل (رض) ته ییګ امر کؤى وْ چیګ د یمن زکات راغونأ او بیاییګ د همغه ځګاى پر فقیرانو وویشي.
رسول الله (ص به زکات راټګولوونکي یوازیګ هغو سیمو ته لیږل چیګ اوسیدونکو به ییګ خګاروي، میویګ، دانیګ او نور زراعتي حاصلات درلودل، د خرما او نورو میوو د اندازه کولو لپاره به ییګ حګانګګؤي کسان توظیفول تر ځګو خرماوى، انګګور او نوریګ میویګ په ونو کیګ او له راټګولو نه مخکیګ اندازه او تخمین کؤي او د هغه مطابق ییګ زکات وټګاکل شي، تخمین او اندازه به د هغه وخت د وزن د مقیاس (وسق) مطابق کیدله او اندازه کوونکو ته به ییګ امر کاوه چیګ دریمه یا څګلورمه برخه ییګ خاوندانو ته پریږدي، یعنى دومره اندازه کمه حساب کؤي حګګه خرماویګ آفتونه لري هسیګ نه کوم آفت ییګ ووهي بیا به ییګ مالك ته تاوان اوشګتى وي. د دیګ شیانو اندازه به د میوو له پخیدو او راټګولیدو نه مخکیګ ټګاکل کیدله، تر څګو زکات ییګ له خوؤلو او ویشلو نه مخکیګ ورکؤل شي او بیایى مالکان د زکات له ټګاکل کیدو وروسته پخپله خوشګه تصرف پکیګ وکؤي او د زکات ټګولونکو راتلو ته د انتظار ضرورت نه وي پاتیګ.
رسول الله (ص) د آسانو، مریانو، کچرو، خرو او سبزیجاتو، خربوزو، بادرنګګو، ترو او نورو هغو میوو چیګ نه تلل او نه پیمانه کیږي او نه ذخیره کیدلى شي، زکات نه اخیست، یعنى پدیګ شیانو کیګ رسول الله (ص) له خلکو نه د زکات غوشګتنه نه کوله، خو تازه انګګور او تازه خرما لدیګ نه مستثنى دي حګګه انګګور د ممیزو او خرما د وچیګ خرما په شکل کیګ ذخیره کیدلاى شي، نو رسول الله (ص) ددیګ دوو شیانو د وچو او لمدو تر منځګ توپیر نه کاوه. چا به چیګ د رسول الله (ص) حضور ته زکات راوؤ، نو رسول الله (ص) به دعا ورته وکؤه، کله به ییګ ورته فرمایل: ((اللهم بارك فیه وفي ابله: یا ربه! ته برکت ورکؤه او په اوشګانو کیګ ییګ هم برکت کیږده)) او کله به ییګ فرمایل: ((اللهم صل علیه: خدایه رحم وربانديګ وکؤیګ)) رسول الله (ص) به چیګ زکات اخیست، نو له مالونو نه به ییګ اوسط مال غوره کاوه، نه به ییګ تر ټګولو غوره اخیست او نه تر ټګولو ادنى، او چا به که زکات او صدقه ورکؤه، نو هغه به ییګ لدینه منع کاوه چیګ د خپلیګ صدقیګ او زکات مال بیرته په بیه واخلي، غني ته روا دي چیګ د زکات هغه مال وخوري چیګ فقیر ییګ ور وبشګي او د هدیى په شکل ییګ ورکؤي یعنى دا مباح دى چیګ غني د زکات دا أول

مال استعمال کړي او يا يې وخوري.
رسول الله (ص) به کله، کله د مسلمانانو د عامې ګټګې او مصلحت پخاطر د صدقې د مال په بدل کې له مخکې نه پور اخيست. د صدقې اوښګان به يې پخپل مبارك لاس په نښګه کول او که به يې غاړه کې وراچول غوښګتل، نو بل چاته به يې امر کاوه چې په غاړه کې يې غاړه کې وراچوي، حګنې وخت يې د نصاب له خاوندانو نه زکات مخکې يا په پيشکي أول هم اخستی دی د مثال په توګه له عباس (رض) نه يې د دوه کلو زکات پيشکي اخستی و.
رسول الله (ص) د نصاب پر خاوندانو د فطر صدقه هم لازمه کړيده چې د خپل حګان او خپلې کورنۍ د لويو او وړو تګولو غړو (هغه چې کفالت يې د ده په غاړه وي) صدقه ورکړي، د فطر صدقې اندازه يې يو صاع پيمانه (يو صاع تقريبا ۳۸۰۰ ګګرامه کيږي) خرما، يا وربشې، يا مميز، يا اوړه او يا اقط (دا يو أول خواږه دي چې دلدل شوي غنم له مستو سره يو حګای کيږي بيا چې وچ شي، نو ميده کړل شي). همدا راز روايت دی چې رسول الله (ص) د صدقه فطر اندازه نيمه پيمانه (صاع) غنم تګاکلې ده دا حديث ابو داود روايت کړی او ويلي يې چې دا نيمه پيمانه غنم د مخکې يادو شوو شيانو د يوې صاع په بدل کې تعيين شويدي، خو په بخاري او مسلم کې روايت دی چې دا نيمه پيمانه غنم معاويه (رض) د پورته ذکر شوو شيانو په عوض کې تګاکلي دي.
د رسول الله (ص) سنت دا وُ چې د فطر صدقه به يې د عيد لمانحګه ته له روانيدو نه مخکې ورکوله، په بخاري او مسلم کې له ابن عمر (رض) نه روايت دی وايې، رسول الله (ص) امر کړيدی چې د فطر صدقه بايد د اختر لمانحګه ته له وتلو نه مخکې ورکړل شي. او په ((السنن)) کې له ابن عمر (رض) نه روايت دی وايي: ((من أداها قبل الصلاة فهي زكاة مقبولة، و من أداها بعد الصلاة فهي صدقة من الصدقات: چا که د فطر صدقه له لمانحګه نه مخکې ورکړه، نو هغه قبول شوی زکات دی او که چا له لمانحګه نه وروسته ورکړه، نو هغه د نور او عادي خيراتونو په شان يو خيرات دی)).
دديې حديثونو، غوښګتنه داده چې د فطر صدقه بايد له لمانحګه نه مخکې ادا شي، تاخير يې جواز نلري او که د عيد لمونځګ ادا شي بيا صدقه فطر ورکړل شي، نو دا پخپل وخت نده ادا شوی، او دا لکه د قربانۍ حکم لري هغه داسې چې قرباني بايد د عيد له لمانحګه نه يعنی د امام له لمانحګه نه وروسته ادا شي، نه دا چې د اختر د لمانحګه له وخت نه وروسته، يعنی دا شرط ده چې بايد امام لمونځګ ادا کړي بيا قرباني ذبح شي که چا د اختر له لمانحګه نه مخکې قرباني وکړه نو هغه به د غوښګې لپاره حلال شوی مال وي.د رسول الله (ص) سنت دا وُ چې صدقه فطر به يې مسکينانو ته ورکوله او د زکات په نورو مستحقينو يې نه ويشله، همدا مسکينان يې

د فطر صدقيګ لپاره خاص کؤي وو، اصحابو (رض) او له دوی نه وروسته نورو مسلمانانو هم د فطر صدقه يوازيګ فقيرانو ته ورکوله.

د نفلي صدقيګ او خيرات په هکله د رسول الله (ص) لارښګوونيګ

رسول الله (ص) پخپله شتمنۀ کيګ له هر چا نه زياته صدقه ورکوله، خګه شی به چيګ خدای ورکؤل هغه به ييګ نه أيرول او نه به ييګ کم شميرل، هر چا به چيګ ورسره موجود شی ور نه وغوشګت، نو حتما به ييګ ورکاوه کموالي او أير والي ته ييګ نه کتل، نورو ته په ورکؤه او خيرات سره به د صدقيګ او خيرات د اخستونکي له خوشالۀ نه زيات خوشاليده، که به ييګ محتاج او اؤ انسان وليد په خوراك او لباس کيګ، به ييګ هغه ته د اوليت حق ورکاوه، ايثار به ييګ کاوه.
رسول الله (ص) به په مختلفو اشکالو سره نورو ته ورکؤه او صدقه ورکوله، کله به ييګ د هدي او کله د صدقيګ او کله د هبيګ په شکل خلکو ته خيراتونه ورکول، کله به ييګ داسيګ هم کول چيګ يو خګه به ييګ له خرخګونکي نه په بيه واخيستل بيا به ييګ همغه خګيز له قيمت سره يو حګای بيرته خرخګونکي ته ورکؤل، او که کله به ييګ له چا نه قرض واخيست بيابه ييګ له خپليګ اندازيګ نه زياته اندازه مال ورکاوه.
رسول الله (ص) به له نورو نه هم هديه قبلوله، خو بيا به ييګ په بدل کيګ له هغيګ نه شګه هديه په غوره طريقيګ سره ورکوله، رسول الله (ص) به پخپله شتمنۀ کيګ هم له خلکو سره احسان کاوه، په مال، او خبرو سره به ييګ هم نيکي کوله، خګه به ييګ چيګ درلودل هغه به ييګ خيرات کول، د صدقی امر به ييګ کاوه، خلك به ييګ ورته هخګول، د رسول الله (ص) ژوند او حال داسيګ وْ چيګ بخيل به ييګ هم صدقيګ ورکولو ته را دعوت کاوه او هخګاوه.
د چا به چيګ د رسول الله (ص) صحبت په نصيب شو، نو له فيض نه به ييګ کګتګه اخيستله، د سخاوت او مروت صفات به ييګ ورنه زده کول رسول الله (ص) تر تګولو نه زيات حليم، مهربان او د پراخيګ سينيګ خاوند وْ، صدقه او نيکي د سينيګ په پراخوالي کيګ أير مهم رول لري، رسول الله (ص) خو نه يوازيګ په صدقه ورکولو کيګ -له تګولو نه مخکيګ وْ بلکه هغه خو د الله تعالی -له لوري په رسالت او د سينيګ په حګانکګؤي پراخوالي نازول شوی وْ، په حسي دنيا کيګ هم ييګ سينه ورته پراخه کؤی او د شيطان برخه ييګ ورنه ايسته کؤيګ وه.
د سينيګ د پراخوالي لوی سبب توحيد دی، هر خګومره چيګ په سينه کيګ توحيد قوي او ژور وي هومره ييګ پراخوالی هم زيات وي، الله تعالی فرمايي: ((أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلإِسْلامِ فَهُوَ

عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ)) ((الزمر:٢٢))
ترجمه: [آیا هغه څوک چیګ ارته او پراخه کړی وي الله تعالی سینه دده اسلام ته پس وي به دی په رنګا کیګ له طرفه د رب خپل].
بل ځګای فرمائي: ((فَمَنْ يُرِدْ اللَّهُ أَنْ يَهدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلإِسْلامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقاً حَرَجاً كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ) (الانعام: ١٢٥)
ترجمه: [هر هغه چیګ اراده وکړي الله چیګ هدایت وکړي ده ته پراخوي سینه د ده د اسلام لپاره او هر هغه چیګ اراده وکړي الله د ګمراه کولو د هغه ګګرځګوي سینه د هغه تنګګه دومره تنګګه ګګواکي پورته درومي آسمان ته).
د سینیګ د پراخوالي بل سبب هغه نور دی چیګ الله تعالی ییګ د بنده په زړه کیګ اچوي، په ترمذي کیګ روایت شوي حدیث کیګ راځګي:
((إذا دخل النور القلب انفسح و انشرح..... الحديث) الهي نور چیګ زړه ته داخل شی نو پراخه او ارت شي.......
علم هم د سینیګ د پراخوالي مهم سبب دی، علم او پوهه زړه او سینه پراخوي، خو هر علم دا اثر او اغیزه نلري، بلکه یوازیګ هغه علم د بنده د شرح الصدر سبب کیږي چیګ له رسول الله (ص) نه راته په میراث پاتیګ شویدی.
د شرح صدر بل سبب د الله تعالی لورته رجوع او ورسره محبت دی، له الله تعالی سره محبت د سینیګ په پراخوالي کیګ أیره ژوره اغیزه لري، هر څګومره چیګ دا محبت زیات وي هومره سینه هم پراخه وي، او دومره پراخه وي چیګ یوازیګ د باطل او باطل د پیروانو په لیدو تنګګیږي او بس.
د الله تعالی ذکر هم سینه پراخوي، همدا راز له مخلوقاتو سره نیکي او احسان، هغوی ته په مال او بدن سره ګګتګه رسول هم د مؤمن د زړه او سینیګ د پراختیا سبب کیږي. شجاعت، میړانه، همت او غیرت هم د مؤمن زړه پراخوي، بی غیرته، جبان، او بیګ زړه انسان د روح له خوشالۀ او لذت نه محروم وي، همدا راز بخیل، له الله تعالی نه سرکش او عاصي، له ذکر نه غافل، جاهل او له دینه بیګ خبره بنده هم نه د روح خوشالي لري نه د زړه تسکین او نه د سینیګ وسعت او پراختیا. دا هم باید په یاد ولرو چیګ د کوم عارضي عامل له امله د سینیګ پراختیا او عدم وسعت اعتبار نلري، کیدای شي د یوه عارضي سبب له امله د چا سینه پراخه او روح بیګ خوشاله شي، همدا راز د حګینو عارضي عواملو له امله زړه تنګګ او روح خفه کیږي دا عارضي خوشالي او غم د اعتبار وړ ندي، اصلي حکم هغه حالت لره دی چیګ دایمي وي او تل له زړه سره تړلی وي.
د سینیګ د پراختیا او زړه د خوشالۀ بل مهم عامل دا دی چیګ له زړه نه ټګول ناوړه صفات و

ایستل شي، له بیګ حګایه نظر او بیګ کګتګیګ خبرو نه حګان وژغورلی شي، غوإونه د بیهوده خبرو له اوریدو نه، او بدن له ناوؤه او زیاتو خوؤو، او زیات خوب نه محفوظ وساتل شي، دا هغه عوامل دي چیګ د زؤه په پراختیا او خوشالة کیګ اساسي اغیزه او اثر لري.

د روژیګ په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونیګ

خګرنګګه چیګ د روژیګ هدف له شهوت نه د نفس محروموول دي، تر خګو د هغه خګه لتګولو ته تیار شي چیګ همیشنة نیکمرغي بییګ پکیګ نغشګتی ده او تر خګو د تلپاتیګ ژوند لپاره تیاري ونیسي، روژه لوإه او تنده کنترولوي او تر اداریګ لاندیګ بییګ راولي، د وإو، خوارانو په حال بییګ خبروي ، د خوؤو او خګشګاك د شیانو په وؤاندیګ د پولیګ جوؤولو له لاریګ د شیطان لاره بندوي، لنأه دا چیګ روژه د متقیانو کیزه (جلب یا واکګیګ)، د جنګګیالیو أال، د نیکانو او صالحانو ریاضت دی، روژه د بنده هغه عمل دی چیګ الله تعالی خاص د حګان لپاره بللی دی، روژه تی د روژی په نیولو سره کوم عمل نه کوي بلکه خپل شهوت پریإدي، د الله تعالی د محبت او حکم پخاطر خپل محبوب او د خوشګیګ شیان پریإدي، روژه د بنده او رب تر منحګ راز دی، کیدای شي بندګګان یوازیګ په هغو روژه ماتونکو شیانو خبر شي چیګ شګکاره وي، بنده چیګ په پتګه خګه کوي نور انسانان نشي ورباندیګ خبریدلی، خو دا چیګ بنده دا شیان تګول د خپل رب او معبود پخاطر پریإدي، نو دا هغه خګه دي چیګ انسان نه شي ورباندیګ خبریدلی او همدا د روژیګ راز او حقیقت دی. همدا وجه ده چیګ رسول الله (ص) په یوه قدسي حدیث کیګ خبر را کؤیدی چیګ الله تعالی فرماییګ: ((**كل عمل ابن آدم له إلا الصوم فانه لي و أنا أجزي به** : د انسان تګول اعمال د هغه دي، یوازیګ روژه زما لپاره ده او د هغیګ جزا (بدل) به هم زه ورکوم)).

روژه د انساني ظاهري اندامونو او باطني قواوو په ساتنه کیګ مهم رول او اغیز لري، نه پریإدي فاسد مواد د انسان روح او بدن زیانمن کؤي، همدا راز له روح او بدن نه هغه مواد خارجوي چیګ د انسان لپاره زیان لري، روژه د تقوی لویه وسیله ده الله تعالی فرماییګ: ((**يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ**)) (البقره:۱۸۳).

ترجمه: [ای مؤمنانو! فرض کؤی شویګ ده پر تاسیګ باندیګ روژه لکه چیګ فرض کؤی شویګ ده په هغو کسانو چیګ پخوا له تاسیګ خګخه وو (لکه پخواني امتونه او پیغمبران تر آدمه پوریګ) له پاره ددیګ چیګ تاسیګ حګان وساتئ (له ګګناهونو خګخه او پرهیزګګاران شئ! حګکه چیګ روژه د شهواني قوی ماتوونکیګ ده].

رسول الله (ص) هغو کسانو ته د روژیګ نیولو امر کؤیدی چیګ شهوت بییګ زیات او د نکاح کولو

توان نلري فرمايلي يې دي چې روژه ددې کسانو لپاره او د دوی د شهوت د کنترول لپاره اغېزمنه وسيله ده.

د روژې په هکله د رسول الله (ص) لارښوونې جامع او تر ټولو غوره لارښوونې دي، ددې هداياتو په تعميل سره هم د روژې اهداف تحقق مومي او هم يې ادا د انسان لپاره خګه مشکل نلري. ځګرنګه چې د شهوت او عاداتو پرېښودل د انسان لپاره ګران او مشکل کار دی، نو د روژې د فرضيت حکم هم ان له هجرت نه وروسته نازل شو، په لومړي سر کې حکم دا و' چې مسلمان اختيار درلود روژه نيسي او که د هرې ورځې په بدل کې مسکين ته خواړه ورکوي، وروسته روژه نيول فرض او حتمي شول، اوس د روژې په بدل کې غريب ته خواړه ورکول يوازې د هغه بوډا لپاره (نارينه وي که ښځه) جائز دي چې د عمر د زياتوالي له امله د روژې نيولو توان نلري د دوی لپاره جواز شته چې د روژې په بدل کې فقيرانو ته خواړه ورکوي، د مريض او مسافر لپاره دا سهولت راغلی چې روژه وخوري او بيايې قضايي راوړي، د حاملې او شيدې ورکونکې ښځې لپاره هم چې پخپل ځان وويرېږي د روژې خوړلو جواز شته، او که دا اول ښځې د لوږې له امله پخپل اولاد ويريدلې، نو بيا دې د روژې له قضايي سره سره د هرې ورځې په بدل کې يوه مسکين ته خواړه هم ورکوي، ځکه د دوی روژه خوړل د مرض د رښګتونې ويرې له امله نه بلکه د صحت په حال کې شوی، اولاد ته د زيان له ويرې يې روژه خوړلې، نو دا به مسکينانو ته په خوړو ورکولو سره جبران شي، او دا د هغه چا حکم ته ورته دی چې د اسلام په پيل کې يې روژه خوړلې او په بدل کې يې مسکينانو ته خواړه ورکوي وي.

رسول الله (ص) به په روژه کې زيات عبادت کاوه، جبريل (ع) به قرآنکريم ورسره تکراراوه، رسول الله (ص) به په روژه کې صدقه او نيکي زياتوله، د قرآنکريم تلاوت، لمونځونه، ذکر او اعتکاف به يې کاوه، د روژې په مياشت کې به يې داسې عبادت کاوه چې په نورو مياشتو کې يې هومره نه کاوه، او کله کله به يې روژه نه ماتوله روژه ماتی او پيشلمی به يې نه کاوه تر څو د عبادت وخت يې اوږد شي. رسول الله (ص) به که څه هم پخپله روژه وصل کوله خو اصحاب (رض) يې له وصل نه منع کول، اصحابو (رض) به عرض کاوه: يا رسول الله (ص)! ته وصل کوې، يعنی په يوه ورځ پسې بله متصل نيسې، روژه ماتی او پيشلمی نه کوې؟ ده به ورته فرمايل:

"لست کهيئتکم إني أبيت عند ربي يطعمني و يسقيني: زه خو ستاسې په شان نه يم، زه مې له رب سره شپه تيروم هغه خواړه او اوبه راکوي)).

رسول الله (ص) پر خپل امت د رحمت له مخې هغوی د روژې له وصل نه منع کړيدي، خو ددې اجازه يې کړيده چې که څوك غواړي، نو کولی شي تر پيشلمی پورې روژه اوږده کړي. او

پدیګ هم باید پوه شو چیګ د رسول الله (ص) حګنیګ عبادتونه خاص تر ده پوریګ و، د نورو لپاره نه وو.

فصل

د رسول الله (ص) سنت دا وْ چیګ د رمضان میاشتیګ له یقیني لیدلو نه مخکیګ به ییګ د رمضان میاشتیګ روژه نه نیوله، یا به میاشت ولیدل شوه او یا به شاهد ورته د میاشتیګ د لیدلو شاهدي و یله، که به ییګ میاشت و نه لیدله او شاهد به هم د لیدلو شاهدي و نه ویله، نو د شعبان میاشتیګ دیرش ورحګیګ به ییګ پوره کولی، او که د شعبان په نه ویشتم به وریحګیګ ویګ، نو پدیګ صورت کیګ به هم ییګ دیرش ورحګیګ پوره کولی او د وریحګیګ په ورحګ به ییګ روژه نه نیوله بلکه د شعبان میاشت به ییګ دیرش ورحګیګ پوره کوله، او دا سنت لدیګ حدیث سره تناقض نلري چیګ فرمایي: ((فإن غم علیکم فاقدروا له)) یعنیګ که د شعبان په وروستی ورحګی وریحګ شوه، نو اندازه ییګ ولګګوئ تقدیر ییګ وکؤی، مطلب داچیګ حساب ییګ پوره کؤی او دیرش ورحګی تکمیل کؤئ.
د رسول الله (ص) سنت دا وْ چیګ له روژیګ نه د وتلو (یعنی د شوال د میاشتیګ د رابره کیدو) لپاره به ییګ د دوو شاهدانو شاهدي لازمه بلله، که به دوو کسانو د عید د لمانحګه له وخت نه وروسته د میاشتیګ د لیدلو شاهدي وویله، نو رسول الله (ص) به اختر کاوه یعنی بوزه کیده به او مسلمانانو ته به ییګ د روژی خوؤلو امر کاوه او د عید لمونحګ به ییګ ددیګ ورحګیګ په سهار پخپل وخت ادا کاوه.
رسول الله (ص) به د ماشګام په وخت کیګ په روژه ماتي کیګ بیؤه کوله او همدا ییګ امر وْ چیګ باید په روژه ماتي کیګ بیؤه وشي، رسول الله (ص) به پیشلمی هم کاوه او د پیشلمي امر ییګ هم کؤیدی، خو په پیشلمي کیګ ییګ سنت دا وْ چیګ بیؤه به ییګ نه پکیګ کوله بلکه وروسته کاوه به ییګ، رسول الله (ص) د روژه ماتي په وخت د خرما د خوؤلو ترغیب کؤیدی که خرما به ییګ و نه موندله نو په اوبو سره به ییګ روژه ماتوله.
رسول الله (ص) امر کؤیدی چیګ روژه تی باید له چتګیاتو، عبث خبرو، شور او غالمغال، کنحګلو او د کنحګلو له حګواب نه حګان وساتي او امر ییګ کؤیدی چیګ که چا ته بل کس کنحګلی وکؤیګ، نو په حګواب کیګ دیګ ورته وایي: زه روژه یم.
رسول الله (ص) په رمضان میاشت کیګ سفرونه کؤیدي، حګینیګ وخت به ییګ په سفر کیګ روژه نیوله او حګنیګ وخت به ییګ خوؤله او اصحابو (رض) ته ییګ اختیار ورکؤی وْ چیګ په سفر

کیگ روژه نیسي او که ییگ خوري، او دا حکم ییگ کؤیدی چیگ که دشگمن ته نژدي وو، نو باید روژه وخوري. رسول الله (ص) هغه فاصله هم نده په کگوته کؤیگ چیگ مسافر ته پکیگ روژه خوؤل روا کگرحگي. اصحاب (رض) به چیگ په سفر روانیدل نو روژه به ییگ خوؤله او له خپلو کورونو او کلي نه وتل ییگ شرط نه بلل، او ویل به ییگ چیگ همدا د رسول الله (ص) سنت طریقه ده.
رسول الله (ص) به د روژیگ په میاشت کیگ کله کله ترسپیده داغ پوری جنب پاتیگ وْ او له سهاره وروسته به ییگ غسل کاوه، رسول الله (ص) به روژه په خوله وْ او خپلیگ میرمنیگ به ییگ مچیگ کولی او په روژه کیگ ییگ د خپلیگ میرمنیگ مچي کول له مضمضیگ سره تشبیه کؤیدي او پدیگ هکله ییگ د زاؤه او حگوان تر مینحگ توپیر هم ندی کؤی بلکه د تگولو لپاره یو حکم دی.
رسول الله (ص) په هغه کس د روژیگ قضاییگ نده لازمه کؤی چیگ د هیریگ په حالت کیگ په روژه کیگ خگه وخوري او یا خگه وخگشگي، بلکه فرمایلي ییگ دي چیگ دیگ بنده ته الله تعالی خواؤه یا اوبه ورکؤیگ دي. له رسول الله (ص) نه ثابته شویگ چیگ روژه په خوؤو، خگشگلو، حجامت (په شگکر لکگولو یعنی وینه ایستلو) قي او جماع سره ماتیږي، په قرآنکریم سره ثابته شویده چیگ د ورحگیگ له مخی جماع روژه ماتوي، له رسول الله (ص) نه د رنجو د استعمال په هکله خگه ندي راغلي.
ثابته ده چیگ رسول الله (ص) به په روژه کیگ مسواك استعمالاوه، او امام احمد روایت کؤی چیگ رسول الله (ص) به په روژه کیگ پخپل مبارك سر اوبه اچولی، استنشاق او مضمضه به ییگ کوله، خو امر ییگ کؤیدی چیگ باید په استنشاق کیگ مبالغه و نشي او دا نده ثابته چیگ رسول الله (ص) دیگ په روژه کیگ حجامت کؤی وی (شگکر ییگ دیگ لکگولی وي).امام احمد وایيگ: له رسول الله (ص) نه روایت دی چیگ فرمایي: روژه تی دیگ له رنجوخگخه حگان وساتي. خو دا حدیث صحیح ندی او ابن معین وایي چیگ دا حدیث منکر دی.

فصل
د نفلي روژیگ په هکله د رسول (ص) سنت

د رسول الله (ص) سنت دا وْ چیگ حگنیگ وخت به ییگ دومره زیاته نفلي روژه نیوله چیگ خلکو به کگمان کاوه لکه چیگ تگول عمر روژه نیسي او کله به دومره زیاتیگ ورحگیگ بوزه وْ چیگ خلکو به ویل لکه چیگ نور هیخگ نفلي روژه نه نیسي، خو دا ثابته ده چیگ رسول الله (ص) له رمضان نه پرته بله هیخگ میاشت مکمله روژه نده نیولی، او په شعبان میاشت کیگ به ییگ له

هرې میاشتې نه زیاتې ورځې نفلي روژه نیوله. هیڅ داسې میاشت نده تیره شوې چې رسول الله (ص) پکې څو ورځې روژه نه وي نیولې، د دوشنبې او پنجشنبې ورځې به یې زیاتره روژه نیوله.

ابن عباس (رض) وایي: رسول الله (ص) به د هرې میاشتې (۱۳) مه (۱۴) مه او (۱۵) مه چې ایام بیض ورته وایي روژه نیوله په سفر او اقامت دواړو کې یې دا ورځې په روژه تیرولې او نور مسلمانان یې هم د دې ورځو روژې ته ترغیبول (دا حدیث نسایي را نقل کړی.)

د ذي الحجې میاشتې د لسو ورځو یا لومړۀ لسیزې د روژې په هکله له رسول الله (ص) نه مختلف روایات را نقل شویدي خو د شوال د شپږو ورځو د روژې په هکله رسول الله (ص) فرمایي: ((صیامها مع رمضان یعدل صیام الدهر: د شعبان شپږ ورځې او د رمضان میاشتې روژه نیول داسې حکم او ثواب لري لکه ټول عمر چې روژه ونیول شي))، همدا راز د عاشور ورځ به رسول الله (ص) په دقت او پابندۀ سره روژه نیوله رسول الله (ص) چې مدینې ته هجرت وکړ وې لیدل چې یهودان د عاشور د ورځې درناوی کوي او پدې ورځ روژه نیسي ځکه دا هغه ورځ ده چې الله تعالی پکې موسی (ع) ته له فرعون نه نجات ورکړی دی، رسول الله (ص) چې دې ورځې ته د یهودانو درناوی ولید، نو وې فرمایل: ((نحن أحق بموسى منكم: موږ له تاسې (یهودانو) نه زیات د موسی (ع) حقدار یو)) یعنی موږ باید له تاسې نه زیات د هغه د نجات شکرانې ادا کړو، همدا وه چې رسول الله (ص) د عاشوراء په ورځ روژه نیوله او مسلمانانو ته یې هم امر وکړ چې پدې ورځ روژه ونیسي دا حکم د رمضان میاشتې د روژې نیولو د فرضیت له حکم نه مخکې و' او کله چې د رمضان روژه فرض شوه، نو رسول الله (ص)
وفرمایل: ((من شاء صامه و من شاء تركه: د هر چا خوښه پدې ورځ (عاشور) روژه نیسي او که نه یې نیسي)).

د رسول الله (ص) سنت دا و' چې د عرفات په ورځ به یې عرفات کې د موجودیت په صورت کې روژه نه نیوله، دا حدیث په بخاري او مسلم کې راغلی دی، او په بل حدیث کې یې په میدان عرفات کې د عرفې په ورځ له روژې نه نهی کړیده، د مسلم له خوا روایت شوي حدیث کې رسول الله (ص) فرمائي: ((صیامه یكفر السنة الماضية و الباقية: د عرفات د ورځې روژه نیول د تیر او راتلونکي کال د ګناهونو کفاره ده..))

ټول کال روژه نیول د رسول الله (ص) سنت نه و'، بلکه فرمایلی یې دي: ((من صام الدهر لا صام و لا أفطر: چاچې ټول عمر روژه ونیوله داسې دی لکه چې نه یې روژه نیولې او نه بوزه

وي)) يعنی هم له خوږو بيګ برخيګ دی او هم ييګ د روژيګ ثواب نشته. حګنيګ وخت به چيګ رسول الله (ص) خپل کور ته تشريف يووؤ پوشګتنه به ييګ وکؤه خګه خواؤه لرئ؟ که به ورته وويل شول چيګ نه، هيخګ نشته، نو رسول الله (ص) به وفرمايل: (داسيګ چيګ ده نو زه روژه يم).
او کله کله به ييګ د نفلي روژی نيت وکؤ، خو بيابه ييګ روژه و نه نيوله يا به ييګ ماته کؤه، عائشه (رض) روايت کوي چيګ رسول الله (ص) ما او حفصيګ (رض) ته فرمايلي: ((اقضيا يوما مکانه: يعنی دديګ ورحګيګ (نفلي روژی) په عوض بله يوه روژه و نيسئ، قضايیګ ييګ راوؤئ))، په حقيقت کيګ دا حديث معلول دی يعنی صحيح ندی. رسول الله (ص) به که د روژيګ په وخت کيګ د بل چا کره ورغی، ميلمه به شو، نو خپله روژه به ييګ تکميلوله، يو حګله د ام سليم (رض) کره پداسيګ حال کيګ ورغی چيګ نفلي روژه ييګ نيولی وه هلته ييګ خپله دا روژه بشپؤه کؤه، که خګه هم ام سليم ييګ د اهل بيت حيثيت درلود.
په صحيح حديث کيګ راحګي چيګ رسول الله (ص) فرمايلی: ((إذا دعي أحدكم الى طعام و هو صائم فليقل: إني صائم: که چاته د خوږو دعوت وشي، ميلمستيا ته وبلل شي، خو دده روژه وي، نو دديګ وايیګ چيګ زه روژه يم))، يعنی که روژتی ته د أوأة بلنه وشي نو و ديګ وايي چيګ زه روژه يم. د رسول الله (ص) سنت دا وٴ چيګ د جمعيګ ورحګ ييګ د روژيګ لپاره تخصيصول مکروه عمل باله.

د اعتکاف په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونيګ

خګرنګګه چيګ د زؤه نيکي اصلاح او د الله تعالی په لار استقامت د الله تعالی لوري ته په بشپؤه رجوع او تسليمة پوريګ تؤلی، او د زؤه د شيشيګ درزونه د الله تعالی در بار ته په مخ کولو سره ورتلی او کوشير کيدای شي. زيات خواؤه، زيات خګشګاك له خلکو سره بيحګايه ناسته پاسته، زيات خوب، زياتيګ خبريګ د زؤه په شيشه کيګ د درزونو او ليکو سبب کيږي، صفايي ييګ ختموي او د الله تعالی لوري ته ييګ له تکګ نه غورحګوي، کمزوری کوي ييګ، په مخه کيګ ييګ خنأونه را ولاؤوي او له حرکت نه ييګ اچوي، د همديګ مشکل د حل لپاره الله تعالی د خپل حکمت له مخيګ بندګګانو ته د روژيګ امر وکؤ چيګ د زياتو خوږو او زيات خګشګاك مشکل ورنه لريګ کؤي او له زؤونو نه هغه شهوتونه وباسي چيګ پر الهي لار د تکګ مانع ګګرحګي. د روژيګ لپاره دومره موده تګاکل شويده چيګ د بنده د دنيا او آخرت د ګګتګيګ او مصلحت د تضمين لپاره کافي ده، او په همديګ روژه کيګ ييګ د اعتکاف حکم کؤيدی چيګ اصلي هدف ييګ د الله تعالی لور ته د زؤه کامله رجوع ده، په اعتکاف سره بنده له مخلوقاتو نه د الله تعالی خوا

ته پناه وړي، او په زړه کې يې له بندګانو سره د انس او محبت پر ځای د الله تعالی انس ځای نيسي چې بيا يې همدا انس د قبر په تيارو کې په کار راځي.
ځرنګه چې د اعتکاف کمال او اهميت په دې کې دی چې په روژه کې تر سره شي، نو د روژې په له تر ټولو نه غوره ورځو (دريمه لسيزه) کې يې د کولو حکم شويدی، الله تعالی له روژې نه پرته د اعتکاف ذکر ندی کړی او نه هم رسول الله (ص) بې له روژې نه اعتکاف کړيدی.
د خبرو په هکله د رسول الله (ص) لارښوونه دا ده چې بنده بايد تل خپله ژبه له هغو خبرو نه بنده او تږلی وساتي چې په آخرت کې ګټه نلري، او د زيات خوب دوا د شپې لمونځ (قيام الليل) دی، دا لږ وخت ويښتابه او تهجد کول د أير اجر او ثواب وړ عمل دی، دا د خوب او ويښتابه تر منځ منځنۍ لاره د زړه او بدن لپاره أيره ګټګوره ده، دا بنده له هيڅ مصلحت ځخه نه محروموي، بلکه د ټولو ښېګڼو سبب يې ګرځي.
چا که د رياضت (تدين او زهد) دغه ځلور ارکان (روژه، اعتکاف، له بې ګټې خبرو ځان ساتل او تهجد) خپل کړل، او ټول يې د رسول الله (ص) د لارښوونو مطابق عملي کړل نو له افراط او تفريط دواړو نه به خوندي وي. ځرنګه مو چې د روژې، تهجد او خبرو په هکله د رسول الله (ص) لارښوونې مخکې ذکر کړيدي دلته يوازې د اعتکاف په هکله د رسول الله (ص) لارښوونې را نقلوو:
رسول الله (ص) به د ژوند تر پايه د روژې (رمضان مياشتې) په وروستۍ لسيزه کې اعتکاف کاوه، يو ځل روژه کې اعتکاف ورنه پاتې شوی وْ چې بيايې د شوال په مياشت کې د هغه قضايي راوړه، يو ځل يې د رمضان مياشتې په لومړۍ لسيزه کې، بيا په دوهمه لسيزه کې او ورپسې په دريمه لسيزه کې اعتکاف وکړ، د قدر شپه يې لټوله، او کله چې ورته ثابته شوه چې د قدر شپه په دريمه لسيزه کې ده، نو بيا يې هميشه د ژوند تر پايه په همدې دريمه لسيزه کې اعتکاف کاوه. کله به يې چې اعتکاف کاوه، نو د امر مطابق به يې په جومات کې ورته پرده يا خيمه ووهل شوه، هملته به يې له خپل رب سره مناجات کاوه، د اعتکاف اراده به يې چې وکړه، نو د سهار لمونځ به يې چې وکړ خپلې پردې ته به ننوت او په اعتکاف به کيناست. يو ځل يې امر وکړ چې پرده ورته ووهل شي، د امر تعميل وشو، بيايې ميرمنو هم د ځانونو لپاره پردې ووهلې، رسول الله (ص) چې د سهار لمونځ وکړ وې يې کتل او دا پردې يې وليدلې، امر يې وکړ چې دده پرده دې ايسته کړای شي، امر عملي شو، نو رسول الله (ص) دا ځل اعتکاف پريښود، خو بيايې د شوال په لومړۍ لسيزه کې د همدې اعتکاف قضايي راوړه او اعتکاف يې وکړ. رسول الله (ص) به هر کال لس ورځې اعتکاف کاوه، خو د ژوند په وروستي کال يې شل ورځې اعتکاف وکړ، جبريل (ع)

به هر کال یو ځل ورته قرآنکریم تکراراوه، خو په یوځ کال یې دوه ځله ورته تکرار کړ. رسول الله (ص) به چې په اعتکاف کیناست، خپلې پردې ته به داخل شو، یوازې د انساني ضرورتونو د پوره کولو لپاره به یې کور ته تشریف ووړ، او کله به یې د اسې کول چې مبارك سر به یې د عائشې (رض) خونې ته ور دننه کړ، نور مبارك بدن به یې په جومات کې و، سر به یې د عائشې (رض) په کوټه کې ور دننه کړی و هغې به وربانډې ومنځاوه خو دا پداسې حال کې چې عائشه (رض) به حائضه وه، د اعتکاف په دوران کې به د رسول الله (ص) ځینې میرمنې دده مبارك لیدو ته راتللې او کله به چې هغوی روانې شولې، نو رسول الله (ص) به ورسره پورته شو او تر خپل کور پورې به یې ورسولې، دا به د شپې مهال و، د اعتکاف په دوران کې به رسول الله (ص) له خپلو میرمنو سره هیڅ أول مباشرت نه کاوه حتی چې مچې کولی به یې هم نه، د اعتکاف په ورځو کې به د رسول الله (ص) فرش او کټ همدلته د اعتکاف په ځای کې ورته ایښودل شوي وو.

رسول الله (ص) به چې د اعتکاف په ورځو کې د خپل ضرورت د رفع کولو لپاره ووت، نو د لارې په سر به یې د کوم ناروغ پوښتنه هم کوله یو ځل رسول الله (ص) د اعتکاف لپاره ترکي پرده وهلې وه، پوزی (بوریا) یې په کې غوړولی و او همدا د اعتکاف د اهدافو د تحقق لاره وه. ځینې جاهلان له اعتکاف نه هم د عیش او عشرت وسیله جوړه کړي، اعتکاف د ملاقاتونو په ځای بدل کړي، دا أول اعتکاف له محمدي (ص) اعتکاف نه بیل دی.

د حج او عمرې په اړه د رسول الله (ص) لارښوونې

رسول الله (ص) له هجرت نه وروسته څلور ځله او هر ځل د ذي القعدې په میاشت کې عمره اداکړې ده.

د رسول الله (ص) لومړنۍ عمره د حدیبي عمره ده چې په شپږم هجري کال یې نیت وکړ روان شو، خو مشرکینو مکې ته د داخلیدو اجازه ورنکړه، نو همدلته حدیبیه کې یې قرباني وکړه، ویښتان یې کل کړل او احرام یې خلاص کړ. دوهمه عمره یې د قضیه یا قضاء عمره وه چې له حدیبي نه یو کال وروسته یې ادا کړه، درې ورځې یې په مکه مکرمه کې تیرې کړې بیا بیرته ستون شو. دریمه عمره یې هغه وه چې له حج سره یې یو ځای ادا کړې وه. څلورمه عمره یې هغه ده چې له (جعرانه) سیمې نه یې نیت او احرام ورته تړلی و. رسول الله (ص) پخپل ژوند کې داسې عمره نده ادا کړې چې له مکې نه وتلی او بیا بیرته د عمرې لپاره داخل شوی وي لکه پدې اوسني وخت کې یې چې ځینې خلك ادا کوي، هر ځل به یې هغه وخت عمره ادا کوله چې مکې ته به داخلیده.

رسول الله (ص) له وحي او بعثت نه وروسته دیارلس کاله په مکه مکرمه کیګ اوسیدلی، خو یو حګل هم داسیګ ندي شوي چیګ د عمریګ لپاره له مکیګ نه وتلی او بیا بیرته ورته راکګرحګیدلی وي او دده (ص) په زمانه کیګ له عائشه (رض) پرته هیچا داسیګ ندي کؤي، او دا هم حګکه چیګ عائشیګ (رض) د عمریګ نیت وکؤ، د ادا په دوران کیګ حائضه شوه، رسول الله (ص) امر ورته وکؤ چیګ حج او عمره سره یو حګای کؤي (حج قران وکؤي) او ورته وییګ فرمایل چیګ ستا طواف، د صفا او مروه تر منحګ سعي د حج او عمرى دواؤو لپاره حساب شول، خو د عائشیګ (رض) په زؤه کیګ داسیګ هیله وه چیګ باید مدینیګ ته له نورو بیبیانو (رض) سره پداسیګ حال کیګ ورشي چیګ حج او عمره یییګ بیل بیل ادا کؤي وي، حګکه نورو بیبیانو حج تمتع کؤی وُ، او هغوی د حج په دوران کیګ حائضیګ شوی نه وی، حج او عمره یییګ جدا، جدا ادا کؤي ووُ، نو عائشیګ (رض) هم غوشګتل چیګ حج او عمره بیل، بیل ادا کؤي، داییګ هیله وه، نو رسول الله (ص) یییګ ورور ته امر وکؤ چیګ عائشه (رض) بوزي تر خګو له تنعیم نه د عمریګ نیت وکؤي او له همغه حګای نه عمره ادا کؤي چیګ زؤه یییګ خوشاله شي (عائشه (رض) له مکیګ نه ووتله او بیا بیرته د عمریګ لپاره مکیګ ته داخله شوه).

د رسول الله (ص) تګولیګ عمریګ د مشرکینو د عادت خلاف د حج په میاشتو کیګ ویګ، مشرکینو به د حج په میاشتو کیګ عمره ادا کول نه خوشګول، د رسول الله (ص) دا عمل پدیګ دلالت کوي چیګ د حج په میاشتو کیګ د عمریګ ادا کول د رجب په میاشت کیګ له عمریګ نه غوره او افضل دي، خو آیا د رمضان په میاشت عمره غوره ده او که د حج په میاشتو کیګ؟ پدیګ هکله د علماوو تر مینحګ اختلاف وجود لري، حګکه له رسول الله (ص) روایت دی فرماییګ: ((**عمرة في رمضان تعدل حجة**: یعنی د رمضان په میاشت کیګ عمره لکه د حج دومره ثواب لري)) دا چیګ رسول الله (ص) په ددیګ اهمیت با وجود په روؤه کیګ عمره نده کؤی، ددیګ په توجیه کیګ کیدای شي وویل شي چیګ رسول الله (ص) به د روؤیګ په میاشت کیګ له عمریګ نه په اهمو عباداتو مشغول وُ، او بله دا چیګ رسول الله (ص) پر خپل امت د رحمت له مخیګ په رمضان میاشت کیګ عمره نده ادا کؤی، حګکه که رسول الله (ص) پدیګ میاشت کیګ عمره کؤی وی، نو امت به خواه مخاه ادا کوله او دا به کګرانه وه چیګ روؤه او عمره یو حګای ادا شي، رسول الله (ص) به پر خپل امت د رحمت له امله او ددیګ پخاطر چیګ مشقت وربانديګ نشي حګینیګ داسیګ اعمال پریشګودل چیګ خوشګیدل به یییګ ادا یییګ کؤي.

رسول الله (ص) په یوه کال کیګ له یویګ عمریګ نه زیاتیګ عمریګ ندي ادا کؤی، او له هجرت نه وروسته یییګ یوازیګ یو حګل حج ادا کؤیدی هغه هم په لسم هجري کال حګکه چیګ حج په نهم یا لسم هجري کال فرض شویدی، خګنګګه چیګ د حج حکم نازل شو، رسول الله (ص) یییګ فورا

تعميل وکؤ او د الله تعالى دا قول چيګ فرمائي: ((وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ)) ((البقره: ١٩٢))
ترجمه: [او پوره ادا کؤئ حج او عمره خاص الله لره].
دا آيت که خګه هم په شپږم هجري کال کيګ نازل شويدی، خو د حج په فرضيت دلالت نکوي بلکه دلته د تکميل او پوره کيدو امر شويدی او د عمريګ تکميليدل هغه وخت ممکن دي چيګ حج او عمره پيل شي.
رسول الله (ص) چيګ د حج نيت وکؤ، نو خلك ييګ خبر کؤل، دوی هم د حج تياري ونيوله، دا خبر له مدينيګ نه د بانديګ هم خپور شو، د شاوخوا خلك هم راغلل او له رسول الله (ص) سره ييګ د حج نيت وکؤ د لاريګ په اوإدو کيګ هم زيات شمير خلك ورسره يو حګای شول، پديګ ترتيب سره د رسول الله (ص) مخ، شا، يويګ او بليګ خوا ته أير شمير خلك حج ته روان وو، رسول الله (ص) چيګ د مکيګ په لور روانيده د ماسپشګين لمونحګ ييګ پوره ادا کؤ او له لمانحګه نه وروسته د ذي القعديګ په خګلور ويشتم روان شو. رسول الله (ص) له لمانحګه نه مخکيګ خلکو ته د احرام احکام، واجب او سنت بيان کؤل بياييګ د ماسپشګين لمونحګ ادا کؤ، ويشګتان ييګ إومنحګ کؤل، تيل ييګ ووهل، ازار او خګادر ييګ واغوست او حرکت ييګ وکؤ تر خګو ذي الحليفه ته ورسيد او هلته ييګ د لمازديګګر لمونحګ قصر (دوه رکعته) اداکؤ.

فصل

رسول الله (ص) همدلته په ذي الحليفه کيګ پاتی شو، شپه ييګ وکؤه، د ماشګام، لماخستن، سهار او بليګ ورحګيګ ماسپشګين لمونحګونه ييګ ادا کؤل، تګوليګ ميرمنيګ ييګ ورسره ملګګريګ ويګ، د شپيګ ييګ ملاقات ورسره وکؤ، احوال ييګ واخيست، او کله ييګ چيګ د احرام اراده وکؤه، نو دوهم غسل ئيګ وکؤ، بيا عائشيګ (رض) پخپل لاس عطر يا داسيګ خوشبويي وروهله چيګ مشك هم پکيګ ګګأ شوي و، په مبارك مخ، سر او بدن ييګ دومره مشك وروموشګل چيګ مبارکه إيره ييګ حګليده، رسول الله (ص) همداسيګ پريشګودل وييګ نه مينحګل، ازار او خګادر ييګ واغوست، د ماسپشګين لمونحګ ييګ قصر (دوه رکعته) ادا کؤ او د لمانحګه له حګايه ييګ د حج او عمريګ نيت وکؤ، تکبير ييګ ووايه او دا نده ثابته چيګ رسول الله (ص) ديګ د احرام لپاره دوه رکعته نفل کؤي وي. له احرام تؤلو نه مخکيګ ييګ د قربانۀ د خګاروي (اوشګيګ) په غاؤه کيګ غاؤه کيګ پنګيګ (يا بل خګه) ورواچول، د بوکام په شګي اؤخ کيګ ييګ په تيره او وؤه نيزيګ سره تګپي کؤه داسيګ چيګ وينه ورنه روانه شوه، دا دديګ نشګاني وه چيګ دا د قربانۀ مال دی او په بوکام زخمي کول د اوشګ لپاره أير تکليف نلري.

مونږ وویل چې رسول الله (ص) د قران حج یعنی د حج او عمرې دواړو نیت او احرام کړی و، پدې هکله او ددې قول د اثبات لپاره (۲۵) صحیح او صریح احادیث روایت شویدي. رسول الله (ص) له غسل نه وروسته خپل مبارك سر د خطمي ګګل د پانګو په اوبو یا تیلو غوړ او ومینځه (دا أول تیل ویشګتان منظم ساتي او د خزنده (سپږو) د پیدا کیدو مخنیوی کوي)، د لمانځه له ځایه یې د حج نیت وکړ، تلبیه یې وویله، بیا پخپله اوښه سپور شو، د لارې په اوږدو کې یې هم تلبیه ویله تلبیه یې کله د حج او عمرې دواړو او کله یوازې د حج تلبیه ویله، ځکه عمره د حج یو جز دی، له همدې امله ځینې خلك د رسول الله (ص) حج ته قران حج وایي، ځینې نور یې حج تمتع بولي او نور یې حج افراد نوموي.
د ابن حزم دا قول چې وائي: رسول الله (ص) له ماسپښګین نه مخکې د حج نیت او تلبیه ویلی وه، احرام یې تړلی و، نه پوهیږم چې نوموړي دا قول په کوم دلیل راوړی دی، دا دده وهم دی ځکه تګول پدې متفق دي چې رسول الله (ص) له ماسپښګین لمانځګه نه وروسته د حج تلبیه ویلی ده او هیچا ندي ویلي چې له ماسپښګین نه مخکې یې احرام تړلی دی.
د رسول الله (ص) تلبیه داسې وه: ((لبيك اللهم لبيك، لبيك لا شريك لك لبيك إن الحمد و النعمة لك و الملك، لا شريك لك: تیار یم ای خدایه تیار یم، ستا خدمت ته تیار یم، ته شریك نلرې، خدمت ته دې تیار یم، ټولې ستاینې او نعمتونه تا لره دي واکمني او پاچاهي د تا ده، ته شریك نلرې)) .
دا تلبیه به یې پداسې لوړ آواز ویله چې اصحابو (رض) به اوریدله او د الله په حکم یې هغوی ته هم امر وکړ چې دوی یې هم په لوړ آواز وایي. رسول الله (ص) د حج په دوران کې پخپله اوښه پداسې حال کې سپور و چې لاندې یې کجاوه او یا کته یا ځګل و، علماء پدې کې اختلاف لري چې آیا محرم (حج ته تلونکې) په کجاوه کې سپریدلی شي او که نه؟ رسول الله (ص) خپلو اصحابو (رض) ته اختیار ورکړی و چې د کوم أول حج نیت کوي د قران، که تمتع او که مفرد حج، خو کله چې مکې ته نژدې شو هغو کسانو ته یې چې د قربانۍ څګاروي نه وو ورسره، امر وکړ اختیار یې ورکړ چې که خوښه یې وي د قرآن حج دې فسخ کړي او د عمرې نیت دې وکړي، دلته یې امر جدي نه و، خو په مروه کې یې همدا امر لازمي وګرځاوه. په همدې سفر کې په ذي الحليفه نومي ځای کې د اسماء بنت عمیس ماشوم پیدا شو چې نوم یې محمد بن ابي بکر و، رسول الله (ص) امر ورته وکړ چې غسل وکړي او د نفاس د وینو لپاره تګوټګې وتړي او د احرام او تلبیې ویلو امر یې هم ورته وکړ.
پدې مساله کې دا دلیل په لاس راځي چې محرم ته غسل کول جواز لري، حائضه ښځګه

هم غسل کولی شي، او د حائضیگ او نفاسیگ شگحگیگ احرام صحیح دی.
رسول الله (ص) روان و، همدغه مخکیگ یاده شویگ تلبیه ییگ ویله، اصحابو (رض) هم ویله، خو حگینو به خگه تگکي ورنه کم او نورو به پکیگ خگه کلمیگ زیاتولی، رسول الله (ص) خگه نه ورته ویل.
کله چیگ رسول الله (ص) روحاء ته ورسید، هلته یو وحشي خر چیگ کوم شگکاري په غشي ویشتلی وْ پروت وْ رسول الله (ص) و فرمایل: پریږدی، کیدای شي خگشگتن ییگ راشي، خگه وخت وروسته همغه کس چیگ دا خر ییگ ویشتلی وْ راغی او وییگ ویل چیگ دا دیگ ستاسیگ وي، نو رسول الله (ص) ابوبکر (رض) ته امر وکؤ چیگ غوشگه ییگ وویشي، هغه وویشله، دا پدیگ دلالت کوي چیگ محرم (هغه چیگ د حج احرام ییگ تؤلی وي) ته روا ده چیگ د شگکار حلاله غوشگه وخوري، خو پدیگ شرط چیگ د همدیگ هدف او خاص دده، لپاره نه وي شگکار شوی، او دا پدیگ هم دلالت کوي چیگ شگکار د هغه چا مال کگرحگي چیگ شگکار کؤی ییگ وي او ملکیت ییگ په دلیل او ثبوت سره ورته ثابیتإي.
رسول الله (ص) له روحاء نه (اثایه) ته ورسید، دغه سیمه د رویشه او عرج تر مینحگ واقع وه هلته ئیگ یوه هوسة ولیده چیگ په غشي لگگیدلی او په ریکگ کیگ د ونیگ سیوری ته پرته ده، یوه تن ته ییگ امر وکؤ چیگ ورسره دریإي تر خگو خگوك ییگ و نه ویروي، او زیان ور ونه رسوي ددیگ هوسة او وحشي خره تر منحگ توپیر دا وْ چیگ دلته دا نه وه معلومه چیگ شگکاري غیر محرم (حلال) دی حگکه د محرم شگکار خوؤل جواز نلري بیا رسول (ص) روان شو تر خگو (عرج) ته ورسید. پدیگ سفر کیگ د رسول الله (ص) او ابوبکر (رض) سورلة (او شگه) یوه وه او د ابوبکر (رض) له یوه غلام سره وه همدلته د ابوبکر (رض) غلام راغی، اوشگه ورسره نه وه، ابوبکر (رض) ورته وویل اوشگه دیگ خگه کؤه؟ غلام وویل هغه خو پرون شپه رانه ورکه شوه، ابوبکر (رض) ورته وفرمایل: یوه اوشگه وه هغه هم درنه ورکه شوه؟! پدیگ سره ییگ د وهلو شروع ورباندیگ وکؤه، ابوبکر (رض) چیگ خپل غلام واهه رسول الله (ص) ورته کتل، تبسم ییگ کاوه او فرمایل:((أنظر إلى هذا المحرم ما يصنع! دیگ محرم ته و کگورئ خگه کوي؟!)) رسول الله (ص) مخکیگ روان وْ تر خگو (ابواء) ته ورسید، هلته صعب بن جثامه د وحشي خره غوشگه (ورون- پتون) د هدییگ په توگگه ورکؤ، رسول الله (ص) دا هدیه (غوشگه) مسترده کؤه، خو ورته وییگ فرمایل: (حگکه مو دا غوشگه مسترده کؤه چیگ مونږ په احرام کیگ یو). او کله چیگ د عسفان وادي ته ورسید له ابوبکر (رض) نه ییگ پوشگتنه وکؤه دا کومه دره ده؟ هغه ورته وویل: دا د عسفان دره ده؟ رسول الله (ص) وفرمایل: هود او صالح (ع) هم پدیگ وادي (دره) پداسیگ حال کیگ تیر شویدي چیگ دوه حگوان سره اوشگان چیگ مهارونه ییگ له منجو نه جوؤ شوي وو ورسره وو، ازارونه ییگ چیگ چپنی یا اوإده کمیسونه او خگادر ییگ وؤین لیکه دار وو، تلبیه ویونکي د بیت الله حج ته

روان و، (دا حدیث شریف امام احمد روایت کړیدی).
رسول الله (ص) چیرته (سرف) نومی سیمې ته ورسید، حضرت عائشه (رض) حائضه شوه او همدلته یې خپلو اصحابو (رض) ته وفرمایل: له چا سره چې د قربانۍ څاروی نه وي او غواړي او دا یې خوښه وي چې د قران حج په ځای عمره وکړي، (بیا وروسته د حج نیت او بیل احرام وتړي) نو دا کار دې وکړي، او له چا سره چې د قربانۍ څاروی شته هغوی دې حج او عمره نه سره بیلوي (قران حج دې مکمل کړي) دا اختیار په میقات کې له اختیار نه لږ خګه سخت و. کله چې مکې ته ورسید نو قطعي او غوځ امر یې صادر کړ له چا سره چې د قربانۍ څاروي نشته هغوی دې حتما لومړی عمره ادا کړي بیا دې ځان له احرام نه حلال او وروسته دې د حج لپاره بیل احرام وتړي (تمتع حج دې وکړي)، او څوک چې د قربانۍ څاروي ورسره لري هغوی دې عمره او حج یو ځای او په یوه احرام ادا کړي (یعنی قران حج دې وکړي) سراقه بن مالك (رض) پوښتنه وکړه چې دا عمره چې اوس یې له حج نه جدا کوي او دا حکم د همدې کال لپاره دی او که د تګول عمر لپاره؟ رسول الله (ص) ورته وفرمایل: ((للأبد: دا حکم د تل لپاره دی)).
رسول الله (ص) د ذي الحجې په څلورم د یکشنبې په شپه (ذي طوی) ته ورسید، شپه یې همدلته تیره کړه د سهار لمونځ یې ادا کړ بیا یې غسل وکړ او د مکې په لور مخکې لاړ، له بریځ خوا نه د هغې غونډۍ له لارې مکې ته داخل شو چې د (حجون) له پاسه واقع ده، او کله به یې چې عمره ادا کوله، نو د مکې له لاندینۍ تګیتګې برخې نه به داخلیده، غرمه مسجد حرام ته ورسید. طبري وایي چې د بني عبدمناف له دروازې نه چې باب بني شیبه هم ورته ویل کیږي جومات ته داخل شو، امام احمد (رح) وایي چې کله رسول (ص) له دار یعلی نه داخل شو، مخ یې بیت الله کړ ویې فرمایل: (اللهم زد هذا البیت تشریفا و تعظیما و تکریما و مهابة: یا الله! ته ددې خونې شرف، عظمت، کرم او هیبت نور هم زیات کړی)).
روایت دی چې رسول الله (ص) به د بیت الله د لیدلو په وخت کې لاسونه پورته کړل، الله اکبر به یې ویل او دا دعا به یې کوله: ((اللهم أنت السلام و منك السلام، حینا ربنا بالسلام، اللهم زد هذا البیت تشریفا و تعظیما و تکریما و مهابة و زد من حجه أو اعتمره تکریما و تشریفا و تعظیما و برا)) (دا حدیث مرسل دی) ترجمه: (ایې خدایه! ته سلام یې، سلام یوازې له تا څخه دی، مونږ پر سلام ژوندي لرې او پر سلام مو ژوندي کړی، خدایه! ته ددې خونې شرف، عظمت، عزت او هیبت نور هم زیات کړې او هغه چا ته هم عزت، شرف، تعظیم او نیکي ور په برخه کړې چې ددې خونې حج او عمره کوي).
رسول (ص) جومات ته له دا خلیدو سره سم بیت الله ته لاړ، د تحیه المسجد نفل یې ونکړل ځکه

د بيت الله تحيه طواف دی، حجر اسود ته چيګ ورسيد ، لاس ييګ ورباندیګ کيشګود ، مچيګ ييګ کؤه، خلك ييګ نه تګيل وهل، او له حجر اسود نه د رکن يماني خواته هم کوإ نشو، نه ييګ لاسونه پورته کؤل او نه ييګ وويل چيګ لديګ طواف نه دا او هغه نيت لرم، نه ييګ تکبير ووايه، نه ييګ تګول بدن د حجر اسود په برابرۀ برابر کؤ لديګ حګای نه ييګ طواف پيل کؤ، نه ييګ د بيت الله له دروازيګ او نه له ناويګ سره دعا وکؤه، د طواف په دوران کيګ ييګ خاص او حګانکګؤی ذکر هم نه کاوه، فقط د دواؤو رکنو تر منحګ دا دعا ورنه روايت شويده: ((ربنا آتنا في الدنيا حسنة و في الآخره حسنة و قنا عذاب النار: خدايه ! په دنيا کيګ نيکي را کؤيګ، په آخرت کيګ مو هم نيکي په برخه کؤيګ او د دوزخ له اور نه مو وژغوريګ)).

د طواف په لومؤيو دريو دورو کيګ ييګ رمل يعنی پهلواني، خګه خګتګکي او بيؤه کوله، خګادر ييګ داسيګ په اوإو اچولی وْ چيګ يوه اوإه (شګة اوإه) ييګ لوخګه وه، هر حګل به چيګ حجر اسود ته رسيده، نو اشاره به ييګ ورته وکؤه او خپله لکنګه به ييګ ورباندیګ کيشګودله او همغه لکنګه به ييګ مچيګ کؤه.

له رسول الله (ص) نه دا ثابته شويده چيګ رکن يماني ييګ لمس کؤی خو مچيګ کول ييګ ندي ثابت او نه دا ثابته شويده چيګ دديګ رکن له لمس کولو نه وروسته ييګ ديګ خپل مبارك لاس مچيګ کؤی وي.

خو د حجر اسود په هکله دا ثابته ده چيګ رسول الله (ص) مچيګ کؤی او دا هم ثابته ده چيګ رسول الله (ص) خپل مبارك لاس په حجر اسود ايشګی او بيا ييګ مچيګ کؤيدی، او دا هم ورنه ثابته شويده چيګ پخپله لکنګه ييګ لمس کؤی، يعنی د حجر اسود په اؤه دا دری واؤه صفات او اشکال ثابت دي. طبراني روايت کوي چيګ رسول الله (ص) به د رکن يماني د لمس کولو په وخت کيګ فرمايل : (بسم الله والله اکبر: د الله تعالی په نامه، الله تر تګولو لوی دی) او هر حګل به چيګ حجر اسود ته رسيده (الله اکبر) به ييګ ويل. رسول الله (ص) له حجر اسود او رکن يمانی نه پرته بل رکن نه لمس کؤی او ييګ مچيګ کؤيدی.

رسول الله (ص) چيګ طواف پوره کؤ، مقام ابراهيم ته ييګ تشريف يووؤ او دا آيت ييګ تلاوت کؤ: ((وَاتّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى)) ((البقره: ۱۲۵))

ترجمه: [او ونيسئ (ايګ مؤمنانو!) له حګای د (دريدلو د) ابراهيم حګنيګ حګای د لمانحګه (طواف او دعا)].

بيا ييګ دوه رکعته لمونحګ وکؤ، او په لمانحګه کيګ داسيګ دريدلی وْ چيګ مقام ابراهيم د ده او بيت الله تر منحګ واقع وْ، پدی دوه رکعته لمانحګه کيګ ييګ له فاتحيګ نه وروسته د اخلاص دواؤه سورتونه (قل يا ايها الکافرون – قل هو الله احد) تلاوت کؤل. له لمانحګه نه

وروسته حجر اسود ته ورغی او لمس یې کړه، بیا له مخامخ دروازې نه صفا ته ووت، چې ورلنأ شو دا آیت شریف یې تلاوت کړ: ((إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْراً فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ((البقره: ۱۵۸))
ترجمه: (بیشکه صفا او مروه (چې په مکه کې دوه غرونه دي) له نښګو (د عبادته) څخه دي، نو هر څوك چې (اراده د) حج وکړي د بیت (الله تعالی) یا (اراده د) عمرې (وکړي) نو نشته هیڅ ګناه په ده باندې (په دې کې) چې طواف وکړي په دې دواړو، او هر څوك چې وکړي په خپله خوښه ښه نیکي، نو بیشکه الله شکر قبلوونکې، ښه عالم دی].
بیا یې و فرمایل: ((أبدأ بما بدأ الله به: پیل به له هغه ځای نه کوم چې الله تعالی لومړی ذکر کړیدی))، او نسایي روایت کوي چې ویې فرمایل: ((ابدأوا: شروع وکړئ)). بیا صفا ته وخوت، مخ یې (بیت الله) ته و ګرځاوه، تکبیر او تهلیل یې ووایه وئې و فرمایل: ((لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك و له الحمد و هو على كل شئ قدير، لا إله إلا الله وحده أنجز وعده ، و نصر عبده و هزم الاحزاب وحده: له الله تعالی نه پرته بل د عبادت وړ معبود نشته، شریك نلري تګوله واکمني د هغه ده، ټګولې ستاینې ده لره دي، هغه په هر څه قادر دی، له الله نه پرته بل د عبادت وړ معبود نشته، هغه واحد دی، خپله وعده یې پوره کړې، خپل بنده ته یې برلاسي او نصرت په برخه کړی، او یوازې یې ټګولې ألې ماتې کړی دي)).
بیا یې دعا وکړه، او همدا ذکر یا دعا یې درې ځله تکرار کړه، بیا د مروه په لور روان شو له صفا نه چې کوز شو، منأه یې وکړه ترڅګو په مروه وخوت، او دا منأه یې له میلینو اخضرینو (شنو ستنو) نه مخکې وه، د صفا او مروه تر منځ اوار ځای کې وه او داسې شګکاري چې دغه وادي یا دره اوس هم نده بدله شوی.
مروه ته چې ورسید، مخ یې د بیت الله خواته واړاوه، تکبیر او تهلیل یې ووایه او د صفا د غونأة په شان یې دلته هم همغه ذکر وکړ، پدې ترتیب سره یې د صفا او مروه تر منځ سعی مکمله کړه، او دلته یې بیا هغو کسانو ته له احرام نه د حلالیدو امر وکړ چې د قربانۍ څاروي ورسره نه وو، او دې کسانو ته یې دا وفرمایل چې تر یوم الترویه (د ذالحجې اتمې) پورې به د حج لپاره احرام نه تړی، او دې ورځې ته لدې امله یوم ترویه ویل کیږي چې هغه وخت به حاجیانو پدې ورځ خپل د اوبو لوښي (پتك یا ژي) له اوبو أکول چې په سبایې د عرفات میدان ته له ځان سره یوسي.
رسول الله (ص) چې له ځان سره د قربانۍ څاروی درلود، نو ځان یې له احرام نه حلا ل نکړ، او دلته یې داسې و فرمایل: ((لو استقبلت من أمري ما استدبرت لما سقت الهدي و لجعلتها عمرة و هناك دعا للمحلقين بالمغفرة ثلاث و للمقصرين مرة: یعنی که په پیل کې

متوجه شوی وای، او یا که په پیل کیګ په هغه خګه پوه شوی وای چیګ اوس پری پوه شوم، نو د قربانة خګاروی به میګ نه وْ را سره راوستی لومړی به میګ عمره کوله یعنیګ حج او عمره به میګ سره جدا کوي وو، او بیا ییګ همدلته د هغو کسانو لپاره چیګ سرونه ییګ وخریل دری حګله او د هغو لپاره چیګ ویشګتان ییګ لنأ کړل یو حګل د خیر دعا وکړه)).

د رسول الله (ص) میرمنو (رضي الله عنهن) له عائشیګ (رض) پرته حګانونه له احرام نه حلال یا خلاص کړل، هغوی هم د حج قران (حج او عمره یوحګای ادا کولو، نیت کړی وْ) خو دلته ییګ د رسول (ص) د حکم مطابق تمتع حج یعنی لومړی عمره او بیا حج وکړ، خو عائشه (رض) چیګ حائضه شوی وه، حګان ییګ له احرام خګخه نه شوای حلالولی.

رسول الله (ص) د ترویيګ تر ورحګیګ پوری په خپله مینه (کور) کیګ خلکو ته لمونحګ ورکاوه، خګلور ورحګیګ دلته پاتیګ شو او لمونحګ ییګ مسافرانه کاوه، د پنجشنبيګ په غرمه د منی په لور وخوحګید او په همدیګ ورحګ هغوی کسانو د حج احرام وتاؤه چیګ له عمریګ نه وروسته ییګ حګانونه خلاص کړي وو دوی هر یوه له خپل حګای نه چیګ مکه ییګ وروستة خواته وه احرام وتاؤه د احرام لپاره مسجد حرام ته داخل نشول.

او کله چیګ منی ته ورسید هلته ییګ د ماسپشګین او مازدیګګر لمونحګونه وکړل، شپه ییګ وکړه او سهار له لمرخت نه وروسته عرفات ته روان شو، او عرفات ته د اوسنة لاریګ له شګة خوا د ضب له لاریګ نه عرفات ته ورسید اصحابو به تلبیه او تکبیر وایه، په نمره کیګ خګیره ورته جوړه شویګ وه، هملته ییګ واؤول تر خګو لمر زوال وکړ، نو خپله اوشګه ییګ (قصواء) راوغوشګتله، روان شو او د (عُرنه) دریګ منحګ ته لاړ.

د عرفات په ورحګ رسول الله (ص) پداسیګ حال کیګ چیګ پخپله اوشګه سپور وْ، د حج مشهوره او تاریخي خطبه ولوستله، پدیګ خطبه کیګ ییګ د اسلام اساسي قواعد په ګګوته کړل، د شرك بنیادونه ییګ ونړول، او د هغو شیانو د تحریم حکم ییګ تائید او تکرار کړ چیګ په تګولو ادیانو کیګ حرام دي لکه وینیګ، مالونه او آبرو، د جاهلیت تګول کارونه او امور ییګ باطل اعلان کړل، د جاهلیت له زمانیګ نه پاتیګ شوي سودونه ییګ لغوه کړل، مسلمانانو ته ییګ له شګحګو سره د نیکة امر وکړ، د شګحګو حقوق او واجبات ییګ بیان کړل دا ییګ وشګودله چیګ د شګحګو نفقه، خواړه او جامیګ پر نارینه باندیګ لازمیګ دي، د نفقیګ لپاره ییګ مشخصه او تګاکلیګ اندازه و نه تګاکله، او په همدیګ خطبه کیګ ییګ نارینه ته دا اجازه ورکړه چیګ که شګحګیګ ییګ داسیګ خګوك د ده کورته داخل کړ چیګ د خاوند ییګ خوشګ نه وْ نو اجازه شته چیګ وییګ وهي، تګول امت ته ییګ امر او توصیه وکړه چیګ په قرآنکریم منګګولی شګخیګ کړي، او دا ییګ ورته په ډاګګه کړه چیګ تر خګو پوریګ مسلمانانو په کتاب الله منګګولی شګخیګ کړی وي، کله به هم ګګمراه او بیګ لاریګ نشي،

امتیان ییگ خپلو مسئولیتونو ته متوجه کؤل، دا پوشگتنه ییگ ورنه وکؤه چیگ دوی به دده په هکله خگه وایي او په خگه باندیگ به شاهدي ورکوي؟ حاضرینو وویل: مونږ شاهدي ورکوو چیگ تا الهي پیغام ورساوه، امت ته دیگ په غوره توکگه وصیت او نصیحت وکؤ، بیا رسول الله (ص) خپله مبارکه کگوته د آسمان په لور پورته کؤه او دری حگلیگ ییگ وفرمایل: خدایه! ته پردوی باندیگ شاهد اوسیگ، همدا راز حاضرینو ته ییگ امر وکؤ چیگ دا لارشگوونیگ غائبینو ته ورسوي، د رسول الله (ص) دا خطبه یوه او حگانکگؤی خطبه وه لکه د نورو خطبو په شان نه وه چیگ په منحگ کیگ ییگ کیني او دویگ خطبی ووایي.
خطبه ییگ چیگ پای ته ورسوله، بلال (رض) ته ییگ امر وکؤ چیگ آذان وکؤي، بلال (رض) آذان وکؤ، بیا ییگ اقامت ووایه، رسول الله (ص) د ماسپشگین د لمانحگه امامت وکؤ دا د جمعیگ ورحگ وه، دوه رکعته لمونحگ ییگ په خفیه قرائت سره ادا کؤ، دا پدیگ دلالت کوي چیگ په مسافر باندیگ د جمعیگ لمونحگ نشته، دماسپشگین له لمانحگه نه وروسته بیا اقامت وویل شو او رسول الله (ص) د لمازدیککگر لمونحگ هم دوه رکعته وکؤ، له رسول الله (ص) سره د مکیگ اوسیدونکي هم وو، هغوی له رسول الله (ص) نه د اطاعت په امر خپل لمونحگونه قصر کؤل او هم ییگ دواؤه سره جمع کؤل چیگ دا ددیگ دلیل دی چیگ د قصر مسافه معلومه او تگاکل شویگ نده.
رسول الله (ص) چیگ د ماسپشگین او مازدیککگر لمونحگونه په قصر، او یوحگای ادا کؤل په اوشگه سپور شو او د عرفات د دریدو حگای ته ییگ تشریف یووؤ، هلته د غره په لمن کیگ له پرشگو سره ودرید مخ ییگ قبلی ته کؤ، حبل مشاه ییگ هم مخیگ ته وُلاسونه ییگ تر سینیگ پوریگ پورته کؤل او داسیگ ییگ نیولي وو لکه فقیر چیگ له چا نه خیرات غواؤي او په دعا ییگ شروع وکؤه، تر لمر لویدو پوریگ ییگ الله تعالی ته عذرونه او زارة کولیگ خلکو ته ییگ امر وکؤ چیگ له (عرنه) دریگ نه پورته وخیژي او وییگ فرمایل چیگ (د عرفات دا میدان تگول د دریدو حگای دی)، زیاته ییگ کؤه چیگ (تر تگولو غوره دعا د عرفات د ورحگیگ دعا ده. خلکو ته ییگ امر وکؤ چیگ هر خگوك پخپل مشعر (حگای) ودرېږي او هملته وقوف وکؤي حگکه دا د ابراهیم (ع) میراث دی. په عرفات کیگ د رسول الله (ص) له دعا کگانو نه یوه داده چیگ فرمایلی ییگ دي:

((اللهم لك الحمد كالذي نقول، و خيرا مما نقول، اللهم لك صلاتي و نسكي و محياي و مماتي و إليك مآبي و لك ربي تراثي، اللهم إني أعوذبك من عذاب القبر و وسوسة الصدر و شتات الأمر، اللهم اني أعوذبك من شر ما تجئ به الريح)) (رواه الترمذي)

ترجمه: (ایگ خدایه! تاته هسیگ صفت او ستاینه ده لکه چیگ مونږ ییگ وایو، او له هغه نه هم

غوره چیگ مونږ ییگ وایو، خدایه! زما، لمونځگ، قرباني، ژوند او مرګگ تګول تا لره دي، زما درتګگ ستا په لور دی، او زماد هر خګه میراث ستا دی، ایگ لویه خدایه: زه د قبر له عذاب، د سینیگ له وسواس، نفاق او بیلتون نه تاته پناه دروؤم، ایگ خدایه: د هر هغه خګه له شر نه نجات غواؤم چیگ باد ییگ راوؤي).

بله دعا ییگ داسیگ وه: ((اللهم إنك تسمع كلامي، و ترى مكاني و تعلم سري و علانيتي و لا يخفى عليك شئ من أمري أنا البائس الفقير، المستغيث المستجير الوجل المشفق، المقر المعترف بذنوبه، أسألك مسئلة المسكين و ابتهل اليك ابتهال المذنب الذليل و أدعوك دعاء الخائف الضرير من خضعت لك رقبته و فاضت عيناه و ذل جسده، و رغم أنفه لك، اللهم لا تجعلني بدعائك شقيا و كن بي رؤوفا رحيما يا خير المسؤولين و يا خير المعطين)) ((ذكره الطبراني)) ترجمه: (یا الله ! ته میگ خبریگ اوریگ، ځگای میگ وینیگ، زما په پتگ او شګکاره عالم یی زما هیخګ شی له تانه پتګ ندي، زه مسکین او غمجن یم، فریادي، مرسته غوشګتونکیګ، ویریدلی، آاریدلی، او پخپلو ګگناهونو معترف او اقرار کونکی یم، زه د یوه مسکین په حیث سوال درنه کوم، ستا دربار ته زارة کوم، د ګگنهګګار او خوار بنده په حیث عذر او سوال درته کوم د داسیگ ویریدلي، ویر اخیستي، غمجن بنده په توګگه دعا درته کوم، چیگ غاؤه ییگ درته ایشګیګ، سترګګیګ ییگ له اوشګکو أکیګ، بدن ییگ تسلیم او پزه ییگ په خاورو درته لؤلی، خدایه! دعا میگ مه ردوه، راباندیګ رحیم او رووف شه، ته تر تګولو غوره ورکوونکی او دعا قبلوونکیګ یی).

امام احمد له عمرو بن شعیب او هغه له خپل نیکه نه روایت کوي چیگ رسول الله (ص) به د عرفات په ورحګ تر تګولو نه زیاته دا دعا لوستله: ((لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد بيده الخير و هو على كل شئ قدير: له یوه الله نه پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته، هغه واحد دی، شریك نلري، پاچاهي او ستاینیګ هغه لره دي، خیر د ده په لاس کیګ دی او هغه په هر خګه باندیګ قادر دی)). ددیگ دعا ګگانو په سند کیګ خګه کمزوري شته.

او همدلته عرفات کیګ پر رسول الله (ص) باندیګ دا مبارك آیت نازل شو: ((الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلاَمَ دِيناً فَمَنْ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ)) (المائده: ۳)

ترجمه: [نن ورحګ میگ مکمل (پوره) کؤ تاسیګ ته دین ستاسیګ (اصولاً او فروعاً) او تمام

(پوره مېګ کۀ پر تاسېګ (اېګ مؤمنانو!) نعمت (د دين په اکمال) او غوره کۀ ما تاسېګ ته اسلام له جهت د دين (أير پاکيګزه په تګولو اديانو کيګ) نو هر خګوك چيګ اۀ شو (خوراك د حرام شي ته) په سخته لوإه کيګ حال دا چيګ نه وي مائل ګګناه ته (په خوراك زيات له کفافه يا د لذت له پاره) پس بيشکه الله شګه مغفرت کوونکيګ دی (د خطياتو) أير رحم والا دی (چيګ نه يی نيسي په دغه خوراك)].

او همدلته د عرفات په ميدان کيګ يو تن له اوشګيګ ولويد مۀ شو، رسول الله (ص) امر وکۀ چيګ په احرام کيګ ديګ خاورو ته وسپارل شي، خوشبويي ديګ نه ورباندېګ وهل کيإي، په اوبو او سدر (يو أول بوتګی) سره ديګ غسل ورکۀل شي، مخ او سر يېګ ديګ نه پټګول کيإي، او وييګ فرمايل: الله تعالی به دا کس د قيامت په ورحګ پداسيګ حال کيګ را ژوندی کوي چيګ تلبيه به وايي.

پدی مساله کيګ د وولس حکمونه دي:

۱:- مۀي ته د غسل ورکولو وجوب.

۲:- انسان په مرګګ سره نه نجس کيإي، که داسيګ وی، نو غسل يېګ بايد د لا زيات نجاست سبب شي.

۳- مۀی بايد په اوبو او سدر (صابون) سره و مينحګل شي.

۴:- پاك خګيز که د اوبو رنګګ بدل کۀي اوبه نه مردارېإي.

۵:- د محرم لپاره غسل کول مباح دي.

۶:- محرم له اوبو او صابون خګخه ندی منع شوی.

۷:- کفن له ميراث او قرض نه مخکيګ او مقدم وي حګکه رسول الله (ص) امر وکۀ چيګ کفن ورکۀی او دا يېګ و نه وپوشګتل چيګ ميراث خور (وارث) يېګ خګوك دی او د چا قرض ورباندېګ دی.

۸:- که مۀي ته يوازيګ دوه جاميګ کفن شي، نو کافي دي.

۹:- محرم بايد خوشبويی استعمال نکۀي.

۱۰:- محرم بايد خپل سر پټګ نکۀي.

۱۱:- محرم بايد خپل مخ هم پټګ و نه ساتي، که خګه هم له شپإو اصحابو نه د مخ پټګولو د اباحت حکم را نقل شويدی او دديګ قول خاوندان وايي چيګ د رسول الله (ص) په حديث کيګ دا لفظ (لا تخمروا وجهه: مخ يېګ مه پټګوئ) محفوظ ندی.

۱۲:- احرام له مرګګ نه وروسته هم پاتيګ کيإي.

لمر چيګ أوب شو، د آسمان له کنارو زيۀوالی ورك شو، رسول الله (ص) له عرفات نه روان شو، اسامه بن زيد (رض) يېګ له حګان سره په اوشګه سپور کۀ، په أيره تواضع او عاجزة سره روان وْ،

سره ییګ حګوؤند نیولی وْ او فرمایل ییګ: ایګ خلکو په عاجزۃ او آرامۃ سره روان شئ، نیکي په بیؤه کیګ نشته.
رسول الله (ص) د مازِمَین له لاریګ نه کوز شو پداسیګ حال کیګ چیګ عرفات ته د ضب له لاری نه داخل شوی و، داَ ییګ عادت وْ چیګ په عیدونو کیګ به ییګ هم د تګګ، راتګګ لاری بدلولیګ، په آرامه روان وْ تګګ ییګ نه أیر ورو او نه أیر تیز وْ، تلبیه ییګ ویله، د لاریګ په اوإدو کیګ یو حګای له اوشګیګ نه کوز شو، بولیګ ییګ وکؤیګ، بیاییګ وؤوکیګ اودس وکؤ، اسامه ورته وویل: د لمانحګه وخت دی یا رسول الله (ص)! ده ورته و فرمایل: (د لمانحګه حګای مخکیګ دی).
مزدلفیګ ته چیګ ورسید د لمانحګه لپاره ییګ اودس وکؤ، په امر ییګ آذان وشو له اقامت نه وروسته ییګ د ماشګام لمونحګ ادا کؤ خګه حګنأ وروسته چیګ خلکو خپل بارونه کوز کؤل، وا ییګ ؤول، رسول الله (ص) د اقامت ویلو امر وکؤ او د لماسختن لمونحګ ییګ ادا کؤ، دواؤه (ماشګام او لماسختن) لمونحګونه ییګ په یوه آذان او دوو اقامتونو ادا کؤل د دواؤو تر منحګ ییګ هیخګ لمونحګ ونکؤ ورپسیګ تر سهاره ویده شو.
رسول الله (ص) پدی شپه کیګ د تهجد لپاره له خوبه را ویشګ نه شو، او د دواؤو عیدونو په شپو هم له رسول الله (ص) نه د پاخګیدو یا نفلي لمانحګه نه کولو روایت نقل شوی دی، پدی شپه ییګ امر وکؤ چیګ د کورنۃ کمزوري کسان دیګ د سهار له خګرك نه مخکیګ منی ته روان شي، خو جمریګ دیګ له لمر ختو نه مخکیګ نه ولي. له ام سلمه (رض) نه یو روایت راغلی چیګ وایي هغی له لمر ختلونه مخکیګ جمری ویشتلیګ دي، علماء لکه احمد او نور وایيګ چیګ دغه روایت منکر دی، په هر حال صحیح خبره داده چیګ د دیګ روایاتو تر مینحګ تعارض نشته، حګکه په یوه روایت کیګ رسول الله (ص) هلکانو ته امر کؤیدی چیګ جمریګ دیګ له لمر ختلو نه مخکیګ نه ولي حګکه دوی خګه عذر نلري چیګ جمریګ له خپل وخت نه مخکیګ وولي، او شګحګیګ چیګ رسول الله (ص) مخکیګ لیږلیګ ویګ او هغوی لکه ام سلمه (رض) چیګ وایي له لمر ختلو نه مخکیګ جمریګ ویشتلی دي، دا حګکه چیګ هغوی عذر درلود او د ازدحام له ویریګ دوی ته اجازه وه چیګ جمریګ مخکیګ وولي، پدیګ اساس ویلی شو چیګ د مرض او کمزورۃ، او یا د بل عذر په سبب له لمر ختلو نه مخکیګ د جمرو ویشتل جواز لري خو خګوك چیګ عذر ونلري هغه ته نده روا له لمر ختلو نه ییګ مخکیګ وولي.
چیګ سهار شو، رسول الله (ص) لمونحګ وختي ادا کؤ، بیا په اوشګه سپور او روان شو تر خګو مزدلفیګ (مشرع الحرام) ته ورسید، قبلی ته ییګ مخ کؤ، ودرید دعا، او زارۃ ییګ شروع کؤی تکبیر او تهلیل ییګ وایه، خلکو ته ییګ اعلان وکؤ چیګ مزدلفه تګوله د دریدو حګای (موقف) دی، بیا تلبیه ویونکیګ روان شو، فضل بن عباس (رض) ییګ ورسره سپور کؤی وْ او اسامه (رض)

پیاده روان وُ.
د لاریګ په اوإدو کیګ ییګ عبدالله بن عباس (رض) ته امر وکؤ چیګ اوه شکګیګ ورته راټګولیګ کؤي دا شکګیګ ییګ نه له غره نه راماتیګ کؤیګ وی او نه ییګ د شپیګ راټګولی کؤیګ، بلکه د ورحګیګ ییګ له لاریګ نه راغونأیګ کؤیګ، ابن عباس (رض) چیګ شکګیګ ورته راوؤیګ، رسول الله (ص) پخپل مبارك لاس کیګ واچولیګ او وییګ فرمایل: پدیګ أول شکګو سره جمریګ ولئ او په دین کیګ غلو او افراط مه کوئ، له تاسیګ نه مخکیګ قومونه په دین کیګ د غلو او افراط له امله هلاك شویدي ((أمثال هؤلاء فارموا و إیاکم و الغلو في الدین فإنما أهلك من کان قبلکم الغلو في الدین)).
رسول الله (ص) چیګ د محسر وادي ته ورسید اوشګه ییګ ګګؤندی کؤه، او دا حګکه چیګ دلته پر اصحاب الفیل عذاب نازل شوی و او حګکه وادي محسر ورته ویل کیإی چیګ دلته فیل ستؤی شوی له کاره لویدلی او مکیګ ته د تګګ نه بیګ وسه شوی وُ، د رسول الله (ص) عادت وُ چیګ لدی أول حګایونو نه به په بیؤه تیریده، لکه چیګ د حجر له دریګ نه هم په بیؤه تیر شوی وُ.
د محسر وادي د منی او مزدلفیګ تر مینحګ حایل واقع ده، نه په مزدلفه کیګ حساب ده او نه په منی کیګ، منی له حرم نه حسابیإي او مشعر هم دی او (محسر) له حرم خګخه ده خو مشعر نده او مزدلفه هم حرم دی او هم مشعر، او (عرنه) چیګ د عرفات او مشعر الحرام تر مینحګ حایل ده، مشعر ندی، او دا د حل سیمه ده مشعرنده او عرفات د حل حګمکه ده خو مشعر هم دی.
رسول الله (ص) منحګنۀ لاره نیولیګ وه، هغه چیګ لویی جمریګ ته وتلیګ ده او په همدیګ لاریګ سره منی ته ورسید، عقبه جمری ته راغی، د دریګ په کوزنۀ برخه کیګ داسیګ و درید چیګ بیت الله ییګ کینګیګ خوا ته او منی ییګ شګۀ خوا ته واقع وه، په اوشګه سپور وُ، جمریګ ته ییګ مخ کؤ او وییګ ویشتله، دا وخت لمر ختلی وُ، له هریګ شکګیګ سره به ییګ تکبیر وایه همدلته ییګ تلبیه بنده کؤه، بلال او اسامه (رض) ورسره وو، یوه ییګ د اوشګیګ واکګیګ نیولیګ ویګ او بل سیوره وربانډیګ جوؤه کؤیګ وه له لمر نه ییګ ساته او پدیګ کیګ دا دلیل شته چیګ محرم کولی شي حګان په خګه شي سره له ګګرمۀ نه پټګ کؤي.

فصل

د جمریګ له ویشتلو نه وروسته رسول الله (ص) منی ته ستون شو، هلته ییګ أیره جامع خطبه ولوستله خلکو ته ییګ د نحر (قربانۀ) د ورحګیګ د حرمت، مکیګ د حرمت او رسالت د مقام په اؤه لازمیګ لارشګوونیګ وکؤیګ، او دا ییګ ورته وفرمایل چیګ مسلمانان باید د هغه امیر او

قائد اطاعت وکړي چې په قرآن او سنت عمل کوي، امر يې وکړ چې د حج مناسك له ده (ص) نه زده کړي ويې فرمايل: ((لعلي لا أحج بعد عامي هذا: کيداى شي له دې کال نه وروسته بل حج ونکړم)) تګولو ته يې د حج مناسك او آداب وروښودل، د مهاجرينو او انصارو (رض) درجې او منزلت يې په ګوته کړ، مسلمانانو ته يې امر وکړ چې بيرته کفر ته و نه ګرځي، چې يو ځل بيا يو د بل غاړې ووهي.

په همدې خطبه کې يې وفرمايل چې زما خبرې نورو ته ورسوئ، ويې ويل: ((رب مبلغ أوعى من سامع: کيداى شي هغه کس چې خبره ور ورسول شي له اوريدونکي نه ځيرك او د زياتې پوهې خاوند وي)). داېې هم و فرمايل: ((لا يجني جان إلا على نفسه: جنايت کار يوازې ځانته زيان رسوي)). مهاجرين يې د قبلې شګي اوخ، انصار يې چپ اوخ او نور خلك يې شاوخوا درولي وو، الله تعالى د خلکو غوږونه داسې ورته خلاص کړل چې ان د منى اوسيدونکو پخپلو ميګنو او کورونو کې دده مبارك آواز اوريده.

رسول الله (ص) پدې خطبه کې دا هم و فرمايل: ((اعبدوا ربكم و صلوا خمسكم و صوموا شهركم و اطيعوا ذا أمركم تدخلوا جنة ربكم: اې خلکو: د خپل رب عبادت کوئ او پنځه لمونځونه ادا کوئ، د رمضان مياشتې روژه نيسئ، د خپل امير اطاعت کوئ تر څو د خپل رب جنت ته داخل شئ)) بيايې همدلته له خلکو سره په مخه ښه (وداع) وکړه. او له همدې کبله خلکو، دا حج (حجه الوداع) يعنى د وداع يا په مخه ښه حج وباله.

ورپسې يې د ذبحې ځاى ته تشريف يووړ او هلته يې پخپل مبارك لاس دري شپيته (۲۳) اوښان ذبح کړل، اوښان به يې داسې حلالول چې د اوښ مخکينۍ ښۍ پښه به تړلې وه ولاړ به و، دا شمير اوښان يې چې حلال کړل، نو علي (رض) ته يې امر وکړ چې پاتې اوښان هغه ذبح کړي، ټول سل اوښان د قربانۍ لپاره تيار ولاړ وو، له ذبحې نه وروسته يې امر وکړ چې غوښه او څرمنې يې په فقيرانو وويشل شي، او ويې فرمايل چې د قصاب مزدوري دې له دې څخه نه ورکول کيږي هغه مونږ له خپل ځانه ورکوو. او ويې فرمايل: هر څوك کولى شي پخپله خوښه د قربانۍ له غوښې نه هر څومره چې غواړي واخلي، ورنه پرې يې کړي.

که وويل شي چې په بخاري او مسلم کې له انس (رض) نه روايت دی چې رسول الله (ص) پخپل مبارك لاس اوه اوښان په ولاړه ذبح کړل، ددې اشکال د حل لپاره بايد وويل شي چې کيداى شي رسول الله (ص) پخپل مبارك لاس يوازې اوه اوښان حلال کړي وي او بيا يې علي (رض) ته د ذبح کولو امر کړی وي، خو پخپله به همدلته ورته ولاړ پاتې شوی وي کله چې درې شپيته پوره شوي وي، نو بيا به يې لدې ځايه تشريف وړی وي، دوهم نظر دا چې کيداى شي انس (رض) يوازې اوه اوښان ليدلي وي چې رسول الله (ص) پخپل مبارك لاس ذبح کړي وي، او

پاتیګ نور ییګ نه وي لیدلي، خو جابر (رض) به تګول (۲۳) لیدلي وي، دریمه رایه دا چیګ کیدای شي رسول الله (ص) به اوه اوشګان په یوازیګ صورت سره پخپل لاس ذبح کؤي وي او پاتیګ نور به ییګ د علي (رض) په مرسته ذبح کؤي وي لکه چیګ غرفه بن الحارث کندي روایت کوي وایي: ما رسول الله (ص) ولید چیګ د چؤیګ یا نیزیګ برنة (پاسنة) برخه ییګ نیولی وه، علي (رض) ته ییګ امر وکؤ او هغه ییګ لاندینی برخه ونیوله او شګان ییګ ذبح کول په پای کیګ یوازیګ علي (رض) ذبح کول ترخګو سل پوره شول (والله اعلم).

هیچا دا ندي ویلي چیګ رسول الله (ص) او اصحابو (رض) دیګ هدي (د حج قرباني) او عامه قرباني دواؤه یو حګای کؤیګ وي، همدا (هدي) د دوی قرباني وه چیګ په منی کیګ ییګ کوله.

او د عائشیګ (رض) دا قول ((ضحی عن نسائه بالبقر)) یعنی رسول الله (ص) د خپلو میرمنو لپاره غویي قرباني کؤ، نو دا هم (هدي) ده چیګ د اضحیه نوم ورته استعمال شویدی (لکه چیګ په پشګتو کیګ ما د دواؤو لفظونو لپاره بیلیګ بیلیګ کلمیګ و نه موندلی)، پدیګ حج کیګ د رسول الله (ص) میرمنو د تمتع حج نیت کؤی و' او پر دوی باندیګ د هدي (قرباني) کول لازم وو، چیګ رسول الله (ص) قرباني ورته وکؤه، خو دا چیګ د رسول الله (ص) میرمنیګ نهمه (۹) ویګ او رسول الله (ص) یوازیګ یو غویي ورته قرباني کؤ، نو پدیګ کیګ خګه اشکال شته او هغه دا چیګ ددیګ مطلب خو دا کیدای شي چیګ یو غوایي باید له اوو نه د زیاتو کسانو لپاره د قربانة په حیث صحیح شي' حال دا چیګ داسیګ نده، یو غویی یوازیګ د اوو تنو لپاره صحیح دی خو دا حدیث په دریو الفاظو روایت شویدی:

یو روایت وایيګ چیګ د تګولو میرمنو (رض) لپاره یو غوایی (بقره واحدة بینهن)، یوه غوا د دوی لپاره، دوهم لفظ داسیګ دی (أنه ضحی عنهن یومئذ بالبقرة، رسول الله (ص) د دوی (میرمنو (رض) لپاره غوا قربانی کؤه، دریم روایت وائي: (دخل علینا یوم النحر بلحم بقر فقلت ما هذا؟ قیل: ذبح رسول الله (ص) عن أزواجه) یعنی کورته ییګ د غوایی غوښګه راوؤه ما ورته وویل دا خګه دي؟ وییګ ویل: رسول الله (ص) د خپل میرمنو لپاره قرباني وکؤه).

پدیګ کیګ هم اختلاف شته چیګ یو اوشګ او غویی د خګو کسانو لپاره قرباني کیدای شي، خګو تنه پکیګ شریکیدی شي حګینی علماء وایيګ چیګ یو اوشګ او یا یو غویي د اوو کسانو لپاره صحیح دی، او نور علماء لکه اسحاق ییګ د لسو کسانو لپاره صحیح شمیري، خو معمول دا دی چیګ اوشګ او غوییګ د اوو تنو لپاره صحیح کیږي. پدیګ اؤه د روایت شویو احادیثو په هکله ویلی شو چیګ ددیګ احادیثو د توضیح لپاره دری طریقیګ وؤاندیګ کیدلی شي: یوه دا چیګ وویل شي هغه احادیث أیر او له نورو نه أیر صحیح دي چیګ یو اوشګ او غویی د اوو تنو د

قربانة لپاره کافي شميري، دوهمه طريقه داده چيګ د ويش د سمون او برابرة او انصاف لپاره په غنيمت کيګ يو اوشګ د لسو پسونو برابر شميرل شوی، او دا چيګ په قربانة کيګ د اوو تنو لپاره کافي او صحيح بلل شوی، نو دا شرعي قاعده، تقدير او اندازه ده، دريمه طريقه داده چيګ وويل شي: دا حکم د وخت ، ځګای او خپله اوشګ د بدلون او تفاوت له امله تقاوت مومي (والله اعلم). رسول الله (ص) په منی کيګ د ذبحيګ په ځګای کيګ ذبح وکؤه او اصحابو (رض) ته ييګ وفرمايل چيګ منی تګوله د ذبحيګ ځګای (منحر) دی د مکيګ دريګ تګوليګ لاريګ دي او د ذبحيګ ځګای، دا حديث پديګ دلالت کوي چيګ ذبح تر منی پوريګ خاصه نده د مکيګ په هره دره او سيمه کيګ او د مکيګ او منی تر منځګ لارو کيګ ذبح صحيح کيږي، او که چا د منی او د مکيګ په لارو او درو کيګ هر چيرته قرباني (ذبحه) وکؤه صحيح ده. لکه چيګ رسول (ص) د عرفات په هکله فرمايلي: ((وقفت هاهنا و عرفة کلها موقف: زه دلته ولاؤ يم خو عرفات تګول د دريدو ځګای دی)). په منی کيګ له رسول (ص) نه پوشګتنه وشوه چيګ اجازه ورکوي له کګرمة نه د ساتنيګ پخاطر خيمه ورته ووهل شي؟ ده وفرمايل: نه خيمه مه راته وهئ، منی د تګولو ځګای دی، خګوك چيګ لومړی ورورسيدل هغه ييګ حقدار دی، دا حديث دديګ دليل دی چيګ هر خګوك مخکيګ منی ته ورسيدل، نو هر ځګای ييګ چيګ واؤول، همغه ځګای ييګ خپل شو تر خګو ورنه روان شي، دا د تګولو مسلمانانو تر منځګ مشترك ځګای دی، او هلته په اؤولو د چا ملکيت نه کګرځګي.

رسول الله (ص) چيګ ذبح وکؤه، نو حلاق (نايي) ييګ راوغوشګت اومبارك سره ييګ کل کؤ او کله ييګ چيګ حلاق، مبارك ويشګتان ورته خرييل ورته ووييګ فرمايل: يا معمر! رسول الله (ص)! د خپل غوږ د نرمة اختيار درکؤ، ستا په لاس کيګ چؤه ده) معمر ورته وويل: يا رسول الله (ص) دا زما لپاره يو لوی الهي نعمت دی، ده ورته وفرمايل: همداسيګ ده، زه دا درته تاييدوم او داسيګ چيګ ده، نو واخله خپل شګي اؤخ ته ييګ اشاره و فرمايله او وييګ ويل لومړی دا خوا کله کؤه، دا ييګ چيګ
وخرييله نو ويشګتان ييګ د هغو کسانو تر مينځګ وويشل چيګ نژدي ناست وو، بياييګ د چپی خوا د کلولو امر ورته وکؤ، هغه چيګ وخرييل شول ووييګ فرمايل: ابو طلحه دلته راشه او دا ويشګتان ييګ هغه ته ورکؤل.

رسول الله (ص) د هغو کسانو لپاره چيګ سرونه ييګ پاك کل کؤي وو دری ځګله او د هغو لپاره چيګ ويشګتان ييګ کم يا لنأ کؤي وو يو ځګل دعا وکؤه، او دا پديګ دلالت کوي چيګ د ويشګتانو کلول د حج له مناسکو خګخه دي او کلول له لنأولو نه غوره دي او دا يوازيګ د ايسار شوي محرم تر ځګان حلالولو پوريګ خاص ندي.

فصل

وروسته، له غرمیګ نه مخکیګ رسول الله (ص) له منی نه مکیګ ته تشریف یووؤ، د افاضه طواف ییګ وکؤ، بل کوم طواف ییګ ونکؤ سعي (د صفا او مروه تر منځګ منأه) ییګ ونکؤه، ددیګ طواف په دورو کیګ ییګ رمل یعنی سرعت او د بدن د قوت د اظهار هځګه هم ونکؤه، یوازیګ په طواف قدوم کیګ ییګ رمل (پهلواني یا د قوت اظهار) کؤی و'.
بیا د زمزم اوبو ته ورغی، اصحابو (رض) اوبه خګشګلیګ او را ایستلی، رسول الله (ص) ورته وفرمایل که د ازدحام ویره نه وی، نو ما به هم اوبه درسره را ایستلی وی، او پخپله به میګ خګشګلی وای بیا اصحابو (رض) أولچه (سلواغه) ورکؤه، رسول الله (ص) د زمزم اوبه وخګشګلیګ، اوبه ییګ پداسیګ حال کیګ خګشګلیګ چیګ پخپله و لاؤ و'، ددیګ او هغه حدیث چیګ په ولاؤه د اوبو له خګشګلو نه نهی کوي تر منځګ د توافق په هکله علماء وایيګ کیدای شي نهي اختیاري یا استحبابي وي او یا دا چیګ حکم د ضرورت په اساس وي که خګوك عذر ولري، نو بیا په ولاؤه هم د اوبو خګشګل اشکال نلري...
صحیح روایت دی چیګ ابن عباس (رض) وایي: رسول الله (ص) په حجه الوداع کیګ د طواف په وخت کیګ پخپله اوښګه سپور و'، او حجر اسود به ییګ پخپله نیزه یا لکنګه سره لمس کوله.
همدیته ورته روایت جابر (رض) هم روایت کؤیدی او په هغه کیګ دا هم راحګي چیګ رسول الله (ص) ددیګ لپاره په اوښګه سپور و چیګ خلکو ته ښګکاره وي تر خګو هغوی پوښګتنیګ تری وکؤای شي، حګکه خلك أیر وو، نو باید رسول (ص) له نورو نه اوچت وی چیګ تګولو لیدلی، خو دا طواف، د وداع طواف نه و' حګکه د وداع طواف ییګ د شپیګ له مخیګ کؤی او دا د قدوم طواف هم نه و' حګکه رسول الله (ص) په قدوم طواف کیګ رمل یا پهلواني کؤیګ او هیچا هم دا ندي ویلي چیګ رسول الله (ص) ییګ اوښګه تیزه کؤه، بیا منی ته ستون شو.
پدیګ هکله چیګ رسول الله (ص) ددیګ ورحګیګ د ماسپښګین لمونځګ چیرته وکؤ اختلاف دی، حګنی روایتونه وائي ددیګ ورحګیګ د لماسپښګین لمونځګ ییګ په منی کیګ ادا کؤ او په بل روایت کیګ راحګي چیګ په مکه کیګ ییګ وکؤ. په هر حال، عائشیګ (رض) په همدیګ ورحګ یو طواف وکؤ او د صفا او مروه تر مینځګ ییګ سعي هم وکؤه او همدا ییګ د حج او عمریګ دواؤو لپاره کافي شول، صفیه (رض) هم طواف په همدیګ ورحګ وکؤ بیا حائضه شوه او همدا ییګ د وداع طواف شو.
نو همدا د رسول الله (ص) سنت دی چیګ که ښګحګه له طواف نه مخکیګ حائضه شوه نو باید قران حج وکؤي یعنی حج او عمره سره یوحګای او متصل کؤي، او بیا یو طواف او یو حګل سعي ورته

کافي ده، او که شګځګه له افاضه طواف نه وروسته حائضه شوه، نو بیاییګ همدا طواف د وداع طواف په ځګای کافي دی.
رسول الله (ص) بیا په همدیګ ورځګ بیرته منی ته لاؤ او شپه ییګ هملته تیره کؤه، سهار ییګ له زوال نه وروسته د جمرو ویشتلو لپاره تشریف یووؤ، جمریګ ییګ وویشتلیګ، لومؤی ییګ الجمره الاولی هغه چیګ د خیف جومات خوا ته ده وویشتله، له هریګ شګګیګ سره ییګ به الله اکبر ویل، دا ییګ چیګ په اوو شګګو وویشتله نو لږ مخکیګ لاؤ، مخ ییګ قبلیګ ته کؤ، لاسونه ییګ پورته کؤل اوإده دعا ییګ وکؤه، دومره وخت ییګ دعا کوله چیګ د بقره سورت پکیګ تلاوت کیدای شي، بیا الجمره الوسطی ته ورغی او هغه ییګ په همدیګ طریقیګ سره وویشتله.
بیا ورنه چپیګ خوا ته روان شو، مخ ییګ قبلیګ ته کؤ، لاسونه ییګ پورته کؤل، اوإده دعا ییګ وکؤه ورپسیګ جمره العقبه ته ورغی داسیګ ودرید چیګ بیت الله ییګ چپیګ خوا ته وه هغه ییګ هم په اوو شګګو وویشتله، بیا روان شو، او دلته ییګ دعا ونکؤه، چیګ کیدای شي وخت او ځګای به تنګګ وُاو یا دا چیګ دعا د عبادت په منځګ کیګ غوره ده او دغه وخت، خو له رمي نه فارغ شوی وُ، تل دا فکر کوم چیګ آیا رسول الله (ص) به جمریګ د ماسپشګین له لمانځګه نه مخکیګ ویشتلی وي او که وروسته، خو زیات ګګمان دا دی چیګ له لمانځګه نه مخکیګ به ییګ ویشتلیګ وي. ځګکه جابر او نورو (رض) روایت کؤی چیګ رسول الله (ص) به د لمر له زوال نه وروسته جمریګ ویشتلیګ.

فصل

که د رسول الله (ص) د حج مراسمو ته نظر وکؤو، و به ګګورو چیګ رسول الله (ص) په شپږ ځګایونو کیګ د دعا لپاره توقف کؤیدی، د صفا پر غونأة، د مروه پر غونأة، د عرفات په میدان کیګ، په مزدلفه کیګ، له لومؤة جمریګ سره، او له دوهمیګ جمری سره، په همدیګ شپږ واؤو ځګایونو کیګ رسول الله (ص) دعا ته دریدلی او اوإدویګ دعا ګګانیګ ییګ کؤیدي.
په منی کیګ ییګ دوی خطبیګ لوستلی، یوه د لوی اختر (یوم النحر) په ورځګ او بله د تشریق ورځګو په وسط کیګ، عباس (رض) اجازه ورنه غوشګتله چیګ حاجیانو ته د اوبو ورکولو پخاطر د منی په ورځګو کیګ په مکه کیګ د پاتیګ کیدلو اجازه ورکؤي، رسول الله (ص) اجازه ورکؤه چیګ د خپلیګ دندیګ د اجراء لپاره د منی ورځګیګ په مکه کیګ تیریګ کؤي همدا راز د اوشګانو پوونکو او خاوندانو ییګ اجازه ورنه وغوشګتله چیګ له منی نه د باندیګ شپیګ تیرولو اجازه ورکؤي، رسول الله (ص) د هغوی غوشګتنه هم ومنله او اجازه ییګ ورکؤه چیګ د عید

په ورځ جمرې وولي او په سبا يې د دولسو ورځو رمي (ويشتل) يو ځاى كړي. مالك وايې: زه ګمان كوم چې دوى ته به يې دا اجازه كړې وي چې له ديې دولسو ورځو نه په لومړۍ ورځ جمرې وولي او بيا يې د ستنيدو په ورځ هم وولي.
ابن عيينه ددې حديث په هكله وائي: شپنو يا د اوښانو پوونكو ته يې اجازه كړيده چې يوه ورځ جمرې وولي او بله يې ورځ يې پريږدي، په هر حال دوى ته دا جواز ورکړل شوې چې شپه له منى نه د باندې تيره كړي او رمي به نه پريږدي خو دا كولى شي چې تر شپې پورې يې وروسته كړي او دا هم كولى شي د دولسو ورځو جمرې په يوه ورځ وولي.
پدې اساس كه څوك پدې ويريدل چې كه په منى كې شپه تيره كړي مال او متاع به يې زيان شي، او يا يې مريض درلود خدمت يې پر ده باندې وٌ او يا پخپله د مرض له امله په منى كې نه شواى پاتې كيداى، نو دې كسانو ته د مخكينې حديث په حكم دا روا ده چې شپه له منى نه د باندې تيره كړي.
رسول الله (ص) د جمرو په ويشتلو كې بيړه ونكړه، هملته يې تر دريمې ورځې پورې تشريف درلود او د جمرو ويشتل يې په دريو ورځو كې پوره كړل، په دريمه ورځ له ماسپښين نه وروسته محصب ته لاړ او هملته هغه وخت د بني كنانه ميڼه وه، ويې ليدل چې ابو رافع هملته ورته خيمه وهلې ده، دا يو الهي توفيق وٌ چې د ابو رافع په برخه شوى وٌ، كه نه رسول الله (ص) دا هدايت نه و ورته كړى چې دلته دې واوړي، رسول الله (ص) هملته محصب كې د ماسپښين، لمازديګر، ماښام او ماسختن لمونځونه ادا كړل، ورپسې لږه شيبه ويده شو، استراحت يې وكړ، بيا د مكې په لور وخوځيد، او مكې ته له رسيدو وروسته يې د شپې له مخې سهار خوا ته د وداع طواف وكړ.
په همدې شپه عائشې (رض) هيله څرګنده كړه چې بيله عمره ادا كړي، رسول الله (ص) ورته و فرمايل چې ستا طواف د صفا اومروه تر مينځ سعي (او دا نور مراسم) ستا د حج او عمرې دواړو لپاره كافي دي، خو عائشې (رض) د عمرې د ادا كولو هيله تكرار كړه، تر څو رسول اله (ص) اجازه وركړه او د هغې ورور ته يې وويل چې ورسره لاړ شه چې له تنعيم نه د عمرې نيت وكړي او بيله عمره ادا كړي، همغه وه چې عائشه (رض) له خپل ورور سره تنعيم ته چې له مكې سره نژدې واقع دى، لاړه، له هغه ځاى نه يې د عمرې نيت وكړ، او په همدې شپه كې يې عمره ادا كړه، په نيمه شپه كې په محصب كې چې ورور يې هم ورسره وٌ له رسول الله (ص) سره مخامخ شوه، رسول الله (ص) ورته وفرمايل عمره مو ادا كړه؟ دوى وويل: هو، نو رسول الله (ص) د حركت امر وكړ او خلك روان شول.
د اسود له خوا روايت شوې صحيح حديث كې راځي: عائشه (رض) وايي: رسول الله (ص) پداسې وخت كې را سره مخ شو چې له مكې نه پورته را روان وٌ او زه ښكته ور روانه وم

او يا بر عکس يعنی هغه لانديگ خوا ته او زه پورته ور روانه وم، پديگ روايت کيگ دا دی چيگ دواؤو سره وليدل خو په لومؤي روايت کيگ دا خبره راحگي چيگ رسول الله (ص) پخپل حگای کيگ عائشيگ (رض) ته منتظرو، په هر حال که د اسود روايت صحيح او قوي وي، نو دا کلمات به صحيح وي چيگ وايیگ: رسول الله (ص) پداسيگ حال کيگ راسره مخ شو چيگ زه له مکيگ نه پورته او هغه (رض) شگکته را روان وُ، حگکه عائشيگ (رض) خو عمره ادا کؤيگ وه او له مکيگ نه پورته ور روانه شويگ وه چيگ په لاره کيگ له رسول الله (ص) سره مخامخ شوه او رسول الله (ص) به د وداع طواف لپاره مکيگ ته شگکته روان وُ.

په محصب کيگ د تم کيدو په هکله علماء دوه رايی لري حگنيگ وائي چيگ دلته تم کيدل سنت دي او حگنيگ نور عقيده لري چيگ رسول الله (ص) په محصب کيگ په اتفاقي يعنی تصادفي توکگه تم شوی وُ، نو دلته تم کيدل سنت ندي.

فصل
بيت الله شريف ته ننوتل

أير علماء عقيده لري چيگ بيت الله شريف ته ننوتل د حج له سنتو نه يو سنت دی حگکه رسول الله (ص) بيت الله شريف ته ننوتی دی، نو بايد پيروي ييگ وشي، خو صحيح روايت دا دی چيگ رسول الله (ص) د حج او عمريگ په دوران کيگ بيت الله شريف ته ندی ننوتلی، بلکه د فتحيگ په کال مکيگ ته له داخليدو وروسته بيت الله شريف ته داخل شويدی. همدا راز په ملتزم کيگ دريدل هم پديگ أول دي حگکه رسول الله (ص) فقط د مکيگ د فتحيگ په ورحگ هلته وقوف کؤيدی، او هغه حديث چيگ ابو داوُد له عمرو بن شعيب او هغه له خپل پلار نه روايت کؤيدی وايي زما پلار (د عمرو نيکه) خپله سينه، خگنکگليگ او لاسونه له ملتزم سره پر کعبه شريفه وغوؤول او ووييگ ويل ما رسول الله (ص) په همديگ شکل ليدلی دی، پدی هکله بايد ووايو چيگ کيدای شي رسول الله (ص) دا کار د وداع (رخصتة) په وخت او يا بل وخت کيگ کؤی وي، مجاهد وايیگ چيگ په ملتزم کيگ د دعا لپاره دريدل مستحب دي خو له طواف وداع نه وروسته ابن عباس (رض) به د رکن او کعبيگ د دروازی تر مينحگ دريده او همدغه حگای ته ملتزم ويلی شو.

صحيح بخاري روايت کوي چيگ رسول الله (ص) پداسيگ وخت کيگ له مکيگ نه د وتلو فيصله وکؤه چيگ ام سلمه (رض) د ناروغة له امله د وداع طواف نه وُکؤی، خو له رسول الله (ص) سره ييگ د وتلو قصد وکؤ، رسول الله (ص) ورته وفرمايل:

(إذا أقيمت صلاة الصبح، فطوفي على بعيرك و الناس يصلون: کله چيگ د سهار لمونحگ

ودرید، نو ته پخپله اوښګه طواف وکؤه دغه وخت به خلك خپل لمونځګ کوي) ام سلمه (رض) همداسیګ وکؤل یعنیګ د لمانځګه په وخت کیګ ییګ طواف وکؤ. که دقت وکؤو، نو دا به د اختر لومؤی ورځګ نه وي، ځګکه دا طواف حتما د وداع طواف دی، او پدیګ روایت کیګ دا واضح ده چیګ رسول الله (ص) پدیګ ورځګ د سهار لمونځګ همدلته (بیت الله شریف) کیګ کؤیدی، ام سلمه (رض) ییګ قرائت اوریدلی او واییګ چیګ رسول الله (ص) د طور سورت تلاوت کؤ او بیا ییګ د مدینیګ په لور حرکت وکؤ.

رسول الله (ص) چیګ روحاء نومیګ سیمیګ ته ورسید له یوه کاروان سره مخ شو، سلام ییګ ورکؤ او پوښګتنه ییګ وکؤه چیګ تاسیګ څګوك یاست؟ دوی په ځګواب کیګ وویل: موږ مسلمانان یو، بیا دوی سوال وکؤ چیګ تاسیګ څګوك یاست؟ رسول الله (ص) وفرمایل: زه رسول الله (ص) یم. پدیګ وخت کیګ یویګ ښګځګیګ له خپلیګ کجاویګ نه (هغه چیګ پر آس یا اوښګ د ښګځګیګ د کیناستلو لپاره وي) ووکیګ ماشوم ورته راپورته کؤ او وییګ ویل: یا رسول الله (ص)! ایا پدیګ ماشوم حج شته؟ یعنی حج ییګ کیږي رسول الله (ص) وفرمایل: هو د ده حج کیږي او ستا لپاره هم پدیګ کیګ اجر دی.

کله چیګ رسول الله (ص) ذي الحلیفه ته ورسید، هلته ییګ شپه شوه، او چیګ سهار ییګ پر مدینه منوره سترګګیګ ولګګیدلیګ دری ځګله ییګ د تکبیر نعره وکؤه، (الله اکبر) ییګ وویل او زیاته ییګ کؤه:

((لا إله إلا الله وحده، لا شريك له، له الملك و له الحمد و هو على كل شئ قدير، آيبون تائبون عابدون، ساجدون لربنا حامدون صدق الله وعده و نصر عبده و هزم الاحزاب وحده: له یوه الله نه پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته، هغه واحد دی، هیڅګ شریك نلري، تګوله واکمني هغه لره ده، ستاینیګ ده لره دي او هغه پر هر څګه قادر دی، دا دی موږ بیرته را وګګرځګیدو، راګګرځګیدونکي یو، توبه کوونکي یو، عبادت کوونکي، سر په سجده یو، د خپل رب ثنا خوان یو، الله تعالی خپله وعده پوره کؤه، خپل بنده ته ییګ نصرت او بری ورکؤ، او یوازیګ ییګ ټګولو کفارو ته ماتی ورکؤه)).

وروسته، رسول الله (ص) د ورځګیګ له مخیګ د معرس له لاری مدینیګ منوری ته داخل شو پداسیګ حال کیګ چیګ د وتلو په وخت کیګ د الشجره (ونیګ) له لاریګ و تلی و.

د قربانۍ او عقیقې په هکله د رسول الله (ص) لارښوونې

قرباني تر هغو اّتو جوړو پورې مختصه ده چې د انعام په سورت کې ذکر شويدي او دا حکم د قرانکريم له څلورو آيتونو نه اخستل شوی:

۱- ((أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الأَنْعَامِ)) (المائده: ۱).

ترجمه: [حلال کړی شوي دي تاسې ته (پس له شرعي ذبحې بې ژبې) چارپايان د انعامو (لکه اوښان، غوايان او پسونه)].

۲- ((وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكاً لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الأَنْعَامِ فَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ)) (الحج: ۳۴)

ترجمه: [او دپاره د هر امت (مؤمن) مقرره کړې ده مونږ قرباني د پاره د دې چې ياد کړي دوی نوم د الله پر هر هغه شي چې رزق، روزي ګرځولې ده (الله) دوی ته له بې ژبو حيواناتو څخه (په وخت د ذبحې د دوی کې) پس حق معبود ستاسې (او د پخوانيو امتونو) الله، حق معبود (الله) يو دی پس خاص هم ده ته غاړه کېږدئ! او زيری ورکړه عاجزي کوونکو ته].

۳- ((وَمِنَ الأَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشاً كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ وَلا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ)) ((الانعام: ۱۴۲).

ترجمه: او (پيدا کړي مو دي) له چارپايانو بار وړونکي او خوځېدونکي (په ځمکه)، خورئ تاسې له هغو ځنې چې رزق کړی (درکړی دی) تاسې ته الله او مه کوئ متابعت (مه ځئ) تاسې په قدمو د شيطان، بېشکه دا (شيطان) تاسې ته دی دښمن ښکاره].

۴- ((هَدْياً بَالِغَ الْكَعْبَةِ...))((المائده: ۹۵))

ترجمه: (د نذر په أول ورسولی شي کعبې ته). دا آيت پدې دلالت کوي هغه حيوانات چې د قربانۍ لپاره کعبې شريفې ته رسول کېږي همدا آته جوړې دي، او همدا لدې آيت نه د علي (رض) استنباط دی. هغه ذبيحې (حلال شوي څاروي) چې عبادت بلل کېږي درې أوله دي: هدي (هغه چې د حج په موسم کې د قربانۍ لپاره کعبې ته وړل کېږي)، قرباني، او عقيقه، همدا درې أوله ذبيحې عبادت دی. رسول الله (ص)، پسه او اوښ د خپل ځان، او غوايې د خپلو ميرمنو لپاره په حج کې قرباني کړيدي، رسول الله (ص) په حج او عمره دواړو کې قرباني کړيده، او دا يې طريقه ده چې پسه به يې فقط په نښګه کاوه په غاړه کې به يې غاړکۍ ور اچوله او

تګپي کاوه به یيګ نه، حګکه پسه بوکام نلري چيګ وربانديګ تګپی شي، او په شا تګپي کول یيګ د تکليف او حتی مرکګ سبب کيدلی شي.

رسول الله (ص) به که پداسيګ حال کيګ هدي (د قربانة خګاروی) مکيګ ته واستاوه چيګ پخپله به مقيم و، نو هيخګ حلال خګيز به یيګ پر حګان نه حراماوه او که به یيګ اوشګ په مکه کيګ د قربانة لپاره غوره کؤ، نو هغه ته به یيګ قلاده هم ور اچوله او پر بوکام بانديګ به یيګ تګپي کاوه هم چيګ وپيژندل شي، او دا به یيګ داسيګ کاوه چيګ د بوکام شګة خوا به یيګ لإ زخمي کؤه چيګ وينيګ به ورنه روانيګ شويګ، او که د قربانة حيوان به یيګ د بل چا په لاس وليإه، نو امر به یيګ ورته وکؤ چيګ که چيريګ کوم خګاروی ولويد کګوأ او مات شو، د مرکګ احتمال یيګ موجود وْ، نو حلال یيګ ديګ کؤي، بيايګ ديګ هغه نعل چيګ په غاؤه کيګ یيګ اچول شوی وي په وينو رنګګ کؤي، بيا یيګ ديګ وربانديګ کيإدي، دا شخص او ملګګري یيګ ديګ غوشګه نه خوري، بلکه تګوله غوشګه ديګ په نورو وويشي، رسول الله (ص) پديګ خاطر خپل استازي او د هغه ملګګري د ديګ خګاروي د غوشګيګ له خوؤلو نه نهی او منع کؤيدي چيګ دديګ خګارويو په ساتنه کيګ تقصير ونکؤي.

رسول الله (ص) خپلو اصحابو (رض) ته اجازه ورکؤيده چيګ اوه تنه په يوه اوشګ يا غويی کيګ شريك شي، او خګوك چيګ د قربانة خګاروي بيايي هغه ته اجازه شته چيګ وربانديګ سپور شي، خو پديګ شرط چيګ بله سورلي ونلري، علي (رض) دا هم واییګ چيګ که خګاروي شيديګ ورکوليګ او له خپل بچي نه یيګ زياتيګ ويګ، نو استعمالول یيګ جواز لري.

د رسول الله (ص) طريقه دا وه چيګ اوشګ به یيګ په ولاؤه چيګ چپه پشګه به یيګ تؤلی وه نحر (ذبح) کاوه د ذبحيګ په وخت کيګ به ئی (بسم الله) او (الله اکبر) وايه، خپليګ قربانة به یيګ پخپله ذبح کولی او کله کله به یيګ وکيل ونيو، کله به یيګ چيګ پسه حلالاوه، نو مبارکه پشګه به یيګ د هغه پر أأه ورکيشګودله، (بسم الله) او تکبير به یيګ ووايه حلال به یيګ کؤ.

رسول الله (ص) خپل امت ته اجازه ورکؤيده چيګ د خپلو قربانيو او په حج کيګ د حلال شوو خګارويو غوشګه وخوري، خګه اندازه د توشګيګ لپاره هم ورسره واخلي، خو امر یيګ فرمايلي دی چيګ بايد له دريو ورحګو نه زياته موده د حج د قربانة غوشګيګ و نه ساتل شي، د يادونيګ وؤ ده چيګ د رسول الله (ص) دا حکم تر همغه يوه کال پوريګ خاص دی، په کوم کال چيګ رسول الله (ص) دا حکم وکؤ چيګ له دريو ورحګو نه به زياته موده د قربانة غوشګيګ نه ساتل کيإي، هغه کال پر مسلمانانو سختي راغليګ وه، کال وچ وْ، د وچکالة له امله د أيرو قبايلو خلك چيګ راغلي وو هيخګ یيګ نه درلودل چيګ قرباني یيګ کؤي، نو رسول الله (ص) له دويګ سره د همدردة پخاطر دا حکم وکؤ چيګ تګولو ته یيګ کګتګه ورسيدله او تګولو د قربانة غوشګيګ وخوؤليګ.

رسول الله (ص) به د قربانۀ (هغه چيګ د حج په موسم کيګ به وه) غوشګه ويشله، او کله به ييګ فرمايل: خګوك چيګ غواړي کولی شي پخپله خوشګه هر خګومره غوشګه چيګ زړه ييګ وي واخلي، د رسول الله (ص) په همديګ قول په استدلال سره علماوو ويلي چيګ د مالك په خوشګه د چور په وخت کيګ د خګه شي لاسته راوړل جواز لري، دلته چور د غلا په معنی ندی بلکه چور يعنی دا چيګ د يوه خګيز مالك خپل مال د خلکو مخيګ ته واچوي او ووايي چيګ واخلئ دا ستاسيګ، نو که هر چا هر خګومره ورنه وتشګتول هغه ورته جائز دي، او همغه د ده شو، معمولا دا أول ويش يا چور په ودونو کيګ صورت نيسي.

رسول الله (ص) به د عمريګ قرباني په مروه او حج قران قرباني په منی کيګ ذبحه کوله او هيخګکله ييګ له احرام خلاصولو نه مخکيګ قرباني ندہ کړی او هيخګکله ييګ ذبح له لمر ختلو او د جمريګ له ويشتلو نه ندہ مخکيګ کړيګ، دا خګلور امور د لوی اختر تر ورحګيګ پوريګ مربوط دي: لومړی د جمريګ ويشتل، بيا ذبح، بيا سر کلول، بيا طواف. رسول الله هيخګکله له لمر ختلو نه مخکيګ د ذبحيګ اجازه ندہ ورکړی.

فصل

دا خو د هغيګ قربانۀ په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونيګ او طريقه وه چيګ د حج او عمريګ په وخت کيګ کيږي، اوس به د عاميګ قربانۀ په اړه د رسول الله (ص) هدايات تر نظر تير کړو: د اضحيه (قربانۀ) په هکله د رسول الله (ص) سنت دا وُ: رسول الله (ص) هيخګ وخت قربانۀ ندہ پريشګی، هر کال به ييګ دوه پسونه د اختر له لمانحګه نه وروسته قرباني کول، او دا ييګ فرمايلي دي چاچيګ د اختر له لمانحګه نه مخکيګ قرباني وکړه هغه قرباني نه، بلکه يوازيګ غوشګه ده چيګ خپلو خپلوانو ته ييګ وړانديګ کړه، په قربانۀ کيګ مهم د امام لمونحګ دی، د لمانحګه وخت هم د اعتبار وړ ندی، يعنيګ داسيګ هم صحيح ندہ چيګ خګوك انتظار وکړي او هغه وخت د خپليګ قربانۀ خګاروی ذبح کړي چيګ د اختر لمونحګ ادا شي يا د اختر د لمانحګه وخت تير شي. رسول الله (ص) امر کړيدی چيګ د قربانۀ پسه يا وری بايد يو کلن او نور خګاوري دوه کلن وي. روايت دی چيګ رسول الله (ص) فرماييګ: ((کل أيام التشريق ذبح: د تشريق په تګولو ورحګو کيګ ذبح کول روا دي))، خو دا حديث شريف منقطع دی، او همدا د عطاء، حسن، شافعي او ابن المنذر مذهب دی.

د رسول الله (ص) هدايت دی چيګ د قربانۀ خګاوری بايد له عيوبو نه سالم وي، دده سنت همداسيګ وُ، امر ييګ کړيدی چيګ د قربانۀ خګاروی بايد بوچی نه وي بوچئ يعنيګ هغه چيګ غوږونه ييګ پريګ او يا ييګ نيماييګ يا زياته اندازه شګکر مات شوی وي. همدا راز رسول الله

(ص) امر کؤيدی چيګ بايد د خګاروي سترکګيګ، غوإونه او تګول اندامونه شګه وکتل شي چيګ سالم او سلامت وي.
رسول الله (ص) به هغه خګاروی نه قرباني کاوه چيګ سترکګيګ به ييګ کإيګ او يا ؤنديګ ويګ، يا به ييګ د غوإونو مخکينة برخه، يا وروستة برخه پريګ شوی وه او يا به ييګ غوإ نيم شوی، خګيريګ او يا سوری شوی وُ پديګ اؤه ابو داود يو حديث را نقل کؤيدی.
د رسول الله (ص) سنت طريقه دا وه چيګ قرباني به ييګ د لمانحګه په حګای (مصلی) کيګ کوله، ابو داوُد له جابر (رض) نه روايت کؤی وايیګ، رسول الله (ص) د لوی اختر په ورحګ دوه پسونه چيګ شګه چاغ، شګکرور او تکؤه وو ذبح کؤل، کله ييګ چيګ د ذبحيګ لپاره خګملول وييګ فرمايل: ((وجهت و جهي للذي فطر السموات و الارض حنيفا و ما أنا من المشركين، إن صلاتي و نسكي و محياي و مماتي لله رب العالمين، لا شريك له و بذلك أمرت و أنا أول المسلمين ، اللهم منك و لك عن محمد و أمته بسم الله و الله اكبر: مخ ميګ په حق او نيغه لاره د هغه ذات په لور دی چيګ حګمکيګ او آسمانونه ييګ پيدا کؤي، زه د مشرکانو له ألیګ خګخه نه يم، زما لمونحګ، قرباني، ژوند او مرګګ د هغه الله لپاره دي چيګ د عالميانو پالونکی دی، هغه شريك نلري، په همديګ مامور شوی يم او زه لومؤنی مسلمان يم، ايګ ربه! د ستا له لوري ستا په کرم دا (قرباني) د محمد (ص) او د هغه د امت له لوري ستا لپاره ده، د الله په نامه، الله اکبر)) دا ييګ وويل او چؤه ييګ ورباندیګ راکش کؤه. رسول الله (ص) امر کؤيدی چيګ ذبح بايد په شګيګ طريقيګ سره وشي، هر خګوك چيګ ذبح کوي او يا خګوك وژني (قصاقصوي ييګ) بايد په غوره طريقيګ ييګ ذبح کؤي او فرمايلي ييګ دي چيګ الله تعالی په هر خګه کيګ د نيکة امر کؤيدی. د رسول الله (ص) سنت دا وُ چيګ پسه د يوه سؤي او د هغه د فاميل له پلوه د قربانة لپاره کافي دی.

د عقيقيګ په اؤه د رسول الله (ص) لارشګوونيګ

په (الموطا) کيګ راغلي چيګ له رسول الله (ص) نه د عقيقيګ په اؤه پوشګتنه وشوه، رسول الله (ص) وفرمايل: ((لا أحب العقوق: زه عقوق (نافرماني) نه خوشګوم)) لکه چيګ د عقوق نوم به د رسول الله (ص) نه خوشګيدو. عائشه (رض) له رسول الله (ص) نه په صحيح حديث کيګ روايت کوي فرمايی: ((عن الغلام شاتان و عن الجارية شاة: بايد د هلك لپاره دوه پسونه او په نجلة يو پسه

حلال شي)). همدا راز فرماييګ: ((كل غلام رهينة بعقيقته، تذبح عنه يوم السابع، و يحلق رأسه و يسمى: هر ماشوم تر خپليګ عقيقيګ پوريګ تؤلى دى، هغه عقيقه چيګ په اوومه ورحګ ييګ بايد ذبح شي، او په همديګ (اوومه) ورحګ ييګ سره خرييل او نوم ورباندیګ ايشګودل كيږي)). رهن په عربى ژبه كيګ بند او تؤل كيدو ته وايي، يعنى هر ماشوم تر هغيګ پوريګ د خپل مور او پلار له شفاعت نه محبوس او منع شويدى، تر خګو عقيقه ييګ وشي خګه ورباندیګ حلال شي، د حديث ظاهر پديګ دلالت كوي چيګ ماشوم له هغه خير نه محبوس دى چيګ دده لپاره ييګ اراده شويده، او حديث دا نه افاده كوي چيګ هغه ديګ د عقيقيګ د نه كولو له امله په آخرت كيګ معاقبه او تعذيب شي.

كيداى شي ماشوم د مور او پلار د تفريط له امله له خګه خير نه محروم شي مثلا كه مور او پلار د جماع په وخت (بسم الله) و نه وايي نو لدينه پيدا كيدونكى ماشوم به له خير نه بيګ برخيګ كيږي.

ابو داوُد له جعفر بن محمد بن علي بن حسين بن علي (رض) نه روايت كوي چيګ رسول الله (ص) د حسن او حسين (رض) د عقيقو د ذبح كولو په وخت كيګ فرمايلي: د قابليګ كور ته د پسه يوه پشګه واستوئ تاسيګ ييګ هم غوشګه وخورئ، نورو ته ييګ هم وركؤئ او هأوكي ييګ مه ماتوئ.

ميموني وايي: مونږ پديګ كيګ خبريګ كولى چيګ پر ماشوم په خګو ومه ورحګ نوم كيشګودل كيږي؟ ابو عبدالله وويل: له انس (رض) نه روايت دى چيګ په دريمه ورحګ بايد په ماشوم نوم كيشګودل شي، خو سمره وايیګ چيګ په اوومه ورحګ نوم ورباندیګ ايشګودل كيږي.

د نومونو په هكله د رسول الله (ص) لارشګوونيګ

له رسول الله (ص) نه ثابته ده چيګ فرمايي: ((إن أخنع اسم عندالله (عزوجل) رجل تسمى ملك الاملاك لا مالك إلا الله: د الله تعالى په نزد تر تګولو ذليل، حقير او بد نوم هغه دى چيګ كوم خګوك شاهنشاه ونومول شي، له الله تعالى پرته بل مالك او واكدار نشته))، همدا راز ثابته ده چيګ رسول الله (ص) فرمايي:

((إن أحب الاسماء إلى الله عبدالله و عبدالرحمن و أصدقها حارث و همام و أقبحها حرب و مرة: د الله تعالى په وؤانديګ تر تګولو غوره نومونه عبدالله او عبدالرحمن دي تر تګولو رشګتوني نومونه حارث او همام دي، او تر تګولو بد او قبيح نومونه حرب او مره دي)) همدا راز رسول الله (ص) فرمايلي: ((لا تسمين غلامك يسارا ولا رباحا و لا نجيحا و لا أفلح، فإنك تقول: أثم هو؟

فلا يکون، فيقول: لا : په خپل زوی د يسار، رباح، نجيح او افلح نومونه مه إده، ځکه کله به ته وايېګ چيګ يسار يا افلح..... هلته شته؟ هغه که هلته نه وي نو درته وايېګ به، نه، (لا أفلح) يعنی هغه ديګ افلح يا نجيح يا.... نه وي دلته دا لفظ (لا أفلح)، افلح نشته او افلح ديګ نه وي، دواړه معناويګ افاده کوي)) په صحيح روايت سره له رسول الله (ص) نه ثابته ده چيګ هغه د يويګ ميرمنيګ نوم چيګ (عاصيه) نوميدله په (جميله) بدل کؤ او ورته وييګ فرمايل: ته جميله يېګ، همدا راز د جويريه (رض) نوم (بره) وُ چيګ رسول الله (ص) ، په (جويريه) بدل کؤ، زينب بنت ام سلمه وايی: رسول الله (ص) پديګ نوم (بره) سره له ځګان نومولو نه نهی کؤيده فرمايلي يېګ دي: ((لا تزکوا أنفسکم، الله أعلم بأهل البر منکم: ځګانونه مه تزکيه کوئ، الله تعالی ستاسيګ نيکو کاران له تاسو نه ښګه پيژني))، رسول الله (ص) د ابي الحکم نوم هم په شريح بدل کؤيدی، ځګکه حکم د الله تعالی له اسماء الحسنی ځګخه يو نوم دی، د ا صرم (ريبل او قطع شوي) نوم يېګ په زرعه (کشګت) او د حزن نوم يېګ چيګ د ابن المسيب نيکه وُ په سهل بدل کؤی، خو نوموؤی و نه منله او ويل يېګ چيګ سهل تر پشګو لانديګ او توهيندليګ شي او د حزن معنی سخته رسة ده.

ابو داود وايېګ: نبي (ص) د عاص، عزيز، عتله، شيطان، حکم، غراب، حباب، شهاب نومونه بدل کؤي، شهاب يېګ په هشام، حرب يېګ په سلم تبديل کؤی وُ، (مضطجع تګيتګ او پروت)) يېګ په منبعث (پورته کيدونکی) او يوه تګوتګه ځګمکه چيګ عفره نوميدله هغه يېګ په خضره (شنه) نوم ونوموله، د شعب الضلاله نوم يېګ په شعب الهدايه او د بنو مغويه نوم يېګ په بني رشده بدل کؤ.

خګرنګګه چيګ نومونه د معناوو قالبونه او هر نوم پر خپله معنی دلالت کونکی دی، نو د حکمت غوښګتنه دا ده چيګ بايد د نوم او معنی تر منځګ ارتباط او تناسب موجود وي، او نه ښګايي معنی له نوم نه پردة وي، دا د حکمت تقاضا نه ده، او واقعيت هم د همديګ په خلاف دلالت کوي، خګرګګنده ده چيګ نومونه په مسمياتو اغيزه لري، او هر مسمی په نيکة او بدة (حسن او قبح) دروند والي او سپکوالي، لطافت او کثافت کيګ له خپل اسم نه اغيزمن او متاثر کيږي، يو شاعر وايی:

و قَلّ أن بصرت عيناك ذا لقب
إلا و معناه إن فكرت في لقبه

ترجمه: أير کم داسی پيښګيږي چيګ ته د کوم لقب خاوند ته نظر وکؤيګ او په لقب کی يېګ معنی ونه موميګ، خو پديګ شرط چيګ غور وکؤيګ.

رسول الله (ص) به ښګه او غوره نوم خوښګاوه، او امر يېګ کؤی وُ چيګ که ځګوك ځګه خبر ورته

راوؤي، نو باید خبر راوؤونکی د ښګه نوم او نوراني مخ درلودونکی وي، او دا ییګ عادت وْ چیګ په خوب او ویشګه کیګ به ییګ د نوم مطابق معنی اخیستله، یو حګل ییګ خوب ولید چیګ له خپلو اصحابو (رض) سره د عقبه بن رافع په مینه کیګ دی، هلته د بن طاب له خرماوو نه رطب (تازه خرما) ورته راوؤل شوی، رسول الله (ص) دا خوب داسیګ تعبیر کؤ چیګ په دنیا کیګ بری او وروستهٔ بر لاسي دوی لره ده او په آخرت کیګ هم لوؤیګ درجیګ د دوی دي او هغه دین چیګ الله تعالی د دوی لپاره غوره کؤی دی، هغه بریالی، مکمل، رسیدلی او نیکمرغه دی. او د حدیبیګ په ورحګ چیګ د قریشو له خوا سهیل د استازیګ په حیث ورته راغی، نو دا ییګ داسیګ تاویل کؤ چیګ کار آسانه شو، سهیل راغی، نو کار به مو آسانه شي. یو حګل ییګ امر وکؤ چیګ خګو کسان دیګ د میإو لوشلو ته حګانونه تیار کؤي یو تن پورته شو، پوشګتنه ییګ ورنه وکؤه نوم د خګه دی؟ هغه وویل: مره، رسول الله (ص) ورته وفرمایل: ته کیګنه، بل کس پاخګید، له هغه نه ییګ هم د نوم پوشګتنه وکؤه، هغه وویل: فکر کوم زما نوم حرب دی، هغه ته ییګ هم وویل: کیګنه، دریم پاخګید، د نوم پوشګتنه ییګ ورخګخه وکؤه هغه وویل: زما نوم یعیش دی، رسول الله (ص) ورته وفرمایل: لاؤ شه او ته میإي را ولوشه (لدینه د رسول الله (ص) هدف دا وْ چیګ امت ییګ دا أول خراب او قبیح نومونه غوره او انتخاب نکؤي) کیدای شي حګنیګ دا ګګمان وکؤي چیګ پدیګ کی د بدشګګونهٔ تصور وْ، نه دلته د بدشګګونهٔ تصور نشته، رسول الله (ص) بد فالي یا بد شګګوني رد کؤیده، او دا تصور نه کیإي چیګ هغه دیګ دا نومونه په بد شګګونی نیولی وي).

رسول الله (ص) هغه حګایونه هم نه خوشګول چیګ د خرابو او ناوؤه نومونو درلودونکي وو، یو حګل د دوو غرونو تر منحګ تیریده، پوشګتنه ییګ وکؤه، نومونه ییګ خګه دي؟ ورته وویل شول د یو غره نوم فاضح او د بل نوم مخزي دی، نو رسول الله (ص) فورا لاره بدله کؤه او په بله ورنه وګګرحګید.

او خګرنګګه چیګ د نومونو او مسمیاتو تر مینحګ د روح او جسم، د شیانو د قالبونو او حقیقت په شان ارتباط، اؤیکیګ او تناسب وجود لري، نو عقل او د عقل خاوندان کولی شي دا ارتباط درک کؤي کله چیګ مسمی وګګوري کیدای شي په نوم ییګ پوه شي، او چیګ نوم ییګ وپیژني کیدای شي د مسمی حقیقت ییګ درك کؤي، ایاس بن معاویه او یو شمیر نور کسان داسیګ وو چیګ خګوك به ییګ ولید، نو ویل به ییګ شاید نوم ییګ دا او یا دا .... وي، بالکل صحیح اندازه به ییګ لګګوله، غلطي به ییګ نه کوله. یو حګل عمر (رض) له یوه سؤي نه د هغه د نوم پوشګتنه وکؤه، هغه ورته وویل: جمره (سکروتګه)، عمر (رض) ورته وویل د پلار نوم دیګ خګه دی؟ هغه وویل پلار میګ شهاب (لمبه) نومیإي، عمر (رض) ورنه وپوشګتل چیرته اوسیإیګ مینه دیګ چیرته ده؟ ده ورته وویل په حره النار (د اور په ګګرمهٔ) کیګ، بیا ییګ ورته وویل کور دیګ په کومه سیمه کیګ دی؟ ده حګواب ورکؤ په ذات لظی (په لمبو) کیګ، عمر (رض) ورته وویل لاؤ

شه، کور دېګ سوځېدلی دی، راوي وايي: هغه سوځي چېګ لاؤ، همداسېګ شوي وو، کور ېېګ اور اخيستی و. لکه مخکېګ مو چېګ ووېل رسول الله (ص) خپل امت ته امر کؤېدی چېګ غوره نومونه کېږدي، فرمايلي ېېګ دي، شګه نومونه غوره کؤی، د قيامت په ورځګ به پخپلو نومونو رابلل کېږئ.

پدېګ کېګ غور وکؤه چېګ د رسول الله (ص) له صفاتو او عاداتو نه ځګنګګه د هغه مبارك دوه نومونه احمد او محمد مشتق شويدي، دا دواؤه ېېګ له صفاتو سره مطابق او مناسب دي، او ځګرنګګه چېګ د نيکو، ستايل شويو صفاتو او زياتو فضايلو درلودونکی وُ، نو په احمد او محمد نومول شوی، وګګورئ رسول الله (ص) خپل دښګمن ابو الحکم ته د ابو جهل نوم يا لقب ورکوي، الله تعالی عبدالعزی ته د ابو لهب لقب ورکوي ځګکه ځګای ېېګ دوزخ او لمبی دي. رسول الله (ص) چېګ مدينېګ ته هجرت وکؤ، نوم ېېګ يثرب وُ رسول الله (ص) ېېګ نوم په (طيبه) بدل کؤ، تر ځګو د تثريب (تخريب) مفهوم ورنه ختم شي، او بيا همدا سيمه په مدينه منوره و نومول شوه ځګکه د رسول الله (ص) په وجود او نور مبارکه او روښګانه شوېګ ده.

ځګرنګګه چېګ شګه او غوره نوم د مسمی د حسن او غوره والي غوښګتنه کوي، رسول الله (ص) به ځګينو عربي قبيلو ته ويل: ای بني عبدالله! الله تعالی ستاسېګ او ستاسېګ د نيکونو لپاره غوره نومونه درکؤيدی، نو تاسېګ هم غوره لاره انتخاب کؤئ، وګګورئ ځګرنګګه ېېګ پدېګ شګی طريقېګ سره د الله تعالی عبوديت ته رابلل.

لږ د بدر د غزا او پېګېګ د شپږو هغو کسانو په نومونو کېګ غور او فکر وکؤئ چېګ له جګګؤيېګ نه مخکېګ د مقابلېګ ميدان ته وؤانديګ شوي وو، دری د کفر او دری نور د اسلامي لښګکر له خوا، د کفر له لوري نه وليد چېګ معنی ېېګ ده نوی زېږيدلی، دا پر کمزورۀ دلالت کوي، بل شيبه وُ چېګ زاؤه ته وايي، دا هم وروستۀ او د پای مرحله ده او دريم عتبه وُ چېګ د لويدو معنی لري او يا تر عتاب لانديګ راغلی، خو مقابلېګ ته ېېګ علي ، ابو عبيده او الحارث (رض) راوتلي وو، علي د لوؤ ، او ابو عبيده د بنده، بندګګۀ، او حارث د کوشش او کرهنګېګ، يا هځګېګ معنی درلوده، نو نتيجه دا شوه دری واؤه مسلمانان چېګ نومونه ېېګ هم غوره وو بريالي شول او دری واؤه کفار ېېګ ستۀ کؤل له همدېګ ځګايه ده چېګ الله تعالی هغه نومونه خوښګوي چېګ پر غوره مواصفاتو دلالت کوي، پدېګ اساس عبدالله او عبدالرحمن له عبدالقادر او عبدالقاهر او نورو نه غوره دي، ځګکه په (عبدالله) کی سوچه بندګګي ده د رب او بنده تر منځګ د سوچه بندګګۀ اؤيکېګ دي او په (عبدالرحمن) کېګ د بنده او رحمان رب تر منځګ رابطه ده.

د الله تعالی د رحمت له مخېګ بنده پيدا کېږي او وده کوي، د ژوند هدف ېېګ دادی چېګ يوازېګ د همغه خالق بندګګي وکؤي، په محبت، خوف (ويره) او رجاء (هيله) کېګ شريك ورسره و نه نيسي، ځګرنګګه چېګ هر بنده په اراده سره متحرك دی، او نيت د اراديګ پيل دی او د

ارادیگ په اساس کر کیله او کسب تر سره کیږي، نو ځکه تر ټولو رښتوني نومونه همام (ارده کونکی) او حارث (بزګر) دی، او ځرنګه چیګ رښتوني او حق پاچا یوازیګ الله دی، نو د الله تعالی په وړاندیګ تر ټولو غوره او متواضعانه نوم عبدالله، او تر ټولو بد او ناوړه نوم شاهنشاه دی.

ځکه له الله تعالی پرته هیڅوک د حقیقي پاچاهۍ خاوندان ندي، رښتوني او حقیقي پاچا یوازیګ الله دی، نو بنده شاهنشاه نه شي کیدلی، دا نوم باطل او مردود دی، ځګینو علماوو قاضي القضاه او سیدالناس هم همدا أول بللي دي، ځکه سید الناس یوازیګ رسول الله (ص) دی او بس.

ځرنګه چیګ د حرب (جنګ) او مره (تریخوالی) نومونه په زړه شګه نه لګیږي، نو ځکه دا نومونه ناوړه بلل شویدي، په همدیګ ترتیب سره حنظله، حزن او دیته ورته نور نومونه. او ځرنګه چیګ نبیان او رسولان (ع) د غوره او نیکو اخلاقو درلودونکي وو، نو نومونه ییګ هم له ټګولو نه غوره او نیك دي، له همدیګ کبله رسول الله (ص) خپل امت ته توصیه کړیده چیګ د انبیاوو (ع) نومونه غوره کړي، ابو داود روایت کوي رسول الله (ص) فرمایلي ((تسموا بأسماء الأنبياء: ځګانونه د انبیاوو (ع) په نومونو ونوموئ)) که پدیګ کیګ هیڅګ نوره ګګټګه نه وی یوازي دا ګګټګه ییګ کافي ده چیګ نوم په مسمی سره یادیږي او د خپلیګ مقتضی غوښګتنه کوي.

او دا چیګ نهی شویده ماشوم باید په یسار او ورته نوم و نه نومول شي، ددیګ علت بل څګه دی او علت ییګ په حدیث کیګ ذکر شویدی فرمایي: ((فإنك تقول أثم هو: آیا هغه (یسار....) هلته شته، نو درته وایيګ به نه یسار (آساني) نشته.... نه پوهیږم چیګ دا لفظ د حدیث دی او که په حدیث کیګ ور زیات شویدی. داسیګ ښګکاري چیګ ګګویا دا نومونه د بدشګګونۀ سبب کیږي، او بدشګګونی د هغه چا ده چیګ بدشګګوني کوي، په هر حال رسول اکرم (ص) نه دي غوښګتی امت ییګ حتی ناوړه شیان واوري، او له هغو اسبابو نه ییګ منع کړیدي چیګ د ناوړه شیانو د اوریدلو سبب کیږي، یعنی که څګوك د یسار پوښګتنه وکړي نو هسیګ نه چیګ څګوك ورته ووایيګ یسار نه بلکه اعسر (سخت) شته، یا یسار نشته، یایيګ څګوك ضد او مخالفه معنی ورنه واخلي ورته ووایيګ دا یسار نه بلکه اعسر دی، یا نجیح، رباح او نور چیګ د نجیح ضد ناکام او د رباح ضد فاسد دی، او یا دا چیګ هسیګ نه د داسیګ کس نوم یسار کیښګودل شي چیګ هغه یسار نه بلکه اعسر الناس وي، یا نجیح د همیشني ناکام او رباح د زیان کار لپاره استعمال او کیښګودل شي، چیګ پدیګ صورت کیګ به د دروغ ویلو ارتکاب کیږي. شاعر وایي:

سموك من جهلهم سديد   والله ما فيك من سداد

(ترجمه: له خپل جهل نه ییګ سدید (محکم) نوم درباندیګ ایښګی، قسم په خدای که په تا کیګ د سداد نښګه قدریګ هم وي)

او دا لکه د هغه مدحيګ او ستاينيګ په شان ده چيګ په حقيقت کيګ د ستايل شوي لپاره ذم او توهين وي پداسيګ خګه سره ستايل چيګ وجود پکيګ ونلري، په واقع کيګ ستايل نه بلکه ذم او بد ويل دي.
خګوك چيګ په کوم صفت سره وستايل شي، خلك د همغه صفت هيله او تقاضا ورنه لري، نو چيګ هغه پکيګ و نه موندل شي دا مدح په ذم بدله شوه، او که دا مدحه ييګ نه واى شوى، نو دا مشکل به نه وْ، د خلکو تر نظره به تګيتګ نه راته، او بله مساله داده چيګ يو خګوك که د نوم له امله حګان د همغه اسم د صفت درلودونکى وکګنګي، پديګ سره ييګ کګويا د حګان تزکيه وکؤه لکه د بره نوم، نو له همديګ کبله او دديګ لپاره چيګ خګوك د حګان تزکيه پخپله ونکؤي د بره، رشيد ، مطيع، طائع او ..... نومونه ايشګودل مکروه دي.
او دا چيګ آيا کفار پديګ نومونو سره نومول کيداى شي او که خګرنکګه؟ پديګ هکله بايد ووايو چيګ هيخګ جواز نلري، دوى پديګ نومونو سره وبلل شي.
کنيه: کنيه يو أول تکريم او عزت دى، رسول الله (ص) صهيب ته د ابو يحيى، علي (رض) ته د ابو تراب او د انس کشر ورور ته د ابو عمير کنيه نومونه ورکؤي وو. د رسول الله (ص) سنت دا وْ چيګ هر چا ته اولاد به ييګ درلود او که نه کنيه نوم ورکاوه او له ابو القاسم نه پرته ييګ له بل هيخګ کنيه نوم نه نهى نده کؤى، او د ابو القاسم کنيه نوم په هکله علماء اختلاف لري، حګينو ويلى دي چيګ هيخګوك نشي کولى يا په مطلقه توګګه روا نده خګوك حګانته د ابو القاسم کنيه نوم غوره کؤي، او په بل قول کيګ ويل شوي چيګ دا جواز نلري خګوك د محمد نوم او ابو القاسم کنيه دواؤه سره جمع کؤي يعنيګ دواؤه نومونه په حګان کيږدي، دا جمع روا نده او پديګ اؤه په ترمذي کى يو حديث شريف روايت شوى او امام ترمذي د صحيح درجه هم ورکؤيده، په بل قول کى ويل شوي چيګ د محمد او ابو القاسم تر منحګ جمع هم روا ده، او دليل ييګ د علي (رض) دا قول دى چيګ ويلى ييګ دي (له رسول الله (ص) نه ييګ پوشګتنه کؤيده: که له تانه وروسته ميګ زوى پيدا شو، آيا کولى شم ستا په نوم (محمد) ييګ ونوموم او ستا کنيه (ابو القاسم) نوم ورکؤم؟ رسول الله (ص) ورته فرمايلي دي: هو، کولى شيګ) دا حديث هم امام ترمذي صحيح بللى دى، او بل قول دا دى چيګ وايي: لدينه منع د رسول الله (ص) تر حيات يا ژوند پوريګ مختصه وه، او له رحلت نه وروسته باك نلري يعنى کيداى شي اوس د يوه تن نوم محمد او کنيه ييګ ابو القاسم شي. صحيح خبره داده چيګ د رسول الله (ص) په نوم نومول روا دى خو په کنيه نوم (ابو القاسم) سره ييګ حګان نومول جواز نلري او د رسول (ص) په ژوند ييګ نهى سخته او کلکه وه ، همدا راز د نوم او کنيه جمع کول ييګ هم روا ندي او د علي (رض) د حديث د صحت په هکله خبره شته، ملاحظه ورباندىګ موجوده ده، او امام ترمذي پر احاديثو په حکم کولو کيګ له تساهل نه کار اخلي. او بله دا چيګ علي (رض) وايي، چيګ رسول (ص) دا اجازه يوازيګ ماته کؤيده، يعنى مطلب دا چيګ د نورو

لپاره د منعی امر باقي دی. او دا حدیث چیګ له عائشیګ (رض) نه روایت شوی دی ((ما الذي أحل اسمي و حرم كنيتي: دا خګه اویا خګوك دي چیګ زما په نوم سره نومول ییګ حلال کؤي او زما کنیه ییګ د نورو لپاره حرامه کؤیده) مطلب دا چی په دواؤو سره حګان نومول روا دي، خو دا حدیث غریب دی او د صحیح حدیث په مقابل کیګ د اعتبار وؤ نه بلل کیږي.

یو شمیر علماوو دا هم مکروه بللیګ چیګ خګوك د ابو عیسی کنیه نوم غوره کؤي، خو نورو علماوو ییګ د جواز حکم کؤیدی، ابو داود له زید بن اسلم نه روایت کؤی چیګ عمر (رض) خپل هغه زوی وواهه چیګ د ابو عیسی کنیه نوم ییګ حګانته غوره کؤی وُ، همدا راز مغیره هم د حګان لپاره د ابو عیسی کنیه غوره کؤه، نو عمر (رض) ورته وویل: آیا درته کافي نده چیګ ابو عبدالله دیګ کنیه نوم وي؟ ده ورته وویل: رسول الله (ص) دا کنیه نوم راکؤی دی، عمر (رض) ورته وویل: رسول الله (ص) ته الله تعالی مخکینة او وروستنة تګولیګ ګګناویګ بشګلیګ دي، خو موناِ هسیګ نه یو موناِ په پریشانة کیګ یو، نو لدینه وروسته مغیره تر مرګګه ابو عبدالله کنیه نوم استعمالاوه.

رسول الله (ص) لدینه هم نهی کؤیده چیګ عنب (انګګورو) ته کرم (انګګور) وویل شي فرمایلی ییګ دي کرم د مؤمن زؤه دی، او دا حګګه چیګ د کرم لفظ په زیات خیر او ګګتګیګ دلالت کوي، (نو دا باید د انګګورو ونه نه بلکه د مؤمن زؤه وي حګګه چیګ د انګګورو ونه په واقعیت کیګ هسیګ نده). بل حګای ییګ فرمایلي دی: پام چیګ اعراب (کوچیان) ستا د ماسختن د لمانحګه نوم (عِشاء) دربانديګ بدل نکؤي. ددیګ لمانحګه نوم العِشاء دی، خو دوی ورته عتمه (تیاره) ویله او په بل حدیث کیګ ییګ فرمایلي دی: ((لو يعلمون ما في العتمة و الصبح لأتوهما و لو حبوا: که دوی په هغو برکت او خیر خبر وای چیګ د ماسختن او سهار په لمونحګونو کیګ شته، نو حتما به ورته راتلی که په سینه یا خاپوؤو هم وای)) پدیګ اساس صحیح خبره داده چیګ د عتمه له نوم نه ییګ په مطلقه توګګه نهی نده کؤیګ بلکه مطلب ییګ دا وُ چیګ باید د عِشا نوم په کلي توګګه هیر نشي او ونه غورحګول شي، حګګه لازمه ده چیګ د عباداتو هغه نومونه باید وساتل شي، کوم چیګ الله تعالی ورکؤیدي، دا نومونه باید هیر نه کؤل شي، متاسفانه متاخرین یا وروستي مسلمانان پدیګ أول یو شمیر اشتباهاتو کیګ لویدلي چیګ له امله ییګ مشکلات او فساد هم رامینحګته شویدی.

رسول الله (ص) د اختر په ورحګ لومؤی لمونحګ کؤی، بیاییګ قرباني کؤیده. او د اوداسه په وخت کیګ به ییګ شروع له مخ نه کوله، بیا به ییګ لاسونه مینحګل، بیا به ییګ د سر مسح کوله او وریسیګ به ییګ پشګیګ مینحګلی، د وؤوکي اختر په ورحګ به ییګ صدقه فطر له لمانحګه نه مخکیګ ورکوله، او دلیل ییګ د الله تعالی دا حکم وُ چیګ فرماییګ:

((قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى (۱۴)وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى))(الاعلى:۱۴-۱۵)
ترجمه: [په تحقیق برى مونډلیگ په مراد رسیدلی دی هغه څگوك چیگ پاك شوی دی (په ایمان سره له معاصیو)، او یاد ییگ کړ نوم د رب خپل (په تکبیر سره) بیا ییگ لمونحگ وکړ (چی نشگه د اسلام ده)]. او نور دا أول مبارك آیتونه.

د الفاظو د غوره کولو په اوه د رسول الله (ص) لارشگوونیگ

رسول الله (ص) به خپل امت ته پخپلو خبرو او خطبو کیگ تر تگولو غوره او لطیف الفاظ استعمالول، له ناوۀه سختو او بدو کلماتو څگخه به ییگ حگان لیریگ ساته، رسول الله (ص) په خبرو کیگ فاحش، متفحش، چتگي چیغیگ وهونکی او سخت نه و، دا ییگ هم نه خوشگوله چیگ شریف او غوره الفاظ د هغه چا لپاره وکاروي چیگ د شرف اهل به نه وۀ، لکه چیگ د شگو خلکو لپاره ییگ د ناوۀه الفاظو استعمالول نه خوشگول. لومړی دا چیگ شریف لفظ باید رذیل سړي (انسان) ته استعمال نشي، مثال ییگ دا دی چیگ رسول الله (ص) منافق انسان ته د سید او سردار له ویلو نه نهی کړیده، انگگورو (عنب) ته د کرم کلمه استعمال نشي، لدینه ییگ هم منع فرمایلیگ ده چیگ ابو جهل ابو الحکم وبلل شي همدا راز ییگ د یوه صحابي نوم له ابو الحکم نه په ابو شریح اړولی دی او فرمایلي ییگ دي: ((یوازیگ الله تعالی حکم دی، او تگول حکم او واکمني ده لره ده)) غلام او مرییگ ییگ لدینه منع کړیدی چیگ خپل خاوند یا بادار ته ربي ووایي، غوره داده چیگ غلام خپل بادار ته سید یا معلم ووایي، همدا راز بادار باید خپل غلام ته د ((عبدي – امتي: زما بنده او زما وینحگیگ)) لفظ استعمال نکړي، بلکه غوره دا ده چیگ د فتاي و فتاتي او غلامي: زما حگوانه! زما نجلة او یا زما غلامه لفظ ورته استعمال کړي.
رسول الله (ص) هغه کس ته چیگ ادعا ییگ کوله طبیب دی وفرمایل: ((أنت رفیق و طبیبها الذي خلقها: ته ییگ ملکگری او دوست ییگ، طبیب ییگ هغه ذات دی چیگ پیدا کړیگ ییگ ده)) یو شمیر جاهلان هغه کافر ته چیگ څگه اندازه طبیعي علم لري حکیم وایي.
یو حگل یوه تن پخپله خطبه کیگ داسیگ جمله استعمال کړه ((و من یعصهما فقد غوی: یعنی چاچیگ د الله او رسول (ص) له امر نه سرکشي او سرغړونه وکړه، نو په تحقیق سره چیگ ییگ لاریگ شو)) دلته الله او رسول الله (ص) ته د تثنییگ ضمیر استعمال شوی دواړه په یوه ضمیر سره ذکر شویدي دیگ خطیب ته رسول الله (ص) وفرمایل: ((بئس الخطیب أنت: ته أیر بد خطیب ییگ)).

رسول الله (ص) فرمايلي دي داسې مه وايئ: ((ما شاء الله و شاء فلان: څه چې د الله تعالى او فلاني اراده او خوښه وي)) ديته ورته الفاظ چې د شرك بوى ورنه راځي دا دي چې وويل شي ((أنا بالله و بك: زه په تا او خداى پورې تړلى يم)). ((أنا في حسب الله و حسبك: زما لپاره خداى او ته كافي ياست))، ((ما لي إلا الله و أنت: زه له الله او تا نه پرته بل څوك نلرم))، ((أنا متوكل على الله و عليك: زما ډېر پر خداى او تا باندې توكل وي)) ((هذا من الله و منك: دا د الله تعالى او ستا له لوري ده))، او ((والله و حياتك: قسم په خداى او قسم ستا په ژوند)) دا أول الفاظ او جملې له خداى تعالى سره د شريك نيولو معنى وركوي، او لدينه په أير تاكيد سره نهى شويده، او دا الفاظ له (ما شاء الله و شئت) نه أير بد او ناوړه دي، خو كه داسې وويل شي: ((أنا بالله، ثم بك: زه تر الله او وروسته تر تا پورې تړلى يم)) ((ماشاء الله ثم شئت: څه چې د الله تعالى او وروسته ستا اراده وي)) نو دا بيا جواز لري، تحريم او كراهيت پكې نشته لكه چې د درېو كسانو د واقعې په حديث كې راځي: ((لا بلاغ لي اليوم إلا بالله ثم بك)) نن زما لپاره له الله او بيا له تا(نه پرته بله د مرستې مرجع نشته.

دوهم أول دا دى چې د ذم او قبحې الفاظ د داسې كسانو او شيانو لپاره استعمال شي چې هغه د قبحې او ذم وړ نه وي لكه چې رسول الله (ص) دهر ته له بد، رد ويلو نه نهى كړيده او فرمايلى يې دي دهر ته بد مه وايئ ځكه الله تعالى دهر دى، او دهر ته بد ويلو كې درى مفاسد دي:

١. يو دا چې داسې څه ته بد ويل دي چې هغه د بد ويلو وړ ندى.

٢. دهر ته بد ويلو كې د شرك احتمال شته ، ځكه څوك چې دهر ته بد، رد وايي دا به يې ګمان وي چې (دهر: زمانه) د خير او شر، ګټې او زيان واك او قدرت لري، او بله دا چې ګويا دا دهر ظالم دى، زمانې ته د بد ويلو أير مثالونه په اشعارو او د جاهلانو په اقوالو كې موندل كېږي.

٣. دلته اصلا بد ويل د هغو افعالو فاعلينو ته راجع كېږي چې انسان ورنه ناراضه كېږي، حال دا چې كه حق د دوى د هوى او هوس پيروي وكړي، نو فساد خورېږي او كه حالات د دوى مخالف واقع شي، نو ګويا ځمكه او آسمان په بل مخ چپه شول بد ، رد ورته وايي، او كه همدا افعال د دوى له هوى او هوس سره برابر وي، نو بيا د دهر يا زمانې صفت او ستاينه كوي.

رسول الله (ص) د (تعس الشيطان: شيطان دې هلاك شي) جملې له استعمال نه هم نهى كړې ده ځكه پدې سره شيطان د لوية احساس كوي او دومره لوى شي لكه كور او وايي چې ما پخپل زور ماتې وركړه، بلكې مسلمان بايد (بسم الله) ووايي، د (بسم الله) په ويلو سره شيطان

وؤوکی کیږي، دومره وؤوکی شی لکه مچ، په بل حدیث کیګ راځګي: بنده چیګ شیطان ته بد ووایي، لعنت وربانده وکؤي، نو ورته وایي ته خو پر ملعون شوي لعنت وایی، همدیته ورته دا قول دی: (أخزی الله الشیطان: خدای تعالی دیګ شیطان وشرموي)، (و قبح الله الشیطان: الله تعالی دیګ شیطان بد او قبیح وکګرځوي)، پدیګ أول کلماتو سره شیطان خوشالیږي او وایيګ : بنی آدم پدیګ پوه شو چیګ ما پخپل قوت سره زیان ور ورساوه، او همدا مفکوره او تصور د شیطان پیروۀ ته لاره هواره وي، له همدیګ کبله رسول الله (ص) فرمایلي دي که چاته شیطان خګه زیان ورساوه، اغوا ییګ کؤ، نو الله تعالی دیګ یاد کؤي، د الله تعالی ذکر دیګ وکؤي، له الله تعالی نه دیګ پناه وغواؤي، دا د بنده لپاره أیره ګکتګه لري او د شیطان د قهریدو سبب کیږي او أیره سخته وربانديګ تمامیږي. دا هم ممنوع ده چیګ خګوك ووایيګ: زما نفس خبیث او مردار شویدی، یعنی (خبثت نفسي) دیګ نه وایيګ بلکه وایي دیګ چیګ (قست نفسي: نفس میګ سخت شوی)، که خګه هم د دواؤو الفاظو معنی یوه ده یعنی زما نفس خراب شوی، اخلاق ییګ خراب شوي، خو رسول الله (ص) د (خبث) لفظ ندی خوشګ کؤی ځګکه پدیګ لفظ کیګ أیر قبح او بدي پرته ده.

همدا راز رسول الله (ص) لدینه نهی کؤیده چیګ خګوك د کوم کار له سرته رسیدو، او یا کوم کار له نه کیدو نه وروسته ووایي چیګ (لوفعلت...) که داسیګ او داسیګ میګ کؤی وای.... رسول الله (ص) فرمایي پدیګ سره ته شیطان ته دروازه پرانیزیګ، نو لدینه ییګ منع کؤیده او بندګګانو ته ییګ لدینه غوره کلمات شګودلي دي چیګ داسیګ دیګ وایي: ((قدر الله و ما شاء فعل: همدا د الله تعالی تقدیر وۀ، او خګه ییګ چیګ اراده وه همغه وشول)) ددیګ حکمت دا دی چیګ که بنده ووایي که میګ داسی کؤي وای، نو دا کار او یا دا شی به میګ له لاسه نه وای وتلی، که دا عمل میګ کؤی وای، نو دا پیښګه به نه واقع کیدله، دا هسیګ خبریګ دي چیګ هیخګ ګکتګه نده وربانديګ مرتبه، بنده نشي کولی تیر شوی کار بیرته له سره راوګګرځوي، او په (لو: کاشکي) سره شوی کار نشي بدلولی، او بله دا چیګ پدیګ کیګ دا مشکل هم شته که چیرته کار داسیګ شوی وای لکه بنده چیګ په زؤه کیګ جوؤ کؤیدی، نو بیا به هسی نه وۀلکه خګرنګګه چیګ د الله تعالی له خوا تقدیر او تګاکل شوی وۀ، او یا دا چیګ ګګویا الهي تقدیر او قضاء به ییګ بدله کؤی وه، حال دا چیګ د الهي تقدیر مخالف عمل محال او نا ممکن دی، نو د محال عمل هیله او وربانديګ غإیدل جهل، دروغ او بیګ فایدی دي، او که فرضا تقدیر دروغ و نه شمیري، لدینه په امن شي، نو د (لو: کاشکي) د لفظ په استعمال سره خو لږ تر لږه د تقدیر او تګاکل شوي عمل مخالفت کوي. که وویل شي چیګ دا شیان چیګ بنده ییګ هیله کوي او وایي که میګ داسیګ کؤي وای، کاشکي داسیګ شوي وای، نو دا هم د قدر او تقدیر اسباب دي چیګ دیګ بنده ییګ هیله کؤیده، په

ځواب کېږ ويلی شو چې دا صحيح ده چې همدا هم د تقدير حکم دی، خو دا د ناوړه او نا خوښه قدر له واقع کېدو نه مخکې کګتګه لري، او کله چې عمل تر سره شي، کار چې تمام شي بيا يې د تخفيف او بدلون چاره نشته، لاؤ دا فرصت بيا نشي اعاده کيدلی، او په دې حالت کې د بنده وظيفه دا ده چې د هغه عمل او فعل په هکله فکر وکړي کوم چې د شوي کار اغيزه پريږ کميدلی او يا دفع کيدلی شي، د محال او ناممکن کار هيله ديږ نه کوي، هغه بيا نشي اعاده کولی. الله تعالی هوښيار بنده خوښوي، او حالاتو ته تسليم شوی بنده نه خوښوي.
هوښياري څه ده؟ هوښياري دا ده چې له اسبابو نه کار او ګټګه واخيستل شي، د اسبابو کارول د خير دروازې خلاصوي، خو عجز او حالاتو ته تسليمي د شيطان دروازه پرانيزي. بنده چې له ګټګور او مفيد عمل نه ناهيلی شي، د هغه تر سره کول د ځان لپاره ممکن و نه شميري، نو بيا يې په بې اساسه او خيالي هيلو سر شي، له همديږ کبله ده چې رسول الله (ص) له عجز او تګنبلۀ نه الله تعالی ته پناه وړيږ ده، عجز (تسليمي ـ او تګنبلي) د هر أول شر او فساد کلۀ (کنجي) ده، او له همديږ دواړو نه غم او پريشاني هم پيدا کيږي ويره، بې غيرتي او بخل زيږوي، همدا راز قرض او د نورو غلبه هم له همديږ عجز او تګنبلۀ نه نشات کوي، ددې تګولو رنځګونو اصل او علت حالاتو ته تسليمي او د ګټګورو شيانو له لاسته راوړلو نه ناهيلي او تګنبلي ده، او ددې تګولو شيانو عنوان او نښګانه د (لو: کاشکي) لفظ دی، بې اساسه هيلې لرونکی بنده له تګولو نه کمزوری او بې وسه وي، د تګولو ګناهونو اصل هم عجز دی، بنده چې د اطاعت له کولو نه عاجز او ناتوانه شي، او هغه وسايل خپل نشي کړی چې له ګناه نه يې ساتي، نو ګناه کوي.
رسول الله (ص) په يوه حديث کې له همدې شيانو نه پناه غوښتې ده او په دې سره يې د شر اصل او ځګانګې بيان او توضيح کړيدي، او دا حديث آته خصلتونه په ګوته کوي، بيا هر دوه خصلتونه يو بل ته نژدې دي، رسول الله (ص) داسې فرمايي: ((أعوذ بك من الهم و الحزن – خدايه زه تا ته له غم او پريشانۀ نه پناه دروړم))، دلته (هم) او (حزن) دوه متقارب او سره نژدې لفظونه دي، ژوه ته غم له دوو لارو داخليږي، يو د ماضي او تير شوي ناوړه کار او واقعې له امله او بل له راتلونکي نه د ويګرې له امله، نو پر تير شوي کار او پيښګې غم ته حزن ويل کيږي، او له راتلونکي نه ويره او تشويش ته (هم) ويل کيږي، (حزن او هم) دواړه د بې وسۀ او عجز زيږنده ده، ځګکه ځګه چې تير شوي هغه په غم او ژړا نشي جبران او دفع کيدلی، بلکه د تير شوي کار د جبران وسيله د الله تعالی ثنا، صفت او په امر يې خوښګي ده، همدا راز د راتلونکي په اړه هم (هم: تشويش) د درد دوا نه ده، بلکه په دې صورت کې عمل او اقدام ته اړتيا ده.
او دا چې رسول الله (ص) لارښګوونه کړيده چې بنده بايد په داسې حالت کې چې يو کار يې په زړه برابر نه وي، ووايي: (قدر الله و ما شاء فعل: همدا د الله تعالی تقدير و، ځګه يې

چيګ اراده وه همغه وشول) دا هم يو أول أاأ او اطمينان دی، او خګه چيګ پر بنده راتلونکی دي هغه په غم او هم يا ويريګ سره نشي دفع کيدلی، بلکه د راتلونکي کار د دفع کولو لپاره بايد وسيله او ذريعه په کار واچوي، عجز او تګنبلي ديګ نه کوي له توکل او توحيد نه ديګ استفاده وکؤي، اقدام ديګ وکؤي، په هر خګه، خوشګ او نا خوشګ کيګ ديګ د الله تعالی په ربوبيت راضي شي، غم او پريشاني، اراده او عزم کمزوری کوي زؤه سستوي، بنده ديته نه پريإدي کګتګور کار او اقدام وکؤي، لنأه دا چيګ غم او هم أير درانه او ملا ماتونکي پيتګي دي.
د عزيز او حکيم الله حکمت دی چيګ همدا رنحګ، غم او پريشاني په هغو زؤونو کيګ حګای په حګای کوي چيګ له الله تعالی نه بيګ اعراض کؤی وي، او دا زؤونه دديګ لپاره پديګ رنحګ اخته کوي چيګ له أيرو نورو ګګناهونو نه په امن شي، او تر هغيګ پوريګ په همديګ رنحګ اخته وي تر خګو د سوچه توحيد په نور روشګانه شي، الله تعالی ته مخ کؤي، او يوازيګ همدا دديګ رنحګ دوا ده اوبس. هر خګه د الله تعالی په واك کيګ دي، الله تعالی چيګ بنده ته کوم مقام او منزلت ورکؤي هغه که هر خګنګګه وي، دا د الله تعالی د حکمت له مخيګ ورکؤل شويدی، الله تعالی پديګ سره د بنده کوم حق نه ضايع کوي، خو کله دديګ لپاره يو خګه ورنه منع کوي، تر خګو بنده د خپل رب ثنا ووايي، په وؤانديګ بيګ ذلت وکؤي او ورته تسليم شي، په عجز او انکسار سره هغه نعمت بيرته لاسته راوؤي، د الله تعالی رحمتونه بيګ شميره او حکمتونه بيګ پراخ دي، که له بنده نه خګه منع کؤي، نو همدا منع هم اصلا ورکؤه ده، د الله تعالی عذاب او عقوبت د بنده لپاره تاديب دی، الله تعالی له تګولو نه زيات پوهيإي چيګ خپله ورکؤه چاته، کله او خګه أول ورکؤي، او الله تعالی شګه عالم دی چيګ چا ته خپل رسالت سپاري:

((وَكَذَٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهَٰؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ)) ((الانعام: ۵۳)).

ترجمه: (او (لکه چيګ ازمويلي مو وو سابقه امم په اختلاف د احوالو د دوی) هم دا رنګګه ازمويلي دي مونإ حګينيګ (غنيان) د ديګ امت په حګينو (نورو فقيرانو) له پاره د ديګ چيګ ووايي (دا غنيان) آيا هم دا (خواران) فضل کؤی دی الله پر دوی په منحګ زمونإ کيګ (په هدايت سره) آيا نه دی الله شګه عالم په شکر کوونکو (په نعمت د اسلام بلکه دی، نو حګکه تفضلاً احسان پريګ کويإ).
الله تعالی د تخصيص په حالاتو او مواردو شګه عالم دی، که خګوك له الهي ورکؤيګ نه د محروميت په وخت کيګ الله تعالی ته مخ کؤي، نو همدا محرومي دده په حق کيګ ورکؤه (عطيه) ده او که خګوك له الهي نعمتونو نه د برخمن کيدو په حالت کيګ له الله تعالی نه غافل شي، نو دا حالت ورته حقيقي محرومي ده، الله تعالی مونإ ته د استقامت امر کوي، او رانه غواؤي د الله تعالی

مستقيمه لاره ونيسو، خو الله تعالى دا هم راته بيان کۈيده چيګ هيخګ خګه د الله تعالى له اراديګ پرته نشي کيدلى، الله تعالى فرماييګ:

((وَمَا تَشَاءُونَ إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ.((التکوير: ٢٩))

ترجمه: [او نه شئ قصد کولى تاسيګ (د سميګ لاريګ) مګګر هغه چيګ اراده وفرمايي الله (د قصد د تاسيګ د سميګ لاريګ) چى رب پالونکى د (تګولو) عالميانو دى].

مطلب دا چيګ رسول الله (ص) له (هم) او (حزن) نه پناه غوشګتيګ ده، دا دواۇه لفظونه سره قريب او لنأ دي. رسول الله (ص) له (عجز) او (کسل) (تګنبلة) نه هم پناه غوشګتيګ ده او دا دواۇه لفظونه هم سره متقارب دي، که بنده له نيکة، صلاح، خير او کمال نه محروم شي، ور ونه شي رسيدلى، نو دديګ علت به يا د بنده ناتواني او بيګ وسي وي چيګ ديته عجز ويل کيإي، او يا دا چيګ دديګ خير او صلاح د حاصلولو قدرت او توان به لري، خو اراده به ييګ نه کوي، او نه به ييګ غواۈي، چيګ ديته کسل يا تګنبلي وايي، لديګ دوو خصلتونو نه أير مشکلات مينحګته راحګي، او انسان له هر أول خير نه محروموي، او همدا د هر أول شر سبب کيإي. لديګ صفاتو نه له زيإيدونکو رنحګونو نه يو هم دا دى چيګ انسان د خپل بدن له کګتګيګ نه محروم شي او ديګ رنحګ ته جبن (بيګ غيرتي) ويل کيإي، همدا راز بل ضرر يا شر د مال له کګتګيګ نه محروميت دى او ديته بخل ويل کيإي، بيا له همديګ رنحګور حالت نه پر بنده نور مشکلات راحګي د نورو تسلط او واکمني ورباندىګ تپل کيإي، يوه حق غلبه ده چيګ هغه د قرض (پور) غلبه ده، او بله نا حق غلبه چيګ هغه د نورو خلکو تسلط او غلبه ده، دا تګول د عجز او کسل پايليګ او اغيزيګ دي.همدا د هغه صحيح حديث مفهوم دى، په کوم کيګ چيګ راحګي: د يوه تن په خلاف فيصله وشوه، ده وويل: (حسبي الله و نعم الوکيل: الله تعالى راته کافي دى او هغه له تګولو نه غوره وکيل او پالونکى دى) رسول الله (ص) ورته وفرمايل: الله تعالى عجز نه خوشګوي، بنده بايد له عجز نه حګان وساتي، د همت او تدبر درلودونکى وي، تا بايد له عقل او هوشګيارة نه کار اخيستى وى او که لديګ سره سره بيا له کوم مشکل سره مخ شى نو وايه: ((حسبي الله ونعم الوکيل)).

ديګ شخص تګنبلي کۈيګ وه، له عجز نه وروسته ييګ دا کلمه ويليګ وه، له عقل، تدبر او هوشګيارة نه ييګ کار نه وۀ اخيستى حګکه رسول (ص) متوجه کۈ، که ده له عقل او هوشګارى نه کار اخيستى واى، نو فيصله به ييګ په خلاف به بلکه په کګتګه واى، او که اسباب ييګ کارولي واى، خپل کوشش ييګ کۈى واى، بيا مغلوب شوى واى، برى يى نه واى په برخه شوى، نو که بيا ييګ دا کلمه يا ذکر ويلى واى، په حګاى به ييګ ويلى و او خپل اثر به ييګ کۈى واى.

ابراهيم (ع) همداسيګ کۈيدي، تګول لازم او مطلوب اسباب ييګ وکارول هيخګ أول عجز او

کسالت پیښ و نه کړ، خو بیا هم دښمن ورباندې غالب شو، په اوږ کیږ پیښ واچوه، نو ده وفرمایل: ((حسبي الله و نعم الوکیل)) نو څرنګګه چیږ دا کلمه او ذکر پخپل وخت او مناسب فرصت کیږ استعمال شو، خپل اثر پیږ وکړ.
همدا راز کله چیږ رسول الله (ص) او اصحابو (رض) ته پیښ د احد غزا نه له راګګرځیدو وروسته وویل شول:
((إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَاناً وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ)) (آل عمران: ۱۷۳)
ترجمه: [بیشکه خلك (د مکیږ) په تحقیق سره راټګول شوي دي ستاسیږ (د جنګګ) له پاره نو وویریږئ! له دوی نه (یا) په تحقیق سره ټګول کړې پیږ دی (سامان د مقابلیږ) ستاسیږ له پاره نو وویریږئ له دوی نه پس (دغو ویرولو) لا زیات کړ ایمان د دوی (یقین، زړورتوب) او وویل دوی بس دی موږ ته الله او څګومره ښګه وکیل (کار جوړوونکی) دی (الله)].
رسول الله (ص) ددیږ خبرې په اوریدو سره بیا آمادګګي او تیاري ونیوله، د دښمن مقابلې ته ورووتل، او همدا پورته یاد شوی کلمه (حسبي الله و نعم الوکیل) پیږ وویله، نو اغیزه پیږ وکړه، له همدیږ کبله ده چیږ الله تعالی فرمایي:
((وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً (۲) وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْراً)) (الطلاق: ۲-۳)
ترجمه: (او هغه څوك چیږ ویریږي له الله (ځان ساتي له معاصیو) وبه ګګرځوي ده ته یو ځای د وتلو (له دنیوي او اخروي غمونو نه) او رزق روزي به ورکړي (الله) ده ته له هغه (ځایه) چې ګګمان به نه کوي دی او هغه څوك چیږ توکل وکړي په الله باندې، نو دغه (الله) بس او کافي دی ده لره (په دواړو جهانو کیږ) بیشکه الله رسیدونکی دی امر (کار) خپل ته په تحقیق ګګرځولی ده الله هر څیز لره اندازه (نو هر څګه کیږي په تقدیر د الله سره، نو هم ده ته پکار ده سپارنه د هر کار خپل]. بل ځای فرمایي:
((وَاتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلْ الْمُؤْمِنُونَ)) (المائده: ۱۱).
ترجمه: [او وویریږئ تاسیږ (په هیرولو د نعمتونو کیږ) له الله څګخه ، او خاص په الله پس خامخا توکل دیږ وکړي مؤمنان (چیږ کافي دی په رسولو د خیر او لرې کولو د شر کیږ].
هسیږ توکل او په ژبه د ((حسبي الله)) ویل چیږ مطلوب او لازم اسباب ورسره و نه کارول شي، اسباب پریښګودل شي یوازیږ په ژبه دا قول تکرار شي، نو دا سوچه عجز او ناتواني ده که څګه هم د توکل رنګګ او بوی ولري، بنده ته نه شګایي توکل پیږ بیږ وسي او عجز وي، او نه شګایي

عجز ته توکل ووايي، بلکه توکل چيګ کوي بايد لازم اسباب تګول خپل کؤي. له همديګ حګايه دوه أليګ خلك په غلطة کي واقع شوي:

١- يوه هغه أله غلطه شويده چيګ وايي توکل پخپله او په حګانکګؤيګ توکګه يو سبب دى، دوى پديګ قول سره د هغو اسبابو رول ختم کؤيدى چيګ بايد د الهي حکمت له مقتضى سره سم کګتګه ورنه واخيستل شي.

٢- دوهمه هغه أله په غلطة روانه ده چيګ پر اسبابو تاکيد او تګينکګار کوي، خو توکل ييګ هير کؤيدى، توکل ته ارزشګت نه ورکوي.

مطلب او هدف دا دى چيګ رسول الله (ص) هر بنده ته هغه لاره شګودلى ده چيګ بنده بشپؤ کمال ته رسوي، بنده ته ييګ امر کؤيدى چيګ د کګتګورو شيانو په خپلولو کيګ زيار وباسي، هخګه وکؤي، خپل توان په کار واچوي بيا توکل وکؤي او (حسبي الله) ووايي، دا اصلي لاره ده، دا نه شګاييګ بلکه دا تفريط او کوتاهي ده چيګ بنده اسباب هير کؤي، خپل توان په کار وانه چوي، زيار و نه باسي صرف په ژبه (حسبي الله و نعم الوکيل) ووايي، دا تفريط دى، الله تعالى به ييګ سزا ورکوي، او الله تعالى ددیګ أول تفريط کوونکو لپاره نه بلکه د هغو کسانو لپاره کافي دى چيګ له الله نه ويريږي، اسباب استعمالوي او بيا توکل کوي.

د ذکر په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونيګ

رسول الله (ص) له تګولو نه زيات او په أيره شګه توکګه د الله تعالى ذکر کاوه، بلکيګ د رسول الله (ص) تګوليګ خبريګ په حقيقت کيګ د الله تعالى ذکر وير، امر، نهى، او تشريعي هدايات ييګ تګول ذکر وو دا چيګ رسول الله (ص) د خپل رب د نومونو، صفاتو، احکامو، افعالو، وعد او وعيد يادونه کؤى دا تګول ذکر دى، ورسره د رسول الله (ص) له خوا د الله تعالى ثناء، صفت ويل، تمجيد، تسبيح، ورنه سوال، دعا، ويره او هيله دا تګول د ذکر أولونه دي، که په ژبه به چوپ هم وٌ زؤه به ييګ په ذکر مشغول وٌ، پديګ اساس رسول الله (ص) هره لحظه د الله تعالى په ذکر مشغول وٌ، په ناسته، ولاؤه، پريوتو، تګګ، په سفر، اقامت او هر حالت کيګ ييګ ذکر کاوه.

رسول الله (ص) به چيګ له خوب نه راويشګ شو، ويل به ييګ ((الحمد لله الذي أحيانا بعد ما أماتنا و إليه النشور: ثنا او صفت دى هغه الله لره چيګ موږ ييګ له مرګګ نه وروسته بيرته را ژوندى کؤو، او دده لور ته د تګولو ورتګګ دى)).

مؤلف لدينه وروسته له رسول الله (ص) نه هغه احاديث را نقل کؤيدي چيګ له خوب نه د راپاڅګيدو په اؤه روايت شويدي، دا ييګ هم ويلي چيګ رسول الله (ص) به د لمانځګه د پيل په وخت کيګ خګه فرمايل، له کور نه د وتلو په وخت به ييګ خګه ويل، جومات ته د داخليدو، سهار، لماسختن،

د جامو اغوستلو، کور ته د داخلیدو، بیت الخلاء ته د داخلیدو، اوداسه، آذان، میاشتیګ د لیدو خوؤو او پرنجیدو په وخت ییګ خګه فرمایلي دي.

کور ته د داخلیدو په وخت د رسول الله (ص) لارشګوونیګ

رسول الله (ص) به په ناخګاپي توکګه او داسیګ وخت کیګ خپل کور ته نه داخلیده چیګ د کورنة غؤیو به ییګ په هغه وخت کیګ د راتګګ توقع نه درلوده، یعنیګ پداسیګ وخت کیګ به ییګ کورته تشریف نه ووؤ چیګ له کورنة سره دیګ دا سوال پیدا شي چیګ کګویا هغه غواؤي پدیګ پوه شي چیګ دوی ییګ د غیابت په وخت کیګ خګه کوي، رسول الله (ص) به پداسیګ وخت کیګ کور ته داخلیده چیګ د کورنة غؤي به ورنه خبر وو، علم به ییګ درلود، خبرتیا به ییګ ورکوله، چیګ کور ته به داخل شو سلام به ییګ اچاوه، او له داخلیدو نه وروسته به ییګ مسواك واهه، د کورنة د افرادو د حال پوشګتنه به ییګ کوله، کله کله به ییګ فرمایل: د غرمیګ أوأة لرئ؟ او کله به ییګ هیخګ نه ویل، چوپ به و، تر خګو به چیګ ورته خګه خواؤه حاضر او وؤاندیګ کؤی شول.
په یوه حدیث کیګ راحګي چیګ یوه ورحګ یوه تن پداسیګ حال کیګ پر رسول الله (ص) سلام واچاوه چیګ هغه بولیګ کولی، نو د سلام حګواب ییګ ورنکؤ، او وروسته ییګ دا ورته بیان کؤه چیګ الله تعالی د بولو او قضاء حاجت په وخت کیګ خبریګ نه خوشګوي، وربانديګ په غصه کیږي. د رسول الله (ص) سنت دا و چیګ د قضاء حاجت په وخت کیګ به ییګ قبلیګ ته مخ او شا نه اؤوله، او لدینه ییګ نهی کؤیده او فرمایلي ییګ دي چیګ باید د قضاء حاجت په وخت کیګ قبلیګ ته مخ او شا ونه کګرحګول شي.

فصل
د آذان په هکله د رسول (ص) لارشګوونیګ

له رسول الله (ص) نه ثابته ده چیګ آذان ییګ په ترجیع او غیر ترجیع سره سنت بللی دی، اقامت ییګ داسیګ شګودلی چیګ هره جمله (أشهد.... حي.....) ییګ دوه دوه حګله او کله کله یو یو حګلیګ ویلیګ ده، خو د (قد قامت الصلاة) جمله ییګ تل دوه حګله او تکرار کؤیده، او هیخګ وخت ییګ دا جمله یو حګل نده ویلیګ، همدا راز د آذان په اول کیګ د (الله اکبر) خګلور حګله ویل ورنه ثابت دي، او دوه حګله ویل ییګ کافي ندي بللي، او دا چیګ امتیان به ییګ د آذان په

وخت خګه وايي پديګ اؤه ييګ پنحګه أوله لار شګوونيګ کؤيدي:

١. يو دا چيګ د آذان اوريدونکی ديګ هغه خګه تکراروي چيګ موذن ييګ وايي، خو د (حي على الصلاة) او (حي على الفلاح) په وخت کيګ به ((لا حول ولا قوة إلا بالله)) وايي او داسيګ نده ثابته چيګ دواؤه ديګ سره ييګ جمع کؤي يعنيګ دا چيګ هم ديګ د موذن په شان (حي على الصلاة) او (حي على الفلاح) ووايي او هم ديګ (لاحول و لا قوة إلا بالله)، دا نه ده ثابته، او يوازيګ د (حي على....) هم ندي ثابت بلکه صحيح دا ده چيګ يوازيګ (لا حول و لا قوة إلا بالله) به وايي، همدا د حکمت تقاضا ده، حګکه د آذان کلمات ذکر دی، او (حي على الصلاة) د لمانحګه لور ته بلنه ده، نو رسول الله (ص) اوريدونکي ته لارشګوونه کؤيده چيګ دديګ بلنيګ د اجابت لپاره د مرستيګ غوشګتلو کلمه (لا حول و لا قوة إلا بالله) ووايي.

٢. دوهمه لارشګوونه داده چيګ اوريدونکی ديګ د آذان په وخت کيګ ووايي: (رضيت بالله ربا و بالاسلام دينا و بمحمد رسولا: پديګ راضي يم چيګ الله تعالى ميګ رب، محمد (ص) ميګ رسول او اسلام ميګ دين دی)) رسول الله (ص) خبر راکؤی که چا دا کلمات وويل، نو ګګناويګ ييګ ورته بشګل کيږي.

٣. دريمه دا چيګ د موذن له اجابت نه وروسته به پر رسول الله (ص) درود وايي، او تر ټګولو غوره درود هغه دی چيګ رسول الله (ص) خپل امت ته شګودلی دی....

۴. خګلورمه طريقه داده چيګ له درود نه وروسته ووايي: ((اللهم رب هذه الدعوه التامة و الصلاة القائمة آت محمد الوسيله و الفضيلة و ابعثه مقاما محمودا)). په بل روايت کيګ له محمودا نه وروسته دا زياتونه راغلی ده: ((...الذي وعدته، إنك لا تخلف الميعاد. خدايه! دديګ بشپؤی بلنيګ او د هغيګ په نتيجه کيګ د قياميدونکي لمانحګه پروردګاره! محمد (ص) ته وسيله او فضيلت ورکؤه، او په ستايل شوي مقام ييګ را ژوندی کؤه، هسيګ مقام چيګ تا ييګ وعده ورسره کؤيده، بيشګه ته د خپليګ وعديګ مخالفت نه کوی.

٥. وروسته لدينه ديګ حګان ته دعا وکؤي، او په يوه حديث کيګ راحګي چيګ د آذان او اقامت تر منحګ دعا نه مستردېږي، اصحابو (رض) عرض وکؤ، دغه وخت خګه أول دعا وکؤو يا رسول الله (ص)! رسول الله (ص) وفرمايل: ((له الله تعالى نه د دنيا او آخرت عافيت وغواؤئ.)) دا صحيح حديث دی. رسول الله (ص) به د ذي الحجيګ مياشتيګ په لسو ورحګو کيګ أيره دعا کوله، او امر به ييګ کاوه چيګ ټګول بايد پديګ ورحګو کيګ (لا إله إلا الله، الله اکبر) او (الحمد لله) أير ووايي. روايت دی چيګ رسول الله (ص) به د عرفيګ د ورحګيګ د سهار له لمانحګه

نه د تشریق د وروستۀ ورځې د لمازدیګګر تر لمانځګه پوریګ دا تکبیر وایه: ((الله اکبر، الله اکبر، لا إله إلا الله، و الله اکبر، الله اکبر و لله الحمد) دا حدیث که څګه هم سند ییګ صحیح ندی، خو عمل ورباندیګ کیږي، د جابر او ابن عباس (رض) په روایت کیګ (الله اکبر) دری ځګله راغلی دی. امام شافعي وایي که څګوك داسیګ ووایي: (الله اکبر کبیرا، و الحمد لله کثیرا، و سبحان الله بکرة و أصیلا) نو غوره خبره ده.

فصل
د خوړو په اړه د رسول الله (ص) لارښګوونیګ

رسول الله (ص) به چیګ مبارك لاس پر خوړو کیښګود، نو فرمایل به ییګ (بسم الله) او تګولو ته ییګ د خوړو په پیل کیګ د (بسم الله) ویلو امر کړیدی، او فرمایلي ییګ دي که له چا نه په پیل کیګ (بسم الله) ویل هیر شول نو داسیګ دیګ وایي: (بسم الله في أوله و آخره) دا هم صحیح حدیث دی.

صحیح خبره داده چیګ د خوړو په وخت کیګ د (بسم الله) ویل واجب دي، او څګوك چیګ (بسم الله) نه وایي، نو له هغه سره په خوړو او څګښګاك کی شیطان شریك او ملګګری وي. د (بسم الله) د ویلو په اړه روایت شوي احادیث صحیح دي، هیڅګ مخالف او معارض نلري، او نه داسیګ اجماع شته چیګ ددیګ احادیثو په مقابل کیګ د منلو وړ وي.

دلته دا سوال شته چیګ که له خوړونکو نه یوازیګ یو تن (بسم الله) ووایي، نو آیا پدیګ سره د شیطان د شرکت مخه نیول کیدای شي؟ امام شافعي وایي چیګ د یوه تن (بسم الله) د تګولو لپاره کافي ده. او کیدای شي وویل شي چیګ له هر چانه د شیطان شراکت فقط د همده له خوا د (بسم الله) په ویلو سره ختمیدای شي ددیګ مطلب دا شو چیګ تګول باید (بسم الله) ووایي د یوه تن له خوا ییګ ویل کافي ندي. ترمذي له عائشیګ (رض) نه یو حدیث روایت کړی، د صحت درجه ییګ ورکړی فرمایي: یو ځګل رسول الله (ص) له خپلو شپږو اصحابو (رض) سره یو ځګای أوأة خوړله، چیګ یو اعرابي (کوچی) راغی، په أوأی ورسره کیناست او دا تګول خواړه ییګ په دوو مړیو

کيګ خلاص کؤل، نو رسول الله (ص) وفرمايل: که ديګ اعرابي (بسم الله) ويلی وای، نو دا خواؤه به ستاسيګ تګولو لپاره بس شوي وای، پديګ اساس (بسم الله) ويل په هر خوؤونکي په شخصي توکګه واجب دي. خګرکګنده ده چيګ رسول الله (ص) او اصحابو (رض) (بسم الله) ويله. د حذيفه په حديث کيګ راحګي: مونږ أوأۀ خوؤلو ته راتګول شوو، پديګ وخت کيګ يوه شګحګه راغله، داسيګ را روانه وه لکه چيګ راتګيل وهل کيږي، راغله او لاس ييګ په خوؤو کيګ کيشګود، (بسم الله) ييګ و نه ويله، رسول الله (ص) ييګ لاس ونيو، ورپسيګ يو اعرابي (کوچی) راغی، رسول الله (ص) د هغه لاس هم ونيو او وييګ فرمايل: شيطان هغه خواؤه خوري او د حګان لپاره ييګ روا بولي چيګ (بسم الله) ورباندېګ ونه ويل شي، دلته شيطان همدا ميرمن يا وينحګه دديګ لپاره راوستله چيګ ديګ خوؤو ته ورباندېګ حګان ورسوي، دا خواؤه د همديګ له لاريګ د حګان لپاره حلال کؤي، شيطان هغه خواؤه نه خوري چيګ (بسم الله) ورباندېګ وويل شي، او له هر هغه کار او عمل نه تشګتي چيګ (بسم الله) پريګ وويل شي، رسول الله (ص) زياتوي، نو ما دديګ شګحګيګ لاس ونيو، ورپسيګ ييګ دا اعرابي راووست چيګ په هغه سره حګانته دا خواؤه حلال وکګرحګوي حګان ورورسوي، نو ما د هغه لاس هم ونيو، قسم په هغه ذات چيګ زما د ژوند واك له هغه سره دی، چيګ له دوی دواؤو سره د شيطان لاس ملکګری و، او ما هغه هم ونيو، پديګ پسيګ ييګ (بسم الله) وويله او په خوؤو ييګ شروع وکؤه، لدينه دا خګرکګنده شوه چيګ د تګولو خوؤونکو لپاره د (بسم الله)، ويل ضروري دي، خو دديګ حديث په حګواب کيګ دا ويل کيدای شي کله چيګ هغيګ ميرمنيګ خوؤو ته لاس اوإد کؤ، هغه وخت رسول الله (ص) لا خواؤه خوؤل نه وو پيل کؤي، او بل هيچا هم په (بسم الله) سره لاس نه و ور وؤی. خو د سلام د حګواب او عطسيګ (پرنجيدو) د حګواب په هکله چيګ هلته يوازيګ د يوه تن حګواب د تګولو لپاره کافي دی، پديګ اؤه، يوه خبره يا يو نظر شته، اصلا خو له رسول الله (ص) نه دا ثابته ده چيګ فرمايي: (کله چيګ چا عطسه وکؤه (وپرنجيد) او (الحمد لله) ييګ وويل، نو پر هر هغه مسلمان چيګ دا ييګ واوريدله (يرحمك الله) ويل لازم شول) همدا راز د سلام حګواب هم د حديث په حکم لازمي دی. که د خوؤو او پرنجيدو په اؤه همدا حکم ومنل شي، بيا هم دديګ دواؤو مسالو پرنجيدو او خوراك تر منحګ توپير خګرکګند دی، شيطان غواؤي، هخګه کوي د يوه کس په ذريعه حګان خوؤو ته ورسوي، او کله چيګ (بسم الله) ونه ويل شي نو مشارکت ييګ ممکن شي، خو کله چيګ (بسم الله) ووايي، نو بيا د هغه له خوا د شيطان کګأون نا ممکن شي، چانس ييګ کم شي او يوازيګ د هغه چا ملکګری وي چيګ (بسم الله) نه وايي. د رسول الله (ص) سنت دا وْ چيګ کله به ييګ اوبه خګشګليګ، نو دری دميګ به ييګ پکی کولی، هر حګل به ييګ

(الحمد لله) ويل، او چيګ موؤ به شو نو د خدای شکر به ييګ په حګای کؤ.
رسول الله (ص) به هيخګ أول خوؤو ته بد نه ويل، او که کوم خګيز به ييګ نه خوشګيده، نو نه به ييګ خوؤل، او چوپ به شو، بلکه کله به ييګ ويل اشتها نه لرم، او کله کله به ييګ د حګنو خوؤو صفت هم کاوه لکه دا قول ييګ چيګ فرمايي: (سرکه تر تګولو غوره کتغ دی) دا به ييګ هغه چا ته ويل چيګ ويل به ييګ له سرکيګ پرته بل خګه نلرو، نو رسول الله (ص) به د هغوی د زؤه د خوشالولو لپاره ويل چيګ سرکه خو أيره غوره کتغ دی، لدينه ييګ هدف د هغوی زؤه خوشالول وو نه دا چيګ سرکيګ ته په نورو خوؤو ترجيح ورکؤي. او کله به چيګ رسول الله (ص) روژه وْ، طعام به چيګ ورته وؤاندی شو، نو فرمايل به ييګ: (زه روژه يم). امر ييګ کؤيدی چا ته چيګ خواؤه وؤانديګ شول که روژه وْ، نو د خوؤو وؤانديګ کونکي ته ديګ دعا وکؤي او که روژه نه وْ، نو وييګ ديګ خوري.
رسول الله (ص) به چيګ د چا له خوا خوؤو ته دعوت شو، که بل خګوك به ورپسيګ ورغی، نو د کور خاوند به ييګ خبراوه او ورته ويل به ييګ دا کس په ما پسيګ راغلی دی، اوس ستا خوشګه اجازه ورکويګ او که نه، که اجازه نه ورکويګ بيرته به ستون شي.
رسول الله (ص) به خپلو اصحابو (رض) ته د خوؤو آداب ورشګودل، لکه چيګ خپل ربيب (روزل شوي) ته ييګ چيګ فرمايلي: (د خوؤو په شروع کيګ (بسم الله) وايه، او له خپليګ خوا نه خواؤه خوره، (د بل چا لوري ته لاس مه اوإدوه). رسول الله (ص) به د خوؤو په وخت کيګ خپلو ميلمنو ته خګو حګله سلا کوله، ورته فرمايل به ييګ: وخورئ، وخورئ، دا د اهل کرم دود دی، لکه چيګ ابو هريره (رض) په يوه حديث کيګ د شيدو د خوؤو په هکله همداسيګ خبره روايت کؤيده چيګ رسول (ص) خګو حګله د وخګشګه، وخګشګه، سلا ورته کؤيده.
رسول الله (ص) به چيګ د هر چا کره أوأة وخوؤه، نو تر هغيګ به ورخګخه نه رخصتيده تر خګو چيګ به ييګ د خير دعا نه وه ورته کؤی، ابو داود د ابو الهيثم په کيسه کيګ راوؤي چيګ دوی أوأة وخوؤله، کله چيګ فارغ شول، رسول الله (ص) وفرمايل: خپل ورور ته ييګ ثواب (بدل) ورکؤئ، اصحابو (رض) عرض وکؤ: يا رسول الله (ص) ! ثواب (بدل) ييګ خګه دی؟ رسول الله (ص) وفرمايل: خګوك چيګ د چا کور ته لاؤ شي، هلته أوأة وخوري او اوبه ييګ وخګشګي، او بيا دعا ورته وکؤي، همدا دعا ييګ ثواب دی.
دا ثابته ده يوه شپه رسول الله (ص) خپل کورته تشريف يووؤ، خواؤه ييګ ولتګول خو هيخګ ييګ و نه موندل، نو وييګ فرمايل:(ايګ خدايه! هغه چاته خواؤه ورکؤه، روزي ورکؤه، چاچيګ ماته خواؤه راکؤل، او هغه خګوك خؤوب کؤه، اوبه ورکؤه چا چيګ ماته اوبه راکؤی دي).
رسول الله (ص) به هغه کس ته هم دعا کوله چيګ مسکينانو او فقيرانو ته به ييګ أوأة ورکوله دديګ أول سخيانو ستاينه به ييګ کوله. رسول الله (ص) له هر چا سره خواؤه خوؤل، له لوی، واؤه،

غلام او آزاد هر چا سر ییګ په یوه لوشګي خواؤه خوؤل. رسول الله (ص) به امر کاوه چیګ خواؤه باید په شګي لاس وخوؤل شي، په چپ لاس له خوراك نه ییګ منع کؤیده او فرمایل به ییګ: (شیطان په چپ لاس خواؤه خوري او په چپ لاس اوبه خګشګي)، ددیګ حدیث د حکم په اساس په چپ لاس خوراك او خګشګاك حرام دی. یو حګل چا شکایت ورته وکؤ چیګ یا رسول الله (ص) مونږ پخپلو خوؤو نه مؤیږو! رسول الله (ص) امر ورته وکؤ چیګ په یوه حګای دیګ خوراك کوي، سره غونأیږي دیګ، بیل بیل دیګ نه کیني او په شروع کیګ دیګ (بسم الله) وایي. په یوه روایت کیګ راحګي چیګ رسول الله (ص) فرمایي: (أذیبوا طعامکم بذکر الله عزوجل و الصلاة ، و لا تناموا علیه، فتقسوا قلوبکم)). (خپل خواؤه د الله (ج) په ذکر او لمانحګه سره هضم کؤئ، په خوؤو پسیګ ویده کیږئ مه حګکه پدیګ سره مو زؤونه سختیږي دا حدیث صحیح معلومیږي او عملي تجربه ییګ پر صحت شاهدي ورکوي. اوس په تجربیګ سره ثابته شویګ ده چیګ د رسول الله (ص) دا ارشاد خګومره کګتګیګ لري.

د سلام او اجازه غوښګتلو په هکله د رسول الله (ص) لارښګوونیګ

په بخاري او مسلم کیګ روایت دی چیګ رسول الله (ص) فرمایي: (إن أفضل الاسلام أن تطعم الطعام و تقرئ السلام علی من عرفت و من لم تعرف: غوره اسلام دا دی چیګ خلکو ته خواؤه ورکؤیګ او په هر چا پیژندیګ ییګ او یاییګ نه پیژنیګ سلام واچویګ).

په بل متفق علیه حدیث کیګ راحګي چیګ رسول الله (ص) فرمایلی دي: ((الله تعالی چیګ آدم (ع) پیدا کؤ نو ورته وییګ فرمایل: لاؤ شه او هغو پرشګتو ته سلام ورواچوه، او واوره چیګ په خګه سره حګواب درکوي، همدغه ستا او ستا د اولادیګ تحیه (سلام) دی، آدم (ع) ورغی او وییګ ویل: السلام علیکم، پرشګتو په حګواب کیګ ورته وویل: السلام علیکم و رحمة الله یعنی دوی له سلام سره و رحمه الله هم زیاته کؤه)). په بخاري او مسلم کیګ روایت شوی حدیث فرمایي چیګ: ((رسول الله (ص) د سلام اچولو د تعمیم امر کؤیدی، مسلمانان چیګ یو پر بل سلام واچوي، نو تر منحګ ییګ محبت زیاتیږي، انسانان تر هغیګ جنت ته نشي داخلیدلی تر خګو ییګ چیګ ایمان نه وي راوؤی، او تر هغیګ ییګ پوریګ ایمان نه بشپؤیږي تر خګو یو له بل سره محبت ونکؤي))، امام بخاري پخپل صحیح کیګ ویلي: عمار (رض) ویلي دری شیان داسیګ دي، چاچیګ دری واؤه جمع کؤل، نو ایمان ییګ بشپؤ شویدی او دا دری شیان عبارت دي له: له حګان سره انصاف ، پر تګولو سلام اچول (د سلام عامول) او د بیګ وسة په وخت کیګ د خیر په لار کیګ

صدقه او خيرات ورکول.
د عمار (رض) دا لارښوونې د خير او ښېګڼې اصول او فروع ټول بيانوي او ټولو ته شامل دي له ځان سره انصاف دا غوښتنه کوي چې بنده بايد د الله تعالی ټول حقوق په مکمله توګه ادا کړي، همدا راز د خلکو حقوق هم په صحيح توګه ادا او داسې معامله ورسره وکړي چې له دوی نه يې د ځان په نسبت تقاضا او هيله لري. له ځان سره د انصاف تقاضا دا هم ده چې د هغه څه ادعا ونشي چې وجود نلري يعنی بنده د ځان لپاره د داسې صفت ادعا ونکړي چې هغه صفت پکې شتون ونلري، او له ځان سره د انصاف حکم دا دی چې بايد بنده خپل نفس په ګناهونو سره ګنده او چټل نکړي، له ځان سره انصاف پر بنده دا لازموي چې خپل رب وپيژني، خپل ځان وپيژني او داسې څه عمل ونکړي چې ځاني غوښتنې او ځاني مصلحت د رب العزت له احکامو سره برابر کړي، ورته ښکاري د خپل ځان هدف د الله تعالی له مراد سره يو شانته و نه بولي، په هر څه کې د الله تعالی حکم او رضا تر هر څه مقدمه وشميري، او که داسې ونکړي، نو واقعا چې د ظالمانه ويش مرتکب شويدی، او دديې أول کسانو په اړه د الله تعالی دا قول مصداق کوي چې فرمايي:
((هَذَا لِلَّهِ بِزَعْمِهِمْ وَهَذَا لِشُرَكَائِنَا فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلا يَصِلُ إِلَى اللَّهِ وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَى شُرَكَائِهِمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ)) (الانعام: ۱۳۶)
ترجمه: [دا برخه د پاره د الله ده په زعم (عقيده) د دوی سره او دا (بله برخه) د پاره د شريکانو زمونږ ده، نو هغه برخه چې وي د پاره د شريکانو د دوی، پس (هغه) نه رسيږي الله ته او هغه برخه چې وي د پاره د الله، نو هغه رسيږي شريکانو د دوی ته (چې بتان دي) أير بد دی هغه حکم (انصاف) چې کوي يې دوی.]
بنده بايد أير دقت وکړي چې د خپل جهل او ظلم له امله ځان، ځاني غوښتنې د الله تعالی له اوامرو سره برابرې نکړي، انسان بايد زيات احتياط وکړي ځکه بنده ظالم او جاهل پيدا شويدی، او څرنګه له هغه چانه د انصاف غوښتنه کيږي چې د ظلم صفت ورکړل شويدی، او هغه څوک چې له خالق سره انصاف نه شي کولی څرنګه له نورو سره د انصاف ادعا کوي؟! په يوه اثر کې راځي: (الله تعالی انسانانو ته په خطاب سره فرمايي: ای د آدم (ع) زويه! له ما سره دې انصاف ندی کړی، زما خير درباندې نازليږي او ستا له لوري شر راپورته کيږي)، په بل اثر کې راځي چې الله تعالی فرمايي: (د آدم (ع) زويه! انصاف دې ندی راسره کړی، ما پيدا کړی يې، خو ته د بل چا عبادت کوې، زه روزي درکوم ، او ته د بل چا مننه او شکر کوې)، او څوک چې له ځان سره انصاف و نه کړی څنګه به نورو سره د انصاف ادعا کولی شي؟!
د سلام تعميم ، په هر چا سلام اچول په تواضع او خاکسرة دلالت کوي، او څوک چې هر چا ته

سلام کوي، مطلب يې دادی چې تکبر نه کوي، له هيچا نه ځان لوړ نه شميري.
او د بې وسۍ په وخت کې صدقه او خيرات ورکول پر الله تعالی د پاخه باور او ايمان پر وجود دلالت کوي، ځکه چې پر الله او رحمت يې پوخ باور، پوره يقين او توکل ولري نو هغه د بې وسۍ او نادارۍ په وخت کې هم خيرات ورکوي، دا اول خيرات د انسان پر کرم، سخا، زهد او توکل شاهدي وايي، او دا اول سخي انسان د هغه شيطان خبره دروغ ګڼلې چې له فقر او نيستۍ نه يې ويروي او د بدۍ امر ورته کوي.
په صحيح روايت ثابته شويده چې رسول الله (ص) يو ځل پر ماشومانو تيريده، سلام يې وربانديې واچاوه. ترمذي روايت کوي چې رسول الله (ص) پر يوه ډله ښځو تيريده، نو د لاس په اشارې سره يې وربانديې سلام وواېه. ابو داود له اسماء بنت يزيد (رض) نه روايت کړی وايي: رسول الله (ص) يو ځل پداسې حال پر مونږ تيريده چې زه له يو شمير ښځو سره وم، نو رسول (ص) سلام رابانديې واچاوه، او همدا روايت د ترمذي له خوا د روايت شوي حديث يو روايت دی، ځرګندونه ده چې دا کيسه يا واقعه يوه ده، خو د روايت طريقې يې بيلې دي او رسول الله (ص) پر ښځو د لاس په اشارې سره سلام اچولی دی، په بخاري کې راځي: اصحاب (رض) د جمعې له لمانځه نه ستنيدل چې په لار کې يې يوه بوډۍ ميرمن وليده، دوی سلام وربانديې واچاوه، هغې ورته د اوربشو او سلق نه جوړه شوی طعام وړاندې کړ، او همدا پر ښځو بانديې د سلام په مساله کې صحيح رايه ده، او هغه داسې چې په زړو ښځو او محارمو بانديې سلام اچول شته، نه پر نورو او عامو ښځو.
په صحيح بخاري کې راځي چې: وړوکی بايد پر لوی، تلونکی پر ناست، سپور پر پياده (پلي) او کم شمير پر زيات شمير خلکو سلام واچوي. په ترمذي کې راغلي چې تلونکی دې پر ناست سلام اچوي.
او په (مسند البزار) کې راځي: دوه تلونکي کسان چې سره مخ شول که هر يوه سلام وړاندې کړ، نو هغه غوره دی. په ابو داود کې راغلي: د الله تعالی په نزد له ټولو نه غوره هغه دی چې سلام ړومبی کوي.
د رسول الله (ص) سنت دا و، چې خلکو ته د ورتګ او ورنه د رخصتيدو يا ستنيدو په وخت کې به يې سلام اچاوه، په يوه حديث کې فرمايي: ځکه چې کېنې (له کوم مجلس سره يو ځای کيږي) بايد سلام واچوي، او چې ځي هم بايد سلام واچوي، د راتګ په وخت سلام اچول د تګ په وخت کې له سلام نه غوره او يا مخکی ندي. ابو داود يو بل حديث روايت کړی چې فرمايي: ځکه چې له خپل ملګري سره مخ کيږي بايد سلام وربانديې واچوي، که چيرته کومه ونه يا ديوال حايل شو، او بيا يې سره وکتل، نو بيا دې وربانديې سلام اچوي.
انس (رض) وايي: د رسول الله (ص) يو شمير اصحاب (رض) روان وو، کله به يې چې مخی ته

ونه یا اکمه (حایل، تیږه یا دیوال) راغله، دوی به سره بیل شول، شگة او چپیگ خوا ته به سره لاؤل، چیگ له ونیگ به تیر شول او بیرته به سره یو حگای شول، یو پر بل به ییگ بیا سلام اچاوه.
د رسول الله (ص) هدایت دا دی خگوك چیگ جومات ته داخل شو، باید لومؤی دوه رکعته لمونحگ وکؤی (تحیة المسجد) ادا کؤي له لمانحگه نه وروسته دیگ سلام واچوي ، یعنی باید تحیة المسجد له تحیة اهل المسجد نه مخکیگ وي، حگکه لمونحگ د الله تعالی حق دی، او پر خلکو سلام د بندکگانو حق دی، او پدیگ برخه کیگ د الله تعالی حق د بندکگانو له حق نه مقدم دی، او دا د مالي حقوقو مخالف دی، حگکه په مالي حقوقو کیگ د علماوو تر منحگ اختلاف وجود لري په مالي حقوقو کیگ د بنده ضرورت په نظر کیگ نیول کیږي او کیدای شي دومره مال ونلري چیگ دواړه حقوق پریگ ادا کؤي، پدیگ اساس که خگوك جومات ته داخل شو او هلته یوه ألة خلك ناست وو، نو پردیگ شخص باندیگ دریگ تحییگ دي:
١. لومؤی تحیه ییگ دا ده چیگ له داخلیدو سره سم ووایی: (بسم الله و الصلاة و السلام علی رسول الله).
٢. ورپسیگ دیگ د تحیه المسجد دوه رکعته لمونحگ وکؤي.
٣. بیا دیگ پر خلکو سلام واچوي.
رسول الله (ص) به چیگ کله د شپیگ له مخیگ کورته تشریف یووؤ، نو داسیگ سلام به ییگ اچاوه چیگ ویشگو به اوریده، خو ویده کسان به ییگ له خوبه نه راویشگول. دا حدیث مسلم روایت کؤیدی. ترمذي روایت کوي چیگ رسول الله (ص) فرمایلی: (السلام قبل الکلام). سلام له خبرو نه ؤومبی او مخکی دی.
امام احمد له ابن عمر (رض) نه روایت کؤی فرمایي: سلام له سوال یا پوشگتنی نه ؤومبی دی که چا له سلام نه مخکیگ د خگه شي سوال درنه وکؤ، نو حگواب مه ورکوئ. همدا راز روایت دی چیگ فرمایي: هغه چاته اجازه مه ورکوئ چیگ سلام ییگ نه وي اچولی.
رسول الله (ص) به چیگ د چا دروازیگ ته ودرید، نو مخامخ به دروازیگ ته نه دریده، مخ به ییگ دروازیگ ته نه اؤاوه، بلکه د دروازیگ شگي یا چپ اؤخ ته به دریده او فرمایل به ییگ: السلام علیکم. رسول الله (ص) به پخپله پر خلکو سلام اچاوه، او د نورو سلام به ییگ هم رساوه، لکه چیگ د الله تعالی سلام ییگ خدیجیگ (رض) ته رسولی دی. او عائشیگ (رض) ته ییگ فرمایلي: جبریل (ع) سلام درباندیگ وایي. د رسول الله (ص) هدایت دا وُ چیگ سلام به ییگ تر (و برکاته) پوری وایه (السلام علیکم و رحمة الله و برکاته). او حگنیگ وخت به ییگ دری حگله سلام اچاوه، لکه چیگ پدیگ هکله امام بخاري له انس (رض) نه یو حدیث را نقل کؤیدی، کیدای شي دا به په هغه صورت کیگ و چیگ خلك به أیر وو او یو حگل سلام به تگولو ته نه رسیده تگولو به په یو حگل نه

اوريده، او يا دا چيګ تکرار هغه وخت ضروري دی چيګ انسان فکر وکؤي چيګ لومؤی او دوهم سلام ييګ چا وا نه وريد. که غور وکؤو، نو پديګ به پوه شو چيګ د سلام تکرار يو خاص عمل وُ، هميشنی سنت ندی.

رسول الله (ص) به چيګ له چا سره مخامخ شو، نو سلام به ييګ ورباندیګ اچاوه، له هغه نه به په سلام اچولو کيګ ؤومبی کيده، او که چا به سلام ورباندیګ واچاوه، نو فورا به ييګ په همغه شان او يا له هغه نه په غوره طريقيګ سره ځواب ورکاوه، خو دا په هغه صورت کيګ چيګ عذر به ييګ نه درلود، لکه قضاء حاجت.... او رسول الله (ص) به د لاس، سر او ګګوتيګ په اشاريګ سره د سلام ځواب نه ورکاوه، بلکه يوازيګ په لمانځګه کيګ ييګ د سلام ځواب په اشاری سره ورکؤيدی دا حکم په يو شمير احاديثو ثابت دی.

رسول الله (ص) به داسيګ سلام اچاوه: (السلام عليکم و رحمة الله)، او دا ييګ نه خوشګوله چيګ لومؤنی سلام اچونکی ديګ (عليك السلام) ووايي. رسول الله (ص) به د مسلمان د سلام په ځواب کيګ فرمايل: ((و عليکم السلام)). که څګوك (واو) حذف کؤي، نو يو شمير علماوُ وايي چيګ پديګ سره ييګ غاړه نه خلاصيږي او واجب ييګ نه ادا کيږي، ځګکه دا د سنت مخالف عمل دی، او بله دا چيګ پديګ حالت کيګ (عليکم السلام) سره دا نه معلوميږي چيګ دا سلام دی او که ځواب ييګ. خو يو شمير نور علماء وايي چيګ بی له (واو) نه هم ځواب صحيح دی، دا د امام شافعي قول دی، او دليل ييګ د الله تعالی دا قول نيولی دی چيګ فرمايي: ((فقالوا سلاما قال سلام)). يعنی (سلام عليکم)، او په ځواب کيګ د واو حذفول ځګکه صحيح دی چيګ په سلام کيګ هم واو نشته او مخکيګ دا هم تيره شوه چيګ ملائکو د آدم (ع) د سلام ځواب په (عليکم السلام) سره ورکؤ او واو نه و پکيګ، يعنی ورنه حذف ييګ کؤ.

پر اهل کتابو د سلام په اړه د رسول الله (ص) لارشګوونيګ

له رسول الله (ص) نه په صحيح روايت ثابته ده چيګ فرمايلی ييګ دي: (تاسيګ پر اهل کتابو په سلام کيګ مه وړانديګ کيږئ، يعنی لومؤی پر دوی سلام مه اچوئ، او که له دوی سره په لاره کيګ مخامخ شوی، نو دوی په له تګولو نه تنګګه لاره تګګ ته اړ باسئ) خو کيدای شي وويل شي چيګ: د رسول الله (ص) دا امر په يوه ځګانګګؤيګ (خاصيګ) پيښګی پوريګ اړه لري، او دا هغه وخت کله چيګ رسول الله پر بني قريظه د بريد لپاره روان شو، نو وييګ فرمايل: ((لا تبدأوهم بالسلام: تاسيګ پر دوی (اهل کتابو) لومؤی سلام مه

اچوئ، په سلام کېگ مه وربانديگ وؤاندی کيږئ)) نو اوس پوښگتنه داده چيگ آيا دا امر د تگولو اهل ذمه په هکله عام دی، او كه نه دا حكم يوازيگ د هغو اهل کتابو او ذميانو په اؤه دی چيگ له بني قريظه يهودانو سره ورته والی لري، او د دوی په شان دريحگ ولري؟ خو په صحيح مسلم کيگ روايت شويدی چيگ رسول (ص) فرمايي: (پر يهودو او نصرانيانو بانديگ سلام اچولو کيگ ؤوميتوب مه کوئ، او که له دوی نه له کوم يوه سره په لاره کيگ مخامخ شوئ نو له تگولو نه تنکگی لاريگ بانديگ تکگ ته ييگ اؤ کؤئ) له ظاهر حكم نه داسيگ شگکاري چيگ دا حکم عام دی.

د اهل کتابو او ذميانو د سلام د حگواب په هکله اختلاف دی، خو صحيح خبره دا ده چيگ د هغوی د سلام حگواب هم واجب دی، د دوی او بدعتيانو تر منحگ توپير دا دی چيگ مونږ له هغوی (بدعتيانو) نه په بيلتون سره مكلف شوی يو. له رسول الله (ص) نه ثابته شويده چيگ يوه ورحگ پداسيگ غونأه يا مجلس تيريده چيگ مشركين او مسلمانان ګګأ او يو حگای پکيگ ناست وو، رسول الله (ص) پديگ مجلس سلام واچاوه، او هر قل ته ييگ په ليك کيگ ليکلي وو: ((السلام على من اتبع الهدی: د هدايت په پيروانو ديگ سلام وي).

روايت دی چيگ فرمايي: كه له يويگ أليگ نه يوازيگ يو يگيگ سلام وكؤي، د تگولو مکلفيت پريگ ادا کيږي، او كه له ناستو کسانو نه هم يوازيگ يو تن د سلام حگواب ووايي نو كافي دی، د تگولو غاؤه پريگ خلاصيږي.

له همديگ كبله يو شمير علماء وايي: د سلام حگواب ويل فرض کفايي دی، خو خگرنګگه چيگ د مخکينی روايت په سند کيگ سعيد بن خالد دی، ابو حاتم او ابو زرعه نوموؤی ضعيف بللی، نو پديگ حديث کيگ خبره شته.

د رسول الله (ص) عادت دا وْ چيگ كه چا به د بل چا له لوري سلام ورته ورساوه، نو رسول الله (ص) به پر دواؤو (سلام ليږونکي او رسونکي) سلام وايه، او د رسول الله (ص) له لارشگوونو خگخه دا هم دي چيگ پر هغو کسانو سلام وا نه اچول شي او نه ييگ د سلام حگواب ورکؤل شي چيگ په دين کيگ نوی حکم را پيدا کوي، او د بدعت مرتكب کگرحگي تر خگو توبه وباسي.

د اجازيگ غوشگتلو په اؤه د رسول الله (ص) لارشگوونيگ

له رسول الله (ص) نه ثابته ده چيگ فرمايي: اجازه غوشگتل دری حگله دي، كه پديگ دريو کرتو کيگ اجازه درکؤل شوه، نو صحيح ده او که نه نو بيرته وکگرحگه، نور زياته اجازه مه غواؤه.

له رسول الله (ص) نه په صحيح روايت رانقل شويده چيگ فرمايي: (اجازه غوشگتل د نظر يا ليدلو له

امله دي) یعنی که اجازه و نه غوښتل شي نو کیدای شي داسيګ څګه وويني چيګ ليدل ييګ ورته جواز نلري، همدا راز ثابته ده چيګ رسول الله (ص) د هغه کس د سترګګو د ايستلو اراده وکؤه، کوم چيګ د رسول الله (ص) د خونيګ له چوليګ نه ييګ ورته کتل، او فرمايلي ييګ دي: (اجازه غوښتل د نظر یا کتلو له امله دي مطلب دا چيګ اجازه ددیګ لپاره ده چيګ په سترګګو د ليدلو اؤتيا پاتيګ نه شي) رسول (ص) دا راشګووليګ او پخپله ييګ عملي کؤیده چيګ له اجازه غوښتلو نه مخکيګ باید سلام واچول شي.

یو حګل یوه سؤي له رسول الله (ص) نه اجازه وغوښتله او وييګ ويل: أألج؟ اجازه ده داخل شم؟ رسول الله (ص) يو کس ته امر وکؤ چيګ لاؤ شه او دغه شخص ته د اجازه غوښتلو طريقه ور وشګيه او ورته ووايه: داسيګ وايه: السلام عليكم أأدخل؟ پديګ ترتيب سره اجازه غوښګتونکي همدا طريقه زده کؤه او همداسيګ ييګ اجازه وغوښتله، رسول الله (ص) اجازه ورکؤه او سؤی د ننه شو، پديګ حديث شريف کيګ د هغه قول رد دی چيګ وايي چيګ اجازه ديګ له سلام نه مخکيګ وي، همدا راز دا حديث د هغو کسانو رايه هم ردوي چيګ وايي: که اجازه غوښګتونکي له داخليدو نه مخکيګ د کور خاوند وليد، نو لومؤی ديګ سلام واچوي او که وييګ نه ليد نو لومؤی ديګ اجازه وغواؤي.

د رسول الله (ص) هدايت او سنت دا دی کله به ييګ چيګ دری حګله اجازه وغوښتله، نو چيګ حګواب به ورنکؤ شو، بيرته به ستون شو، دا حديث د هغو کسانو رايه ردوي چيګ وايي: که اجازه غوښګتونکي دا ګګمان کاوه چيګ پديګ دریو حګلو کيګ ييګ اواز ندی اوريدل شوی، نو له دريو کرتو نه ديګ زياته اجازه وغواؤي، همدا راز دا حديث هغه نظريه هم ردوي چيګ وايي: که په دريو حګلو کيګ اجازه ورنکؤل شوه، نو بيا ديګ الفاظ بدل کؤي او اجازه ديګ وغواؤي.

د رسول الله (ص) لارشګوونيګ حکم کوي چيګ که له اجازه غوښګتونکي نه وپوښګتل شول چيګ څګوك ييګ؟ نو په حګواب کيګ دی ورته وايي: زه فلانی د فلاني زوی يم، او یا ديګ خپل کنيه نوم ورته اخلي، داسيګ دی نه وايي: زه يم، ابو داود له رسول الله (ص) نه روايت کؤيدی چيګ: که چا د اجازه غوښګتونکي مخيګ ته څګوك ورولیږه، نو همدا ييګ اجازه ده یعنی که اجازه وغوښګتل شوه بيا د هغه له کور نه څګوك ورته راووتل، نو هم دا د داخليدو اجازه ده، همدا روايت بخاري معلق ذکر او نقل کؤيدی، او پديګ پسيګ ييګ هغه یو روايت راوؤی دی چيګ پديګ دلالت کوي چيګ له بلنيګ نه وروسته هم اجازه غوښګتل ضروري دي.

او دا د اهل صفه د بلنيګ حديث دی په یوه برخه کيګ ييګ راحګي چيګ یو صحابي وايي (ما هغوی راوغوښګتل هغوی راغلل، د داخليدو اجازه ييګ وغوښګتله) یوه ألم علماء وايي: دا دواؤه حديثونه دوه مختلف حالتونه بيانوي، که راغوښګتل شوی فورا راورسيد، نو اجازيګ ته ضرورت نشته، او که حګنأ ييګ وکؤ، نو بيا به اجازه غواؤي، نور علماء وايي: که را غوښګتل شوی کس

پداسې حال کې چې راورسيد چې هلته داسې يو کس موجود وُ چې اجازه ورکوُل شوې وه، نو په دې صورت کې اجازې ته ضرورت نلري، او که بل ځوک نه وو بيا به راغوښتل شوې شخص هم اجازه غواړي، او که ځوک داسې ځای ته داخل شو چې غوښتل يې له هغه بل کس سره يوازې خبرې وکړي، نو له دروازې سره دې ځوک ودروي تر ځو بل ځوک يې اجازې داخل نشي ځکه همدا د رسول (ص) طريقه وه.

او هغه اجازه چې د قرآنکريم په حکم نا بالغ شوي هلکان او ممالیك (خادمان – غلامان) پرې مکلف شوي، امر يې ورته کړيدی چې بايد دری وخته يعنی د سهار لمانځه نه مخکې، د غرمې مهال او د شپې د خوب په وخت کوټې ته له داخليدو نه مخکې دې اجازه وغواړي.

ابن عباس (رض) به پر همدې حکم ټينګکار کاوه ويل به يې: خلکو پر دې حکم عمل کول پريښکی دي، يوه ډله علماء وايي چې هغه آيت چې پورتنی حکم پکې بيان شوی منسوخ دی، خو دې علماوو د خپل قول د اثبات لپاره دليل ندی راوړی، بله ډله نظر لري چې دا حکم استحباب ايجابوي، خو لدې ډلې سره هم داسې څه دليل نشته چې حکم له ظاهر نه بلې خوا ته واړوي ځکه په آيت کې د امر صنيعه راغلې چې که بل دليل نه وي د وجوب افاده کوي، يو شمير نور علماء عقيده لري چې دا حکم تر ښځګو پورې خاص دی، خو ځرګنده ده چې دا خبره باطله ده يو شمير داسې کسان هم شته چې وايي دا حکم تر نارينه وو پورې خاص دی دوی د خپل قول د صحت لپاره ادعا کوي چې په آيت کې د (الذين) لفظ ذکر شويدی چې مراد ورنه نارينه دي، خو که غور وشي د آيت سياق بالکل ددې رايي خلاف دی، يوه ډله بيا وايي چې دا حکم د يوه علت او سبب په اساس وُ هغه علت چې ضرورت وُ اوس رفع او زايل شويدی، نو حکم يې هم له منځه تللی دی، ابو داوُد روايت کوي چې يو شمير کسانو ابن عباس (رض) ته وويل: ددې آيت په هکله څه نظر لری، او دا خو داسې حکم دی چې هيڅوك عمل نه وربانديې کوي؟ ابن عباس (رض) وويل: الله تعالی حکيم او پر موُمنانو ډير مهربان او رحيم دی، ستر خوښوي، پخوا به د خلکو کورونو ستر يا پرده نه درلوده، نو ممکنه وه چې خادم او واړه هلکان او يا سوُي په مخکې يادو شويو وختونو کې کور ته همداسې بې اجازې داخل شي، له همدې امله الله تعالی امر وکړ چې بايد په دې دريو وختونو کې اجازه وغوښتل شي، خو اوس چې خدای رحم کړی، خلکو ته يې نعمتونه ورکړيدي د ستر او پردې وسايل يې ورته مهيا کړيدي، نو له دې نه وروسته مې ځوك ندي ليدلی چې پدې آيت عمل وکړي.

يو شمير علماوو ددې حديث ثبوت د شك وړ بللی او په سند کې يې يو تن چې عکرمه نوميږي جرح کړيدی، خو په دې اوُل جرح سره هيڅ هم نه کيږي، ځکه عمرو بن ابي عمرو هم

مجروح شويدی، خو صحيح خبره داده چيګ د صحيحينو مولفانو (بخاري- مسلم) د هغه په روايت استدلال کړی، نو نه منل ييګ دليل نلري.
حګنی علماء وايي: دا آيت شريف محکم دی او هيخګ معارض نلري.
له تحقيق نه وروسته دا خګرکګنديږي چيګ پورتنی حکم تر علت پوريګ مربوط دی او په علت سره معلول دی، علت ته ييګ پخپله آيت کيګ اشاره شويده، که چيرته داسيګ خګه عمل وجود درلود چيګ د اجازيګ غوشګتلو حګای ييګ نيو لکه د دروازيګ خلاصول، د پرديګ پورته کول، او د چا وتل يا ننوتل، نو بيا اجازيګ غوشګتلو ته ضرورت نشته، خو که د ديګ اعمالو په شان کوم قائم مقام نه وُ، پرده، دروازه هيخګ نه وو نو بيا اجازه ضروري ده، مطلب دا چيګ که علت موجود وُ، نو حکم هم په حګای دی او که علت نه و، نو حکم هم د تعميل وړ نه بلل کيږي.

د پرنجي (عطسيګ) د حګواب ويلو په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونيګ

له رسول الله (ص) نه ثابته ده چيګ فرمايلي ييګ دي: (الله تعالی پرنجی خوشګوي او ارکګمی نه خوشګوي، (که خګوك وپرنجيد، (الحمدلله) ييګ وويل، نو هر مسلمان چيګ دا ييګ واوريده ورباندیګ ده چيګ په حګواب کيګ (يرحمك الله: الله ديګ رحم درباندیګ وکړي) ووايي ارکګمی د شيطان کار دی، چا ته که ارکګمی ورته، نو کوشش ديګ کوي دفع ييګ کړي، حګکه خګوك چيګ ارکګمی کوي شيطان ورباندیګ خاندي)، دا حديث بخاري روايت کړيدی.
همدا راز بخاري روايت کړی چيګ رسول الله (ص) فرمايلي: (که خګوك پرنجيد نو (الحمدلله) ديګ ووايي: مسلمان ورور او ملګګری ييګ ديګ په حګواب کيګ ورته وايي (يرحمك الله) ده چيګ يرحمك الله ورته وويل: نو هغه ديګ بيرته وايي: (يهديکم الله و يصلح بالکم: الله تعالی ديګ هدايت درته وکړي او زړه ديګ نيك او اصلاح شه).
په صحيح مسلم کيګ روايت دی چيګ رسول الله (ص) فرمايي: (که خګوك و پرنجيد، او (الحمدلله) ييګ وويل نو په (يرحمك الله) ييګ حګواب ورکړئ، او که (الحمدلله) ييګ و نه ويل، نو حګواب ييګ مه ورکوئ) په مسلم کيګ روايت شوی بل حديث فرمايي: (مسلمان پر بل مسلمان شپږ حقوق لري: کله چيګ له مسلمان سره مخ کيږي، نو سلام ورباندیګ اچوه، او کله چيګ دعوت درکوي (خوږو ته ديګ غواړي) نو دعوت ييګ قبلوه، او که مشوره ييګ درنه وغوشګتله نو

صحیح مشوره ورکؤه، او که وپرنجید، (الحمدلله) ییګ وویل، نو د خیر او شفا دعا ورته وکؤه او که مؤ شو، نو تر قبره ییګ بدرکګه کؤه، او که ناروغ شو، نو پوشګتنه ییګ وکؤه).
ترمذي له ابن عمر (رض) نه روایت کوي: رسول الله (ص) راشګودلیګ ده چیګ د پرنجیدو په وخت (الحمدلله علی کل حال) وواېو. مالك له نافع او هغه له ابن عمر (رض) نه روایت کوي وایي: که خګوك وپرنجید، نو باید نور ورته (یرحمك الله) وواېي، پرنجیدونکی دیګ په حګواب کیګ ورته وایي: (یرحمنا الله و إیاکم و یغفر لنا و لکم: الله تعالی دیګ پر موږ او تاسو رحم وکؤي او موږ او تاسیګ ته دیګ مغفرت وکؤي). د پرنجي په هکله د روایت شوي لومؤني حدیث په حکم د پرنجیدونکی لپاره د خیر او صحت دعا (یرحمك الله) ویل فرض عین دي، دا قول ابن ابي زید غوره کؤیدی او هیخګ معارض نلري.
خګرنګګه چیګ پرنجیدل د پرنجیدونکي لپاره یو نعمت دی، خګوك چیګ و پرنجیږي خدای رحم پری وکؤي چیګ پدیګ سره ییګ په دماغ کیګ راټګول شوي غازات او بخار ووزي، نو رسول الله (ص) ددیګ نعمت د شکرانیګ لپاره د(الحمدلله) ویل لازم کؤیدي، پرنجی لکه د حګمکیګ د زلزلیګ په شان یوه زلزه ده، نو چیګ د خدای په رحم سره د انسان اندامونه لدیګ زلزلیګ نه وروسته سالم پاتیګ کیږي، دا یو لوی نعمت دی باید شکرانه ییګ ادا شي، رسول الله (ص) به چیګ پرنجیده، نو مبارك لاس او یا جامه به ییګ پر مبارکه خوله ایشګودله، آواز به ییګ تګیتګاوه او په یوه روایت کیګ راحګي چیګ: په أیره وازه خوله ارکګمی او په لوؤ آواز او سخت پرنجی له شیطان خګخه دی.
په صحیح روایت کی راغلي چیګ: (یو سؤی د رسول الله (ص) په وؤاندیګ وپرنجید، رسول الله (ص) ورته وفرمایل: (یرحمك الله)، هغه بیا و پرنجید، نو رسول الله (ص) وفرمایل: دا سؤی زکام شویدی) دا حدیث په مسلم کیګ روایت شویدی، او په ترمذي کیګ روایت شوی روایت وایي چیګ رسول الله (ص) له دریم حګل پرنجي نه وروسته وویل دا سؤی زکام شویدی، ترمذي وایي دا حدیث صحیح دی. ابو داوُد له ابو هریره (رض) نه په مرفوع حدیث کیګ روایت کوي چیګ فرمایي: خپل پرنجیدونکي ورور ته تر دریو حګلو پوریګ د خیر او صحت دعا کوه، که له دری حګلو نه زیات پرنجیږي، نو هغه زکام شویدی بیا (یرحمك الله) ویل نشته درباندیګ. که خګوك سوال وکؤي چیګ زکام شوی شخص خو زیات د دعا مستحق دی، نو ولیګ دعا نه ورته کیږي؟ په حګواب کیګ ویل شوي چیګ مریض ته باید د مریض دعا چیګ هغه د شفا دعا ده وشي، نو د پرنجي سنت او دعا تر پرنجي پوریګ او یوازیګ تر دری حګله پوریګ خاصه ده، او د رسول الله (ص) دا قول چیګ په پورته یاد شوي حدیث کیګ راغلی او فرمایي (دا سؤی زکام شویدی) دا قول دیته اشاره کوي چیګ باید دیګ مریض ته د عافیت دعا وشي، او همدا حدیث د هغو کسانو لپاره دلیل دی

چیګ له دریم ځګل نه وروسته پرنجیدونکي ته د پرنجي دعا نه کوي.
که پرنجیدونکي (الحمد لله) وویل: ځګینو کسانو واوریده او نورو وانه وریدله، نو صحیح خبره دا ده چیګ هغه کسان دیګ هم ځګواب ورکوي، دعا دیګ ورته وکړي کوم چیګ دده (الحمد لله) بییګ نده اوریدلی، خو پدیګ شرط چیګ متیقن شي چیګ نوموړي (الحمد لله) ویلي دي، ځګکه رسول الله (ص) امر کوي چیګ که پرنجیدونکي (الحمد لله) وویل نو د خیر دعا ورته وکړئ.
خو که پرنجیدونکی (الحمد لله) ویل هیر کړي، نو صحیح قول دا دی چیګ خګوك بییګ دیګ نه ور یادوي، همدا د ابن عربي قول دی، رسول الله (ص) پخپله چاته د هیریګ په صورت کیګ (الحمد لله) ویل ندي ورپه یاد کړي. په صحیح روایت کیګ راځګي چیګ یهودان به د رسول الله (ص) په وړاندیګ پرنجیدل او دا هیله به بییګ کوله چیګ رسول الله (ص) (یرحمك الله) ورته ووایي، خو رسول الله (ص) به د یرحمك الله په ځګای (یهدیکم الله و یصلح بالکم) الله تعالی دیګ هدایت درته وکړي او خدایګ مو ژړونه اصلاح کړه) ورته فرمایل.

د سفر په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونیګ

له رسول الله (ص) نه ثابته ده چیګ فرمایلی بییګ دي: (که چا د داسیګ کار اراده وکړه چیګ خطر او کړاو بییګ درلود یا بییګ د تر سره کولو لپاره سفر ته ضرورت و، نو دوه رکعته لمونځګ دیګ وکړي...) رسول الله (ص) پدیګ حکم سره خپل امت د جاهلیت د زمانیګ له عاداتو نه آزاد کړ، هغه وخت به چیګ چا سفر کاوه یا به بییګ د کوم بل سخت او مهم کار د تر سره کولو اراده وکړه نو فال، مال به بییګ اچاوه په مرغه یا په غشو سره به بییګ پال اچاوه، شګګون به بییګ ورباندیګ نیوه او دا هغیګ پچیګ اچولو (قرعه کشة) او پال لیدنیګ ته ورته عمل دی چیګ اوس بییګ د مشرکانو ورونګه تر سره کوي او د خپلیګ غیبي برخیګ د معلومولو کوشش کوي، او له همدیګ کبله استقسام بلل شویدی.
رسول الله (ص) ددیګ جاهلي عاداتو په ځګای خپل امت ته د لمونځګ او دعا سنت وروښګود، پدیګ دعا سره بییګ د توحید او توکل امر ورته وکړ، او دا بییګ وروښګودله چیګ باید یوازیګ له هغه ذات نه د مدد سوال وکړي چیګ خیر له هغه نه پرته له بل چا سره نشته او بدة هم یوازیګ همغه ذات چپلولی شي دا دعا د نیکمرغه خلکو طالع دي، نه دیګ مشرکینو ، الله تعالی فرمایي:
((الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهاً آخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ)) (الحجر: ۹۶)
ترجمه: [هغه کسان چی کګرځګوي (شریکوي) دوی له الله سره (چیګ برحق معبود دی) معبود بل نو ژر به پوه شي دوی (په عاقبت د کار خپل په دنیا او عقبی کیګ].

دعا په حقیقت کښې د الله تعالی د کمال پر صفاتو، پر ربوبیت او یوازیتوب پر هغه باندې پر توکل اعتراف دی، او پدې دلالت کوي چې بنده خپله کمزوري مني او پدې شاهدي وايي چې د خپل ځان په ګټګیښ او مصلحت علم نلري او نشي کولی ځانته پخپل قوت ګټګه ورسوي، احمد له سعد نه په مرفوع حدیث کښې روایت کوي:

د بني آدم د نیکمرغۍ له عواملو نه یو عامل استخاره او د خدای تعالی په فیصلو خوشګي او قناعت دی، او د بني آدم د بدمرغۍ له عواملو نه یو عامل د استخارې پریښودل او پر الهي قضاء او فیصلو نا خوشګیښ ده. غور وکړه چې مقدور او تګاکل شوی امر څګنګګه او څګه اول د دوو شیانو تر منځ واقع شوی، یوې خوا ته بیښ توکل دی چې د کار له کولو نه وړاندې په استخاره کښې پروت دی، او بل د کار له کیدو نه وروسته پر الهي فیصله خوشګي او رضا ده.

رسول الله (ص) به چې پر سپرلۍ سپور شو درې ځګله به یې (الله اکبر) ووایه، ورپسې به یې وفرمایل: ((سبحان الذي سخر لنا هذا و ماكنا له مقرنين و إنا إلى ربنا لمنقلبون: پاکي ده هغه ذات لره چې دا (حیوان ـ سپرلی) یې راته تابع او مسخره کړیده، پداسې حال کښې چې مونږ ورسره برابر نه یو، او په تحقیق سره چې مونږ د خپل رب لوري ته ورتلونکي یو))، بیا به یې ویل:((اللهم إني اسألك في سفري هذا البر و التقوى، و من العمل ما ترضى، اللهم هون علينا السفر و اطوعنا بعده اللهم أنت الصاحب في السفر و الخليفة في الأهل اللهم اصحبنا في سفرنا و اخلفنا في أهلنا: ایښ خدایه! زه پدې سفر کښې نیکي او تقوی درنه غواړم، او د هغه عمل د کولو د توفیق سوال درنه کوم چې ستا د خوشګۍ سبب کیږي، ایښ خدایه! دا سفر راته آسانه کړې، او لیرې والی یې راته لنډ کړې، ایښ الله! ته مو په سفر کښې ملګګری او کور کښې خلیفه او سرپرست یې، ایښ الله! پدې سفر کښې زمونږ ملګګرتیا وکړې او زمونږ د کور او اهل خلیفه او سرپرست شې))، او کله به چې له سفر نه راستون شو فرمایل به یې، ((آيبون تائبون عابدون لربنا حامدون: بیرته راتلونکي، توبه ایستونکي او عبادت کوونکي یو او د خپل رب حمد او ثنا ویونکي)). احمد روایت کوي رسول الله (ص) به چې خپل ښګار ته داخل شو، فرمایل به یې: ((توبا، توبا لربنا أوبا لا يغادر حوبا: د خپل رب لوري ته ورګګرځیدونکي او توبه ایستونکي یو هغه زمونږ هیڅګ ګګناه نه پریږدي (معافوي یې)).

رسول الله (ص) به چې په رکاب کښې مبارکه پښګه کیښګودله ویل به یې: (بسم الله) او کله به چې ورباندې کیناست ویل به یې: (الحمد لله) او ورپسې به یې فرمایل: ((سبحان الذي سخر لنا هذا و ما كنا له مقرنين)).

رسول الله (ص) به چيګ له کوم صحابي (رض) سره په مخه شګه کوله فرمايل به ييګ : ((استودع الله دينك، و أمانتك و خواتيم عملك: زه ستا دين، امانت او د عمل پايګ په الله تعالی سپارم)). يو وخت يوه سړي ورته وويل: زه سفر کوم، رسول الله (ص) په ځواب کيګ ورته وفرمايل: زه د تقوی وصيت او امر درته کوم، حکم درته کوم چيګ په هر لوړ ځای کيګ به (الله اکبر) وايی.

رسول الله (ص) او اصحاب (رض) به ييګ چيګ هر لوړ او هسك ځای ته پورته شول نو (الله اکبر) به ييګ ويل، او که به تګيتګ شول نو (سبحان الله) به ييګ ويل او همداسيګ ده د لمانځګه طريقه (چيګ په قيام کيګ تکبير، او رکوع او سجده کيګ تسبيح ويل کيږي).

انس (رض) وايي: رسول الله (ص) به چيګ هر لوړ ځای او يا غونډۍ ته پورته شو نو فرمايل به ييګ: ((اللهم لك الشرف على كل شرف، و لك الحمد على كل حال: ايګ خدايه! ته تر ټګولو لوړو نه لوړ او اوچت ييګ، او په هر حال کيګ ستا ثنا وايو))، رسول الله (ص) به فرمايل: ((لا تصحب الملائكة رفقة فيها كلب ولا جرس: ملائکيګ له هغيګ ألیګ سره ملګرتيا نه کوي چيګ سپی او زنګګ ورسره وي)).

رسول الله (ص) به دا نه خوشګوله چيګ مسافر يوازيګ د شپيګ سفر وکړي، او فرمايلي ييګ دي که خلك پديګ پوه شي چيګ په يوازيتوب کيګ (کوم مشکل يا بدي) شته نو هيڅګوك به د شپيګ يوازيګ سفر ونکړي. همدا راز رسول الله (ص) دا نه خوشګوله چيګ څګوك يوازيګ او بيګ له ملګګريو سفر وکړي، رسول الله (ص) خبر راکړی دی چيګ: ((الواحد شيطان و الاثنين شيطانان و الثلاثة رکب: يو کس شيطان وي، دوه تنه دوه شيطانان او دری کاروان دی)).

رسول الله (ص) امر کړيدی: کله چيګ چا چيرته واړول، نو دا دعا ديګ کوي: ((أعوذ بكلمات الله التامات من شر ما خلق فانه لا يضره شئ حتى يرتحل منه: د الله تعالی په بشپړو او تامو کلماتو د هر هغه خګه له شر نه پناه غواړم چيګ الله تعالی پيدا کړيدي (د الله تعالی د ټګولو مخلوقاتو له شر نه پناه غواړم)، چا چيګ دا دعا ولوستله، نو تر څګو چيګ لديګ ځای نه کوچيدلی نه وي هيڅګ شی به ضرر ور و نه شي رسولی)).

رسول الله (ص) فرمايلي دي: که په داسيګ وخت او ځګمکه کيګ مو سفر وکړ چيګ پريماني وه، حاصلات شګه وو، ځګمکيګ شنيګ ويګ نو اوښګانو ته له ځګمکيګ نه خپل حق ورکړئ، او که په وچکالۀ او وچه، ويرانه ځګمکه کيګ مو سفر کاوه، نو په سفر کيګ چټګکيګ کوئ، او که مو غوښګتل د شپيګ په وروستۀ برخه کيګ دمه جوړه کړی، چيرته واړوئ، نو د لاريګ له سر نه يويګ خواته کيږئ، د لاريګ په سر مه اړوئ، ځګکه دا د ځګاروبو لار وي او د شپيګ له خوا د شيطانانو او (هوام، ضرري حيواناتو) سر پناه وي (ځګاروي او شيطانان ورباندیګ ګګرځګي او د

خوؤو لپاره خګه لتګوي).
رسول الله (ص) به دا هم نه خوشګوله چیګ خګوك مسلمان د دشګمن خاوریګ ته د سفر په وخت کیګ قرآنکریم ورسره یوسي، حګکه ویره ده چیګ کافران یا دشګمنان ییګ توهین وکؤي . رسول الله (ص) شګحګه لدینه نهی او منع کؤیده چیګ بیګ له محرم نه سفر وکؤي، که خګه هم سفر د (۱۲) میلو په اندازه لنأ وي، او مسافرانو ته امر کوي چیګ کله ییګ خپل ضرورت پوره شي، باید کور ته ستنیدو کیګ بیؤه وکؤي، او امر ییګ کؤیدی چیګ مسافر هغه چیګ أیره مسافري ییګ کؤی وي د بیرته ستنیدو په وخت کیګ د شپیګ له مخیګ په نابېره توکګه خپله دروازه و نه تګکوي. رسول الله (ص) به چیګ له سفر نه راستون شو، نو د خپل کور او اهل له ماشومانو سره به ییګ هم ملاقات کاوه، او خګوك به چیګ له سفر نه راستانه شول رسول الله (ص) به غیإیګ ورکولیګ او که له اهل نه به ییګ وُ، نو مچي کاوه به ییګ هم .
شعبي وايي: د رسول الله (ص) د اصحابو (رض) عادت دا وُ چیګ له سفر نه راستانه شوو سره به ییګ په غیإو ستؤي مشي کول، او د رسول الله (ص) سنت دا وُ چیګ له سفر نه له ستنیدو وروسته به لومؤی جومات ته لاؤ او دوه رکعته لمونحګ به ییګ ادا کؤ.

فصل
د حا جت خطبه

رسول الله (ص) خپلو اصحابو (رض) ته د حاجت خطبه د پیشګو په وخت ویل کیدونکی خطبه شګودلی ده او هغه داسیګ ده: ((إن الحمد لله نحمده و نستعينه و نستغفره و نعوذ بالله من شرور أنفسنا– و في لفظ – و من سيئات أعمالنا ، من يهده الله فلا مضل له و من يضلل فلا هادي له و أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له و أشهد أن محمدا عبده و رسوله، ثم يقرأ الثلاث الآيات: تګولیګ ستاینیګ الله لره دي، د الله تعالی ستاینه کوو، مرسته ورنه غواؤو، د بشګنیګ سوال ورنه کوو او د خپلو نفسونو له شر نه الله تعالی ته پناه وؤو، - او په بل روایت کیګ راغلي – چیګ له خپلو بدو اعمالو نه الله تعالی ته پناه وؤو ، چا ته چیګ الله تعالی هدایت وکؤي، هغه هیڅګوك نشي بیګ لاریګ کولی، او الله تعالی چیګ خګوك بیګ لاریګ او ګمراه کؤي، نو هغه ته لاره شګوونکی نشته، زه شاهدي وایم چیګ له واحد الله نه پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته، الله تعالی واحد دی، شریك نلري، او شاهدي وایم چیګ محمد د الله تعالی بنده او رسول دی)) بیا به ییګ دا دری آیتونه لوستل.
((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ)) (آل عمران: ۱۰۲)

ترجمه: [ایگ هغو کسانو چیگ ایمان ییگ راوؤی دی (ایگ مؤمنانو!) وویریږئ له الله نه په حق د ویریگ د ده؛ او مه مرئ؛ مکگر په دیگ حال چیگ یئ تاسیگ مسلمانان (موحدان)].

((يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً كَثِيراً وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيباً)) (النساء: ١)

[ترجمه: ایگ خلکو! (تل) وویریږئ له ربه خپله؛ هغه (رب) چیگ پیدا ییگ کؤئ تاسیگ له نفسه یوه نه (چیگ آدم علیه السلام دی) او پیدا ییگ کؤه له دیگ (نفسه) جوؤه د ده (چیگ حواء ده) او خپاره (خواره) ییگ کؤل له دیگ دواؤو خگخه سؤي أیر او شگحگیگ (أیریگ)، او وویریږئ له الله هغه (الله) چیگ سوأل کوئ تاسیگ یو تر بله په (نامه د) ده سره او (وویریږئ له پریکولو) د خپلوی خگخه، بیشکه الله دی پر تاسیگ ساتونکی (نو هیچیری او هیخگکله تریگ غافل نه شئ چیگ جزا در کوي)].

((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلاً سَدِيداً (٧٠) يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعْ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزاً عَظِيماً)) (الاحزاب: ٧٠-٧١).

ترجمه:[ایگ هغو کسانو چیگ ایمان ییگ راوؤی دی (یعنیگ ایگ مؤمنانو) وویریږئ له عذاب د الله او ووایئ خبره سمه محکمه رشگتیا؛ چیگ نیك، صالح کؤي (الله) تاسیگ ته عملونه ستاسیگ او وبشگي (الله) تاسیگ ته کگناهونه ستاسیگ او هر چا چیگ اطاعت وکؤ د الله او د رسول د دغه (الله) پس په تحقیق بریالی (کامیاب) شو په بري أیر لوی سره].

شعبه وایي: ابي اسحاق ته میگ وویل چیگ دا د نکاح په خطبه کیگ ویل کیږي او که هر وخت؟ هغه رایه وویل: نه، دا هر وخت او د هریگ پیشگیگ او هر حاجت په وخت ویل کیدای شي.

رسول الله (ص) فرمایلي: چا که شگحگه وکؤه، خادم او خگاروی ییگ را ونیو، تگنأه ییگ دیگ راونیسي له الله تعالی نه دیگ د برکت دعا کوي، (بسم الله) دیگ وایي، او دا دعا دیگ کوي: ((اللهم إني أسألك خيرها و خير ما جبلت عليه و أعوذ بك من شرها و شرما جبلت عليه: ایگ الله! زه ددیگ خیر درنه غواؤم، او د هغه خگه خیر درنه غواؤم چیگ دا وربانديگ پیدا شویده، او له شرنه ییگ تاته پناه در وؤم او د هغه خگه له شر نه ییگ پناه غواؤم چیگ وربانديگ پیدا شویده)).

رسول الله (ص) به هغه چاته چیگ واده به ییگ کؤی و فرمایل: ((بارك الله لك و بارك عليك و جمع بينكما في خير: الله تعالی دیگ برکت درته پکیگ واچوي، او برکت دیگ درکؤي او خدای دیگ د تاسو دواؤو تر منحگ د خیر یووالی راولي)).

له رسول الله (ص) نه ثابته ده چيګ فرمايلي ييګ دي: چا چيګ کوم په ابتلاء اخته شوی کس (لکه رنځګور او معيوب) وليد او و ييګ ويل: ((الحمد لله الذي عافاني مما ابتلاك به و فضلني على كثير ممن خلق تفضيلا الا لم يصبه ذلك البلاء كائنا ما كان: د هغه خدای ستاينه کوم چيګ تاته له رسيدلي ازميښګت او مشکل نه ييګ زه ژغورلي يم، عافيت ييګ راکؤی دی او پر أيرو مخلوقاتو ييګ غوره کؤی يم، چاچيګ دا وويل نو ده ته به دا مصيبت، ازميښګت که هر څګه وي ور ونه رسيږي)). روايت دی چيګ د رسول الله (ص) په حضور کيګ د ښګګون يادونه وشوه، رسول الله (ص) وفرمايل: پديګ کيګ نيك فالي تر ټګولو غوره ده، او بد ښګګوني هيڅګ نه شي کولی مسلمان بدښګګوني نه کوي که ديګ داسيګ څګه وليدل چي نه ديګ خوښګيدل بدښګګون ديګ تر نظر راغی، نو وايه : ((اللهم لا يأتي بالحسنات إلا أنت و لا يدفع السيئات إلا أنت و لا حول و لا قوة إلا بك: ايګ خدايه! نيکة له تا نه پرته بل څګوك نشي راوستلی، او بدة هم له تا نه پرته بل څګوك نشي دفع کولی له بدة نه منع او د نيکة قوت له تا نه پرته له بل چا سره نشته)).

فصل
د خوب په هکله د رسول (ص) لارښګوونيګ

له رسول الله (ص) نه روايت دی چيګ فرمايي: نيك او صالح خوبونه د الله تعالی او ناوؤه خوبونه د شيطان له لوري دي، که چا داسيګ خوب وليد چيګ نه ييګ خوښګيده، بد ييګ ورنه راتلل، نو دری حګله ديګ چپيګ خواته پو کؤي، او له شيطان نه ديګ پناه وغواؤي، الله تعالی ته ديګ پناه يوسي (أعوذ بالله) ديګ ووايیګ، داييګ چيګ وکؤل دا خوب به زيان ور ونه شي رسولی، خو دا خوب ديګ هيچاته نه وايي، او که چا ښګه خوب وليد، نو خوشګي ديګ ورباندیګ وکؤي او يوازيګ هغو کسانو ته ييګ ديګ ووايیګ چيګ محبت او دوستي ورسره لري.
رسول الله (ص) امر کؤيدی چيګ که چا ناوؤه خوب وليد، بايد په بل اؤخ واوؤي، لمونځګ وکؤي، او پديګ اؤه رسول الله (ص) د پنځګو شيانو امر کوي: چپيګ خوا ته پو کؤي، (أعوذ بالله) ووايي، له شيطان نه الله تعالی ته پناه يوسي، هيچا ته ييګ ديګ نه وايي، او په خوب کيګ ديګ په بله أأه واوؤي، او بيا ديګ پاڅګيږي او لمونځګ ديګ وکؤي.

رسول الله (ص) فرمايلي: خوب تر هغيګ پوريګ د مرغه په پښګيګ پوريګ تؤلی دی، تر څګو ييګ چيګ تعبير نه وي شوی، کله ييګ چيګ تعبير وشو، معنی شو، نو بيا واقع شو. خوب بايد (دوست) عالم او د رايی خاوند ته وويل شي، له رسول الله (ص) نه روايت دی کله به چيګ چا خوب

ورته تیراوه، نو لومړی به یې ورته فرمایل : (خیرا رأیت) ښه دې لیدلي، دا به یې فرمایل او بیا به یې د خوب معنی ورته ویله.

فصل
د وسوسې په اړه د رسول (ص) لارښوونې

له عبدالله بن مسعود (رض)، نه په مرفوع توګه روایت دی فرمایي: (د بني آدم زړه ته د پرښتې لاره شته، او شیطان هم ورته لار لري، په زړه کې یې خطور کوي، د ملکې یا پرښتې خطور، القاء او لاره دا ده چې بنده ته د خیر لارښوونه کوي، د حق تصدیق کوي او د ثواب هیله پکې پیدا کوي، او د شیطان خطور، القاء او وسواس دا دی چې د شر ښوونه ورته کوي، د حق تکذیب ورښيي، له خیر نه یې ناهیلی کوي، که په زړه کې مو د پرښتې خطور حس کړ، نو د الله تعالی شکر وباسئ، ثنا یې ووایئ او د کرم سوال ورنه وکړئ، او که د شیطان خطور او وسواس مو وموند، نو الله تعالی ته پناه یوسئ او د مغفرت سوال وکړئ).
عثمان بن ابي العاص (رض) رسول الله (ص) ته وویل: شیطان زما او د لمانځه او تلاوت تر منځ حایل واقع شو، رسول الله (ص) ورته وفرمایل: (دا شیطان خنزب نوم لري کله دې چې ددې وسوسه او خطور احساساوه، نو الله تعالی ته پناه وړه او خپلې چپې خواته درې ځله تو کوه).
له اصحابو (رض) نه یوه تن رسول الله (ص) ته شکایت وکړ چې کله یې په زړه کې داسې خبره راګرځي چې له ویلو نه یې دا ښه بولم چې توریې ایرې شم، یعنې نه ویل یې غوره شمیري، رسول الله (ص) وفرمایل: (الله اکبر، الله اکبر، حمد او ستاینې دي هغه الله لره چې د شیطان فریب یې دفع او په وسواس یې بدل کړ. رسول الله (ص) هغو کسانو ته چې په زړه کې یې وسواس پیدا کېږي ځانګړې لارښوونې کړیدي، رسول الله (ص) فرمایي که د چا په زړه کې وګرځېدل چې دا مخلوقات خو الله تعالی پیدا کړي، نو الله تعالی چا پیدا کړی، نو دا آیت دې تلاوت کړي: ((هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ))
((الحدید: ۳)) ترجمه: [هم دغه (الله) اول دی (له هر شي څخه چې ابتداء نه لري) او آخر دی (له هر شي ځکه چې انتهاء نه لري)، او ظاهر دی (په دلیلونو سره) او باطن دی (پټ دی له لیدلو د

ستركګو نه په دنيا كيګ) او هم دغه (الله) دى په هر شي باندى شګه عالم شګه پوهيدونكى]. همدارنګګه ابن زميل، ابن عباس (رض) ته وويل: زما په زؤه كيګ يو خګه شته؟ ابن عباس (رض) ورته وويل: خګه دي؟ هغه وويل: و الله كه ييګ درته ووايم، مطلب دا چيګ نه غواؤم تلفظ پريګ وكؤم ابن عباس ورته وفرمايل: آيا شك ديګ په زؤه كي دى؟ ابي زميل ورته وويل: هو، ابن عباس(رض) وفرمايل: هيخګوك لدينه په امن او خوندي نه وو، تر خګو الله تعالى دا آيت شريف نازل كؤ:

((فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَاسْأَلْ الَّذِينَ يَقْرَءُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلا تَكُونَنَّ مِنْ الْمُمْتَرِينَ)) (يونس:۹۴)

ترجمه: [نو كه فرضاً ييګ ته (يعنيګ امت ستا) په شك كيګ له هغه (قرآن) چيګ نازل كؤى دى مونږ تا ته، نو پوشګتنه وكؤه له هغو كسانو چيګ لولي دوى كتاب (تورات او انجيل) پخوا له تانه (له اهل الكتابو نه)، خامخا په تحقيق راغلى دى تا ته حق له (طرفه د) رب ستا، نو مه كيږه ته (يعنيګ امت ستا) له سره له شك راوؤونكيو خګخه). نو كه ديګ هر وخت په زؤه كيګ شك پيدا شو دا آيت لوله:

((هُوَ الأَوَّلُ وَالآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ)) (الحديد: ۳).

ترجمه: [هم دغه (الله) اول دى (له هر شى خګخه چيګ ابتداء نه لري) او آخر دى (له هر شي حګنيګ چيګ انتهاء نه لري)، او ظاهر دى (په دليلونو سره) او باطن دى (پتګ دى له ليدلو د ستركګو نه په دنيا كيګ) او هم دغه (الله) دى په هر شي بانديګ شګه عالم شګه پوهيدونكى].

الله تعالى پديګ آيت سره مسلمانانو ته له شك نه د خلاصون لاره وشګودله او په عقلي دليل سره ييګ د تسلسل بطلان ورته په أاكګه كؤ، او دا ييګ ورته وشګودل چيګ مخلوقات پخپل پيل او ابتداء كيګ هغه (اول) ته ورسيږي چيګ له هغه نه وؤانديګ بل خګه وجود نلري، همدا راز د تګولو پاى هغه ذات ته دى او تګول هغه ته ورتلونكي دي چيګ له هغه نه وروسته بل شى شتون نلري، پديګ آيت كيګ د الله تعالى له ظهور نه مراد لوؤوالى دى، داسيګ لوؤوالى چيګ پورته ورنه خګه وجود نلري، او له (بطون- پتګيدو) نه ييګ مراد احاطه ده، يعنيګ هغه په هر خګه محيط دى، كه له الله تعالى نه مخكيګ بل موجود وى او اثر ييګ ورباندىګ درلوداى، نو همغه به پيدا كوونكى رب وى، واك او امر تګول د هغه خالق دى چيګ له هر چا نه ييګ نياز او غني دى، قايم بنفسه دى، تګول ورته اؤ دي، تګول مخلوقات په وجود او بقا كيګ ورته محتاج دي، هغه داسيګ قديم دى چيګ اول يا پيل ييګ نشته، او له هغه نه پرته تګول شيان په وجود او بقا كيګ تر هغه پوريګ تؤلي دي.

رسول الله (ص) فرمايي: خلك هميشه پوشګتنيګ كوي تر ديګ چيګ يو تن وايي: دا مخلوقات خو

الله تعالى پيدا کوي، نو الله تعالى چا پيدا کوى دى؟ که د چا په زړه کښې دا أول پوشګتنه پيدا شوه، الله تعالى ته ديګ پناه يوسي (أعوذ بالله) ديګ ووايي او لديګ أول سوالونو خګخه ديګ ځګان وساتي، الله تعالى فرمايي: ((وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنْ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ)) (فصلت: ٣٦)

ترجمه: [او که ورسيږي تاته له طرف د شيطان خګه تباهي، وسوسه (چيګ ديګ واړوي تا له دغه شګه خصلت نه) پس پناه ونيسه په الله (له شره د ده) بيشکه الله هم دى دى شګه اوريدونکى شګه عالم].

خګرنګګه چيګ شيطان په دوه أوله دى يو أول هغه چيګ ليدل کيږي او هغه انسي شيطان دى، يعنى هغه انسان چيګ شر او فساد ته بلنه کوي، خلك ورته تشويقوي، او شګحګيګ چيګ د شيطان لاره غوره کوي نو زيان ييګ أير زيات وي، او بل أول هغه شيطان دى چيګ په سترګګو نه ليدل کيږي او دا جني شيطان دى، نو الله تعالى له دواړو نه د نجات لاره راشګوليګ ده، له انسي شيطان نه د نجات لاره داده چيګ مخ ورنه واړول شي، او په بشګنيګ او نيکة سره ځګان ورنه خلاص کړاى شي، او له جني شيطان نه د ژغورنيګ وسيله (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) ده، د الله تعالى لوري ته پناه وړل، الله تعالى دا لارشګوونيګ د اعراف، فصلت او المؤمنين په سورتونو کيګ راته بيان کړيدي.

شاعر وايي:

فما هو الا الاستعاذة ضارعا او الدفع بالحسنى هما خير مطلوب

فهذا دواء الداء من شرما يرى و ذاك دواء الداء من شر محجوب

ترجمه: په عاجزة سره اعوذ بالله ويل، او يا په نيکة سره دفع همدا دواړه بهترين مطلوب دي، دا يو (په نيکة دفع) د هغه شيانو د شر دوا ده چيګ ليدل کيږي او دا بل (اعوذ بالله) د پټګ شر دوا ده.

فصل
د غصيګ په وخت د رسول (ص) لارشګوونيګ

رسول الله (ص) هغه چا ته چيګ په غصه شي، قهر ورشي امر کړيدى چيګ خپل قهر او غصه په اودس، (أعوذ بالله) او که ولاړ وي په کيناستلو او که ناست وي په خګملاستو سره سړه کړي.

قهر او شهوت لکه د اور سکروتګيګ داسيګ دي چيګ د انسان په زړه کيګ را پيدا کيږي، نو رسول الله (ص) د همديګ سکروتګو د اور د وژلو لپاره تر ټګولو غوره لاره راشګودليګ ده، او لکه چيګ الله تعالى فرمايي:

((أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلا تَعْقِلُونَ)) (البقره: ۴۴)
ترجمه: [آیا امر کوئ تاسیګ نورو خلقو ته په نیکۀ سره او هیروئ ځګانونه خپل؟ حال دا چیګ تاسیګ لولئ کتاب (چی په کیګ د قول او عمل په نه سمون وعید دی) آیا نو تاسیګ نه پوهیږئ (د خپلو افعالو په بدۀ)].
د شهوت او غصیګ د اور د وژلو لپاره د صبر او لمانځګه امر شویدی، د شیطان له وسواس نه د ژغورنیګ لپاره د (أعوذ بالله) د ویلو توصیه شویده. او خګرنګګه چیګ تګولیګ ګګناویګ له قهر او شهوت نه سرچینه اخلي، غصه او شهوت د هریګ ګګناه عامل دی، د غضب یا قهر وروستة پایله قتل (وژل) دي او د شهوت وروستة نتیجه زنا ده، نو الله تعالی لدیګ دوو عواملو نه یو ځګای په الانعام، الاسراء او الفرقان سورتونو کیګ یادونه کؤیده.
رسول الله (ص) به چیګ داسیګ خګه ولیدل چیګ خوښګ به ییګ شول، زؤه به ییګ پریګ ورغی نو فرمایل به ییګ : ((الحمد لله الذي بنعمته تتم الصالحات: تګولیګ ستاینیګ هغه الله لره دي چیګ نیکۀ او صالح اعمال یوازیګ دده د نعمت له برکته سرته رسيږي)) او که ناوؤه خګه به ییګ ولیدل، خوښګ به ییګ نه شول نو فرمایل به ییګ: ((الحمد لله علی کل حال: په هر حال د الله تعالی شکر دی، په هر حالت کیګ ستاینیګ تګولیګ الله لره دي)).
چا به که داسیګ خګه ورته وؤاندیګ کؤل چیګ دده به خوښګیدل، او یا به ییګ د خوښګیګ برابر عمل او مرسته ورسره وکؤه، نو هغه ته به ییګ د خیر دعا کوله، ابن عباس(رض) ییګ د اوداسه لپاره اوبه ورته تیاریګ کؤیګ، نو رسول الله (ص) داسیګ دعا ورته وکؤه: ((اللهم فقهه في الدین و علمه التأویل: ایګ خدایه! د دین پوهه او د تاویل علم ورکؤی)). یو ځګل د شپیګ له مخیګ رسول الله (ص) پخپله سورلی سپور وٌ، نژدی وٌ چیګ ورنه پریوځګي، خو ابو قتاده (رض) کمك ورسره وکؤ، وییګ نیو، نو داسیګ دعا ییګ ورته وفرمایله: ((حفظك الله بما حفظت به نبیه: الله تعالی دیګ داسیګ ساتنه وکؤه لکه تا چیګ د هغه د نبي (ص) ساتنه وکؤه)). همدا راز رسول (ص) فرمایلي: که خګوك له چا سره نیکي وکؤي او هغه ییګ په ځګواب کیګ ((جزاك الله خیرا: الله دیګ خیر درکؤي)) ووایي، نو پدیګ سره ییګ د هغه تعریف کؤیدی. یوه قرضدار ییګ چیګ قرض ادا کؤ نو دا دعا ییګ ورته وکؤه: ((بارك الله لك في أهلك و مالك انما جزاء السلف الحمد و الأداء: الله تعالی دیګ په اولاد او مال کیګ برکت واچوه، د قرض بدل شکرانه او بیرته سپارل دي)). چا به چیګ رسول الله (ص) ته هدیه ورکؤه، نو په بدل کیګ به ییګ له هغیګ نه غوره هدیه ورکوله او که د چا هدیه به ییګ نه قبلوله نو هدیه کونکي ته به ییګ عذر وؤاندیګ کاوه، یو ځګل ییګ صعب بن جثامه ته همداسیګ وفرمایل: (زه ستا هدیه ځګکه نه قبلوم چیګ زه محرم یم).
رسول الله (ص) خپل امت ته امر کؤیدی چیګ د خر د هنګګیدو په وخت کیګ دیګ الله تعالی ته

پناه وؤي (أعوذ بالله....) ديگ وايي، او که چا د چرکگ آذان (بانکگ) واورید نو له الله تعالی نه دیگ د خیر سوال کوي. روایت دی چیگ رسول الله (ص) امر کؤیدی که چیرته اور ولکگید، نو مسلمانان دیگ (الله اکبر) وایي، حگکه تکبیر اور وژني. رسول الله (ص) هغه مجلس او غونأه نده خوشگه کؤی چیگ د الله تعالی ذکر پکیگ نه وي او پدیگ هکله ییگ فرمایلي دي:(خگوك چیگ پداسیگ مجلس او غونأه کیگ کیناست چیگ د الله تعالی ذکر په کیگ نه و، نو پر هغه باندیگ د الله تعالی له لوري پؤه او حسرت دی). رسول الله (ص) فرمايي: خگوك چیگ پداسیگ مجلس کیگ کیناست چیگ غلطة ییگ پکیگ أیریگ وی، خو له پاخگیدو نه مخکیگ ییگ وویل: ((سبحانك اللهم و بحمدك، أشهد أن لا اله إلا أنت أستغفرك و أتوب اليك: ایگ خدایه! پاکي ده تا لره او ستاینیگ یوازیگ ستا لپاره دي، زه پدیگ شاهدي وایم چیگ له تا نه پرته بل د عبادت وؤ معبود نشته زه بشگنه درنه غواؤم توبه درته کوم))، که دا ییگ وویل، نو ددیگ مجلس تگولیگ غلطة به ییگ ورته وبشگل شي.

په ابو داود کیگ روایت دی : رسول الله (ص) به چیگ له هر مجلس نه د پاخگیدو او پورته کیدو اراده وکؤه، نو پورتنة دعا به ییگ ویله، چا ورنه ددیگ دعا د حکمت پوشگتنه وکؤه، رسول الله (ص) په حگواب کیگ وفرمایل: ((ذلك كفارة لما يكون في المجلس: دا دعا د مجلس د اشتباهاتو کفاره ده)).

فصل
هغه الفاظ چیگ رسول الله (ص) ییگ ویل نه خوشگول

رسول الله (ص) حگنیگ الفاظ او کلمات نه خوشگول، د مثال په توکگه دا ییگ نه خوشگیدل چیگ خگوك ووایي: (خبثت نفسي – نفس میگ خبیث شوی) او (جاشت نفسي: نفس میگ طغیان کؤی...) همدا راز دا ییگ نه خوشگول چیگ خگوك عنب (انکگور) ته (کرم – انکگور) ووایي. او دا ییگ هم نه خوشگول چیگ خگوك ووایي: هلك الناس: خلك تباه شول، او فرمایل به ییگ خگوك چیگ ووایي خلك هلاك او تباه شول، نو په حقیقت کیگ داسیگ دي لکه ده چیگ هلاك کؤي وي.

همدا رنکگه همدیته ورته الفاظ لکه: (فسد الناس: خلك فاسد شول) فسد الزمان: زمانه فاسده شوه. رسول الله (ص) لدینه منع کؤیده چیگ وویل شي د فلاني ستوري له امله باران را باندیگ وشو، او دا خبره ییگ نه خوشگوله: (ماشاء الله و شئت: خگه چیگ د الله تعالی او تا خوشگه

وي).
له هغو الفاظو او کلماتو نه چيګ د رسول الله (ص) نه خوشګيدل يوهم په غير الله سوګګند يا قسم يادول دي، او يا دا چيګ خګوك ووايي که دا کار ميګ ونکؤ، نو زه به يهودي وم، او يا دا چيګ پاچا ته شاهنشاه وويل شي، او يا بادار خپل غلام او مزدور ته ووايي: زما بنده (غلامه) او زما وينځګيګ، همدا راز باد ته بد رد ويل، تبه کنځګل، چرګګ ته بد رد ويل، او يا عصبيت ته بلنه، د مذهب، قوم، طريقيګ او مشر لپاره تعصب، ماسختن (عشاء) ته عتمه (تياره) ويل او ديته ورته نور داسيګ الفاظ چيګ بايد استعمال نه شي، ځګکه رسول الله (ص) ييګ استعمالول نه خوشګول.
له همديګ أول نا مطلوبو کلماتو او خبرو خګخه يو هم مسلمان ته بد رد يا کنځګل کول دي، دا هم نا مناسب عمل دی چيګ په يوه مجلس کيګ دوه کسان يو له بل سره پټګيګ خبريګ يا پس پسك وکؤي او دريم تن يوازيګ پريږدي، او يا دا چيګ کومه شګځګه خپل خاوند د بليګ شګځګيګ له محاسنو خګخه خبر کؤي، او يا کوم شخص داسيګ ووايي: خدايه که ستا خوشګه وي، نو مغفرت راته وکؤه همدارنګګه أير قسمونه خوؤل او يا دا چيګ ووايي: قسم په سره زرغونه (د بوأة تګال). د خداى په روى سوال کول، مدينيګ منورى ته يثرب ويل او بيګ له ضرورته له کوم سؤي نه دا پوښګتنه کول چيګ وليګ ييګ خپله ميرمن وهليګ ده او دا خبره چيګ تګول رمضان مياشت ميګ روژه ونيوله، او يا دا چيګ تګوله شپه ميګ عبادت کاوه، ددېګ تر خګنګګ تګول هغه الفاظ او کلمات مکروه دي چيګ بايد په کنايه تعبير ورخګخه وشي، همدا راز دا هم نه شګايي چيګ چاته وويل شي: الله تعالى ديګ تل لره، بقاء ديګ تل اوسه، او يا دا چيګ کوم روژتى داسيګ ووايي: د هغه چا په حق چيګ مهر ييګ زما په خوله لګګيدلى، دا ځګکه چيګ مهر يوازيګ د کافر پر خوله لګګيدليګ وي او يا دا چيګ په زور اخستل شوي مالونه حقوق وبولي او يا هغه مال ته چيګ د الله تعالى په اطاعت کيګ ييګ لګګولى وي ووايي دومره مال يا پيسيګ ميګ تاوان کؤيګ او يا دا چيګ ووايي د دنيا په لار کيګ ميګ أير مال ولګګاوه، او يا کوم مفتي د هغو مسايلو په اؤه چيګ په هکله ييګ د فقهاوو تر منځګ اختلاف دی ووايي: الله تعالى دا حرام کګرځګولي او يا ييګ حلال کؤي دي، او يا دا چيګ د قرآنکريم او احاديثو دلايل مجازات وبلل شي، پديګ سره أير خلك بيګ لاريګ شويدي، او همدا راز د خپل اهل او کور راز افشاء کول، لکه خګرنګګه چيګ يو شمير ساده ګګان يا احمقان همداسيګ کوي، خګوك چيګ دا أول ناوؤه عمل کوي هغه او ميرمن ييګ داسى دي لکه شيطان او شيطانه چيګ د خلکو په وؤانديګ د لاريګ په سر سره يو ځګاى شي. له نا مطلوبه الفاظو نه يو هم دا خبره تکرارول دي چيګ وويل شي ځګنيګ خلك وايي، ځګنى ګګمان کوي دا ځګکه چيګ دا د دروغو لپاره يوه بهانه ده، او يا دا چيګ پاچا ته (خليفه الله) د الله تعالى خليفه وويل شي، ځګکه خليفه د هغه چا لپاره وي چيګ غائب وي الله تعالى پخپله د غائب او مسافر سؤي لپاره د هغه په کور کيګ خليفه دی.

همدا راز مسلمان باید د زه، زما، زما لپاره، زما سره او داسیګ نورو کلماتو په استعمال کیګ احتیاط وکؤي، ځګکه ابلیس، فرعون او قارون په همدیګ کلماتو سره ازمویل شوي او له ابتلاء سره مخ شوي وو شیطان ویلي و: (أنا خیر منه: زه خوله هغه نه غوره یم) فرعون به ویل : (لي ملك مصر: د مصر پاچایي زما ده) قارون به ویل: (علی علم عندي: دا مال خو زما د اهلیت له امله له ما سره دی) تر ټګولو غوره داده چیګ زه (انا) له بندګګة سره یوځګای یاد شي او وویل شي: زه ګګنهګګار بنده یم، زه توبه غوښګتونکی او پخپله ګګناه اقرار کونکی یم، همدا راز د (لي) لفظ لګه چیګ وویل شي دا ګګناه زما ده، زه مجرم یم، زه فقیر یم، زه هیخګ یم، خدایه مغفرت راته وکؤیګ، ما ته میګ ټګول اعمال، قصدي وي که سهوي، جدي وي که هسیګ را نه شوي وي، ټګول راته وبښګیګ.

فصل
د جهاد په هکله د رسول الله (ص) لارښګوونیګ

جهاد د اسلام اساس او تر ټګولو لوؤه خګوکه ده، مجاهدین به په جنت کیګ له ټګولو نه د لوؤیګ درجیګ خاوندان وي، په دنیا کیګ بییګ هم منزلت اوچت دی، رسول الله (ص) له ټګولو نه لوی مجاهد او له ټګولو نه د لوؤیګ درجیګ خاوند وُ، هغه (ص) د جهاد ټګول أولونه په أیره صحیح توګګه ادا کؤي، د الله تعالی په لار کیګ بییګ په زؤه، ژبه، بیان، بلنیګ، توریګ او نیزیګ سره جهاد کؤی، ټګول عمر بییګ په جهاد کیګ تیر کؤی او له همدیګ امله د الله تعالی په وؤاندیګ له ټګولو عالمیانو نه د لوؤ مقام او ارزښګت درلودونکی دی. الله تعالی له بعثت نه وروسته سمدلاسه

د جهاد امر ورته کؤي: ((فَلَا تُطِعْ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَاداً كَبِيراً)) (الفرقان: ۵۲)

ترجمه: [نو مه کوه اطاعت (د غوښګتنو) د کافرانو او مجاهده (مقابله) کوه له دوی سره په دغه (قرآن او توفیق د رحمان) په جهاد لوی].
دا سورت (الفرقان) مکي سورت دی، الله تعالی امر کؤی چیګ باید جهاد وکؤي، خو د بیان او بلنیګ جهاد. همدا راز له منافقینو سره جهاد هم لوؤه درجه لري ځګکه دا له کفارو سره له جهاد نه سخت او مشکل دی، له منافقانو سره جهاد ددیګ امت د خواصو، او رسولانو (ع) د وارثانو وظیفه ده، خګوك چیګ دا أول جهاد کوي د هغوی مقام لوؤ دی د الله تعالی په وؤاندیګ بییګ مقام اوچت دی که خګګه هم شمیره بییګ کمه وي.
د جهاد له غوره أولونو خګخه یو دا دی چیګ د داسیګ چا په وؤاندیګ حق خبره وشي چیګ خلك

ييګ له ظلم نه ويرېږي، واك او قدرت ورسره وي، پديګ هكله رسول الله (ص) فرمايي: ((أفضل الجهاد كلمة حق عند سلطان جائر: د ظالم پاچا يا واكدار په وړانديګ حق خبره كول تر ټګولو غوره جهاد دى)) د حق ويل هغه جهاد دى چيګ د الله تعالى رسولانو او نبيانو (ع) په ښګه توګګه ادا كړيدى، او رسول الله (ص) پديګ برخه كيګ هم له نورو مخكيګ و. له كافرانو سره جهاد په حقيقت كيګ له نفس سره د جهاد يوه فرع يا څګانګګه ده، لكه چيګ رسول الله (ص) فرمايي: ((المجاهد من جاهد نفسه في ذات الله: مجاهد هغه دى چيګ د الله تعالى د ذات لپاره له خپل نفس سره جهاد وكړي، او له همديګ امله له نفس سره جهاد له دشګمن سره له جهاد نه مقدم بلل شوى، نفس او خارجي دشګمن دواړه هغه دشګمنان دي چيګ بنده ييګ له امله ازمويل كيږي، او دلته د دريم هغه دشګمن رول څرګګنديږي چيګ هغګه كوي بنده له جهاد نه منع كړي، ورنه محروم ييګ كړي، او هغه دريم دشګمن شيطان دى چيګ جهاد ورسره لازم دى، او تر څګو چيګ له همديګ دريم دشګمن (شيطان) سره جهاد نه وي شوى، تر هغيګ پوريګ له نفس او خارجي دشګمن سره جهاد امكان نلري، الله تعالى فرمايي: ((إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوّاً إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ)) (فاطر: ۶)

ترجمه: [بيشكه چيګ شيطان ستاسيګ دشګمن دى پس تاسيګ هم ونيسئ دى (خپل) دشګمن بيشكه هم دا خبره ده چيګ بولي شيطان ألـه خپله (ځګاى د هلاك ته) د پاره د ديګ چيګ شي دوى له ملګګرو د دوزخ (په آخرت كيګ)].

دا چيګ الله تعالى امر كړيدى چيګ شيطان بايد دشګمن وبلل شي دشګمني ورسره وشي، دا پديګ دلالت كوي چيګ بايد د هغه خلاف مبارزه او جهاد كيګ تر وسه كوشش وشي، او پديګ ترتيب سره ويلى شو چيګ بنده مكلف دى له خپلو درى واړو دشګمنانو سره جګګړه وكړي، همدا د بنده لپاره ازموينه ده، بنده ته ځګواك او قوت وركړل شويدى او يوه ألـه په بليګ سره ازمويل كيږي، يوه ألـه د بليګ لپاره ابتلاء ګګرځګول شويګ، الله تعالى خپلو بندګګانو ته غوږونه، سترګګيګ، عقلونه او ځګواك وركړيدى، كتابونه ييګ ورباندیګ نازل او رسولان (ع) ييګ ورته راليږلي دي، په پرښګتو سره ييګ د هغوى مرسته كړيده، او هغه ځګه ييګ ورښګوولي دي او د هغه ځګه امر ييګ ورته كړيدى چيګ په هغه سره د دشګمن په خلاف جګګړه كيګ تر ټګولو لويه مرسته حاصلولى شي، او دا خبر ييګ وركړيدى كه دوى دا لارښګوونيګ عملي كړي، نو تل به پر دشګمن برلاسي وي، دشګمن كه پر دوى غلبه مومي نو سبب به ييګ د الهي اوامرو نه عملي كول وي، خو بيا هم الله تعالى بندګګان نا اميدة ته نه سپاري، بلكه امر ورته كوي چيګ ناهيلي نه شي، تل بايد هڅګه وكړي په استقامت سره خپل تګپونه ټګكور كړي، پټګة پريګ كيږدي، په صبر او حوصليګ سره د دشګمن مقابليګ ته ملا وتړي، د جهاد أكګر ته كوز شي، او بندګګانو ته ييګ

اعلان کؤيدی چيګ الله تعالی له پرهيزکګارانو، نيکانو، صابرانو او مؤمنانو سره مل دی، او له مؤمنو بندکګانو نه داسيګ دفاع کوي چيګ هغوی پخپله هومره له حګانونو خګخه دفاع نه شي کوليګ الله ييګ پداسيګ وخت کيګ مرسته کوي چيګ دوی د خپليګ دفاع توان له لاسه ورکؤي د دوی د بري راز الهي مدد او دفاع ده، که الهي مرسته نه وي، نو دشګمنان به ييګ وخوري. الهي مرسته او دفاع د هر چا دايمان په اندازه وي، که ايمان پياوؤی وي، نو مرسته به هم زياته وي که چاته خير ورسيد د خدای شکر ديګ په حګای کؤي، حمد او ثنا ديګ ووايي او که له خير نه پرته بل خګه ور ورسيدل، نو يوازيګ حګان ديګ پؤ کؤي، ملامتي ييګ خپله ده.

الله تعالی بندکګانو ته امر کؤيدی چيګ د هغه په لار کيګ د حق جهاد وکؤي، په رشګتيا سره ديګ ور نه وويريږي، رشګتوني تقوی ديګ خپله کؤي، معصيت او ګناه ديګ نه کوي، اطاعت ديګ کوي، له الله تعالی نه د رشګتوني ويريګ غوشګتنه داده چيګ متابعت ييګ وشي، ذکر ييګ وشي، هير نشي، شکر ييګ وشي ناشکري ييګ ونکؤي حګکه نا شکري د کبر او د احسان نه منلو نشګه ده.

د الله تعالی په لار کيګ حق جهاد دا دی چيګ بنده له خپل نفس سره جهاد وکؤي، ژبه، زؤه او تګول غؤي ييګ الله تعالی ته تسليم او تابع وي، هر خګه ييګ د الله تعالی لپاره وي، د حګان لپاره ييګ نه وي، او له شيطان سره جهاد وکؤي، له شيطان سره جهاد داسيګ دی چيګ وعده ييګ دروغ وبلل شي، پيروی ييګ نه بلکه مخالفت ييګ وشي، حګکه شيطان د دروغجنو هيلو او اميدونو راوؤونکی دی ، په بدۀ امر او له نيکۀ، ايمان او اخلاقو نه نهی کوي. که بنده دا أول جهاد وکؤي له نفس او شيطان سره په جهاد کيګ بريالی شي، نو پديګ سره داسيګ حګواك او قوت تر لاسه کوي چيګ کوليګ شي له خارجي دشګمن سره په ژبه، زؤه، مال او توريګ سره مقابله او جهاد وکؤي او تر هغيګ ادامه ورکؤي چيګ د الله تعالی کلمه له هر خګه نه اوچته شي.

د حق جهاد په اؤه له صالحو سلفو نه مختلف اقوال او تعبيرونه را نقل شويدي، ابن عباس (رض) وايي: حق جهاد يعنيګ د جهاد په لار کيګ خپل تګول حګواك په کار اچول او د الله تعالی په دين کيګ د هيچا پروا نه ساتل. ابن المبارك وايي: حق جهاد يعنی له نفس او هوی سره مقابله کول.

هغه کسان سهوه شويدي، حقيقت ته ندي رسيدلي کوم چيګ ګمان کوي هغه دوه آيتونه منسوخ دي کوم چيګ د حق جهاد (حق جهاده) او رشګتونی تقوی (حق تقاته) يا ويريګ امر پکيګ شويدی، د دوی دليل دا دی چيګ پديګ آيتونو کيګ پداسيګ خګه امر شويدی چيګ بنده ييګ د تر سره کولو توان نه لري، خګوك کولی شي رشګتونی جهاد وکؤي او په پوره او رشګتونيګ توکګه له الله تعالی نه ويره ولري، خو واقعيت دا دی چيګ دا آيتونه منسوخ ندي، بلکه حق جهاد او حق تقوی هغه ده چيګ د بنده او د هغه د توان په اندازه وي، پديګ کيګ مقصد او مطلب د هر بنده د توان په اندازه دی، او له همديګ امله مکلف شوي بندکګان د حالاتو د بدلون او توپير له

املهٔ سره بیل او یو له بل نه جدا دي، وګګورئ الله تعالی داسیګ فرمایي: ((وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيداً عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ)) (الحج: ۷۸)

ترجمه: [او زیار (کوشش) کوئ په (لاره د جهاد، طاعت، او رضاء د) الله کیګ په حق د جهاد د هغه سره (چیګ ورته وؤ او لائق دی)، دغه (الله) غوره کؤي بیګ تاسیګ او نه بیګ دی کګرحګولی (نه بیګ دی ایشګی) پر تاسیګ په دین کیګ هیخګ حرج (مشقت او اشکال)، (متابعت وکؤئ د) دین د پلار خپل چیګ ابراهیم دی، دغه (الله) ونومولئ تاسیګ مسلمانان پخوا (له دغه قرآن خګخه په نورو آسماني کتابونو کیګ) او په دغه (قرآن) کیګ (هم) د پاره ددیګ چیګ شي رسول (ستاسیګ محمد) شاهد (شګوونکی) په تاسیګ (د تبلیغ خپل) او چیګ شئ تاسیګ (ایګ مسلمانانو شاهدان (شګوونکي) په نورو خلقو (د تبلیغ د نورو انبیاوٴ) نو قائموئ (سم اداء کوئ تاسیګ سره له تګولو حقوقو) لمونحګ او ورکوئ تاسیګ زکات او شګه تګینکګ ونیسئ تاسیګ (دین د) الله دغه (الله مالك دی ستاسیګ پس شګه مالك دی (الله) او شګه مرسته (مدد) کوونکی دی (الله).]

وګګوری الله تعالی فرمایي: هغه تاسیګ غوره کؤي یاست او هیخګ حرج بیګ نه دی درباندیګ ایشګیګ حرج یعنی مشکل او کؤاو، رسول الله (ص) فرمایي: ((بعثت بالحنفية السمحة: زه له آسانه حنفي (مستقیم) او آسان دین سره را استول شوی یم.)) د رسول الله (ص) شریعت په عقیده (توحید) او عمل دواؤو کیګ حنیف او آسان دی، الله تعالی خپلو بندګګانو ته د دوی په دین، روزة، بشګنیګ او مغفرت کیګ پراخي او آسانی کؤیده، الله تعالی د خپل کرم له مخیګ بندګګانو ته تر هغیګ پوریګ د توبیګ دروازه پرانیستیګ پریشګیګ ده تر خګو بیګ روح په جسد کی وي، د هریګ ګګناه لپاره بیګ کفاره تګاکلیګ ده، د هر حرام شي په مقابل کیګ بیګ حلال شی پیدا کؤي هر مشکل چیګ پر بنده د ازموینیګ لپاره راولي، نو د هغه په بدل کیګ بیګ له هغه نه مخکیګ او له هغه نه وروسته یوه یوه آساني جوؤه او مقرره کؤیده، نو چیګ داسیګ ده خګنګګه امکان لري بندګګان پداسیګ خګه مکلف کؤي چیګ د کولو توان بیګ نلري؟!

فصل
د جهاد مرتبې

اوس دا خبره کنده شوه چې جهاد څلور مرتبې یا اولونه لري:
١- له نفس سره جهاد.
٢- له شیطان سره جهاد.
٣- له کفارو سره جهاد.
۴- له منافقینو سره جهاد.
لومړی- له نفس سره جهاد، دا هم څلور درجې لري:
١. د هدایت او دین په زده کړې سره له نفس سره جهاد.
٢. له زده کړې وروسته په عمل سره د نفس خلاف جهاد.
٣. د هدایت لارې او احکامو ته د نورو رابلل، او که دا سې ونکړي نو بیا به د هغو کسانو له ډلې څخه شمیرل کیږي چې د الله تعالی له خوا نازل شوي احکام پټوي.
۴. د دعوت او هدایت په لار کې د مشکلاتو تحمل او صبر ورباندې کول، دا ټول یوازې د الله تعالی لپاره کول.
بنده چې دا څلور مرتبې پوره کړي، نو بیا رباني شخصیت ورنه جوړ شي، علماء ټول پدې اتفاق لري چې هیڅ یو عالم تر هغې پورې رباني عالم نشي جوړیدلی تر څو یې حق پیژندلی، او عملي کړی نه وي، نورو ته یې ښوولی او نور یې ورته رابللي نه وي.
دوهمه مرتبه – له شیطان سره جهاد، دا دوې مرتبې لري: لومړۍ مرتبه یې دا ده چې د شیطان ټولې وسوسې رد کړي، دوهم دا چې د شیطان له خوا وړاندې شوي شهوتونه تر پښو لاندې کړي، رد یې کړي، بنده کولی شي په یقین سره د شیطان وسوسې رد کړي، د صبر په وسیله سره د شیطاني شهواتو ځواب ویلی او جرړې یې ایستلي شي، الله تعالی فرمایي:
((وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ)) (السجده: ٢۴)
ترجمه:[او ګرځولي وو مونږ ځینې له دوی نه امامان چې لاره به یې ښووله (خلقو ته) په حکم زمونږ کله چې صبر وکړ دوی (په دین خپل) او وو دوی چې په آیتونو زمونږ (چې له انبیاو الله سره وو) یقین به یې کاوه.]
دریمه مرتبه: له کفارو او منافقانو سره جهاد- دا هم څلور مرتبې لري:
١- په زړه، ٢- ژبه، ٣- مال ۴-او نفس سره جهاد. له کفارو سره له جهاد نه مراد په لاس او توریګ

سره جهاد دی او له منافقینو سره له جهاد نه مراد زیاتره په ژبیګ سره جهاد دی.
خګلورمه مرتبه: له ظالمانو، بدعتیانو او بدکارانو سره جهاد، دا دریګ مرتبی لري: لومړی په لاس جهاد البته د توان په صورت کیګ، که د لاس توان ییګ نه درلود نو په ژبیګ سره او که دا ییګ هم نه شوی کولی نو په زړه سره.
دا ویګ د جهاد دیارلس درجیګ یا مرتبیګ، خګوك چیګ پداسیګ حالت کیګ ومري، چیګ جهاد ییګ نه وي کړی، او د جهاد نیت هم ورسره نه وي، هغه د نفاق له یویګ خګانګګیګ سره مړ شویدی، جهاد له هجرت نه پرته نه شي بشپړیدی، هجرت او جهاد له ایمان نه پرته ممکن ندی، او د الله تعالی د رحمت غوشګتونکي همدا دری شروط پوری کوي، الله تعالی فرمایي:
((إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ)) ((البقره: ٢١٨))
ترجمه: [بیشکه هغه کسان چیګ ایمان ییګ راوړی دی او هغه کسان چیګ هجرت ییګ کړی دی او جهاد ییګ کړی دی په لاره (دین) د پاك الله کیګ دغه کسان امید لري دوی د رحمت (مهربانۀ) د الله او الله شګه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) پوره رحم لرونکی دی (د اجر او ثواب په زیاتوالي سره)].
او لکه خګرنګګه چیګ ایمان پر هر بنده فرض دی، همداسیګ دا هم ورباندیګ فرض ده چیګ دوه هجرتونه وکړي، لومړی هجرت په پوره اخلاص سره د الله تعالی لوري ته هجرت او دوهم هجرت د رسول الله (ص) د سنت په پیروي سره د هغه لوري ته هجرت، همدا راز دا هم فرض ده چیګ له نفس او شیطان سره جهاد وشي، دا تګول فرض عین دي، له کفارو او منافقانو سره جهاد فرض کفایي دی، یعنی که د امت یوه برخه دا فرض ادا کړي د نورو غاړه خلاصیږي.

فصل

د الله تعالی په وړاندیګ تر تګولو غوره مخلوق هغه دی چیګ د جهاد تګولیګ مرتبیګ پوره ادا کړي، او له همدیګ امله خاتم الانبیاء حضرت محمد (ص) د الله تعالی په وړاندیګ تر تګولو غوره او له تګولو نه د لوړیګ درجی درلودونکی دی، حګکه هغه (ص) د جهاد تګولیګ مرتبیګ په مکمله توګګه بشپړی کړی او د الله تعالی په لار کیګ ییګ حق جهاد کړی دی، د نبوت له پیل نه تر رحلت پوریګ ییګ جهاد ته ادامه ورکړیده، کله چیګ د نبوت په لومړیو کیګ دا الهي حکم ورباندیګ نازل شو:

((يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ (١) قُمْ فَأَنذِرْ (٢) وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ(٣)وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ (۴)) (المدثر: ۱-۴)

ترجمه: [ای په جامه کیګ نغښګتونکیه (له هیبته د وحي) پورته شه! (له ځګایه د خوبه خپله) نو وویروه (خلق له عذابه د الله که ایمان رانه وړي)، او رب خپل پس په لویی سره یادوه، او کالي (جامیګ) خپل پس پاك وساته ! (له پلیتة نه لکه چیګ ځګان دیګ پاك ساتیګ)].

په همدیګ حکم سره رسول الله (ص) د الله تعالی دین ته د بلنیګ لپاره متګیګ راونغښګتلی، په مکمله توکګه بیګ خپله دنده اجراء کؤه، شپه او ورځګ، په پټګه او ښګکاره بیګ د الله تعالی لوري ته دعوت کاوه، او کله چیګ دا آیت ورباندیګ نازل: ((فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنْ الْمُشْرِكِينَ)) (الحجر: ۹۴)

ترجمه: [نو ښګکاره (او په جهر کؤه ایګ محمده!) هغه چی ته مامور یی پریګ او مخ واؤوه له مشرکانو ځګخه (او مه کوه هیڅګ التفات او پروا د دوی ویلو ته)].

فورا بیګ د الله تعالی امر او دین اعلان کؤ، او پدیګ لاره کیګ بیګ د هیڅا پروا نه ساتله تګول بیګ واؤه وو که زاؤه، آزاد وو که غلامان، نارینه وو که ښګځګیګ، پیریان وو که انسانان تګول بیګ په ښګکاره اسلام ته راوبلل، د مشرکانو باطل خدایان او باطل دین بیګ وغانده، په دلایلو سره بیګ د هغوی بطلان ورته بیان کؤ، نو پدیګ سره د خپل مشرك قوم ظلم او زیاتی ورباندیګ زیات شو، پر رسول الله (ص) او ملګګرو بیګ فشار له حده زیات شو، او همدا د مخلوق په اؤه د الله تعالی سنت دی، قرآنکریم رسول (ص) او پیروانو ته بیګ تسکین او تسلي ورکوي فرمایي: ((مَا يُقَالُ لَكَ إِلاّ مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ إِنّ رَبّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ)) ((فصلت:۴۳))

ترجمه: [نه ویل کیږي تاته (ایګ محمده!) مګګر (هم هغسیګ) وینا چیګ په تحقیق ویلیګ شویګ وه د پاره د هغو رسولانو چیګ له تا نه مخکیګ تیر شوي دي، بیشکه رب ستا خامخا خګښګتن (مالك) د مغفرت دی (مومنانو لره) او خګښګتن (مالك) د عذاب دردناك دی (کافرانو لره).]

الله تعالی فرمایي: ((وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوّاً شَيَاطِينَ الإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُوراً وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ)) (الانعام: ۱۱۲)

ترجمه: [او هم داسیګ ککرځګولی (پیدا کؤی) ؤمونږ هر نبي ته دښګمن شیطانان د انس (انسانانو) او د جن (پیریانو) ورښګوول به (او وسوسه به بیګ اچوله) ځګینو د دوی ځګینو (نورو) ته ښګائسته کؤی شویګ خبریګ د پاره د غلولو او که اراده فرمائلیګ وی رب ستا نو نه به وو کؤي دوی دا (کارونه چی د زخرف وحي او غرور دی) پس پریږده دوی او هغه چی دوی له ځګانه دروغ جوؤوي

(چی کفر دی)].

الله تعالی په بل آیت کیګ فرمایي: ((كَذَلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلاَّ قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ (٥٢) أَتَوَاصَوْا بِهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ)) (الذاریات: ٥٢-٥٣).

ترجمه: [هم داسیګ (چی وایي تاته قوم د تا ساحر، مجنون) نه دی راغلی هغو کسانو ته پخوا له دوی څګخه هیځګ رسول مګګر خو ویل هغوی چی (دی) ساحر (کوأکګر) دی یا مجنون (لیونی) دی، آیا وصیت کؤی دی دوی ته په دیګ خبریګ سره (نه) بلکه هم دوی دي قوم سرکشان.]

پدیګ أول مبارکو آیتونو سره الله تعالی خپل رسول الله (ص) ته تسلي ورکوله او داییګ ورته خګرګګنده کؤه چیګ دا د رسولانو (ع) په رابطه د الله تعالی سنت دی او د الله تعالی تګول رسولان (ع) پدیګ لار کیګ حګوریدلي او کؤیدلي دي، همدا راز الله تعالی د رسول الله (ص) اصحابو او امت ته هم تسلي ورکوي ورته فرمایي:

((أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمْ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ)) (آل عمران: ١۴٢)

ترجمه: [(بلکه) آیا ګګمان کوئ تاسیګ (ایګ تشګتیدونکو په احد کیګ) د دیګ چیګ ننه به وحګئ جنت ته حال دا چیګ معلوم کؤي به نه وي الله (په علم الظهور سره هم) هغه کسان چی جهاد یی کؤی دی له تاسیګ حګنیګ او (نه وي په علم الظهور سره) معلوم کؤی (الله) صابران (ثابتان په سختیو کی)].

اوفرمایي:

((الم (١) أَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لا يُفْتَنُونَ)) د الله تعالی تر دیګ قول پوری:((أو ليس الله بأعلم بمافي صدور العالمين)) (العنکبوت: ١-٢).

ترجمه:[آیا ګګمان کوي دا خلق د دیګ چی پری به شګودی شي دوی (په) هم دیګ قدر چیګ ووایي دوی چیګ ایمان راوؤی دی مونږ حال دا چیګ دوی به ونه ازمویل شي.... او آیا الله تعالی د عالمیانو په زؤونو عالم ندی (بلکه شګه عالم دی)].

بنده دیګ پدیګ مبارکو آیتونو او ورکیګ پرتو حکمتونو، پندونو او درسونو کیګ غور وکؤي، هر قوم ته چیګ د الله تعالی له خوا رسول الله (ع) راولیږل شي، نو د خلکو دریحګ به داسیګ وي چیګ حګنیګ به ییګ وایي: آمنا، مونږ ایمان راوؤی، او حګنیګ نور به ایمان رانه وؤي منفي دریحګ به غوره کؤي، په شر او فساد به قایم شي، خګوك چیګ ایمان راوؤي د نبي (ع) بلنیګ ته مثبت حګواب ووایي، الله تعالی به همدا أله خلك آزمایي، ازموینه به ورباندیګ راولي تر خګو رشګتوني او دروغجن سره بیل کؤي او هغه چیګ ایمان رانه وؤي، منفي دریحګ ونیسي، نو

هغوی دیګ دا ګګمان نه کوي چیګ له الله تعالی نه خلاص شوي، نه داسیګ نده، هغوی به حتما د خپل کفر سزا ګګالي.

پر رسولانو (ع) ایمان راوؤونکي د الله او رسولانو (ع) د دشګمنانو له دشګمنة سره مخ کيږي، د هغوی له خوا ظلم او زیاتی ورسره کيږي، او هغه کسان چیګ د رسولانو (ع) اطاعت ونکؤي، نو هغوی به په دنیا او آخرت کیګ خپله جزا او سزا ويني.

مطلب دا چیګ هر بنده موٌمن وي که کافر یو أول تکلیف او کؤاو ګګالي، له یوه مشکل سره به مخامخ کيږي خو فرق دا دی چیګ موٌمن په پیل کیګ له کؤاوونو سره مخ کيږي، د ژوند پیل ییګ له ستونزو سره مل وي، خو وروستة پایله ییګ په دنیا او آخرت کیګ نیکمرغه وي خو کافر او له حق نه منکر د موٌمن په خلاف په پیل کیګ له یو أول لذت او آرامة نه برخمن وي، خو دا خوند او آرامي ییګ أیره لنأه وي او أیر ژر په همیشني درد او غم بدليږي. له امام شافعي (رح) نه پوشګتنه وشوه چیګ د بنده لپاره کوم حالت غوره دی دا ورته شګه ده چیګ و آزمویل شي او که نه دا ورته شګه ده چیګ واك او تمکین ورکؤل شي؟ ده په حګواب کیګ وفرمایل: بنده ته له ازمیشګت نه مخکیګ تمکین او یا واك نه ورکول کيږي، الله تعالی خپل اولو العزم رسولان (ع) ازمويلي دي، کله ییګ چیګ په ازمیشګت کیګ صبر کؤيدی، نو الله تعالی قدرت ورکؤی، پدیګ اساس هیخګوك دیګ حګان له درد او غم نه په امن نه شمیري، خو داده چیګ د درد خاوندان د عقلونو له پلوه یو له بل سره توپیر لري، تر ټګولو هوشګیار او زیات عاقل هغه دی چیګ لوی او همیشنی غم د موقتي او واؤه غم، درد په بدل کیګ خرخګ کؤي، او تر ټګولو زیات جاهل هغه دی چیګ په وؤوکي او موقتي درد، غم سره لوی او همیشنی درد، او غم، واخلي که خګوك سوال وکؤي چیګ دا خګنګګه امکان لري عاقل انسان دا أول سودا وکؤي لوی غم په واؤه سره واخلي؟ ددیګ سوال په حګواب کیګ ویل شوي چیګ د وؤوکي او موٌقتي درد په لوی او همیشني درد خرخګولو تر شا د حاضر او راتلونکي مساله ده، د لاس په لاس او ماملِه خبره ده یو په اصطلاح نقد او بل قرض دی، او بشري نفس په طبیعي توګګه نقد او عاجل خوشګوي، الله تعالی فرمايي: ((كَلاَّ بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ (٢٠) وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ)) ((القیامه: ٢٠-٢١))

ترجمه: [نه دی داسیګ (لکه چی انکار کوي کفار له بعثه) بلکه خوشګوئ تاسیګ حګغلیدونکی (ژر فاني کیدونکیګ دنیا) او پريږدی تاسیګ آخرت (چی باقي او وروسته راتلونکی دی او د هغه د پاره هیخګ عمل نه کوئ)].

((إِنَّ هَؤُلَاءِ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْماً ثَقِيلاً)) (الانسان:٢٧).

ترجمه: [بیشکه دا (خلق چیګ کفار دي) خوشګوي ژر تیریدونکی (دنیا) او پريږدي وروسته له حګانه ورحګ سخته (د عقبی چیګ د هغه د پاره خګه تیاری او عمل نه کوي).]

هر څوک دا أول عمل کوي او له همدیګ حالت سره مخ کیږي، انسان باید له نورو سره ګډ ژوند وکړي، او طبیعي ده چیګ نور خلك داسیګ غوښتنیګ ورنه لري چیګ باید هغه ورسره موافقه وکړي، که څوك د خلکو غوښتنیګ نه مني، نو هغوی به مخالفت ورسره کوي، په تکلیفوي او ځوروي به بییګ، خو که د هغوی غوښتنیګ ومني هم او موافقه ورسره وکړي، نو بیا به هم یا د هغوی او یا نورو کسانو له لاسه درد او مشکل ګګالي، مشکل حتمي دی، ددیګ مثال لکه د هغه دینداره او متقي شخص دی چیګ له بدکارانو او فاسدانو خلکو سره یو ځګای ژوند کوي، خو دا فاسقان داسیګ وي چیګ تر هغیګ پوریګ بد کارونه نه شي کولی تر څګو چیګ ددیګ دینداره شخص موافقه ورسره نه وي او یا کم ترکمه هغه مانع واقع نه شي، که دا دینداره شخص سکوت اختیار کړي، د دوی د فساد مانع نه شي، نو په لومړي سر کیګ به د دوی له شره خوندي وي، خو أیر ژر به بییګ حالت بدل شي او د دوی له لوري به زیاتی ورسره شروع شي، یا به بییګ توهینوي او یا به دومره تکلیف ورسوي چیګ که د دوی د فساد مخنیوی او مخالفت بییګ کړی وای، نو دومره تکلیف به بییګ نه وای لیدلی، او که فرضا ددیګ فاسد قوم له اهانت او تکلیف نه په امن پاتی شي نوخوامخاه به د نورو خلکو له خوا تکلیف ویني.

نو تر ټګولو غوره او مناسبه دا ده چیګ د عائشیګ (رض) هغه قول عملي شي چیګ معاویه (رض) ته بییګ ویلي او داسیګ بییګ ورته فرمایلي وو: (چاچیګ د خلکو په غصیګ، ناراضه کولو او ناخوشګة سره الله تعالی راضي کړ، الله تعالی ورته کافي دی د خلکو له تکلیف او احتیاج نه به بییګ وساتي او که چا د خلکو په خوشګة او راضي کولو سره الله تعالی ناراضه کړ، نو خلك به د الله تعالی په وړاندیګ د هغه هیڅګ په درد ونشي خوړلی).

که څوك ښۀ ته نظر وکړي نو دا أول حالات به أیر ووینی ، أیر کسان داسیګ دي چیګ له سزا او تکلیف نه د نجات په خاطر له واکمنو او بدعتیانو سره مرسته کوي، خو الله تعالی چیګ څوك د نفس له شره وساتي، هغه هیڅګکله په ناروا کیګ د چا مرسته او موافقه نه کوي، د ظالمانو د تیري په وړاند صبر کوي او په همدیګ سره بییګ د دنیا او آخرت کامیابي به برخه شي، لکه چیګ رسولانو (ع) او د دوی رشګتونو پیروانو او علماوو په همدیګ سره د آخرت او دنیا کامیابي ګګتګلی ده.

نو څګرنګګه چیګ کړاو، درد او غم د بنده لپاره حتمي دی، الله تعالی هغو کسانو ته تسلي ورکوي چیګ له لوی، همیشني او دایمي درد او غم نه د نجات پخاطر بییګ وړوکی او موقتی درد او غم غوره کړیدی، الله تعالی فرمایي: ((مَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ)) (العنکبوت: ۵)

ترجمه: [هر څوك چیګ وي چی امید لري دی د ملاقات د الله (په جنت کیګ) پس بیشکه اجل نیتګه د (ملاقات د) الله خامخا راتلونکیګ ده (نو شګایي چیګ ورته تیار شي) او هم دی شګه

اوريدونکی دی (د تگولو اقوالو) شگه عالم دی (پر تگولو احوالو)].
الله تعالى ددیگ وؤوکي او موُقتي درد د ختميدو لپاره نيتگه هم تگاکليگ ده چيگ هغه له الله تعالى سره د ملاقات ورحگ ده، بيا به بنده د هغه درد په بدل کيگ ستر نعمت وکگوري کوم چيگ د الله تعالى د لقاء او ديدار پخاطر ييگ کگاللی دی، الله تعالى خپل بنده ته د عاجل او موقتي درد د تحمل لپاره تسلي ورکوي او د خپل ديدار هيله ييگ په زؤه کيگ زرغونوي کيداى شي د الله تعالى د ديدار او لقاء شوق او هيله دديگ سبب شي چيگ موُقتي او عاجل درد هيخگ حس نکؤي، همدا وجه ده چيگ رسول الله (ص) له خپل رب نه د هغه د ديدار د شوق سوال کؤيدی، د الله تعالى د ديدار شوق تر تگولو ستر نعمت دی خو دا لوی نعمت هسيگ او په تشه نشي تر لاسه کيدلی، بلکه دديگ لوی نعمت د تر لاسه کولو لپاره يو شمير اقوال او اعمال ضروري دي، الله تعالى د تگولو ديگ اقوالو اوريدونکی او په تگولو ديگ شان اعمالو عالم او خبردار دی، او همغه پديگ شگه خبر دی چيگ خگوك دديگ ستر نعمت وؤتيا لري، الله تعالى فرمايي:

((وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ)) ((الانعام: ٥٣))

ترجمه: [او (لکه چی ازمويلي مو وو سابقه امم په اختلاف د احوالو د دوی) هم دا رنگگه ازمويلي دی مونږ حگينی (غنيان) د دی امت په حگينو (نورو فقيرانو) له پاره د دی چی وواييگ (دا غنيان) آيا هم دا (خواران) فضل کؤی دی الله پر دوی په منحگ زمونږ کيگ (په هدايت سره) آيا نه دی الله شگه عالم په شکر کوونکو په نعمت د اسلام بلکه دی، نو حگکه تفضلاً احسان پری کوي)].
که بنده له کوم نعمت نه محروميږي نو همدا آيت ديگ تلاوت کوي.
ورپسيگ الله تعالى موُمنانو ته په نورو الفاظو سره تسلي ورکؤيده او دا ييگ ورته بيان کؤيده چيگ د دوی د جهاد کگتگه همدوی ته رسيږي، الله تعالى له تگولو عالميانو نه مستغني او بيگ نياز دی، او الله تعالى خپل بندکگان د جهاد له برکته د صالحانو په أله کيگ شاملوي. الله تعالى د هغو کسانو حالت هم تصوير کؤيدی کوم چيگ بيگ دليله او په پتگو ستركگو ايمان راوؤي، ايمان ييگ په زؤه کيگ پوخ شوي نه وي د خولی او آسانۀ ايمان وي دا أول کسان موُقتي او حتمي درد او غم ته د هغه الهي عذاب او درد په شان کگوري کوم چيگ موُمنان د ايمان له برکته ورنه ژغورل شويدي، کله چيگ الله تعالى خپل پوحگ (موُمنان) برلاسي کؤي، نو همغه په پتگو ستركگو ايمان راوؤونکی وايي، زه خو له تاسيگ سره وم، خو الله تعالى په هغه نفاق شگه خبر دی چيگ ده په خپله سينه کيگ پتگ کؤيدی.
پايله دا چيگ الله تعالى د خپل حکمت لپاره دا غوشگتي چيگ تگول انسانان و ازمويل شي او په همديگ ازميشگت سره پاك له ناپاك نه بيل کؤي، حگکه نفس اصلا جاهل او ظالم دی د جهل او

ظلم له امله خباثت او ناپاکي ورته پيدا کيږي او همدا ناپاکي ديته ضرورت لري چيرته بايد پاکه او ومينځل شي، څنګه چې په دنيا کې له ديرې خباثت نه پاك شو، نو ښه، او که نه نو د جهنم اور به يې پاکوي او کله چې بنده له ډيرې ناپاکۍ نه پاك شو، نو جنت ته د داخليدو اجازه ورته کيږي.

فصل
د رسول (ص) دعوت او د اصحابو (رض) اجابت

رسول الله (ص) چې د الله تعالى دين ته بلنه پيل کړه، د مختلفو قبايلو افرادو يې بلنه ومنله، او دديې مؤمنى ألي په سر کې د امت صديق ابوبکر (رض) و، هغه له ټګولو نه مخکې د رسول الله (ص) دعوت قبول کړ، مرسته يې ورسره وکړه او ورسره يې د الله تعالى لوري بلنه شروع کړه، او د همده (ابوبکر (رض) په بلنې سره عثمان، طلحه او سعد (رض) په اسلام مشرف شول.
د رسول الله (ص) بلنې ته د امت د ښځينه برخې صديقې حضرت خديجې (رض) هم تر ټګولو د مخه لبيك وو ايه، او د رسول الله (ص) سره د صداقت شرط يې پوره کړ، رسول الله (ص) د وحي له نزول نه وروسته ورته وفرمايل: (زه پخپل ځان وويريدم) خديجه (رض) په ځواب کې ورته وايي: زيرې مې دربانديږ، خوشاله اوسه، قسم دى چې الله تعالى به تا سپك نکړي، بيا يې هغه صفات ورته بيان کړل چې هر څوك يې درلودونکي وي، الله تعالى به يې رسوا او سپك نکړي. خديجه (رض) د خپل فطرت او عقل په زور او قوت سره پدې پوه وه چې نيك اعمال او نيك اخلاق د الله تعالى د خوښۍ، کرم او عزت سبب کيږي، او خداى تعالى د صالح عمل او نيك خوى درلودونکى نه سپکوي.
خديجه (رض) د همدې خوى، عقل او پاك فطرت له امله د دې وړ وه چې الله تعالى د جبريل (ع) او محمد (ص) په ذريعه سلام ورته راواستوي.
علي (رض) چې لا اته کلن و، د ايمان لوري ته ودانګل، په اسلام مشرف شو هغه وخت يې کفالت د رسول الله (ص) په غاړه و ځکه چې پلار يې ابو طالب له اقتصادي ستونزو سره مخ و.
زيد بن حارثه (رض) چې د رسول الله (ص) محبوب و هم په ايمان مشرف شو، نوموړى د خديجې (رض) غلام و چې رسول الله (ص) ته يې وباښه پلار او تره يې د رسول الله (ص) حضور ته راغلل چې خپل زوى د فديې په بدل کې ورنه آزاد کړي، دوى چې خپل وڼانديز رسول الله (ص) ته ورساوه هغه ورته وفرمايل: زه بل څه وايم، دوى وويل هغه څه دي؟ ده ورته وفرمايل: زه زيد راغواړم او اختيار ورکوم چې تاسې غوره کوي او درسره ځي او که ما ته ترجيح راکوي او راسره پاتې کيږي، که زه يې غوره کړم، نو زه بيا هيڅ‌چاته پر هغه کس باندې ترجيح نه ورکوم،

کوم چيګ زه ييګ غوره کړي يم، د زيد پلار او تره وويل: أيره د عدل او انصاف خبره ديګ وکړه، زيد ييګ راوغوښګت او اختيار ييګ ورکړ، زيد (رض) وويل: زه هيچا ته پر رسول الله (ص) بانديګ ترجيح نه ورکوم، پلار او تره ييګ ورته وويل: خوار شيګ، ايګ زيده! غلامة ته پر آزادة ترجيح ورکويګ؟ زيد وويل: هو، ما لديګ شخص نه داسيګ خګه ليدلي چيګ هيچا ته به ور بانديګ ترجيح ورنکړم، رسول الله (ص) چيګ د زيد دا دريحګ وليد، نو حرم ته ييګ بوت او اعلان ييګ وکړ: خبر اوسئ شاهدان اوسئ چيګ زيد زما زوی دی، زما ميراث به وړي او زه به ييګ ميراث وړم، پلار او تره ييګ چيګ دا حالت وليد او دا اعلان ييګ واوريد، نو أير خوشاله شول او خپل کور ته ستانه شول ، لدينه وروسته زيد د محمد (ص) زوی بلل کيده تر څګو اسلام راغی او الله تعالی دا آيت نازل کړ: ((ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُوراً رَحِيماً)) ((الاحزاب: ۵))

ترجمه: [وبولئ تاسيګ دغه (ادعياء) پلرونو د دوی ته دغه (نسبت د دوی پلرونو د دوی ته) أير برابر (او غوره) دی په نزد د الله پس که نه پيژنئ تاسيګ (ايګ موْمنانو!) پلرونه د دوی پس دوی ورونګه ستاسيګ دي په دين کيګ او دوستان ستاسيګ دي (په دين کيګ) او نشته پر تاسيګ (هيڅګ) ګګناه په هغه شي کيګ چيګ خطا شوي ييګ تاسيګ پکيګ (لکه چيګ وايی زيد بن محمد) و ليکن شته ګګناه په هغه شي کيګ چيګ قصد ييګ وکړي زړونه ستاسيګ او دی الله شګه بشګونکی د(خطياتو) أير رحم لرونکی (د اجر او ثواب په انعام سره).]

لدينه وروسته بيرته زيد بن حارثه وبلل شو. معمر له زهري نه روايت کوي: زه داسيګ څګوك نه پيژنم چيګ له زيد نه مخکيګ په اسلام مشرف شوی وي.

ورقه بن نوفل هم اسلام راوړ، په ترمذي کيګ په نقل شوی يوه حديث کيګ راغلي: رسول الله (ص) ورقه بن نوفل په ښګه حالت په خوب ليدلی و.

پديګ ترتيب سره يو، يو کس په اسلام مشرفيده، قريشو ګګه سخت غبرګګون نه ښګود تر څګو چيګ مسلمانانو د دوی باطل دين او باطل معبودان وغندل، وييګ کنځګل، حقيقت ييګ خلکو ته وروښګود پديګ سره مشرکانو غبرګګون وښګود، د رسول الله (ص) او اصحابو (رض) سره ييګ دښګمني اعلان کړه، الله تعالی د ابو طالب په ذريعه د خپل رسول (ص) ساتنه وکړه، ځګکه ابو طالب يو شريف او منلی شخصيت و، او د احکم الحاکمين د ييګ شميره حکمتونو له مخيګ ابو طالب د خپل قوم په دين باقي پاتي شو، او پديګ کيګ أيريګ شګيګګنګيګ اودرسونه وو چيګ څګوك غور پکيګ وکړي پريګ پوهيدلی شي. د رسول الله (ص) حمايت ابو طالب کاوه، او هغه اصحاب (رض) چيګ د قوم او قبيليګ درلودونکي وو، د هغويګ لپاره هم خپل قومونه

کګتګور ثابت شول، قومونو ېيګ حمايت وکړ، خو نور چيګ خګوك ېيګ نه درلودل تر أير ظلم لانديګ راغلل. د هغو کسانو له جمليګ نه چيګ د مشرکانو تر ظالمانه کګوزارونو لانديګ وو، يو هم عمار بن ياسر، مور او کورنة ېيګ وه، دوی د الله تعالی په لار کيګ تعذيبدل ، رسول الله (ص) به چيګ ورباندیګ تيريده او دوی به حګورول کيدل، نو ورته فرمايل به ېيګ: (د ياسر کورنة! صبر کوئ، ستاسيګ حګای جنت دی). لديګ أليګ نه بل مؤمن شخص بلال (رض) و' چيګ د الله تعالی د دين په لار کيګ أير وحګورول شو، د اسلام پخاطر کفارو تعذيباوه او د الله تعالی د دين پخاطر ده ته خپل ژوند او نفس ېيګ ارزشګته شګکاريدل، هر خګومره به ېيګ چيګ عذاب زيات شو ده به ويل: احد ، احد ، الله يو دی، الله يو دی، ورقه بن نوفل ورباندیګ تيريده ورته ويل به ېيګ : ايګ بلاله! قسم دی چی الله يو دی، ايګ خلکو! که تاسيګ هغه (بلال) وواژه، نو زه به وير او ماتم پريګ کوم، او خپل دوست به ېيګ نيسم.

کله چيګ پر مسلمانانو د مشرکانو عذاب او فشار أير زيات شو، او يو شمير د سخت فشار او عذاب له امله په امتحان کيګ ناکام شول، نو الله تعالی حبشيګ ته د هجرت اجازه ورکړه، مسلمانانو حبشيګ ته لومړی هجرت وکړ، پديګ أله کيګ عثمان بن عفان او ميرمن ېيګ رقيه بنت رسول الله (ص) هم وو ، د دغو مهاجرينو شميره دوولس نارينه او خګلور ميرمنيګ وی، په پټګه له مکيګ نه روان شول، الله تعالی مرسته ورسره وکړه او د سمندر ساحل ته له رسيدو سره سم دويګ کشګتة ورته برابريګ شويګ چيګ دوی پکيګ سواره شول، دا د بعثت د پنحګم کال د رجب په مياشت کيګ واقع شوی پيښګه ده، قريش چيګ خبر شول، ورپسيګ ووتل تر خګو ساحل ته ورسيدل، هلته ېيګ هيخګوك و نه موندل مهاجرين له مخکيګ نه لدی حګايه وتلي وو. همغه مهاجرين په حبشه کيګ وو چيګ خبر ورغی مشرکانو له رسول الله (ص) سره خپله دشګمني پای ته رسوليګ ده، ددیګ خبر په اوريدو سره دوی بيرته مکيګ ته راستانه شول، دوی چيګ مکيګ ته رانژديګ شول، يوازيګ د يوه ساعت مزل ېيګ ترمنحګ و'، خبر شول چيګ هغه ورسيدلی خبر صحيح نه و بلکه د مشرکانو دشګمني او ظلمونه له پخوا نه نور هم زيات شويدي، نو حيران شول بيايېګ يو شمير د حګينو کسانو په پناه کيګ مکيګ ته داخل شول، په همديګ وار ابن مسعود (رض) هم بيرته راستون شو او په رسول الله (ص) چيګ لمونحګ ېيګ کاوه سلام واچاوه، رسول الله (ص) د سلام حګواب ورنکړ همدا روايت صحيح دی چيګ ابن اسحاق هم رانقل کړيدی هغه وايي: په حبشه کيګ مهاجرينو ته خبر ورسيد چيګ د مکيګ خلك په اسلام مشرف شويدي، نو دوی بيرته راستانه شول خو کله چيګ مکيګ ته را لنأ شول په حقيقت پوه شول او ورته خګرکګنده شوه چيګ هغه خبر رشګتيا نه و'، او دا په حقيقت کيګ د قريشو تبليغات و چيګ غوشګتل ېيګ مسلمانان ورباندیګ دوکه کړي. مهاجرين چيګ راستانه شول، نو يا په پټګه مکيګ ته داخل شول او يا ېيګ له کوم شخص نه پناه تر لاسه کړه، له هغو کسانو نه چيګ له حبشيګ نه راستانه شوي،

او بيا مدينې ته تر هجرت پورې همدلته مکه کې اوسيدلي دي يو هم عبدالله بن مسعود (رض) دی چې بيابې مدينې ته هجرت کړی، په بدر او احد کې يې ګډون کړی دی.
او د زيد بن ارقم له خوا روايت شوی حديث چې وايي مونږ به په لمانځه کې خبرې کولې، او داسې ورنه خګرګنديږي چې په لمانځه کې له خبرو نه د ممانعت حکم په مدينه کې شوی، ددې حديث دوه ځوابونه کيدلی شي، لومړی دا چې په لمانځه کې له خبرو نه نهي په مکه کې شويده، وروسته بيې په مدينه کې د جواز حکم شوی دی، چې ورپسې بيرته نهي ورڅخه شويده، دوهم ځواب يې دا دی چې زيد (رض) د اصحابو (رض) په منځ کې کشر و، ده او يو شمير نورو به د خپل عادت له مخې په لمانځه کې خبرې کولې، ځکه دوی ته به د نهي حکم نه و رسيدلی، او کله چې له حکم نه خبر شول، نو خبرې يې بندې کړې.
په هر حال کله چې له حبشې نه پر راستنو شويو او نورو مسلمانانو د قريشو ظلمونه له حده زيات شول خپلې کورنۍ يې ورباندې وبلوسيدلی، نو رسول الله (ص) د دوهم ځل لپاره حبشې ته د هجرت اجازه ورکړه، دوهم هجرت اَير سخت و، له قريشو نه يې اَير ظلمونه وليدل او کله چې قريش له مهاجرينو سره د نجاشي له نيکۀ نه خبر شول نو اَير زور يې ورکړ او سخت په غصه شول.
دا ځل حبشې ته د مهاجرينو شميره ۸۳ نارينه که عمار بن ياسر هم ورسره وشميرل شي او (۱۹) ښځې وې، په ځينو روايتونو کې پدې دوهم هجرت کې هم د عثمان (رض) او يو شمير نورو هغو اصحابو نومونه ياد شويدي کوم چې په بدر غزا کې يې برخه درلوده، نو دا روايت به د راوي غلطي او ګمان وي او يا دا چې له حبشې نه به يو شمير مهاجرين له بدر نه مخکې راستانه شوي وي، چې داسې وي، نو مهاجرين به دری ځله راستانه شوي وي، او له همدې کبله ابن سعد او نورو ويلي: په حبشه کې مهاجرينو چې مدينې منورې ته د رسول الله (ص) د هجرت خبر واوريد، نو (۳۳) نارينه او (۸) ميرمنې ستنې شوې، لدې جملې نه دوه کسان په مکه کې وفات شول اوه (۷) نور يې په مکه کې بندي شول او (۲۴) نورو يې په بدر کې ګډون درلود.
د هجرت د اووم کال د ربيع الاول په مياشت کې رسول الله (ص) د عمرو بن اميه (رض) په لاس نجاشي ته ليك واستاوه، د اسلام بلنه يې ورکړه، هغه يې بلنه قبوله کړه او په اسلام مشرف شو او وې ويل که د تلو امکانات وای، نو حتما به د رسول الله (ص) حضور ته ورتلم. همدا راز رسول الله (ص) نجاشي ته دا هم ليکلي و چې ام حبيبه (رض) ورته په نکاح کړي، ام حبيبه چې له خپل خاوند عبيدالله بن جحش سره حبشې ته مهاجره شوی وه، هملته يوازې اوسيده ځکه خاوند يې مرتد او نصراني شوی و چې بيا نصراني مړ شو، نجاشي د رسول الله (ص) د امر مطابق ام

حبيبه (رض) ورته په نكاح كړه، او د رسول الله (رض) په نمايندګۍ يې خګلور سوه درهمه مهر ورکړ، خالد بن سعيد بن العاص د ام حبيبه (رض) د نکاح ولي (پلار) و.

رسول الله (ص) په همدې ليك كې له نجاشي نه دا هم غوښتې وو چې اصحاب (رض) ورته راوليږي د هغوی د انتقال وسايل ورته برابر كړي، هماغه وه چې نجاشي دوې كشتۍ ورته تيارې كړې او تګول له عمرو بن اميه سره پداسې حال كې مدينې ته ستانه شول چې رسول الله (ص) په خيبر كې و او خيبر يې له يهودو نه پاك او فتح كړی و.

په دې ترتيب سره د ابن مسعود او زيد بن ارقم د حديثونو تر منځ اشكال هم حليږي او هغه داسې چې په لمانځه كې د خبرو د تحريم حكم په مدينه كې شوی دی، كه وويل شي چې ابن اسحاق خو وايي: ابن مسعود له حبشې نه له راستنيدو وروسته په مكه كې اوسيده په ځواب كې ويل شويدي چې ابن مسعود (رض) هغه وخت كمه موده په مكه كې و بيا ژر حبشې ته مهاجر شو، همدا روايت صحيح دی، ځكه هغه په مكه كې داسې خګوك نه درلودل چې حمايت يې وكړي، او كيدای شي همدا زياتونه له ابن اسحاق نه پتګه پاتې وي، ځكه يې د راويانو نومونه ندي ذكر كړي او ابن سعد خپل روايت مطلب بن عبدالله حنطب ته راجع كړی او پدې سره اشكال حل شو و الحمد لله.

ابن اسحاق پدې هجرت كې د ابو موسى اشعري (رض) نوم هم ياد كړيدی، خو واقدي او نورو دا قول ندی تاييد كړی او ويلي يې دي چې دا شګكاره خبره چې له ده نه وړوكيو كسانو ته معلومه ده خګنګګه له ابن اسحاق نه پتګه پاتې شويده، خو زه وايم چې داسې خګه خبره نده چې بايد له ابن اسحاق نه د تګيتګې درجې خلكو ته معلومه وی،بلكه حقيقت دا دی او د ابن اسحاق د وهم (ګګمان) سبب دا دی چې ابو موسى له يمن نه جعفر (رض) او ملګګرو ته يې ورغلی و، او بيا له همغه ځای نه يوځای مدينې ته ستانه شوي وو، نو ابن اسحاق د ابو موسى دا تګګ يا سفر هجرت بللی، او داسې يې ندي ويلي چې ابو موسى اشعري (رض) له مكې نه حبشې ته هجرت كړی، نو په ابن اسحاق پړه نشته.

فصل
د مشركانو ظلمونه او طائف ته د رسول (ص) سفر

مسلمانان له نجاشي سره په امن او آرام اوسيدل، قريشو دا حالت نه شو زغملی، عبدالله بن ابي ربيعه او عمرو بن العاص يې له ډيرو سوغاتونو سره نجاشي ته ورولیږل چې د مهاجرينو د ايستلو او دوی ته ورسپارلو خبره ورسره وكړي، د قريشو استازو حبشې ته له رسيدو سره سم د

نجاشي له درباريانو سره تماس ونيو ، هغوی ييګ هم د پاچا لپاره واسطه کؤل، خو نجاشي پديګ شکل د دوی غوښتنه و نه منله، نو دوی بل چل جوړ کړ، ورته وييګ ويل چيګ دا مسلمانان د عيسی (ع) په هکله عجيبه نظريه لري دوی عقيده لري چيګ عيسی (ع) بنده دی. نجاشي پديګ خبری سره مسلمانان راوبلل هغوی راغلل جعفر بن ابي طالب (رض) ييګ مشر او وياند و، کله ييګ چيګ د نجاشي دربار ته د داخليدو اراده وکړه، جعفر (رض) وويل: حزب الله درنه د داخليدو اجازه غواړي نجاشي خپل يوه درباري ته وويل: اجازه غوښتونکي ته ووايه، چيګ خپله اجازه بيا تکرار کړي، هغه بيا تکرار کړه، کله چيګ ننوتل، نجاشي پوښتنه ورنه وکړه تاسيګ د عيسی (ع) په هکله څګه وايئ؟ جعفر (رض) په ځواب کيګ د مريم سورت (کهيعص) څګو لومړني آيتونه تلاوت کړل، نجاشي چيګ تلاوت واوريد ، له ځمکيګ نه ييګ يو اکی پورته کړ او وييګ ويل: قسم دی چيګ عيسی (ع) لدينه چيګ تا وويل دديګ اکي په اندازه هم توپير نه لري، بالکل همدا د عيسی (ع) صفت دی، درباريان وپخنيدل، پزيګ ييګ وپړسيدلی، نجاشي ورته وويل همدا د عيسی (ع) صفت دی، که تاسو هر څګو ساهی وپړسوئ، بيائيګ مسلمانانو ته وويل: ورځګی تاسيګ په امن ياستئ، ورپسيګ ييګ د قريشو استازو ته وويل: که د غره په اندازه سره زر هم راکړی دا خلك به درته ونه سپارم، بيايييګ امر وکړ چيګ د دوی سوغاتونه بيرته ورکړئ، پديګ ترتيب سره هغوی نيمه خوا مکيګ ته ستانه شول.

بيا حمزه (رض) او يوه اله نور په اسلام مشرف شول، قريشو چيګ وليدل د رسول الله (ص) د پيروانو شميره مخ په زياتيدو ده، قوت مومي، نو له رسول الله (ص) او مسلمانانو سره ييګ د پريکون پريکړه وکړه، تګولو قريشو اتفاق وکړ چيګ له بني هاشم او بني المطلب سره به نه راکړه، ورکړه، خرڅګول پيرودل کوي، نه به نکاح ورسره کوي، نه به ورسره خبريګ کوي، نه به ورسره کيني، تر څګو رسول الله (ص) دوی ته وسپاري.

دوی همدا پريکړه په يوه پانګه کيګ وليکله او همدا پانګه ييګ په کعبه شريفه کيګ وځړوله، دا پريکړه بغيض بن عامر بن هاشم وليکله، رسول الله (ص) شګيريګ ورته وکړيګ، نو لاس ييګ شل شو، او له پريکړيګ نه وروسته د بنو هاشم او بنو المطلب له ابو لهب نه پرته تګول افراد مسلمان وو که کافر د ابي طالب خوږ يا شيليګ ته لاړل، همځته تګول کلا بند شول، ابو لهب له قريشو سره ودريد ، دا د بعثت د اووم کال خبره ده رسول الله (ص) او ملګګري ييګ تقريبا دری کاله کلا بند پاتيګ شول، ايريګ سختة ييګ وکګالليګ، تر ديګ چيګ د ماشومانو د ژړا آوازونه به ييګ له ليريګ اوريدل کيدل.

همځته د کلا بندة په دوران کيګ ابو طالب خپله مشهوره لامي قصيده وويله، د قريشو ځګنيګ افراد دديګ ظالمانه پريکړيګ مخالف او ځګنيګ ورسره موافق وو، مخالفينو ييګ د ماتولو هڅګيګ پيل کړی، په همديګ وخت کيګ الله تعالی خپل رسول الله (ص) ته د همغيګ صحيفيګ

یا پانګیګ په هکله خبر ورکؤ چیګ هغه وینه یا چنجي خوؤلیګ ده، الله تعالی چنجی ورباندیګ مسلط کؤی او د الله تعالی له نوم پرته نور ییګ تګولیګ کلمیګ خوؤلیګ دي، رسول الله (ص) همدا خبره خپل تره ابو طالب ته واوروله، هغه لاؤ، قریشو ته ورغی، د پانګیګ خبره ییګ ورته وکؤه او ورته وییګ ویل که محمد (ص) دروغ ویلي و، نو هغه به درپریادم، او که رشګتونی و، نو تاسیګ به خپله پریکؤه بیرته اخلئ، قریشو وویل: د انصاف خبره دیګ وکؤه خو کله ییګ چیګ صحیفه وکتله تګول تګکي ییګ خوؤل شوي وو او د محمد (ص) خبره صحیح ثابته وه، نو د دوی کفر او ضد لاپسیګ زیات شو.

بالاخره دا تؤون مات شو، کلا بندي پای ته ورسیده، محمد (ص) او ورسره نور کلا بند شوي خلك د ابو طالب له شیلیګ نه راووتل. شپږ میاشتیګ وروسته ابو طالب وفات شو، ورپسیګ دری ورحګیګ وروسته خدیجه (رض) هم وفات شوه، که خګه هم د دوی د وفات د نیتګیګ په هکله نور روایت هم شته. لدینه وروسته د قریشو د جاهلانو له خوا پر رسول الله (ص) ظلم او فشار زیات شو، رسول الله (ص) طائف ته لاؤ، تمه ییګ درلوده چیګ د هغه حګای خلك به ییګ مرسته وکؤي، دعوت به ییګ ومني هغوی ییګ د الله تعالی دین ته راوبلل، خو هیچا ییګ بلنه قبوله نکؤه، هیخګوك دیته حاضر نه شول مرسته ییګ وکؤي، بلکه له نورو نه زیاته ناروا ییګ ورسره وکؤه.
پدیګ سفر کیګ له رسول الله (ص) سره زید بن حارثه (رض) هم ملګګری وْ، رسول الله (ص) هلته لس ورحګیګ پاتیګ شو، د هغه حګای تګول مشران ییګ اسلام ته راوبلل، دعوت ییګ ورکؤ، خو أیره ناروا ییګ ورسره وکؤه، ورته وییګ ویل: زمونږ له سیمیګ نه ووحګه، بیاییګ خپل احمقان او بدماشان ورتوش کؤل، هغوی په دوو لیکو کیګ ورته ودریدل رسول الله (ص) چیګ د دوی په منحګ کیګ تیریده، همدیګ احمقانو په تیږو ویشت، د رسول الله (ص) مبارکیګ پشګیګ وینیګ شوی، زید به کوشش کاوه چیګ پخپل حګان سره تیږیګ ورنه منع کؤي چیګ هغه هم په سر سخت تګپي شو، پدیګ ترتیب سره رسول الله (ص) أیر خفه مکیګ ته ستون شو.
رسول الله (ص) چیګ د طائف د اوسیدونکو لدیګ ناروا نه أیر غمجن وْ، د بیرته ستنیدو په وخت کیګ ییګ خپله مشهوره دعا وکؤه وییګ فرمایل: (ایګ خدایه! زه د خپلیګ کمزورة او د خپلو امکاناتو د کموالي، د خلکو په وؤاندیګ د خپل شان د تګیتګوالي او د هغوی د سپکیګ معاملیګ نه شکایت درته کوم).
له همدیګ دعا نه وروسته الله تعالی د غرونو پرشګته ورته راولیږله او ور نه وییګ غوشګتل که غواؤي نو دا دواؤه غرونه به د مکیګ پر اوسیدونکو را نسکور کؤي، رسول (ص) ورته وویل: نه، زه هیله لرم چیګ ددیګ خلکو په اولاده کیګ داسیګ خګوك پیدا شي چیګ د الله تعالی عبادت وکؤي او شریك ورسره ونه نیسي. رسول الله (ص) چیګ د مکیګ په لار د نخله سیمیګ ته ورسید، د شپیګ لمونحګ ییګ کاوه چیګ الله تعالی یوه أله پیریان ورولیږل، هغوی د رسول الله (ص)

تلاوت واورید خو دی ورباندیګ خبر نه و ُتر خګو پدیګ آیت سره الله تعالی خبر ورکؤ:

((وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَراً مِنْ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنْصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ))(الاحقاف: ۲۹).

ترجمه: [او یاد کؤه (هغه وخت ایګ محمده!) کله چیګ وکګرحګول مونږ تاته یو تګولیګ له پیریانو خګخه چیګ غوږ به ییګ ایشګود قرآن ته پس کله چیګ حاضر شول دوی (دیګ قرآن ته) وویل دوی په منحګ خپل کیګ چپ شئ تاسیګ ایګ پیریانو بیا کله چیګ تمام شو (د قرآن تلاوت) بیرته وکګرحګیدل قوم خپل ته ویروونکي (له عذابه که هم هغسیګ کافران پاتیګ شي].

خګو ورحګیګ په نخله کیګ پاتیګ شو، زید ورته وویل: اوس به خګنګګه مکیګ ته داخلیږیګ حال دا چیګ هغوی خو ته ورنه ایستلی ییګ؟ رسول الله (ص) ورته وفرمایل: زیده! الله تعالی به را ته لاره هواره کؤي، الله د خپل دین مرسته کوي او خپل نبي (ص) ته حتما بری ورکوي. کله چیګ مکیګ ته ورسید د خزاعه قبیلیګ یو تن ییګ مطعم بن عدي ته ولیږه او ورته وییګ ویل: غواړم ستا په پناه کیګ مکیګ ته داخل شم، مطعم ورته وویل: صحیح ده، زه پناه درکوم، فورا ییګ خپل زامن او د قوم خلك راوغوشګتل ورته وییګ ویل خپلیګ وسلیګ را واخلئ او له بیت الله شریف سره ودریږئ ما محمد (ص) ته پناه ورکؤیده.

رسول الله (ص) له زید سره یو حګای مکی ته داخل شو، مسجد حرام ته ییګ تشریف یووؤ هلته مطعم پخپله آسپه ودرید غږ ییګ وکؤ: ایګ قریشو! خبر اوسئ ما محمد (ص) ته پناه ورکؤه، هیخګوك دیګ زیان نه ورسوي.

رسول الله (ص) رکن ته لاؤ، مسح ییګ کؤ، دوه رکعته لمونحګ ییګ ادا کؤ او بیا پداسیګ حال کیګ خپل کور ته ننووت چیګ مطعم او زامن ییګ په وسلو سمبال شاوخوا ورسره روان وو.

فصل
اسراء او معراج

بیا د اسراء معجزه واقع شوه، رسول الله (ص) د صحیح روایت مطابق د شپیګ له مخیګ خو په ویشګه او په بدن سره له مسجد حرام نه تر بیت مقدس پوریګ په براق سپور و، جبریل (ع) ورسره ملګګری و ُلاؤ یا یووؤل شو، هلته کوز شو، تګولو نبیانو (ع) ورپسیګ لمونحګ وکؤ، یعنیګ محمد (ص) ییګ امامت وکؤ، براق ییګ د مسجد اقصی د دروازیګ په یوه کؤة پوریګ وتاؤه، دا

هم ويل شوي چيګ رسول الله (ص) په بيت لحم کيګ له براق نه کوز شو، خو دا روايت هيڅګ صحت نلري.
بيا په همديګ شپه کيګ له بيت مقدس نه د څګمکيګ آسمان ته پورته شو، هلته جبريل (ع) د داخليدو اجازه وغوښګتله، دواؤو ته دروازه پرانيستل شوه، هلته ييګ له آدم (ع) سره ملاقات وشو، سلام ييګ ورباندیګ واچاوه، آدم (ع) ييګ سلام عليك کؤ، هرکلی ييګ ورته ووايه په نبوت ييګ اقرار وکؤ، الله تعالى هملته رسول الله (ص) ته د خپل امت د نيکانو ارواح د هغه شګة خوا او د بدکارانو ارواح ييګ چپيګ خوا ته وروښګودليګ. ورپسيګ دوهم آسمان ته وخيژول شو، هلته ييګ يحيى او عيسى (ع) وليدل بيا دريم آسمان ته پورته شو او له يوسف (ع) سره ييګ ملاقات وشو، بيا څګلورم آسمان ته لاؤ او هلته ييګ ادريس (ع) وليد، ورپسيګ پنځګم آسمان ته وخوت هلته ييګ هارون (ع) وليد، بيا شپږم آسمان ته وخيژول شو، هلته ييګ له موسى (ع) سره ملاقات وشو، رسول الله (ص) چيګ له موسى (ع) نه روان شو، هغه په ژؤا شو ورته وويل شول وليګ ژاؤيګ؟ موسى (ع) وويل حګکه ژاؤم چيګ له مانه وروسته داسيګ شخص په نبوت مشرف شوی چيګ د امت جنتيان به ييګ زما د امت له جنتيانو نه زيات وي، ورپسيګ محمد (ص) اووم آسمان ته پورته شو، هلته يګيګ له ابراهيم (ع) سره ملاقات وشو، بيا ورته سدره المنتهى راپورته شوه، بيا ورته بيت معمور وښګودل شوه، بيا د جبار خدای (ج) حضور ته وخيژول شو او أير ورلنأ شو، ان تر ديګ چيګ د دوو نيزو په اندازه يا له هغيګ هم ورلنأ وؤ. الله تعالى خپل بنده ته وحي وکؤه، پنځګوس لمونځګونه ييګ ورباندیګ فرض کؤل، رسول الله (ص) بيرته راکوز شو، کله چيګ موسى (ع) ته ورسيد، پوښګتنه ييګ ورنه وکؤه، د څګه شي امر درته وشو؟ رسول الله (ص) په حګواب کيګ ورته وفرمايل: پنځګوس لمونځګونه راباندیګ فرض شول، موسى (ع) ورته وفرمايل: ستا امت دديګ فرض د ادا کولو توان نلري، ورشه او له خپل رب نه د تخفيف سوال وکؤه، رسول الله (ص) پداسيګ انداز کيګ جبريل (ع) ته وکتل لکه چيګ مشوره ورسره کوي، جبريل (ع) ورته وويل که غواؤيګ لاؤ به شو، نو جبريل (ع) بيا د الله تعالى حضور ته وروست، په حګينو رواياتو کيګ راغلي چيګ الله تعالى لس لمونځګونه ورنه کم کؤل، بيا چيګ موسى (ع) ته ورسيد او خبر ييګ کؤ، هغه بيا ورته وويل: لاؤ شه او د خپل امت لپاره د تخفيف سوال وکؤه، محمد (ص) لاؤ او الله تعالى لس نور لمونځګونه ورنه کم کؤل پديګ ترتيب سره رسول الله (ص) د الله تعالى او موسى (ع) تر منځګ تله، راته تر څګو پنځګه لمونځګونه پاتيګ شول، موسى (ع) بيا هم د تخفيف د سوال خبره ورته وکؤه، خو رسول الله (ص) وفرمايل: نور ميګ له رب نه حياء راځګي، پديګ راضي او ورته تسليم يم، او کله چيګ له موسى (ع) نه ليری شو يو آواز وشو چيګ: (ما خپل فرض وتګاکل او پر خپلو بندګګانو ميګ تخفيف وکؤ).
پديګ هکله چيګ آيا رسول الله (ص) په هغه شپه خپل رب ليدلی او که نه، اصحاب (رض) مختلف

نظريات لري، له ابن عباس (رض) نه په صحيح روايت کې راغلي چې وايي رسول الله (ص) خپل پروردګار (ج) ليدلی، او دا هم ورنه ثابته ده چې وايي: رسول الله (ص) خپل رب په زړه ليدلی دی، عائشه او ابن مسعود (رض) دديګ راييګ مخالفه رايه لري او وايي چې پديګ آيت کې :

((وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى)) (النجم:۱۳).

ترجمه: [او خامخا په تحقيق ليدلی و محمد هغه (جبريل) په راښکته کيدلو کې بل ځلې].

هغوی وايي پديګ آيت کې ضمير جبريل (ع) ته راجع دی، په بل صحيح روايت کې راغلي چې ابوذر (رض) له رسول الله (ص) نه پوښتنه وکړه چې آيا خپل رب ديګ ليدلی؟ رسول الله (ص) ورته وفرمايل: ((نور أنى أراه: الله تعالی نور دی، زه بيګ چيرته ليدلی شم)) يعنيګ زما او د هغه د ليدو تر منځګ نور حايل شوی و.

دارمي وايي چې اصحاب (رض) ټګول پديګ اتفاق لري چې رسول الله (ص) خپل رب ندی ليدلی.

شيخ الاسلام ابن تيميه وايي: د ابن عباس (رض) قول د نورو اصحابو (رض) له قول سره مخالفت نلري ځکه (رآه بفواده) قول د نه ليدو له قول سره تضاد نلري، او بله دا چې له رسول الله (ص) نه ثابته ده چې فرمايلی ييګ دي: ((رأيت ربي تبارك و تعالی: ما ميګ خپل رب تبارك و تعالی ليدلی)، خو دا ليدل په مدينه منوره کې په خوب کې وو.

له همديګ امله امام احمد وايي: هو، رسول الله (ص) خپل رب ليدلی، ځکه د انبياء (ع) رؤيا حق دي، خو هغه دا ندي ويلي چې محمد (ص) خپل رب (ج) په ويښګه ليدلی، بلکه په يوه روايت کې ييګ ويلي: ليدلی ييګ دی او په بل روايت کې ييګ ويلي: په زړه سره ييګ ليدلی، او داسيګ روايت هم ورنه رانقل شويدی چې د ځګينو ملګګريو، له خوا ييګ دا تصريح پکيګ شوی چې رسول الله (ص) خپل رب د سر په سترګګو ليدلی، خو د امام احمد په صحيح رواياتو کې دا زياتونه نشته، او دا چې ابن عباس (رض) ويلي: (رآه بفؤاده مرتين) که هغه پديګ آيت استدلال کوي: ((مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى)) (النجم: ۱۱)

ترجمه: [نه و ويلي دروغ زړه (د محمد) هغه (جبريل) چې ليدلی ييګ و (په سترګګو).]

او يا : ((وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى)) (النجم: ۱۳).

ترجمه: [او خامخا په تحقيق ليدلی و محمد هغه (جبريل) په راښکته کيدلو کې بل ځلې].

او ښکاره همدا ده چې ابن عباس (رض) په همديګ آيتونو استدلال کړی، خو له رسول الله (ص) نه ثابته ده چې پديګ آيت کې له ليدل شوي نه مراد جبريل (ع) دی چې محمد (ص) دوه ځګله پخپل اصلي شکل کې ليدلی دی او د ابن عباس (رض) همدا قول د امام احمد دديګ قول لپاره

دليل دی چې وايي رسول الله (ص) خپل رب د زړه په سترګو ليدلی.

او د الله تعالی دا قول: ((ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى)) (النجم: ٨)

ترجمه: (بيا نژدې شو (جبريل محمد ته.......)].

دلته مراد د اسراء حادثه او نژدېوالی ندی، بلکه مطلب ورنه جبريل (ع) دی، لکه چې الله تعالی فرمايي: ((عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى)) (النجم:٥). ترجمه: [ښوولی دی، ده ته د سختو قوتونو مالك (جبريل) چې خاوند د ښه قوت دی].

عائشې او ابن مسعود (رض) همدا رايه وړاندې کړېده، خو د (دنو) او (تدلي) هغه الفاظ چې په حديث شريف راغلي له هغه نه مراد د الله تعالی نژدېوالی دی.

رسول الله (ص) په همغه شپه بېرته مکې ته ستون شو، او سهار يې خپل قوم ته کيسه وکړه، مشرکانو دا خبره و نه منله، تکذيب يې کړ او ورته ويې ويل که ديې رښتيا بيت مقدس ليدلی وي، نو صفت يې راته بيان کړه، همدلته الله تعالی بيت مقدس رسول الله (ص) ته ښکاره کړ، ښه يې وليد او همداسې يې صفات ورته بيانول، کفارو يې د هېڅ خبرې ځواب نه درلود بيا رسول الله (ص) دوی ته د دوی د هغه کاروان خبره هم وکړه چې مکې ته د راستنېدو په وخت کې يې ليدلی و، رسول الله (ص) د کاروان د راتګ نېټه ورته وښوده او داېې ورته وويل چې کوم اوښ يې تر مخ روان دی، کله چې کاروان راورسېد، نو د رسول الله (ص) خبره په اثبات ورسېده، خو مشرکانو د عناد لاره خوښه نکړه.

ابن اسحاق له عائشې او معاويه (رض) نه روايت کړی وايي: د رسول الله (ص) اسراء په روح سره وه، خو د: (کان الاسراء مناما، اسراء په خوب کې وه)، او (کان بروحه دون جسده: اسراء يې په روح سره وه نه په جسد سره) بايد ددې دواړو اقوالو تر منځ په توپير پوه شو، ځکه د دواړو تر منځ لوی توپير وجود لري، ويده چې څه ويني کېدای شي د محسوسو تصويرونو او شيانو لپاره د مثال شکل ولري، داسې به ويني چې آسمان ته وخېژول شو، او يا مکې ته يو وړل شو، خو پدې حالت کې يې روح نه وي خېژول شوی او نه وي تللې، فقط د خوب پرښتې ورته دا مثال راوړی وي، نو هغه کسان چې وايي اسراء په روح سره وه د هغوی مطلب دا ندی چې اسراء په ويدو يا خوب کې وه ، بلکه هدف يې دا دی چې روح يې په حقيقي توګه آسمان ته خېژول شوی، او هسې وه لکه چې له بدن نه وتلی وي، خو ځګرنګه چې رسول الله (ص) د معجزو خاوند و، سينه يې چاك شوه خو هغه نه درد احساساوه او نه مړ شو، همداسې يې روح آسمان ته و خېژول شوه پرته لدې چې رسول الله (ص) ومري او له رسول الله (ص) نه پرته له مرګ نه مخکې د هېچا روح آسمان ته نشي هسکېدلی، او د نبيانو (ع) ارواح په رفيق اعلی کې د رسول الله (ص) له روح سره ملاقي شوی، خو بيا هم روح له بدن سره اړيکې

لري ځکه د سلام ځواب وايي، د روح او بدن د همديګ اړيکيګ له امله رسول الله (ص) موسى (ع) په قبر کيګ په لمانځه ليدلى او پورته آسمان کيګ ييګ هم ملاقات ورسره شويدى. ځګرګنده ده چيګ موسى (ع) لدينه مځکيګ پورته نه و خيژول شوى چيګ بيا بيرته را کوز شوى وي، بلکه هغه ييګ د روح مقام او ځګاى وٌ، او قبر ييګ د قيامت تر ورځګيګ د بدن مقر او هستوګګنځګى دى، ځګوګ که دا حقيقت نشي درك کولى نو لمر ته ديګ وګګوريګ چيګ له ځګومره لوړ ځګاى نه پر ځګمګه، حيواناتو او نباتاتو ځګومره اغيزه لري.

فقل للعيون الرمد اياكِ أن ترى سنا الشمس فاستغشى ظلام اللياليا

ابن عبدالبر وايي: د اسراء او هجرت تر منځګ يو کال او دويګ مياشتى وخت وٌ.
اسراء يو ځګل او په بل روايت دوه ځګله وه چيګ يو ځګل په خوب او بل ځګل په ويشګه شويګ ده، ددیګ روايت خاوندان غواړي د (شريك) له خوا د روايت شوي حديث او نورو احاديثو تر منځګ جمع وکړي، د (شريك) په روايت کيګ راځګي چيګ رسول (ص) فرمايي: ((ثم استيقظت و أنا في المسجد: بيا راويشګ شوم چيګ په جومات کيګ وم)) همدا راز د (شريك) په شاذ او منکر روايت کيګ دا هم راغلي چيګ وايي: دا (اسراء) د وحي له نزول نه مخکيګ وه. ځګنيګ روايات وايي چيګ رسول الله (ص) درى ځګله په اسراء تللى، خو دا ټګول غلط دي صحيح او ثابت روايت دادى چيګ: رسول الله (ص) يو ځګل په اسراء تللى، هغه کسان چيګ اسراء دوه يا درى ځګليګ بولي پديګ هکله به ځګه وايیګ چيګ آيا هر ځګل به پر رسول الله (ص) پنځګوس لمونځګونه فرض کيدل؟!
د احاديثو علماوو، حفاظو د اسراء په حديث کيګ (شريك) غلط شوى بللى، مسلم ورنه روايت کړى خو ويلي ييګ دي چيګ هغه وروستوالى، مخکيګ والى، کمبود او زياتوالى پکيګ کړى، ټګول حديث ييګ ندى راوړى او دا کار ييګ په ښګه توګګه تر سره کړيدى.

فصل
هجرت

ترمذي وايي: محمد بن صالح له عاصم بن عمران بن قتاده او يزيد بن رومان او نورو نه په روايت سره راته ويلي: رسول الله (ص) د نبوت درى لومړي کلونه په پټګه بلنه کوله په ځګلورم کال کيګ ييګ بلنه اعلان کړه، او لس کاله ييګ خلك په جهر د الله تعالى دين ته رابلل، د حج په موسم کيګ

به د تګولو میګنو ته ورته او د اسلام بلنه به یې ورکوله، همدا راز د عکاظ، مجنه او ذي المجاز بازارونو ته به یې هم تشریف ووړ، خلك به یې رابلل او دا غوښتنه به یې ورنه کوله چې دده مرسته وکړي تر څو د الله تعالی دین بیان کړي او ددې په بدل کې به دوی ته جنت وي، خو هیچا یې مرستې ته زړه نه ښه کاوه او نه به یې بلنه قبلوله. رسول الله (ص) به د هرې قبیلې بیلو بیلو څانګو ته بلنه ورکوله او فرمایل به یې: (ایې خلکو! لا إله إلا الله ووایئ چې نجات ومومئ، د عربو واکمني مو په برخه شي او عجم درته تابع وګرځي، که ایمان راوړئ نو د جنت پاچایان به وی). رسول الله (ص) به پدې اول سره تګولو ته بلنه ورکوله، خو ابو لهب به ورپسې روان و' او خلکو ته به یې ویل: ګګورئ، چې اطاعت یې ونکړئ، ده خپل دین بدل کړی، دروغجن دی، پدې سره به مشرکانو د رسول الله (ص) د دعوت په مقابل کې اېر ناوړه غبرګون ښګود، زیان او ضرر به یې ورساوه، ورته ویل به یې: ته دې خپلې کورنۍ ښګه پیژندلی یې، ځکه دې اطاعت او پیروي نه کوي. رسول الله (ص) په پوره صبر سره هغوی د الله تعالی لوري ته رابلل او فرمایل به یې: (ایې خدایه! که ته اراده وکړې، نو دوی به بیا دا اول نه وي). راوي وایي: یو شمیر هغه کورنۍ او قبیلې چې رسول (ص) د مرستې غوښتنه ورنه کړیده دادي: بنو عامر بن صعصعه، محارب بن خصفه، فزاره، غسان، مره، حنیفه، سلیم، عبس ، بنو نضر، بنو نکا، کنده، کلب، حارث بن کعب، عذره، حضارمه، خو دې یوې هم مثبت ځواب ورنکړ.

له رسول الله (ص) سره د مدد او مرستې پخاطر الله تعالی حالات برابرول، د اوس او خزرج افرادو به په مدینه کې د خپلو حلیفانو یهودانو لکه بنو نضیر، بنو قریظه او بنو قینقاع له خلکو نه اوریدل چې پدې زمانه کې یو نبي (ص) راتلونکی دی، نو مونږ به یې پیروي وکړو، او د همغه تر مشرۍ لاندې به تاسې (اوس-خزرج) د عاد او ارم په شان ووژنو. انصارو به د نورو عربانو په شان هر کال د بیت الله حج کاوه خو یهودان به حج ته نه تلل په همدې دوران کې انصارو په مکه مکرمه کې رسول الله (ص) ولید چې خلك د اسلام خوا ته رابولي، دوی ورته ځګیر شول او پخپل منځ کې یې سره وویل دا همغه رسول الله (ص) دې چې یهودان یې په هکله خبرې کوي، او مونږ ورباندې ګګواشګي، نو ګګورئ چې په پیروي کې یې یهودان درنه وړاندې نه شي.

لدینه وړاندې سوید بن الصامت (رض) مکې ته تللی و'، رسول الله (ص) بلنه ورکړې وه خو هغه مثبت او یا منفي هیڅ ځواب نه و ورکړی، ورپسې انس بن رافع د بني عبدالاشهل له یو شمیر ځوانانو سره مکې ته تللی و'، غوښتل یې د مکې له اوسیدونکو سره د همکارۍ تړون ولیکي رسول الله (ص) دا کسان هم اسلام ته راوبلل، دلته ځوان ایاس بن یافع وویل: ایې ملګرو! قسم په خدای چې دا له هغه ښه نه اېر غوره دي، د کوم لپاره چې مونږ راغلي یو پدې خبرې سره

انس وربانديګ وبلوسيد او ګګوزار ييګ پريګ وکؤ، بيا دوی د دوستة تؤون هم و نه شوای کؤی او بيرته مدينيګ ته ستانه شول.
بيا د حج په دوران کيګ رسول الله (ص) له عقبيګ سره د انصارو د خزرج قبيليګ شپږ کسان وليدل، هغوی اسعد بن زراره، جابر بن عبدالله بن رئاب، عوف بن حارث، رافع بن مالك، قطبه بن عامر او عقبه بن عامر وو، رسول الله (ص) د اسلام بلنه ورکؤه، هغوی قبوله کؤه په اسلام مشرف شول او مدينيګ ته چيګ ستانه شول، نو نور خلك ييګ اسلام ته رابلل، په راتلونکي کال کيګ دوولس کسان مکيګ ته راغلل، هغوی له جابر نه پرته تير کال مسلمان شوي کسان وو، ورسره د عوف ورور معاذ بن حارث او ذکوان بن عبد قيس چيګ همدا ذکوان بيا همدلته مکيګ کيګ پاتيګ شو تر خګو بيا مدينيګ ته مهاجر شو، نو پديګ اساس هغه هم انصاري دی او هم مهاجر، او عباده بن الصامت، يزيد بن ثعلبه، ابو الهيثم بن تيهان، او عويمر بن مالك وو.
ابو الزبير له جابر نه روايت کوي وايي: رسول الله (ص) لس کاله د حج په موسم، عکاظ او مجنه کيګ خلك اسلام ته رابلل او ورته فرمايل به ييګ: خګوك به ما ته پناه راکؤي، خګوك به ميګ مرسته وکؤي چيګ زه د الله تعالی دين بيان کؤم، او هغه پديګ عمل سره جنت وکګتګي؟ خو هيخګوك ييګ داسيګ و نه موندل چيګ مدد ورسره وکؤي، بلکه تګولو ييګ په وؤانديګ منفي دريحګ نيولی و'، له مضر قبيليګ او يا له يمن نه به چيګ خګوك په مکه کيګ د خپلو خپلوانو د ليدلو لپاره راتلل، نو همدلته به ورته د خپل قوم له خوا ويل کيدل چيګ د قريشو لديګ شخص نه حګان ساته، اشاره به ييګ محمد (ص) ته وه.
راوي زياتوي، رسول الله (ص) به تګولو خلکو ته ورته او هغوی به ييګ اسلام ته رابلل، خو هغوی به په ګګوتو سره منفي حګواب ورکاوه، تر خګو الله تعالی مونږ له يثرب نه ور وستو، له مونږ نه به چيګ يو تن رسول الله (ص) ته ورغی په اسلام به مشرف شو، قرآنکريم به ييګ ورو‌شګود، هغه به خپل قوم او کورته ستون شو او نور کسان به ييګ اسلام ته راوبلل، بالاخره مونږ سره غونډ شوو او مو ويل: تر خګو به رسول الله (ص) د مکيګ په غرونو کيګ لا لهانده او سرګردان ګګرحګي، لاؤو مکيګ ته د حج په موسم کيګ مو ورسره وليدل، له عقبيګ سره مو وعده ورسره وتګاکله، همدلته سره راټګول شوو، عباس (رض) ورته ويلي وو، زه خو د يثرب خلك شګه پيژنم، خو نه پوهيږم چيګ دا خلك به خګوك وي، په هر حال مونږ، يو، يو، دوه، دوه له عقبيګ سره راغونډ شوو، هلته چيګ عباس (رض) راته وکتل وييګ ويل: زه خو دا خلك نه پيژنم، دوی حګوانان دي زه ييګ نه پيژنم، مونږ عرض وکؤ يا رسول الله (ص) په خګه بيعت درسره وکؤو؟ رسول الله (ص) راته وفرمايل پديګ شيانو بيعت راسره وکؤئ چيګ: په هر حال قوت او کمزورة کيګ به زما پيروي کوئ، په هستة او نيستة کيګ به د خدای په لار کيګ نفقه ورکوئ، په نيکة به امر او له بدة نه به نهة کوئ، او د الله تعالی په دين کيګ به د هيچا پروا نه ساتئ، او کله چيګ زه ستاسيګ وطن ته درغلم نو مرسته به

میگ کوئ، او هسیگ حمایت به میگ کوئ لکه د خپلو اولادونو او میرمنو حمایت چیگ کوئ، او ددیگ شیانو په بدل کیگ ستاسیگ لپاره جنت دی.
راوي وايي: بیا مونږ ورپاخگیدو بیعت مو ورسره وکؤ، لومړۍ ییگ اسعد بن زراره چیگ تر تگولو کشر و' لاس ونیو او وییگ ویل ایگ خلکو! صبر وکؤئ، پوه شئ چیگ مونږ لدیگ باور سره راغلي یو چیگ دا د الله تعالی رسول (ص) دی، او له ده سره بیعت او ورته پناه ورکول له تگولو عربو سره د دشگمنة او بیلتون په معنی دی، هغوی به دشگمني درسره کوي، اوس فکر وکؤئ، که دا شیان قبلولی او صبر ورباندیگ کولی شئ، نو بیعت ورسره وکؤئ او درسره بو ییگ حگئ، خدای به اجر درکؤي، او که پر خپلو حگانونو ویریږئ، او د عربانو دشگمنة ته زؤه نه شی شگه کولئ، نو همدا اوس ییگ پریږدئ، دا به درته غوره وي او خدای ته به بهانه ولرئ، خو دوی تگولو وویل: لاس دیگ لیریگ کؤه، قسم په خدای که لدیگ بیعت نه په شا شو، حتما به بیعت کوو، پدیگ ترتیب سره یو، یو ور پاخگیدو د رسول الله (ص) په لاس مو بیعت وکؤ او هغه به د جنت وعده راکوله. دا کسان له بیعت نه وروسته مدینیگ ته ستانه شول، رسول الله (ص) عبدالله بن ام مکتوم او مصعب بن عمیر (رض) ورسره واستاول چیگ د قرآنکریم شگوونه ورته وکؤي، د الله تعالی دین او احکام ورته بیان کؤي، هغوی د اسعد بن زراره (رض) په کور کیگ واؤول، امامت به مصعب (رض) کاوه وروسته کله چیگ د مسلمانانو شمیره تر خگلویشگتو ورسیده نو هغه د جمعیگ لمونحگ ادا کول هم پیل کؤل، ورپسیگ دا شمیره نوره هم زیاته شوه، اسید بن حضیر او سعد بن معاذ (رض) چیگ ایمان راوؤ، نو له امله ییگ له اصیرم نه پرته د بني عبدالاشهل تگولو افرادو اسلام راووؤ، اصیرم بیا د احد د غزا په ورحگ په اسلام مشرف شو، غزا ییگ وکؤه تر خگو پداسیگ حال کیگ شهید شو، چیگ یوه سجده ییگ هم نه وه کؤی، رسول الله (ص) ییگ په هکله وفرمایل:
((**عمل قلیل و أجر کثیر**: لږ عمل خو أیر اجر)). پدیگ ترتیب سره اسلام په مدینه کیگ خپور شو، بل کال د حج په موسم کیگ مصعب (رض) بیرته مکیگ ته ستون شو له مدینیگ نه زیات شمیر مسلمانان او مشرکان حج ته لاؤل، مشري ییگ د براء بن معرور په غاؤه وه، او په همدیگ کال د عقبیگ دوهم بیعت وشو، لومړۍ براء بن معرور له رسول الله (ص) سره بیعت وکؤ، او واقعا چیگ دا یو سپیخگلی لاس و' چیگ تؤون ییگ تگینکگ کؤ، رسول الله (ص) په همدیگ شپه له انصارو (رض) نه دوولس تنه استازي غوره کؤل. کله چیگ بیعت وشو، مسلمانانو له رسول الله (ص) نه همدلته پر مشرکانو د برید اجازه وغوشگتله رسول الله (ص) اجازه ورنکؤه. دا بیعت د شپیگ په پتگه شوی و'، خو شیطان په لوؤ آواز سره چیغه وکؤه او د بیعت تؤون ییگ افشا کؤ، وییگ ویل: ایگ د جباجب خلکو! محمد (ص) او له دین نه اوؤیدونکو ستاسیگ په خلاف د جنکگ تؤون وکؤ، رسول الله (ص) چیگ دا آواز واورید وییگ فرمایل: دا د عقبیگ شیطان دی، ایگ د خدای دشگمنه! قسم دی که دیگ پریږدم، بیا ییگ انصارو (رض) ته امر وکؤ چیگ خپلو میگنو نه ستانه

شي.
چيگ سهار شو د قريشو مخور ييگ ميگنو ته ورغلل ورته وييگ ويل: خبر شوو چيگ پرون شپه تاسو زمونږ له يار (محمد (ص)) سره ملاقات کړی، او زمونږ په خلاف مو د جگگړيگ تړون او بيعت ورسره کړی دی، کگورئ مونږ ستاسيگ سره جنگگ او دشگمني له تگولو نه بده او ناوړه شميرو، پديگ سره د يثرب مشرکانو قسمونه خوړل چيگ هيخگ داسيگ خگه خبره نشته، عبدالله بن ابي به په پوره تاکيد سره ويل چيگ دا خبره بالکل دروغ ده، زما قوم زما په خلاف او زما د راييگ مخالف اقدام نه کوي، پديگ خبرو سره د قريشو مخور ااأه شول او بيرته ورنه لاړل، خو کله چيگ انصار مدينيگ ته روان شول، براء او ورپسيگ ييگ ملکگري د (يا جج) دريگ ته ورسيدل، قريش په حقيقت پوه شول او ورپسيگ ور ووتل، سعد بن عباده ييگ ونيو او په وهلو، وهلو ييگ مکيگ ته راوست هلته مطعم بن عدي او حارث بن حرب بن اميه راغلل او سعد بن عباده ييگ له قريشو نه خلاص کړ، انصار هلته په مشوره بوخت وو چيگ خگه وکړي، بيرته ورپسيگ وکگرځگي او که خگنگگه، دوی لا فيصله نه وه کړې چيگ سعد بن عباده (رض) ورته را ورسيد او تگول يوځگای مدينيگ ته روان شول.

لدينه وروسته رسول الله (ص) مسلمانانو ته مدينيگ ته د هجرت اجازه وکړه، مسلمانانو د هجرت لاره ونيوله، له تگولو نه مخکيگ ابو سلمه او ميرمنيگ ييگ د هجرت اراده وکړه، خو قريشو ييگ ميرمن ورنه راوکگرځگوله، زوی ييگ هم ورنه جدا کړ، او ايله يو کال وروسته له عثمان بن ابي طلحه سره پخپل خاوند پسيگ ورغله.

مسلمانان أليگ، أليگ مهاجر شول، په مکه کيگ له رسول الله (ص) ابوبکر، علي (رض) او يو شمير نورو هغو مسلمانانو نه پرته چيگ قريشو ايسار کړي وو، نور مسلمانان نه وو پاتي، علي او ابوبکر (رض) د رسول الله (ص) په امر پاتيگ شوي وو، رسول الله (ص) د هجرت تياري نيوليگ وه، د الله تعالی له خوا ييگ د اجازيگ او امر انتظار يوست.

مشرکانو چيگ وليدل مسلمانان له خپلو اولادونو او خگه اندازه مالونو سره مدينيگ ته لاړل هلته په امن شول، او د مدينيگ اوسيدونکي ييگ دفاع کوي، نو پديگ فکر کيگ شول چيگ هسيگ نه محمد (ص) هم ورپسيگ لاړ نه شي، او که هغه ورشي، نو دوی ته به مشکلات لا زيات شي، د همديگ لپاره تگول مشرکان په دار الندوه يا د غونأو په دالان کيگ راغونأ شول ابليس هم د نجد د يوه مشر په شکل کيگ چيگ چپنه ييگ اغوستيگ وه کگأون ورسره وکړ، قريشو به هر يوه پخپل وار سره د محمد (ص) د سرنوشت په هکله خپله رايه وړانديگ کوله، خو ابليس به موافقه نه ورسره کوله، ابو جهل ته چيگ وار ورسيد وييگ ويل: بايد له هريگ قبيليگ نه يو، يو ځگوان غوره شي، توريگ ورکړل شي او تگول په يوه وار پر رسول الله (ص) کگوزارونه وکړي او وييگ وژني، پديگ سره به بنو عبد مناف ديت منلو نه راضي شي، ديت به ورکړو، ځگکه له تگولو قبايلو سره

مقابله به ورته کګرانه وي، د نجد شيخ يا مشر (ابليس) وويل: همدا أيره غوره رايه ده، پديګ سره تګول ورباندیګ متفق شول او همدا پريکؤه ييګ وکؤه. نو د الله تعالی له لوري جبريل (ع) راغی، رسول الله (ص) ييګ له پيشګيګ خبر کؤ او امر ييګ ورته وکؤ چيګ نن شپه پخپل حګای او بستره کيګ ويده نشي.
رسول الله (ص) چيګ مول ييګ وهلی و، نيمه ورحګ پداسيګ وخت کيګ د ابوبکر (رض) کره ورغی چيګ عادتا به ييګ پديګ وخت کيګ تشريف نه وروؤ، له اجازيګ وروسته داخل شو، ابوبکر (رض) ته ييګ وفرمايل اولادونه ديګ وباسه، ابوبکر (رض) عرض وکؤ يا رسول الله (ص)! دوی خو ستا خپل اهل دي، يعنيګ أأه اوسه دوی راز نه افشا کوي، رسول الله (ص) وفرمايل: الله تعالی د هجرت اجازه راته کؤيده، ابوبکر (رض) عرض وکؤ آيا زه به ديګ ملګګری وم يا رسول الله ص)؟ رسول (ص)

وفرمايل: هو، ته به ميګ ملګګری ويګ، بيا ابوبکر (رض) ورته وويل: مور او پلار ميګ درنه قربان، لديګ دوو اوښګو نه يوه د حګان لپاره خوشګه کؤه، رسول (ص) ورته وفرمايل: په بيه به ييګ درنه اخلم. بيا رسول الله (ص) علي (رض) ته امر وکؤ چيګ دا شپه ييګ په حګای ويده شي.
د قريشو له خوا تګاکل شوي افراد راغونأ شول، د دروازيګ له چوليګ ييګ د رسول الله (ص) خګارنه کوله، او انتظار ييګ يوست چيګ کله به رسول الله (ص) ويده کيإي او له دوی نه به کوم يو ورباندیګ د کګوزار له امله د بدبختانو سر خيل کګرحګي، رسول الله (ص) پداسيګ حال چيګ دوی ييګ په دروازه کيګ ولاؤ وو، راووت، يوه لپه خاوريګ ييګ واخيستيګ او د دوی پر سرونو ييګ وروشيندليګ، دوی نه وو خبر او رسول الله (ص) دا آيت تلاوت کاوه ورنه لاؤ:
((وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدّاً وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدّاً فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لا يُبْصِرُونَ«(يس: ٩))
ترجمه: [او کګرحګولی مو دی په مخ د دوی کيګ سد (ديوال) او له وروسته د دوی سد (ديوال) پس پتګيګ کؤيګ مو دي (سترګګيګ د دوی) پس دوی هيخګ نه ويني.]
رسول الله (ص) د ابوبکر (رض) کورته ورغی، دواؤه د شپيګ د کور له عارضي او يا وروستة دروازيګ نه ووتل، مشرکانو ته چيګ د رسول الله (ص) له دروازيګ سره ولاؤ وو، يو کس راغی ورته وييګ ويل: خګه کوئ؟ دوی ورته وويل: د محمد (ص) انتظار کوو، هغه ورته وويل: خوار شئ، قسم په خدای چيګ هغه خو درنه لاؤ، ستاسيګ پر سرونو ييګ دا خاوريګ هم درشيندلی دي، دوی خاوری وخګنألی. چيګ سهار شو علي (رض) د رسول الله (ص) له بستريګ نه راپاخګيد، مشرکانو د رسول الله (ص) پوښګتنه ورنه وکؤه، ده ورته وويل: زه نه يم خبر. رسول الله (ص) او ابوبکر (رض) د ثور غار ته لاؤل او پکيګ ننوتل، غنګة راغله او د غاره په خوله ييګ حګاله جوؤه کؤه، تارونه ييګ واچول، رسول الله (ص) او ابوبکر (رض) ابن اريقط ليثي چيګ أير ماهر لاره

پیژندونکی و، او لا په اسلام نه و مشرف شوی، د لاریگ له پاره په پیسو نیولی و، خپلیگ اوشگ ییگ ور وسپارلی او وعده ییگ ورسره کیشگوده چیگ دری ورحگیگ وروسته به ورته راحگي، قریشو ییگ أیره پلتگنه وکؤه، د یوه پل پیژندونکي په مرسته ان د غار تر خولیگ ورسیدل، او ودریدل، خو خدای غافل کؤل رسول الله (ص) ییگ ونه لید، عامر بن فهیره د ابوبکر (رض) رمه پووله، د شپیگ له مخیگ به ییگ غار ته راوستله، رسول الله (ص) او ملکگری ییگ دری ورحگیگ په غار کیگ پاتیگ شول، وروسته چیگ د قریشو خگارنیگ کمیگ شوی ابن اریقط اوشگیگ ورته راوستلیگ، روان شول، او عامر بن فهیره له ابوبکر (رض) سره یو حگای سپور شو.
لار پیژندونکی ییگ تر مخ روان وْ، د الله تعالی نظر ورباندیگ وْ او د نیکمرغة په سفر روان وو، مشرکان چیگ نا امیده شول، وییگ نه موندل، نو د رسول الله (ص) او ابوبکر (رض) په بدل کیگ ییگ یوه لویه جائزه وتگاکله، پدیگ سره ییگ خلکو لتگون تیز کؤ، خو الله تعالی په هر خگه غالب او قادر دی، کله چیگ رسول الله (ص) او ابوبکر (رض) له (قدید) نه پورته د (بني مدلج) میگنیگ ته ورسیدل د همغیگ قبیلیگ یا کلي یوه تن ولیدل نورو ته ییگ خبر ورکؤ چیگ د بحر په غاؤه یا ساحل کیگ میگ له لیریگ خگو تنه ولیدل، فکر کوم چیگ محمد (ص) او ملکگري ییگ وو، سراقه فورا پوه شو، وییگ غوشگتل چیگ دا جائزه وکگتگي لدینه مخکیگ ییگ هم أیریگ جائزی کگتگلی ویگ، نو په شگکاره ییگ وویل چیگ دا فلانی او فلانی دي چیگ د خپل ضرورت د پوره کولو له پاره هغیگ خواته تللي، دا ییگ ددیگ لپاره وویل چیگ خلك غلط شي او ورپسیگ روان نشي.
سراقه خگه دم کگؤة ناست و، بیا ورو پاخگید، خپل خادم ته ییگ وویل، آس د کور شاته راوله، پخپله ییگ نیزه واخیستله، خگوکه ییگ کشگته نیولیگ او حگمکه ییگ پریگ تگومبله، لاؤ، پر آس سپور شو، ورپسیگ ور ورسید، رسول الله (ص) ته چیگ ورنژدیگ شو، هغه مبارك تلاوت کاوه او په پوره اطمینان سره روان وْ، یوه طرف بل طرف ته ییگ نه کتل، خو ابوبکر (رض) به أیره خگارنه کوله، هریگ خواته به ییگ کتل، سراقه ییگ چیگ ولید، رسول الله (ص) ته ییگ وویل: یا رسول الله (ص)! دا دی سراقه راپسیگ راورسید، رسول الله (ص) دعا وکؤه، د سراقه د آس پشگیگ په حگمکه کیگ شگخیگ شویگ، فورا ییگ چیغه وکؤه، زه پوهیإم چیگ دا حالت ستاسیگ د دعا له امله را باندیگ راغی، هیله کوم دعا راته وکؤئ او لدیگ حالت نه میگ وژغورئ، زه وعده درکوم چیگ خلکو ته به حال نه وایم، راز به مو پتگ ساتم، نو رسول الله (ص) دعا ورته وکؤه، د آس پشگیگ ییگ راووتیگ، سراقه عرض وکؤ چیگ پدیگ سره یو خط راته ولیکه، نو ابوبکر (رض) د رسول الله (ص) په امر په خگرمنه لیك ورته ولیکه، او سراقه همدغه خط ان د مکیگ د فتحیگ تر ورحگیگ ساتلی و، او په همدیگ ورحگ ییگ د رسول الله (ص) حضور ته وؤاندیگ کؤ رسول الله (ص) ورسره شویگ ژمنه پوره کؤه او وییگ فرمایل: (نن د وفا او نیکة

ورحګ ده).
سراقه چیګ د رسول الله (ص) د نبوت نشګانیګ ولیدیګ، ورته تسلیم شو، عرض یې وکؤ چیګ که اؤتیا وي زه خپله سورلي او توشګه درکوم، رسول الله (ص) ورته وفرمایل: نه، دیته ضرورت نلرو، ته فقط خبره پټګه ساته او د خلکو توجه بلیګ خواته واړوه، سراقه وویل بیګ غمه اوسئ، بیا چیګ بیرته مکیګ ته ستون شو، خلکو د رسول الله (ص) لټګون کاوه، ورپسیګ راوتلي وو، ده چیګ ولیدل ورته وییګ ویل: لدیګ خوا نه خو ما بیګ غمه کؤئ، ما لټګون وکؤ، دلته نه و، پدیګ سره سراقه چیګ د ورحګیګ په پیل کیګ د دشګمن په حیث په رسول الله (ص) پسیګ راوتلی وُ، د ورحګیګ په پایګ کیګ ییګ په ساتونکي بدل شو.
رسول الله (ص) او ابوبکر (رض) مخکیګ لاؤل، د (ام معبد) خیمو یا کیږدیو ته ورسیدل، هلته ییګ له هغیګ نه د خوؤو غوشګتنه وکؤه، خو خګرنګګه چیګ هغوی وچکالۀ او فقر ځګپلي وو هیخګ ییګ ورسره ونه موندل، رسول الله (ص) په کیږدۀ کیګ یوه میږه ولیدله، پوشګتنه ییګ وکؤه چیګ دا شیدیګ کوي؟ ام معبد ورته وویل: نه، دا خو د خوارۀ له امله له رمیګ سره د تلو نده، شیدیګ چیرته کوي! رسول الله (ص) را وغوشګتله، مبارك لاس ییګ په غولانځګه ورتیر کؤ، بسم الله ییګ وویله، دعا ییګ وکؤه، یو ځګل د میږیګ له غولانځګیګ نه شیدیګ را روانیګ شویګ، یو لوی لوشګی ییګ راوغوشګت، را وییګ لوشله لوشګی شګه أك شو، ام معبد او خپلو ملګګرو ته ییګ شیدیګ ورکؤی، او په آخر کیګ ییګ پخپله هم وخګشګلیګ بیا ورنه روان شو، تګول ماؤه شول او شیدیګ لا پاتیګ ویګ.
سهار په مکه کیګ خلکو یو آواز اوریده، خو ویونکی ییګ نه لیدل کیده چیګ دا شعرونه ییګ ویل:

جزى الله رب الناس خير جزائـه	رفيقين حلا خيمتي أم معبد
هما نزلا بالبر و ارتــحلا بـه	فافلح من أمسى رفيق محمد
فيا لقصي ما زوى الله عنـكم	به من فعال لايجازي و سؤدد
سلو أختكم عن شاتها و إنـائها	فانكم تسألوا الشاة تشـهد
دعا ها بشاة حائل فتـحلبت	له بصريح ضرة الشاة مزبد
نبي يرى ما لا يرى الناس حـوله	و يتلو كتاب الله في كل مشهد
و إن قال في يوم مقالة غـائب	فتصديقها في ضحوة اليوم أو غد
ترحل عن قوم فزالت عـقولهم	و حل علـى قوم بنور مجدد
هداهم به بعد الضلالة ربهـم	و أرشدهم من يتبع الحق يرشد

ليهن أبابكر سـعادة جده   بصحبته من يسعد الله يسعد
ويهن بني كعب مـكان فتاتهم   و مقعدها للمؤمنين بمرصد

اسماء (رض) وايي: مونږ په پيل کېګ خبر نه درلود چېګ رسول الله (ص) کوميګ خواته تللی دی، خو کله چېګ پيری د مکيګ له کوزيګ خوا نه راغی او دا اشعار يېګ وويل، خلك ورپسيګ ووتل، شعرونه يېګ واوريدل خو ليده يېګ نه، او بيا د مکيګ له بريګ خوا نه ووت. اسماء (رض) زياتوي مونږ چېګ د پيري آواز واوريد، پوه شوو چېګ رسول الله (ص) د مدينيګ خواته تللی دی.

فصل
مدينيګ ته رسيدل

انصارو (رض) ته چېګ له مکيګ نه د رسول الله (ص) د وتلو خبر ورسيد، نو هره ورځګ به يېګ استقبال ته وتل او چېګ شګه ګرمي به شوه بيرته به کورونو ته ستانه شول.

د بعثت د ديارلسم کال د ربيع الاول دولسمه نيټګه د دوشنبيګ ورځګ وه چېګ انصار د خپل عادت مطابق د رسول الله (ص) هرکلي ته له کورونو نه ووتل، لمر چېګ ګرم شو بيرته ستانه شول پديګ ساعت کېګ يو يهودی د خګه کار لپاره د مدينيګ کوميګ غونډۀ ته ختليګ وۀ، لاريګ ته يېګ چېګ وکتل رسول الله (ص) يېګ له خپلو ملګرو سره وليد، په لوۀ آواز يېګ چيغه کړه، ايګ خلکو! دا دی هغه سردار يا نيکه مو چېګ انتظار يېګ باسئ، راغی، دا دی ملګری مو راغی، انصارو د چيغيګ په اوريده سره فورا خپلو وسلو ته لاس کړ، پورته شول، د بني عمرو بن عوف په کلي کېګ د تکبير ناريګ پورته شويګ، مسلمانان أيره خوشاله وو، د تکبير ناريګ يېګ وهليګ، په بيۀ د خپل رسول (ص) مخيګ ته ور په منډه شول، هرکلی يېګ ورته ووايه له سلام نه وروسته ورنه تاو شول، پر رسول الله (ص) چېګ نبوي وقار او نشان يېګ له ورايه ښکاريده وحي رانازله شوه او دغه آيت د الله تعالی له خوا ورته راغی: ((فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَٰلِكَ ظَهِيرٌ)) (التحريم: ۴).

ترجمه: [نو بيشکه الله همغه مددګار دی د هغه (نبي) او جبريل او صالح د مومنانو (يېګ هم مددګاران دي) او ملائکيګ (يېګ هم) وروسته له دغه (مددګارۀ نه) مددګارانيګ دي].

رسول الله (ص) مخکيګ روان و تر خګو قباء ته ورسيد هلته يېګ له بني عمرو بن عوف سره واۀول، د کلثوم بن هدم او په بل روايت د سعد بن خيثمه په کور کېګ ديره شو څګوارلس ورځګيګ همدلته و، د قباء د مسجد تهداب يېګ کيښګود، او همدا له نبوت نه وروسته لومړنی جومات دی چېګ د رسول الله (ص) له خوا جوۀ شو. د جمعيګ په ورځګ د الله تعالی په امر، رسول الله (ص) د

مدینې په خوا وخوځېد، د بني سالم بن عوف کلي ته چې ورسید د جمعې د لمانځه وخت شو، رسول الله (ص) هملته د جمعې لمونځ ادا کړ، او بیا په اوښه سپور شو، د هرې قبیلې انصار به راتلل اوښه به یې له پړي نیوله او ویل به یې زمونږ سره تشریف یوسه، مونږ چې د شمیرې او وسلې له پلوه ښه په غوره کې یو، ساتنه به دې کوو، رسول الله (ص) فرمایل اوښه خوشة کړئ هغه ماموره شویده، خپل ټګاکلي ځګای ته ځګان رسوي، اوښه روانه وه چې د نبوي جومات ځګای ته ورسیده چو شوه، رسول الله (ص) ورنه کوز نه شو، اوښه پاځګیدله، لږ لاړه بیایې یوې خوا بلې خوا ته وکتل، بیرته راوګرځیدله او په همغه لومړني ځګای چو شوه، رسول الله (ص) ورنه کوز شو او د خپلو ماما خیلو (بني نجار) کلي ته ورغی او هملته دیره شو، دا د الله تعالی توفیق وْ چې اوښه پداسې ځګای کې چو شوه چې د رسول الله (ص) د ماما خیلو د تکریم او عزت سبب شو، رسول الله (ص) چې له اوښې نه کوز شو، هر صحابي به ورته ویل زمونږ کره تشریف یوسه خو ابو ایوب (رض) لاس وړاندې کړ او د رسول الله (ص) بار یې خپل کور ته ننه یوست، نو رسول الله (ص) وفرمایل: مسافر یا د بار خاوند له خپل بار سره وي، له بلې خوا نه اسعد بن زراره راغی او د رسول الله (ص) اوښه یې بوتله او ورته ساتله یې، او د رسول الله (ص) حال دا شو لکه چې قیس بن صرمه انصاري ورته پدې اشعارو کې اشاره کړیده، له ابن عباس (رض) نه به دا شعرونه روایت او حفظ کیدل:

ثوی في قریش بضع عشرة حجة   یذکر لویلقی حبیبا مواتیا
و یعرض في أهل المواسم نفسه   فلم یر من یؤوي و لم یر واعیا
فلما أتانا و استقرت به النوی   و أصبح مسرورا بطیبة راضیا
و أصبح لا یخشی ظلامة ظالم   بعید و لا یخشی من الناس باغیا
بذلنا له الاموال من حل مالنا   و أنفسنا عند الوغی و التآسیا
نعادي الذي عادی من الناس کلهم   جمیعا و ان کان الحبیب المصافیا
و نعلم أن الله لا رب غیره   و أن کتاب ألله أصبح هادیا

رسول الله (ص) له لسو نه زیات کلونه په قریشو کې پاتې شو، زیار یې یوست چې کوم دوست او مددګار ومومي، په حج او نورو مناسبتونو کې به خلکو ته ورته، خو نه یې پناه ورکونکي وموند او نه کوم هوښیار (که ځګه هم بل ځګای د واعیا په ځګای داعیا راغلی چې بیا به یې معنی شي بلونکي)، کله یې چې مونږ ته تشریف راوړ او مقیم شو، نو په مدینه کې خوشې او راضي شو، دلته د ظالم د ظلم ویره ورسره نه وه، ورنه لیری او د خلکو د تیري غم ورسره نه وْ، مونږ د مرستې لپاره خپل مالونه او د جګګړې په وخت خپل سرونه ورنه قربان کړل د هغه

له تګولو دشګمنانو سره زمونږ دشګمني ده که زمونږ أير نژدی دوست هم دشګمن ورسره وکؤي نو هغه هم زمونږ دشګمن دی، باور لرو چيګ له الله نه پرته بل رب نشته او د هغه کتاب زمونږ لارشګود دی. ابن عباس (رض) وايي: رسول الله (ص) ته په مکه کيګ د هجرت امر وشو او دا آيت ورباندیګ نازل شو:

((وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَاناً نَصِيراً)) (الاسراء: ٨٠)

ترجمه: او ووايه (ايګ محمده!) ايګ ربه زما ننه باسه ما په ننويستلو رشګتيا (شګو سره مدينيګ ته) او وباسه ما په ويستلو رشګتيا (شګو سره له مکيګ نه) او وکګرحګوه ما لره له جانبه خپله يو قوت مدد کوونکی (له اسلامه سره پر کفر باندیګ)].

قتاده: وايي: الله تعالی خپل رسول الله (ص) له مکيګ نه مدينيګ ته په شګه توکګه ويوست رسول الله (ص) پوهيده چيګ مدينيګ ته هجرت له الهي مدد او قوت نه پرته ممکن ندی، نو له هجرت نه مخکيګ ييګ له الله (ج) نه د مرستيګ او کومك (سلطانا نصيرا) سوال وکؤ، الله تعالی له مکيګ نه خپل د هجرت حګای (مدينه) وروشګودله او بيا رسول الله (ص) وفرمايل: (ما ته ستاسيګ د هجرت حګای راوشګودل شو چيګ د خرماو ونو درلودونکي يوه مالکګينه او د تورو تيږو لرونکو دوو پراخو تګوتګو منحګ کيګ واقع حګمکه ده.

براء (رض) وايي: د رسول الله (ص) له اصحابو (رض) نه لومړی مصعب بن عمير او ابن ام مکتوم (رض) مونږ ته راغلل، هغوی دواؤو به خلکو ته د قرآنکريم شګوونه کوله، ورپسيګ عمار بن ياسر، بلال او سعد (رض) راغلل ، بيا عمر (رض) چيګ شل سواره هم ورسره ملګګري وو مدينيګ ته راغلل، وروسته رسول الله (ص) تشريف راوؤ او خلك ييګ په راتګګ دومره خوشاله شول چيګ په بل هيخګ شي دومره ندي خوشاله شوي، شګحګيګ، ماشومان او نجونيګ به ديګ ليدلی چيګ په أيره خوشالة به ييګ ويل: دا دی رسول الله (ص) په خير سره راغی. رسول الله (ص) چيګ راغی، نو د ابو ايوب (رض) په کور کيګ ديره شو تر خګو جومات او خونيګ ييګ جوړی شويګ، بيايیګ د ابو ايوب له کورنه خالد بن زيد او ابو رافع له دوو اوشګانو او پنحګه سوه درهمو سره مکيګ ته واستول چيګ د کورنۀ غړي ييګ راولي، هغوی لاؤل فاطمه، ام کلثوم، سوده، اسامه بن زيد او ام ايمن (رض) ييګ راوستل، د رسول الله (ص) يوه لور زينب (رض) په مکه کيګ پاتيګ شوه حګکه خاوند ييګ ابو العاص د تلو اجازه ورنکؤه، د ابوبکر (رض) زوی عبدالله د خپليګ کورنۀ تګول غړي چيګ عائشه (رض) هم پکيګ وه مدينيګ ته راوستل او د حارثه بن نعمان (رض) په کور کيګ ديره شول.

فصل
د جومات جوؤول

زهري وايي: د رسول الله (ص) اوشگه هغه ځگای چو شوه چیرته چیگ نبوي جومات جوؤ او نن ورځگ مسلمانان لمونځگ پکیگ کوي، دغه ځگای د اسعد بن زراره (رض) تر کفالت لاندیگ د دوو یتیمانو د خرما وچولو او تگولولو ځگای وۍ. رسول الله (ص) ییگ د اخیستلو خبره وکؤه، هغو یتیمانو وویل: مونږ دا ځگمکه تاته در بشگو، خو رسول الله (ص) وویل نه هسیگ ییگ نه اخلم، بالاخره ییگ په لس دیناره ورنه واخیستله، او د جومات تهداب ییگ کیشگود، په پیل کیگ ییگ صرف دیوالونه تاوشول، چت ییگ نه درلود او قبله ییگ د بیت المقدس خوا ته وه. د رسول (ص) له هجرت نه مخکی به اسعد بن زراره همدلته مسلمانانو ته د جماعت او جمعیگ لمونځگونه ورکول. دلته د غرقد او خرما ونیگ او خوا کیگ ییگ د مشرکانو قبرونه وو، د رسول الله (ص) په امر قبرونه را لوځگ شول، ونیگ پریگ شویگ او د قبلیگ خوا ته کیشگودل شویگ، اوإدوالی ییگ د قبلیگ له خوا نه تر بلیگ خوا پوریگ سل ګگزه، او سور یا بر ییگ هم تقریبا همدومره و، تهداب ییگ دری ګگزه و، بیاییگ په خشگتو سره دیوالونه لوؤ شول د جومات په جوؤولو کیگ رسول الله (ص) پخپله له اصحابو (رض) سره کار کاوه، خشگتی او تیإي ییگ راوؤلیگ او فرمایل به ییگ:

اللهم لا عیش إلا عیش الاخرة　　فاغفر للانصار و المهاجرة

او داسیگ به ییگ هم فرمایل:

هذا الحمال لا حمـال خیبر　　هـذا ابر ربنا و أطهره

اصحابو (رض) به هم کار کاوه، خشگتیگ به ییگ راوؤلیگ او ایشگودلیگ، شعرونه به ییگ زمزمه کول او ځگینو به د رسول الله (ص) په هکله ویل:

لئن قعدنا و الرسول یعمـل　　لـذاك منا العمل المضلل

رسول الله (ص) د جومات قبله د بیت المقدس خوا ته ګگرځگولیگ وه، جومات دری دروازیگ

درلودلی، یوه یې وروستۀ خواته وه، بلې دروازې ته یې باب الرحمه (د رحمت دروازه) ویل کېده او بله هغه دروازه وه چې رسول الله (ص) به ورنه داخلېده، د جومات چت د خرما له پانګو او پتګوکو خګخه او ستنې یې د خرما ونې (لرګي) وو، رسول الله (ص) ته چې وویل شول چې آیا جومات ته چت نه جوړوو؟ رسول الله (ص) په ځواب کې وفرمایل: ((لا، عریش کعریش موسی: نه، دا هم لکه د موسی (ع) د څګپرې په شان یوه څګپره ده)).

رسول الله (ص) د جومات خوا ته د ځګان لپاره کور یا خپلو مېرمنو ته خونې هم جوړې کړې، دا خونې هم له خامو خشګتو نه جوړې شوې وې، چتونه یې د خرما له لرګیو او پانګو نه جوړ شوي وو د جومات د جوړولو کار چې پای ته ورسید، نو عائشه (رض) یې را واده کړه او په همغه خونه کې یې هستوګګنه کړه چې د جومات ختیځګې خوا ته یې ورته جوړه کړې وه، د سوده (رض) لپاره یې بله خونه جوړه کړې وه.

بیا رسول الله (ص) د مهاجرینو او انصارو (رض) ترمنځ د ورورولۀ تړون وکړ، هغوی یې سره وروڼه کړل، او (۹۰) کسان یې چې نیم یې مهاجرین او نیم نور یې انصار وو یو له بل سره د ورورولۀ په مزي وتړل، دوی به یو له بل سره مرسته کوله او د بدر تر غزا پورې به یې یو د بل میراث هم ووړ،، خو کله چې لاندېنی آیت نازل شو، نو د میراث حق یې ساقط شو:

((النَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلاَّ أَنْ تَفْعَلُوا إِلَى أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفاً كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُوراً))(الاحزاب: ٦).

ترجمه:[(محمد د الله) نبي أير وړ (لائق) دی له موْمنانو سره له نفسونو د دوی (د احکامو په انجام) او ښګځګې د دغه (نبي الله) مېندې د دوی دي (تعظیماً او تحریماً) او خاوندان د خپلوۀ ځګېنې د دوی أیر وړ (لائق) دي پر ځګېنو نورو (په میراث کې) په کتاب (حکم) د الله کې له موْمنینو (انصارو) او له مهاجرینو مګګر خو دا چې وکړئ (پخپل ژوند کې) له دوستانو خپلو سره ښګه احسان (یا ورته وصیت وکړئ په دریمه یا لږ له هغې) دی دغه (میراث په ایمان او په هجرت) په کتاب (قرآن یا لوح محفوظ) کې لیکلی شوی].

پدې آیت سره میراث یوازې د خپلوانو حق وبلل شو، په یوه روایت کې راځګي چې رسول الله (ص) لدې تړون نه وروسته مهاجرین هم پخپل منځګ کې سره وروڼه وګګرځګول او علي (رض) یې پخپله په ورورۀ ونیو. خو لومړی روایت صحیح او ثابت دی، ځګکه که د مهاجرینو تر منځګ یې وروري تګېنګګولی، نو ابوبکر الصدیق (رض) یې د ورورلۀ لپاره له ټګولو نه غوره شخص و، ځګکه د هغه په هکله یې فرمایلي: ((که مې د ځګمکې له خلکو نه څګوك په دوستۀ نیولی، نو ابوبکر (رض) به مې خلیل (دوست) غوره کړی وای، خو اوس مې هغه ورور او

صحابي (رض) دی.))
خو دا وروري عامه وه ځکه رسول الله (ص) فرمايلي و: (هيله مې درلوده چې خپل ورونه ووينم) اصحابو وويل: آيا مونږ ستا ورونه نه يو؟ ده وفرمايل: ((تاسې مې اصحاب ياست او ورونه مې هغه دي چې له ما نه وروسته به راځي، زه به يې ليدلی نه وم خو ايمان به راباندې راوړي)) مطلب دا چې د مسلمانانو تر منځ عامه وروري موجوده وه، ابوبکر (رض) لکه ځرنګه چې له رسول (ص) سره د صحبت درجه له ټولو نه لوړه وه د همدې عامې ورورۍ تر ټولو لوړه درجه او مرتبه يې هم لرله، يعنې له رسول الله (ص) سره د عامې ورورۍ او صحبت له مخې هم له ټولو نه ور نژدې و.
همدا راز رسول الله (ص) په مدينه کې له ميشت يهودانو سره د سولې تړون وکړ، د يهودانو يو مشر عالم عبدالله بن سلام په اسلام مشرف شو، خو عامو يهودانو د کفر لاره غوره کړه، هغه وخت يهودان درې قبيلې وو: بنو قينقاع، بنو نضير او بنو قريظه چې وروسته رسول الله (ص) له درې واړو سره جهاد او جګړه وکړه، بني قينقاع ته يې د احسان له مخې معافي وکړه، بنو نضير يې له مدينې نه وشړل او د بنو قريظه يو شمير جنګي افراد يې ووژل، اولادونه يې په غلامۍ ونيول د حشر سورت د بنو نضير او احزاب سورت د بنو قريظه په هکله نازل شويدی.
رسول الله (ص) به د بيت المقدس خوا ته لمونځ کاوه، يوه ورځ يې جبريل (ع) ته وويل: هيله لرم، الله تعالی مې مخ د يهودانو له قبلې نه بل لوري ته واړوي، جبريل (ع) ورته وويل: زه خو بنده يم، ته له خپل رب نه سوال وکړه، نو رسول الله (ص) به د آسمان لوري ته مخ ګرځاوه او دا سوال به يې په زړه کې ګرځيده چې کاشکي قبله يې بدله شي چې بيا دا آيت ورباندې نازل شو:
((قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ)) (البقره: ۱۴۴).
ترجمه: [په تحقيق سره وينو مونږ (بيابيا) ګرځول د مخ ستا په (طرف د) آسمان نو مونږ به وګرځوو هرومرو (خامخا) تا (هغې) قبلې ته چې ته يې خوښوی، نو وګرځوه مخ خپل په لوري د مسجد الحرام (کعبې ته په لمانځه کې)، او بيشکه هغه کسان چې دوی ته ورکړی شوی دی کتاب خامخا پوهيږي دوی چې بيشکه دا (استقبال الکعبه) حق دی له لوري د رب د دوی او نه دی الله! غافل له هغو کارو ځينې چې کوي يې دوی.]
دا آيت مدينې ته د رسول الله (ص) له هجرت نه شپاړس مياشتې وروسته د بدر له غزا نه دوې مياشتې مخکې نازل شو، پدې الهي حکم کې ګڼ حکمتونه دي او دا د مسلمانانو،

یهودانو او منافقانو لپاره یوه لویه ازموینه وه، دا حکم چیګ راغی مسلمانانو وویل: مونږ ایمان راوړی، دا حکم مو قبول دی، د الله تعالی تګول اوامر منو، دوی ته الله تعالی هدایت وکړ او دا حکم ورته سخت نه و٬، خو مشرکان لا پسیګ په غلطه لاړل او ویل به ییګ لکه خګرنګګه چیګ محمد (ص) زمونږ قبلیګ ته راوګرځګید، نو نژدیګ ده چیګ زمونږ دین ته هم را واوړي، او یهودان هم نور ضد ونیول او ویل به ییګ: رسول الله (ص) نه پوهیږي قبله ییګ کومه ده، که دا اوسنۍ قبله حق وي، نو لدینه مخکیګ به باطله وه، او که پخوانۍ ییګ حق وي، نو اوس په باطل دی، پدیګ ترتیب سره د احمقانو خبریګ او تبلیغات زیات شول، او مساله داسیګ شوه لکه چیګ الله تعالی ورته اشاره کوّیده: ((وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلاَّ عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ)) (البقره:۱۴۳).

ترجمه: [او بیشکه دي دا کګرځګیدل (کعبیګ ته) هرومرو أیر درانه مګګر نه دي (درانه) په هغو کسانو چی سمه لاره ورته شګوولیګ ده الله او نه دی الله چیګ ضایع کوّي ایمان (لمونحګ) ستاسیګ (ایګ مؤمنانو!) بیشکه الله په خلقو (مؤمنانو) باندیګ خامخا أیر مهربان، پوره رحم لرونکی دی.]

دا یوه الهي ازموینه وه چیګ وکګوري خګوك د رسول الله (ص) پیروي کوي، الله تعالی د قبلیګ مسالی ته په خګو آیتونو کیګ اشاره فرمایلیګ ده، قبله یوه اساسي مساله ده لومړی الله تعالی دا بیان کړه چیګ الله تعالی د نسخ قدرت لري او کوم خګه چیګ نسخ کوي له هغه نه غوره حکم رالیږي، (۱۵۲) آیت، ورپسیګ ییګ هغه کسان توبیخ کوّي چیګ پدیګ هکله ییګ پر رسول الله (ص) نیوکیګ کولی او د حکم اطاعت ییګ نه کاوه. (۱۰۷-۱۱۲) آیتونه. ورپسیګ الله تعالی د یهودانو او نصرانیانو اختلاف ته اشاره کوّیده، او دا ییګ شګودلی ده چیګ دوی یو بل ته په هیخګ ندي قایل، یو پر بل شاهدي وایي چیګ دوی هیخګ ندي (۱۱۳ آیت)، بیاییګ مسلمانانو ته کګواشګ کوّی او متوجه کوّی ییګ دي چیګ باید د یهودو او نصرانیانو پیروي ونکوّي، بیاییګ د دوی له کفر نه یادونه کوّیده او فرمایلیګ ییګ دي چیګ دوی وایي او عقیده لري چیګ الله تعالی ولد (زوی) لري (۱۱۲-۱۱۷ آیتونه). بیا الله تعالی خبر ورکوّی چیګ ختیځګ او لویدیځګ تګول ده لره دي، بندګګان چیګ هر لوري ته مخونه اوّوي هملته الله تعالی بیا مومي او هغه واسع او علیم دی، (۱۱۵ آیت). خګرنګګه چیګ الله تعالی عظیم، واسع او محیط دی، نو بنده چیګ هریګ خوا ته مخ واوّوي هلته الله تعالی بیا مومي، او دایي هم راشګودلیګ ده چیګ له رسول الله (ص) نه د هغه دوزخیانو سوال نه کیږي کوم چیګ دده پیروي نه کوي (۱۴۱ آیت). ورپسیګ الله تعالی خبر ورکوّی چیګ اهل کتاب تر هغیګ پوریګ د رسول الله (ص) پیروي نه کوي نه ورته راضي کیږي تر خګو چیګ ده د هغه پیروي نه وي کوّی (۱۲۰-۱۳۵ آیتونه)، بیاییګ پر اهل کتاب د خپلو نعمتونو یادونه کوّیده او له الهي عذاب نه ییګ د دوی ویریګ ته هم اشاره

کؤیده (۱۲۱-۱۲۳ آیتونه)، بیابیګ د خپلیګ خونیګ د جوؤونکي او خپل خلیل یادونه او ستاینه کؤیده او فرمایلي ییګ دیګ چیګ هغه ییګ د خلکو امام ګګرحګولی، بیابیګ د بیت الله د جوؤولو ذکر کؤیدی او ویلی ییګ دي چا چیګ دغه خونه جوؤه کؤیده هغه د خلکو امام دی (۱۲۴-۱۲۹ آیتونه). ورپسیګ ییګ دا فرمایلي دي چیګ له جاهلانو پرته بل خګوك لدیګ ملت (ابراهیمی ملت) نه مخ نه اؤوي، بیابیګ خپلو بندګګانو ته د محمد (ص) د پیروۀ امر کؤیدی، او پر ده او نورو نبیانو (ع) پر نازل شوو کتابونو او احکامو د ایمان حکم ییګ نازل کؤیدی (۱۳۰-۱۳۳ آیتونه) بیابیګ د هغو کسانو ادعا باطله کؤیده چیګ وایي: ابراهیم (ع) او اهل ییګ یهودان یا نصرانیان وو (۱۴۰ آیت)، الله تعالی دا تګول مسایل د قبلیګ د بدلیدو لپاره د مقدمیګ په توګګه بیان کؤیدي، الله تعالی دا امر په تاکید او تکرار سره بیان کؤی، رسول الله (ص) او مؤمنانو ته ییګ امر کؤی چیګ هر چیرته وي باید همدیګ قبلیګ (بیت الله) ته مخ وګګرحګوي او همدا یګیګ قبله ده (۱۴۴، ۱۴۹، ۱۵۰ آیتونه).
الله تعالی خبر را کؤی هغه ذات چیګ نیغیګ لاریګ ته هدایت کوي همغه ذات دوی (مسلمانان) دیګ قبلیګ ته هدایت کؤیدي، داد دوی قبله او دوی د همدیګ اهل دیګ، حګکه دا تر تګولو غوره قبله ده او دوی تر تګولو غوره امت دی او د همدوی لپاره ییګ تر تګولو غوره رسول (ص) رالیږلی دی او له تګولو نه غوره کتاب ییګ وربانديګ نازل کؤی په له تګولو نه غوره پیؤۀ کیګ ییګ پیدا کؤي، له تګولو نه غوره شریعت ییګ ورته ورکؤی له تګولو نه په غوره اخلاقو ییګ سینګګار کؤي، له تګولو نه غوره حګمکه کیګ ییګ هستوګګن کؤي او په جنت کیګ به ییګ هم له تګولو نه په غوره حګای او مقام وي، د قیامت په ورحګ به ییګ هم موقف له تګولو نه غوره وي، دوی به په یوه لوؤه غونأۀ وي او نور امتونه به ورنه تګیتګ وي، پاکي ده هغه ذات لره چیګ د خپل رحمت لپاره خلك غوره کوي، دا د هغه کرم دی چیګ چا ته ییګ اراده وي همغه ته ییګ ورکوي، الله تعالی د لوی فضل خاوند دی.
الله تعالی دا هم بیان کؤیده چیګ دا ییګ ددیګ لپاره کؤیدی چیګ د خلکو هیخګ دلیل او بهانه پاتي نه شي، پر مسلمانانو د نورو حجت نه وي خو ظالمان به په یاد شویو دلایلو او حجتونو سره د مسلمانانو خلاف ادعاګګانی کوي، همدا د ملحدانو او کافرانو عادت دی، او الله تعالی دا خګرګګنده کؤیده چا چیګ د رسول الله (ص) پر اقوالو بل قول ته ترجیح ورکؤه نو د هغه دلیل به لکه ددیګ ظالمانو د دلیل په شان باطل وي، الله تعالی د خپلو نعمتونو نه هم یادونه کؤیده، د رسول الله (ص) د

بعثت، قرآن د نزول نعمتونه ییګ یاد کؤي او رسول الله (ص) په همدیګ کتاب سره هغوی تزکیه کوي، حکمت ورشګیي او د هغه خګه شګوونه ورته کوي چیګ دوی مخکیګ نه ورباندیګ پوهیدل.
بیا الله تعالی مسلمانانو ته امر کؤیدی چیګ د الله تعالی ذکر وکؤي او شکر ییګ په حګای کؤي حګکه په ذکر او شکر سره الهي محبت او نور نعمتونه حاصلولی شي، او همدا د الله تعالی د محبت سبب ککرحګي بیاییګ د صبر او لمانحګه امر کؤیدی حګکه له صبر او لمانحګه پرته ذکر او شکر ممکن ندی او الله تعالی د صابرانو ملکګری دی.
مدینیګ ته له هجرت نه خګه موده وروسته الله تعالی پر مسلمانانو د نعمتونو د پوره کولو پخاطر د ورحګیګ پنحګه حګله آذان ورته وشګود، او د ماسپشګین، مازدیکګر، او لماسختن لمونحګونه ییګ ورته خګلور رکعتي وککرحګول حګکه له مدینیګ ته له هجرت نه مخکیګ دوه رکعتي وو.

فصل
په مدینه کیګ قیام او د جهاد حکم

رسول الله (ص) چیګ په مدینه کیګ میشت شو، الله تعالی ییګ پخپل خاص کومك او مؤمنانو سره مرسته وکؤه، د مسلمانانو تر منحګ ییګ د دشګمنة په حګای مینه پیدا کؤه، انصارو، تور پوستکو او سرو پوستکو ییګ دفاع ته ملا وتؤله، خپل نفسونه ییګ ورنه قربانول، پر خپلو پلرونو، زامنو او میرمنو ییګ ده ته ترجیح ورکوله، په مقابل کیګ مشرکان او یهودان هم ورته یو موتګی شول، دشګمني ییګ ورسره زیاته شوه، له هریګ خوا نه ورباندیګ راغلل، خو الله تعالی د صبر او زغم امر ورته کاوه، تر خګو د اسلامي دولت پشګیګ تګینکګی شوی، مسلمانان مضبوط شول، نو د جکګؤی اجازه ییګ ورکؤه، دا د فرضیت حکم نه بلکه د جواز امر و: ((أُذِنَ لِلّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنّ اللّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ)) (الحج: ٣٩)
ترجمه: [حکم ورکؤی شوی دی (د قتال) هغو کسانو ته چیګ قتال ورسره کاوه شي (د کفارو له خوا) په دی سبب چیګ بیشکه پر دوی ظلم شوی دی، او بیشکه چیګ الله په مرسته (مدد) د دوی خامخا شګه قادر دی].
حګنی واییګ چیګ دا آیت په مکه کیګ نازل شوی حګکه دا سورت مکي دی، خو دا خبره له خګو وجوهاتو نه ییګ اساسه ده:

۱. الله تعالى په مكه كې د جنګ اجازه نده وركړې.
۲. د آيت سياق پدې دلالت كوي چې د جګړې اجازه په ناحقه له خپلو كورونو او وطن نه د مسلمانانو له ايستلو وروسته راغلې ده.
۳. د الله تعالى دا قول: ((هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ)) (الحج: ۱۹)
ترجمه: [دا دوې (اٰلې مؤمنان او كافران) مدعيان دي چې جګړه یې وكړه په (ذات، صفات او دين د) رب خپل كې پس هغه كسان چې كافران شوي دي خګځتې (جوړولې) شي دوى د پاره جامې له اوره، اچولې به شي (په شدت سره) له پاسه د سرونو د دوى اوبه سرې، يشېدلې].
دا د هغو كسانو په هكله نازل شوېدى چې د بدر د غزا په ورځ يې له بل سره مقابله كړېده.
۴. پدې آيت كې د (يا ايها الذين آمنوا) په لفظ سره خطاب شوېدى او دا د مدني دور د خطاب اسلوب دى.
۵. پدې كې د جهاد د ټګولو اُولونو چې په توره جهاد هم پكې شامل دى، حكم شوېدى او دا ثابته ده چې د جهاد مطلق امر په مدينه كې راغلى دى.
۶. حاكم پخپل كتاب (مستدرك) كې د بخاري او مسلم په شروطو برابر روايت كې نقل كوي چې وايي ابن عباس (رض) فرمايي: رسول الله (ص) چې له مكې نه ووت، ابوبكر (رض) وويل: دې مشركانو خپل نبي (ع) له وطن نه اخراج كړ،(إنا لله و إنا إليه راجعون) دوى به حتما هلاكېږي، نو الله تعالى دا آيت نازل كړ: (أذن للذين يقاتلون (الحج: ۳۹) او دا د جګړې په هكله لومړنى آيت دى.
د همدې سورت (حج) له سياق نه دا ښكاره ده چې پكې مكي او مدني دواړه اُوله آيتونه شته دي، مثلا د رسول الله (ص) په هيلو كې د شيطان د مداخلې يا القاء كيسه مكي ده. لدينه وروسته الله تعالى په مسلمانانو باندې له هغو كسانو سره چې جګړه ورسره كوي جنګ فرض وګرځاوه قرآنكريم فرمايي:
((وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ)) (البقره: ۱۹۰)
ترجمه: [او جنګ كوئ (اې مؤمنانو!) په لاره د الله كې! له هغو كسانو سره چې جنګ كوي له تاسې سره، او مه كوئ زيادت (پر هېچا باندې اې مؤمنانو!) بېشكه چې الله نه خوښوي تېرېدونكي له حده].
پدې حكم پسې بيا له ټګولو مشركانو سره د قتال د فرضيت حكم وشو، پدې اساس ويلى شو چې له مشركانو سره د جهاد حكم له څو مراحلو نه تېر شوى، لومړى حرام و، بيايې اجازه

وشوه، بيا له هغو مشركانو سره فرض شو چيګ جګګؤه ورسره كوي د جګګؤيګ شروع كوي ورپسيګ له تګولو مشركانو سره فرض شو، او دا حكم به يا فرض عين وي يا فرض كفايي. تحقيق خبره داده چيګ مطلق جهاد فرض عين دى، يعنيګ په زؤه، يا ژبه او يا لاس او يا مال سره جهاد فرض عين دى، هر مسلمان مكلف دى چيګ لديګ أولونو نه يو أول جهاد وكؤي، خو په نفس سره جهاد فرض كفاييګ دى، او په مال سره د جهاد په هكله دوه قولونه رانقل شويدي خو صحيح دادى چيګ دا أول هم فرض دى حګكه د جهاد دا دواؤه أولونه (په نفس او مال) په قرآنكريم كيګ يو حګاى ذكر شويدي، له اور نه نجات مغفرت او جنت ته داخليدل په همديګ أول جهاد پوريګ تؤلى او معلق شويدي الله تعالى فرمايي:

((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ)) (الصف: ١٠)

ترجمه: [ايګ هغو كسانو چيګ ايمان ييګ راوؤى دى (يعنيګ ايګ مؤمنانو) آيا دلالت وكؤم تاسيګ ته (دروشګيم تاسيګ ته) په هسيګ تجارت چيګ نجات دركوي (خلاصوي) تاسيګ له عذاب دردناك نه].

الله تعالى خبر راكوي چيګ له مسلمانانو نه ييګ د هغوى نفسونه او مالونه د جنت په بدل كيګ اخيستي دي، او دا تؤون په له تګولو نه غوره كتاب (قرآن) كيګ راغلى دى، او دا ييګ هم فرمايلي چيګ هيخګوك له الله تعالى نه زياته وفا نلري، بيا مسلمانانو ته د زيري او خوشالة تاكيد كوي او دا د دوى لوى برى شميري، نو عاقل بنده ديګ پديګ ارزشګتناك عقد او سودا كيګ غور وكؤي، الله تعالى اخستونكيګ دى، بيه جنت دى، او دا تؤون له پرشګتو، رسولانو او له تګولو بندګګانو نه د غوره رسول (ص) په لاس تر سره شوى، واقعا چيګ أير لوى عقد دى.

قد هياؤك لأمر لو فطنت له فاربأ بنفسك أن ترعى مع الهمل

(كه پوه شيګ د أير لوى كار لپاره ييګ پيدا كؤى يى، نو حګان له حيواناتو سر له خګريدو نه ليرى ساته).

دلته د جنت او محبت بدل او بيه د مالك په لاره كيګ د مال او حګان قربانول دي، د أارن او مخ اؤونكي لپاره هيخګ نشته، خګوك چيګ دا تؤون نه كوي هغوى به زيان ويني او له افلاس سره به مخ كيږي، اعلان شوى، بازار لګګيدلى خګوك چيګ دا سودا كول غواؤي او جنت كګتګي، نو الله تعالى ييګ قيمت حګان قربانول تګاكلي، لدينه كمه بيه نه قبلوي ، او په همديګ سره د باطل پيروان او أارن لديګ عقد او سودا نه په شا شول، خو د حق منونكي، د محبت هيله من تګول را وؤانديګ شول او هر يوه به دا كتل چيګ د كوم يوه ژوند او نفس دديګ وؤ دى چيګ د سودا او بييګ په حګاى قبول شي، او پديګ ترتيب سره دا متاع د هغه چا په لاس كيګ ولويده چيګ الله تعالى ييګ په هكله فرمايي:

((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ)) ((المائده: **۵۴**))

ترجمه:[ایګ هغو کسانو چیګ ایمان ییګ راوؤی دی (یعنیګ ایګ مؤمنانو) هر خګوك چیګ مرتد شو (وګګرځګید) له تاسیګ نه له دین خپل خګخه نو عنقریب به راولي الله داسیګ یو قوم چیګ محبت کوي (الله) له هغوی سره او محبت کوي دوی له الله سره متواضع او مهربان به وي پر مؤمنانو، غالب، زبردست به وي پر کافرانو باندیګ جهاد به کوي دوی په لاره د الله کیګ (له پاره د ترقة د دین) او نه به ویرېږي دوی له ملامتیا د هیخګ ملامت کوونکي، دا (مذکوره صفات) فضل د الله دی ورکوي ییګ هغه چاته چیګ اراده وکؤي او الله پراخ دی (فضل، رحمت، احسان د ده) شګه عالم

(خبردار په تګولو احوالو)].

کله چیګ د محبت او مینیګ مدعیان أیر شول، نو د محبت د ثبوت لپاره دلیل وغوشګتل شو، حګکه که هر چاته په تشه ادعا سره ورکؤه وشي او یوازیګ ادعا کافي وبلل شي، نو أیر به د خپلیګ چینیګ د سوحګیدو ادعا وکؤي، له هم او غم نه محروم کس به له غم نه د زؤه د سوحګیدو دعوی وکؤي همدا وه چیګ الله تعالی د ایمان له مدعیانو نه د دلیل او ثبوت غوشګتنه وکؤه له الله تعالی او رسول الله (ص) سره د محبت او اخلاص د اثبات لپاره ییګ د عملي دلیل وؤاندیګ کولو امر وکؤ وییګ فرمایل: ((قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ)) ((آل عمران: **۳۱**))

ترجمه: [ووایه (ایګ محمده! دوی ته) که چیری یئ تاسیګ چیګ محبت کوئ له الله سره پس متابعت وکؤئ زما چیګ محبت به وکؤي الله له تاسیګ سره (د ثواب په درکولو) او مغفرت به وکؤي تاسیګ ته ګګناهونه د تاسیګ، او الله مغفرت کوونکیګ دی (د خطیاتو) أیر رحم والا دی (د اجر او ثواب په انعام سره)].

پدیګ حکم سره أیر خلك له سودا، عقد او تؤون نه په شا شول، أیری ادعاویګ بیګ ثبوته پاتیګ شوی، یوازیګ د رسول الله (ص) رشګتوني پیروان ثابت پاتیګ شول، هغه چیګ پخپلو اقوالو، افعالو، اخلاقو او عاداتو کیګ د هغه لارشګوونیګ عملي کولیګ چیګ بیا دوی ته وویل شول د خپل دلیل عدالت په اثبات ورسوی، او د دلیل د عدالت د اثبات لپاره له دوی نه د تزکییګ غوشګتنه وشوه: ((يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ)) ((المائده: **۵۴**))

ترجمه: [جهاد به کوي دوی په لاره د الله کښې (له پاره د ترقۀ د دین) او نه به ویرېږي دوی له ملامتیا د هیڅګ ملامت کوونکي، دا (مذکوره صفات) فضل د الله دی ورکوي یې هغه چاته چیګ اراده وکؤي او الله فراخ دی (فضل، رحمت، احسان د ده) شګه عالم (خبردار په ټګولو احوالو)].

پدیګ کیګ هم یوازیګ مجاهدین بریالي شول، د محبت أیر مدعیان په شا شول، یوازیګ مجاهدین په خپل قول ودریدل، ثبات یيګ غوره کؤ، نو بیا ورته وویل شول چیګ د محبت کوونکو نفسونه او اموال د دوی ندي، دوی وویل: قبوله مو ده، عقد یيګ عملي کؤ، خپل شیان یيګ وسپارل حګکه عقد چیګ وشي، نو دواړه لوري به خپل شی (متاع) یا قیمت ، مقابل لوري ته سپاري.

دیګ سوداګرو چیګ د مشتري (اخستونکي) عظمت او د قیمت ارزشګت او اندازه او عقد کوونکي مقام او هغه کتاب عظمت ته وکتل چیګ دا عقد پکیګ بیان یا لیکل شویدی، نو باور ییګ زیات شو چیګ دا متاع له ټګولو نه زیات ارزشګت لري، له همدیګ امله ییګ په کمه بیه ددیګ متاع رانیول غبن وباله، یعنیګ خپل حګانونه ییګ د جنت په بدل کیګ کم وشمیرل، نو حګکه په أیره مینه او شوق له هر خګه نه تیر شول، پدیګ لار کیګ درد او غم هر خګه ییګ هیر کؤل، په أیره مینه، اخلاص او شوق سره ییګ له مشتري سره د رضوان تړون لاسلیك کؤ هغه تړون چیګ د فسخیګ خیار ییګ نشته، خپل هر خګه ییګ د هغه په وړاندی کیشګودل، خو کله چیګ عقد وشو، ورته وویل شول چیګ اوس ستاسیګ نفسونه او مالونه زمونږ دي، دوی خو له پخوا نه پدیګ هر خګه راضي وو، دلته ورته وویل شول چیګ اوس به مونږ خګو چنده عوضونه درکوو بیرته به لدینه غوره ژوند او لدینه زیات مال درکوو، الله تعالی فرمایي:

((وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتاً بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ)) (آل عمران: ۱۶۹)

ترجمه: [او له سره ګګمان مه کوه! (ایګ محمده یا ایګ سامعه!) پر هغو کسانو چیګ وژل شوي دي دوی په لاره د الله (جهاد او طاعت) کیګ د مؤو (مؤه نه دي)، بلکه ژوندي دي په نزد د رب خپل رزق ورته ورکولی شي].

دا آیت خګرګګندوي چیګ مونږ ستاسیګ مالونه او حګانونه ددیګ لپاره ندي درنه اخیستي چیګ ګګتګه درباندیګ وکؤو، بلکه هدف دا وُ چیګ ددیګ سودا په قبلولو او په بدل کیګ ییګ له ټګولو نه د ارزشګتناك قیمت په درکولو سره د سخا او کرم دلایل لا پسیګ خګرګګند شي، او تر خګو دا ووینئ چیګ مونږ ستاسیګ د متاع په بدل کیګ خګومره لویه بیه درکوو، دا فقط ددیګ لپاره وو، دا دی اوس هر خګه بیرته ستاسیګ، بیه او متاع دواړه ستاسیګ.

لږ د جابر (رض) او د هغه د اوشګ په کیسه کیګ غوره وکؤه، چیګ رسول (ص) ییګ اوشګ ورنه واخیست، له اصلي قیمت نه ییګ خګه اندازه زیاته بیه ورکؤه، بیاییګ اوشګ هم بیرته

وروسپاره، بيا ييګ دده له پلار سره د الله تعالی معامله ورياده کؤه ورته وييګ فرمايل: آيا نه غواؤيګ درته ووايم چيګ الله تعالی ستا پلار ته خګه وفرمايل؟ عرض ييګ وکؤ: مهرباني وکؤه يا رسول الله (ص)! رسول (ص) ورته وفرمايل: الله تعالی ستا پلار، بيا ژوندی کؤ، مخامخ ييګ خبريګ ورسره وکؤيګ ورته وييګ فرمايل : (ايګ زما بنده! وغواؤه، له مانه چيګ هر خګه غواؤيګ، درکوم ييګ) ده عرض وکؤ، ايګ الله! ما بيرته ژوندی کؤه چيګ بيا ستا په لار کيګ د وژل کيدو (شهادت) لذت او منزلت حاصل کؤم. پاکي ده هغه ذات لره چيګ سخا او کرم ييګ ساری نلري، وکګوری ديګ سخا ته متاع ييګ هم ورکؤه، متاع (بيعه) ييګ له کمة او عيب سره سره قبوله کؤه او په بدل کيګ ييګ تر تګولو غوره او لوؤه بيه ورکؤه، د عقد د کولو توفيق ييګ هم ورکؤ له خپل بنده نه ييګ ورکؤل شوی نفس په بيه واخيست بيا ييګ بيه او متاع دواؤه بيرته ورکؤل، وييګ هم ستايه ، او دديګ عقد کولو توفيق هم دده له لوري وُ...... شاعر وايي:

فحيهل إن كنت ذا همة فـقد حدى بك حادي الشوق فاطو المراحلا
و قل لمنـادي حبهم و رضاهم اذا مادعى لبيك الفا كوامــلا
و لا تنظر الاطلال من دونهم فإن نـظرت الى الاطلال عدن حوائلا
و خذ منهم زادا اليهم و سرعلى طريق الهدى و الحب تصبح واصلا
و لا تنتظر بالسير رفقة قاعـد ودعـه فان الشوق يكفيك حاملا
واحي بذكراهم سراك اذا ونت ركابك فالـذكرى تعيدك عاملا
و اما تخافن الكـلال فقل لها أمامك ورد الوصـل فابغي المناهلا
و خذ قبسا من نورهم ثم سر به فنورهم يهديك ليــس المشاعلا
وحي على واد الاراك فقِل به عسـاك تراهم ثم ان كنت قائلا
و الا ففي نعمان عند معرف الاح به فاطلبهم اذا كنــت سائلا
و إلا ففي جمع بليلته فــإن تفت فمني يا ويح من كـان غافلا
وحي على جنات عدن فـانها منازلك الاولى بها كنــت نازلا
ولكن سباك الكاشحون لأجل ذا وقفت على الاطلال تبكي المنازلا
وحي على يوم المزيد بجنة الخ لود فجد بالنفس إن كـنت باذلا
فدعها رسوما دارسات فما بها مقيل و جاوزها فليسـت منازلا
و خذ يمنة عنها على المنهج الذي عليه سرى وفد اللـحبة آهلا
و قل ساعدي يا نفس بالصبر ساعة فعند اللقا ذا الكد يصـبح زائلا

فماهي إلاساعة ثم تنـقضي   و يصبح دو الاحزان فرحان جاذلا

د الله تعالی دین، همیشني سلام او سولیګ لوري ته بلونکي، عزتمن او غیرتي نفسونه ییګ په خوحګشګت راوستل، د غوإونو او عقلونو خاوندانو ته ییګ د ایمان چیغه ورسوله او هغوی ییګ د نیکانو په أله ورکګأ کؤل، تګولو داسیګ حرکت پیل کؤ چیګ تر وروستي کور او منزل پوریګ له رسیدو نه مخکیګ ونه دریدل.

رسول الله (ص) فرمایي چیګ الله تعالی فرمایلي:((هغه بنده چیګ پر ما د ایمان او زما د رسولانو (ع) د تصدیق په اساس زما په لار کیګ جهاد ته وحګي، هغه ته دا وعده او ضمانت ورکوم چیګ بیرته به ییګ پداسیګ حال کیګ راکګرحګومه چیګ یا به ییګ اجر ګګتګلی وي. یابه ییګ غنیمت تر لاسه کؤی وي او یا به ییګ جنت ته داخلوم، رسول (ص) زیاتوي: که زما پر امت مشکله نه تمامیدلی نو له هیخګ یویګ وؤیګ او لوییګ جګګؤیګ نه به نه وای پاتی شوی، هیله لرم چیګ د الله تعالی په لار کیګ ووژل شم، بیا بیرته را ژوندی شم، بیا ووژل شم، بیا را ژوندی شم او بیا ووژل شم)).

په بل حدیث کیګ فرمایي: (د الله تعالی په لار کیګ د مجاهد مثال د هغه چا دی چیګ تل روژه نیسي، لمونحګ کوي د الله تعالی اوامرو ته تابع وي، له روژیګ او لمانحګه نه د ستؤیا احساس نه کوي تر خګو له جهاد نه راستون شي)) یعنیګ تر خګو چیګ په جهاد کیګ ویګ نو د روژتي او لمونخګ کونکي اجر ورته لیکل کیإي. رسول الله (ص) فرمایي: ((د الله تعالی په لار کیګ یو سهار او یا یو ماشګام له دنیا او مافیها نه غوره دی)). په بل حدیث کیګ فرمایي: ((د الله تعالی په لار کیګ جهاد د جنت له دروازو نه یوه دروازه ده چیګ الله تعالی له غم او ویریګ نه د ژغورنیګ لپاره تګاکلیګ ده)).

رسول الله (ص) فرمایي: ((زه د هغه چا کفیل او ضامن یم چیګ پر ما ییګ ایمان راوؤ، مسلمان شو زه ییګ د یوه کور د جنت په کوزه خوا، د یوه کور ییګ د جنت په وسط کیګ او د یوه کور ییګ د جنت په بره خوا کیګ ضامن یم، چا چیګ دا عمل وکؤ، نو هیخګ خیر ییګ ندی پریشګی، له هر شر نه ییګ حګان ژغورلی، نو دا مؤمن بنده دیګ هر چیرته ییګ چیګ خوشګه وي مؤ شي، مؤ دیګ شي)).

رسول الله (ص) فرمایي: ((کوم مسلمان چیګ د اوشګیګ د غولنحګیګ د یو حګل لوشلو او یا لوشلو لپاره د یو حګل فشار ورکولو په اندازه د الله تعالی په لار کیګ جهاد وکؤ، جنت ورته واجب شو)).

رسول الله (ص) دا هم فرمایي: ((جنت سل درجیګ لري چیګ الله تعالی د مجاهدینو لپاره تیاریګ کؤیدي، ددیګ درجو د هرو دوو تر منحګ د آسمان او حګمکیګ په اندازه فاصله ده که له الله تعالی نه د جنت سوال کوئ، نو د فردوس سوال ورنه وکؤئ، حګکه فردوس د جنت وسط او برنی

برخه ده، چیګ د پاسه ییګ د الله تعالی عرش دی او له همغه حګای نه د جنت سیندونه رابهیږي)).
رسول الله (ص) فرمايي: ((خګوك چیګ د الله تعالی په لار کیګ له مجاهد سره مرسته وکؤي، او يا له قرضدار سره د قرض په ادا کولو کیګ کومك وکؤي او يا له مريي سره د آزادولو په لار کیګ مرسته وکؤي، الله تعالی به د قیامت په ورحګ په خپل هغه سیوري سره سیوره ورباندیګ وکؤي چیګ دده له سیوري پرته به بل سیوری نه وي)). همدا راز فرمايي: (الله تعالی هغه پشګیګ پر اور حرامیګ کؤیدي چیګ د الله تعالی په لار کیګ ګرد جنیګ او سپیریګ شي)) په بل حدیث کیګ فرمايي: ((د يوه سؤي په زؤه کیګ بخل او ایمان دواؤه نه شي يو حګای کیدلی، او د بنده په مخ کیګ د الله تعالی د لاریګ ګرد ((دوؤیګ) او د دوزخ دود نه شي جمع کیدلی)).
رسول الله (ص) فرمايي: (د الله تعالی په لار کیګ د جګګؤیګ پخاطر يوه شپه او ورحګ پیره او دريدل له يويګ میاشتیګ روژيګ او لمانحګه نه غوره دي، که خګوك پدیګ حالت کیګ یعنیګ د جهاد او پیریګ په حال کیګ مؤ شي، همغه عمل ییګ ورته لیکل کیږي چیګ په ژوند کیګ به ییګ ترسره کاوه، روزي به ییګ ورکول کیږي او له فتنیګ نه به په امن وي)).
رسول الله (ص) هغه کس ته چیګ يوه شپه ییګ پداسیګ حال کیګ په مسلمانانو پیره کوله چیګ په آس سپور و، له لمانحګه او ضرورت رفع کولو پرته هیخګ نه و ورنه کوز شوی، وفرمايل: (تاته جنت واجب شو، نور که هیخګ عمل هم ونکؤیګ همدا درته کافي دی). ابو داوُد روایت کوي چیګ رسول الله (ص) فرمايي: (چا چیګ غزا ونکؤه، او له غازي سره ییګ مرسته ونکؤه، د غازي د کورنۍ سر پرستي ییګ ونکؤه، الله تعالی به ییګ د قیامت له ورحګیګ نه مخکیګ په مصیبت واؤوي)).
ابو ايوب انصاري (رض) حګان پخپله هلاکت ته اچول په جهاد نه کولو تفسیر او معنی کؤی دی، وايي جهاد نه کول په واقعیت کیګ حګان وژنه ده، او دا هم په صحیح روایت ثابته ده چیګ رسول الله (ص) فرمایلي: (له تګولو نه لوؤی به هغه عالم، خیرات ورکونکی او په جهاد کیګ وژل شوی اورته لویږي چیګ دا اعمال ییګ د ریا پخاطر کؤي وي).

فصل
د جهاد په هکله د رسول (ص) لارشګوونیګ

رسول الله (ص) به دا غوره بلله چیګ جګګؤه د ورحګیګ په پیل کیګ وي، همدا أول ییګ سفر هم د ورحګیګ په لومؤی سر کیګ مستحب باله، رسول الله (ص) به که د ورحګیګ په لومؤي سرکیګ په جګګؤه لاس پوریګ نکؤ، نو بیا به ییګ له زوال نه وروسته کوله، هغه وخت به هوا چلیده او د نصرت او بري شمال به را الوته.
رسول الله (ص) به په جګګؤو کیګ له خپلو اصحابو (رض) نه دديګ بیعت اخیست چیګ له

جګګړې نه به تېښته نه کوي، او کله کله به يې د مرګ بيعت هم ورنه اخيست، له فتحې نه مخکې يې د هجرت بيعت هم ورنه اخيستی، د جهاد، اسلام، توحيد، الله تعالی او رسول د اطاعت بيعت يې هم ورنه اخيستی دی او له يو شمير اصحابو (رض) نه يې دا بيعت هم اخيستی دی چې له خلکو نه به د هيڅ شي سوال نه کوي، دا أله اصحاب (رض) پديې بيعت دومره ټينګ ولاړ وو که له کوم يوه نه به د آس له شا متروکه ولويدله، نو ورپسې کوزيده او متروکه به يې راپورته کوله، بل چاته يې حتی دا نه ويل متروکه مې راکړه.

رسول الله (ص) به د جهاد او دښمن سره د مقابلې په هکله مشوره کوله، په غزا کې به يې د ديره کيدو لپاره د ځای او مېنې د ټاکلو په اړه د هغوی رايه اخيستله، د سفر په دوران کې به له ساقې سره له نورو نه وروسته روان و، د لارې په اوږدو کې به يې له کمزوريو سره مرسته کوله، خګوك به چې له ملګرو نه پاتې شوي وو، هغوی به يې له ځان سره اخيستل، د سفر او مزل په دوران کې له ټولو نه زيات مهربان و. او کله به يې چې د غزا نيت وکړ، نو توريه به يې کوله، يعنې د دې لپاره چې دښمن خبر نه شي، کمين ونه نيسي، د خپل اصلي مسير او هدف په ځای به يې د بل ځای او لوري نوم اخيست او فرمايل به يې:

(الحرب خدعة: جنګ چل دی)، د دښمن د حالاتو معلومولو لپاره به يې څارونکي توظيفول دعا به يې وکړه، له الله تعالی نه به يې د مرستې سوال وکړ، ده او اصحابو به أير ذکر کاوه، او خپل آوازونه به يې ټيټ ساتل.

رسول الله (ص) به لښکر او مجاهدين پخپله تنظيمول، هر خګوك به يې په مناسب ځای کې درول، او ده په امر او حضور کې به مقابله کيدله، د جنګ لپاره به يې لازم او ممکن وسايل تيارول، جنګي لباس به يې اغوست، کله به يې دوې زغرې اغوستلې په هره غزا کې يې جنأه يا توغ هم درلود، او په کوم قوم به چې برلاسی شو، نو هملته به يې درې ورځې تيرولې، بيا به ورنه روانيده.

کله به يې چې پر کوم قوم او کلي د بريد اراده وکړه، لومړی به يې انتظار کاوه، که د آذان آواز به يې واوريد، نو حمله به يې نه کوله، او چې آذان به يې وانه وريد يرغل به يې پريې وکړ، او کله به يې غلچکي بريدونه هم تر سره کول، او دا يې خوښوله چې د پنجشنبې په سهار د دښمن مقابلې ته روان شي، لښکر به يې چې چيرته واړول، نو تګول به سره تګول او يو ځای شول او دومره به سره نژدې وو چې يوه شړه به د ټګولو لپاره کافي وه.

د مجاهدينو صفونه او ليکې به يې هم پخپله تنظيمولې، يو، يو کس به يې پخپل ځای دراوه فرمايل به يې: فلانيه ته دلته، او فلانيه ته هلته ودريږه، او څرګندګه چې د هر قوم مجاهدينو به بيله جنأه درلوده، نو دا به يې غوره بلله چې هر فرد د خپل قوم تر جنأې لاندې

جګګؤه وکؤي، له دشګمن سره د مقابليګ په وخت به ييګ دا دعا کوله: ((اللهم منزل الكتاب، و مجري السحاب، وهازم الاحزاب اهزمهم و انصرنا عليهم: ايګ د کتاب ناز لونکيه خدايه او ايګ د وريحګو راوستونکيه خدايه! ايګ د ألو او قومونو (لشګکرو) ماتونکيه! دوی (کفارو) ته ماتيګ ورکؤه مونږ ورباندیګ بر لاسي کؤه). او کله کله به ييګ دا آيتونه هم تلاوت کول:

((سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ (۴۵) بَلْ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَى وَأَمَرُّ ((القمر: ۴۵: ۴۶).

ترجمه: [ژر ده چيګ ماته به کؤه شي جمع (د دوی) او وبه ګګرحګوي دوی شاوی خپليګ (مسلمانانو ته له جنګګه)، (دغه قتل او ماتيګ کافي نه ده دوی ته) بلکه قيامت دی، وخت حګای د وعديګ (د عذاب) د دوی، او قيامت أير سخت دی (چيګ نه لري هيځګ علاج) او أير تريخ دی (له عذابه د دنيا نه)].

دا دعا به ييګ هم کوله: (اللهم انزل نصرك: ايګ خدايه! نصرت ديګ راباندیګ نازل کؤه)، او فرمايل به ييګ: (ايګ خدايه! ته ميګ مددګګار، ته ميګ قوت ييګ، پر تا باندیګ په توکل سره جنګګيږم) او کله به چيګ حالات سخت شول، د دشګمن افراد به ييګ لوري ته متوجه شول، ورباندیګ را روان به شول، نو ده (ص) به فرمايل: (زه په رشګتيا سره نبي (ص) يم زه د عبدالمطلب زوی يم)، او جګګؤه به چيګ أيره سخته شوه نو اصحابو (رض) به د رسول الله (ص) له خوا سره پناه لټګوله او حګانونه به ييګ ورباندی ساتل او حمايه کول، رسول الله (ص) به له ټګولو نه دشګمن ته أير ورلنأ و، د خپلو اصحابو (رض) لپاره به ييګ د جګګؤيګ په دوران کيګ يو شفر ايشګود چيګ يو بل به ييګ ورباندیګ پيژانده، يو حګل ييګ شفر (أمت، أمت) وْ او بل وار ييګ (أمت يا منصور) او بل حګل ييګ: (حم لا ينصرون) شفر غوره کؤی وْ.

رسول الله (ص) به زغره او د سر د ساتلو لپاره اوسپنيزه خولی ، اغوستله، توره، نيزه، ليندة او أال به ورسره وْ، د جګګؤيګ په دوران کيګ به ييګ غرور او خيال خوشګاوه او فرمايل به ييګ: (يو أول خيال او غرور هغه دی چيګ الله تعالی ييګ خوشګوي او بل أول هغه دی چيګ الله تعالی ييګ بد ګګنګي، هغه خيال او غرور چيګ د الله تعالی خوشګيږي هغه له دشګمن سره د مقابليګ او صدقيګ ورکولو په وخت کيګ دی، او هغه چيګ الله ييګ نه خوشګوي، هغه په بدة او فجور کيګ خيال او غرور دی)، رسول الله (ص) خګو حګله منجنيق يا د هغيګ زمانيګ توپ هم استعمال کؤيدی، د طائف په غزا کيګ ييګ استفاده ورنه کؤيده. او په أير تاکيد سره ييګ د شګحګو او ماشومانو له وژلو نه نهی کؤيده، د دشګمن جنګګيالي به ييګ معاينه کول خګوك به چيګ حګوانة ته نه وو رسيدلی هغوی ييګ نه وژل.

کوم لشکر به یې چې غزا ته لیږه د الله تعالی د تقوی امر به یې ورته کاوه فرمایل به یې: (ځئ د الله په نوم د الله په لار کې ، له هغو کسانو سره جګړه وکړئ چې الله تعالی نه مني، مړي مه مثله کوئ (اندامونه یې مه پرې کوئ) غدر، خیانت مه کوئ، ناروا مه کوئ ماشومان مه وژنئ). چاته به یې اجازه نه ورکوله له ځان سره د دښمن خاوري او سیمې ته قرآنکریم یوسي، د لښکر قوماندان ته به یې امر کاوه چې له جګړې نه مخکې دښمن اسلام ته راوبولي، د اسلام او هجرت او یوازې اسلام بلنه ورکړي، که چا به یوازې اسلام ومانه، نو هغوی به لکه د نورو مسلمانو کوچیانو په شان وو، په غنیمت او فی کې به یې برخه نه درلوده، او که اسلام یې نه مانه نو د جزیې وړاندیز به ورته کوي، که دا یې ومنله، نو هم صحیح ده، او که نه نو د خدای په مدد به جګړه ورسره کېږي.
رسول الله (ص) به چې پر دښمن غلبه وموندله، امر به یې وکړ چې ټګول غنیمتونه دې را غونډ شي، بیابه یې لومړی د هغو شیانو ویشل شروع کړل چې مجاهدینو به هر یوه پخپل لاس له دښمن نه اخیستی وو، او هر چا به چې هر څه لاسته راوړي وو، همغه ته به یې ورکول دیته یې (اسلاب: سلب شوي) ویل، بیا به یې د ولجو یا غنیمتونو پنځمه برخه ورنه بیله کړه، په هغه کې به یې د الله تعالی د حکم مطابق تصرف وکړ، بیا به یې له پاتې غنیمتونو نه میرمنو، ماشومانو او غلامانو ته څه اندازه ورکړه او پاتې نور به یې په مساویانه توګه پر غازیانو وویشل، سواره مجاهد ته درې، او پلي ته یوه برخه وه.
له اصلي غنیمتونو نه به یې د عامې ګټې ګټې لپاره د ضرورت په اندازه برخه بیلوله، ځینو کسانو ته به یې زیاته برخه ورکوله او په ځینو غزا ګانو کې یې سلمه بن اکوع (رض) ته د سواره او پلي دواړو برخه ورکړیده یعنې پنځګې برخې یې ورته ورکړیدې ځکه هغه أیر زړور او باثباته مجاهد و،لویه کارنامه یې کړې وه. په غنیمت کې به یې له زیاتې برخې نه علاوه د کمزوري او پیاوړي تر منځ توپیر نه کاوه. رسول الله (ص) به که پر داسې کوم قوم برید وکړ چې له مخکې نه به یې ورته کومه سریه (لښکر) لیږلی و، غنیمت به چې په لاس ورغی نو پنځمه برخه به یې ورنه بیله کړه څلورمه به یې نوره هم ورنه د همغه مخکې لیږلې شوي لښکر (سریې) لپاره جدا کړه او نور به یې پر دوی او نورو ټګولو مجاهدینو وویشه او که لښکر به له غزا نه راستون شو، نو غنایم به یې داسې ویشل چې خمس به یې ورنه جدا کړ او د نور پاتې مال دریمه برخه به یې په هغه لښکر (سریه) ویشله چې غنیمت به یې حاصل کړئ و خو دا وه چې دا اضافي برخه به یې نه خوښوله او پدې اړه به یې داسې هدایت کاوه: پیاوړی مؤمن دې له کمزوري سره مرسته وکړي، د وس خاوند دې دا برخه یې وسه ته ورکړي. د رسول الله (ص) لپاره په غنیمت کې یوه بله برخه هم وه چې (صفي: غوره شوی) بلل کېدله، او دا به دده خوښه وه چې د ځان لپاره څه غوره کوي، کوم غلام،

اخلي، که وسله او که آس، دا به ييګ له تقسيم نه مخکيګ ورنه جدا کوله، عائشه (رض) وايي چيګ صفيه (رض) له همديګ لاريګ رسول الله (ص) د حګان لپاره غوره کؤيګ وه، دا روايت ابو داود رانقل کؤيدی، د غنيمتونو لديګ أول برخيګ (غوره شوی: صفي) نه يوه هم د رسول الله (ص) مشهوره توره (ذوالفقار) وه.

رسول الله (ص) به له غنيمتونو نه د هغه مسلمان لپاره هم برخه ورکوله، کوم چيګ د مسلمانانو د ګګتګيګ او مصلحت لپاره به له غزا نه پاتيګ شوی و، لکه چيګ د بدر د غزا له غنايمو نه ييګ د عثمان (رض) لپاره برخه ورکؤه، حګکه هغه د رسول الله (ص) د لور چيګ دده ميرمن کيدله د خدمت لپاره له غزا نه پاتيګ شوی و، پديګ وخت کيګ رسول الله (ص) فرمايلي وو: (عثمان (رض) د الله تعالی او رسول الله (ص) د حاجت او ضرورت له امله له غزا نه پاتيګ شوی دی)، نو بيايېګ ورته برخه ورکؤه.

اصحابو (رض) په غزا کګانو کيګ رانيول او پلورل هم کول، رسول الله (ص) به ليدل خو منع کول ييګ نه، دوی به د غزا لپاره مزدوران هم نيول، او دا په دوه أوله وو: يو أول داسيګ وُ چيګ يو کس به جهاد ته روان شو، نو د خپل خدمت لپاره به ييګ يو مزدور ونيو، او دوهم أول دا وُ چيګ حګينو کسانو به نور کسان په مزدورة نيول او ديګ کس ته جاعل ويل کيږی، او په دی اؤه رسول الله (ص) فرمايلي: (للغازي أجره و للجاعل أجره وأجر الغازي: د غازي لپاره خپل اجر او د جاعل (مزدور) لپاره ييګ خپل مزد او د غازي اجر دی يعنيګ هم ييګ مزدوري او هم د غزا اجر). دا أول شراکت بيا په دوه أوله و، يو أول يوازيګ بدني شراکت ، او بل أول داسيګ وُ چيګ يوه تن به خپل آس يا اوشګ بل چاته د غنيمت د نيمائي برخيګ په بدل کيګ ورکاوه هغه به دده په آس يا اوشګ چيګ خګه غنيمت تر لاسه کؤ، د هغه نيمايي برخه به ييګ ده ته ورکوله، او أيرو همداسيګ خپل غنيمتونه سره ويشلي دي حتی چيګ داسيګ هم شوي دوو تنو يو غشی سره ويشلی دی، يو ته ييګ د غشي ساقه (تنه) او بل ته ييګ بنګکيګ رسيدليګ دي. ابن مسعود وايي: زه، عمار او سعد (رض) د بدر د غنيمت په برخه کيګ سره شريك وو، سعد دوه غلامان ونيول، خو زه او عمار و نه توانيدو خګه شی تر لاسه کؤو.

رسول الله (ص) به حګنی وخت د سورو او حګنی وخت د پليو لشګکر (سريه) د دشګمن مقابليګ ته استوله، خګوك به چيګ له فتحيګ او بري وروسته له لشګکر سره يو حګای شول، د هغه لپاره به ييګ له غنيمت نه برخه نه ورکوله، د ذوي القربی (خپلوانو) برخه به ييګ يوازيګ پر بني هاشم او بني المطلب ويشله، د هغويګ تربرونو عبدالشمس او نوفل قبيلو ته ييګ لديګ برخيګ نه خګه نه ورکول، او فرمايل به ييګ: (بنو المطلب او بنو هاشم دواؤه سره يو دي، خپليګ کګوتيګ به ييګ سره يوحګای کؤی او وبه ييګ فرمايل: هغوی (بنو مطلب) هيخګ وخت په اسلام او جاهليت کيګ له مونږ نه ندي جدا شوي). مسلمانانو او رسول الله (ص) ته به په

غزاګګانو کیګ عسل ، انکګور او خواؤه په لاس ورتلل، نو دا أول شیان به ییګ خوؤل او په غنیمتونو کیګ به ییګ نه شمیرل.
ابن ابي اوفی ته وویل شول: آیا تاسیګ له خوراکي موادو نه هم لکه د نورو غنایمو په شان پنځګمه برخه بیلوله؟ ده په ځګواب کیګ وویل: د خیبر په ورځګ مو یوه اندازه خواؤه یا خوراکي مواد ترلاسه کؤل، هر ځګوك به راتلل او د ځپلیګ اؤتیا په اندازه به ییګ خواؤه او یا مواد ورنه اخیستل. ځګینو اصحابو ویلي: په ځګینو غزاګګانو کیګ به مو چارمغز خوؤل، ویشل به مو نه، او کله به چیګ ځپلو میګنو ته راستانه شوو نو توبریګ به مو له چارمغزو نه أکیګ وی.
رسول الله (ص) له پټګولو (له غنیمت نه غلا) او د مؤیو د اندامونو له پری کولو نه نهي کؤیده، فرمایي: ((من انتهب نهبة فلیس منا: چا چیګ د غنیمت له مال نه ځګه پټګ کؤل هغه زمونږ له امت ځګخه ندی)).
رسول الله (ص) نهي کؤیده چیګ ځګوك باید د في یا غنیمت په ځګاروي سپور نشي، او که چا به کوم ځګاروی کمزوری او أنکګؤ کؤ، نو هغه به ییګ هم بیرته د غنیمت له مالونو سره یو ځګای کؤ، او نهي ییګ کؤیده چیګ هیځګوك باید د في جامیګ وانه غوندي، او که چا به واغوستلی او زؤیګ به ییګ هم کؤی، نو بیرته به ییګ له غنیمت سره یوځګای کولی، خو د جګګؤیګ په دوران کیګ یګیګ د غنیمت له مال نه کګتګه اخیستل جائز بللي. د غنیمت له مال نه غلا کول ییګ أیر بد کګنګل، فرمایلي ییګ دي: ((عار و نار و شنار علی أهله یوم القیامة: دا د قیامت د ورځګیګ شرم دی، اور دی او شنار (رسوایي او د رسوایة سبب دی) کله ییګ چیګ غلام (مدعم) په غزا کیګ ولګګید او مؤ شو، اصحابو (رض) وویل: جنت ییګ دیګ مبارك شي، رسول الله (ص) وفرمایل: نه، داسیګ نده لکه تاسیګ چیګ ګګمان کوئ، هغه شمله (ځګادر) چیګ ده د خیبر په ورځګ د غنیمت له ویش نه مخکیګ پټګه کؤیګ ده، همغه به ییګ په اور کیګ د لویدو او وربانديګ د اور بلیدو سبب شي، دا خبره ییګ چیګ وکؤه یوه تن یو یا دوه بندونه (یاتسمیګ) راوؤل نو رسول (ص) وفرمایل: (شراك أو شراکان من نار: یوه یا دوی تسمیګ هم د اور سبب کیږي).
د یوه بل کس په هکله ییګ چیګ د مالونو ساتونکیګ وْبیا وژل یا مؤشوی و، وفرمایل: هغه په اور کیګ دی، اصحاب (رض) ورغلل چیګ وییګ کوت، تلاشي ییګ کؤ یوه چپنه ییګ ورسره موندله چیګ پټګه کؤی ییګ وه. اصحابو په کومه غزا کیګ وویل: فلانی شهید شو، فلانی شهید شو، پر یوه تن ورغلل او وییګ ویل هو فلانی هم شهید دی، رسول الله (ص) وفرمایل: نه، هغه شهید ندی، ما هغه له هغیګ چپنیګ سره په اور کیګ ولید چیګ غلا کؤیګ ییګ وه (له غنیمت نه ییګ پټګه کؤیګ وه) بیاییګ عمر (رض) ته امر وکؤ: ایګ د خطاب زویه! لاؤشه او اعلان وکؤه چیګ جنت ته له موْمن پرته بل ځګوك نشي داخلیدلی، دا خبره ییګ دری ځګله تکرار کؤه.

غنيمتونه به چيګ په لاس ورغلل، بلال ته به ييګ امر وکؤ چيګ خلکو ته اعلان وکؤي خپل غنيمتونه راوؤي، تګولو به خپل غنيمتونه راوؤل، رسول الله (ص) به پنحګمه ورنه بيله کؤه، ويش به ييګ شروع کؤ، يو حګل يوه تن د وؤيو يو پؤی راوؤ، رسول الله (ص) ورته وفرمايل: د بلال غږ ديګ واوريد؟ هغه وويل: هو، ده ورته وفرمايل: نو وليګ ديګ فورا همغه وخت رانه ووؤ؟ هغه سؤي عذر وغوشګت، ده ورته وفرمايل: د قيامت په ورحګ به ديګ حتما راوؤه، اوس ييګ زه نه قبلوم. همدا راز رسول الله (ص) د هغه مال او متاع د سيحګلو امر کؤيدی چيګ چا له غنيمت نه پتګه کؤی وي، ابوبکر او عمر هم همدا امر تطبيق کؤی، او خائن ييګ وهلی هم دی پديګ هکله يو شمير علماء وايي چيګ دا حکم منسوخ دی، يعنيګ غلا شوی متاع چيګ لاسته راشي، شګکاره شي بايد و نه سيحګل شي، دوی تير ياد شوي احاديث د همديګ حکم ناسخ شميري حګکه پديګ کيګ د سيحګلو امر نشته، خو يو شمير نور علماء وايي چيګ دا حکم د توبيخ، تعزير او مالي سزا پخاطر شوی، همدا قول صحيح دی او مالي سزاګګانيګ د امامانو تر فيصليګ او اجتهاد پوريګ مربوطيګ دي، دوی حق لري لازمه فيصله وکؤي، لکه چيګ مجتهدين حق لري هغه کس په مرګګ او اعدام محکوم کؤي چيګ د دريم او خګلورم حګل لپاره د شراب خګشګلو ګګناه وکؤي.

فصل
د اسيرانو په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونيګ

رسول الله (ص) به پر حګينو اسيرانو احسان کاوه پريشګودل به ييګ، يو شمير به ييګ ورنه وژل، حګنيګ به ييګ د مال (فديی) په بدل کيګ خوشي کول او حګنيګ به ييګ له مسلمانو اسيرانو سره تبادله کول حالت او مصلحت ته به ييګ کتل او همغه شانته معامله به ييګ ورسره کوله. کله چيګ عباس (رض) د بدر په غزا کيګ په اسارت ونيول شو، فيصله وشوه چيګ اسيران به د فدييګ په بدل کيګ خوشي کوي، انصارو عرض وکؤ چيګ د عباس (رض) فديه ور وبشګي، خو رسول الله (ص) ورته وفرمايل: د هغه (عباس) له فديي نه يو درهم هم ور پرينږدئ.
د هوازن غنيمتونه ييګ چيګ وويشل، نو د دوی اسيرانيګ شګحګيګ ييګ بيرته هغوی ته وروسپارليګ، خو دديګ لپاره ييګ هم لومړی د غازيانو خوشګه حاصله کؤه، غنيمت رانيوونکي ييګ قانع او راضي کؤل، بياييګ هغه شګحګيګ خپل قوم (هوازن) ته ورسپارلی او له غازيانو نه چيګ کوم کس ونه غوشګتل له خپل حق نه تنازل وکؤي، لاسته ورغلی اسيره بيرته مسترده کؤي، نو رسول الله (ص) هغوی ته د هريګ يويګ شګحګی په سر شپږ برخيګ ورکؤيګ. احمد له ابن عباس نه روايت کؤی چيګ د بدر په غزا کيګ د اسيرانو په منحګ کيګ داسيګ کسان هم وو چيګ مال او پيسيګ ييګ نه درلوديګ نو رسول الله (ص) د هغوی فديه دا وګګرحګوله چيګ

دوی به هر یو د انصارو او مسلمانانو اولادونو ته لیکل ور زده کوي دا حکم پدیګ دلالت کوي چیګ د فدیي په بدل کیګ کار کول جواز لري.
صحیح قول دا دی چیګ رسول الله (ص) او اصحابو (رض) به مشرکان او کافر عرب په غلامة نیول، وینحګیګ به ییګ د (ملك یمن) په اساس وطی کولیګ، او پدیګ کیګ اسلام شرط نه وُ. رسول الله (ص) به اسیره مور له خپلو اولادونو خګخه نه بیلوله او ددیګ لپاره چیګ مور او زوی یا لور ییګ سره جدا نشي، نو تګول به ییګ یوه تن ته ورکول.
دا ثابته ده چیګ رسول الله (ص) د مشرکانو یو جاسوس وژلی دی، خو حاطب چیګ د مسلمانانو او رسول الله (ص) خبره ییګ افشا کوله او د دوی په خلاف ییګ د جاوسوسة نیت کؤی وُ، و نه واژه، د بدر په غزا کیګ ییګ د هغه د کګأون درناوی وکؤ، په همدیګ حکم سره هغه کسان استدلال کوي کوم چیګ د مسلمان جاوسوس وژل جائز نه بولي، همدا راز هغه علماء چیګ د مسلمان جاوسوس وژل روا بولي، په همدیګ واقعیګ استدلال کوي، مالك او ابن عقیل وایي: د حاطب په مساله کیګ دا ثابته او خګرګګنده ده چیګ د مسلمان جاوسوس وژل جائز دي حګګه رسول الله (ص) د حاطب لپاره په بدر کیګ کګأون د هغه د خلاصون سبب بللی، او دا هغه علت او سبب دی چیګ بل خګوك ییګ نشي پوره کولی، که یوازیګ اسلام ییګ د وژلو مانع وای، نو په بدر کیګ د کګأون یادونه به ییګ نه وای کؤی او دا چیګ له اسلام نه اخص هم دی دا به ییګ د حاطب د نجات د علت په حیث نه وای ذکر کؤی، او شګکاري چیګ همدا دوهمه رایه قوي ده.
د رسول الله (ص) هدایت او سنت دا وُ چیګ کله به د کفارو او مشرکانو غلامان ورته راغلل، په اسلام به مشرف شول، نو هغوی به ییګ آزادول. دا ییګ حکم او هدایت و چیګ خګوك به په اسلام مشرف شو، نو ورسره موجود شیان به د همده وو، او کوم مالونه چیګ کفارو به له مسلمانانو نه په زور اخیستی وو، دا مالونه او شیان به ییګ د هغوی له مسلمان کیدو نه وروسته بیرته خپلو خاوندانو ته نه ورنه اخیستل. یعنی که کوم کافر به د کفر په وخت کیګ له کوم مسلمان نه خګه مال په زور اخیستی وُ، بیا به چیګ دا کافر مسلمان شو، نو رسول (ص) به د هغه مسلمان مال بیرته نه ورنه غوښګت.

فصل

ثابته ده چیګ رسول الله (ص) د بني قریظه، بني نضیر او د خیبر نیمایي حګمکه پر مجاهدینو ویشلیګ ده، او د خیبر پاتیګ نیمایي برخه ییګ د عامیګ شګیګګنګی، د خلکو لپاره د کګؤندیو مرستو او راغلیو پلاویو د لګګشګت لپاره تخصیص کؤیګ وه. مکه چیګ فتحه شوه، نو د هغه حګای حګمکیګ ییګ ونه ویشلی، پدیګ هکله حګنیګ علماء وایي چیګ رسول الله

(ص) د مکې ځمکې لدې امله ندي وېشلې چې مکه د حج او عبادت دار (وطن) دی او دا د بندګانو لپاره د الله تعالی وقف دی.

نور علماء عقیده لري چې د ځمکې په هکله امام اختیار لري چې پر غازیانو یې وېشي او که وقف کوي یې، ځکه رسول الله (ص) همداسې کړیدي، دوی زیاتوي: ځمکه په هغو غنیمتونو کې نه راځي کوم چې د وېشلو امر یې شویدی، غنیمت عبارت دی له حیواناتو او نورو منقولاتو څخه، الله تعالی غنیمتونه یوازې ددې امت لپاره حلال ګرځولي، او د نورو لپاره یې دارالکفر د کفارو ځمکې او خاوره حلاله کړې، لکه الله تعالی چې د فرعون او د هغه د وطن، قوم او ځمکې په هکله فرمایي:

((كَذَلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرَائِيلَ)) (الشعراء: ۵۹).

ترجمه: [او په میراث مو ورکړل دغه (تیر شیان ځمکې او نور) بني اسرائیلو (اولادې د یعقوب) ته.]

د دوی په قول لدینه څرګندیږي چې ځمکې په غنیمت کې ندي شاملې، بلکه د ځمکو په اړه امام اختیار لري چې د مصلحت مطابق تصرف پکې وکړي.

رسول الله (ص) ځنې ځمکې وېشلې دي او ځنې یې همداسې پریښې دي، عمر (رض) هم ځمکې ندي تقسیم کړې بلکه پر ځمکو یې د غازیانو لپاره مالیه یا خراج مقرر کړیدی، چې په جنګي امورو کې ګټه ورنه واخیستل شي مطلب دا چې وقف کړې یې دي، خو دا هسې وقف ندی چې د ملکیت د انتقال مانع ګرځي، بلکې ددې ځمکو که څه هم وقف دي خرڅول جواز لري، د امت عملي کړه همداسې راغلي دي او ټول پدې اتفاق لري چې دا په میراث کې هم شاملې دي، امام احمد دا هم ویلي چې دا اول ځمکه په مهر کې هم ورکول کیدلی شي، د وقف خرڅول ځکه ممنوع دي چې په خرڅولو سره یې د هغو خلکو حقوق باطلیږي کوم چې له امله یې همدا شی وقف شویدي، خو د ځمکې په خراج کې د غازیانو حق د ځمکې په خرڅولو سره نه باطلیږي، او دا د هغه غلام (مریي) خرڅولو ته ورته دی کوم چې له خپل بادار سره یې د مال په بدل کې د آزادۍ خبره کړې وي، (مکاتب وي)، دا مکاتبه یې د حریت یا آزادۍ سبب دی او کله چې وپلورل شي، نو همدا سبب یې نه زائلیږي او له دوهم کس سره هم همداسې مکاتب دی، کله چې مال ادا کړي آزادیږي به.

رسول الله (ص) هغه مسلمانان چې د هجرت توان لري له مشرکینو سره له اوسیدلو نه منع کړي او فرمایلي یې دي: ((أنا بريئ من كل مسلم يقيم بين أظهر المشركين: زه له هر هغه مسلمان نه بیزار یم چې د مشرکانو په منځ کې اوسیږي) سوال وشو چې دا ولې یا رسول الله! ده وفرمایل: (ځکه چې د دواړو (مسلمان او مشرك) اور یو ځای نه شي لیدل کیدلی) همدا راز فرمایي: (څوك چې په خپله خوښه له مشرك سره اوسیږي، او هستوګنه یې یو ځای وي نو

هغه د همغه (مشرك) په شان دی، همدا راز فرمايي:
(هجرت تر هغې پورې نه قطع کېږي تر څو پورې چې د توبې دروازه نه وي تړل شوې، او د توبې دروازه تر هغې پورې نه تړل کېږي تر څو پورې چې لمر له لویدیځ څخه نه وي راختلی).
همدا راز فرمايي: (هجرت به وي، ورپسې به بل هجرت وي، د ځمکې تر ټولو غوره خلك هغه دي چې د ابراهيم (ع) هجرت ته أير ملزم وي، د هغه د هجرت له ځای سره تړلي وي او پر ځمکه به بد او شرير خلك پاتې کېږي چې ځمکې به یې ایسته اچوي او الله تعالی به یې له شادیانو او خنزیرانو سره حشر کوي).

فصل
د سولې او امان په هکله د رسول الله (ص) لارښوونې

ثابته ده چې رسول الله (ص) فرمايلي: (ذمة المسلمين واحدة يسعى بها أدناهم فمن أخفر مسلما فعليه لعنة الله و الملائكة و الناس أجمعين، لا يقبل الله منه يوم القيامة صرفا و لا عدلا)). يعنې د مسلمانانو ذمه يوه ده، عادي مسلمان هم د هغې د پوره کولو کوشش کوي، څوك چې له مسلمان سره غداري وکړي، پر هغه باندې د الله، ملائکو او ټولو خلکو لعنت دی د قيامت په ورځ به یې الله تعالی هیڅ څګه، نه بيه او نه بدل قبول نکړي.
په بل حديث کې راځي: (څوك چې له کوم قوم سره تړون ولري، نو عقد دې نه ماتوي او تر تګاکلې نيټې پورې یې درناوی وکړي، او يا دا چې مقابل لوري ته دې د عهد د ختميدو او سر ته رسيدو خبر ورکړي، که خبر یې نکړي او عقد مات کړي نو غدر یې کړی او د خيانت مرتکب ګرځي) همدا راز فرمايي: (چاچې کوم شخص ته پناه ورکړه د هغه د ژوند امان یې ورکړ بيايې ووژه، نو زه له قاتل نه بيزار یم). روايت دې چې فرمايلي یې دي: (هر قوم چې عهد او تړون ماتوي، دښمن به وربانديې برلاسي مومي).
رسول الله (ص) چې مدينې ته هجرت وکړ، کفار یې په وړاندې د مختلفو مواقفو (دريځونو) له امله درې ډوله شول: ۱- يوه ډله هغه وو چې عهد یې ورسره وکړ چې د اسلام په خلاف به جګړه نه کوي، او د رسول الله (ص) له دښمنانو سره به مرسته نه کوي. ۲- بله ډله هغه کفار وو چې له رسول الله (ص) سره یې جګړه کوله. ۳- او دريمه ډله هغه وو چې نه یې جګړه کوله او نه یې د سولې تړون ورسره کړی و، بلکه انتظار یې یوست چې څه پيښيږي، پدې ډله کې ځينې داسې وو چې له زړه نه یې د رسول الله (ص) د بري هيله

درلوده، او يو شمير نورو يې د کفارو د برلاسة تمه کوله، او يو شمير کفار داسې هم وو چې په ښکاره له رسول الله (ص) سره ولاړ وو خو په باطن کې يې د ښمني ورسره کوله، رسول الله (ص) له دې مختلفو ډلو سره له هرې يوې ډلې سره مختلفه معامله کوله او د هرې يوې په اړه يې الهي احکام عملي کړل.
په مدينه کې میشت يهودانو سره يې د سولې تړون وکړ، خو له بدر نه وروسته د بنو قينقاع يهودانو جګړه ورسره وکړه، تيرى يې وکړ، کينه او د ښمني يې وپالله،ورپسې بنو نضير تړون مات کړ، نو رسول الله (ص) محاصره کړل، باغونه يې پرې کړل، اور يې ورته کړ، بيا دې يهودانو دېته غاړه کېښوده چې له مدينې نه د وتو اجازه دې ورکړل شي، پدې اتفاق وشو چې د وتو په وخت کې به د اوښ د بار په اندازه مال له ځان سره وړي، خو د وسلو د وړلو حق يې نه درلود، الله تعالی دا کيسه په سوره حشر کې بيان کړيده. وروسته بنو قريظه هم تړون مات کړ او دا د يهودانو تر ټولو سخت کافر او کينه ناك خلك وو، او له همدې امله له دوى سره له نورو نه سخته معامله وشوه، دا وه د مدينې له يهودانو سره د رسول الله (ص) معامله. د يهودانو له هرې قبيلې سره جګړه له مشرکينو سره له يوې لوى جګړې نه وروسته واقع شويده بنو قينقاع له بدر وروسته، بنو نضير له احد وروسته او قريظه له خندق وروسته عهد مات کړى دى او جګړه ورسره شويده.
د رسول الله (ص) سنت دا و چې له کوم قوم سره به يې د سولې تړون وکړ، که بيا به د هغه قوم يو شمير کسانو دا عهد مات کړ، او نور به ورباندې ولاړ وو، تړون به يې مانه، خو د عهد ماتونکو مخه به يې هم نه نيوله نو رسول الله (ص) به له ټولو سره جګړه کوله، د عهد ماتونکي او ساتونکي توپير يې نه کاوه، لکه بنو قريظه، بنو نضير او د مکې مشرکانو چې همداسې وکړل، له هغوى نه يو شمير تړون مات کړ، او حتما داسې کسان پکې وو چې نه يې غوښتل تړون مات شي، خو رسول الله (ص) له ټولو سره يو شانته معامله وکړه.
لازمه ده همدا حکم د اهل الذمه په هکله هم تطبيق شي، احمد او پيروان يې همداسې رايه لري، خو شوافع ددې مخالف نظر لري هغوى وايي که له اهل الذمه نه چا عهدمات کړ نو ددې مسوليت يوازې تر هغو کسانو پورې محدود دى چې عهد يې مات کړيدى، پدې کې هغه کسان نه ور سره شامليږي چې د عهد درناوى کوي او ورباندې خوښ دي، دا ډله علماء له اهل الذمه سره له تړون وروسته د عهد ماتونکو او نه ماتونکو تر منځ په توپير قايل دي او همدا راز وايي چې له اهل الذمه سره له عامې معاهدې تړون ښځه قوي او موکد دى، خو دلته د احمد او ملګرو رايه يې قوي بريښي، او په همدې قول سره موږ (مولف) د مسلمانانو مشرتابه ته فتوى ورکړه، کله چې په شام کې نصرانيانو د مسلمانانو شتمنۍ وسیځلې، پدې کې د دوى يو شمير شريك وو او ځينې نور به يې ور نه خبر وو، نورو يې موافقه ورسره

درلوده، خو له دوی نه هیڅ د مسلمانانو حاکمان خبر نه کړل، نو تګول د یوېګ معامليګ مستحق وګګرځګیدل، او دديګ جرم سزا وژل يا اعدام دی، دلته امام اختيار نه لري، د قتل سزا ییګ وبشګي او نشي کولی چيګ د اسير غونديګ معامله ورسره وکړي چيګ وژني ییګ او که عفو ورته کوي ځګکه دا د دوی په حق کيګ قاطع حکم او حد دی چيګ بايد نافذ شي.

اسلام د اهل الذمه له کوم فرد نه هغه قتل (اعدام) نه ساقطوي کوم چيګ پر هغه بانديګ حد ګګرځګیدلی وي، او دا ذمي هسی ندی لکه هغه حربي (له مسلمانانو سره جنګګیدونکی کافر) چيګ اسلام راوړي، ځګکه د عهد ماتونکي ذمي حکم بيل دی.

دا هغه احکام دي چيګ امام احمد بيان کړي او شيخ په ګګوته کړيدي او په همديګ ییګ فتوی ورکړیده. د رسول الله (ص) هدايت او سنت دا وْ چيګ که له کوم قوم سره به ییګ سوله وکړه او بيا به بل دښګمن قوم راغی او له دوی سره به يو ځګای شو، تړون به ییګ ورسره وکړ، او که به بل قوم هم ورسره يوځګای شو، يعنيګ دوی به له هغه بل سره عهد وکړ، نو له رسول الله (ص) سره د عهد کوونکي قوم په خلاف جګګړه به د رسول الله (ص) په خلاف جګګړه بلل کيدله، او د همديګ قوم سره د شوي تړون ماتيدل به لکه د رسول الله (ص) سره د تړون د ماتيدلو په شان شميرل کيدل، رسول الله (ص) په همديګ سبب د مکيګ د مشرکانو په خلاف جګګړه وکړه او مکه ییګ فتحه کړه، او د همديګ حکم مطابق او همديګ سنت په اساس شيخ الاسلام د مشرق د هغو نصرانيانو په خلاف د جګګړيګ د اعلان فتوی ورکړه کوم چيګ د مسلمانانو له دښګمن (تتاريانو) سره ییګ د مسلمانانو په ضد مرسته وکړه، وسليګ او پيسيګ ییګ ورکړيګ، په همديګ سره دا نصرانيان عهد ماتونکي وبلل شول، نو که اهل الذمه (ذميان) له مشرکانو سره د مسلمانانو په خلاف مرسته کوي، هغوی خو بايد په درجه اولی عهد ماتونکي وشميرل شي.

رسول الله (ص) ته به د دښګمن له لوري پلاوي او استازي هم راتلل، چيګ أيره نيکه معامله به ییګ ورسره کوله، نه ییګ ځګورول او نه ییګ وژل، کله چيګ د مسيلمه کذاب دوه استازي ورته راغلل، خبريګ ییګ ورسره وکړيګ، رسول الله (ص) ورته وفرمايل: ((که د استازو وژل جايز وای، نو ستاسيګ دواړو سرونه به ميګ قطع کول)) پديګ اساس دا عام حکم شو چيګ استازي نه وژل کيږي. د رسول الله (ص) سنت وْ چيګ د دښګمن هغه استازي چيګ اسلام به ییګ راوړ له ځګان سره نه ايسارول، بلکه هغوی به ییګ هم بيرته خپليګ سيميګ ته ليږل، ابو رافع وايي: زه قريشو د رسول الله (ص) حضور ته واستولم، هلته ميګ اسلام زړه ته داخل شو، عرض ميګ وکړ يا رسول الله (ص)! زه بيرته قريشو ته نه ورځګم، ده راته وفرمايل: (زه عهد سپك نه شميرم، او استازي نه ايساروم، لاړشه، بيرته ورشه، که بيا ديګ همغلته زړه هم داسيګ و، نو بيا راشه).

ابو داود وايي: دا حادثه هغه وخت شويده چيګ رسول الله (ص) له قريشو سره دا ژمنه کړيګ وه چيګ د دوی کسان به بيرته ورسپاري، نو دا حکم تر همغيګ موديګ پوريګ خاص دی، اوس د

عمل وؤ ندی، او د رسول الله (ص) دا قول چیګ فرمایي زه استازي نه ایساروم، دا تر استازیو پوریګ خاص دی، خو هغه چیګ له کفارو نه راحګي اسلام راوؤي، نو ددیګ کس حکم حګانکګؤی دی، بیرته ستنول بیګ تر شرط پوریګ تؤلي دي او د استازیو حکم لدینه جدا دی.
د رسول الله (ص) هدایت او سنت دا وْ چیګ که به کوم صحابي دده له اجازیګ پرته له کوم دشګمن سره داسګیګ عهد او تؤون وکؤ چیګ مسلمانانو ته به بیګ زیان نه درلود، نو رسول الله (ص) به همدا د یوه تن عهد تاییداوه او نافذ به بیګ شمیره، لکه چیګ مشرکینو له حذیفه او د هغه له پلار (حسیل) سره تؤون وکؤ چیګ دوی به له رسول الله (ص) سره د دوی په خلاف په جنکګ کیګ برخه نه اخلي، رسول الله (ص) دا عهد تایید کؤ او دوی ته بیګ وویل: تاسیګ دواؤه وکګرحګی، (له جګګؤیګ نه ستانه شئ) مونږ به د دوی عهد عملي کوو، وفا به پریګ کوو، او پر دوی باندیګ د بر لاسة له پاره له الله تعالی نه مدد غواؤو.
رسول (ص) له قریشو سره د لسو کلو لپاره سوله وکؤه، ددیګ سولیګ یوه ماده داسیګ وه چیګ که له قریشو نه خګوك اسلام راوؤي او رسول الله (ص) ته ورشي، هغه به بیګ بیرته قریشو ته سپاري، او که خګوك له مدینیګ او د محمد (ص) له خوا نه قریشو ته ورحګي، هغوی به بیګ بیرته محمد (ص) ته نه سپاري، او پدیګ اؤه استعمال شوی لفظ عام دی، نارینه او شګحګو تګولو ته شامل دی، خو الله تعالی دا حکم د شګحګو په اؤه د تطبیق وؤ ونه باله او منسوخ بیګ کؤ، امر بیګ وکؤ چیګ که شګحګیګ د رسول الله (ص) خواته ورحګي، ودیګ ازمویل شي، که پوه شول چیګ مسلمانه ده، نو دا باید بیرته کفارو ته ونه سپارل شي بلکه مهر بیګ دیګ کفارو ته ورکؤل شي البته که واده بیګ کؤی وْ.
رسول (ص) مسمانانو ته امر کؤیدی چیګ که کومه شګحګه دوی ته راشي هجرت وکؤي نو ددیګ شګحګیګ مهر دیګ دوی ورکؤي حګکه پر دوی (مسلمانانو) د هریګ هغیګ شګحګیګ مهر ادا کول واجب دي چیګ ایمان بیګ راوؤی او مهاجره شوی، نو ددیګ مهاجریګ مهر دیګ ورکؤي، او مهاجره دیګ بیرته خپل مشرك میؤه ته نه سپاري.
دا الهي حکم پدیګ دلالت کوي چیګ له شګحګیګ نه د جنسي استفادیګ حق او لدیګ حق نه محرومیدل متقوم (قیمت لرونکیګ) شی دی، او پدیګ حالت کیګ مطلوب قیمت یا بیه مهر مسمی دی نه مهر مثل، او دا پدیګ هم دلالت کوي چیګ د کفارو نکاویګ صحیح دي، او کفارو ته د مسلمانیګ شګحګیګ سپارل جواز نلري که خګه هم د سولیګ او تؤون له شروطو نه یو شرط بیګ د سپارلو غوشګتونکیګ وي. بله دا چیګ د مسلمانیګ شګحګیګ نکاح له کافر سره صحیح نده، او مسلمان کولیګ شي چیګ له عدت نه وروسته مهاجره مسلمانه حګانته نکاح کؤي او مهر بیګ ورکؤي، دا پدیګ هم دلالت کوي چیګ په هجرت سره نکاح فسخ کیږي (کافره چیګ مسلمانه بیا مهاجره شي نو نکاح بیګ فسخه شوه) مسلمان ته له مشرکیګ شګحګیګ سره واده

جواز نلري لکه چيګ له کافر سؤي سره د مسلمانيګ شګحګيګ نکاح صحيح نده، لنأه دا چيګ دا هغه احکام دي چي له پورته ذکر شوو دوو آيتونو خګخه استنباط شويدي، لديګ احکامو نه يو شمير اتفاقي دي او د حګينو په اؤه ييګ خګه اختلاف وجود لري، او خګوك چيګ دا منسوخ بولي د هغوی قول دليل نشي کيدلی او د خپل قول د صحت لپارهيخګ دليل نلري له همديګ امله د بيرته سپارلو شرط تر نارينه وو پوريګ خاص دی او شګحګيګ پکيګ شاملي ندي، الله تعالی د مسلمانو شګحګو بيرته سپارل منع کؤيدي.
الله تعالی د مهر د بيرته ورکولو حکم کؤيدی او دا ييګ خګرکګنده کؤيده چيګ دا ييګ هغه حکم دی چيګ د بندګګانو په منحګ کيګ امر ورباندیګ کوي، دا ييګ له حکمت او علم نه صادر شوی او دا لدينه وروسته احکامو سره منافات نلري. کله چيګ رسول الله (ص) له قريشو سره دا ومنله چيګ نارينه به بيرته ورسپارل کيږي، نو که له قريشو نه به خګوك راغی، بيا به که قريشو هغه رانيو، رسول الله (ص) به قريش لدينه نه منع کول، مخه به يي نه نيوله، خو پخپله به ييګ راغلي کسان په زور بيرته تګګ ته نه اؤ ايستل، او که لديګ مسلمانانو نه به کوم يوه هلته له کفارو نه خګوك ووژل، يا به ييګ خګه مال ورنه واخيست، نو که دا کسان به د رسول الله (ص) حضور ته راغلل، دوی ته به ييګ د دوی ددیګ اعمالو سزا نه ورکوله، او نه به ييګ کفارو ته پديګ هکله د خګه شي ضمانت او تضمين ورکاوه، حګکه دا خو د ده له سلطيګ او واکمنۀ نه بهر تر سره شوي وو، دده په امر هم نه وو شوي، د سوليګ او تؤون غوشګتنه دا وه چيګ رسول الله (ص) يوازيګ د هغو کسانو د سر او مال د ساتنيګ تضمين ورکؤي چي دده د حکومت او واکمنۀ په دايره کيګ د ننه وو، لکه بني جذيمه ته ييګ چيګ د هغه خګه تاوان ورکؤ کوم چيګ خالد له منحګه وؤي او تلف کؤي وو، او د هغه دا عمل ييګ وغانده او بيزاري ييګ ورنه اعلان کؤه، خو خګرنګګه چيګ خالد (رض) تاويل کؤی و، او د خپل تاويل په اساس ييګ دا کار کؤی و، نو رسول الله (ص) د تاويل او شبهيګ له امله د هغوی نيم ديت ورکؤ، او بني جذيمه ييګ د هسيګ معامليګ وؤ وبلل کومه چيګ له هغو اهل کتابو سره کولی شي چيګ سوله او تؤون ورسره شوی وي کوم چيګ د ذميګ له امله د تحفظ مستحق دي، نه د اسلام په بناء.
له قريشو سره د سوليګ د تؤون تقاضا دا هم نه وه چيګ رسول الله (ص) ديګ له دوی سره د هغو کسانو په خلاف مرسته وکؤي کوم چيګ دده تر امر لانديګ ندي، دا حکم او عمل پديګ دلالت کوي چيګ که کوم قوم له مسلمانانو (اسلامي حکومت) سره د سوليګ تؤون کؤی وي، بيا يو داسيګ قوم او أله که خګه هم مسلمان وي پر ديګ سوله کوونکو حمله وکؤي چيګ د اسلامي حکومت تر واك لانديګ نه وي، نو پديګ صورت کيګ پر مسلمانانو دا نده لازمه چيګ د سوله کوونکو مرسته وکؤي، هغوی ورنه دفع کؤي او يا ييګ د ور اوشګتي زيان، تاوان او بدل ورکؤي.
خګرکګنده ده چيګ د سوليګ، جنګګ، او عام سياست په اؤه احکام بايد د رسول (ص) له سنتو نه

استنباط شي، دا له شخصي نظرياتو او قياس نه غوره دي، پدې اساس ويلې شو که د مسلمانانو يو حاکم او يا حکومت له ذميانو سره تړون ولري، نو د مسلمانانو بل واکمن کولی شي پر دې ذميانو چې تړون نه ورسره لري بريد وکړي لکه چې شيخ الاسلام د ملطيه د نصرانيانو په حق کې همدا أول فتوی ورکړې وه او پدې رابطه يې د ابو بصير په کيسه استدلال کړی وُ، د مالطې په جزيره کې نصرانيان اوسيدل، دلته يې پر مسلمانانو د يرغل مرکز جوړ کړی و، په شمالي افريقا کې به يې اسلامي خاوره تر بريد لاندې نيوله، او په سمندر کې به يې هم د مسلمانانو پر کشتيو تيری کاوه، او همدا خطرناك تحريك تر نن ورځې پورې په يوه او بل شکل سره وجود لري. او د ابوبصير کيسه داسې وه چې کفارو او مشرکانو اجازه نه ورکوله مدينې ته هجرت وکړي، بندي کړی يې وُ، او که مدينې ته راتښتيدلی وای، نو رسول الله (رض) به د حديبي د سولې د تړون له مخې بيرته قريشو ته سپاره، نو ابو بصير مجبور شو د سمندر ساحل ته وتښتي، هلته ديره شو، له مکې نه نور مسلمانان چې ده ته ورته حالت يې درلود ورپسې ورغلل او هملته يې د قريشو پر کاروانونو د يرغل لپاره يو قوي مرکز جوړ کړ او دا عمل د حديبي د تړون مخالف عمل نه بلل کيده ځکه په تړون کې د دې يادونه نه وه شوې. همدا راز د خيبر له فتحې نه وروسته رسول الله (ص) له يهودانو سره سوله وکړه، هغوی دا ومنل چې له دې سيمې (خيبر) نه کأه شي او يوازې هومره شيان له ځانونو سره يوسي چې وړی يې شي، پاتې نور سره او سپين او وسلې به د رسول الله (ص) وي، خو دا هم پر دوی باندې يو شرط و چې دوی به خپل مالونه او خزانې نه پټوي، که يې څه پټ کړل، نو بيايې تضمين او ضمانت نشته، پدې وخت کې هغوی دا شرط نقض کړ يو مشك يې چې د حيي بن اخطب مال او پيسی پکې وی، پټ کړ، حيي دا هغه وخت له ځان سره راوړی و کله چې بنو نضير له مدينې نه تبعيد شول، رسول الله (ص) د حيي تره راوغوښت او د هغه مشك په هکله يې معلومات ورنه وغوښتل، هغه په دروغو سره ورته وويل هغه پيسې خو تګوليې په جنګونو او نورو لارو کې خرځې شوې، نو رسول الله (ص) ورته وفرمايل (عهد يا تړون نوی دی، او مال أير زيات دی) بيايې همدا يهودی زبير (رض) ته وسپاره، هغه څه سزا ورکړه، نو يهودی وويل: چې حيي مې ليدلی وُ چې يوه ورځ دلته دې خرابه کې ګرځيده، تالاشي او پلټنه چې وشوه، همغه له پيسو أك مشك ومونډل شو، لدينه وروسته رسول الله (ص) د ابي حقيق دوه زامن د عهد ماتولو په ګناه ووژل، د حقيق يو زوی د صفيه (رض) خاوند وُ، د هغوی ښځې او اولادونه په اسارت ونيول شول او مالونه يې د غنيمت په توګه وويشل شول، بيا رسول الله (ص) اراده وکړه، يهود لدې سيمې نه وشړي، خو دوی وړانديز وکړ چې يا رسول الله (ص)! مونږ ته همدلته د پاتې کيدو اجازه راکړه، مونږ به دا ځمکې کاله کوو، ځکه مونږ ښه ورباندې پوهيږو، او هغه وخت رسول الله (ص) هم داسې افراد نه درلودل چې

په دیګ حګمکو کیګ کار وکؤي، نو همغه وه چیګ حګمکیګ ییګ یهودانو ته ورکؤیګ چیګ کاله کوي ییګ او د حاصلاتو یوه برخه به د دهقانة په بدل کیګ د دوی وي، خو رسول الله (ص) اختیار درلود چیګ دا موافقه تر هر وخته چیګ خوشګه ییګ وي د اعتبار وؤ وبولي، پدی ترتیب سره ییګ د خیبر له یهودانو سره له بنو قریظه سره له معاملیګ نه بیله معامله وکؤه، دواؤو عهد مات کؤی وٛ خو بنو نضیر ییګ ووژل او د خیبر یهودان ییګ و نه وژل بلکه یو تؤون او موافقه ییګ ورسره وکؤه، خو هغه کسان چیګ مشك ییګ پټګ کؤی و، هغوی دا منلی وه که مشك پیدا شو، نو د دوی لپاره تضمین نشته، ذمه او غاؤه ییګ خلاصه ده، نو کله چیګ مشك وموندل شو او د دوی دروغ ثابت شول، ووژل شول هغه هم پخپل شرط، او ددیګ ګناه سزا نورو ته حګکه ورنکؤل شوه چیګ هغوی تګول له مشك نه خبر نه وو، نو ددیګ مثال د هغه ذمي دی چیګ عهد مات کؤي او نور ییګ مرسته ونکؤي، یعنیګ دلته هم یوازیګ همده ته سزا شته.

رسول الله (ص) چیګ د خیبر حګمکیګ یهودانو ته د حاصل نیم په نیمه ورکؤی، دا د مساقات او مزارعیګ په جواز شګکاره دلیل دی، او داسیګ نده چیګ د خرما ونیګ لدیګ حکم نه جدا او بیلیګ وبلل شي، هر شی د خپل مثال حکم لري، د خیبر ونیګ انګګور او زیتون وو، نو خرماویګ هم همدا حکم لري. د رسول الله (ص) دا معامله پدیګ هم دلالت کوي چیګ په مزارعه (دهقانة) کیګ تخم د حګمکیګ پر خاوند شرط ندی، حګکه رسول الله (ص) یهودانو ته تخم نه و ورکؤی او حګنیګ علماء وایي چیګ که تخم پر دهقان شرط و بلل شي، نو هم صحیح بلکه غوره خبره ده او هغه کسان چیګ تخم د حګمکیګ پر خاوند شرط بولي، دوی اصلا هیخګ دلیل نلري، دوی فقط خپل دا حکم په مضاربت قیاسوي او بس.

خو که غور وکؤو، نو همدا قیاس هم پر دوی حجت دی، حګکه په مضاربت کیګ اصلي سرمایه د مال د خاوند ده او همغه ته ورکول کیږي، یوازیګ ګګټګه ویشل کیږي، که همدا په مزارعه کیګ هم شرط وبلل شي، نو د دوی په اند به معامله فاسده شي، حګکه دوی خو تخم ته اصل سرمایه نه وایي بلکه هغه لکه د نور حاصل په شان بولي، همدا راز تخم د اوبو او ګګټګیګ حکم لري، کشګت خو یوازیګ په تخم نه کیږي، بلکه کار او اوبه هم ضروري دی، تخم مري، الله تعالی بیا کشګت له نورو شیانو نه لکه اوبه، باد، لمر، خاوریګ او کار نه پیدا کوي، دا تګول او تخم د کشګت د زرغونیدو سبب کیږي، یوازیګ تخم خو هیخګ نه شي کولی، نو دلته باید تخم لکه ددیګ نورو شیانو په شان حکم ولري، نه دا چیګ دا له نورو نه جدا تصور شي، او بله دا چیګ حګمکه لکه اصلي سرمایه داسیګ ده او پدیګ اساس هم دهقان له خاوند نه زیات پدیګ مکلف دی چیګ تخم تهیه کؤی، حګکه په مضاربت کیګ هم سرمایه د یوه او نور عمل د بل وي، نو خګرګګنده شوه چیګ غوره او صحیح دا ده چیګ تخم پر دهقان وي نه د حګمکیګ پر خاوند، او نبوي سنت له قیاس سره بالکل موافق دی.

د خيبر له يهودانو سره د رسول الله (ص) معامله پديګ هم دلالت کوي چيګ امام کولى شي د نا تګاکليګ موديګ لپاره له نورو سره سوله او تړون وکړي، خو تر هغيګ پوريګ به بيګ په خلاف جګګړه نه کوي تر څګو بيګ هغوى ته د تړون د پاى ته رسيدو اطلاع نه وي ورکړى. له همديګ پيښګى نه دا هم څګرګګنديږي چيګ په خيانت تورن شخص ته سزا ورکول کيدلى شي، الله تعالى قادر دى او دا ممکنه وه خپل رسول (ص) ته د يهودانو د خزانيګ په هکله معلومات ورکړي، خو الهي حکمت داسى و ُچيګ بايد د اسلامي امت لپاره تورنو کسانو ته د سزا ورکولو سنت او قانون جاري کړي او پر دوى د رحمت پخاطر د احکامو مختلفيګ لاريګ وروښيي. پديګ کيګ دا درس هم پروت دى چيګ قرائن د پاملرنيګ او اعتبار وړ دي او بايد قرائن يعنيګ ورته شيان او دلايل د اعتبار وړ وبلل شي، حګکه رسول الله (ص) فرمايي: (تړون نوى او مال أير دى) مطلب دا چيګ داسيګ قرينه شته چيګ پديګ دلالت کوي چيګ دا کس به دروغ وايي. سليمان (ع) هم د يوه ماشوم د اصلي مور معلومولو په خاطر همديته ورته عمل کړى، اوله قرينيګ نه بيګ حقيقت معلوم کړى دى رسول الله (ص) د سليمان (ع) دا کيسه دديګ لپاره نه ده راته کړى چيګ خپل وخت وربانديګ تير او يا مجلس وربانديګ ګګرم کړو، بلکه دا بيګ د پند، عبرت او د احکامو په استنباط کيګ ورنه د استفاديګ لپاره بيان کړيده. په اسلام کيګ د قسامت حکم او دقتل د مدعي قسم مقدم شميرل د همديګ ظاهري قرائنو له امله دي، همدا راز د لعان په مساله کيګ که ميړه د لعان شهادت ووايي، او ښګحګه له لعان ويلو نه په شا شي، نو پديګ صورت کيګ هم د قرينيګ په اساس ښګحګه په رجم کيږي.

لدينه بل حکم دا استنباطولى شو چيګ د سفر په حالت کيګ د مسلمان د وصيت د شهادت لپاره د اهل کتاب شهادت هم صحيح دى، که څګه هم غوره دا ده چيګ د مسلمان د موجوديت په صورت کيګ مسلمان شاهد ونيول شي، او بله ديته ورته مساله دا ده چيګ که د مړي دواړه وليان د کوم وصي په خيانت پوه شي، نو وليانو ته دا حق شته چيګ قسم وکړي او هغه مال واخلي چيګ قسم بيګ پريګ خوړلى دى، پديګ کيګ دا حکم هم شته که د چا مال غلا شو، بيابيګ د غلا شوي مال يوه اندازه له کوم مشهور خائن سره وليدله، او دا هم ورته معلومه نه وه چيګ دا مال بيګ له بل چا نه په بيه اخستى دى، نو د مال خاوند کولى شي قسم وخوري چيګ دده غلا شوى مال تګول له همديګ مشهور خائن سره دى او پر همده د تګوليګ غلا ادعا وکړي،حګکه د خائن ظاهري خيانت لويه قرينه ده، د قسامت په مساله کيګ د مقتول د وليانو قسم همديته ورته دى، بلکه د مال مساله خو لا خفيفه ده.

همدا احکام د قرآن او سنتو غوښګتنه ده، او هغه کسان چيګ د نسخيګ ادعا کوي، هغوى هيڅګ دليل نلري، حګکه دا حکم په مائده سورت کيګ راغلي، او هغه د نبوت په وروستيو وختونو کيګ نازل شوى او اصحابو (رض) هم د هغه مطابق فيصليګ کړيدي.

د یوسف (ع) په پیشګه کیګ د شاهد دلیل هم پدیګ دلالت کوي، هغه د یوسف (ع) پر کمیس استدلال وکؤ، الله تعالی د همدیګ استدلال تایید کؤی، نو اتباع ییګ ضروري ده. رسول الله (ص) چیګ یهودانو ته په خیبر کیګ د پاتیګ کیدو او پر حګمکو کارکولو اجازه ورکؤه، نو هر کال به ییګ د میوو او حاصلاتو د اندازه کولو لپاره یو تن لیږه، له اندازیګ او معاینیګ نه وروسته به ییګ د مسلمانانو برخه معلوموله او وربانديګ لازموله به ییګ او په نورو برخو کیګ به هغوی ته د تصرف حق ورکول کیده، د حاصلاتو د اندازیګ معلومولو لپاره به یو کس کافي شمیرل کیده، پدیګ کیګ د هغو میوو، خرما او نورو په ونو کیګ د تخمین او د ونو په سر ویشلو جواز شته چیګ ظاهرا روغیګ شګکاري، روا ده چیګ خرما او یا بله میوه په ونه کیګ وویشل شي او د هر چا حق معلوم شي که خګه هم لا بلکل دا معلومه نه وي چیګ د ودیګ صلاحیت په کومه کیګ دی، لدینه دا هم په أاکګه کیږي چیګ ویشل، بیلول دي نه خرخګول، او لکه خګرنکګه چیګ د تخمین لپاره یو تن کافي دی، همدا راز د ویش لپاره هم یو تن کافي بلل کیږي، او د چا سره چیګ میوه وي هغه له تخمین او اندازیګ نه وروسته کولی شي تصرف پکیګ وکؤي، خو چیګ د خپل شریك حق ورته وساتي، یعنیګ د هغه د حق ضامن دی، د عمر (رض) د خلافت په دوران کیګ ییګ زوی عبدالله بن عمر (رض) د خپل مال او حق د لا سته راوؤلو لپاره خیبر ته تشریف یو وؤ، یهودانو هلته توطئه ورته جوؤه کؤه، له بام نه ییګ د لاندیګ وغورځګاوه، چیګ لاس ییګ ووت، او د مال له ورکولو نه ییګ انکار وکؤ، نو عمر (ض) یهودان شام ته و شؤل، او د خیبر سیمه ییګ پر هغو اصحابو وویشله چیګ په حدیبیه سوله کیګ ییګ ګګأون درلود.

فصل
د عقد الذمه او جزییګ په اؤه د رسول الله (ص) لارشګوونیګ

د جزییګ او پناه ورکولو یا ذمیانو په هکله د رسول الله (ص) هدایت او سنت داسیګ و: رسول الله (ص) د توبیګ سورت له نازلیدو نه مخکیګ له کفارو او مشرکانو نه جزیه نه اخیستله، خو کله چیګ په آتم هجري کال کیګ د جزیي آیت نازل شو نو له مجوسو او اهل کتابو نه ییګ جزیه واخیستله، د خیبر له یهودانو نه رسول الله (ص) جزیه نده اخیستی، له همدیګ کبله یو شمیر علماء په اشتباه کیګ واقع شوي او ګګمان کوي چیګ دا حکم د خیبر تر یهودو پوریګ خاص وْ، یعنیګ رسول الله (ص) د خیبر له یهودانو سره حګانکګؤیګ معامله کؤیده او جزیه ییګ نه ده وربانديګ مقرره کؤی، خو دا ګګمان خګرګګنده غلطي ده حګکه رسول الله (ص) د خیبر له یهودانو سره د

جزيي د آيت له نازليدو نه مخکېګ سوله کؤيګ وه. پديګ پسيګ الله تعالى خپل نبي (ص) ته امر وکؤ چيګ تر هغيګ پوريګ له کفارو سره جنګګ وکؤي تر خګو چيګ جزيه ومني، او خګرنګګه چيګ له يهودانو سره د حګمګيګ د کاله کولو او کرلو تؤون لديګ حکم نه مخکيګ شوی وٌ، نو پر هغوی جزيه و نه تګاکل شوه، خو لديګ نه وروسته ييګ له اهل کتاب او نورو تګولو نه د جزييګ غوشګتنه کوله.

او کله چيګ عمر (رض) يهودان له خيبر نه جلا وطن کؤل، نو اوس د دوی حکم هم لکه د نورو اهل کتابو داسيګ دی بايد جزيه ورکؤي، خو همديګ يهودانو دا چل هم کؤيدی چيګ په يو شمير هغو سيمو کيګ چيګ هلته سنت تګولو خلکو ته خګرګګند نه و، نه پريګ پوهيدل، دوی هلته له حګانه جوؤ شوی يو تؤون يا فرمان وشګود او ادعا ييګ کوله چيګ دا د رسول الله (ص) له خوا ورکؤل شوی دی او په همديګ سره ييګ د خيبر له يهودانو نه جزيه ساقطه کؤيده، په همديګ جعلي فرمان کيګ د علي (رض) ، سعد بن معاذ، او يو شمير نورو اصحابو نومونه د شاهدانو په توګګه ذکر شويدي، دا جعلي ليك د هغو کسانو له خوا ومنل شو او رواج ييګ وموند کوم چيګ په سنت او احاديثو ييګ علم نه درلود، ديګ کسانو دا فرمان نافذ کؤ، تر خګو خبره شيخ اسلام ته ورسيده ، فرمان ييګ ور وؤانديګ کؤ او په تنفيذ کيګ ييګ د مرستيګ غوشګتنه ورنه وشوه شيخ اسلام ديګ جعلي ليك ته ورتو کؤل، او په لسو دلايلو سره ييګ دا ثابته کؤه چيګ دا ليك دروغ او جعلي دی دا أول يو شمير دلايل عبارت دي له:

- سعد له خيبر نه مخکيګ وفات شويدی.
- د خيبر د تؤون په وخت کيګ د جزيي حکم نه و راغلی.
- پديګ ليك کيګ راغلي چيګ رسول الله (ص) پر دوی ملنأيګ وهل منع کؤي او له شاقه کارونو نه ييګ معاف کؤيدي، خګرګګنده ده چيګ دا أول امور د رسول الله (ص) په زمانه کيګ نه وو، بلکه دا د ظالمو پاچايانو دود دی چيګ اوس هم دوام لري.
- د علم له خاوندانو نه هيچا هم دديګ ليك يادونه نده کؤی، اهل حديث او اهل سير (تاريخ پوهانو) يوه هم ندی ذکر کؤی، او يهودانو هم دا ليك د سلفو په زمانه کيګ ندی شګکاره کؤی، حګکه دوی پديګ پوهيدل چيګ سلف ييګ نه مني او په ديګ پوهيإي چيګ دا جعلي او دروغ دی، خو کله چيګ د سنت او حديثو علم کمزوری شو نو يهودانو دا جعلي ليك را وؤانديګ کؤ، پديګ وخت کيګ د الله تعالى او رسول الله په حق کيګ خائنانو هم له يهودانو سره کومك کؤيدی، خو بالاخره حقيقت خګرګګند شو او د رسولانو (ع) خليفه ګګانو يا وارثانو (عالمانو) دديګ جعلي ليك دروغ خګرګګند او په اثبات ورسول.

رسول الله (ص) د بتانو له عبادت کوونکو نه جزيه نده اخيستی، له همديګ امله حګينو ويلي چيګ جزيه يوازيګ له همديګ پورته ذکر شوو کافرانو خګخه اخيستل کيإي، يعنيګ يوازيګ له هغو

ألو او د دوی له پیروانو څخه جزیه اخیستل کیدای شي چیګ رسول الله (ص) جزیه ورڅخه اخیستیګ ده او د نورو لپاره نشته حګینو دا هم ویلي چیګ پر کفارو او اهل کتاب سربیره په عجم بتان پرستانو هم جزیه شته خو پر عربو بت نمانځګونکو جزیه نشته یعنی له عجمو بت پرستانو نه جزیه اخیستل کیږي نه له عربو بت پرستانو نه، دا لومؤنة رایه د شافعي او په یوه روایت سره د احمد رایه ده، او دوهمه رایه د ابو حنیفه او په یوه بل روایت سره د احمد رایه ده، دوی (د دوهمیګ رایی خاوندان) وایي رسول الله (ص) له عربو نه جزیه نده اخیستیګ، حګکه د جزیي حکم د عربو له اسلام راوؤلو نه وروسته راغلی دی او هغه وخت په عربو کیګ مشرکان نه وو پاتیګ شوي، رسول الله (ص) د مکیګ له فتحیګ نه وروسته د تبوك غزا وکؤه، دا غزا له نصرانیانو سره وه او که چیرته نور او بل چیرته مشرك عربان پاتیګ وی، نو رسول الله (ص) به حتما له هغوی سره غزا کوله، او لومؤی به ییګ د همدیګ مشرکانو عربو ستونزه حلوله، خګوك چیګ په اسلامي تاریخ او د غزاوتو علم ولري، هغه په آسانة سره پدیګ پوهیږي چیګ واقعیت همدا سیګ و، او رسول الله (ص) له مشرکو عربو نه حګکه جزیه نده اخیستی چیګ د جزییګ د حکم په وخت عرب مشرکان تګول په اسلام مشرف شوي وو. همدا علماء وایي: رسول الله (ص) له مجوسو نه هم جزیه اخیستیګ ده، او شګکاره ده چیګ مجوس خو نه کتاب لري او نه له نورو نه د لوؤ مقام خاوندان دي د بتانو د نمانځګونکو او اور د نمانځګونکو تر منځګ هیڅګ توپیر نشته بلکه مشرکان په عامه توګګه حګنیګ داسیګ دي چیګ د ابراهیم (ع) د دین د پیروة ادعا کوي او په اور نمانځګونکو کیګ خو بیا دا أول کسان بالکل نشته بلکه اور نمانځګونکي د ابراهیم (ع) دشګمنان دي، په هر حال همدا قوي خبره ده لکه چیګ صحیح مسلم روایت کوي رسول الله (ص) فرمایي: ((که له خپل مشرك دشګمن سره مخامخ شوی (دجګګؤیګ له پاره) نو هغه ته د دریو شیانو بلنه ورکؤه (اسلام، جزیه، جګګؤه...)).

مغیره د کسری والي ته وویل: مونږ ته خپل رسول (ص) امر کؤیدی چیګ تر هغیګ پوریګ درسره وجنګګیږو تر څګو د یوه الله عبادت وکؤئ،او یا جزیه ومنئ. رسول الله (ص) قریشو ته فرمایلي: آیا غواؤئ هغه کلمه او دین ومنئ چیګ له امله ییګ عرب درته تسلیم شي او عجم جزیه درته ومني؟ دوی وویل دا کلمه به څګه وي؟ رسول الله (ص) وفرمایل: دا د (لا اله الا الله) کلمه ده.

رسول الله (ص) د نجران له اوسیدونکو سره دا تؤون وکؤ چیګ هغوی به دوه زره چپنیګ یا دوه زره جوؤیګ جامیګ د جزییګ په توګګه ورکوي او ورسره به دیرش زغریګ، دیرش آسان، دیرش اوښګان او دیرش، دیرش له هر أول وسلیګ نه مسلمانانو ته په عاریت ورکوي چیګ جهاد پریګ وکؤي، مسلمانان به ددیګ شیانو ضمانت ورکوي او تر څګو ییګ چیګ بیرته نه وي ورسپارلی دوی به ییګ ضامنان وي، او ددی په بدل کیګ به مسلمانان د دوی عبادتځګي نه ورانوي، دیني عالمان به ییګ له خپلیګ سیمیګ نه وباسي او له خپل دین نه به ییګ نه اؤوي، او دا تؤون او شروط به تر هغیګ پوریګ عملي او نافذ وي تر څګو چیګ دوی څګه مخالف کار او اقدام نه وي

کوي او سود ييګ نه وي خوؤلي دا حکم پديګ دلالت کوي چيګ په نوي مخالف کار او دښمنانه اقدام سره د ذميانو عقد ماتيږي او که وربانديګ شرط شوی وي، نو سود خوؤل هم له تړون نه سرغړونه شميرل کيږي.

کله چيګ رسول الله (ص) معاذ (رض) يمن ته ليږه ، امر ييګ ورته وکړ چيګ له هر بالغ فرد نه ديګ يو دينار او يا د هغه د قيمت برابر يمني جاميګ واخيستل شي، دا پديګ دلالت کوي چيګ د جزيي اندازه او جنس ندی ټاکل شوی. بلکه جواز لري جاميګ وي، سره زر وي، ګڼانګيګ وي او يا بل څګه، او اندازه ييګ هم د مسلمانانو د ضرورت او جزيه ورکونکو د حالت مطابق ټاکل کيږي. رسول الله (ص) او اصحابو ييګ په جزيه کيګ د عربانو او نورو تر منځګ توپير ندی کړی، د يمن په (هجر) نوميګ سيميګ کيګ له اوسيدونکو مجوسيانو نه ييګ چيګ په ختګه عربان وو، جزيه اخيستيګ ده، او هغه وخت د عربو مختلفو قبايلو د خپلو ګڼاونړيانو د مختلفو اديانو او مذاهبو پيروي کوله په بحرين کيګ ميشت عربان مجوسيان وو حګکه له فارسيانو سره ييګ پوليګ درلوديګ، د تنوخ، بهره، او بنو تغلب قبيليګ خلك نصرانيان وو حګکه له روم سره ييګ ګڼأ سرحد درلود، او له يهودو سره د ګڼأو پولو له امله د يمن حګنيګ قبيليګ يهودان وو، او رسول الله (ص) له دوی سره په تعامل، جزيه او نورو امورو کيګ د دوی اصل، پلرونو او ديته ورته نورو مسايلو ته اعتبار ندی ورکړی.

واضح ده چيګ د يو شمير انصارو زامن د عيسی (ع) په شريعت سره د يهوديت له منسوخ کيدو وروسته يهودان شوي وو، پلرونو ييګ اراده وکړه خپل زامن په زور سره مسلمان کړي، نو الله تعالی دا حکم راوليږه: ((لا اکراه في الدين)) (البقره: ٢٥٦) (په دين کيګ زور نشته).

د رسول الله (ص) دا قول چيګ معاذ ته ييګ فرمايلي وو: (خذ من کل حالم دينارا: له هر بالغ نه يو دينار اخله) دا پديګ دلالت کوي چيګ پر نا بالغ ماشوم جزيه نشته، لکه چيګ په ښځګه هم جزيه نشته، که څګه هم يو روايت داسيګ راغلی: ((من کل حالم أوحالمة)) خو دغه روايت صحيح ندی، منقطع دی، کيدای شي دا زياتونه (حالمه) د حګينيګ علماوو قول وي چيګ د حديث په تشريح کيګ به ييګ کړيګ وي.

فصل
د کفارو او منافقانو د ترتيب په هکله د رسول الله (ص) لارښګوونيګ

پر رسول الله (ص) له تګولو نه لومړی د الله تعالی له لوري دا حکم او آيت راغی ((اقرأ باسم ربك

الذي خلق)): [د هغه رب په نوم ولوله چيګ هر خګه ييګ پيدا کۆيدی]، دا د رسول الله (ص) د نبوت پيل وُ، ورپسيګ دا آيتونه ورباندی نازل شول: ((يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ (١) قُمْ فَأَنذِرْ))(المدثر: ١-٢)

ترجمه: [ای په جامه کيګ نغښګتونکيه (له هيبته د وحي) پورته شه! (له حګايه د خوبه خپله) نو وويروه (خلق له عذابه د الله که ايمان رانه وۆي)].

پديګ آيتونو سره د رسالت درجه ورکۆل شوه، محمد (ص) رسول شو، بيا الله تعالی امر ورته وکۆ چيګ خپل خپلوان اسلام ته راوبولي او وييګ کګواښګي، رسول الله (ص) د الله تعالی حکم عملي کۆ خپلوانو ته ييګ پيغام ورساوه، ورپسيګ ييګ نور عربان اسلام ته راوبلل، بياييګ ټګول بشريت ته خپل پيغام ورساوه، تقريبا ديارلس کاله ييګ خلك اسلام ته رابلل، کګواښګل ييګ، خو د جګګۆيګ امر نه و ورته شوی، په صبر او زغم مامور شوی و، وروسته اجازه ورته وشوه چيګ هجرت وکۆي، بيا د قتال اجازه ورکۆه شوه، امر ورته وشو چيګ کولی شي له هغو کسانو سره جنګګ وکۆي چيګ له ده سره جګګۆه کوي، ورپسيګ له ټګولو کفارو او مشرکينو سره د قتال حکم ورته وشو، تر خګو پوازيګ د الله دين حاکم شي.

د جهاد د حکم له نزول نه وروسته کفار دری أوله وو: يو هغه چيګ له رسول الله (ص) سره ييګ جنګګ بندي يا تۆون درلود، دوهم هغه چيګ جګګۆه ييګ کوله، او دريم اهل ذمه وو (جزيه ييګ ورکوله). الله تعالی امر کۆی چيګ د تۆون له خاوندانو سره وفا وکۆي خو پديګ شرط چيګ هغوی برابر او پر شروطو ولاړ وي، او که رسول الله (ص) له هغوی نه تشويش کاوه د هغوی له غدر نه وويريد، نو حق لري عهد ييګ ختم وشميري رسول الله (ص) ته ييګ دا امر هم کۆی وُ چيګ له عهد ماتونکو سره جګګۆه وکۆي، بيا د توبيګ سورت نازل شو او د کفارو دری واړه أولونه ييګ تشريح کۆل، رسول الله (ص) ته امر وشو چيګ له اهل کتابو سره تر هغيګ پوريګ جګګۆه وکۆي تر خګو جزيه ورکۆي، له کفارو او منافقانو سره د جګګۆيګ حکم هم ورته وشو، نو رسول الله (ص) له کفارو سره په توره او له منافقانو سره په دليل او منطق جګګۆه کوله. الله تعالی د کفارو له عهد او تۆون نه د برائت امر ورته وکۆ، او کفار ييګ په دری أوله وويشل: يوه أله هغه چيګ الله تعالی ييګ په خلاف د جګګۆيګ حکم کۆی او دا هغه کسان وو چيګ عهد ييګ مات کۆی و، او دوهمه أله هغه چيګ تۆون ييګ نه و مات کۆی، نو دوی ته د تۆون او معاهديګ تر ختميدو پوريګ امان و، دريمه أله هغه چيګ يا مطلق معاهده او عهد ورسره شوی و او يا ييګ هيڅګ تۆون نه و ورسره کۆی، خو د مسلمانانو په خلاف ييګ جګګۆه نه کوله، الله تعالی امر وکۆ چيګ ديګ أليګ کفارو ته خګلور مياشتيګ فرصت ورکۆي دا موده چيګ ختمه شوه، نو بيا ديګ ورسره جګګۆه وشي:

((فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي

الْكَافِرِينَ)) (التوبه: ۲).

ترجمه: [پس ګرځئ تاسيګ په (دغه) ځمکه کيګ څلور مياشتيګ او پوه شئ (ايګ مشرکانو په دی!) چيګ بيشکه تاسيګ نه يئ عاجز کوونکي د الله (د عذاب څپل چيګ مهلت ييګ درکؤ) او (پوه شئ په ديګ چيګ) بيشکه الله رسوا کوونکی د کافرانو دی].

په ديګ آيت کيګ ذکر شويګ څلور مياشتيګ هغه د حرم مياشتيګ دي چيګ دا آيت ورته اشاره کوي:

((فَإِذَا انسَلَخَ الأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ)) (التوبه:۵).

ترجمه: [نو کله چيګ تيری شويګ (څلور) مياشتيګ حرامی نو وژنئ (ايګ مومنانو عهد ماتوونکي) مشرکان په هر ځای کيګ چيګ ومومندل تاسيګ دوی او نيسئ (بنديان – قيديان – کؤئ) دوی او حصار کؤئ دوی (په کلاګانو کيګ) او کينئ دوی ته (منتظر) په هر ځای د څارلو او تيريدلو کيګ نو که توبه وويسته دوی (له کفره) او قائم کؤ دوی (سم اداء کؤ سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکؤ دوی زکات نو خوشی کؤئ تاسيګ لاره د دوی (او څه مه ورته وايئ) بيشکه الله ښه بښوونکی (د خطياتو) آير مهربان دی) د اجر او ثواب په انعام سره].

دا څلور مياشتيګ د ذي الحجيګ له لسميګ د آذان له ورځی نه پيل او د ربيع الاول په لسمه پای ته رسيږي او دلته هغه څلور حرام مياشتيګ مراد ندي چيګ پديګ آيت کيګ ذکر شوي:

((إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْراً فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ)) (التوبه: ۳۶).

ترجمه: [بيشکه چيګ مقدار (شمار) د مياشتو (چيګ معتبر دی) په نزد د الله دوولس مياشتيګ دي په کتاب د الله (لوح محفوظ) کيګ هغه ورځګ (وخت) چيګ پيدا کؤي يی دي آسمانونه او ځمکه د هغو (له جمليګ) څګنيګ څلور مياشتيګ محرميګ دي، دغه (حساب يا تحريم) دين دی سم، نو مه کوئ ظلم په دغو کيګ پر ځګانونو څپلو (په کولو د ګګناه) او جنګګونه کوئ تاسيګ (ايګ مومنانو) له مشرکانو سره ټګول په هر حال کيګ لکه چيګ جنګګونه کوي دوی له تاسيګ سره ټګول او پوه شئ چيګ بيشکه الله له پرهيزګګارانو سره دی (په ساتنه، مرسته (مدد) او ثواب ورکولو سره).]

پديګ وروستي آيت کيګ ذکر شويګ څلور حراميګ مياشتی دری يو ځګای يا متصليګ او

څلورمه یې بیله ده، دری متصلی ذوالعقده، ذوالحجه او محرم، او څلورمه یې د رجب میاشت ده، نو رسول الله (ص) چې کفارو او مشرکینو ته څلور میاشتې مهلت ورکړی و، هغه پدې میاشتو کې نه و، ځکه دا متصلې ندي نو ممکنه نده د مهلت موده پکې وتګاکل شي.

رسول الله (ص) ته امر شوی و چې د څلورو میاشتو له پوره کیدو نه وروسته له مشرکینو سره جګړه وکړي، او د مودې یا نګیتګې له پوره کیدو وروسته یې له هغو کسانو جګړه وکړه چې عهد یې مات کړی و، او له چا سره چې تړون نه و شوی، او یا یې د تړون موده صرف څلور میاشتې وه هغوی یې جلا وطن کړل او د چاچې د عهد موده نه وه پوره شوې، له هغوی سره یې وفا وکړه او د تړون د مودې تر پایه یې عهد رعایت کړ، دې ألې تګولو د مودې له تکمیلیدو نه مخکې اسلام راوړ، کفر یې پریښود، او پر اهل الذمه یا ذمیانو جزیه وتګاکل شوه، او پدې ترتیب سره کفار په دری أوله شول: یو أول هغه چې جګړه یې کوله، دوهم هغه چې عهد او تړون یې درلود، او دریم ذمیان، خو وروسته د تړون خاوندان په اسلام مشرف شول چې پدې سره یوازې جګړه کوونکي او جزیه ورکوونکي کفار پاتې شول او پدې سره د ځمکې پر مخ اوسیدونکي دری أوله شول: مسلمانان، له مسلمانانو سره سوله کوونکي او جنګېدونکي ویریدونکي. د منافقانو په هکله الله تعالی خپل نبي (ص) ته امر وکړ چې د منافقانو په ظاهر حکم وکړي، شګکاره اعمال یې قبول کړي، پټ اعمال او زړونه یې الله تعالی ته وسپاري او له هغوی سره منطقي مجادله کافي وشمیري، په حکمت او بلاغت سره خپله خبره د هغوی زړونو ته ورسوي، خو ددې تر څنګ الله تعالی دا امر هم ورته کړی و چې د منافقانو د جنازې لمونځ ونکړي، د هغوی پر قبرونو و نه دریږي، او دعا ورته ونکړي، که بښګنه ورته وغواړي او یا نه، الله تعالی دوی (منافقانو) ته بښګنه نه کوي.

فصل
له خلکو سره د رسول الله (ص) معامله

له مؤمنانو سره د تعامل په هکله الله تعالی خپل رسول الله (ص) ته امر کړی چې له خپلو دوستانو سره له صبر او زغم نه کار واخلي، او له هغو کسانو نه توجه بلې خواته وانه ړوي کوم چې سهار، ماښام د خپل رب د رضا په لټګه کې دي. همدا راز الله تعالی دا امر هم ورته وکړ چې هغه کسان پریږدي، کګوښګې یې کړي کوم چې د رسول الله (ص) مخالفت یې کړی او د عصیان د جرم مرتکب شویدي، لکه چې هغه دری کسان چې له یوې غزا نه پاتې شوي وو، رسول الله

(ص) پدیګ هم مامور شوی و چیګ د الله تعالی حدود پر شریفانو او بیوزلانو یو شانته او یو برابر تطبیق کړي.

له دشګمنانو یا انسي شیطانانو سره د معاملیګ په هکله الله تعالی امر ورته وکړ چیګ له نیکة او احسان نه کار واخلي، د هغوی د بدة ځګواب په نیکة سره ورکړي، د جهل په بدل کیګ له حلم نه، د ظلم په مقابل له عفویګ نه او د مقاطعیګ په بدل کیګ له پیوستون نه کار واخلي، الله تعالی دا ورته خګرګګنده کړه چیګ پدیګ أول معاملیګ سره د دشګمنانو زړونه خپلولی شي، او هغوی به په همدیګ سره دده په دوستانو بدل شي.

له جني شیطانانو نه د ژغورنیګ لپاره الله تعالی امر وکړ چیګ په (أعوذ بالله) خدای ته پناه وړلو سره ځګان له جني شیطان نه خوندي وساتي. الله تعالی دیګ دواړو مطالبو ته په قرآنکریم کیګ دری ځګله په (اعراف)، (المؤمنین) او (حم السجده) سورتونو کیګ اشاره فرمایلیګ ده، د (اعراف) سورت په یوه آیت کیګ غوره اخلاق تګول په ګګوته شویدي، او دا خګرګګنده شویده چیګ حاکم یا ولي امر له رعیت سره دری حالته او دری أوله معامله لري: یو پر رعیت د حاکم حق دی، حاکم به امر کوي د هغه د امر رعایتول پر رعیت لازم دي، پدیګ صورت او حالت کیګ د تفریط او زیاتی احتمال شته ځګکه الله تعالی رسول الله (ص) ته امر کړی چیګ له رعیت نه په خوشګة سره حقوق واخلي او نرمه معامله یا عفوه ورته وکړي همدا راز دا حکم ورته شوی چیګ په نیکة امر وکړي او نیکي یعنی هغه خګه چیګ سلیم عقل او فطرت بییګ نیکي بولي، او باید پخپل حکم او امر کیګ سختی ونکړی دا حکم هم ورته شوی و چیګ د دوی د جهل په بدل کیګ عفوه وکاروي، له نرمة او اعراض نه کار واخلي، دا وه له کافرو او مسلمانو انسانانو او پیریانو سره د رسول الله (ص) کړه او معامله.

فصل
غزا ګګانیګ

رسول الله (ص) لومړنة جنګه، یا لواء حمزه (رض) ته ورکړیده، د هجرت په اوومه میاشت بییګ د مهاجرینو د دیرش کسیز ګګروپ په مشرة د قریشو د یوه کاروان مخګګیګ ته ولیږه، دغه کاروان له شام نه مکیګ ته روان و، ابو جهل له دری سوه کسانو سره پکیګ موجود و، کله چیګ حمزه (رض) او مشرکان سره مخامخ شول، مجدي بن عمرو الجهني چیګ له دواړو خواوو سره بییګ تړون درلود، تر منځګ واقع شو او د جګګړیګ مخه بییګ ونیوله.

ورپسیګ بییګ د عبیده بن الحارث په مشرة یوه سریه (جنګګي ګګروپ) د شوال په میاشت کیګ د

(رابغ) سیمیګ ته ولیږل شو، له ده سره شپیته تنه مهاجرین ملګري وو، هلته له ابو سفیان سره چیګ دوه سوه کسان ورسره وو، مخامخ شول، دواړو لوریو یو پر بل غشي وویشتل، خو توریګ بیګ استعمال نه شوای کړای، او سعد بن ابي وقاص (رض) لومړنی کس و چیګ د الله تعالی په لار کیګ بیګ غشی وویشت، ابن اسحاق دغه سریه د حمزه (رض) له سرییګ نه مخکیګ بولي.

بیا بیګ یو شل کسیز ګروپ چیګ مشري بیګ د سعد (رض) په غاړه وه د (خرار) سیمیګ ته ولیږله چیګ د قریشو د یوه کاروان مخه ونیسي، مجاهدین چیګ هلته ورسیدل خبر شول چیګ د قریشو قافله یوه ورځ مخکیګ لدیګ سیمیګ نه تیره شویده.

لدینه وروسته رسول الله (ص) پخپله د (ابواء) په نوم مشهوریګ غزا لپاره ووت، دا د رسول الله (ص) لومړنۍ غزا وه، یوازیګ مهاجرین بیګ له ځان سره ملګري کړي وو، غوښتل بیګ د قریشو د کاروان مخه ونیسي، خو ورسره مخامخ نه شو.

بیا رسول الله (ص) د ربیع په میاشت کیګ د ابواط غزا وکړه، دوه سوه اصحاب (رض) ورسره وو، اراده بیګ د قریشو له کاروان سره مقابله وه، خو تر ابواط پوریګ لاړ او خګوك بیګ مخیګ ته رانغلل. ورپسیګ د هجرت په دیارلسمه میاشت کیګ د کرز بن جابر د رانیولو په نیت له مدینیګ نه ووت، ځکه کرز د مدینیګ پر پنأ غالي حمله کړیګ وه او یو شمیر څګاروي بیګ غلا کړي وو رسول الله (ص) بیګ په لتګه پسیګ ووت، تر سفوان پوریګ ورسید خو کرز ورنه وتښتید، بیا د هجرت په شپاړسمه میاشت له یو سل او پنځوسو مهاجرینو سره د قریشو د هغه کاروان مخیګ ته ورغی چیګ شام ته روان و، رسول الله (ص) وړاندیګ لاړ او تر ذي العشیره سیمیګ پوریګ ورسید، خو کاروان ورنه تیر شوی و، او دا همغه کاروان دی چیګ له شام نه بیرته مکیګ ته د ستنیدو په وخت بیګ رسول الله (ص) مخیګ ته وروتلی او بیا د بدر د غزا سبب شویدی.

لدینه وروسته بیګ عبدالله بن جحش له دوولسو مهاجرینو سره د نخله سیمی ته واستاوه، ددیګ ګروپ هر دوه کسان به په یوه اوښګ سپریدل، او په همدیګ ترتیب نخلیګ ته ورسیدل، د قریشو د کاروان څګارنه بیګ کوله چیګ په کومه راځګي، پدیګ وخت کیګ له سعد او عتبه بن غزوان نه خپل اوښګ ورك شو، هغوی دواړه ورپسیګ ګرځیګدل، له نورو ملګرو نه وروسته پاتیګ شول، نور ملګریګ بیګ د نخلیګ د دریګ منځګ ته لاړل، هملته بیګ د قریشو کاروان ولید، سره وبیګ ویل چیګ نن د رجب آخرینۍ ورځګ ده او که نن حمله ورباندیګ ونکړو، نو دا کاروان به د حرم پولو ته داخل شي، دا شپه هم حرامه او سبا دوی حرامیګ ځګمکیګ ته داخلیږي، بالاخره بیګ دا فیصله وکړه چیګ برید ورباندیګ وکړي، د مسلمانانو له خوا د حملیګ له پریکړیګ وروسته، یوه مجاهد عمرو بن حضرمي وویشت او وبیګ واژه، عثمان او حکم بیګ ورنه اسیران کړل، نوفل په تیښګته بریالی شو، مجاهدینو د غنیمت له مال نه پنځګمه برخه جدا کړه او همدا په اسلام کیګ لومړنی خمس و، رسول الله (ص) د دوی دا حمله او وژل تایید نکړل، قریشو

خو ورنه د تبليغاتو لپاره استفاده کوله، ويل به يې مسلمانان د حرامو مياشتو درناوی نه کوي، مسلمانان په يوه أول حرج کې ولويدل، تر څګو الله تعالی دا آيت نازل کړ: ((يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ)) (البقره: ۲۱۷).

ترجمه: [پوښتنه کوي خلق له تانه (اې محمده!) له مياشتې حرامې څخه له جنګ کولو په دې کې (چې روا دی که ناروا؟) ووايه (اې محمده! دغو سائلينو ته) چې جنګ کول په دې (الشهر الحرام)کې (عمداً) لويه ګناه ده، او منع کول له لارې (دين) د الله څخه او کافر کيدل په الله او (منع کول له) مسجد حرام نه او ايستل د اهل د مسجد حرام له ده څخه (ګناه) أيره لويه ده په نزد د الله (له قتاله په الشهر الحرام کې) او فتنه (له دين څخه د خلقو ايستل) أيره لويه (ګناه) ده له جنګ څخه او هميشه به وي دوی (يعنې کافران) چې جنګ به کوي دوی له تاسې سره تر هغه پورې چې بيرته وګرځوي دوی تاسې له دينه ستاسې که يې لاس ورسيږي، (او موقع ومومي)، او هر څوک چې وګرځي له تاسې نه له دينه خپله پس مؤ شي حال دا چې دی کافر وي، نو دغه کسان ضايع شوي دي (تير) عملونه د دوی په دنيا او آخرت کې او دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دي، هم دوی به په دې (اور) کې تل (هميشه) وي].

الله تعالی څرګندونه کړه چې د مسلمانانو دا عمل که څه هم لوی دی، اشتباه ده، خو ستاسې مشرکينو ، کفر، د الله تعالی له لارې او بيت الله نه منع کول، له مکې نه د مسلمانانو ايستل، او ستاسې شرك او فتنې د مسلمانانو د دې عمل په نسبت څو ځله لوی دي، زيات مفسرين وايي چې په دې آيت کې له فتنې نه مراد شرك دی، او حقيقت دادی چې فتنه يعنې هغه شرك چې نور هم ورته رابولي او که څوک يې نه مني نو هغه ته سزا ورکوي، او له همدې امله به په دوزخ کې مشرکانو ته ويل کيږي: ((ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ)) (الذاريات: ۱۴).

ترجمه:[وڅکئ تاسې (خوند د) عذاب ستاسې، دا دی هغه (عذاب) چې وی تاسې چې په بيړه سره مو غوښتی دغه عذاب په دنيا کې].

ابن عباس وايي دلته له فتنې نه مطلب د کفارو تکذيب دی، يعنې د خپلې فتنې نتيجه او حاصل وڅکئ، لکه چې الله تعالی فرمايي:

((أَفَمَنْ يَتَّقِي بِوَجْهِهِ سُوءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ)) (

الزمر: ۲۴).

ترجمه: [آيا پس هغه خګوك چيګ حګان ساتي په مخ خپل سره له سختة د عذاب د ورحګيګ د قيامت (په شان د هغه مامون دی؟ بلکه نه دی) او وبه ويلی شي ظالمانو ته چيګ وخګګئ (خوند) د هغه عمل چيګ وئ تاسيګ چيګ کوه به مو (په دنيا کيګ چيګ د انبياوو تکذيب و)].

او لکه د الله تعالی دا قول:

((إِنّ الّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ)) (البروج: ۱۰)

ترجمه: [بيشکه هغه کسان چيګ په فتنه کيګ غورحګولي وي (ضرر ييګ رسولی وي) ايمان لرونکيو سؤيو ته او ايمان لرونکيو شګحګو ته بيا ييګ توبه نه وي ايستلی (او نه وي کګرحګيدلي له کفره) نو دوی ته دی (په آخرت کيګ) عذاب د دوزخ او دی دوی ته عذاب د اور سوحګوونکي].

دلته له فتنيګ نه مراد په اور سيحګل دي، خو لفظ عام دی او معنی ييګ دا ده چيګ کفارو به مسلمانانو ته سزا ورکوله تر څو له دين نه واوؤي.

خو پديګ آيتونو کيګ: ((وَكَذَلِكَ فَتَنّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهَؤُلاءِ مَنّ اللّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللّهُ بِأَعْلَمَ بِالشّاكِرِينَ))(الانعام:۵۳)

ترجمه:[او (لکه چيګ ازمويلي مو وو سابقه امتونه په اختلاف د احوالو د دوی) هم دا رنګګه ازمويلي دی موږ حګينيګ (غنيان) د ديګ امت په حګينو (نورو فقيرانو) له پاره د ديګ چيګ ووايي (دا غنيان) آيا هم دا (خواران) فضل کؤی دی الله پر دوی په منحګ زموږ کيګ (په هدايت سره) آيا نه دی الله شګه عالم په شکر کوونکو (په نعمت د اسلام بلکه دی)، نو حګګکه تفضلاً احسان پری کوی)].

((وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلاً لِمِيقَاتِنَا فَلَمّا أَخَذَتْهُمُ الرّجْفَةُ قَالَ رَبّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِيّايَ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السّفَهَاءُ مِنّا إِنْ هِيَ إِلاّ فِتْنَتُكَ تُضِلّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ أَنْتَ وَلِيّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ)) (الاعراف: ۱۵۵)

ترجمه: [او غوره کؤل موسی له قومه خپله اويا ((تنه)) سؤي (چيګ د خسی له عابدانو خګخه نه وو) دپاره د موعوده وخت زموږ، نو کله چيګ ونيول هغوی زلزلی ((په دنيا کيګ د الله د رويت د سوال په سبب)) نو وويل ((موسی د اتهام له ويريګ)) ايګ ربه زما! که اراده فرمايلی وی تا ((د هلاکولو د دوی نو)) هلاك کؤي به وو تا دوی پخوا له ديګ نه او زه به ديګ هم (هلاك کؤی وی) آيا هلاکويګ ته موږ په هغه کار چيګ کؤی دی بيګ عقلانو له موږه؟، نه دی دا کار مګګر ازمويشګت دی ستا، ګګمراه کويګ په ديګ سره يا الله! هر هغه خګوك چيګ اراده ييګ وکؤيګ ته (د ضلالت) او

هدايت کويگ ته ((يا الله)) هر هغه چا ته چيگ اراده وکؤيگ ته ((د هدايت ييگ)) هم دا ته ييگ ولي (واکدار) زمونږ نو بشگنه وکؤه مونږ ته (د ګګناهونو زمونږ) او رحمت وکؤه پر مونږ او هم دا ته ييگ بهتر غوره د تګولو بشګونکو].

دلته پديگ آيتونو کيگ د فتنيگ نسبت الله تعالی ته شويدی، خو دلته ييگ معنی امتحان يا په نعمتونو او دردونو سره ازمويل دي، لدينه خګرګګنده شوه چيگ دا فتنه، د مشرکينو فتنه او د مسلمانانو فتنه د فتنيگ بيل، بيل أولونه او رنګګونه دي، همدا راز د مسلمانانو تر منحگ فتنه لکه د جمل او صفين پيشګيگ دا د فتنيگ بل أول دی، او دديگ أول فتنيگ په هکله رسول الله (ص) امر کؤيدی چيگ مسلمانان بايد له دواؤو ألو نه حګانونه ليری وساتي.

فتنه د معصيت په معنی هم راحګي لکه د الله تعالی دا قول:

((وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ)) (التوبه: ۴۹)

ترجمه: (او حګينی له دغو (منافقانو) خګخه هغه خګوك دي چيگ واييگ اذن (اجازه) راکؤه ماته (د پاتيگ کيدلو) او مه اچوه ما په فتنه (ګګمراهة) کيگ (نو الله وفرمايل چيگ) خبردار شئ چيگ په ګګمراهة کيگ (لا له پخوا) لويدلي دي دوی او بيشکه چيگ جهنم (دوزخ) هرومرو (خامخا) محيط (چاپير کيدونکي) دی په کافرانو].

يعنی دوی د نفاق په فتنه کيگ ولويدل، د روميانو د شګحګو له فتنيگ نه ييگ ديگ فتنيگ ته تيشګته وکؤه. مطلب دا چيگ الله تعالی د خپلو دوستانو او دشګمنانو تر منحگ د عدل حکم کؤيدی، او خپلو دوستانو ته ييگ أاأ ورکؤی چيگ که دوی د تاويل له امله اشتباه کوي، تقصير ورنه کيږي، نو بايد مايوس نه شي، الله تعالی به ييگ دا تقصير او اشتباه بشګي، دا غلط عمل ييگ د توحيد، هجرت او نورو صالحاتو تر خګنګګ د ناهيلة وؤ ندی.

فصل
د بدر لويه غزا

د دوهم هجري کال د رمضان مياشت وه، رسول الله (ص) ته خبر ورسيد چيگ د قريشو لوی کاروان له شام نه مکيگ ته د ستنيدو په لاره دی، نو دديگ کاروان مخيگ ته د وتلو اراده ييگ وکؤه اصحاب (رض) ييگ اختيارمن کؤل، هيخګوك مجبور نه و چيگ ورسره ووزي، د هر چا خپله خوشګه. رسول الله (ص) له دری سوه او خګو لسو کسانو سره روان شو، دوه آسان او اويا اوشګان ورسره وو، چيگ په نوبت به ورباندیگ سپريدل. هلته مکيگ ته د کاروان له خوا د مرستيگ فرياد او چيغه ورسيده، مشرکان د رسول الله (ص) مقابليگ ته را روان شول، الله تعالی فرمايي:

((وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَراً وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ)) (الانفال: ۴۷)

ترجمه: [او مه کيږئ (ايگ مؤمنانو) په شان د هغو کسانو چيگ راووتل له کورونو خپلو د پاره د فخر او شگودنيگ خلقو ته (شوکت، دبدبه خپله) او اؤوي دوی (خلق) له لاريگ د الله خگخه او الله پر هغو کارونو چيگ کوي ييگ دوی محيط (چاپير دی علم او قدرت دده نو جزا به پريگ ورکؤي)].

پديگ ترتيب سره الله تعالی مسلمانان او مشرکان بيله کوميگ تگاکليگ شوی وعديگ سره مخامخ کؤل، لکه چيگ الله تعالی فرمايي: ((وَلَوْ تَوَاعَدتُّمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ وَلَكِنْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْراً كَانَ مَفْعُولاً لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَا مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ)) (الانفال: ۴۲)

ترجمه: [او که يو تر بله وعده کؤی وی تاسيگ (د جنگگ) نو خامخا به مخالفت کؤی وی تاسيگ په دغه وعده کيگ وليکن (بيگ له وعديگ جمع کؤئ تاسيگ الله) د پاره د ديگ چيگ پوره کؤي الله هغه کار چيگ وُ مقرر شوی (په ازلي علم د ده کيگ چيگ نصرت د احباوُ او ذلت د اعداوُ دی) لپاره د ديگ چيگ هلاك شي هغه خگوك چيگ له شان ييگ هلاکت وي پس له قيامه د حجت روشگان خگخه او ژوندی پاتيگ شي هغه خگوك چيگ له شان ييگ ژوندون وي پس له قيامه د روشگانه حجت، او بيشکه الله خامخا شگه اوريدونکيگ (د کگردو (تگولو) اقوالو) شگه عالم دی (په تگولو احوالو)].

رسول الله (ص) ته چيگ د مشرکانو د را روانيدو خبر راغی، له اصحابو سره ييگ مشوره وکؤه، مهاجرينو خبريگ وکؤيگ، خپل دريحگ ييگ بيان کؤ، رسول الله (ص) بيا وفرمايل: خگه نظر لرئ؟ بيا مهاجرينو په أيره شگه توکگه خپله تياري اعلان کؤه، خو رسول الله (ص) بيا مشوره وغوشگتله، انصار پوه شول چيگ رسول الله (ص) غواؤي د دوی دريحگ معلوم کؤي، همغه وه چيگ سعد بن معاذ (رض) پورته شو، خپله مشهوره خبره ييگ وکؤه وييگ ويل: يا رسول الله (ص) ته زمونږ رايه غواؤيگ؟ قسم په هغه خدای چيگ زمونږ د ژوند واك له هغه سره دی، که په سمندر کيگ د ورکگأيدو امر راته وکؤی، بيگ درنگگه به پکيگ ورکگأ شو، او که برك الغماد چيگ په يمن کيگ واقع دی ته د تلو امر راته وکؤی نو فورا به ور روان شو.

بيا مقداد (رض) خپليگ تاريخي خبريگ وکؤی، رسول الله (ص) پديگ خبرو سره أير زيات خوشاله شو وييگ فرمايل: روان شئ، زيری ميگ دربانديگ، الله تعالی له ما سره د يويگ طائفيگ (کاروان يا لشگکر) وعده کؤيده، او ماته د مشرکانو د وژلو حگايونه هم راشگودل شويدي.

پديگ ترتيب سره رسول الله (ص) د بدر لوري ته مخکيگ لاؤ، هلته چيگ له مشرکانو سره مخامخ

شو، پورته شو او له خپل رب نه يې د بري سوال وکړ، نورو مسلمانانو هم دعا وکړه، الله تعالی، خپل رسول (ص) ته وحي وکړه چې زر پرشګتې دې مرستې ته درليږم، که سوال وشي چې دلته زر پرشګتې ذکر شوی خو د آل عمران سورت په آيت کې درې زره او پنځه زره شګودل شويدي، نو ځواب يې دا دی چې يا خو دا چې هلته د احد له غزا نه يادونه شويده او هلته کومك له شرط سره تړلی دی، او چې شرط پوره نه شو، نو کومك هم رانغی، او يا دا چې د بدر غزا ده خو پرشګتې په يو ځل تګولی نه وې ورته راغلې، مسلمانانو چې له الله تعالی د مرستې سوال وکړ زر پرشګتې يې ورته راولیږلې، بیايې درې زره او بیايې پنځه زره ورته راولیږلې او دا د مسلمانانو لپاره آير ككتګور او مناسب و، د آيتونو سیاق هم په همدې دلالت کوي الله تعالی فرمايي:

((وَلَقَدْ نَصَرَكُمْ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (١٢٣) إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِنْ الْمَلَائِكَةِ مُنْزَلِينَ(١٢٤) بَلَى إِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هَذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِنْ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ (١٢٥) وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ)) (آل عمران:١٢٣-١٢٦)

ترجمه: [او خامخا په تحقيق مرسته کړې وه له تاسې سره الله په (جنګ) د بدر کې حال دا چې تاسې کمزوري وئ نو وويريږئ له الله نه له پاره د ددې چې شكر وكړئ تاسې (د نعمتونو او احسانونو د ده) (ياد كړه اې محمده!) كله چې ويل تا مؤمنانو ته چې آيا كافي (بس) به نه شي ستاسې دا چې مرسته وكړي له تاسې سره رب ستاسې په درې زرو له پرشګتو چې راليږلی شوي وي (له آسمانه) (هو! (درې زره بس كيږي)! كه تاسې صبر وكړئ او وويريږئ (له الله) او راشي مشركان پر تاسې په دغه ساعت (بې له تګاله يو ناڅاپه) مرسته (مدد) به وكړي له تاسې سره رب ستاسې په پنځو زرو سره له پرشګتو چې علامې لرونكی وي) (او نه ده ګرځولې الله دا مرسته (مدد) مګر له پاره د خوشالتيا ستاسې او له پاره د دې چې تسكين ومومي زړونه ستاسې په دې سره او نه ده مرسته (مدد) مګر له (جانبه د) الله چې شګه غالب قوي دی (د احكامو په انفاذ) شګه حكمت والا (چې هر كار په تدبير او مصلحت سره كوي)].

خو د لومړي قول خاوندان وايي دلته دا كيسه د احد د غزا ده، د بدر له غزا نه ضمني يادونه شويده، د بدر په غزا كې يې د خپل نعمت يادونه فرمايلې ده، بيا يې بيرته د احد كيسه بيان

کؤيده، او د رسول الله (ص) دا قول ييګ ور په ياد کؤی چيګ دوی ته ييګ ويل (ألن يکفيکم.......) بيا الله تعالی وعده ورسره کؤيګ که مسلمانان صبر او تقوی وکؤي، نو پنځګه زره پرشګتيګ به ييګ د مرستيګ لپاره راوليږي، دلته دا مرسته مشروطه ده، او دا د رسول (ص) قول دی چيګ اصحابو ته ييګ کؤی، او د بدر په غزا کيګ چيګ مدد ذکر شوی هغه د الله تعالی قول دی مطلب دا چيګ د بدر په غزا کيګ زر پرشګتيګ د مسلمانانو د مرستيګ لپاره توظيف شويګ ويګ، او د احد په غزا کيګ د پنځګو زرو مشروطه وعده شويګ وه، د آل عمران په سورت کيګ د احد غزا په مفصله توګګه بيان شوی او د بدر غزا ته ضمني اشاره شويګ خو د انفال په سورت کيګ د بدر کيسه مفصله ذکر شويګ او د احد له غزا نه ضمني يادونه شويده، نو د آل عمران او انفال د سورتونو سياق سره بيل دی، او دا آيت همدا مطلب خګرګګندوي:

((بَلَى إِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هَذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلافٍ مِنَ الْمَلائِكَةِ مُسَوِّمِينَ)) (آل عمران: ۱۲۵)

ترجمه: هو! [دريګ زره بس کيږي]! که تاسيګ صبر وکؤئ او وويريږئ (له الله) او راشي مشرکان پر تاسيګ په دغه ساعت (بيګ له تګاله يو ناخګاپه) مرسته به وکؤي له تاسيګ سره رب ستاسيګ په پنځګو زرو سره، له پرشګتو چيګ علاميګ لرونکيګ به وي].

مجاهد وايي دلته مراد د احد غزا ده، او دا دديګ تقاضا يا غوشګتنه کوي چيګ دا ذکر شوی مدد به هم په احد کيګ وي، نو دا قول صحيح ندی چيګ وايي د مدد دا شميره د بدر په غزا کيګ وه او د پرشګتو فوري راتګګ د احد په غزا کيګ.

قريشو چيګ د رسول الله (ص) مقابليګ ته د تګګ فيصله وکؤه، له بنی کنانه سره دشګمنة ته ييګ پام شو، تشويش ورسره پيدا شو، پديګ وخت کيګ ابليس د سراقه بن مالك په شکل کيګ ورته خګرګګند شو او داسيګ ييګ ورته وويل: الله تعالی خبر راکوي فرمايي:

((وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَى عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ إِنِّي أَرَى مَا لا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ)) (الانفال: ۴۸).

ترجمه: [او (ياد کؤئ) هغه وخت چيګ شګايسته کؤي وو دغو (کفارو) ته شيطان عملونه د دوی او وييګ ويل چيګ نشته هيڅګ غالب پر تاسيګ نن ورځګ له خلقو او بيشکه زه ساتونکی يم ستاسيګ، نو کله چيګ سره وليدل (مخامخ شول) دواړو فوځګونه (د اسلام او کفر) بيرته ييګ منأيګ کؤی په پوندو خپلو (يعنيګ وتشګتيده) او وييګ ويل بيشکه زه بيزار يمه له (ساتنيګ) ستاسيګ او بيشکه زه وينم هغه (فوځګ د ملائکو چيګ راځګي په معاونت د مؤمنانو) چيګ نه

ییګ وینئ تاسیګ بیشکه زه ویریږم له الله او الله سخت دی عقوبت (د ده)].
شیطان اطمینان ورکړ چیګ بني کنانه به هیڅګ زیان در ونه رسوي، بیغمه اوسئ، خو کله چیګ جګګؤه پیل شوه، شیطان د الله تعالی مدد ولید، نو په تیښګته شو، مشرکانو ورته وویل: سراقه! چیرته تښګتیګ؟ تا خو د همکارۀ ژمنه کړیګ وه، ده ورته وویل: زه چیګ ښګه وینم، تاسیګ هغه نه وینئ، الله تعالی فرمايي:

((إِنِّي أَرَى مَا لا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ)) (الانفال: ۴۸)

ترجمه: [بیشکه زه وینم هغه (فوځګ د ملائکو چیګ راځګي په معاونت د مؤمنانو) چیګ نه ییګ وینئ تاسیګ بیشکه زه ویریږم له الله او الله سخت دی عقوبت (د ده)]. شیطان پدیګ خبره کیګ رښګتونی و چیګ وییګ ویل: ((إِنِّي أَرَى مَا لا تَرَوْنَ)) خو پدیګ خبره کیګ دروغجن و چیګ ویل ییګ ((إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ)). ویل شوي چیګ شیطان وویرید چیګ هسیګ نه له دوی سره یو ځګای هلاك نشي، یعنی ویره ییګ له مرګګه وه.
منافقانو چیګ د مسلمانانو لښګکر ولید چیګ شمیره ییګ کمه ده او د دوی تعداد وربانديګ أیر دی، نو ګګمان ییګ وکړ چیګ برلاسي په شمیره پوریګ اړه لري کفارو، او منافقانو د مسلمانانو په اړه ویل: ((غَرَّ هَؤُلاءِ دِينُهُمْ)) (الانفال: ۴۹) ترجمه: [مغرور کړي دي دغه مؤمنان دین د دوی].
الله تعالی خبر راکړی چیګ توکل د بري سبب دی، بری د شمیر په أیرښګت او لږوالي پوریګ اړه نلري، الله تعالی حکیم او عزیز دی او هغه چاته بری ورکوي چیګ د بري وړتیا ولري که ښګه هم کمزوری او لږ وي.
رسول الله (ص) د بدر له غزا او اسیرانو له مسالیګ نه د شوال په میاشت کیګ فارغ شو، لدینه اوه ورځګیګ وروسته پخپله د بني سلیم مقابلیګ ته ووت، او تر (الکدر) نومیګ چینی پوریګ ورسید، دری ورځګیګ هلته پاتیګ شو بیا بیګ له جګګړیګ مدینیګ ته ستون شو.

د سویق غزا

په بدر کښې له ماتې وروسته چې د مشرکانو د لښکر ځګېل شوي پاتې کسان مکې ته ورسېدل ابو سفيان چې دا حالت وليد ډېر په غصه شو او ویل: تر څو مې چې له رسول الله (ص) سره جګړه نه وي کړې، سر به ونه مینځم، بيا له دوو سوه جنګیالیو سره روان شو، د مدينې پولو ته ورسيد یوه شپه يې له سلام بن مشکم سره تېره کړه، شراب يې ورسره وڅښل، له حالاتو يې خبر کړ او د ده خبر يې پټ وساته چې سهار شو، نو ابوسفیان يو شمېر د خرما ونې پرې کړې، د انصارو يو تن او د هغه دوست يې ووژل، رسول الله (ص) چې خبر شو، په لټون پسې يې ووت، خو ابو سفيان ورنه تللی و٬ د لارې په اوږدو کې مشرکانو د خپلو پېټو او بارونو د سپکوالي په خاطر ډېر ستوان یا د اوږو نه جوړ شوي خاص خواړه چې په عربي کې (سويق) ورته وايي غورځولي وو، چې مسلمانانو را غونډ کړل او له همدې امله دې غزا ته د سويق غزا ويل کېږي.
پدې پسې رسول الله (ص) له غطفان سره د جګړې لپاره نجد ته لاړ، د دوهم هجري کال د صفر مياشت يې همالته تېره کړه، بيا بېله دې چې جګړه وکړي مدينې ته ستون شو، د ربيع الاول مياشت يې په مدينه کې تېره کړه، بيا د قريشو مقابلې ته ووت، د حجاز تر نجران سيمې پورې لاړ، خو جګړه پېښه نه شوه، ربيع الاخر او جمادي الاولی مياشتې يې همالته تېرې کړې بيا ستون شو.
بيا يې له بني قينقاع سره جګړه او غزا وکړه، ورپسې يې کعب بن اشرف ته د هغه د خيانت سزا ورکړه، ترور شو، او امر يې وکړ چې عهد ماتونکي يهودان دې هر چېرته چې وي ووژل شي، ځکه هغوی له الله تعالی او رسول الله (ص) سره خيانت او دښمني کړې ده.

د احد غزا

په بدر کیګ د قریشو د سردارانو له وژل کیدو وروسته ابو سفیان مشري په غاړه واخیستله أیر جنګګیالان ییګ راټګول کړل، مدینیګ ته روان شول، د احد له غره سره نژدي ییګ واړول، او هملته د احد مشهوره غزا وشوه. رسول الله (ص) غزا ته له روانیدو سره مجاهدین معاینه کړل، یو شمیر کشران ییګ بیرته کورونو ته ولیږل پدیګ جمله کیګ عبدالله بن عمر، اسامه، زید بن ثابت او عرابه بن اوس شامل وو، خو هغه تنکي ځوانان ییګ چیګ قوي وو او د مقابلیګ توان ییګ درلود، هغوی ییګ له لشګکر نه جدا نه کړل مثلا سمره بن جندب او رافع بن خدیج چیګ دغه وخت (۱۵) کلن وو، هغوی ته ییګ په غزا کیګ د ګګأون اجازه ورکړه، دا هم ویل شوي چیګ (۱۵) کلنو ځوانانو ته ییګ لدی امله د ګګأون اجازه ورکړیګ وه چیګ په (۱۵) کلنة کیګ هلك د ځوانة مرحلیګ ته رسیږي او هغه نور چیګ لدینه ییګ کم عمرونه درلودل بیرته وکګرځول ځکه بلوغ ته نه وو رسیدلي، او نور علماء وایيګ چیګ دلته ییګ د عمر رعایت نه بلکه د جسمي قوت رعایت کړی، چاچیګ قوي بدن درلود، او د غزا توان پکیګ و، هغوی ته ییګ د ګګأون اجازه ورکړه. ابن عمر هم وایي: رسول الله (ص) چیګ ولیدله زه د غزا توان لرم، نو اجازه ییګ راکړه غزا ته ورسره لاړ شم.

مولف بیا د اصیرم کیسه راوړیګ ده، چیګ د احد په ورځګ مسلمان شوی او په همغه ورځګ په شهادت رسیدلی دی. بیا ییګ د ابو سفیان خبرو ته اشاره کړیده بخاري له براء بن عازب نه روایت کوي چیګ ابو سفیان غره ته پورته شو وییګ ویل: آیا محمد (ص) شته؟ رسول الله (ص) امر وکړ چیګ ځګواب مه ورکوئ، ابو سفیان وویل: د ابي قحافه زوی (ابوبکر) شته؟ رسول الله (ص) د ځګواب نه ورکولو حکم وکړ، هغه وویل: د خطاب زوی (عمر) شته؟ رسول الله (ص) بیا هم همغه حکم تکرار کړ، نو ابو سفیان وویل: دا کسان وژل شوي دي ځګکه که ژوندي وای، نو زما ځګواب به ییګ راکړی و، دلته عمر نور صبر و نه شوای کړی، غږ ییګ وکړ: د خدای دښګمنه! دروغ وایيګ، الله تعالی هغوی ستا د ذلت او رسوایة لپاره ساتلي دي.

بیا ابو سفیان وویل: هبل لوړ دی، هبل لوړ دی، رسول الله (ص) امر وکړ ددیګ خبری ځګواب ییګ ورکړئ، اصحابو (رض) وویل: ځګه ورته ووایو؟ رسول الله (ص) وفرمایل ورته ووایئ: الله تعالی له تګولو نه لوی او لوړ دی، بیا ابو سفیان وویل: موږ عزی لرو او تاسیګ عزی نلرئ، رسول الله (ص) د ځګواب ورکولو امر وکړ، هغوی وویل: ځګه ورته ووایو؟ رسول الله (ص) وفرمایل: ورته ووایئ: الله تعالی زموږ مولی دی، او تاسیګ مولی نه لرئ، بیا ابو سفیان وویل: دا ورځګ د بدر د ورځګیګ په بدل کیګ، جنګګ خو اوړیدونکیګ را اوړیدونکیګ دی، نن په پرون یعنی دا د بدر بدله شوه، سره برابر شوو، عمر (رض) په ځګواب کیګ ورته وویل: داسیګ نده لکه ته چیګ

کګمان کوی، مساله توپیر لري، زمونږ مؤي په جنت کیګ او ستاسیګ مؤي په اور یا دوزخ کیګ دي، ورپسیګ ابو سفیان وویل: تاسیګ به وویئ چیګ ستاسیګ مؤي مثله شوي یعنی اندامونه بییګ پریګ شوي دي، ما ددیګ کار امر نه دی کؤی ، خو ورباندیګ خفه هم نه یم.

فصل
ددیګ غزا (احد) درسونه او احکام

ددیګ غزا یو درس او حکم دا دی چیګ جهاد په شروع کیدو سره لازمیږي، چا چیګ جنګګي لباس، زغره او نور واغوستل، توره بییګ پورته کؤه، تیاري بییګ ونیوله، نو بیا به حتما غزا کوي، بیرته به نه ستنیږي. بل حکم بییګ دادی چیګ که دشګمن دچا خاوریګ ته راشی، نو له سیمی نه وتل جواز نلري.
بل درس بییګ دا دی چیګ هغو ماشومانو ته په جګګؤه کیګ د کګأون اجازه نشته چیګ د جګګؤیګ او مقابلیګ توان نلري. دا حکم هم ورنه استنباطیږي چیګ شګحګیګ هم په جهاد کیګ کګأون کولی شي، او مسلمانان مرسته ترینه غوشګتلی شي. دا هم ورنه ثابتیږي چیګ مجاهد کولی شي له میرمنیګ سره د دشګمن په منحګ او لیکو کیګ ورکګأ شي، لکه انس بن النضر او نورو چیګ همداسیګ کؤي. همدا راز که امام د غزا په دوران کیګ په ناسته امامت کوي، نو مقتدیان دیګ هم په ناسته ورپسیګ اقتداء وکؤي. او بل درس بییګ دادی چیګ د شهادت هیله او د شهادت دعا جواز لري، لدینه نهی نده شوی، حګکه پدی غزا کیګ ابن جحش د شهادت هیله او دعا کؤی وه. ددیګ غزا بل درس دادی چیګ که مسلمان حګان پخپله ووژني د هغه حګای دوزخ دی لکه قزمان چیګ د حګان وژنیګ مرتکب شو او رسول (ص) بییګ په هکله وفرمایل چیګ هغه دوزخي دی. بل حکم دا ورنه لاسته راحګي چیګ شهید ته غسل نه ورکول کیږي، لمونحګ نه ورباندیګ کیږي، کفن بییګ خپلیګ جامیګ وي، خو که جامیګ بییګ دشګمن ورنه سلبیګ او ایستلی وی، نو بیا بل کفن ورکول کیږي ، او که شهید د جنابت په حال کیګ په شهادت ورسول شي، نو بیا بییګ غسل لازم دی، لکه حنظله چیګ نوی واده بییګ کؤی و، د غزا خبر بییګ واورید ، فورا له رسول الله (ص) سره روان شو جنب و چیګ شهید شو ، له شهادت نه وروسته رسول الله (ص) ولید چیګ ملائکیګ غسل ورکوي نو په غسیل الملائکه او یا حنظله الغسیل مشهور شو.
همدا راز پدیګ غزا کیګ دا درس هم پروت دی چیګ شهیدان باید په هغو حګایونو کیګ دفن

شي چيرته چې په شهادت رسيدلي دي، حځکه رسول الله (ص) امر وکړ چې شهيدان دې د شهادت حځايونو ته يووړل او هملته دفن شي، دا هم لدينه غزا لاسته راحځي چې په يوه قبر کې د دوو او دريو کسانو ښخول جواز لري. خو سوال دادې چې شهيدان پخپلو جامو کې ښخول واجب دي او که مستحب؟ قوي قول دا دی چې دا واجب دی. ددې غزا بل درس دا دی چې معذور لکه ګوډ هم کولی شي په غزا کې ګډون وکړي، او دا حکم هم ورنه راوزي چې که مسلمانانو کوم مسلمان پدې ګمان چې کافر دی وواژه، نو د هغه ديت به له بيت المال نه ورکول کيږي، حځکه رسول الله (ص) غوښتل ابو حذيفه بن اليمان ته د هغه د پلار ديت ورکړي، خو ابو حذيفه وانه خيست او مسلمانانو ته يې ور وباښه.

ددې غزا اساسي حکمتونو ته الله تعالى د آل عمران سورت له ۱۲۱ نه تر ۱۲۰ آيتونو کې اشاره کړيده او فرمايلي يې دي:

((وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ)) (آل عمران: ۱۲۱)

ترجمه: [او (ياد کړه اې محمده!) چې راووتی ته په اول د ورځې کې له کوره خپله چې تيارول دې مؤمنانو ته (په احد کې) حځايونه له پاره د جنګ او الله ښه اوريدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (پر ټولو احوالو)].

يو لوی حکمت دا و چې الله تعالى د معصيت، او اختلاف پايلې په ګوته کړي، دا يې د ماتې اسباب بللي، مسلمانانو ته يې امر کړی چې د خذلان او ماتې له اسبابو نه حځانونه وساتي، او دا يې ويلي چې د الهي حکمت له مخې رسولان او پيروان يې کله بر لاسي او کله کله مغلوب وي تر څو د امتحان هدف پوره شي، خو وروستۍ پايله د مسلمانانو ده، الله تعالى فرمايي: ((مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ)) (آل عمران: ۱۷۹)

ترجمه: [نه دی الله چې پريږدي مؤمنان په هغه حال (د اختلاط) چې يئ تاسې (اې خلقو!) پر هغه تر څو چې جلا (جدا) کړي (الله) ناپاکه له پاکه حځنې، او نه دی الله چې خبر کاندي تاسې په غيب باندې (چې د منافقانو تميز دی له مخلصانو څخه) وليکن الله غوره کوي له رسولانو خپلو څخه چې اراده و فرمايي (د غوره کولو يې)، نو ايمان (يقين) ولرئ تاسې (اې مؤمنانو!) پر الله او پر رسولانو د الله، او که په ايمان (يقين) قائم پاتې اوسئ! او پرهيزګاري وکړئ (له بدو کارونو) پس دی تاسې ته اجر أير لوی (په جنت کې)].

ددې آيت مفهوم دا دی چې الله تعالى تاسې همداسې ګډ چې مؤمن له منافق څخه نه پيژندل کيږي نه پريږدي، بلکه په امتحان سره مؤمنان له منافقانو نه بيلوي، لکه د احد په غزا کې

يېګ چيګ همداسيګ وکؤل، دا کسان د الله تعالى په وؤانديګ او د هغه په علم کيګ سره بيل دي، هغه پريګ عالم دى، خو غواؤي په مشهوده توکګه ييګ سره بيل کؤي، الله تعالى مؤمن او منافق شګه پيژني، خو دا نه غواؤي دا غيب تاسيګ ته هم در وشګيي، بلکه اراده ييګ داده چيګ په امتحان سره په شګکاره توکګه دا دواؤه ألبګ سره جلا کؤي، بيا الله تعالى د علم غيب په هکله رسولان(ع) له نورو نه بيلوي فرمايي چيګ الله تعالى خپل رسولان (ع) له هغه غيب نه چيګ اراده ييګ وي خبروي، لکه د جن په سورت کيګ چيګ اشاره شويده، نو ستاسيګ نيکمرغي پديګ کيګ ده چيګ په هغه غيب ايمان راوؤئ کوم الله تعالى ييګ خپلو رسولانو (ع) ته خبر ورکوي که خګوك ايمان راوؤي او تقوى غوره کؤي د هغه لپاره لوى اجر دى. دا حکمت هم راته بيان شوى چيګ د الله تعالى دوستان په سختة او آسانة کيګ رشګتوني بندکګان وي، په هر خګه او هر حال کيګ چيګ خوشګ ييګ وي يا نا خوشګ د الله تعالى اطاعت کوي دا کسان چيګ په هر حالت کيګ عبادت کوي، رشګتوني بندکګان دي، نه هغه چيګ يوازيګ د خوشګة په حالت کيګ په کومه کګوشګه کيګ سجديګ کوي.

الله تعالى دا هم بيان کؤيده که مؤمنان تل برلاسي او غالب وساتي، نو بيا به د هغو کسانو په شان وي چيګ الله تعالى پراخه روزي ورکؤى، الله تعالى خبير او بصير دى، خپل حکمت په اساس بندکګانو ته خګه ورکوي يا ييګ ورنه سلبوي پديګ عالم دى چيګ کوم حالت د دوى په کګتګه دى، بنده چيګ د خداى په وؤانديګ ذلت وکؤي د بري مستحق کګرحګي، همدا ذلت ييګ د نصرت سبب دى:

((وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ)) ((آل عمران: ۱۲۳))

ترجمه: [او خامخا په تحقيق مرسته (مدد) کؤيګ وه له تاسيګ سره الله په (جنګګ) د بدر کيګ حال دا چيګ تاسيګ کمزوري وئ نو وويرېږئ له الله نه له پاره د ديګ چيګ شکر وکؤئ تاسيګ (د نعمتونو او احسانونو دده)].

((لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ)) (التوبه: ۲۵)

ترجمه: [خامخا په تحقيق مدد کؤى دى له تاسيګ سره الله په حګايونو أيرو کيګ او (خصوصاً) په ورحګ د حنين کيګ کله چيګ تعجب کيګ واچولى أير والي ستاسيګ، نو دفع نه کؤ (أيروالي) له تاسيګ حګنيګ هيخګ (له حمليګ د دشګمن نه) او تنګګه شوه (له ويريګ) پر تاسو بانديګ حګمکه سره د ارتوالي د ديګ بيا شا کؤه تاسيګ (دشګمن ته) حال دا چيګ وى شا کګرحګوونکي (تشګتيدونکي)].

ددېګ غزا يو درس دا دى چيګ الله تعالى خپلو بندکګانو ته داسيګ درجيګ او مرتبيګ مقررى

کؤيدي چيګ هغوی پخپلو عملونو نه شي ورسيدلی، بلکه ديګ اوچتو درجو ته رسيدل سختيګ ابتلاء او ازموينيګ ته اؤتيا لري، نو د همديګ لپاره الله تعالی دوی ته پديګ امتحان او ابتلاء کيګ د بري اسباب برابر کؤي لکه خګرنګګه ييګ چيګ د نيکو اعمالو د کولو توفيق ورپه برخه کؤيدی.

بل درس ييګ دا دی چيګ هميشنی عافيت، دايمي بری او شتمني په زؤونو کيګ له عاجليګ او موقتي نتيجيګ او دنيا سره مينه پيدا کوي، اراديګ کمزوروي، د الله تعالی لوري ته د سفر په مخه کيګ ييګ خنأونه ايجادوي، کله چيګ الله تعالی د کوم بنده عزت او کرامت وغواؤي، نو داسی ازميشګت پريګ راولي چيګ د پورتنيو رنحګونو دوا ييګ پريګ وشي، او نور درسونه ييګ عبارت دي له:

* شهادت د الله تعالی د دوستانو لپاره تر تګولو لوؤه درجه ده، الله تعالی خوشګوي له خپلو دوستانو نه شهيدان غوره کؤي.

* الله تعالی چيګ د خپلو دشګمنانو د هلاکت اراده وکؤي، نو د هلاکت اسباب ييګ برابروي، د هلاکت لوی اسباب، کفر، سرکشي، د الله تعالی دوستانو ته اذيت او زيان رسول دي، که خګه هم پديګ أول اذيتونو سره د الله تعالی دوستان له ګګناوو نه پاکيإي، خو همدا د دشګمنانو د هلاکت سبب هم جوؤيإي، الله تعالی فرمايي:

((وَلا تَهِنُوا وَلا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (١٣٩) إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ (١٤٠) وَلِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ)) ((آل عمران: ١٣٩-١٤١))

ترجمه: [او مه سستيإئ تاسيګ! او مه خپه کيإئ تاسيګ! او هم دا تاسيګ غالبان ييګ که يئ تاسيګ موْمنان (په حقه سره)، که ورسيإي تاسيګ ته زخم نو په تحقيق رسيدلی دی قوم (د کفارو) ته (هم) زخم په شان د زخم ستاسيګ، او دا ورحګيګ (د ژوندون) اؤوو را ؤوو ييګ (په وار) په منحګ د خلقو کيګ، او له پاره د ديګ چيګ معلوم کؤي الله هغه کسان چيګ ايمان لرونکي دي (په علم الشهود سره هم) او (بل له پاره د ديګ چيګ) ونيسي (الله) له تاسيګ نه شهيدان، او الله نه خوشګوي ظالمان (کافران)، او (بل د پاره د ديګ چيګ پاك او صاف کؤي) الله (له ګګناه) هغه کسان چيګ ايمان لرونکي دي او هلاك کؤي (الله) کافران].

پديګ آيت کيګ الله تعالی مسلمانان هخګوي، تشجيع کوي ييګ او په عين وخت کيګ تعزيت هم ورکوي. دا چيګ کله کله الله تعالی کفارو ته په مسلمانانو برلاسي ورکوي، قرآنکريم دديګ مساليګ حکمت ته اشاره کوي فرمايي:

((إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ)) ((ال عمران: ۱۴۰))

ترجمه: [که ورسيږي تاسيګ ته زخم نو په تحقيق رسيدلی دی قوم (د کفارو) ته (هم) زخم په شان د زخم ستاسيګ، او دا ورځګيګ (د ژوندون) اؤوو را ؤوو ييګ (په وار) په منځګ د خلقو کيګ، او له پاره د ديګ چيګ معلوم کؤي الله هغه کسان چيګ ايمان لرونکي دي (په علم الشهود سره هم) او (بل له پاره د ديګ چيګ) ونيسي (الله) له تاسيګ شهيدان، او الله نه خوشګوي ظالمان (کافران)].

يعنيګ ايګ مسلمانانو تاسيګ پداسيګ حالت کيګ وليګ غمجن او سستيږئ، دا حال خو پر کفارو هم راحګي هغوی د شيطان په لار کيګ دا أول ماتيګ او دردونه ويني. الله تعالی ديته هم اشاره کؤيده چيګ په دنيا کيګ ييګ ورځګيګ بدليګ پيدا کؤی، کله د دوی لپاره او کله د دوی په خلاف، پديګ ژوند کيګ د الله تعالی د دوستانو او دښمنانو برخه شته، کله دوی برلاسي وي او کله هغوی، خو آخرت بيا داسيګ ندی هغه يوازيګ د مؤمنانو لپاره دی.

- پديګ پسی ييګ بل حکمت ته اشاره کؤی او هغه د مؤمن او منافق توپير او پيژندل دي الله تعالی اراده کؤی هغه منافقان چيګ ده ته شګه معلوم دي، په علم رويت او مشاهديګ سره تګولو ته وروپيژني، دا ححګکه چيګ په غيبي علم ثواب او عذاب ندی مرتب.

- بل حکمت دا دی چيګ الله تعالی غواؤي له خپلو دوستانو نه يو شمير د شهيدانو په توکګه غوره کؤي، او د الله تعالی دا قول:

- ((وَاللَّهُ لا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ)) (آل عمران: ۱۴۰)

پديګ دلالت کوي چيګ الله تعالی له هغو منافقانو سره بغض او دښمنی لري، کوم چيګ د احد په ورځګ د رسول الله (ص) له صف نه جدا شول، په غزا کيګ شريك نه شول، نو الله تعالی هم شهيدان ورنه غوره نکؤل، ححګکه الله تعالی هغوی نه خوشګول، محبت ييګ نه ورسره درلود.

- بيا ييګ دا حکمت بيان کؤی چيګ پديګ سره الله تعالی مؤمنان له ګناوو نه پاکوي د هغوی ليکيګ له منافقانو نه تصفيه او پاکوي.

- بيا ييګ فرمايلي چيګ لدينه بل هدف او حکمت دادی چيګ کافران هلاك او تباه کؤي، الله تعالی خګرګګنده کؤيده چيګ د منافقانو نيکة د قبول وؤ ندي او د دوی دا ګګمان چيګ جنت به داخل شي ييګ اساسه دی ححګکه جنت ته له جهاد نه پرته ننوتل ممکن ندي: ((أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمْ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ)) (آل عمران: ۱۴۲).

ترجمه: [(بلکه) آيا ګګمان کوئ تاسيګ (ايګ تښګتيدونکو په احد کيګ) د ديګ چيګ ننه به وځګئ جنت ته حال دا چيګ معلوم کؤی به نه وي الله (په علم الظهور سره هم) هغه کسان چيګ جهاد

ییګ کؤی دی له تاسیګ حګنیګ او (نه دیګ په علم الظهور سره) معلوم کؤی (الله) صابران (ثابتان په سختیو کیګ)].

ورپسیګ ییګ دوی له دیګ امله غندلي چیګ له داسیګ کار نه ییګ تیشګته کؤی چیګ مخکیګ به ییګ د هغه هیله کوله: ((وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَتَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ)) (آل عمران: ۱۴۳).

ترجمه: [او خامخا په تحقیق وئ تاسیګ چیګ آرزو به مو کوله د مرګګ پخوا له هغه چیګ تاسیګ پیشګیدئ پر دغه (مرګګ) نو په تحقیق ولید تاسیګ دا (مرګګ) حال دا چیګ تاسیګ (ورته) کتل].

- بل درس او حکمت ییګ دا هم دی چیګ دا پیښګه د رسول الله (ص) له رحلت نه مخکیګ د هغه (ص) د رحلت د اطلاع یوه سریزه او مقدمه وه، او شاکران هغه دي چیګ د نعمت قدر ییګ وپیژاند او ثابت وربانديګ پاتیګ شول تر خګو مؤه او یا شهیدان شول، ددیګ خطاب اثر هغه ورحګ شګه خګرګګند شو په کومه چیګ رسول الله (ص) رحلت وکؤ، او رشګتیا چیګ وروستة پایله د هغو ده چیګ ثبات لري. ورپسیګ الله تعالی خبر راکؤی چیګ د هر بنده لپاره یوه نیتګه تګاکل شویده، او داییګ هم بیان کؤیده چیګ أیر نبیان (ع) وژل شوي او ورسره ییګ أیر بیروان هم په قتل رسول شویدي، خو پديګ سره د هغوی پاتیګ ملګګري او پیروان وارخطا او سست شوي ندي، بلګه په پوره همت سره ییګ د هغوی لارة تعقیب کؤی او د شهادت په لور مخکیګ تللي دي.

پديګ پسیګ الله تعالی هغه اسباب ذکر کؤیدي چیګ له امله ییګ نبیانو (ع) او پیروانو ییګ بری تر لاسه کؤی دی، او د بري دا عوامل په تقصیراتو اعتراف، توبه، استغفار، ثابت قدمي او د نصرت دعاګګانی دي: رسولانو (ص) او د هغوی پیروانو له الله تعالی نه د مرستیګ او نصرت غوشګتنه کؤیده، پخپلو تقصیراتو ییګ اعتراف کؤی، توبه ییګ کؤی، استغفار ییګ کؤی، له خپل رب نه ییګ د مرستیګ او په دشګمن د برلاسة سوالونه کؤي:

((وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ إِلاَّ أَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ)) ((آل عمران: ۱۴۷)).

ترجمه: [او نه وه وینا د دوی (یعنیګ وینا د مجاهدینو) مګګر دا چیګ ویل دوی ایګ ربه زموناه! مغفرت کؤه موناٍ ته ګګناهونه زموناٍ! او له حده تیریدل زموناٍ! په (دیګ) کار زموناٍ کیګ، او ثابت (تګینګګ کؤه) قدمونه زموناٍ (په طاعت خپل کیګ)! او مرسته (مدد) وکؤه له موناٍ سره پر قوم کافرانو!].

نبیان (ع) او پیروان ییګ پديګ پوهیدل چیګ معصیت او ګګناه ییګ د ماتیګ سبب دی، شیطان ییګ ییګ لارة ته بولي. ګګناه یا معصیت په دوه أوله دی یو دا چیګ د حق په ادا کولو کیګ

تقصير وشي، او بل دا چې له حد او پولې نه تجاوز وشي، دا حقيقت دى چې نصرت او برى تر اطاعت او عبادت پورې تړلى دى، نو له همدې کبله به دوى ويل:

((رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ)) (الاعمران: ۱۴۷).

ترجمه: [اې زمونږ ربه! مغفرت کړه مونږ ته ګناهونه زمونږ! او له حده تيريدل زمونږ! په (دې) کار زمونږ کې او ثابت (ټينګ کړه) قدمونه زمونږ (په طاعت خپل کې)! او مرسته (مدد) وکړه له مونږ سره پر قوم کافرانو!].

دوى پدې هم پوهيدل که الله تعالى يې پښې ټينګې نکړي، برى ورنکړي، دوى هيڅ هم نشي کولى، نو له الله تعالى نه يې د نصرت او برې سوال وکړ او د هغه څه غوښتنه يې ورنه وکړه چې د هغه په لاس کې دي، او پدې سره يې د دواړو مقامونو يا اړخونو حق ادا کړ: هغه څه يې وکړل چې د نصرت د مقتضي يا غوښتونکي ده چې هغه توحيد او له الله نه هيله درلودل دي دا يې پوره کړل، يعنې توحيد، انابت او التجاء چې د نصرت عوامل دي هغه يې پوره کړل او د نصرت او برې د مانع (ګناه او اسراف) د ليرې کولو د مقام او جانب حق يې هم ادا کړ، يعنې ګناه او اسراف چې د نفرت مانع ګرځي، له دې مانع نه د نجات لپاره يې توبه او استغفار وکړ وروسته الله تعالى مسلمانان د کفارو او منافقانو له پيروۍ وويرول او ويې ګواښل او دا يې ورته څرګندونه وکړه که دوى د دې دښمنانو پيروي وکړه، نو په دواړو جهانو کې به زيانمن شي، پدې ځاى کې دېته اشاره شويده چې الله تعالى د مؤمنانو مولى، مددګار او تر ټولو غوره نصرت کونکى دى، چاچې له الله تعالى سره دوستي وکړه، هغه منصور او برلاسى دى.

وروسته الله تعالى خبر ورکړى چې هغه به د دښمنانو په زړونو کې داسې رعب او ويره اچوي چې له امله به يې هغوى د بريد جرات نشي کولى او څرګندګه چې شرك د دې رعب سبب دى، نو هر څومره چې شرك لوى وي هومره به دا رعب او ويره هم لويه وي. او د هغه مومن لپاره امن او هدايت دى چې ايمان يې په شرك نه وي لړلى، او دا يې بيان کړيده چې د الله تعالى د نصرت وعده رښتونې ده، او تر څو پورې چې مؤمنان اطاعت کوي، تر هغې پورې به يې الهي نصرت په برخه وي، او که اطاعت يې پريښود، نو له نصرت نه هم محروم شول، او له همدې امله په ابتلاء کې ولويدل او له داسې حالت سره مخ شول چې د خپل معصيت نتيجه پخپله وګوري، خو الله تعالى بيا عفوه ورته وکړه. حسن ته وويل شول چې دا څنګه عفوه ده چې دښمن يې وربانديې برلاسى او غالب کړ يعنې د دښمن له غلبې نه وروسته د عفوې معنى څه ده؟ هغه په ځواب کې ورته وويل: که د الله تعالى عفوه نه واى، نو مشرکانو به يې ريښې پرې کړې واى، خو الله تعالى پخپلې عفوې سره هغوى له

دښمنانو وساتل. بیا الله تعالی د جګړې له ډګر نه د مسلمانانو د تیښتې حالت ته اشاره کړې ده چې ځینکه یې په بیړه بیړه منډې وهلې، غره ته ختل، خپل نبي (ص) او ملګرو ته یې نه کتل:

((إِذْ تُصْعِدُونَ وَلاَ تَلْوُونَ عَلَى أحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أُخْرَاكُمْ فَأَثَابَكُمْ غَمّاً بِغَمٍّ لِكَيْلا تَحْزَنُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلاَ مَا أَصَابَكُمْ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ)) (آل عمران: ۱۵۳)

ترجمه: [(یاد کړئ) هغه وخت چې تلئ منډې وهلې تاسې (بیرته مو شا کګرځوله) او نه مو کتل هیچا ته حال دا چې رسول (د الله (محمد) بللئ تاسریې وروسته ستاسې، نو سزا یې درکړه تاسې ته یو غم په سبب د بل غم له پاره د دې چې خپه نه شئ تاسې په هغه شي چې پاتې شو له تاسې (له غنیمت څخه) او نه په هغه شي چې ورسید تاسې ته (د جنګ له تکلیف نه)، او الله ښه خبردار دی په هغه شی چې تاسی یې کوئ (لکه نور شیان)].

رسول الله (ص) ورته فرمایل: ایې د خدای بندګانو زما خواته راشئ، زه د الله تعالی رسول یم، خو هغوی دیخوا ته هیڅ پام نه کاوه، نو الله تعالی ددې تیښتې جزا ورکړه، له غم نه وروسته غم ورباندې راغی، یو غم د تیښتې غم و، بل دا چې شیطان هم چیغه وکړه چې محمد (ص) په شهادت ورسید، نو دا بل غم و، علماء وایي یو غم د تیښتې غم و او بل د محمد (ص) د قتل د خبر غم، یو شمیر نور علماء وایي ددې آیت معنی داسې ده چې تاسې پخپله تیښته سره رسول الله (ص) ته غم ورساوه، نو الله تعالی د همدې غم په بدل کې تاسې ته هم غم دروښګود، خو لومړنی قول أیر صحیح دی ځکه:

۱. د الله تعالی دا قول (لکي لا تأسوا) یعنی چې تاسی غم ونکړئ په غم پسې د غم راتلو حکمت ته اشاره کوي او دا حکمت دا و چې د ماتې غم هیر شو، او دا حالت هغه وخت پیښیږي چې په غم پسې بل غم راشي.

۲. همدا تفسیر له واقعیت سره سمون لري، ځکه پر مسلمانانو همداسې یو پر بل پسې غمونه راغلل، یو غم د غنیمت د لاسته نه راوړلو غم، ورپسې د ماتې غم، ورپسې د ټپي کیدلو او وژلو غم ، ورپسې د رسول الله (ص) د شهادت د خبر غم، بیا د برلاسة په حالت کې ددښمن د ښکاره کیدلو غم، په آیت کې یوازې دوه غمه مراد ندي، بلکه مطلب یې د مکملې ابتلاء لپاره یو په بل پسې مسلسل او متصل غمونه دي.

۳. د الله تعالی دا قول ((بغم)) د بشپړ ثواب (جزا) د تکملې افاده کوي، نه دا چې دا د ثواب (جزاء) سبب وي، یعنی دا د ثواب تکمله ده نو معنی یې داسې کیږي: تاسې ته یې غم په بل غم پسې راوست، تاسې چې تیښته وکړه، رسول (ص) مو یوازې پریښود، د هغه د امر مخالفت مو وکړ، هغه سنګر مو پریښود چې ده یې د ساتلو امر درته کړی و، په

اختلاف اخته شوی او ماتیګ مو وخوؤه، دا هر یو فعل د یوه غم سبب وْ او د هر یوه په بدل کیګ یو مشکل او خپګګان درباندیګ راغی. بله دا چیګ د الله تعالی کرم پریګ وشو چیګ د دوی په نفسونو کیګ حګنی داسیګ ناوؤه صفات موجود وو چیګ د نصرت مانع ګګرحګیدل، الله تعالی د خپل فضل له مخیګ داسیګ اسباب برابر کؤل چیګ دا صفات ییګ له بالقوه حالت نه بالفعل حالت ته راوستل، شګګاره ییګ کؤل چیګ فورا ییګ ناوؤه نتیجه هم پریګ مرتبه شوه دوی د خپلو اعمالو له امله له همغه ناوؤه حالت سره مخ شول غمونه پریګ راغلل خو وروسته پوه شول چیګ لدیګ اعمالو نه توبه، پریشګودل ییګ او د همدیګ اعمالو اضداد یا مخالف اعمال تر سره کول دا د غم او ماتیګ حالت بدلولی شي، او أیر حګله داسیګ کیاٖي چیګ رنحګ د بدن د صحت او سلامتیا سبب وګګرحګي دوی ناوؤه عمل وکؤ نتیجه ییګ ولیده، فورا پوه شول چیګ لدیګ أول خراب بر خلیك نه د نجات لار د همغه ناوؤه عمل ضد او په خلاف عمل دی.

پدیګ حالت پسیګ الله تعالی رحم پریګ وکؤ او په خوب سره ییګ له هغوی نه د غم پیتګی کوز کؤ او دا أول خوب په جګګؤه کیګ د بري نشګه ده، لکه خګرنګګه چیګ د بدر په ورحګ مسلمانانو ته راغلی و. الله تعالی دا خګرګګنده کؤیده چاته چیګ دا خوب نه وي راغلی، هغه د خپل حګان په غم اخته وْ، له هغه سره د دین او نبي غم او پروا نه وه او هغوی د الله تعالی په هکله د جاهلیت او ناحقه ګګمان کولو.

د دوی دا بد ګګمان چیګ الله تعالی اشاره ورته کؤیده داسیګ تفسیر شوی چیګ دوی به له حګان سره ویل چیګ الله تعالی خپل رسول ته بری او نصرت نه ورکوي، رسول الله (ص) به له مینحګه حګي، دین به ییګ ختمیاٖي، او د جنګګ د نتیجیګ په هکله د دوی باطل ګګمان داسیګ و چیګ دا حالت چیګ دوی ورسره مخامخ شول دا د الله تعالی د تقدیر مطابق نه وْ، پدیګ کیګ هیڅګ حکمت نشته، مطلب دا چیګ دوی پخپل ګګمان سره له الهي حکمت، تقدیر او ددین له مکمل بري نه انکار وکؤ، او دا د هغه بد ګګمان تفسیر دی چیګ منافقان او مشرکان ورباندیګ اخته شوي وو او د (الفتح) په سورت کیګ ورته اشاره شویده، او دا ګګمان حګکه جاهلي او بدګګمان وْ چیګ د الله تعالی له شان، صفاتو، نومونو، توحید او حکمتونو سره مناسب ندی. چا چیګ دا ګګمان وکؤ چیګ الله تعالی د خپل رسول الله (ص) مرسته نه کوي، او الله همیشه باطل ته پر حق غلبه ورکوي چیګ بیا له همدیګ کبله حق بالکل له مینحګه حګي، نو واقعا چیګ دا یو بد او باطل ګګمان دی، او دا په حقیقت کیګ الله تعالی ته د داسیګ خګه نسبت دی چیګ د هغه له کمال او صفاتو سره وؤ ندي، خګوك چیګ انکار وکؤي او دا و نه مني چیګ مسلمانان د الله تعالی په تقدیر او ارادیګ سره لداسیګ حالت سره مخامخ شوي وو، نو دیګ کس الله تعالی او د هغه کمال ندی پیژندلی، او چا چیګ پدیګ کار کیګ د الله تعالی له هغه حکمت نه انکار وکؤ چیګ له امله ییګ د حمد او ستاینیګ وؤ دی، دا یوازیګ الهي اراده وبولي له حکمت نه منکر شي نو دا هم کفري ګګمان دی،

او د کفارو لپاره اور او دوزخ دی.
أير خلك پخپلو امورو او د نورو په مسايلو کيې د الله تعالى په رابطه د بدګمانة مرتکب کيږي، لديې جرم نه يوازيې هغه کسان پاك دي چيې الله تعالى بيې شګه پيژندلى، اسماء او صفات ، د حمد او حکمت موجبات بيې شګه پيژني، ځګوك چيې د الله تعالى له رحمت نه مايوس او ناهيلى شو هغه د بدګمان د ګناه مرتکب شو. چاچيې دا ګمان وکؤ چيې الله تعالى محسن (نيکو کار) ته عذاب ورکوي، او له خپل دوست او دشګمن سره يو شانته معامله کوي، نو دا هم د بدګمان مرتکب شوى. همدا راز که ځګوك دا ګمان وکؤي چيې الله تعالى خپل مخلوقات هسى خوشي پريشګى، امر او نهى نشته، دا هم بدګمان دى، که ځګوك له ثواب او عقاب نه انکار وکؤي، او دا ګمان وکؤي چيې الله تعالى د خپل صالح بنده نيك عمل بيې له کوم سببه ضايع کوي، او د داسيې عمل سزا ورکوي چيې له واك نه بيې بهر وي، او که ځګوك ګمان وکؤي چيې الله تعالى له خپلو دشګمنانو سره پداسيې معجزاتو مرسته کوي لکه چيې خپلو نبيانو (ع) ته بيې چيې ورکوي، او چاچيې دا ګمان وکؤ چيې الله تعالى به هغه کسان د تل لپاره په اور کيې اچوي کوم چيې خپل ژوند بيې په اطاعت کيې تير کؤى وي او هغو کسانو ته به نعمتونه ورکوي چيې له معصيت نه پرته بيې بل ځګه نه وي کؤي، همدا رنګګه ځګوك که دا ګمان وکؤي چيې الله تعالى د خپل ذات، صفاتو او افعالو په هکله پداسيې الفاظو سره خبر راکؤى چيې ظاهر بيې باطل دى، له حق نه بيې په ځګرګګنده توګګه نه بلکه رموزو او اشارو يادونه کؤيده، تشبيه بيې کارولى او يوازيې له باطل نه بيې په ځګرګګنده توګګه يادونه کؤيده، اراده بيې دا وه چيې خپل بندګګان د خپل کلام په تحريف سره ستؤي کؤي، او د اسماء او صفاتو د پيژندنيې لپاره بيې خپلو عقلونو ته پريښودي، په کتاب کيې بيې ورته بيان نکؤي او سره لديې چيې د حق د صريح بيان قدرت هم لري، خو بيا بيې هم خپل بندګګان ديته پريشګي دي چيې دده کلام د خپلو ژبو په چوکاټګ کيې منحصر کؤي، او حق هغه دى چيې د دوى په الفاظو او کلماتو کيې بيان شوى، د الله تعالى د کلام له ظاهر نه حق نشي را ايستل کيدلى، دا ټګول بده او ناروا ګمانونه دي چيې دا وروستى أول بيې تر ټګولو زيات بد او باطل دى لنأه دا چيې دا ټګول د جاهليت ګمانونه دي.
همدا راز که ځګوك ګمان وکؤي چيې د الله تعالى په ملك او پاچاية کيې د داسيې ځګه امکان هم شته چيې الله تعالى بيې نه غواؤي او الله د ځګينو شيانو د ايجاد او تکوين قدرت نلري، او الله تعالى له ازله تر ابده عمل نه کوي او يا بيې ځګه وخت وروسته د عمل قدرت حاصل کؤى دى، او يا دا چيې الله تعالى نه ويني او نه اوري او پر موجوداتو علم نه لري، يا اراده نه لري، کلام (قائم به) نه لري، له هيچا سره خبريې نه کوي، امر او نهى نه کوي، او يا دا چيې الله تعالى له مخلوقاتو نه پورته او جدا له آسمانونو نه پورته پر عرش ندى، ځګايونه دده په نسبت ټګول يو شانته دي. او

يا دا چيګ ووايي: سبحان ربي الاسفل، دا أول ګګمانونه هم أيره بد ګګمانونه دي، او که چا ګګمان وکؤ چيګ الله تعالی کفر خوشګوي، عصيان فسوق او اطاعت ييګ په وؤانديګ يو شانته دی، غضب، رضا، خوشګي او قهر نلري، دوستي او دشګمني نه کوي، نه چاته ور نژدي کيږي او نه خګوك حګانته را لنأوي، له دوو اضدادو او دوو مخالفو سره يو أول معامله کوي، دوه سره برابر د يو أول معامليګ مستحق نه بولي، په يوه کبيره ګګناه سره تګول اطاعتونه او عبادات له منحګه وؤي او مرتکب ييګ د تل لپاره په اور کيګ اچوي، نو دا تګول باطل او جاهلي ګګمانونه دي.
لنأه دا چيګ که چا د الله تعالی په هکله داسيګ ګګمان او تصور وکؤ چيګ د الله تعالی له لوري له راغليو هداياتو سره ييګ سمون نه درلود ورسره مخالف وُ، او د هغه خګه سره ييګ برابري نه درلوده چيګ الله تعالی د خپل ذات توصيف ورباندیګ کؤی، يا ييګ رسول الله (ص) په هغه سره ستاينه کؤيده، او يا ييګ د الله تعالی کوم صفت تعطيل کؤ، نو دا کس د بدګګمان د جرم مرتکب شو، او دا د هغه چا په شان دی چيګ ګګمان کوي الله تعالی ولد (زوی)، يا شريك او مثل لري، او يا لکه د هغه کس په شان دی چيګ ګګمان کوي د الله تعالی له اجازيګ پرته هم شفاعت کوونکي شته، او د الله او مخلوق تر منحګ داسيګ وسايل او وسايط وجود لري چيګ خلك بايد هغوی ته خپل سوالونه وؤانديګ کؤي، او د الله تعالی ورکؤه په معصيت سره هم داسيګ تر لاسه کيدلی شي لکه خګرنکګه چيګ په اطاعت سره حاصليدليګ شي، او که خګوك د الله تعالی لپاره کوم خګه پريږدي نو الله ييګ اجر او بدل نه ورکوي، او الله تعالی پخپله اراده پرته لديګ چيګ بنده عمل وکؤي او پرته له سبب نه جزا ورکوي، او يا دا چيګ الله تعالی پر رسول الله (ص) د هغه دشګمنان برلاسي کوي دا او ديته ورته ګګمانونه تګول جاهلي او بد ګګمانونه دي.
د باطل ګګمان خاوندان دا باطل ګګمان هم کوي ادعا لري خګرنکګه چيګ الله تعالی پر خپل رسول (ص) د هغه په ژوند کيګ د هغه دشګمنان مسلط کؤي وو، نو د هغه له رحلت نه وروسته هم هغوی دده د وصيت پروا ونه کؤه، د امورو واکګيګ ييګ پخپل لاس کيګ ونيويګ، د هغه پر اهل بيت ييګ ظلم وکؤ، برلاسي او عزت د رسول (ص) او اهل بيت د دشګمنانو و که خګه هم اهل بيت ييګ هيخګ ګګناه نه درلوده، او الله تعالی ييګ د مرستيګ قدرت هم درلود، خو داسيګ ييګ ونکؤل، او بيا ييګ همغه دشګمنان چيګ د رسول الله (ص) دين ييګ بدل کؤ په قبر کيګ دده ګګاونأيان کؤل، اوس امت پر رسول الله (ص) او دوی باندی يو حګای سلام وايي، دا او ديته ورته ګګمان د کافر، مبتدع، مبطل او مقهور انسان ګګمان دی، مؤمن د خپل رب په هکله دا أول ګګمان نه لري، خو واقعيت دا دی چيګ زياتره خلك د باطل ګګمان په رنحګ اخته دي، که انسان لږ غور وکؤي، نو وبه ګګوري چيګ د خدای په اؤه دا أول ګګمان ييګ په زؤه کيګ لکه اور په سکروتګه کيګ حګای نيولی دی او يا داسيګ دی لکه له باروتو أك تګوپك او ماشه ييګ، که غوأيګ دا اور خګرګګند شي، نو ماشيګ ته ګګوته وروؤه او راکاږه ييګ، نو هر خګوك بايد حګان امتحان

کوم وګوري چې زړه يې لدې وږونکي اور نه پاك دى او که نه؟

فان تنج منها تنج من ذي عظيمة و إلا فإني لا إخالك ناجيا

(که لدېنه محفوظ او ژغورل شي نو له لويې بلا نه په امن يې، او که نه نو زه دې محفوظ او ژغورل شوى نه شم بللى).

نصيحت قبلونکى او هوښيار دې له حوادثو نه پند واخلي، هر وخت او هره لحظه دې د الله تعالى په اړه له بدګمان نه توبه وباسي.

دا خبرى مو د الله تعالى ددې قول د مقصود او مفهوم په باره کې وکړې چې فرمايي:

((يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنْ الأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ يُخْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنْ الأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمْ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ)) (آل عمران: ۱۵۴)

ترجمه: [چې ګمانونه به کول دوى په الله باندې (ګمان) ناحقه (لکه) ګمان د جاهليت، وايې دوى چې آيا شته مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) څه برخه؟ (هيڅ نشته)، ووايه (اې محمده! دوى ته چې) بېشکه امر (د نصرت يا د هزيمت کار) ټول خاص الله لره دى، (او هر شى د الله په حکم کيږي)، پټوي دا (منافقان) په نفسونو (زړونو) خپلو کې هغه (خبرې) چې نه يې ډرښکاروي تاته (اې محمده!) وايې دغه (منافقان يو تر بله) (که چيرې وى مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) يو شى، نو نه به وو وژلى شوي مونږ دلته (په دې غزا د (احد) کې)، نو ووايه (اې محمده! دوى ته) که وى تاسې په کورونو خپلو کې (نو) خامخا به راوتلي وو هغه کسان چې مقرر شوى وُ په دوى باندې وژل طرف د ځايو د پريوتلو خپلو ته، او (دغه معامله الله تعالى په احد کې وکړه) دپاره ددې چې وازمويي الله هغه شى چې په سينو (زړونو) ستاسې کې دى، او د پاره د دې چې شګکاره کړي (الله) هغه شى چې په زړونو ستاسې کې دي، او الله ښه عالم دى په هغو خبرو چې په سينو کې پرتې دي (لکه نور شيان)].

پدې آيت کې الله تعالى خبر راکړى چې دا ګمان کوونکي د خپل بدګمان له امله وايي: ((هَلْ لَنَا مِنْ الأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ)) ترجمه: [آيا شته مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) څه برخه؟]. او د دوى بل بد ګمان دادى چې وايي: ((لوكان لنا من الامر من شئ ما قتلناها هنا)) [که چيرى وى مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) يو شى، نو نه به وو وژل شوي مونږ دلته (په دې غزا ((احد) کې)] لدې خبرو نه د بدګمان د خاوندانو هدف په تقدير اعتراف او د قدر ثبوت ندى ځکه که

د دوی هدف همدا وی، نو بيا به ييگ الله تعالی ذم او مذمت نه کاوه، او ښکرنګګه چيگ الله تعالی د دوی د بدګګمان په ځواب کيگ په أيره غوره توکګه فرمايلي:

((قُلْ إِنَّ الأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ)) ((آل عمران: ۱۵۴)).

ترجمه: [وو ايه (ای محمده!) دوی ته چيگ) بيشکه امر (د نصرت يا د هزيمت کار) تګول خاص الله لره دی، (او هر شی د الله په حکم کيږي.] نو أير علماء وايي چيگ دوی په خپل بدګګمان سره د قدر او تقدير تکذيب کوي او ګګمان کوي که چيری دوی واك او توان درلودی، نو نه به وای وژل شوي، همدلته ده چيگ الله تعالی د دوی دروغ شګګاره کؤي او فرمايلي ييگ دي: ((إِنَّ الأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ))

ترجمه: [بيشکه امر (د نصرت يا د هزيمت کار) تګول خاص الله لره دی، (او هر شی د الله په حکم کيږي.]

يعنيگ د هر ځګه واك له الله تعالی سره دی او فقط هغه ځګه کيږي چيگ الله تعالی ييگ فيصله او اراده کؤی وي، که الله چاته وژل مقرر کؤي وي، نو هغه که په بستره کيگ ويده هم وي د خپلو وژلو ځګای ته به ورځګي، او همدا الهي ارشاد د قدريه أليگ د افکارو د ابطال ستر دليل دی.

بيا الله تعالی دا ښکرکګنده کؤيده چيگ پديگ تقدير کيگ يو بل حکمت هم نغښګتی دی او هغه دا چيگ په همديگ سره الله تعالی د دوی زؤونه امتحانوي، د دوی ايمان او نفاق ښکرکګندوي، ځګکه پديگ سره د مؤمن ايمان پياوؤی کيږي او د منافق او هغه کس چيگ زؤه ييگ رنځګور وي نفاق را برسيره او ښکرکګنديږي، ورپسيگ ييگ بل حکمت بيان کؤيدی او هغه د مؤمنانو د زؤونو پاکول او تصفيه کول دي، ځګکه هر زؤه د انساني طبيعت، شيطاني وسوسو، غفلت او سستة له امله زنګګ نيسي، هيڅګ زؤه به لدينه خوندي نه وي، نو الله تعالی پر مؤمنانو د رحمت پخاطر داسيگ حالات راولي چيگ له زؤونو نه ييگ دا غفلت او زنګګ ليری کؤي، بيا الله تعالی دا خبره بيان کؤيده چيگ له مسلمانانو نه يو شمير کسان په شا شول، او دديگ سبب د دوی ګګناويگ ويگ شيطان د دوی پښګيگ وښګويولی، اعمال ييگ داسيگ د دوی په خلاف واقع شول چيگ دښګمن ته ييگ ګګتګه ورسيده، ځګکه د هر بنده اعمال يا د هغه لپاره وي او يا ييگ په خلاف وي، مؤمن چيگ د قدرت په وخت کيگ له دښګمن نه تيښګته کوي، نو دا ييگ د ګګناه او عمل منفي نتيجه ده.

بيا الله تعالی خبر راکؤيدی چيگ مؤمنانو ته ييگ دديگ ګګناه بښګنه کؤيده، ځګکه د دوی د تيښګتيگ سبب شك نه و، بلکه د يوه عارضي سبب له امله دوی دښګمن ته شا واؤوله، او دا په حقيقت کيگ د دوی د اعمالو پايله وه:

((أَوَلَمَّا أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّى هَذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ)) ((آل عمران: ۱۶۵))

ترجمه: (آيا کله چيک درورسيد تاسيگ ته (په احد کيگ له کفارو خگخه) يو مصيبت چيگ په تحقيق سره رسولی وْ تاسيگ (کفارو ته په بدر کيگ) دوه چنده له ديگ غمه، نو وويل تاسيگ له کومه دا (غم راغی مونږ ته؟) ووايه (ايگ محمده! دوی ته) چيگ دا (مصيبت او تکليف) له جانبه د نفسونو ستاسيگ دی!، بيشکه الله پر هر شي بانديگ (چيگ اراده وفرمائی) شگه قادر دی (نو قادر دی په نصرت او خذلان هم].

همديگ مطلب ته په مکي سورتونو کيگ هم په عامه او خگرکگنده توکگه اشاره شويده: ((وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ)) ((الشورى: ۳۰))

ترجمه:[او هغه خگه چيگ رسيږي تاسيگ ته (ايگ مؤمنانو) له کوم مصيبت نه پس له (شامته) د هغو اعمالو دی چيگ کؤي دي لاسونو ستاسيگ او عفوه کوي (الله) له أيرو (کگناهونو)].

((مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولاً وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيداً)) (النساء: ۷۹)

ترجمه: [هر هغه شی چيگ ورسيد تاته (ايگ انسانه!) له نيکة خگخه نو (هغه) له (جانبه د) الله دی او هر هغه شی چيگ ورسيد تاته (ايگ انسانه!) له بدة خگخه نو (هغه) له جانبه د) نفس ستا دی، او ليږلی ييگ مونږ ته (ايگ محمده!) د پاره د (تگولو) خلقو رسول او بس دی الله شاهد (په رسالت ستا ايگ محمده!).]

لدينه دا خگرکگنده شوه چيگ د نيك عمل او د نعمت حصول يوازيگ او يوازيگ د الله تعالی د فضل نتيجه ده او د غمونو راتکگ د هغه د عدل غوشگتنه ده د پورته ذکر شوي آيت پای داسی دی:

((إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ)) ((آل عمران: ۱۶۵))

(بيشکه الله پر هری شي بانديگ (چيگ اراده وفرمائی) شگه قادر دی (نو قادر دی په نصرت او خذلان هم].

دا آيت شريف د الله تعالی قدرت او عدل بيانوي، قدر په اثبات رسوي، او د سبب پر رول هم اعتراف کوي، سبب انسانانو ته او عام يا مطلق قدرت الله تعالی ته راجع کوي او دا چيگ د انسان عمل په نتائجو کيگ اثر او رول لري، انساني عمل سبب کيدلی شي، پديگ سره د جبر مفکوره باطليږي، د جبريه أليگ د تصور بطلان خگرکگنديږي او دا چيگ اصلي واك او عام قدرت له الله تعالی سره دی پديگ سره هغه مفکوره باطليږي چيگ قدر نه مني يعنی د قدريه فرضي مفکوره باطله ثابتيږي، لکه چيگ الله تعالی فرمايي:

((لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ (٢٨) وَمَا تَشَاءُونَ إِلاّ أَنْ يَشَاءَ اللّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ)) (التکویر: ٢٨-٢٩)

ترجمه: [هغه چاته چیگ غواړي (قصد کوي) له تاسیگ د سمیدلو خپلو (داسیگ چیگ سم برابر لاړ شي پر لاره د الله تعالی باندیگ)، او نه شئ قصد کولی تاسیگ (د سمیگ لاریگ) مګګر هغه چیگ اراده وفرمایي الله (د قصد د تاسیگ د سمیگ لاریگ) چیگ رب پالونکیگ د (ټګولو) عالمیانو دی].

الله تعالی چیگ د عام قدرت نسبت خپل ذات ته کوٌیدی، پدیگ کیگ یوه أیره ارزښګتناکه نکته او اشاره ده او هغه داسیگ چیگ واك له الله تعالی سره دی، که چیری مشکل حالات درباندیگ راولي، نو نجات له بل چا نه مه غواړئ، قرآنکریم فرمایي: ((وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِإِذْنِ اللّهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ)) (آل عمران: ١٢٢)

ترجمه: [او هغه (غم) چیگ درسیدلی دی تاسیگ ته په هغیگ ورځګیگ کیگ چیگ سره یو ځګای شوي وو دوه فوځګونه پس (هغه په اذن (حکم) د الله سره و او له پاره د دیگ وٌ چیگ معلوم (ښګکاره) کړي (الله) مؤمنان.]

خګه چیگ در رسیدلي دا د الله تعالی په اذن سره دي، او لدیگ اذن نه مطلب کوني او تقدیري اذن دی، او بیاییگ ددیگ پیښګیگ حکمت ته اشاره کوٌیده او فرمایلي ییگ دي چیگ دا ددیگ لپاره شوي چیگ منافق او مؤمن سره بیل کړي، په ښګکاره توګګه ییگ لیکیگ سره جدا شي، له حادثیگ نه وروسته منافقانو د خپل زړه خبره وکړه، مؤمنانو واوریدله، د الله تعالی ځګواب ییگ هم واورید، او د نفاق په حقیقت او پایله پوه شول، الله تعالی پدیگ کیسه کیگ أیر حکمتونه او نعمتونه بیان کوٌیدي، همدا راز پدیگ آیتونو کیگ تحذیرات، ګګواښګونه او اخطارونه هم شته، په پای کیگ الله تعالی مؤمنانو ته د دوی د وژل شویو کسانو د وژنیگ له امله تعزیت او تسلیت ورکوٌی، فرمایي:

((وَلاَ تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّهِ أَمْوَاتاً بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ)) (آل عمران: ١٦٩)

ترجمه: [او له سره ګګمان مه کوه! (ایگ محمده یا ایگ سامعه!) پر هغو کسانو چیگ وژل شوي دي دوی په لار د الله (جهاد او اطاعت) کیگ د مړو (مړه نه دي)، بلکه ژوندي دي په نزد د رب خپل رزق ورته ورکولی شي].

الله تعالی خبر راکوٌی چیگ د شهیدانو له پاره همیشنی ژوند، د الله تعالی په وړاندیگ لوٌیگ درجیگ، الهي قرب، همیشنۀ روزي، او پر الهي نعمتونو خوشالي، خپلو ورونګو ته زیری او بیگ شمیره نعمتونه دي. کریم خدای ددیگ غم او مصیبت د بیانولو په ترخګ کیگ له خپل هغه لوی

نعمت نه هم يادونه کؤيده چيګ له تګولو نعمتونو نه لوی او ارزښتمن دی دا لوی نعمت د رسول مبعوث کيدل او رالیږل دي، دا يو داسيګ نعمت دی چيګ په ياد سره بيګ هر غم او درد هيرېږي، الله تعالی مومنانو ته دا خبر هم ورکؤيدی چيګ د غم سبب د دوی خپل اعمال دي، بايد له بدو اعمالو نه ځګانونه وساتي تر څګو لديګ أول حالاتو نه په امن وي، لنأه دا چيګ الله کريم او مهربان دی، بايد په هر حال حالت کيګ بيګ حمد او شکر په ځګای شي.

فصل
د حمراء الاسد پيګښګه

جکګؤه چيګ پای ته ورسيده، مشرکان په شا شول، لږ وروسته مسلمانانو ته خبر ورسيد چيګ مشرکان پر مدينه د يرغل نيت لري، نو دا حالت أير سخت وربانذی تمام شو أير خفه شول هماغه وه چيګ رسول الله (ص) خپل د تره زوی علي (رض) ته امر وکؤ چيګ لاڼ شه، کفار او مشرکان وګګاره چيګ څګه کوي او څګه اراده لري، احوال بيګ راوؤه، وکګوره که دوی پر اوښګانو سواره شوي او بارونه بيګ بار کؤي وي، نو پوه شه چيګ مکيګ ته روان دي او که پر آسانو سواره وو، او اوښګان بيګ همداسيګ ورسره روان کؤی وي، نو بيا مدينی ته راځګي، قسم په خدای که دوی پر مدينه د يرغل هڅګه وکؤي، نو زه به بيګ مخيګ ته ورځګم او تر مرګګه به بيګ مقابله کومز علي (رض) وايي: زه لاڼ چيګ وکګورم مشرکان څګه کوي، وميګ ليدل چيګ پر اوښګانو سواره شوی، آسان بيګ همداسيګ ورسره روان کؤي او د مکيګ په لور خوځګيدلي دي.
مشرکان چيګ مکيګ ته روانيدل، ابو سفيان مسلمانانو ته غږ وکؤ چيګ راتلونکيګ کال به بيا د بدر په سيمه کيګ سره ګګورو، رسول الله (ص) امر وکؤ چيګ ورته ووايئ: صحيح ده، بدر مو د ليدو ځګای دی.
مشرکان مکيګ ته روان شول، په نيميګ لاريګ کيګ بيګ سره مناقشه شوه، يو بل بيګ ملامتاوه چيګ وليګ مو مسلمانان همداسيګ پريښګودل، د هغوی د قوت ستنيګ مو ماتيګ کؤی، بيا مو خوشي کؤل، راځګئ بيرته ورشو او ريښګيګ بيګ وباسو، رسول الله (ص) ته چيګ دا خبر ورسيد فورا بيګ د هغوی مقابليګ ته د ورتګګ اعلان وکؤ او وبيګ فرمايل: يوازيګ هغه کسان به راسره ځګي چيګ په غزا (احد غزا) کيګ شريك وو. مسلمانانو که څګه هم په سختة کيګ وو، د رسول الله (ص) امر ته لبيك وواييه، يوازيګ جابر اجازه وغوښګتله ځګګه د پلار خدمت بيګ کاوه، رسول الله (ص) اجازه ورکؤه، مسلمانان روان شول او (حمراء اسد) نوميګ سيميګ ته ورسيدل پديګ وخت کيګ ابو سفيان مدينيګ ته له روانو مشرکانو نه کوم يوه ته وويل: کولی شی

محمد (ص) ته زما پيغام ورسوی، که دا کار ديگ وکؤ، نو چيگ مکيگ ته راستون شييگ يو بار مميز به درکؤم؟ هغه وويل هو، ابو سفيان ورته وويل: محمد (ص) ته ووايه چيگ مونږ درته راتگول شوي يو، غواؤو تا او اصحاب ديگ له مينحگه يوسو، ديگ مشرك چيگ د ابو سفيان پيغام رسول الله (ص) ته ورساوه، رسول الله (ص) او مسلمانانو وويل: الله تعالى راته كافي دى، قرآنكريم ديگ مطلب ته داسيگ اشاره كوي:

((الّذينَ قَالَ لَهُمْ النّاسُ إِنّ النّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَاناً وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ (۱۷۳) فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنْ اللّهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتّبَعُوا رِضْوَانَ اللّهِ وَاللّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ)) (آل عمران: ۱۷۳-۱۷۴).

ترجمه: [هغه كسان دي چيگ وويل دوى ته (حگينو) خلقو چيگ بيشكه خلق (د مكيگ) په تحقيق سره راتگول شوي دي ستاسيگ (د جنكگ) له پاره نو وويريږئ! له دوى نه (يا) په تحقيق سره تگول كؤى ييگ دى (سامان د مقابليگ) ستاسيگ له پاره نو وويريږئ له دوى نه پس (دغه ويرولو) لا زيات كؤ ايمان د دوى (يقين زؤورتوب) او وويل دوى بس دى مونږ ته الله او خگومره شگه وكيل (كار جوؤوونكى) دى (الله)، نو بيرته راوكگرحگيدل (دا مؤمنان) په نعمت سره له (جانبه د) الله او (په) فضل (احسان او رحمت سره له الله نه) چيگ و نه رسيده دوى ته هيخگ بدي (نه زخم نه قتل نه هزيمت) او تابعان شول دوى د رضا مندة د الله، او الله خگشگتن (مالك) د فضل (احسان رحمت) أير لوى دى].

د احد غزا د دريم هجري كال د شوال په مياشت كيگ واقع شوى وه، رسول الله (ص) له غزا نه له ستنيدو وروسته د كال تر پايه په مدينه كيگ و، د بل كال په محرم مياشت كيگ خبر شو چيگ د خويلد زامن طليحه او سلمه له خپلو افرادو يعنى د خزيمه قبيليگ له بني اسد سره د رسول الله (ص) په خلاف د جكگؤيگ لپاره راوتلي دي، رسول الله (ص) ييگ د مقابليگ لپاره ابو سلمه له يو سل پنحگوسو مجاهدينو سره واستاوه، دا كسان روان شول او د بني اسد كورنة يويگ چينيگ ته ورسيدل هلته ييگ د مشركانو يو اوشگ او خگو ميږيگ ونيولى، خو جكگؤه و نه شوه.

د همديگ مياشتيگ (محرم) په پنحگمه خبر راغى چيگ خالد بن سفيان هذلي پر مسلمانانو د يرغل لپاره راوتلى دى، رسول الله (ص) ييگ مقابليگ ته عبدالله بن انيس واستاوه، هغه چيگ ورغى خالد ييگ وواژه.

د صفر په مياشت كيگ د عضل او قاره قبيلو يو شمير كسان د رسول الله (ص) حضور ته راغلل ، ورته وييگ ويل: مونږ اسلام راوؤى، ديته ضرورت لرو، چيگ خگو كسان د شگوونكو په حيث راسره وليږيگ تر خگو دين را زده كؤي، رسول الله (ص) شپږ كسان چيگ يو ييگ خبيب وُ ورسره وليږل، مشري ييگ مرثد بن ابي مرثد غنوي ته وسپارله، هغوى چيگ ورسره لاؤل، نو مشركانو

غدر ورسره وکړ او هغه مشهوره دردناکه پيشګه وشوه تګول يېګ شهيدان کړل، او په همديګ مياشت کيګ د بئر معونه غمجنه واقعه هم وشوه.

د بنو نضير غزا

د ربيع الاول په مياشت کيګ د بني نضير غزا وشوه، که څګه هم زهري وايي‌ګ چيګ دا غزا له بدر نه شپږ مياشتيګ وروسته شويده، خو دا صحيح نده، قوي خبره دا ده چيګ دا غزا له احد نه وروسته واقع شويده، د بني قينقاع غزا له بدر نه وروسته وه، او بني قريظه له خندق نه وروسته او خيبر له حديبيګ نه وروسته پيشګه شويده، پديګ ترتيب سره له يهودانو سره خګلور غزا کګانيګ شويدي.

د ذات الرقاع غزا

وروسته رسول الله (ص) د ذات الرقاع غزا لپاره روان شو، ديګ غزا ته حګکه ذات الرقاع ويل شوي چيګ زياترو مسلمانانانو پايزار نه درلود، او يا دا چيګ پايزارونه يېګ خګيريګ شول او پشګيګ يېګ په تګوتګو وتړليګ، دا غزا د جمادي الاولی په مياشت کيګ وه ديته د نجد غزا هم ويل کيږي. رسول الله (ص) د غطفان قبيليګ له يوه قوم سره د جګګړيګ په نيت روان شوی و، په همديګ غزا کيګ يېګ د خوف (ويری) لمونحګ وکړ، دا د ابن اسحاق او يو شمير نورو سيرت پوهانو او موٚرخينو قول دی، خو داسيګ شګکاري چيګ رسول الله (ص) د لومړي حګل لپاره د خوف لمونحګ د عسفان په غزا کيګ کړيدی لکه ترمذي چيګ روايت کوي او همدا روايت صحيح بولي. د عسفان غزا له خندق نه وروسته واقع شويده، او دا هم صحيح ده چيګ رسول الله (ص) په ذات الرقاع غزا کيګ هم مسلمانانو ته د خوف لمونحګ ورکړی دی، او لدينه دا خګرګګنديږي چيګ ذات الرقاع غزا له خندق او عسفان نه وروسته وه، او دا قول پديګ دليل قوي شګکاري چيګ ابو هريره او ابو موسی په ذات الرقاع کيګ ګګأون درلود لکه خګرنګګه چيګ په بخاري او مسلم کيګ روايت شويدی.

د بدر دوهمه غزا

د بل کال (خګلورم هجري) په شعبان او د بل روايت په اساس د ذي القعده مياشت کيګ رسول الله (ص) د ابو سفيان د وعديګ مطابق د هغه مقابليګ ته روان شو، بدر ته ورسيد او د مشرکانو

انتظار ییگ یوست، ابو سفیان له دوو زرو کسانو او پنحگوسو آسانو سره له مکیگ نه را روان شو ، لۀ چیگ مخکیگ لاؤل بیرته وکگرحگیدل او وییگ ویل دا کال أیر وچ دی.

د دومة الجندل غزا

د پنحگم هجري کال په ربیع الاول میاشت کیگ رسول الله (ص) د دومه الجندل په لور روان شو ،لومؤی ییگ د هغوی د خگارویو په خگؤ حگای برید وکؤ، خگه شمیر خگاروي ییگ ورنه ونیول ، خگو تنه مشرکان ییگ مؤه او نور ورنه وتشگتیدل، دا خبر چیگ د (دومه) اوسیدونکو ته ورسید ، هغوی سره تیت شول او وتشگتیدل.

د مریسیع غزا

د همدیگ (پنحگم هجري) کال د شعبان په میاشت کیگ ییگ بریده سلمي د بني مصطلق د حالاتو د معلومولو لپاره ولیإه، او دیگ غزا ته د مریسیع غزا هم ویل کیإي، مریسیع د یویگ چینیگ نوم دی مسلمانان او مشرکان چیگ سره مخامخ شول، خگه ساعت ییگ یو بل وویشتل، بیا پر مشرکانو د عمومي یرغل امر وشو ، مشرکانو مقاومت و نه شوای کؤ، ماتیگ پکیگ کگأه شوه او رسول الله (ص) د هغوی شگحگیگ ، اولادونه اسیران او مالونه ییگ غنیمت کؤل. د غزا سبب دا و چیگ د بني مصطلق قبیلیگ سردار د رسول الله (ص) د مقابلیگ لپاره أیر جنکگیالان راتگول کؤي وو کله چیگ دا خبر مدینیگ ته ورسید ، رسول (ص) لومؤی بریده اسلمي ولیإه چیگ خبر راوؤي، ورپسیگ رسول (ص) پخپله روان شو.

د افك پیگشگه

په همدیگ غزا کیگ د عائشیگ (رض) آمیل ورك شو ، چیگ د لتگولو له امله ییگ مسلمانان وحگنأیدل، هملته ییگ شپه شوه، اوبه نه وی ورسره چیگ بیا الله تعالی د تمیم حکم راولیإه، طبراني په خپل (معجم) کیگ له محمد بن اسحاق او هغه له یحیی بن عباد بن عبدالله بن الزبیر هغه له خپل پلار او هغه له عائشیگ (رض) نه روایت کوي: کله چیگ د عائشیگ (رض) آمیل ورك شو ، او مسلمانان ییگ له امله مجبور شول هملته پاتی شي، پریشانه وو، ابوبکر ییگ خپلیگ لور

عائشیګ (رض) ته وویل: لوریګ! ته په هر سفر کیګ مشکل جوؤویګ او د ابتلاء سبب کیږیګ، نو الله تعالی د تمیم حکم نازل کؤ، او دا پدیګ دلالت کوي چیګ د عائشیګ د اّمیل د ورکیدو او د تمیم د آیت د نزول کیسه لدیګ غزا نه وروسته وه، همدا روایت قوي دی، خو پدیګ غزا (مریسیع کیګ) د افك کیسه پیشګه شویده، هلته هم د عائشیګ (رض) آمیل ورك شوی و، چیګ له امله بییګ عائشه (رض) له کاروان نه پاتیګ شوی وه، او له همدیګ امله مؤرخین په اشتباه کیګ لویدلي او دواؤه پیشګی بییګ سره ګډګاۍ کؤیدی.

په هر حال د افك (تهمت) پیشګه په همدیګ غزا (مریسیع) کیګ شویده او دا کیسه داسیګ ده چیګ په عائشه (رض) پوریګ تهمت وشو، رسول الله (ص) له اصحابو سره مشوره وکؤه چیګ خګه وکؤي، علي (رض) په رمز کیګ د عائشیګ (رض) د پریشګودو مشوره ورکؤه، په صریحه توګګه بییګ حګګه خپله خبره نه کوله چیګ پدیګ باور و چیګ لګګیدلیګ تور مشکوك دی، خو ددیګ لپاره چیګ رسول الله (ص) د همدیګ مشکوك تور له امله له پیشګ شوي غم نه بییګ غمه شي، نو دا مشوره بییګ ورکؤه، د اسامه (رض) مشوره دا وه چیګ عائشه (رض) خوشی نکؤي، اسامه له ابوبکر او عائشیګ سره د رسول الله (ص) په محبت شګه خبر و، د عائشیګ په عفت او پاکة بییګ هم شګه علم درلود، او پدیګ بییګ ایمان وٌ چیګ الله تعالی به کله هم د خپل محبوب نبي (ص) کګرانه میرمن او د هغه د صدیق ملکګري لور داسیګ نکؤي لکه خګرنګګه بییګ چیګ تهمت کوونکي معرفي کوي.

د چا په زؤه کیګ چیګ د الله تعالی او رسول الله (ص) قوي او رشګتونی معرفت موجود و، او د الله تعالی په وؤاندیګ بییګ د رسول الله (ص) مقام درك او پیژندلی وٌ، هغه لکه د ابو ایوب انصاري (رض) په شان ویل: (سبحانك هذا بهتان عظیم: پاکي ده تا لره ایګ خدایه! دا یو خګرګګند تهمت دی) غور وکؤئ چیګ پدیګ حالت او مقام کیګ د قدرمنو اصحابو (رض) تسبیح خګومره لوی مفهوم لري، دا د هغوی د ایمان او معرفت پر قوت دلالت کوي او دا خګرګګندوي چیګ دوی پدیګ ایمان درلود چیګ الله تعالی به کله هم د خپل رسول (ص) لپاره نا پاکه میرمن خوشګه نکؤي.

که وویل شي: چیګ داسیګ ده، نو رسول الله (ص) ولیګ پخپله د عائشیګ (رض) په هکله توقف کاوه، او پوشګتنیګ بییګ کولی، په حګواب کیګ ویلی شو، چیګ دا یو بل الهي حکمت وٌ، همدا کیسه ددیګ لوی حکمت د شګکاره کیدو سبب او د رسول الله (ص) او امت لپاره ابتلاء وه، الله تعالی په همدیګ سره تر قیامته حګینیګ خلکو ته عزت او حګینو ته ذلت ورکوي، د بشپؤ امتحان تقاضا دا هم وه چیګ یوه میاشت وحي هم بنده شي تر خګو الهي حکمت شګه خګرګګند شي، او د صادقانو د ایمان د لا قوت سبب وګګرحګي، په مقابل کیګ د منافقانو نفاق او شقاق تګولو ته عیان او رازونه بییګ افشا شي، او تر خګو د عائشیګ (رض) او د هغیګ کورنة عبودیت

تکمیل او الهي نعمتونه ورباندیګ زیات شي، د الله تعالی په وړاندیګ بییګ ذلت او خضوع نوره هم زیاته شي، له مخلوقاتو نه بییګ طمع په مکمله توګګه پریګ شي.
عائشه (رض) په عمل کیګ همدا په اثبات ورسوله، کله بییګ چیګ الله تعالی برائت نازل کؤ، مور او پلار بییګ ورته وویل: پورته شه، د رسول الله (ص) مخیګ ته ورشه، دیګ ورته وویل: نه زه بییګ مخیګ ته نه ورپاخګیږم، او له الله تعالی نه پرته د بل چا ستاینه او شکر نه کوم، الله زما برائت نازل کؤی او یوازیګ همغه د حمد وړ دی، که الله تعالی د تهمت له لګګیدو نه وروسته فورا حقیقت شګګاره کؤی وی نو دا تګول حکمتونه او درسونه به پټګ پاتیګ شوي وو.
همدا راز د الله تعالی اراده دا وه چیګ د اهل بیت او الله تعالی په وړاندیګ د خپل رسول (ص) مقام او منزلت په أاګګه کؤي، او پخپله له رسول (ص) نه دفاع وکؤي، د هغه د دشګمنانو حګواب ووایي، او پخپله د هغوی غندنه او مذمت وکؤي.
بله خبره دا وه چیګ پر عائشه (رض) پوریګ د تؤل شوي تور اصلي هدف رسول الله (ص) وْ، نو دا نه ورسره شګائیدله چیګ پخپله د هغیګ د برائت شاهدي ورکؤي، که خګه هم د هغیګ په پاکة او برائت بییګ علم او یقین درلود، او د هغیګ په هکله بییګ بدګګمان نه درلود، د نورو مؤمنانو په نسبت له ده سره د عائشیګ (رض) د برائت د اثبات لپاره أیر قرائن موجود وو، خو د صبر پدیګ لمحه کیګ رسول الله (ص) خپل صبر، مقاومت، ثبات او نرمي په اثبات ورسوله.
کله چیګ د الله تعالی له لوري د عائشیګ (رض) د برائت آیتونه نازل شول، رسول الله (ص) پر تهمت ویونکو حد جاري کؤ، خو د منافقانو رئیس عبدالله بن ابي بن سلول بییګ په حد نه کؤ، ددیګ عمل د توجیه لپاره له رانقل شویو اقوالو نه یو قول دادی چیګ وایي: حدود د ګګناهونو کفاره ده، او عبدالله بن ابي خو ددیګ وړ ندی چیګ په دنیا کیګ د خپل عمل کفاره ورکؤي حګګه د هغه لپاره د دردناك عذاب وعده شویده، او یا دا چیګ: حد له اقرار او دلیل پرته نه جاري کیږي، عبدالله بن ابي پدیګ ګګناه نه اعتراف کؤی وْ او نه چا شاهدي ورباندیګ ویلیګ وه، بلکه ده به دا دروغ خبره یوازي خپلو ملګګرو ته کوله، مؤمنانو ته بییګ دا خبره نه کوله او منافقانو شاهدي هم نه ورباندیګ ویله، بل قول دادی چیګ د قذف (تهمت) حد د بنده حق دی او چیګ بنده بییګ مطالبه ونکؤي نه جاري کیږي، که خګه هم دا ومنل شي چیګ دا د الله تعالی حق دی، خو بیا هم د مقذوف غوشګتنه ضروري ده، او هلته عائشیګ (رض) دا و نه غوشګتل چیګ په ابن ابي دیګ هم حد جاري شي، او دا هم ویل شوي چیګ رسول الله (ص) د یوه لوی مصلحت له امله په (ابن ابي) حد جاري نه کؤ، لکه خګرنګګه بییګ چیګ هغه د خګرګګند نفاق په سبب د مصلحت پخاطر اعدام نکؤ نفاق بییګ په أاګګه وْ خو وییګ نه واژه، همداسیګ بییګ د مصلحت لپاره حد هم ورباندیګ جاري نکؤ، رسول الله (ص) غوشګتل د خلکو زؤونه خپل کؤي، د هغه د ملګګریو همدردي را جلب کؤي او له اسلام نه د نفرت وسایل بییګ له مینحګه یوسي، ابن ابي خپلو پیروانو ته یو منل شوی شخص وْ، که حد

ورباندې جاري شوي واى، نو د مشکل او فتنې د پيښېدو امکان موجود و.
کله چې رسول الله (ص) او اصحاب له همدې غزا نه بېرته مدينې ته راستنيدل، د منافقانو رئيس ابن ابي داسې وويل: ((يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ))(المنافقون:٨)
ترجمه: [وايي منافقان که چیرې بیرته وګرځګو مونږ طرف د مدينې ته نو خامخا به وباسي هرومرو (خامخا) أير عزتمن (کافر خلق له دغې مدينې نه) أير خوار کمزور خلق (له مؤمنانو) او خاص الله لره دی عزت او غلبه او رسول (ص) د ده لره دی او مؤمنانو لره دی و ليکن منافقان نه پوهيږي (په عزت او رزاقيت د رب العزت)].
دا خبره زيد بن ارقم رسول الله (ص) ته ورسوله، خو د منافقانو رئيس ابن ابي ورپسې راغى، لدې خبرې نه یې انکار وکړ، قسم يې وخوړ چې دا خبره یې نده کړې، رسول الله (ص) سکوت وکړ، خو وروسته الله تعالى د زيد د خبرې تصديق وکړ او د المنافقون سورت په آيت سره يې د زيد خبره تصديقه کړه، رسول الله (ص) زيد له غوږه را ونيو او ورته یې فرمايل: زيرى ميې در باندې الله تعالى دې تصديق وکړ بيا يې وفرمايل: دا هغه شخص دی چې له الله تعالى سره يې پخپلو غوږونو سره وفا کړیده، بيا عمر (رض) رسول الله (ص) ته عرض وکړ چې عباد بن بشر ته امر وکړه چې د ابن ابي سر قلم کړي، رسول الله (ص) ورته وفرمايل: ((نه، بيا به خلك وايي محمد (ص) خپل ملګري وژني))

د خندق غزا

د خندق غزا د پنځم هجري کال د شوال په مياشت کې شويده، سبب یې دا و: کله چې يهود د احد په غزا کې د مشرکانو له بري نه خبر شول، او دا یې هم واوريدله چې ابوسفيان له مسلمانانو سره د بيا مقابلې وعده کړې وه، بيا د وعدې مطابق را روان شوي او له لارې نه بيرته ګرځيدلي وو، دا خبرې چې يهودانو واوريدلې، نو مشران يې قريشو ته ورغلل او هغوى يې پر رسول الله (ص) د يرغل لپاره تشويق او ترغيب کړل، قريشو هم دا خبره ورسره ومنله يهودان بيا غطفان ته ورغلل، هغوى ته يې هم دا وړانديز وکړ، او دوى هم موافقه ورسره وکړه ورپسې نورو قبائلو ته ورغلل پدې ترتيب سره د عربو او يهودانو لوى لښګر جوړ شو، پر مدينه د يرغل لپاره روان شول، رسول (ص) له اصحابو (رض) سره مشوره وکړه سلمان (رض) د خندق د کيندلو مشوره ورکړه، خندق وکيندل شو، د کفارو لښګر راورسيد، مدينه محاصره شوه، د مدينې يهودانو خپل عهد مات کړ، محاصره يوه مياشت اوږده شوه، بالاخره الله تعالى د کفر

لشگکریگ ماتیگ کؤی باد او توپان ییگ وربانديگ مسلط کؤ، تر خگو وتشگتیدل، وروسته الله تعالی خپل رسول (ص) ته امر وکؤ چیگ د یهودو بني قریظه قبیلیگ ته د هغوی د عهد ماتولو سزا ورکؤي.
بیا مؤلف د نورو پیشگو یادونه کؤیده، د عرنیینو یعنیگ دعرینه قبیلیگ د خلکو کیسه ییگ هم رانقل کؤیده او ویلي ییگ دي:
پدیگ کیسه کیگ د اوشگانو د متیازو د خگشگلو د جواز سبب شته، او دا دلیل پکیگ شته چیگ د حلالو خگارویو متیازیگ پاکیگ دي، او دا حکم هم پکیگ شته چیگ د محارب (د اسلام په خلاف د جنگگیدونکي) د لاس او پشگیگ یو حگای قطع کول او که مال ییگ هم غلا کؤ وژل ییگ جواز لري، او جنایتکار ته د خپل جنایت مطابق او برابره سزا ورکول کیږي، مشرکانو چیگ د یوه شپون سترگگیگ ایستلی وی، نو په مقابل کیگ ییگ د هغوی سترگگیگ هم وایستل شوی دا کیسه رشگتونیگ ده او حکمتونه ییگ خگرگگند دي، که خگه هم د حدودو له نزول نه مخکیگ واقع شویده، خو حدود چیگ نازل شول ددیگ کیسیگ درسونه او حکمونه ییگ تایید کؤل.

فصل
د حدیبیگ سوله

مؤلف د حدیبیگ د سولیگ کیسه ذکر کؤیده ویلیگ ییگ دي: بالاخره د لسو کلونو لپاره د أز بندة تؤون لاسلیك شو، فیصله وشوه چیگ سږ کال به رسول الله (ص) له همدیگ حگایه بیرته مدینیگ ته ستنیږي، راتلونکیگ کال به د بیت الله شریف زیارت کوي، مشرکان به مکه ورته خالي کوي، رسول الله (ص) به دری ورحگیگ پکیگ تیروي بیا به ورنه وزي، د داخلیدو په وخت کیگ به له هر یوه سره یوازیگ د یوه سواره وسله وي، یعنیگ نیزیگ او غشي به نه راوؤي، یوازیگ توریگ به وي ورسره چیگ هغه به هم په تکیو کیگ وي، د تؤون بله ماده دا وه چیگ که خگوك له مدینیگ نه مکیگ ته راغلل ، نو مشرکان به هغه بیرته محمد (ص) ته نه سپاري او که له مکیگ نه کوم مسلمان مدینیگ ته لاؤ، نو رسول (ص) به هغه بیرته مشرکانو ته سپاري.

په همدیگ وخت کیگ الله تعالی د کعب بن عجره په هکله دا حکم نازل کؤ چیگ که کوم محرم (هغه چیگ احرام ییگ تؤلی وي) تکلیف درلود، په سر کیگ ییگ سپږی یا خزنده وو، ورنه په مشکل کیگ و، نو هغه کولی شي د سر ویشگتان کل کؤي او فدیه ییگ چیگ خیرات دی یا روژه او یا

قرباني، ورکړي.

رسول الله (ص) په همدې سفر کې له احرام خلاصولو نه وروسته هغو کسانو ته چې سرونه يې کل کړل درې ځله او هغوی ته چې ويښتان يې لنډ کړل يو ځل د خير دعا وکړه، رسول الله (ص) په همدې ځل يوه اوښګه د لسو او يوه غوا د اوو تنو لپاره ذبح يا قرباني کړه، او په همدې وار يې د کفارو د په غصه کولو لپاره هغه اوښ هدي (قرباني) کړ چې د ابوجهل په ملکيت کې پاتې شوی وُ په همدې سفر کې د فتح سورت نازل شو.

رسول الله (ص) چې له دې سفر نه بېرته مدينې ته ستون شو، يو شمير مسلمانې ښځې له مکې نه مدينې ته راغلې، الله تعالی حکم وکړ چې دا ښځې دې بېرته مشرکانو ته نه سپاري، ددې حکم په هکله ويل شوي چې دا حکم د ښځو په حق کې د تړون هغه تګاکلې شرط نسخ کوي، په بل قول کې وايي چې دا قرآني حکم د نبوي حکم لپاره تخصيص دی، او داسې هم ويل شوي او همدا صحيح قول دی چې په تړون کې اصلا د ښځو يادونه نه وه شوې، خو مشرکانو غوښتل چې شرط عام وګرځوي ښځو او نارينه تګولو ته يې شامل وبولي، خو الله تعالی فيصله وکړه او ښځې يې لدې شرط نه مستثنی وګرځولې.

پدې پېښه (حديبيه سوله) کې دا درسونه پراته دي:

- رسول الله (ص) د حج په مياشتو کې عمره ادا کړېده، او د عمرې لپاره احرام تړل له ميقات نه غوره دي، لکه چې د حج لپاره هم همدا حکم دی.

او دا حديث چې وايي: ((من أحرم بعمرة من بيت المقدس غفر له: چاچې له بيت المقدس نه د عمرې لپاره احرام وتاړه د هغه ګناوې بښل کيږي)) دا حديث ثابت ندی.

- ددې پيښې بل حکم دا دی چې په يوازې يا مفرده عمره کې د هدي (قرباني ځګاروی) بيول سنت دي، او د همدې ځګاروي اشعار يا په نښګه کول هم سنت دي نه دا چې دا هم مثله وي، يعنې دا په نښګه کول مثله نده حګکه مثله جواز نلري. او دا پيښګه دا درس هم راکوي چې د کفارو خفه کول او په قهرول مستحب دي.

بل درس دادی چې امير او قومندان ته ښايي د دښمن د حالاتو د ځګارلو او معلومولو لپاره ځګاري يا جاوسوسان توظيف کړي.

- او ځګرنګګه چې رسول الله (ص) له عيينه خزاعي نه چې کافر وُ مرسته غوښتې وه، نو په جهاد کې له مامون (په امن) مشرك نه مرسته غوښتل جواز لري.

- له رعيت ، افرادو او پيروانو سره مشوره کول، مستحب عمل دی، او مشوره بايد ددې

لپاره وي چيګ صحيح رايه خګرکګنده د هغوى زؤونه خوشاله او د الله تعالى امر په حګاى شي.

- له جګګؤيګ نه مخکيګ د کفارو او مشرکانو د هغو اولادونو او شګحګو نيول او اسيران کول چيګ له نارينه وو نه کګوشګي وي جواز لري.

- باطله خبره حتى که غير مکلف (ليونى – حيوان- ماشوم) ته منسوبه شي بايد رد او مردوده وکګنګل شي، کله چيګ د رسول الله (ص) اوشګه د حديبيګ په سيمه کيګ چو شوه، اصحابو وويل: قصواء خګملاسته يعنيګ له ستؤيا او کمزورة نه خګملاسته، خو رسول (ص) د دوى دا خبره رد کؤه وييګ فرمايل: دا د قصواء خوى ندى، هغه نده خګملاستيګ.

- د ديني خبر د تاکيد لپاره قسم خوؤل مستحب دي، له رسول الله (ص) نه په اتيا مواردو کيګ قسم رانقل شويدى، الله تعالى د خپليګ خبريګ د تصديق لپاره درى حګله د قسم خوؤلو امر ورته کؤيدى يو حګاى په يونس سورت کيګ بل حګاى په سبا سورت او دريم حګاى په تغابن سورت کيګ .

- مشرکانو او فاجرانو که د داسيګ خګه غوشګتنه وکؤه چيګ هدف بييګ ورنه د الله تعالى له حرماتو او مقدساتو نه د کوم يوه احترام او درناوى وٍ، نو د دوى دا أول غوشګتنه ديګ ومنل شي، او دا د الله تعالى د مقدساتو په تعظيم کيګ د دوى مرسته ده نه دا چيګ دا په کفر او عصيان کيګ له دوى سره کومك وي.

چا که د داسيګ خګه لپاره مرسته وغوشګته چي هغه د الله تعالى محبوب او خوشګ وي، مرسته ديګ ورسره وشي که مرسته غوشګتونکى هر خګوك وي، خو پديګ شرط چيګ پديګ عمل کيګ د ناروا احتمال نه وي او يا بييګ نتيجه داسيګ نه وي چيګ تاوان بييګ له شرعي کګتګيګ نه زيات وي، دا يو أير سخت حالت او مشکل دريحګ دى، او له همديګ امله د حديبيګ د سوليګ تؤون پر حګينو اصحابو (رض) سخت تمام شو، عمر (رض) خو هسيګ خبره وکؤه، چيګ ابوبکر (رض) بييګ د رسول الله (ص) په خبره حګواب ووايه او دا پديګ دلالت کوي چيګ ابوبکر (رض) له تګولو اصحابو نه غوره، افضل، او اکمل وٍ د الله تعالى او رسول الله (ص) او دين په هکله بييګ علم له هر چا نه زيات وٍ، عمر (رض) د خپل تشويش په اؤه يوازيګ له رسول الله (ص) او ابوبکر (رض) نه پوشګتنه وکؤه، له بل صحابي سره بييګ خبره مطرح نکؤه.

- رسول الله (ص) د سفر په دوران کيګ شګة خوا ته په تاويدو سره حديبيګ ته روان شوى وٍ، له همديګ امله شافعي وايي چيګ ددغيګ سيميګ حګنيګ برخيګ په حرم او نوريګ په حل کيګ راحګي، احمد دديګ کيسيګ د بيان په ترخګ کيګ ويلي چيګ رسول الله (ص) به لمونحګ په حرم کيګ ادا کاوه، او نور به په حل کيګ وٍ، دا پديګ دلالت کوي چيګ د لمانحګه زيات او خګو چنده ثواب يوازيګ تر مسجد حرام پوريګ خاص ندى بلکه دا اجر په تګول حرم کيګ شته، او د رسول الله (ص) دا قول ((صلاة في مسجد الحرام...)) لکه د الله تعالى د ديګ

قول په شان مفهوم او حيثيت لري چيګ فرمايي: ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمْ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ)) (التوبه: ٢٨).

ترجمه: [ايګ هغو کسانو چيګ ايمان ييګ راوړی دی (يعنيګ ايګ مومنانو!) بيشکه هم دا خبره ده چيګ مشرکان نجس (پليت) دي، نو نه ديګ نژدي کيږي دوی مسجد حرام ته وروسته له کاله د دوی چيګ دغه (٩ کال د هجرت دی)، او که ويريږئ تاسيګ له فقره په (سبب د منع د دوی) نو ژر به غنيان کړي تاسيګ الله له فضله خپله که اراده وفرمايي (د غنا ستاسيګ)، بيشکه چيګ الله شګه عالم دی (په تګولو احوالو) شګه حکمت والا (چيګ هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي)].

او يا لکه دا آيت شريف: ((سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلاً مِنْ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)) (الاسراء: ١)

ترجمه: [پاکي د هغه ذات چيګ بيولی ييګ وُ بنده خپل (محمد) په (يوه برخه د) شپيګ کيګ له (منځګه يا له ځګنګګه د) مسجد حرام ځګځه تر مسجد اقصی پوريګ هغه چيګ برکت اچولی دی مونږ چار چاپير د هغه (بيول د محمد د ديګ لپاره وُ) چيګ (هلته) وشګيو مونږ دغه (محمد) ته ځګينيګ له دلائلو (د قدرت) خپل، بيشکه چيګ دغه (الله) هم دی دی شګه اوريدونکی (د کګردو (تګولو) اقوالو) شګه ليدونکی (عالم په پټګو او شګکاره وُ)].

مطلب دا چيګ دلته پديګ حديث او آيتونو کيګ مطلب او مراد يوازيګ مسجد نه بلکه تګول حرم دی.

- ځګوك که له مکيګ سره نژديګ ديره شول، بايد ناسته پاځګه ييګ په حل کيګ وي، ځو لمونځګ ديګ په حرم کيګ ادا کوي، ابن عمر (رض) به همداسيګ کول.

- که امام يا امير وليدل چيګ د مسلمانانو مصلحت په سوله کيګ دی، نو کولی شي د سوليګ وړانديز وکړي او ديګ کار کيګ ديګ مځکيګ شي.

- د رسول الله (ص) عادت داسيګ نه و چيګ وسله وال به ييګ پيره درول، ځو کله چيګ د کفارو پلاوی د ځبرو لپاره راغی، نو مغيره (رض) توره په لاس د رسول الله (ص) سر ته ولاړ وُ، دا سنت د اقتداء وړ دی، که د کفارو پلاوي راځګي، نو د مسلمانانو د امام د تعظيم، تقدير، عزت او قوت د اظهار لپاره وسله وال درول د ستاينی وړ عمل دی، دا په کبر او غرور کيګ نه راځګي او دا هم ده چيګ په جهاد کيګ غرور او وياړ هم جواز لري.

- رسول الله (ص) چيګ امر وکړ د قربانۍ ځګاروي ديګ د مشرکينو د پلاوي مځيګ ته ور ولي، دا پديګ دلالت کوي چيګ د اسلامي شعائرو اظهار مستحب او نيك عمل دی.

مغيره ته د رسول الله (ص) دا قول (أما الاسلام فأقبل و أما المال فلست منه في شئ) دا ددیګ دليل دی چيګ د معاهد مشرك (هغه چيګ سوله او تؤون ورسره شوی وي) مال معصوم او په امن دی، د بل چا ملكيت نشي كيدلی، بلكه بيرته ييګ خپل خاوند ته سپارل كيږي.

مغيره له اسلام نه مخكيګ مشركانو سره په لاره ملګګری شوی و، بیاییګ په چل کیګ مال ورنه اخیستی و، رسول الله (ص) بیا د مشرکانو لدیګ مال نه دفاع ونکؤه، تضمین ییګ هم ورنکؤ، هیخګ اشاره ییګ ورته ونکؤه حګکه دا خو داسیګ وخت شوی و چیګ مغیره لا په اسلام نه و مشرف شوی.

- ابوبكر (رض) د مشركانو استازي عروه بن مسعود ته وويل: « امصص بظر اللات» دا پديګ دلالت كوي چيګ د مصلحت لپاره په خګرګګندو الفاظو د عورت يادول جواز لري، حګكه (فلكل مقام مقال) د هر مقام لپاره بيل مقال دی.

- اصحابو چيګ د رسول الله (ص) د پزيګ رطوبت، او د اوداسه اوبه د تبرك لپاره پر خپلو جسدونو موشګليګ، دا د پزيګ د رطوبت (كګؤنكګو) او اودس د اوبو د پاكة دليل دی.

- تفاول يا نيك فالي مستحب عمل دی، حګكه رسول الله (ص) ته چيګ د مشركانو له خوا د سهل د راتګګ خبر راغی، نو وييګ فرمايل: (سهل أمركم) كار مو آسانه شو.

- خګوك كه قسم وخوري ، نذر ومني يا وعده وكؤي، خو وخت ونه تګاكي، نو دا فورا نه بلكه په وخت او مهلت سره لازم دی.

- له احرام نه وروسته د سر كلول د حج يا عمريګ له شعائرو خګخه دي، پاك كلول د ويشګتانو له كمولو نه غوره دي.

- خګوك چيګ د كوم مانع او مشكل له امله د حج يا عمريګ له ادا كولو نه منع شي هغه ديګ د قربانة خګاروی په هغه حګای كيګ ذبح كؤي چيرته چيګ محصور يا منع شويدی هغه حل وي كه حرم، او كه حرم ته نه و رسيدلی، نو دا نشته وربانديګ چيګ د قربانة خګاروی بل چاته وركؤي چيګ په حرم كيګ ييګ ورته ذبح كؤي، او همدا محصور به تر هغيګ پوريګ حګان نه حلالوي (احرام به نه خلاصوي) تر خګو ييګ هدي د حلاليدو حګای ته نه وي رسيدلی حګكه الله تعالی حكم كوي: ((وَالْهَدْيَ مَعْكُوفاً أَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُ)) (الفتح: ٢٥)

ترجمه: [(منعه كؤی يی وي) قرباني د تاسيګ په ديګ حال كيګ چيګ بندي كؤی شوی وي له ديګ نه چيګ ورسيږي حګای د حلالولو خپلو ته].

- رسول الله (ص) او اصحابو (رض) چيګ په كوم حګای كيګ د قربانة خګاروي ذبح كؤل هغه حګای د آيت له مخيګ د حل برخه وه، او حرم خو تګول د قربانة د ذبح كولو حګای دی.

- كه خګوك له حج يا عمريګ نه منع شي، پر هغه قضاء نشته او له حديبيګ نه وروسته

عمريې ته ځکه عمره القضيه ويل کيږي چې رسول (ص) په همدې سره له مشرکينو سره معاهده وکړه يعنې د دوباره عمرې معاهده يې کړې وه.

- د مطلق امر تقاضا دا ده چې بايد امر فورا ترسره شي، ځکه الله تعالی چې اصحابو ته د امر په تعميل کې د ځنډ مغفرت کړيدی او د جنت وعده يې ورکړيده دا پخپله پدې دلالت کوي چې مطلق امر بايد فورا ادا شي.

- کيدای شي د عام مصلحت لپاره کفارو ته د نارينه مسلمانانو د سپارلو په مساله کې سوله وشي، او دا ومنل شي نارينه مسلمانان چې له کفارو نه مسلمانانو ته راځي بيرته دوی ته وسپارل شي، خو مسلمانې ښځې د قرآن په حکم بيرته نشي سپارل کيدلی.

- د چا د نکاح له عقد نه د ښځې خارجيدل متقوم دی يعنی قيمت لري، او پدې صورت کې يې د خاوند لپاره مهر مثل نه بلکه مهر مسمی لازميږي.

- که د مسلمانانو يوه امير له کفارو سره تړون وکړ او دا يې ومنله چې که مسلمان د کفارو له خاورې نه اسلامي هيواد ته راځي هغه به بيرته ورسپارل کيږي، که کوم مسلمان د همدې کفارو له خاورې نه بل ځای ته لاړ، نو پدې صورت عهد کوونکی امام د هغه په بيرته سپارلو مکلف ندی، او که مسلمان همدې امام سيمې ته راغی، نو بيا هم بايد بيله غوښتنې و نه سپارل شي.

- که کفارو ته بيرته سپارل شويو کسانو قتل وکړ، يعنې له مشرکانو نه يې څوک ووژل، نو پدې صورت پر مسلمان هيڅ نشته، ديت او قصاص نه وربانديې واجبيږي او امام هم هيڅ مسوليت نلري، نه به يې ديت ورکوي، نه تاوان او نه يې ضامن دی.

- که د مسلمانانو کوم حاکم يا پاچا له ذميانو او يا نورو کافرانو سره تړون ولري، بل مسلمان پاچا کولی شي پردې کفارو يرغل وکړي ابن تيميه د ابو بصير پر کيسې په استدلال سره همدا أول فتوی ورکړيده.

- پدې کيسه کې دومره حکمتونه او درسونه پراته دي چې يوازې الله تعالی ښه وربانديې عالم دی، خو مونږ له پورته حکمتونو نه علاوه ويلی شو چې:

دا سوله د لويې فتحې مقدمه وه، دا د الله تعالی سنت دی چې د لويو امورو لپاره مقدمې إدي، دا سوله په واقع کې لويه سوبه وه، له امله يې مسلمانان په امن شول، له کفارو سره يې اړيکې پيدا شوی، د اسلام بلنه يې ور ورسولې شوی، چا چې په پټه اسلام راوړی و هغوی خپل اسلام ښکاره کړ، لنأه دا چې په همدې تړون سره مسلمانان عزتمن او مشرکان ذليل شول، کفارو عزت غوښت، خو خدای ذليل کړل، مسلمانانو د الله تعالی په وړاندې ذلت او خضوع وکړه، خدای عزت ورکړ، په همدې تړون سره د مؤمنانو ايمان لا پسې قوي شو، د الله تعالی فيصلې ته تسليم شول، د الله تعالی د وعدې انتظار يې يوست، او همدا سوله الله

تعالى خپل رسول (ص) ته د مغفرت او نعمتونو د تکميل سبب ګرځولى ده، هغه ييګ دده د هدايت، سينيګ د پراخة او نصرت عامل بللى، او ګويا دا هم جزا وه او هم هدف.که غور او دقت وکؤو وبه وينو چيګ پديګ حال کيګ به د مسلمانانو په زؤونو خګه تيريدل، الله تعالى ديګ حالت اشاره کؤيده، د مؤمنانو پريشاني ييګ ياده کؤيده او فرمايلي ييګ دي چيګ بيا خګرنګګه پر دوى د الله تعالى له طرف نه سکون راغى، د دوى ايمانونه پياوؤي شول او الله تعالى پديګ وخت کيګ له رسول (ص) سره بيعت له الله تعالى سره بيعت بللى دى.قرآنکريم خګرکګنده کؤيده چيګ اصحابو د رسول الله (ص) په لاس او ژبه له الله تعالى سره د اسلام ژمنه او بيعت وکؤ، لدينه وروسته الله تعالى د اعرابو (کوچيانو) تصور او ګمان ته اشاره فرمايلى ده او دا ييګ شګکاره کؤيده چيګ د دوى دا تصور پر جهل مبني دى، الله تعالى له مؤمنانو نه د خپليګ خوشګيګ او رضا خبر هم راکؤيدى، له رسول الله (ص) سره بيعت د الله تعالى د رضا سبب وګ، او له همديګ امله الله تعالى وربانديګ رحمت او سکون نازل کؤ د فتحيګ زيرى ييګ ورکؤ ، لإ وروسته ييګ أير غنيمتونه او بري ور په برخه کؤل، لومؤى برى د خيبر په غزا کيګ و، هملته أير غنايم هم په لاس ورغلل او بيا همداسيګ د فتحيګ او بري سلسله جاري وه، او مسلمانان د کفارو، مشرکانو او يهودانو له شر نه په امن شول، او د الله تعالى پديګ قول کيګ ﴿وَلِتَكُونَ آيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطاً مُسْتَقِيماً﴾ (الفتح: ٢٠) دلته له آيت نه مراد د کفارو له شر نه نجات او يا د خيبر فتح ده.بيا الله تعالى مؤمنانو ته د فتوحاتو او غنيمتونو وعده ورکؤه، دا داسيګ فتوحات او غنايم وو چيګ لدينه مخکيګ مسلمانانو نه شواى تر لاسه کولى، علماء وايي چيګ له ديګ فتحيګ نه مراد د مکيګ فتحه او يا د فارس او روم فتحه او يا له خيبر نه وروسته نور فتوحات وو.

الله تعالى دا هم بيان کؤيده چيګ که کفار له مسلمانانو سره جګګؤه کوي، نو کفار به ورنه تشګتي، که سوال وشي چيګ د احد په ورحګ خو داسيګ ونه شول؟ په حګواب کيګ ويلى شو چيګ دا الهي وعده مشروطه ده او د فتحيګ شرط صبر او تقوى ده، خګرنګګه چيګ د احد په ورحګ شرط پوره نه شو، نو کفار تر يوه حده برلاسي شول.قرآنکريم دا هم بيانوي چيګ د کفارو زؤونه له جهل او ظلم نه أک دي، پداسيګ حال کيګ چيګ الله تعالى د مسلمانانو په زؤونو کيګ سکون او اعتماد ايشګى دى، الله تعالى فرمايي چيګ خپل رسول (ص) ييګ له هدايت او حق دين سره راليإلى تر خګو پر تګولو اديانو غالب شي. دديګ خبرى ضمانت الله کؤيدى، او الله به اسلام ته پر تګولو اديانو بر لاسي ورکوي دا الهي ارشاد د مسلمانانو لپاره لويه أاأينه او د هغوى د قوت راز وګ، او دا د ديګ خبرى تاکيد او تاييد وګ چيګ الله تعالى به هيخګکله خپل رسول (ص) يوازيګ پريندإدي، مسلمانان بايد له راتلونکي نه مطمئن وي، هغه موقتي او ظاهري تنازل مهم ونه شميري، ورباندېګ غمجن نشي، او د دشګمن برى ييګ و نه ګڼګي.

فصل
د خيبر غزا

موسى بن عقبه وايي: رسول الله (ص) چيگ له حديبيگ نه مدينيگ ته ستون شو، تقريبا شل ورحگيگ وروسته د خيبر په لور روان شو، سباع بن عرفطه ييگ په مدينه كيگ خپل خليفه وتگاكه او په همديگ وخت كيگ ابو هريره (رض) هم مدينيگ ته راورسيد، هغوى د سهار په لمانحگه ولاؤ وو چيگ دى راغى او واييگ وريدل چيگ سباع په لومؤى ركعت كيگ (كهيعص) يعنيگ د مريم سورت او په دوهم ركعت كيگ ((ويل للمطففين)) تلاوت كوي، ابو هريره چيگ دا واوريدل له حگان سره ييگ په لمانحگه كيگ وويل د ابو فلان په حال افسوس چيگ دوه مكياله (وزنونه) استعمالوي چيگ اخلي نو په درانه وزن ييگ تلي او چيگ خرخگوي ييگ، نو په سپك ييگ ورته تلي، بيا سباع ته توشگه برابره شوه او په رسول الله (ص) پسيگ ورغى، وروسته رسول الله (ص) د اصحابو په مشوره د خيبر له غنايمو نه ده او ملكگرو ته ييگ هم برخه وركؤه. كله چيگ رسول الله (ص) خيبر ته ورسيد د سهار لمونحگ ييگ ادا كؤ، مسلمانان سواره شول او پداسيگ حال كيگ خيبر ته ورسيدل چيگ يهودان د خپل عادت له مخيگ له بيل، لور او كلنكگ سره خپلو حگمكو ته وتلي وو، هغوى د رسول الله (ص) له راتكگ نه خبر نه درلود، خو كله ييگ چيگ لشگكر وليد وييگ ويل والله لكه چيگ محمد (ص) راغى، بيا په منأه، منأه خپلو كورونو ته ننوتل، رسول الله (ص) چيگ دا حالت وليد وييگ فرمايل: الله اكبر، خيبر وران شو، مونږ چيگ د كوم قوم سيميگ ته ورغلو، نو د ويرول شويو سهار خراب دى.

(مؤلف پديگ ترخگ كيگ د رسول (ص) له خوا علي (رض) ته د جنأيگ د وركولو او له مرحب سره د هغه د مقابليگ كيسه كؤيده، د عامر بن اكوع واقعه ييگ راوؤيگ ده، بيا وايي: بالاخره مسلمانانو يهودان كلابند كؤل، محاصره اوإده شوه، مسلمانان له مشكلاتو سره مخ شول تر ديگ چيگ خره ييگ حلال كؤل، خو رسول (ص) ييگ د تحريم امر وكؤ، د خره غوشگيگ په ديكگونو كيگ بار وي رسول (ص) ييگ چيگ د تحريم وكؤ ديكگونه تگول چپه شول، پديگ وخت كيگ ييگ د خره د غوشگيگ د تحريم له امر سره د متعيگ د تحريم حكم هم صادر كؤ، او دا دواؤه په تابيدي شكل حرام شول.

خگه موده وروسته سوله وشوه، يهودانو ديته غاؤه كيشگوده چيگ دوى به خيبر پريإدي او يوازيگ د يوه بار په اندازه به مالونه ورسره وؤي، نور اموال، سره او سپين به تگول رسول (ص) ته پريإدي او دا شرط كيشگودل شو چيگ كه چا خپليگ خزانيگ پتگيگ كؤيگ او يا ييگ ونه شگودلى، نو د هغه لپاره هيخگ امن او امان نشته، پديگ وخت كيگ يهودانو هغه مشك او يا

خزانه پټګه کړه چې د حيي بن اخطب ګګانګې او سرمايه وه پکې......
د تړون د تنفيذ په وخت کې يهودانو رسول (ص) ته وړانديز وکړ چې اجازه ورکړي همدلته پاتې شي، دا ځمکې به ورته کاله کوي، رسول (ص) دا غوښتنه پدې شرط ومنله چې هر وخت به دا حق لري چې يهودان لدې سيمې نه وباسي، او د دوی د کار په بدل کې به هومره مزدوري ورکوي چې دده خوښګه وي، رسول (ص) له سولې نه وروسته له ابن ابي الحقيق نه پرته هيڅګ يو يهودی ندی وژلی، ابن ابي الحقيق يې هم د عهد د ماتولو په ګګناه اعدام کړ.
رسول الله (ص) په همدې غزا کې د ابن ابي حقيق ميرمن صفيه بنت حيي (رض) له اسارت نه وروسته د ځګان لپاره غوره کړه، د اسلام بلنه يې ورکړه، هغې اسلام ومانه، نو رسول الله (ص) آزاده کړه او همدا آزادي يې مهر شو او له رسول سره د نکاح شرف يې په برخه شو.
رسول الله (ص) تګول خيبر په شپږ ديرش داسې برخو وويشه چې هره برخه يې سل برخې وه، او ددې نيمايې برخه يې د ځګان او مسلمانانو لپاره او پاتې نوره نيمه برخه يې د خاصو حالاتو او عاجلو مرستو لپاره بيله کړه، او پر همدې اصل شافعي مذهب وايي چې په زور سره د فتح شوې ځمکې ويشل جواز لري. بيهقي وايي: د خيبر ځنې برخې په زور او ځنې نورې يې د سولې له لارې فتحه شوې، رسول الله (ص) په زور فتحه شوې برخې د خمس پر مستحقينو او غازيانو وويشلې، او هغه چې په سوله فتحه شوی وي هغه يې د مشکلاتو، بدې ورځې او عامه مصلحت لپاره تخصيص کړي، او د شافعي مذهب همداسې دی چې په زور فتحه شوې ځمکې پر غازيانو ويشل کېږي، خو که غور وشي دا به په أاګه شي چې خيبر تګول په زور فتحه شوی دی.
امام اختيار لري فتحه شوې ځمکه د خمس پر مستحقينو وويشي او يا يې وقف کړي، او يا يې ځګه برخه تقسيم او ځګه نوره برخه وقف کړي، رسول الله (ص) همداسې کړيدي، د بني قريظه او بني نضير اموال او ځمکې يې ويشلې، مکه يې نده تقسيم کړی، د خيبر يوه برخه يې ويشلې او بله يې وقف کړيده، د حديبيې له ګګأون کوونکو نه له جابر (رض) نه پرته هيڅوک له خيبر غزا ځګخه نه وو پاتې شوي تګولو ګګأون درلود جابر (رض) چې نه وُ هم برخه يې ورکړه، او په همدې وخت کې جعفر او ملګګري يې له حبشې نه راغلل، له دوی سره اشعريون (ابو موسی اشعري او نور) هم ملګګري وو. په خيبر کې يوې يهودۀ شګځګې رسول الله (ص) ته د پسه په غوښګه کې زهر ورکړل، خو رسول الله (ص) عفوه ورته وکړه په سزا يې و نه رسوله، په بل روايت کې راځګي چې رسول الله (ص) نوموړې يهودۀ هغه وخت اعدام کړه کله چې بشر بن البراء د زهرو له امله مړ شو.
قريشو دغه وخت مختلفې وړاند وينې کولی، او شرط يې ايښګی وُ د ځګينو ګګمان دا وُ چې محمد (ص) او اصحاب (رض) به بريالي کېږي، او ځګينو نورو به ويل چې کيدای شي د

خيبر يهودان ورباندېګ غالب شي مؤلف دلته د حجاج بن علاط د مسلمانېدو او خيبر کېګ د کګأون کيسه هم راوؤيده.

دديګ غزا حکمتونه او فقهي درسونه

- په حرامو مياشتو کېګ د قتال او جهاد جواز، ځګکه رسول الله (ص) په محرم مياشت کېګ د خيبر غزا کؤيده.
- په غنيمت کېګ د سواره مجاهد لپاره درې برخيګ او د پياده (پلي) لپاره يوه برخه ده.
- د غزا په دوران کېګ افراد کولی شي هغه خواؤه د پنځګميګ برخيګ له ايستلو نه مخکېګ وخوري چيګ لاسته ييګ راوؤي لکه خګرنګګه چيګ ابن مغفل د خيبر په غزا کېګ يو مشك غوؤي وموندل او له خمس نه مخکېګ ييګ استعمالول.
- اسلامي لشګکر ته که له جګګؤيګ او فتحيګ نه وروسته مدد رسيږي، نوي افراد ورحګي، نو دديګ افرادو لپاره د غازيانو له اجازيګ پرته په غنايمو کېګ برخه نشته ، ځګکه کله چيګ جعفر او نور مسلمانان په کشګتة کېګ راغلل، نو رسول الله (ص) هغوی ته د برخيګ ورکولو په اؤه له اصحابو (رض) سره مشوره وکؤه.
- د اهلي خرو غوشګه حرامه ده، د تحريم علت ييګ دا دی چيګ نجس دي، دا رايه له هغيګ نه قوي ده چيګ وايي د خر د غوشګيګ د تحريم علت بل خګه دی مثلا لکه چيګ ويل شوي چيګ پديګ غزا کېګ د خرو خمس ونه ايستل شو، نو حرام دي او يا دا چيګ خره چتګلي خوري، نو غوشګه ييګ حرامه ده.
- امام حق لري له نورو قومونو سره معاهديګ وکؤي او کولی شي د أز بندة او سوليګ تؤون هر وخت چيګ خوشګه ييګ وي پای ته ورسوي.
- د سوليګ په تؤون کېګ د شرط ايشګودل جائز دي.
- تورن شوي کسان د سزا وؤ دي.
- په پيشګو او پريکؤو کېګ قرائن د اهميت او اعتبار وؤ دي، ځګکه رسول الله (ص) د خيبر د غزا په وخت کېګ د يهودانو له خوا د خزانيګ له پټګولو نه وروسته وفرمايل: (مال أير دی او تؤون نوی)، نو چيګ قرينه قوي وي د تورن شخص قول د اعتبار وؤ ندی.
- اهل ذمه که له خپلو شروطو نه سر غؤونه وکؤه، عهد ييګ مات کؤ، نو د هغوی لپاره تضمين او امان نشته.
- خګوك چيګ له تقسيم نه مخکېګ د غنيمت له مال نه خګه واخلي، هغه ييګ ملکيت نه ګکرحګي، که خګه هم أير کم شی وي او د هغه له حق نه کم وي لکه چيګ رسول (ص) فرمايلي:

(شراك من نار: د اور يوه تسمه)).

- نيك فال جواز لري، بلکه مستحب دی، لکه چېرې رسول الله (ص) د يهودانو په لاسونو کې د کرهنې وسايل په نيك فال ونيول او داچې د هغوی د تباهۍ سبب وباله.

- که له عهد کوونکو نه داسې کسانو عهد مات کړ چې د واك او اختيار خاوندان وو، نو د هغوی ښځې او اولادونه هم تر همدې حکم لاندې راځي، خو که عهد ماتونکی يو فرد و' او نورو وسره موافقه نه درلوده، نو پدې صورت کې يوازې همدا فرد مسئول دی ښځه او اولادونه يې مسئول نه شمېرل کېږي، دا د رسول الله (ص) لارښوونې دي، او رسول الله (ص) چې د کوم مشرك مرګ او وينه هدر او روا بللې وه، د هغه ښځه او اولادونه تر دې حکم لاندې ندي راغلي.

- د وينځې مالك کولی شي، خپله وينځه آزاده کړي، آزادي يې مهر وګرځوي او د هغې له اجازې پرته يې ځانته نکاح کړي، پدې صورت کې شاهدان او ولي شرط ندي.

- د خپل حق لاسته راوړلو لپاره جايز دي يو کس د ځان يا بل چا په اړه دروغ ووايي، خو پدې شرط چې هغه کس او يا بل چاته زيان ونلري لکه چې حجاج همداسې کړي و.

- د کافر هديه د قبول وړ ده.

رسول الله (ص) له خيبر نه د وادي القرى په لور وخوځېد، هلته يو شمير يهودان اوسېدل، کله چې مسلمانان ورورسېدل هغوی د غشو باران پرې جوړ کړ، او د رسول الله (ص) يو غلام چې مدعم نوميده ولګېد او مړ شو، اصحابو وويل جنت يې دې مبارك شي، رسول الله (ص) وفرمايل: نه داسې نده، په هغه ذات مې قسم چې زما د نفس واك ورسره دی، هغه شمله (څادر) چې نوموړي د خيبر په ورځ د غنايمو له ويش نه پټه کړې وه، همغه به اور ورباندې بلوي.

بيا رسول الله (ص) خپل اصحاب تيار کړل، د سيمې خلکو ته يې د اسلام بلنه ورکړه، وروسته له هغوی نه يو کس د مقابلې لپاره راووت چې زبير (رض) يې مخې ته ورغی او له مقابلې نه وروسته يې ووژه، بيا بل کس ورنه راووت د هغه مقابلې ته علي (رض) ور وړاندې شو او ويې واژه، پدې ترتيب ، يو يو وژل کېده چې ټول يوولس تنه ورنه ووژل شول، او هر کله به چې يو تن ورنه ووژل شو، نور به يې اسلام ته رابلل کېدل، خو هغوی د اسلام بلنه نه منله او جګړه ان تر ماښامه وغځېده، شپه شوه خو سهار لمر لا د نېزې په اندازه نه و پورته شوی چې هغوی رسول الله (ص) ته تسليم شول او دا سيمه هم فتحه شوه، بيا رسول الله (ص) همدا يهود همدلته پرېښودل، ځمکې او خرماوې يې ورکړې چې کار پرې وکړي. د (تيماء) يهودان چې د خيبر، فدك او وادي القرى له حالاتو نه خبر شول، نو له رسول الله (ص) سره

ییګ سوله وکړه، جزیه ییګ ومنله او خپل مالونه ییګ په امن وساتل.
پدیګ پسیګ رسول الله (ص) مدینیګ ته ستون شو، د لاریګ په اوإدو کیګ ییګ چیرته واؤول چیګ دمه جوړه کړي، بلال ته ییګ امر وکړ چیګ بیدار اوسه، پیره راباندیګ کوه چیګ د سهار لمانځګه ته مو راویشګ کړیګ، خو بلال هم ویده شوی وٰ بیا مولف دا حدیث ذکر کړی دی. بل روایت دی چیګ دا واقعه له حدیبیګ او په بل روایت له تبوك نه د بیرته ستنیدو په وخت شویګ وه.
پدیګ پیښګه کیګ دا درس او حکم دی که خګوك د لمانځګه په وخت کیګ ویده شول او یا ییګ لمونځګ هیر شو، نو هر کله چیګ راویشګ شو او یاییګ په زړه شو هغه ییګ د لمانځګه وخت دی، ادا ییګ دیګ کړي. او بل درس ییګ دادی چیګ رواتب یا موکد سنت هم قضایي لري، د قضاء شوي لمانځګه لپاره اذان او اقامت ویل کیإي، او په جمعه ادا کیدلی شي، او قضایي باید في الحال راوؤل شي حګکه رسول الله (ص) فرمایي: (فيصلها إذا ذكرها: کله ییګ چیګ په یاد راغی فورا ییګ دیګ ادا کړي).
او دا چیګ رسول الله (ص) د همغه سهار د لمانځګه قضایي ولیګ هملته د خوب په حګای کیګ ادا نکړه، ددیګ دلیل دادی چیګ هغه حګای د شیطان وٰ، نو رسول الله (ص) له هغه نه غوره حګای ته لاړ او هملته ییګ قضاییګ راوړه، او دا د قضاییګ حګنأول نه بلل کیإي حګکه رسول الله (ص) خو یو غوره حګای لټګاوه او بل ییګ ذهن په لمانځګه مشغول وٰ. نو پدیګ کیګ دا درس دی چیګ لمونځګ باید د شیطان په حګایونو لکه حمام او نورو کیګ ادا نشي.
مسلمانان چیګ مدینیګ ته ورسیدل هلته مهاجرینو خپلو انصارو ورونګو ته هغه خګاروي (اوشګان او میإیګ) بیرته دوی ته وسپارل کوم چیګ دوی ته ییګ د مرستی په دود ورکړي وو حګکه د خیبر غنیمتونه أیر وو، د مهاجرینو مالي حالت ورسره شګه شو، نور أیر محتاج نه وو.
رسول الله (ص) د شوال تر میاشتیګ په مدینه کیګ و، خو جنګګي کګروپونه به ییګ یویګ او بلیګ خوا ته استول، لدیګ کګروپونو یا سریو نه، یوه د ابن حذافه سریه ده، نوموړي خپلو ملګګرو او افرادو ته امر وکړ چیګ اور ته ننوزي، خو هغوی دده دا امر و نه مانه، رسول الله (ص) چیګ خبر شو وییګ فرمایل: (لو دخلوها ما خرجوا منها، إنما الطاعة في المعروف: که دا کسان د خپل قومندان په امر اور ته ننوتي وی، نو بیا به نه وای ورنه راوتلي، حګکه اطاعت یوازیګ په نیکة او خیر کیګ دی).
که سوال وشي چیګ که دا کسان اور ته ننوتلي وای، نو دا داخلیدل به د دوی په ګګمان د الله تعالی او رسول الله (ص) اطاعت حسابیده، دوی خو به دا ګګمان کاوه چیګ د قومندان امر منل په اصل کیګ د الله او رسول الله (ص) اطاعت دی، پدیګ سره به دوی پخپل تاویل کیګ غلط شوي وو، نو باید همیشه په اور کیګ نه وای؟! ددیګ سوال په حګواب کیګ ویلی شو چیګ که دوی بیله غور

او بيله اجتهاد نه اور ته وردانگگلي وی نو عذر به ييگ مقبول نه بلل كيده ، حگكه دوی خو پديگ پوهيدل چيگ حگان وژل ناروا دي، نو خگنگگه ييگ پرته له اجتهاده د حگان وژنيگ ارتكاب كاوه؟ حگان وژنه حرامه ده، دا د الله تعالى او رسول (ص) امر دی كه دوی د قومندان په امر حگانونه وژلی وي، نو د الله او رسول (ص) مخالفت به ييگ كؤی وی چيگ دا خگرگگنده ناروا ده حگكه د خالق په نافرمانة كيگ د مخلوق اطاعت نشته، رسول الله (ص) چيگ د هغه مسلمان لپاره د هميشني اور او دوزخ كيگ پاتيگ كيدلو وعيد وركوي، كوم چيگ حگان د امام يا قومندان نه د اطاعت په دليل په تعذيب كؤي، نو د هغه چا سزا به خگه وي چيگ له خپل حاكم يا قومندان نه د اطاعت په بهانه او يا دليل داسيگ مسلمان تعذيبوي چيگ زيان ورسول او عذاب وركول ييگ جواز نلري؟!

رسول الله (ص) چيگ خپلو هغو اصحابو ته دا أول وعيد وركوي كوم چيگ د هغوی هدف او نيت د مشر اطاعت دی، نو د هغو كسانو لپاره به كومه سزا وي چيگ د دنيوي غرض لپاره ناروا كوي د طمعيگ يا ويريگ له امله په باطل كيگ د مشر او يا نورو پيروي كوي؟! او د هغو كسانو لپاره به خگه سزا وي چيگ له شيطان سره وروري لري او مداري كگري كوي اور ته داخليږي، په اور كيگ وركگأيږي او جاهلانو ته وايي چيگ اورته داخليدل د ابراهيم (ع) ميراث دی؟ دا جادوكگر او مداريان، خلك غولوي او خپل ديگ شيطاني عمل ته الهي رنگگ وركوي او د ولايت دعوه كوي!!

فصل
د فتحيگ غزا

د مكيگ فتحه هغه لويه فتحه ده چيگ الله تعالى وربانديگ خپل دين، رسول (ص)، لشگكر او حرم ته عزت او درناوی وركؤ، دا هغه فتحه ده چيگ د آسمان اوسيدونكو ته ييگ زيريگ وركؤل شوی او له امله ييگ أليگ، أليگ خلك په اسلام مشرف شول، دديگ فتحيگ لپاره رسول الله (ص) د آتم هجري كال د رمضان مياشتيگ په لسمه له مدينيگ نه روان شو.

مؤلف كيسه بيان كؤيده، او وايي: لديگ غزا (د مكيگ د فتحيگ) نه لانديني حكمتونه او فقهي درسونه لاسته راحگي.

- كه له مسلمانانو سره د سوليگ تؤون كوونكو (اهل عهد) پر داسيگ كسانو بريد او يرغل وكؤ چيگ له مسلمانانو سره ييگ د كگأيگ دفاع تؤون درلود، نو دا د مسلمانانو په خلاف د جنگگ اعلان بلل كيږي، او امام كولی شي، حق لري پر هغوی يرغل وكؤي، تؤون مات وبولي او تر بريد لانديگ ييگ راولي، پديگ صورت كيگ د مسلمانانو امام پديگ هم ندی مكلف هغوی ته د تؤون د پای ته رسيدو خبر وركؤي، حگكه دا أول خبر خو هغه وخت وركول كيږي چيگ د هغوی له

لوري د غدر او خيانت ويره وي، نو چيګ غدر او خيانت ييګ يقيني وي بيا خبر ورکولو ته هيڅګ ضرورت نشته.

- که يوه أله تؤون مات کؤي، نور ورباندیګ راضي شي پديګ سره تګول عهد ماتونکي پيژندل کيږي، لکه چيګ يوه أله تؤون وکؤي نور ييګ په متابعت او منلو سره پديګ حکم کيګ شامليږي.

- سوله د لسو بلکه زياتو کلونو لپاره کيدلى شي، دلته مصلحت او ضرورت د اعتبار وؤ دى.

- که له امام يا رئيس نه د کوم ناجايز او يا غير واجب امر يا مسئليګ په اؤه پوشګتنه وشي، او هغه سکوت غوره کؤي، حګواب ونه وايي، دا سکوت ييګ رضا او موافقه نه بلل کيږي، حګکه ابو سفيان چيګ له رسول الله (ص) نه د تؤون د تجديد غوشګتنه وکؤه، رسول الله (ص) سکوت اختيار کؤ، حګواب ييګ ورنکؤ، نو دا سکوت ييګ د عهد له تجديد سره د موافقيګ په معنى نه و او نه دا د رضا خګرګندوى وبلل شو.

- د کفارو د استازي وژل جواز نلري، حګکه ابو سفيان که خګه هم عهد ييګ مات کؤى وُ، خو چيګ مدينيګ ته د مشرکانو د استازي په توګګه راغى رسول الله (ص) ونه وژاه.

- د مسلمان جاوسوس وژل، او د ضرورت په وخت کيګ د شګحګيګ بربنأول جواز لري، حګکه علي او زبير (رض) چيګ د رسول الله (ص) په امر په هغه شګحګه پسيګ ورغلل چيګ د حاطب بن ابي بلتعه ليك ييګ مشرکانو ته وروؤ، دوى دواؤو چيګ خط ورنه وغوشګت هغيګ انکار وکؤ، نو دوى وکګواشګله او ورته وييګ ويل که خط نه راوباسي، نو بيا ديګ د مکمليګ تلاشة لپاره تياره شي، همغه وه چيګ خط ييګ ورکؤ.

- مسلمان که بل مسلمان ته د کفر او يا نفاق نسبت وکؤي، هدف ييګ د خداى رضا وي، په دين غيرت وکؤي د قهر په حالت کيګ داسيګ تاويل وکؤي او د کفر نسبت ورته وکؤي، نو پديګ حالت کيګ نه ګګنهګګاريږي حګکه هدف ييګ د خداى رضا او اطاعت او ديني غيرت دى، د هوى او هوس له امله دا خبره نه کوي.

- لويه ګګناه په لوييګ نيکة سره له مينحګه حګي، لکه چيګ الله تعالى فرمايي: ((إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ)) (هود: ۱۱۴)

ترجمه: [بيشکه چيګ نيکي (ينحګه وخته لمونحګ) لريګ کوي بدي (کوچني (واؤه) ګګناهونه)، دغه (فرمان او وعده) پند دى دپاره د پند قبلوونکو].

همدا راز لويه نيکي په بدة له منحګ حګي، الله تعالى فرمايي: ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالأَذَى كَالَّذِي يُنفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَمَثَلُهُ

كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْداً لا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ)) ((البقره: ۲۶۴))

ترجمه: [ای هغو کسانو! چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) مه باطلوئ داسې خیراتونه خپل (مه ضایع کوئ ثوابونه یې) په احسان بارولو او ایذا (ضرر رسولو) سره په شان (د ابطال د ثواب د انفاق) د هغه (سړي) چې صرفوي مال خپل د پاره د ښکودنې د خلقو او ایمان نه لري په الله او په ورځې آخرې باندې (چې قیامت دی)، نو مثال دده (ریاء کار په صرفولو د مال کې) په شان د صفت د هغې ښکوئې تیږې دی چې پرته وي په هغې باندې خګه خاورې پس ورسیږي هغې ته زورور باران نو پریږدي دغه تیږه پاکه (صافه له ګرده) نه به قادریږي (دا ریاء کاران) په هیڅ شي باندې له ثواب د) هغه شي چې کسب کړی دی دوی، او الله نه ښئي (سمه صافه لاره د خیر او ارشاد) قوم کافرانو ته (په سبب د ظلم د دوی پر خپلو نفسونو)].

او لکه د الله تعالی دا قول:

((أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لا تَشْعُرُونَ)) (الحجرات: ۲).

ترجمه: [چې ضایع به شي عملونه د تاسې او تاسې به پرې خبر نه وی].

د حاطب بن ابي بلتعه، ذي الخويصر، او نورو د کیسو له یادولو وروسته مؤلف د همدې لوبې فتحې نورو حکمتونو او درسونو ته اشاره کوي وایي:

د عقل او پوهې خاوندان ددې مسائلو په اهمیت او ارزښت پوهیدلی شي، او له همدې لارې نه د الله تعالی معرفت او حکمت درك کولی شي.

- مکې ته د مباح قتال (جګړې) لپاره یې له احرامه داخلیدل جواز لري.
- پدې کې هیڅ اختلاف نشته چې که څوك د حج یا عمرې د ادا کولو نیت لري، نو باید احرام وتړي.
- واجب یوازې هغه دی چې الله تعالی او رسول الله (ص) واجب بللی دی.
- مکه په زور فتحه شوه، او د رسول الله (ص) په شان کې د ګستاخۀ مرتکبین پخپله سزا رسیدلي او وژل شویدي.

دا قول چې وایي: ((إن الله حرم مكة و لم يحرمها الناس: مکه، الله تعالی حرامه ګرځولې ده، نه خلکو)، ددې مطلب دادی چې دا حرمت یې همیشنی دی او لدې تحریم نه مراد شرعي او قدري تحریم دی، الله تعالی چې عالم او دنیا پیدا کړه، نو دا یې حرامه وګرځوله، او ددې تحریم څرګندونه یې د خپل خلیل ابراهیم (ع) په ژبه وکړه.

- ددې نبوي حکم چې فرمایې (لایسفك بهادم: دلته وینې تویول ناروا دي، مطلب

دادی چیګ په حرم کیګ هغه وینه تویول (قتل) ناروا دی کوم چیګ بل ځګای مباح دی، ځګکه مکه حرم دی، لکه خګرنګګه چیګ په حرم کیګ د هغو ونو او بوټګو پریګ کول ناروا دي کوم چیګ له حرم نه د باندیګ ییګ پریګ کول جائز او مباح دي د رسول (ص) دا امر چیګ فرمایي: ((ولا یعضد بها شجر: ددیګ ځګای د ونو پریګ کول جواز نلري)) په بل روایت کیګ ((لا یعضد شوکها)) راځګي دا پدیګ دلالت کوي چیګ د حرم د ونو، بوټګو، او اغزیو پریګ کول جواز نلري، خو علماء وایي چیګ وچیګ ونیګ بوټګي قطع کیدلی شي ځګکه هغه د مړو په حساب دي د حرم د ونو د پانګو پریګ کول هم جواز نلري، رسول (ص) فرمایي: ((لایختلي خلاها: د حرم واشګه هم باید پریګ نشي)) پدیګ کیګ هیڅګ اختلاف نشته، او مراد هغه واشګه دي چیګ پخپل راشنه کیږي، خلا یعنیګ لانده واشګه، او دا چیګ د (اذخر) بوټګی ورنه مستثنی شوي، نو استثناء په عمومیت دلالت کوي، یعنیګ دا حکم له اذخر نه پرته تګولو نباتاتو ته شامل دی خو (کماه) یعنی غوټګۀ او نور هغه شیان چیګ په ځګمکه کیګ پټګ وي د تحریم له حکم نه مستثنی دي ځګکه هغه د میویګ حکم لري.

- رسول (ص) فرمایي: ((ولا ینفر صیدها: د حرم ښګکار دیګ له هغه ځګایه نه تښګتول یا پورته کول کیږي))، دا قول پدیګ دلالت کوي چیګ د حرم دښګکار د نیولو او وژلو تګولیګ طریقیګ حرامیګ دي، ان تردیګ چیګ ښګکار له خپل ځګایه پورته کول جواز نلري، مطلب دا چیګ دلته ښګکار حرام دی او هر هغه طریقه حرامه ده چیګ د ښګکار د نیولو او وژلو سبب کیږي، دا حیوان دلته د احترام وړ دی.

- په حرم کیګ پر لارو د لویدلو او پرتو شیانو پورته کول جائز ندي، یوازیګ هغه کس کولی شي چیګ پر لاره ، ځګمکه لویدلی خګیز پورته کړي چیګ پیژني ییګ، په حرم کیګ پیدا شوي شیان د چا میلکت نشي کیدلی، خو د پیژندلو او اعلانولو لپاره ییګ پورته کول روا دي له امام احمد نه همداسیګ یو قول را نقل شویدی، خو بل قول ییګ لکه د شافعیګ داسیګ دی هغه چیګ وایي؛ په حرم کیګ موندل شوي شیان یوازیګ په هغه صورت کیګ پورته کولی شي چیګ د خپل اصلي مالك لپاره ییګ وساتل شي، او دا روا ندي چیګ خګوك ییګ د ځګان لپاره واخلي، که چا خګه پورته کړل، نو بیا ییګ دیګ خپل خاوند ته وساتي، او اعلان دیګ وکړي ځګکه همدا د حدیث حکم دی.

- رسول الله (ص) له فتحیګ وروسته تر هغیګ پوریګ بیت الله ته داخل نه شو تر خګو چیګ هلته موجود تصویرونه ړنګګ شوي نه وو، دا ددیګ دلیل دی چیګ پداسیګ ځګای کیګ د لمانځګه ادا کول مکروه دي چیرته چیګ عکسونه او تصویرونه وي، په حمام کیګ خو په طریقه اولی دا حکم د تطبیق وړ دی، ځګکه حمام یا د نجاست ځګای وي او یا د شیطان کور وي، او

چیرته چیګ تصویرونه وي هلته د شرك احتمال نشي ردیدلی.
- شګحګه کولی شي نارینه ته امان او پناه ورکوي، حګکه رسول الله (ص) د ام هاني پناه او امان ورکول تایید کؤل.
- د ابن ابي سرح د کیسیګ له امله دا حکم دی چیګ ستر مرتد توبیګ ته له رابللو نه مخکیګ وژل کیدی شي، یعنیګ مرګګ بیګ روا دی.

د حنین غزا

ابن اسحاق وایي: د هوازن خلکو چیګ د مکیګ د فتحیګ خبر واورید، نو مالك بن عوف د هوازن د قبیلیګ افراد را تګول کؤل، ثقیف او جشم هم ورسره ملګګري شول، غونأه بیګ وکؤه چیګ خګه وکؤي، پدیګ أله کیګ مشهور سپین إیری درید بن الصمه هم موجود وُ، یوازیګ هغه د قوي نظر خاوند وُ، خو خبره بیګ چا ونه منله... مولٌف کیسه تکمیل کؤیده.
الله تعالی له خپل رسول (ص) سره وعده کؤیګ وه چیګ د مکیګ له فتحی نه وروسته به خلك أليګ، أليګ په اسلام مشرف شي، خو د الهي حکمت له امله د هوازن او ورسره ملګګریو قبائلو افرادو له اسلام راوؤو نه اعراض او انکار وکؤ، راغونأ شول، د الله تعالی د رسول (ص) او مسلمانانو په خلاف بیګ د جګګؤیګ تیاریګ ونیوله، پدیګ کیګ د الله تعالی ستر حکمت وُ، الله تعالی غوښګتل په همدیګ سره خپل دین او رسول (ص) ته نور عزت هم ورکؤي او ددیګ خلکو مالونه د غنیمت په شکل کیګ د فتحیګ غازیانو ته د جائزیګ په توګګه ورکؤي او تر خګو الله تعالی خپل رسول (ص) او مسلمان بندګګان په داسیګ قوم برلاسي کؤي چیګ له هر پلوه له نورو نه پیاوؤي دي او تر خګو نور عربان له مسلمانانو سره د مقابلیګ لپاره زؤه ښګه نکؤي.
الله تعالی پدیګ غزا کیګ لومؤی مسلمانانو ته د ماتیګ خوند وروخګکه او دا حګکه چیګ هغه سرونه لإ خګه تګیتګ کؤي کوم چیګ د مکیګ د فتحیګ په غرور کیګ له حد نه زیات اوچت شوي وو، او مکیګ ته د داخلیدو په وخت کیګ بیګ د خپل رسول او لارشګود (ص) په شان سرونه تګیتګ نه وو نیولي، رسول الله (ص) چیګ د فاتح په حیث مکیګ ته داخلیده، نو د الله تعالی په وؤاندیګ د تواضع او انکسار له امله بیګ سر دومره تګیتګ کؤی و چیګ تقریبا د سورلۃ په ښا لګګیده، خو حګنیګ کسان به داسیګ وو چیګ په زؤه او دماغ کیګ به بیګ د کبر هوا کګرحګیدلیګ وه، نو الله تعالی وغوښګتل دا زؤونه له کبر نه پاك کؤي، او د الله تعالی اراده وه چیګ هغو کسانو ته حقیقت خګرګګند کؤي کوم چیګ له جګګؤیګ نه مخکیګ بیګ ویلي وو: (نن ورحګ د شمیریګ د لإوالي له امله ماتۃ نه خورو)، الله تعالی وغوښګتل دوی ته وښګیي

چيګ بری اونصرت د الله تعالی له لوري دی، الله تعالی د بیګ شمیره حکمتونو له امله په پیل کیګ په ماتة سره و ازمویل، خو وروسته بیګ پر رسول الله (ص) او مومنانو سکون نازل کؤ، او په بري بیګ ونازول، او دا حقیقت یو حګل بیا په اثبات ورسید چيګ بری او غلبه د هغه چا ده چيګ د الله تعالی په وؤاندیګ ذلت او خضوع کوي: «وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ (٥) وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ)) (القصص: ٥-٦)

ترجمه: [او اراده وکؤه مونږ د دیګ چيګ منت (احسان) کيږدو پر هغو کسانو چيګ ضعیفان کؤی شوي وو په حګمکه (د مصر) کیګ او چيګ وکګرحګوو مونږ دوی امامان (د دارینو مقتدایان) او وکګرحګوو مونږ دوی وارثان (د ملك د فرعون) او چيګ قدرت ورکؤو مونږ دوی ته په حګمکه (د مصر او شام) کیګ) او چيګ وشګیو فرعون او هامان (وزیر ته بیګ) او لشګکرو د دغو دواؤو ته له دغو (بني اسرائیلو نه) هغه شی چيګ وُدوی چيګ ویریدل به تریګ چيګ زوال د قوت او سلطنت د قبطیانو دی].

پدیګ ترتیب سره ویلی شو چيګ د اسلام په وؤاندیګ د عربانو د ماتیګ پیل له بدر غزا نه شوی و چيګ د حنین په غزا سره دا لؤة بشپؤه شوه، په دیګ دواؤو غزا کګانو کیګ الله تعالی د رسول الله (ص) او مسلمانانو د مرستیګ لپاره ملائکیګ رالیږلی وی، رسول الله (ص) پر کفارو شکګیګ ورویشتلیګ دیګ، او په همدیګ دوو غزاکګانو سره د مشرکو عربانو زور ختم شو، د شر اورونه مؤه شول، په بدر کیګ د عربانو ملا ماته شوه او په حنین کیګ بیګ پر تابوت وروستی میخ تګك وهل شو.

ددیګ غزا له احکامو او پندونو نه حګنیګ دا دي :

مسلمان کولی شي د جهاد لپاره له مشرك نه وسله استعاره کؤي.

- له اسبابو نه استفاده کول رشګتونی توکل دی، بلکه د توکل غوشګتنه داده چيګ بنده خپله بندګګیګ وکؤي، موجود وسایل استعمال کؤي. الله تعالی که خګه هم د خپل رسول (ص) د بري او ساتنیګ وعده کؤیګ وه، د هغه د عصمت ضمانت بیګ کؤی و، خو لدیګ سره سره رسول الله (ص) اسباب او وسایل کارول، لکه خګرنګګه چيګ الله تعالی د خپل دین د بري وعده کؤیده، خو ددیګ تر خګنګګ بیګ د جهاد د مختلفو أولونو د تر سره کولو حکم هم کؤیدی.

- که په جګګؤه کیګ د کفارو او دشګمن له خوا د استعمالیدونکي حیوان وژل د دوی د کمزورة او مرګګ سبب کیدل ، نو د داسیګ حیواناتو وژل جواز لري او دلته د حیوان د تعذیب مساله چيګ نهی ورخګخه شویده نه مطرح کیږي، یعنیګ ددیګ أول حیوان وژل ممنوع عمل ندی.

رسول الله (ص) چيګ وسله په عاريت اخيستى وه او د هغيګ د ضمانت شرط ييګ منلى وْ يعنى تضمين ييګ ورکؤى وْ، پديګ هکله د علماوو تر منځګ اختلاف دى چيګ آيا دا د عارييګ د تضمين د مشروعيت څګرګګندول دي او که نه لدينه مطلب بعينه د همديګ عارييګ د تضمين خبر ورکول و؟

- غنيمت هغه وخت د غازيانو ملکيت ګګرځګي چيګ وربانديګ وويشل شي، له تقسيم نه مخکيګ د چا ملکيت ندى، ځګکه پديګ غزا کيګ رسول الله (ص) له جګګؤيګ نه وروسته انتظار ويوست چيګ کيداى شي مشرکان اسلام راوؤي او که مسلمان شي، نو دا مالونه به بيرته ور وسپاري، که څګوك د غنيمت له تقسيم نه مخکيګ مؤ شي د هغه برخه د ده د وارثانو په ځګاى په نورو غازيانو ويشل کيږي، همدا د امام ابو حنيفه (رح) رايه او مذهب دى. نو لدينه دا حکم راوزي چيګ د کفارو د اسلام په هيله د غنيمت په ويش کيګ تاخير روا دى.

- رسول الله (ص) هغه چاته هم عفوه وکؤه چيګ د ده د قتل اراده ييګ کؤى وه، رسول الله (ص) د هغه پر سينه لاس کش کؤ، او دعا ييګ ورته وکؤه چيګ بيا هغه صحيح مسلمان شو.

- رسول الله (ص) چيګ دديګ غزا له غنايمو نه د قريشو د زؤونو د خپلولو لپاره مالونه ورکؤي وو، امام احمد (رح) لدينه دا حکم استنباطوي چيګ اضافي ورکؤه له غنيمت نه د خمس (پنځګميګ) برخيګ له ايستلو نه وروسته ورکول کيږي، يعنيګ لومړى خمس ورنه جدا کيږي بيا له پاتيګ نورو څګلورو برخو نه اضافي ورکؤه ورکول کيږي، د ځګينو کسانو لکه ذي الخويصره د زؤه سترګګيګ پټګيګ ويګ، وييګ نه شواى کؤى د رسول (ص) دديګ عمل او قريشو ته ورکؤيګ مصلحت درك کؤي، ځګکه ييګ د اعتراض غږ پورته کؤ او رسول (ص) ته ييګ وويل: (اعدل: عدل کوه)، دوى که مصلحت او حکمت درك کؤاى واى، نو دا خبره به ييګ نه کوله.

- امام د مسلمانانو خليفه او نائب دى، د دين د قيام او عامه ښګيګګنګيګ د تحقق لپاره أير صلاحيت لري، که امام له اسلام نه د دفاع، د دښګمنانو د شر د کمولو او دفع کولو پخاطر څګه فيصله وکؤه، چاته ييګ څګه مال ورکؤ، او يا ييګ د دښګمنانو مشران ځګانته راوبلل تر څګو مسلمانان ييګ له شره بيګ غمه شي، نو دا جايزه ده او پر امت او رعيت ييګ پيروي لازمه ده، ځګکه دا شرعي اصل دى چيګ د لوى فساد د دفعيګ په خاطر د وؤى مفسديګ احتمال او قبلول جواز لري لکه څګرنګګه چيګ د لوى مصلحت حاصلولو لپاره د واؤه مصلحت له لاسه ورکول روا دي، همدا د دنيوي او ديني مصالحو اساس او مبنى ده.

- د غلام په غلام، حيوان په حيوان بيع (خرڅګولو) کيګ دا شرط نده چيګ لاس په لاس او سر په سر وي بلکه دديګ شيانو په خرڅګولو او اخستلو کيګ تفاضل (کموالى، زياتوالى) او نسيه (پور) جواز لري، که خرڅګونکى او اخستونکى موافقه وکؤي او هيڅګ نيتګه ونه تګاکي نو هم روا دى، ځګګکه چيګ پديګ کيګ غرر او ناروا څګه نه شته.

- د رسول الله (ص) دا قول چې فرمايي: (من قتل قتيلا له عليه بينة فله سلبه: چاچې د جګړې په ميدان کې کافر وواژه، دليل يې وړاندې کړ، نو د هغه نه لاسته راغلي شيان دده حق دی)، علماء پدې هکله دوی رايې لري چې آيا دا د غازي شرعي حق ګڼل کېږي او که نه دا يې په شرط سره ملکيت کېدلی شي؟ له امام احمد نه همدا دواړه قولونه روايت شويدي، او ددې اختلاف سبب دادی چې دا معلومه نده چې آيا رسول الله (ص) دا قول د رسالت د منصب له مقامه کړی، يعنی د رسول په حيث يې دا حکم کړی، لکه دا قول يې چې فرمايي:
((من زرع أرض قوم بغير إذنهم فليس له من الزرع شئ و له نفقته: چاچې بې له اجازې د بل چا ځمکه وکرله، نو ده ته لدې حاصل نه هيڅ برخه نشته، يوازې د خپل مصرف حق لري او بس)) که پورتنۍ حديث تر همدې حکم لاندې راوستل شي، نو د مقتول کافر اموال د غازي شرعي حق بلل کېږي، خو که هغه حديث هم لکه دا لاندينی حديث داسې وبلل شي، کوم چې رسول (ص) د مفتي په توګه د فتوی لپاره او د فتوی له منصبه کړی، نو دا يې بيا مشروط حق دی، رسول الله (ص) د ابو سفيان ميرمنې هند بنت عتبه ته فرمايلي وو: ((خذي ما يكفيك و ولدك بالمعروف: د خپل خاوند له مال نه هومره حق لرې چې د تا او ستا د اولادونو لپاره بس وي)) دا يې هغې ته فتوی وه او که رسول الله (ص) هغه حکم د امام په حيث د امامت له منصبه کړی، او هغه وخت همدې حکم د امت لپاره مصلحت درلود، او همدا يې په ګټه و، نو وروسته يې هم که مصلحت درلود متابعت يې لازم دی، دلته به مصلحت د اتباع شرط وي، کوم حاکم که په همدې کې مصلحت ليده نو همداسې دې کوي او که نه د بدلون حق هم لري.
مطلب دا چې د رسول الله (ص) احکام مختلف دلالتونه لري، او علماوو د هغه (ص) هر حکم شګه خېړلی او بيايې د هغه بيان او تشريح کړيده، او له همدې امله د ځينو احاديثو د احکامو د درجې په اړه د علماوو تر منځ اختلاف وجود لري، مثلا ددې حديث په هکله چې فرمايي:
((من أحيا أرضا ميتة فهي له: چاچې شاړه ځمکه آباد کړه، هغه د همغه ده))
- پدې أول دعوی کې د ثبوت لپاره يو شاهد کافي دی، قسم ته ضرورت نشته او دا هم شرط نده چې مدعي په ژبه ووايي اشهد - زه شاهدی وايم......
- له مقتول کافر نه د غازي له خوا اخستل شوي مالونه (سلب) لکه د غنيمت په شان په پنځو برخو نه وېشل کېږي، يعنې پنځمه يې نه ورنه بېلېږي. سلب غنيمت دی خو د هغه کسانو حق هم ګڼل کېدلی شي چې په غنيمت کې برخه نه لري لکه ښځې او ماشومان يعنې ښځې او ماشومان هم چې کافر مړ کړي او مال يې ورنه واخلي، نو دا د همغوی ملکيت ګڼل کېږي، او يو شخص که هر څو کسان ووژني د هغوی ټول مالونه دده حق دی.

د طائف غزا

د ثقيف خلکو چيګ ماتيګ وخوړه، له جګګوټيګ نه ووتل خپلو برجونو او کلا ګګانو ته ننوتل ، هلته ييګ د مقابليګ تياري ونيوله، رسول الله (ص) تعقيب کړل او د دوی برجونو ته نژدي ځګای په ځګای شو، خو هغوی پر مسلمانانو داسيګ د غشو باران جوړ کړ چيګ په أير کم وخت کيګ يو شمير مسلمانان تګپيان شول او تقريبا دوولس تنه په شهادت ورسيدل، نو رسول الله (ص) لديګ ځګای نه هغه ځګای ته پورته شو چيرته چيګ اوس د طائف جومات ودان دی، دا قوم ييګ کلا بند کړ، محاصره اتلس ورځګيګ او تقريبا شل شپيګ اوږده شوه، منجنيق (د هغه وخت توپ) ييګ ورته نصب کړ، دا لومړی ځګل و چيګ مسلمانانو منجنيق استعمال کړ، رسول الله (ص) د دوی د انګګورو د ونو د پريګ کولو حکم وکړ خلکو پيل وکړ انګګور ييګ پريګ کول.

ابن سعد وايي: ثقيفيانو له رسول الله (ص) نه وغوښګتل چيګ د خدای تعالی لپاره اود خپلوۀ له امله دا ونيګ ورته پريږدي، په ځګواب کيګ رسول الله (ص) ورته وفرمايل: (صحيح ده دا ميګ د الله تعالی په روی او د خپلوۀ له امله درته پريشګوديګ).

وروسته د رسول الله (ص) په امر داسيګ اعلان وشو: هر غلام (مريی) چيګ مونږ ته راغی هغه آزاد دی، پديګ اعلان سره له لسو نه زيات غلامان چيګ ابوبکرۀ هم پکيګ شامل و له برج (کلا) نه راووتل او رسول الله (ص) ته راغلل رسول الله (ص) دا کسان يو، يو پر مسلمانانو وويشل او امر ييګ ورته وکړ چيګ د دوی تګول خرڅګ او خوراك به ورکوي، ديګ کار د طائف اوسيدونکو ته أير زور ورکړ.

محاصره اوږده شوه، رسول الله (ص) ته د فتحيګ اجازه نه وه راغلی، همغه وُ چيګ د روانيدو حکم ييګ صادر کړ، مجاهدينو ته دا حکم عجيب غونديګ ښګکاره شو، وييګ ويل: څګنګګه لاړ شو، مونږ خو لا طائف فتحه کړی ندی؟! رسول الله (ص) ورته وفرمايل چيګ داسيګ ده، نو سهار جګګړه وکړئ، دوی چيګ جګګړه پيل کړه أير تاوان ييګ ولید، نو رسول الله (ص) بيا وفرمايل: مونږ به روانيږو (ان شاء الله)، پديګ اعلان سره مسلمانان خوشاله شول او د تګګ تياري ييګ ونيوله، دوی چيګ روانيدل او خوځګيدل رسول الله (ص) خندل، کله ييګ چيګ بارونه پورته کړل روان شول رسول الله (ص) امر ورته وکړ چيګ دا دعا واييګ: ((آيبون تائبون عابدون لربنا حامدون: بيرته ګګرځګيدونکي، توبه ايستونکي، عبادت کوونکي او د خپل رب ثنا ويونکي يو))

پديګ وخت کيګ رسول الله (ص) ته وويل شول: يا رسول الله (ص)! د ثقيف خلکو ته ښګيريګ وکړه، رسول الله (ص) وفرمايل: ((اللهم اهد ثقيفا و ائت بهم: خدايه ثقيف ته هدايت وکړه او مونږ ته ييګ راوليګ)).

رسول الله (ص) لديگ حگای نه جعرانه ته لاړ او له هغه حگای نه ییگ د عمریگ لپاره احرام وتاړه مکیگ ته داخل شو، ورپسیگ مدینیگ منوري ته ستون شو.
د رمضان په میاشت کیگ کله چیگ رسول الله (ص) مدینیگ ته ستون شو د ثقیف پلاوی ورته راغی، پدیگ کیسه کیگ دا هم راغلي کله چیگ رسول الله (ص) ورنه روان شو، او مخکیگ لدینه چیگ مدینیگ ته داخل شي عروه بن مسعود ورپسیگ راورسید، په اسلام مشرف شو او له رسول (ص) نه ییگ بیرته خپل قوم ته د ستنیدو اجازه وغوښتله رسول (ص) ورته وفرمایل: هغوی به جګګړه درسره وکړي، رسول الله (ص) د هغوی ضد درك کړی وُ حگکه ییگ عروه ته دا خبره وکړه، خو عروه وویل: یا رسول الله (ص) زه هغوی ته له ستر‌کگو نه زیات کگران یم، او په رشگتیا سره عروه خپل قوم ته أیر منلی و، دده هره خبره به ییگ منله، پدیگ ترتیب سره عروه له اجازیگ وروسته خپل قوم ته لاړ او هغوی ییگ اسلام ته راوبلل، کگمان ییگ کاوه چیگ تگول به ییگ بلنه ومني، خو کله چیگ هغه یوه هسك حگای ته پورته شو او خپل قوم ته ییگ د اسلام بلنه ورکړه، هغوی له هر لوري د غشو باران پریگ جوړ کړ او شهید شو. کله چیگ عروه ولګګید ورته وویل شول: په وینو کیگ دیگ خگه وینیگ؟ عروه وویل په وینو کیگ میگ هغه شهادت کگورم چیگ الله تعالی پریگ ونازولم، زه له هغو شهیدانو سره توپیر نه لرم کوم چیگ لدیگ حگای نه د رسول الله (ص) له روانیدو نه مخکیگ د هغه خواته په شهادت ورسیدل، زه د هغوی په شان یم، او د هغوی خوا ته میگ دفن کړئ، بیا همالته دفن شو. حگنیگ روایات وایي چیگ رسول الله (ص) د عروه په هکله فرمایلي چیگ ((پخپل قوم کیگ د عروه مثال داسیگ و لکه د یسین په سورت کیگ د ذکر شوی داعي او قوم ییگ))، د عروه له شهادت نه وروسته خگو میاشتیگ ییگ قوم (ثقیف) پخپل حگای وو، بالاخره پدیگ پوه شول چیگ نور د جنکگ توان نلري، فیصله ییگ وکړه چیگ یو شخص رسول الله (ص) ته واستوي، عبد یا لیل ته ییگ وړاندیز وکړ چیگ د استازي په حیث د رسول الله (ص) حضور ته ورشي، خو هغه لدینه وویرید چیگ هسیگ نه بیا له ده سره هم د عروه په شان بده معامله ونکړي، نو خپل قوم ته ییگ وویل زه یوازیگ نه حگم، له ماسره خگو کسان ملګګري کړئ، پدیگ توګګه هغوی دوه کسان له بني احلاف نه او دری له بني مالك نه چیگ عثمان بن ابي العاص هم پکیگ و، ورسره ملګګري کړل، دا کسان چیگ مدینیگ ته نژدیگ شول مغیره بن شعبه ییگ ولید، مغیره منأه کړه چیگ رسول الله (ص) ته زیری ورکړي، په لار کیگ ابوبکر (رض) ورسره مخامخ شو مغیره ته ییگ قسم ور واچاوه چیگ ورنه مخکیگ نشي تر خگو دا زیری پخپله رسول الله (ص) ته ورسوي، پدیگ ترتیب سره ابوبکر د رسول الله (ص) حضور ته ورغی او خبر ییگ ورکړ، بیا مغیره ورته راغی او د غرمیگ له مخیگ ورسره روان شو، رسول الله (ص) د جومات په یوه خگنأه کیگ خیمه یا خگپره ورته ووهله، خالد بن سعید به د دوی او رسول الله (ص) تر منحگ د تګګ راتګګ دنده اجرا کوله.

د ثقیف دیګ پلاوي له رسول الله (ص) نه د خپلو غوښتنو په ترڅ کې یوه غوښتنه دا وکړه چې د دوی بت (لات) دې تر دریو کلو پورې نه ورانوي، ځکه دوی غواړي په دې سره د خپل قوم د جاهلانو زړونه خپل کړي، خو رسول الله (ص) دا غوښتنه قبوله نه کړه، دوی دا موده راکموله چې تر یوې میاشتې پورې راورسیدل، خو رسول الله (ص) نه منله او هیڅ یې ورسره قبوله نکړه چې د بت لپاره یوه معینه او ټاکلې موده وټاکي.
بله غوښتنه یې دا وه چې له لمانځه نه مو معاف کړه او مونږ د خپلو بتانو په ړنګولو مه مکلفوه، رسول الله (ص) په ځواب کې ورته وفرمایل: ((ستاسې بتان به په تاسې نه ماتوم، لدینه به مو معاف کړم، خو له لمانځه نه په هیڅصورت معافي نه درته کوم، او په هغه دین کې خیر نشته چې لمونځ نه وي پکې)) یعنې دین کې له لمانځه نیمګړی دی، دیګ کسانو چې اسلام راوړ، عثمان بن ابي العاص یې مشر وربانديګ مقرر کړ عثمان که څه هم د عمر له پلوه له ټګولو نه کشر و' خو له دین او پوهې سره یې أیره مینه درلوده.
دیګ پلاوي چې خپل وطن ته د ستنیدو اراده وکړه، رسول الله (ص) ابو سفیان او مغیره ورسره ولیږل چې بت یا طاغوت یې ونړوي، مغیره چې بت ته ورغی، تبر یې پورته کړ او ګوزارونه یې پرې وکړل، پدې وخت کې بنو مغیث تیار ورته ولاړ وو او ځګارنه یې کوله چې هسې نه مغیره هم لکه د عروه په شان په غشو وویشتل شي، د بت ماتولو په وخت کې د ثقیف ښځې راوتلې وې او په أیر حسرت سره یې ژړل، مغیره چې بت دړې وړې کړ، نو هلته موجوده خزانه یې راټوله کړه.
د عروه له شهادت نه وروسته مخکې لدینه چې پورتنی پلاوی رسول الله (ص) ته ورشي د عروه زوی (ابو ملیح) او قارب بن اسود د رسول الله (ص) خدمت ته رسیدلي وو، هغوی له خپل قوم نه بیلتون اعلان کړی و او همدلته په اسلام مشرف شول، رسول الله (ص) ورته وفرمایل: اوس ستاسې خوښه څګوك په دوستۀ نیسئ، خپل ولي پخپله غوره کوئ، دوی عرض وکړ چې مونږ له الله (ج) او رسول (ص) نه پرته بل څګوك ولي او دوست نه نیسو. رسول الله (ص) ورته وفرمایل: خپل ماما ابو سفیان بن حرب هم ولي نه نیسئ؟ دوی وویل، هو، خپل ماما هم په ولایت او دوستۀ نه نیسو، او کله چې د طائف اوسیدونکي مسلمان شول، د عروه زوی له رسول (ص) نه وغوښتل چې د همغه بت یا طاغوت له خزانې نه دده د پلار قرض ادا کړي، رسول الله (ص) وفرمایل: صحیح ده، نو قارب هم عرض وکړ چې زما د پلار اسود د قرضونو په هکله څه حکم دی؟ عروه او اسود سکني ورونه وو، د قارب په ځواب کې رسول الله (ص) وفرمایل: اسود مشرك مړ شویدی، قارب عرض وکړ: یا رسول الله (ص) زه خو مسلمان یم، له ما سره خو مرسته وکړه، قرض خو اوس پر ما دی، نو رسول (ص) دده عرض هم ومانه او د عروه او اسود دواړو قرضونه یې د لات له ماتیدو نه وروسته هلته له موجودې خزانې نه له لاسته راغلي مال نه ادا

کؤل.

پدیگ واقعه کیگ دا فقهي حکمونه او درسونه پراته دي:

- په حرام میاشتو کیگ جکگؤه او جهاد جواز لري، حگکه رسول الله (ص) مکیگ ته د رمضان په وروستیو کیگ روان شوی و، او په مکه کیگ ییگ (۱۹) نولس شپیگ تیریگ کؤیگ ویگ، بیا هوازن ته ورغلی و٘، له هغوی سره ییگ جکگؤه وکؤه، دا مساله ییگ چیگ حل کؤه بیا طائف ته لاؤ هغوی ییگ تقریبا شل شپیگ محاصره کؤل، که دقت وشي نو دا به خگرکگنده شي چیگ د محاصریگ خگو ورحگیگ په ذوالقعده کیگ ویگ، خو کیدای شي اعتراض وشي چیگ رسول الله (ص) خو جکگؤه په شوال کیگ پیل کؤیگ وه، ددیگ اعتراض په حگواب کیگ ویل کیدای شي چیگ د جکگؤیگ پیل او دوام توپیر نلري.
- که له چا سره ییگ د کورنۀ غؤي ملکگري هم وي کولی شي پر دشگمن یرغل وکؤي، حگکه پدیگ غزا کیگ له رسول الله (ص) سره ام سلمه او زینب (رض) ملکگریگ ویگ.
- له کفارو سره په جکگؤه کیگ د منجنیق په شان له درنو وسلو نه استفاده کول جواز لري، که خگه هم پدیگ سره د شگحگو او ماشومانو په شان جکگؤه نه کوونکي افراد ووژل شي.
- که د ونو پریگ کیدل د دشگمنانو یا کفارو د کمزورۀ سبب کیده، نو قطع کول ییگ جواز لري.
- که کوم غلام (مریی) له کفارو نه وتشگتي او مسلمانانو ته ورشي هغه آزاد دی، دا قول ابن المنذر نقل کؤی او دا ییگ د تگولو علماوو اتفاق بللی.
- امام که د کوم شگار له کلا بندۀ نه وروسته له فتحیگ نه مخکیگ روانیدل غوره وبلل نو حرج نشته.
- خگرنکگه چیگ رسول الله (ص) له طائف نه مکیگ ته د تلو په وخت له جعرانه نه د عمریگ لپاره احرام تؤلی و٘، نو خگوك چیگ له طائف نه مکیگ ته حگي سنت دادی چیگ باید له جعرانه نه احرام وتؤي خو دا چیگ له مکیگ نه جعرانه ته لاؤ شي او بیا له هغه حگای د عمریگ لپاره احرام وتؤي، دیگ عمل ته هیخگ عالم مستحب او غوره عمل ندی ویلی.
- دا چیگ رسول الله (ص) هغه وخت ثقیف ته د هدایت دعا کوي چیگ جکگؤه ییگ ورسره وکؤه، یو شمیر اصحاب ییگ په شهادت ورسول، د رسول الله (ص) استازیگ (عروه (رض) ییگ شهید کؤ، لدیگ تگولو سره سره چیگ رسول الله (ص) د هدایت دعا ورته کوي، نو واقعا چیگ دا د رسول الله (ص) د رحمت او مهربانۀ د کمال نشگه ده.
- پدیگ واقعه کیگ له رسول الله (ص) سره د هغه د رشگتونی او صدیق ملکگري (ابوبکر) د بیگ پناه مینیگ او محبت دلایل هم شته، او پدیگ کیگ دا دلیل پروت دی چیگ یو بنده کولی شي له خپل ورور نه دا سوال وکؤي چیگ د کوم خیر کار، نیك عمل، الله تعالی ته د تقرب وسیله ده

ته ورکؤي، يعنيګ دا جواز لري چيګ يو مسلمان بل ته ووايي ايثار وکؤه دا د خير کار ماته پريږده چيګ زه ييګ وکؤم، خګوك چيګ واييګ دا أول غوشګتنه يا په نيکيو کيګ ايثار جواز نلري د هغه قول صحيح ندی، نه ګګورئ چيګ عائشه (رض) د رسول الله (ص) او ابوبکر (رض) تر خګنګګ د شګخيدو په مساله کيګ عمر (رض) ته پر خپل ځګان ترجيح ورکؤه، عمر (رض) چيګ ورنه وغوشګتل هلته د شګخيدو اجازه ورکؤي، ديګ وويل دا ځګای ميګ د ځګان لپاره غوره کؤی وُ، خو اوس ييګ عمر (رض) ته ورکوم، عائشيګ (رض) د عمر (رض) دا سوال بد ونه ګګانګه بلکه هغه ته ييګ مثبت ځګواب هم ورکؤ.

- د قدرت په صورت کيګ د شرك او کفر شعائر بايد فورا له منځګه يو وؤل شي، جواز نشته چيګ د قدرت په وخت کيګ د يويګ ورځګيګ لپاره پريشګودل شي، دا لوی منکرات دي، هغه خونيګ او ودانۍ چيګ پر قبرونو جوؤيګ شويګ او نمانځګنه ييګ کيږي همدا حکم لري، دا خونيګ وي که تيږيګ چيګ تعظيم ييګ کيږي، ندزونه ورته وؤانديګ کيږي د قدرت په صورت کيګ بايد فورا د ځګمکيګ له مخيګ نه ايسته او ورکيګ شي، هغه ځګايونه چيګ خلك ييګ د جهل له امله عبادت کوي دا تګول د لات، منات او عزی حکم لري بايد له مينځګه يو وؤل شي، د لات، عزی او منات نمانځګونکو دا ګګمان او عقيده، نه درلوده چيګ دا طاغوتان روزي ورکوي، د مرګګ او ژوند قدرت لري، بلکه دوی لديګ بتانو سره داسيګ اعمال کول لکه چيګ نن ورځګ ييګ ځګنيګ جاهلان د فعلي طاغوتانو په وؤانديګ کوي دا خلك د همغه پخوانيو مشرکانو په لاره روان دي، قدم په قدم د هغوی پيروي کوي د جهل له امله أير زؤونه په شرك ککؤ شوي، معروف ورته منکر او منکر ورته معروف شګکاري، بدعت ته سنت او سنت ته بدعت وايي، پديګ رنځګ واؤه او زاؤه تګول اخته دي، د علم رنګا تته شوی، اسلام بيا د غربت مرحليګ ته ګګرځګيدلی، علماء کم شوي، د جاهلانو بازار ګګرم دی د خلکو له لاسه په وچه او سمندر کيګ فساد خور شوی، خو شته داسيګ ألِه چيګ پر حق تګينګګه ولاؤه ده، له حق نه دفاع کوي د شرك او بدعت مقابليګ ته ييګ ملا تؤلی او تر قيامته به پديګ لار روان او ثابت وي.

- امام کولی شي د زيارتونو له مصارفو او لګګشګتونو نه د جهاد او عامه شګيګګنګيګ په لاره کيګ خرځګ او مصرف وکؤي، يعنيګ پر زيارتونو خرځګيدونکي مالونه په جهاد ولګګوي حق لري دا أول مالونه غازيانو ته ورکؤی او يا ييګ د عمومي مصلحت لپاره استعمال کؤي، او يا ييګ د امت د مصلحت لپاره وقف کؤي، او د زيارتونو اوقاف همدا حکم لري دا هغه ځګه دی چيګ د اسلام امامان ييګ په هکله اختلاف نلري (مؤلف دلته د (مشاهد) کلمه استعمال کؤی چيګ ما په زيارت ترجمه کؤی ده).

فصل
د تبوك غزا

مدينې ته له ستنيدو وروسته رسول الله (ص) په نهم هجري کال هرې خواته د زکات او صدقاتو د راټولولو لپاره مامورين وليږل چې له اعرابو (کوچيانو) نه زکاتونه او صدقې راغونډې کړي، عيينه يې بني تميم، عدي بن حاتم يې طئ او بني اسد، مالك بن نويره يې بني حنظله، زبرقان بن بدر او قيس بن عاصم يې بني سعد، علاء بن حضرمي يې بحرين او علي (رض) يې نجران ته واستول.

په همدې نهم کال د رجب په مياشت کې د تبوك غزا واقع شويده، د نهم هجري کال د رجب مياشت وه له يوې خوا وچکالي او ګرمي وه، له بلې خوا په مدينه کې ميوې پخې شوې وې، لنډه دا چې ډيرې سختې ورځې وې چې رسول الله (ص) د دې غزا فيصله وکړه.

د رسول الله (ص) عادت دا و چې هرې غزا ته د روانيدو په وخت کې به يې کنايه او توريه کاروله، خو د تبوك په غزا کې يې په صراحت اعلان وکړ ځکه حالات سخت او مسافري ليرې وه.

رسول الله (ص) يوه ورځ جد بن قيس ته وفرمايل: د بني اصفر (روميانو) په خلاف جګړې په هکله څه نظر لرې؟ هغه ورته وويل: يا رسول الله (ص)! ما لدې غزا نه معاف کړه، په فتنه کې مې مه اچوه، ځکه زه له ټولو نه زيات له ښځو سره مينه لرم، زه ويريږم که د روميانو ښځې ووينم، نو صبر به و نه شم کړی، پدې خبرې سره رسول الله (ص) مخ ورنه واړاوه او ورته وې فرمايل: ته مې معاف کړې، اجازه مې درکړه، بيا د همده په هکله دا آيت نازل شو:

((وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ))

(التوبه: ۴۹)

ترجمه: [او ځينې له دغو (منافقانو) څخه هغه څوك دي چې وايي اذن (اجازه) راکړه ماته (د پاتې کيدلو) او مه اچوه ما په فتنه (ګمراهۍ) کې (نو الله وفرمايل چې) خبردار شئ چې په ګمراهۍ کې (لا له پخوا) لويدلي دي دوی او بيشکه چې جهنم (دوزخ) هرومرو (خامخا) محيط (چاپير کيدونکی) دی په کافرانو].

پدې وخت کې منافقانو هم يو بل ته ويل چې په ګرمۀ کې جګړې ته مه ځئ، غوښتل يې د خلکو روحيه کمزورې کړي، نو الله تعالی دا آيت نازل کړ:((وَقَالُوا لَا تَنفِرُوا

فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرّاً لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ))(التوبه: ۸۱)
ترجمه: [او ويل به دوی (يخپلو منځګونو کيګ يا مو'منانو ته) چيګ مه ځګئ تاسيګ (د تبوك ديګ غزا ته) په دغيګ ګرمة کيګ ووايه (ايګ محمده! دوی ته) چيګ اور د دوزخ أير سخت دی له جهته د ګرمة(دوی ته له ديګ حرارته) که وی دوی چيګ پوهيدی (نو نافرماني به ييګ نه وه کؤی)].
رسول الله (ص) د جهاد حکم صادر کؤ، بأيان او شتمن ييګ د مرستيګ لپاره وهڅګول، عثمان (رض) دری سوه اوشګان سره له تګولو ضروري وسايلو او زر ديناره رسول الله (ص) ته د لشګکر د تيارة له پاره ورکؤل، پديګ وخت کيګ اوه تنه داسيګ کسان هم د رسول (ص) حضور ته راغلل چيګ له خپليګ نيستة نه ييګ ژؤل او له رسول الله (ص) نه ييګ د جهاد لپاره د سپرلة او وسيليګ سوال کاوه رسول الله (ص) دوی ته داسيګ ويل: ((وَلاَ عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لاَ أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَناً أَلاَّ يَجِدُوا مَا يُنفِقُونَ)) (التوبه: ۹۲)
ترجمه: [او نشته (ګګناه په وروسته پاتيګ کيدلو له غزا نه) په هغو کسانو کله چيګ راغلل دوی تاته د پاره د ديګ چيګ سورلي ورکؤی ته نو وويل تا ورته چيګ نه مومم زه (هم اوس) هغه شی چيګ سواره کؤم تاسيګ په هغه، نو بيرته وګګرځيدل دوی حال دا چيګ سترګکيګ د دوی بهيدی (يعنيګ تويولی) له اوښګکو له جهته د غمه له ديګ وجيګ چيګ نه مومي دوی هغه څګه چيګ ييګ ولګګوي (په جهاد کيګ)].
اشعريانو هم ابو موسی (رض) د رسول الله (ص) حضور ته وروليږه چيګ د غزا لپاره سورلة او وسايل ورکؤي هغه چيګ د رسول الله (ض) حضور ته وؤانديګ شو دغه وخت رسول الله (ص) په غصه و، ده ته ييګ وفرمايل: (قسم په الله که سورلي در کؤم او نه څګه لرم چيګ د غزا لپاره ييګ تاسيګ ته درکؤم) څګه وخت وروسته څګو اوشګان راورسيدل، رسول الله (ص) په هغوی پسيګ څګوك وروليږل، اوشګان ييګ ورکؤل او ورته وييګ فرمايل: (ما څګه در نه شوای کؤای، څو الله تعالی ستاسيګ لپاره سورلي برابره کؤه او زه چيګ قسم وخورم که بيا له هغه کار نه غوره عمل وکګورم، نو بيا همغه غوره عمل کوم او د قسم کفاره ورکوم).
يو بل شخص چيګ عليه بن زيد (رض) نوميده د شپيګ پاځګيد لمونځګ ييګ وکؤ او شګه ييګ وژؤل بيايييګ دا دعا وکؤه: ايګ خدايه! تا د جهاد امر کؤيدی، ماته ديګ د جهاد وس ندی راکؤی او خپل رسول (ص) ته ديګ هم دومره وس ندی ورکؤی چيګ زما لپاره د جهاد وسيله او سورلة برابره کؤي، او زه پديګ وخت کيګ تګولو مسلمانانو ته تګول هغه څګه بښګم چيګ زه ييګ ورباندیګ حق لرم، خپل تګول مالي، معنوي او بدني حقوق د صدقيګ په توګګه ور بښګم، د هغوی له خوا چيګ هر تکليف را رسيدلی زه هغه ستا په لار کيګ بښګم، چيګ سهار شو، رسول

الله (ص) وفرمايل (هغه خګوك دى چيګ نن شپه ييګ صدقه ورکؤيده؟) هيچا حګواب ورنکؤ، رسول الله (ص) بيا وفرمايل: (هغه خګوك دى چيګ تيره شپه ييګ صدقه ورکؤيده؟) يو شخص ورپاخګيد او کيسه ييګ ورته وکؤه رسول الله (ص) ورته وفرمايل: (زيريګ ميګ درباندېګ، خوشاله اوسه، قسم په هغه ذات چيګ د محمد (ص) د نفس واك ورسره دى ستا دا صدقه د قبول شوي زكات په لست کيګ ليکل شويده). ورپسيګ حګنيګ عذر وؤانديګ کوونکي اعرابيان (منافقان) ورته راغلل، هيله ييګ وکؤه چيګ عذر ييګ ومنل شي او له جهاد نه ييګ معاف کؤي، خو رسول الله (ص) د هغوى عذرونه و نه منل.

د منافقانو رئيس عبدالله بن ابي له خپلو ملګګرو، منافقانو او يهودانو سره د الوداع له غونأة سره اؤولي وو او شميره ييګ خګه کمه هم نه وه، رسول الله (ص) چيګ غزا ته روان شو محمد بن مسلمه ييګ په مدينه کيګ خپل خليفه وتګاکه، پخپله ييګ حرکت وکؤ، په همديګ وخت کيګ د منافقانو رئيس او أله ييګ په شاشوه.

رسول الله (ص) د خپليګ کورنۃ او اهل د ساتنيګ او سر پرستۃ لپاره علي (رض) پريشګود، علي (رض) ورته وويل: يا رسول الله (ص)! له شګحګو او ماشومانو سره ميګ پريږديګ؟ رسول الله (ص) ورته وفرمايل: ((آيا نه خوشګويګ چيګ زما په وؤانديګ لکه هارون د موسى په وؤاندى منزلت ولريګ، خو توپير دا دى چيګ له مانه وروسته نبي نشته: اما ترضى أن تكون مني بمنزلة هارون من موسى، غير أنه لا نبي بعدي)).

لديګ غزا نه يو شمير نور مسلمانان هم پاتيګ شول، لديګ جمليګ نه د كعب بن مالك ، هلال بن اميه، مراره بن الربيع، ابو خيثمه، او ابوذر (رض) نومونه د يادولو وؤ دي، خو ابوذر او خيثمه بيا په رسول الله (ص) پسيګ ورغلل، رسول الله (ص) له ديرش زره کسيز لشګکر سره چيګ لس زره ييګ سواره وو، روان شو هلته تبوك کيګ شل ورحګيګ پاتيګ شو، لمونحګ به ييګ قصر ادا کاوه، هغه وخت هرقل په حمص کيګ وُ.

د ابو خيثمه کيسه داسيګ وه چيګ د رسول الله (ص) له روانيدو نه خګو ورحګيګ وروسته يوه ورحګ خپل کور ته لاؤ، هلته ييګ دوو ميرمنو په يوه باغ کيګ هريګ يويګ ييګ خپله خګپره شګه پاکه کؤيګ اوبه ييګ پکيګ شنليګ، آبپاشي کؤى، يخيګ اوبه او أوأة ييګ تياره کؤيده، ابو خيثمه چيګ دروازيګ ته ورسيد، دا حالت ييګ وليد، د خګپريګ په دوازه کيګ ودريد، خپلو شګحګو، اوبو او خوؤو ته ييګ وکتل ، وييګ ويل رسول الله (ص) به اوس په وچه دشګته، كګرمة او سيلة کيګ وي، خو ابو خيثمه به دلته له خپلو شګحګو سره تر سيوري لانديګ، يخيګ اوبه، تيار خواؤه خوري، دا خو انصاف ندى، قسم په خداى كه داخل شم، خپلو ميرمنو ته ييګ وويل زه لاؤم، اوشګه ييګ راونيوله روان شو او په تبوك کيګ له رسول الله (ص) سره يو حګاى شو.

د لاريګ په اوإدو کيګ ابو خيثمه له عمير بن وهب سره يو حګاى شو چيګ هغه هم په رسول الله

(ص) پسې روان و، دواړه ملګري شول او کله چې تبوك ته نژدې شول، عمير ته يې وويل زه ګنهګار يم ګناه مې کړې ده، وروسته پاتې شوى وم ګوره چې را نه جدا نشې تر څو د رسول الله (ص) حضور ته ورشم، عمير يې خبره ومنله، رسول (ص) ته چې ورلنډ شول اصحابو وويل څوك مسافر روان دى، لکه چې لاره يې ورکه کړې ده، رسول الله (ص) وفرمايل: خداى وکړي ابو خيثمه وي. اصحابو وويل: دا خو په رشتيا ابو خيثمه دى، اوښ يې چې چوکړ ، د رسول الله (ص) حضور ته ورغى، سلام يې واچاوه، خپله کيسه يې ورته وکړه، رسول الله (ص) ورته وفرمايل: خير دى او دعا يې ورته وکړه.

رسول الله (ص) چې تبوك ته د سفر په دوران کې د ثموديانو سيمې (حجر) ته ورسيد امر يې وکړ چې هيڅوك به د دې سيمې اوبه نه څښي او نه به اودس ورباندې کوي، او که چا پدې اوبو سره اوړه خوشته کړي (اخښلي) وي، هغه دې اوښانو ته ورکړي، او هيڅوك به يوازې به له ملګري له خپل ځاى نه نه وزي، اصحابو ټولو دا اوامر عملي کړل، خو د بني ساعده کورنۍ دوو کسانو مخالفت وکړ، يو تن يې د ضرورت حاجت لپاره يوازې ووت او بل يې د اوښ په لټه پسې روان شو، هغه چې د قضاء حاجت لپاره وتلى و، زندۍ شو او هغه بل باد په هوا کړ او د طئ په غرونو کې يې واچاوه، بيا رسول الله (ص) وفرمايل: آيا ما لدينه نه وى منع کړي؟ بيا يې هغه کس ته چې زندۍ شوى و دعا وکړه، جوړ شو او هغه بل د طئ خلکو مدينې ته د رسول الله (ص) د ستنيدو په وخت کې ورته وسپاره.

زهري وايي: رسول الله (ص) چې د حجر سيمې ته ورسيد خپل مبارك مخ يې په جامو کې پټ کړ اوښه يې تېزه کړه او ويې فرمايل: (د ظالمانو سيمې ته چې داخليږئ نو لدې ويرې نه ژاړئ چې هسې نه پر تاسې هم همغسې عذاب راشي) په صحيح حديث کې راغلي چې رسول الله (ص) لدې سيمې نه د اخستلو شوو اوبو د توييولو امر وکړ، او هدايت يې وکړ چې له هغه کوهي نه اوبه واخلي له کوم نه به چې د صالح اوښې اوبه څښلې.

ابن اسحاق وايي: چې سهار شو له اصحابو سره اوبه نه وى، رسول الله (ص) ته يې شکايت وکړ رسول الله (ص) دعا وکړه، الله تعالى وريځې را پيدا کړه او باران وشو، اصحابو اوبه وڅښلې او د ضرورت په اندازه يې ورسره واخستلې، بيا رسول الله (ص) مخکې لاړ، که کوم يو تن به ورنه پاتې شو، اصحابو به وويل: فلانى پاتې شو، رسول الله (ص) به وفرمايل: (پرې يې ږدئ که خير پکې وي الله تعالى به يې راورسوي، او که خير نه وي پکې نو خداى ورنه يې غمه کړئ. په لاره کې د ابوذر اوښ له کاره ولېد، نو خپل بار يې په شا کړ، يو ځاى رسول الله (ص) د دمې لپاره واړول چا ورته وويل: يا رسول الله (ص) هغه کس يوازې روان دى، رسول الله (ص) وفرمايل: هغه به ابوذر وي، اصحاب چې ورته ځير شول، ويې ليدل چې ابوذر دى

وييګ ويل: هو دا ابوذر دی، رسول الله (ص) وفرمايل: ((رحم الله أباذر يمشي وحده و يموت وحده و يبعث وحده: الله ديګ پر ابوذر رحم وکؤي، يوازيګ روان دی، يوازيګ به مري او يوازيګ به بيرته را ژوندی کيږي)). د ابن حبان په (صحيح) کيګ روايت دی: کله چيګ د ابوذر حګنکندن شو، ميرمن بييګ په ژړا شوه، ده ورته وويل وليګ ژاړيګ؟ ميرمنيګ بييګ وويل: ته پديګ دشګته کيګ راته مريګ، او زه دومره خګه نلرم چيګ ستا کفن بييګ کؤم او نه دا توان لرم چيګ غسل درکؤم (هم يوازيګ يم او هم کمزوريګ)، ابو ذر ورته وويل: مه ژاړه، ما له رسول الله (ص) نه اوريدلي چيګ مونږ يو خګو تنو ته بييګ فرمايل: ستاسيګ په منځګ کيګ يو کس داسيګ دی چيګ په ااګګ يا دشګته کيګ به مري بيا به د مسلمانانو يوه ډله وربانديګ راحګي جنازه به بييګ کوي اوس له هغو کسانو نه يوازيګ زه پاتيګ يم، نور تګول په کليو کيګ وفات شوي دي، نو هغه کس زه يم چيګ رسول الله (ص) اشاره ورته کړيده، قسم په خدای چيګ زه نه دروغ وايم، او نه به دروغجن کړای شم، وګګوره ته لاريګ ته وګګوره، لاره خګاره، حتما به خګوك راحګي، ميرمن بييګ وايي زه به يو حګل رپك (برنډيګ) ته ووتم لاره به ميګ وخګارله، بيا به بيرته راغلم او د ابوذر خدمت به ميګ کاوه، پديګ وخت کيګ يوه ډله خلك چيګ داسيګ ښګکاريدل لکه چيګ شګه ستوږي شوي او بارونه بييګ وربانديګ درانه شوي روان دي، ما اشاره ورته وکړه، هغوی راوګګرحګيدل، راته وييګ ويل: خګه دي خوريګ! ما ورته وويل: دلته يو مسلمان مري، غواړم غسل او کفن ورکړئ، دوی وويل: خګوك دی؟ ما ورته وويل: ابوذر دی، دوی وويل: هغه د رسول الله (ص) صحابي ابوذر؟ ما حګواب ورکړ، هو، دوی وويل: زمونږ پلرونه او ميندیګ ورنه قربان، فورا ور دننه شول، ابوذر ورته وويل: زيری ميګ دربانديګ چيګ رسول الله (ص) داسيګ راته فرمايلي و، حديث بييګ ورته بيان کړ بيا بييګ وويل: که ما او يا ميګ ميرمنيګ دومره خګه درلودی چيګ زما د کفن لپاره بس وای، نو بل خګه به ميګ د کفن لپاره نه وای قبول کړي، خو اوس زه او ميرمن ميګ هيځګ تګوکر، جامه او تګوتګه نلرو، نو تاسيګ ته قسم درکوم چيګ له تاسيګ نه که خګوك امير، قومندان، قاصد، د قوم استازی او مشر پاتيګ شوی وي هغه به زما د کفن لپاره تګوتګه نه راکوي يعنيګ د هغوی جامه د حګان کفن نه کوم، تګولو ته دا خبره يو اول عجيبه ښګکاره شوه، مخونه بييګ کګونحګی شول، حګکه يو هم پدی معيار نه و برابر يوازيګ يو انصاري حګوان را وړانديګ شو، او ورته وييګ ويل: تره! زه به خپل خګادر درته کفن کړم، او يا به درته دا جاميګ چيګ مور راته اوبدلی دي کفن کړم ابوذر ورته وويل: صحيح ده، ته به ميګ په کفن کړې، بيا چيګ وفات شو، نو همغه انصاري حګوان په کفن کړ، بيا بييګ تګولو د جنازيګ لمونحګ وکړ او دفن بييګ کړ.

په (صحيح مسلم) کيګ له معاذ نه روايت دی چيګ رسول الله (ص) تبوك ته له رسيدو نه مخکيګ فرمايلي و: (سبا به که د خدای رضا وه د تبوك چينيګ ته ورسيږئ، د غرميګ په مهال به هلته وی،

که ور ورسیدئ، نو تر خگو چیگ زه نه وم درسیدلئ اوبو ته بیگ لاس مه ورووئ، ابوذر زیاتوي: مونږ لاؤو، چینیگ ته چیگ ورسیدو دوه کسان له زمونږ نه مخکیگ ورسیدلي وو، له چینیگ نه خگه کمه اندازه اوبه راوتلیگ، رسول الله (ص) له هغو دوو کسانو نه پوشگتنه وکؤه چیگ اوبه خو به مو نه وي خگشگلیگ؟ دوی وویل: مونږ خو اوبو ته لاس ورووئ، خگه اندازه مو ورنه خگشگلی دي، رسول الله (ص) ورته په قهر شو او خگو خبریگ بیگ ورته وکؤی، بیا لږ، لږ اوبه راتگولی شویگ او په کوم لوشگي کیگ ورنه راواخستل شوی، رسول الله (ص) خپل مبارك مخ او لاسونه پکیگ ومینحگل، بیابیگ دا مستعملیگ اوبه بیرته په چینه کیگ واچولی پدیگ سره یو حگل له چینیگ نه اوبه راوخوتگیدیگ، زیاتیگ اوبه ورنه روانیگ شوی، خلکو تگولو وخگشگلیگ، بیا رسول الله (ص) وفرمایل: ابو ذره! که خدای عمر درکؤ، وبه وینیگ چیگ یو وخت به دا وچ أاکگ شنه باغونه وي، (رسول الله رشگتیا ویلي اوس همغه سیمه باغونه دي).

رسول الله (ص) چیگ تبوك ته ورسید د (ایله) سیمیگ مشر ورته راغی جزیه بیگ ومنله او سوله ورسره وشوه همدا راز د جربا او اذرح مشران هم راغلل، هغوی هم جزیه قبوله کؤه، رسول الله (ص) د ایله مشر ته داسیگ لیك لیکلی وٗ: (بسم الله الرحمن الرحیم. دا د الله تعالی او محمد رسول الله (ص) له خوا یحنه بن روٗبه (یوحنا چیگ په عربي کیگ یحیی دی) او د ایله د اوسیدونکو، د دوی د سمندری کشگتیو، پلیو او سورو لپاره د امن او امان لیك دی، دوی ته د الله او رسول الله (ص) له خوا امن او ضمانت دی، د شام، یمن او بحر د خگنأو اوسیدونکي چیگ د دوی ملکگري دي او پدیگ تؤون کیگ شامل او ورباندیگ پابند دي، هغوی ته هم امن دی که له دوی نه چا مخالفت وکؤ نو بیا بیگ د مال، نفس، دفاع او ساتنه نه شي کولی، بلکه هغه مسلمانانو ته مباح دی او بیابیگ مال د هغه چا دی چیگ لاسته بیگ ورغی دوی به له اوبو نه نشي منع کولی، او د مسلمانانو پر مخ هیخگ یوه بحري او د وچیگ لاره نشي بندیدلی.

بیا رسول الله (ص) د دومه الجندل مشر (اکیدر بن عبدالملك الکندي) ته خالد بن ولید واستاوه او ورته وبیگ فرمایل: ته چیگ ورشی، هغه به پداسیگ حال کیگ ومومیگ چیگ د غوایه شگکار به کوي، خالد چیگ ورلنأ شو، شپه وه، سپوإمة رنگا کوله، له قصر سره بیگ نژدیگ ودرید، یو وحشي غویی راغی، د قصر دیوال ته بیگ شگکر اؤم کؤل، اکیدر له یو شمیر کسانو سره ورته راووت، دوی له خگو ورحگو راهیسیگ د نوموؤي غوایه د شگکار کولو هخگیگ کولیگ، په همدیگ وخت کیگ د رسول الله (ص) اصحابو اکیدر او ملکگري بیگ راونیول، ورور بیگ حسان ووژل شو، رسول (ص) د اکیدر ژوند او سر په امن کؤ، جزیه بیگ ورباندیگ وتگاکله او سوله ورسره وشوه. اکیدر نصراني وٗ، سعد وایي چیگ خالد (رض) اکیدر ته له مرکگ نه امان ورکؤی وٗ، له خالد سره (۴۲۰) سواره مجاهدین وو چیگ د دومه الجندل د فتحیگ دنده ورسپارل شویگ وه، خدای بری ورکؤ، اکیدر دوه زره اوشگان، آته سوه میإیگ، خگلور سوه زغریگ او خگلور سوه

نیزیګ پر ځګان ومنلی ، رسول الله (ص) لدیګ مالونو نه خپله ځګانګګؤیګ برخه (صفي) بیله کؤه، نور غنیمتونه بییګ وویشل، پنځګمه برخه بییګ ورنه بیله کؤه، رسول الله (ص) دلته له لسو نه زیاتیګ ورځګیګ تیریګ کؤیګ بیا ستون شو.

ابن مسعود (رض) وایي: د تبوك د غزا په دوران کیګ یوه شپه پاځګیدم، که ګګورم چیګ د لشګکر د تم ځګای په یوه برخه کیګ اور لګګیدلی دی، زه ورغلم ومیګ لیدل چیګ رسول الله (ص)، ابوبکر او عمر (رض) تشریف لري، (عبدالله ذوالبجادین) مؤ شوی دوی قبر ورته کیندي، رسول الله (ص) بییګ قبر ته ورکوز شوی، ابوبکر او عمر (رض) جنازه ورکوزوي، رسول الله (ص) ورته فرمایي: راکؤئ ورور می راکؤئ، جنازه بییګ چیګ په قبرکیګ کیشګوده رسول الله (ص) وفرمایل: لویه خدایه! زه خو ورنه راضي یم، ته ورنه راضي شی، ابن مسعود وایي ما افسوس او امید وکؤ چیګ کاشکي دا قبر زما وای.

له ابو امامه باهلي (رض) نه روایت دی وایي: په تبوك کیګ جبریل (ع) رسول الله (ص) ته راغی ورته وییګ ویل: یا محمد (ص)! د معاویه بن معاویه المزني په جنازه کیګ ګګأون وکؤه رسول الله (ص) ووت، جبریل (ع) له اویا زره ملائکو سره راکوز شوی و، جبریل خپل شګی وزر پر غرونو کیشګود، غرونه تګیتګ شول، چپ وزر بییګ پر ځګمکه کیشګود ځګمکه نوره اواره او داسیګ تګیتګه شوه چیګ مکه او مدینه لیدل کیدله، نو رسول الله (ص) ، جبریل او ملائکو د معاویه بن معاویه د جنازیګ لمونځګ ادا کؤ، کله بییګ چیګ لمونځګ خلاص کؤ جبریل (ع) ته بییګ وویل: معاویه ته دا درجه په کوم سبب ورکؤل شویده؟ جبریل (ع) ورته وویل: دا درجه پدیګ وجه ورکؤل شویده چیګ هغه به هر وخت په ولاړه، ناسته، سورلة او پیاده حالت کیګ (قل هو الله احد) تلاوت کاوه، دا حدیث ابن السني او بیهقي روایت کؤیدی.

د همدیګ غزا په دوران کیګ رسول الله (ص) فرمایلي: په مدینه کیګ داسیګ کسان شته چیګ له تاسیګ سره په هر خګه کیګ شریك دي،که تاسیګ روان وی او دریګ پریګ کوئ دوی له تاسیګ ملګګري دي، یعنیګ په ثواب کیګ درسره شریك دي، اصحابو سوال وکؤ: دا پداسیګ حال کیګ چیګ دوی په مدینه کیګ ناست دي؟! رسول الله (ص) وویل: هو، ځګکه دوی د عذر له امله درنه پاتیګ شویدي.

د منافقانو توطئه

رسول الله (ص) له تبوك نه مدینیګ ته ستنیده، چیګ د لاریګ په اوإدو کیګ منافقانو د رسول الله (ص) په خلاف توطئه جوړه کؤه، غوشګتل بییګ له یوه کؤنګګ نه بییګ وغورځګوي، رسول الله (ص) چیګ دیګ ځګای ته ورسید، دوی غوشګتل په همدیګ لاره ورسره لاړ شي، دا سخته او تنګګه لاره وه، خو رسول الله (ص) د دوی له توطئیګ نه خبر شو، الله تعالی خبر ورکؤ نو وییګ

فرمایل: که څوك غواړي د دریځ له منځګ نه لاړ شي، هغه لار پراخه ده، نو تلی شي، دا یې وفرمایل او پخپله په همدې عقبه یا سخته او تنګه لار روان شو، نور خلك په پراخه لاره لاړل یوازې توطئه کوونکي ورپسې روان وو، دوی چې دا حالت ولید او د رسول الله (ص) خبره یې واوریدله، نو مولونه یې ووهل، مخونه یې پټ کړل او د توطئې د عملي کولو لپاره تیار شول، رسول الله (ص) عمار بن یاسر او حذیفه بن الیمان ته امر وکړ چې له ده سره لاړ شي، امر یې وکړ چې عمار دې د اوښې واګې ونیسي، حذیفه ته یې وویل چې ته یې له وروسته وله، رسول الله (ص) روان و چې له وروسته یې د منافقانو غږ واورید، او ویې لیدل چې ورپسې را راوان دي، او غواړي حمله وکړي رسول (ص) په غصه شو، حذیفه ته یې امر وکړ چې دا خلك وګرځوه، حذیفه د رسول الله (ص) په مبارك مخ کې د غصې نښګانې ولیدی، فورا له خپل آال او وسلې سره ستون شو د هغوی د اوښګانو مخونه یې ووهل، ویې لیدل چې دوی مولونه وهلي دي، حذیفه فکر وکړ چې هر مسافر دا سې کوي، خو الله تعالی د منافقانو په زړونو کې ویره واچوله، حذیفه یې چې ولید فکر یې وکړ لکه چې توطئه یې افشا شویده، فورا وګرځېدل او په نور لشکر ورګډ شول، رسول الله (ص) حذیفه ته وویل: لدې کسانو نه دې کوم یو وپېژاند؟ حذیفه وویل اوښګانې د فلاني او فلاني وې رسول الله (ص) ورته وفرمایل: پوه شوې چې دوی څه غوښتل؟ حذیفه ته وویل: نه، الله او رسول (ص) ښه خبر دی. رسول الله (ص) وفرمایل: دوی توطئه جوړه کړې وه، غوښتل یې له ما سره یو ځای پدې لاره راشي او بیا مې له هغه کږنګ نه ورغوځوي، حذیفه عرض وکړ، نو سرونه یې نه وهې یا رسول الله (ص)؟ رسول (ص) وفرمایل: نه خوښوم خلك وو ایي محمد (ص) خپل ملګري وژني، بیایې د همغو منافقانو نومونه ورته یاد کړل او ویې فرمایل: پټ یې ساته، افشاء یې نکړې.

مسجد ضرار

رسول الله (ص) د مدینې په لور مخکې لاړ، چې (ذي اوان) ته ورسید هلته یې واړول، دا ځای له مدینې نه د یوه ساعت په اندازه فاصله درلوده، یاده دې وي رسول الله (ص) چې تبوك ته روان و' او تیاری یې نیوله د مسجد ضرار خاوندان ورته راغلل عرض یې وکړ موږ د معذورانو او باراني وختونو لپاره جومات جوړ کړی دی، هیله لرو ته لمونځ پکې ادا کړې، رسول الله (ص) ورته وفرمایل: زه په سفر روان یم، بیرته چې راستون شوم، نو دربه شم (إن شاء الله). بیا له آسمان نه د جومات په هکله خبر ورته راغی، نو مالك بن الدخشم او معن بن عدي یې راوغوښت امر یې ورته وکړ چې: لاړ شئ او دا د ظالمانو جومات ونړوئ او اور ورته

کړئ.
هغوی په بیړه ورغلل، جومات ته یې اور ورته کړ او ړنګ یې کړ، د جومات خاوندان ووتل، خواره واره شول، الله تعالی پدیګ هکله دا آیتونو نازل کړل:

((وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِداً ضِرَاراً وَكُفْراً وَتَفْرِيقاً بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَاداً لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلاَّ الْحُسْنَى وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ)) ((التوبه: ۱۰۷))

ترجمه: [او (حګینیګ) هغه (منافقان) دي چیګ نیولی (جوړ کړی) دی دوی مسجد د پاره د ضرر رسولو (مؤمنانو ته) او د پاره د کفر او د پاره د بیلتون اچولو په منځګ د مؤمنینو کیګ او د پاره د انتظار د پاره د هغه چا چیګ جنګګ ییګ کړی دی له الله سره او له رسول د دغه (الله) سره پخوا (له دیګ نه) او خامخا قسمونه خوري هرومرو (خامخا) دوی چیګ اراده نه ده کړی مونږ (په جوړولو د مسجد سره)

(د هیخګ خګیز) مګګر د (خصلت) نیك، او الله شاهدي اداء کوي چیګ بیشکه دوی هرومرو (خامخا) دروغجنان دي (په دغو خپلو قسمونو کیګ].

رسول الله (ص) چیګ له تبوك نه مدینیګ ته را لنأ شو، خلك ییګ هرکلي ته راووتل، هلکان، ماشومان او شګحګیګ هم ویګ پکیګ، او د رسول الله (ص) په هر کلي کیګ به ییګ ویل:

طلع البدر علـينا	مـن ثنيات الوداع
وجب الشكر علينا	ما دعـا لله داع
أيها المبعوث فيـنا	جئت بالامر المطاع
جئت شرفت المدينة	مرحـبا يا خير داع

حګنی سیرت پوهان وایي چیګ دا اشعار هغه وخت ویل شوي کله چیګ رسول الله (ص) له مکیګ نه مدینیګ ته هجرت وکړ، خو دا صحیح نده حګکه د وداع غونأة د شام په لاره واقع ده نه دیګ مکیګ په لاره. کله چیګ رسول الله (ص) مدینیګ ته رالنأ شو ویيګ فرمایل: (دا طابه (یعنی پاکه او طیبه) ده، دا د احد غر دی هغه غر چیګ هغه له مونږ او مونږ له هغه سره مینه لرو)، مدینیګ ته چیګ داخل شو، لومړی ییګ جومات ته تشریف یو وړ، دوه رکعته لمونځګ ییګ وکړ، دا د رسول الله (ص) عادت وٚ چیګ له سفر نه به له ستنیدو وروسته لومړی جومات ته تلو، بیا له خلکو سره کیناست، هغه کسان ورته راتلل چیګ له غزا نه پاتیګ شوي وو، هغوی به خپل عذرونه وړاندیګ کول، قسمونه به ییګ خوړل، رسول الله (ص) ییګ ظاهر ته وکتل، بشګنه ییګ ورته وکړه او زړونه ییګ خدای ته وسپارل، او د همدیګ خلکو په هکله دا الهي فرمان نازل شوی دی:

((يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّأَنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ)) (التوبه: ۹۴).

ترجمه: [عذرونه به کوي دغه (منافقين) تاسيګ ته (د بيرته پاتيګ کيدو خپلو د غزا نه) کله چيګ بيرته راوکګرحګی تاسيګ (له تبوکه) دوی ته ووايه (ايګ محمده) مه کوئ دا عذرونه (د دروغو مونږ ته) له سره به باور و نه کؤو مونږ ستاسيګ په خبرو په تحقيق خبر کؤي يو مونږ الله له (حګينو) احوالو ستاسيګ (چيګ شر او فساد د زؤونو ستاسيګ دی) او ژر به ويني الله (په علم الشهود سره هم) عملونه ستاسيګ او رسول دده (به هم ويني چيګ له خپل نفاقه راکګرحګئ که نه کګرحګئ) بيا به بيرته بوتلی شئ تاسيګ (په قيامت کيګ هغه) عالم د پټګو او شګکاره وُ (الله) ته نو خبر به درکؤي تاسيګ ته په هغو کارونو چيګ وئ تاسيګ چيګ کول به مو (له اخفاء د نفاق او اظهار د وفاق)].

فصل
ددیګ کيسيګ درسونه، حکمتونه او ګګتګيګ

- د ابن اسحاق د قول په اساس رسول الله (ص) ديګ غزا ته په رجب کيګ روان شوی وُ، پديګ اساس په حرام مياشتو کيګ جګګؤه او جهاد جواز لري.
- د کوم امر، مساليګ او پيشګيګ پټګ ساتل که د امت او رعيت لپاره د زيان سبب کيدل، امام بايد هغه اعلان کؤي، پټګ بيګ و نه ساتي، او که مصلحت په پټګ ساتلو کيګ و، نو بيا ديګ پټګ وساتل شي.
- امام چيګ د جګګؤيګ اعلان وکؤي ، د پاخګون امر صادر کؤي، نو خلك بايد پاخګون ته تيار شي، هيچا ته روا نده مخالفت وکؤي، تګول بايد ورسره روان شي، هيخګوك دا حق نلري بيګ اجازيګ ورنه پاتيګ شي، او دا شرط نده چيګ امام هر يوه فرد ته عليحده د وجوب امر وکؤي، اعلان د تګولو لپاره د وجوب سبب دی، او دا حالت له هغو دريو حالتونو نه يو دی چيګ جهاد پکيګ فرض عين کګرحګي، جهاد په دريو حالاتو کيګ فرض عين دی:
۱- د عمومی پاخګون په وخت.
۲- کله چيګ دشګمن د مسلمانانو خاوره محاصره کؤي.
۳- کله چيګ د کفر او اسلام لشګکريګ سره په جګګؤه شي، نو هلته پر موجودو مسلمانانو جهاد

فرض ګڼل شوي.

- په نفس او بدن سره د جهاد په شان په مال هم جهاد واجب دی، دا صحيح قول دی، په مال سره جهاد د جهاد بالنفس ملګري دی، قرآن له دواړو نه يو ځای يادونه کړيده، بلکه هر ځای په مال سره جهاد لومړی ذکر شويدی، يوازې يو ځای په نفس سره جهاد له جهاد بالمال نه مخکې راغلی دی او دا تقديم هم د تاکيد دليل دی، که پر شتمن مسلمان چې جسما معذور هم وي حج فرض وي، نو په مال سره جهاد په طريقه اولی ورباندې فرض دی.

- پدې غزا کې د عثمان (رض) د سخا ستر دليل پروت دی.

- څوک چې مال نه لري، هغه بالکل معاف نه شميرل کيږي، ورته په کار ده خپل توان په کار واچوي، هڅې وکړي، ځکه الله تعالی غريبان او بې وسه کسان هغه وخت معذور او معاف وبلل کله چې دوی تګول کوشش وکړ، رسول الله (ص) ته راغلل د وسايلو غوښتنه يې وکړه، هغه چې منفي ځواب ورکړ، دوی له غمه ژړل، نو الله تعالی يې عذر مقبول وباله.

- د سفر په وخت کې امام بايد يو نارينه خپل خليفه وټاکي، او همدا خليفه له مجاهدينو څخه شميرل کيږي ځکه دا د دوی لپاره لوی مرستندوی دی.

- د ثموديانو په سيمه کې موجودې اوبه بايد و نه څښل شي، څښل يې روا ندي، نه دې اودس ورباندې وشي نه ځکه ورباندې پاخه شي، د هيڅ شي لپاره استعمال نشي، خو حيوانات يې څښلی شي، او د هغه کوهي د اوبو په استعمال کې مشکل نشته کوم چې د صالح (ع) اوښې به ورنه اوبه څښلې، دغه کوهي د رسول الله (ص) تر زمانې پورې معلوم او پيژندل کيده، اوس هم دغه کوهي معلوم او پيژندل شويدی، نو خلک دې لدينه پرته بل کوهي ته نه ورنژدې کيږي.

- څوک چې د داسې قوم له خاورې او سيمې نه تيريږي چې غضب ورباندې شوی وي، عذاب پرې نازل شوی وي، بايد هلته پاتې نه شي، په چټکۍ سره ورنه تير شي، او تر څو چې ورنه وتلي نه وي مخ دې پټ ساتي، په ژړا، خشوع او ويرې سره دې ورنه تيريږي.

- رسول الله (ص) به په سفر کې دوه لمونځونه يو ځای کول په دې سفر کې يې دوه لمونځونه په جمع تقديم سره يو ځای کړيدي يعنې جمع بين صلاتين يې کړيده دا کيسه معاذ (رض) روايت کړې، دلته يې جمع تقديم کړی. او په عرفات کې يې هم جمع تقديم کړی يعنې د لمازديګر لمونځ يې د ماسپښين سره يوځای ادا کړيدی.

- په ريګ سره تيمم روا دی، رسول الله (ص) او اصحاب يې په همدې ريګستانو کې روان وو، تږې تيريدل، سفر يې پکې کاوه، خاوره يې نه ورسره وړله، او ځګرګنده ده چې له دوی سره به اوبه هم نه وې، اصحابو (رض) حتی له تندې نه رسول الله (ص) ته

شکایت کؤیدی.

- رسول الله (ص) په تبوك کیګ له لسو نه زیاتیګ ورځګیګ تیریګ کؤی، او پدیګ موده کیګ ییګ لمونځګ قصر ادا کاوه، او امت ته ییګ داسیګ ندي ویلي چیګ ځګوك لدیګ مودیګ نه زیاته موده چیرته اقامت یا هستوګګنه وکؤي، نو لمونځګ دیګ پوره ادا کوي، لدینه دا معلومیږي چیګ په سفر کیګ د اقامت (پاتیګ کیدو) موده که هر ځګو اوږده شي د سفر له حکم ځګځه نه وځګي، د سفر حکم د اقامت په نیت او په کومه سیمه کیګ په میشته کیدو سره له منځګه ځګي، ابن المنذز وایي: علماء پدیګ اتفاق لري تر ځګو چیګ مسافر د اقامت نیت نه وي کؤی که هر ځګومره پاتیګ شي حتی که کلونه پریګ تیر شي، هغه مسافر دی او لمونځګ به قصر کوي.

- که چا د کوم کار د کولو یا نه کولو قسم وخوؤ، بیاییګ بل عمل لدینه غوره ولید، نو قسم دیګ مات کؤي، ځګکان د حانث کؤي، هغه غوره عمل دیګ تر سره کؤي دا ورته جائز بلکه مستحب دي، خو د قسم کفاره دیګ مخکیګ یا وروسته ورکؤي.

- د قهر په حالت کیګ قسم دوه اُولونه لري ، یو داسیګ قهر او غصه ده چیګ دومره زیاته وي چیګ سؤی نه پوهیږي ځګه وایي، پدیګ حالت کیګ که ځګوك قسم وخوري نو نه ورباندیګ اوؤي او حتی چیګ طلاق ییګ هم نه صحیح کیږي، خو که قهر ییګ دیګ درجیګ ته نه وي رسیدلی او غصه ییګ داسیګ وي چیګ پخپله خبره پوهیږي، نو بیا هم قسم ورباندیګ اوؤي او هم ییګ حکم، طلاق او عقد صحیح بلل کیږي.

- د رسول الله (ص) دا قول ((ما أنا حملتكم و لكن الله حملكم: ما تاسیګ ته د سورلۀ لپاره ځګه درنکؤل، خو الله تعالی دا درته برابر کؤل) دا پدیګ دلالت کوي چیګ دلته د رسول الله (ص) دخل نه وُ، د الله تعالی له خوا دا أول شوي و، او دا قول ییګ هغه قول ته ورته دی چیګ فرمایلي ییګ و: (قسم په خدای زه نه چاته ځګه ورکوم او نه ځګه ورنه نیسم، زه فقط ویشونکی یم، هر شی په هغه ځګای کیګ إدم چیګ امر ییګ راته شویدی) مطلب دا چیګ رسول الله (ص) د الله تعالی بنده او رسول دی، د الهي حکم مطابق تصرف کوي د ځګه امر چیګ ورته وشي همغه عملي کوي، ځګکه الله تعالی فاعل مطلق، ورکونکی او نیونکی دی او رسول الله (ص) یوازیګ د الله تعالی د امر نافذونکی دی او بس.

- که له هغو کسانو نه چیګ د سولیګ تؤون ورسره شویدی کوم یوه عهد مات کؤ او داسیګ عمل ییګ وکؤ چیګ اسلام او مسلمانانو ته ییګ زیان درلود ، نو ددیګ شخص تؤون ختم دی، د نفس او مال په هکله ییګ تؤون مات بلل کیږي، که امام ته په لاس ورنغی، نو وینیګ او مال ییګ مباح دي، سر او مال ییګ د هغه چا دی چیګ لاس ییګ پری بر شو ، لکه ځګرنګګه چیګ د (ایله) په سوله کیګ همداسیګ واقع شویدي.

- په شپه کې د ضرورت او مصلحت له امله د مؤي شګخول جواز لري، لکه څرنګه چې رسول الله (ص) خپل صحابي ذا البجادين په شپه کې شګخ کړیدی.
- که امام سريه (جنګګي ګګروپ) چيرته وليږه، هغوی غنيمت لاسته راوړ، يا يې اسيران ونيول، او يا يې کومه کلا فتحه کړه، لدې لارې لاسته راغلي مالونه له خمس (پنځمې برخې) نه پرته نور د همدې ګګروپ حق دی، خمس به ترينه جدا شي، نور به په همدې افرادو وويشل شي، رسول الله (ص) د (دومة الجندل) غنيمتونه په همغه سريه (جنګګي ګګروپ) وويشل، کوم چې غنايم يې لاسته راوړي وو، خو که کوم ګګروپ د جګګړې په دوران کې پر يوه لوري بريد کوي، بيا د نور لشګګر په زور او متګو کوم ځګای فتحه کوي او يا څګه په غنيمت نيسي، نو دا غنيمت د خمس له بيلولو نه وروسته پر ټګول لشګګر ويشل کيږي، دا د ټګول لشګګر حق دی، ځګکه د رسول الله (ص) لارښګوونې همدا حکم کوي.
- رسول الله (ص) مجاهدينو ته فرمايل: په مدينه کې داسې کسان شته چې له تاسې سره په دې سفر او غزا کې شريك دي، هغوی له تاسې سره دي ، لدې ملګګرتيا نه مراد د زړه او ارادې ملګګرتيا وه، او ديته په زړه باندې جهاد ويل کيږي، او د زړه جهاد د جهاد له څګلورو أولونو نه يو أول دی، په بدن جهاد، په مال جهاد، په ژبه جهاد، په زړه جهاد، دا د جهاد څګلور ګګوني مراتب دي.
- د معصيت او فساد ځګالې باید وسيځګل شي لکه څرنګګه چې رسول الله (ص) د مسجد ضرار د سيځګلو امر وکړ، هر ځګای چې د مسجد ضرار په شان وي، پر امام يې نړول، سيځګل او له مينځګه وړل واجب دي. مسجد ضرار ته چې اور ورته کول کيږي، نو د شرك د ځګالو ، شرابخانو او نورو منکراتو مراكز، خو بايد حتما او په طريق اولی ونړول شي، عمر (رض) هغه کلي ته له يوه سره اور ورته کړ چې شراب پکې خرڅګيدل، د رويشد ثقفي دکان يې هم سيځګلی و او هغه ته يې د فويسق نوم ورکړی و، د سعد بن ابي وقاص هغه قصر يې هم سيځګلی و چې دروازه به يې د رعيت پر مخ تړلې وه، رسول الله (ص) د هغو کسانو د کورونو د سيځګلو نيت کړی و چې د جماعت او جمعې لمونځګونو ته نه حاضريدل، دا اراده يې کړې وه چې که پدې کورونو کې داسې کسان نه وی چې د جمعې او جماعت لمونځګ وراندې نشته لکه ښګځګې او ماشومان نو اور به يې ورته کړی وای.
- وقف چې د خير او الله تعالی ته د قربت لپاره نه وي نه صحيح کيږي، او له عبادت نه پرته د بل مقصد لپاره د جومات وقف جواز نه لري پدې اساس هغه جومات باید ونړول شي چې پر قبر جوړ شوی وي، همدا راز د هغه چا قبر باید لوڅګ او مړی ورنه منتقل شي چې په جومات کې دفن شوی وي، په اسلام کې قبر او جومات يو ځګای نه وي، هر يو چې لومړی موجود وي همغه دې پاتې وي که دوهم ورته راځګي، نو مخه يې دې ونيول شي، خو که دواړه يو

ځګای جوړیږي نو جواز یې نشته، دا أول وقف نه صحت لري او نه جواز، او پدیګ أول جومات کیګ لمونځګ هم نه صحیح کیږي، ځګکه رسول الله (ص) لدینه نهی کړیده او پر هغه چاییګ لعنت ویلیګ چیګ له قبر نه جومات جوړوي، دا هغه اسلام دی چیګ الله تعالی د خپل رسول (ص) پذریعه رالیږلی دی، خو د همدیګ دین غربت نن تګولو ته څګرګند دی!!

فصل
هغه دری کسان چیګ وروسته کړای شوي وو، عذر ییګ نه و منل شوی

او هغه دری کسان چیګ وروسته کړای شوي وو، په تبوك غزا کیګ د نه ګګأون په اړه ییګ عذرونه نه وو منل شوي نومونه ییګ مراره بن الربیع، کعب بن مالك، او هلال بن امیه وو د دوی د نومونو د لومړنیو تورو مجموعه (مکه) او د پلرونو د نومونو د وروستیو تورو مجموعه ییګ (عکه) کیږي، د دوی کیسه په بخاري او مسلم کیګ روایت شویده، دلته د بخاري لفظ راوړو: کعب بن مالك (رض) وایي: له تبوك نه پرته په نورو تګولو غزا ګګانو کیګ میګ له رسول الله (ص) سره ملګګرتیا کړې یعنیګ په تګولو کیګ میګ ګګأون کړیدی، له بدر نه هم پاتیګ شوی وم، او په بدر کیګ نه ګګأون کوونکو ته هیڅګ عتاب نه و، ځګکه رسول الله (ص) د قریشو د کاروان د نیولو نیت درلود، د جګګړیګ قصد ییګ نه درلود، خو الله تعالی بیله مخکنۍ وعدیګ له خپلو دښګمنانو سره مخامخ کړ جګګړه وشوه او بله دا چیګ په هغه غزا کیګ وتل هم اختیاري و، زه د عقبیګ د بیعت په شپه هم حاضر وم، له رسول الله (ص) سره میګ بیعت وکړ، او زه همغه مشهد او بیعت د ځګان لپاره له بدر نه هم غوره ګګڼګم که څګه هم په خلکو کیګ بدر أیر شهرت لري. د تبوك له غزا نه زما د پاتیګ کیدلو کیسه داسیګ وه چیګ هغه وخت زه له بل هر وخت نه له جسدي او مالي پلوه غوره او پیاوړی وم، لدینه مخکیګ میګ هیڅګ وخت دوه د سورلۍ اوښګان نه درلودل خو پدیګ غزا کیګ راسره دوه اوښګان وو رسول الله (ص) به چیګ هریګ غزا ته روانیده، نو توریه او کنایه به ییګ کوله، خو پدیګ وار ییګ په صراحت سره اعلان وکړ ځګکه دغه وخت ګګرمي زیاته وه، سفر هم اوږد او سخت و، دښګمن پیاوړی و، نو په صراحت سره ییګ د تیارۍ حکم وکړ او وییګ فرمایل چیګ تبوك ته ځګو تیاري نیسئ، له رسول الله (ص) سره د موجودو مسلمانانو شمیره هم دومره زیاته وه چیګ لیکل ییګ ګګران دي، او کوم کسان چیګ ورنه پاتیګ او پټګ شوي وو، هغوی ګګمان درلود چیګ که وحي ییګ په هکله نازله نشي، نو پټګ به وي. دا وخت میویګ پخیګ شویګ ویګ، یخیګ سیوریګ ویګ ما به په أیره مینه ورته کتل، رسول الله (ص) تیاري

ونیوله، مسلمانان ورسره ملګري وو ما به ویل زه به سبا تیاري نیسم، سبا به چیګ شو هیڅګ به میګ ونکړل، وبه میګ ویل حګه زه خو وس لرم، تیاري آسانه ده وبه ییګ نیسم، پدیګ ترتیب سره وخت تیریده، نورو تیاري ونیوله، رسول الله (ص) روان شو، خو ما هیڅګ نه وو کړي، ومیګ ویل: حګه یوه، دوه ورحګیګ وروسته به ورپسیګ روان شم، هغوی د مدینیګ په خوا کیګ له خپل تم حګای یا غوناً نه وخوحګیدل خو ما هیڅګ تیاري نه وه نیولی، همداسیګ، نن سبا کیګ وم، خو هیڅګ میګ ونکړل، وخت رانه تیر شو، په مدینه کیګ به میګ چیګ خلك کتل، نو داسیګ کسان به میګ لیدل چیګ یا به په نفاق متهم او تورن وو او یا به ییګ عذر درلود، الله تعالی معذور بللي وو، دیګ به أیر حګورولم. رسول الله (ص) تر تبوك پوریګ نه وم یاد کړی، هلته ییګ چیګ له اصحابو سره ناست و فرمایلي و: کعب بن مالك حګه وکړل؟ د بني سلمه یوه تن ورته وویل هغه خپلیګ خود بینة او غرور پاتیګ کړ، معاذ بن جبل (رض) په حګواب کیګ ورته وویل: أیره ناوړه خبره دیګ وکړه، او رسول الله (ص) ته ییګ وویل: یا رسول الله (ص) مونږ له کعب نه له خیر پرته بل حګه ندي لیدلی، رسول الله (ص) سکوت اختیار کړ.

کعب بن مالك زیاتوي: کله چیګ خبر شوم رسول الله (ص) د بیرته راستیندو په حال کیګ دی، نو أیر خفه شوم او د دروغو په فکر کیګ شوم ، چیګ بهانه ولتګوم او د رسول الله (ص) له غصیګ نه حګان وساتم، له خپلوانو سره میګ سلا ، مشوره هم وکړه، خو کله میګ چیګ د رسول الله (ص) د رارسیدو خبر واورید ، نو دروغ رانه لاړل، باور میګ راغی چیګ په دروغو حګان نه شم ورنه خلاصولی، او د رشګتیا ویلو فیصله میګ وکړه.

سهار رسول الله (ص) راورسید ، د خپل عادت مطابق جومات ته لاړ، دوه رکعته لمونحګ ییګ وکړ، بیا له خلکو سره کیناست، پدیګ وخت کیګ له جګګړیګ نه پاتي شوي کسان ورته راتلل، عذرونه ییګ وړاندیګ کول، قسمونه ییګ خوړل، تقریبا حګو اتیا کسان وو، رسول الله (ص) ییګ ظاهر ته وکتل، عذرونه ییګ ومنل، بشګنه ییګ ورته وغوښګتله او زړونه ییګ الله تعالی ته وسپارل. بیا زه ور وړاندیګ شوم، سلام میګ چیګ وربانديګ واچاوه، نو له قهر سره ملګګری تبسم ییګ وکړ، راته وییګ فرمایل: راشه، زه ورغلم مخکیګ ییګ کیناستم، راته وییګ فرمایل: ولیګ پاتیګ شوی ویګ؟ آیا د غزا لپاره دیګ سورلة نه وه اخیستی؟ عرض میګ وکړ، همداسیګ ده یا رسول الله (ص)! سورلة میګ درلوده، او که زه د بل چا په وړاندیګ وای، نو حتما به میګ په یوه بهانه حګان ورنه خلاصاوه، زه پدیګ کیګ خاص مهارت او د جدل حګانګګړی قوت لرم خو زه پدیګ باور لرم که اوس داسیګ خبره درته وکړم چیګ ستا د خوشګة سبب شي، سبا به الله تعالی خبر درکوي او رانه خفه کوي به دیګ، او که اوس رشګتیا درته ووایم او ته راته په غصه شیګ، نو هیله لرم الله تعالی عفوه راته وکړي، پدیګ اساس رشګتیا درته وایم چیګ ما هیڅګ عذر نه درلود ، زه دغه وخت له بل هر وخت نه په مادي او بدني لحاظ په غوره حالت کیګ وم

رسول الله (ص) ميګ چيګ خبريګ واوريدلی، وييګ فرمايل: ديګ سؤي رشګتيا وويل، ماته بييګ امر وکؤ چيګ لاؤ شه، تر خګو الله تعالی فيصله وکؤي. زه ورنه پاخګيدم د بني سلمه کسان راپسيګ راغلل ويل بييګ: مونږ پوهيږو چيګ لديګ نه مخکيګ ديګ ګګناه نده کؤی، اوس وليګ دومره کمزوری شوی چيګ و نه ديګ شوای کؤای د نورو په شان په کومه بهانه ځګان ورنه خلاص کؤی، ستا د ګګناه د کفاريګ لپاره دا درته کافي وه چيګ رسول الله (ص) استغفار درته وکؤي او بشګنه درته وغواؤي ديګ خلکو همداسيګ خبريګ راته کولی، تر خګو ما اراده وکؤه چيګ بيا د رسول الله (ص) حضور ته ورشم او دروغ ورته ووايم، بيا ميګ فکر وکؤ او وميګ ويل چيګ آيا بل خګوك هم داسيګ شته چيګ زما په شان بييګ رشګتيا ويليګ وي، عذر بييګ نه وي وؤانديګ کؤی، دوی راته وويل دوه کسان شته ، هغوی ستا په شان خبره وکؤه او رسول الله (ص) همداسيګ ورته وفرمايل چيګ د الله تعالی د فيصليګ انتظار کوئ، ما سوال وکؤ، هغوی خګوك دي؟ راته وييګ ويل يو هلال بن اميه واقفي او بل مراره بن الربيع العمري دی، دا دواؤه أير صالح کسان وو، په بدر غزا کيګ بييګ ګګأون کؤی وُ، هغوی د اقتدا وؤ وو، لدينه چيګ خبر شوم، نو پخپله فيصله ثابت پاتی شوم ، وروسته رسول الله (ص) امر وکؤ چيګ هيڅګوك به له مونږ دريو کسانو سره خبريګ نه کوي، خلك راته بدل شول، حتی ځګمځه راباندیګ تنګګه شوه.

پنځګوس شپيګ مو همداسيګ ژوند تير کؤ، زما دواؤه نور ملګګري ولويدل، په کورونو کيګ ايسار شول، همڵته به بييګ ژؤل، خو زه چيګ له دواؤو نه کشر وم ، چالاکي ميګ هم درلوده، راوتلم به لمونځګونه به ميګ له مسلمانانو سره يو ځګای ادا کول په بازار کيګ به هم ګګرځګيدلم، خو هيچا به خبريګ را سره نه کولی، رسول الله (ص) به چيګ له لمانځګه نه وروسته پخپل مجلس کيګ ناست وُ، زه به ورغلم سلام به ميګ ورکؤ، او کتل به ميګ چيګ آيا زما د سلام په ځګواب کيګ مبارکيګ شونأيګ خوځګوي او که نه، بيا به ميګ خوا کيګ ورسره لمونځګ ادا کاوه، د سترګګو له کنجو به ميګ ورته کتل، زه به چيګ په لمانځګه ودريدم نو راته وبه بييګ کتل، خو چيګ زه به ورته متوجه شوم نظر به بييګ رانه واؤاوه.

پديګ ترتيب سره دا سخت حالات راباندیګ تيريدل، أير په تنګګ وم، يوه ورځګ ميګ له ديوال نه د ابو قتاده (رض) باغ ته ځګان ور واچاو، هغه ميګ د تره زوی او أير راته ګګران و، سلام ميګ ورکؤ، قسم په خدای چيګ د سلام ځګواب بييګ رانکؤ، ما ورته وويل ايګ ابو قتاده! قسم در اچوم چيګ آيا ته پديګ نه بييګ خبر چيګ زه له الله او رسول الله (ص) سره محبت لرم؟ هغه چوپ وُ، بيا ميګ خبره ورته تکرار کؤه، نو ده وويل: خدای تعالی او رسول الله (ص) شګه پوهيږي، زما له سترګګو نه اوشګکيګ روانيګ شويګ، ورنه روان شوم او له ديوال نه کوز شوم. يوه ورځګ په بازار کيګ روان وم چيګ د شام له نبطيانو نه يو کس چيګ مدينيګ ته بييګ غنم د پلورلو لپاره راوؤي وو، روان دی او له خلکو نه پوشګتنه کوي چيګ کعب بن مالك به چيرته وي خلکو اشاره

ورته وکړه چې هغه کعب دی، نوموړی زما خواته راغی، او د غسان د پاچا له خوا راليږلی شوی ليك يې راکړ، په دې ليك کې ليکل شوي وو:
اما بعد ، زه خبر شوی يم چې ملګري دې جفا درسره کړېده، خو الله تعالی دومره خوار کړی هم نه يې، راشه، مونږ ته راشه مونږ به دې ناز واخلو ، کعب وايي: ما چې دا ليك ولوست نو ومې ويل چې دا هم يو ازميښت دی، خط مې فورا په تنور کې وغور ځاوه او ومې سيځه. څلويښت ورځې تيرې شوې، زمونږ په هکله وحي رانغله، د رسول الله (ص) له خوا امر راته وشو څوك راغی او راته وېې ويل چې رسول الله (ص) امر کوي نور به دې له ميرمنې نه هم جدا کيږې، ومې ويل: طلاقه يې کړم او که څه وکړم؟ راته وېې ويل: طلاقوه يې مه، خو ورسره يو ځای کيږه مه، زما دوو نورو ملګريو ته يې هم همداسې امر کړی و، ما مې خپلې ميرمنې ته وويل: لاړه شه، د خپل پلار کره دې لاړه شه او هملته اوسه تر څو الله تعالی فيصله وکړي.
کعب وايي: د هلال ميرمن د رسول الله (ص) حضور ته ورغله عرض يې وکړ: يا رسول الله (ص) ! هلال أير بوډا دی، خادم هم نلري، اجازه راکوې زه يې خدمت وکړم؟ رسول الله (ص) وفرمايل خو درنژدې کيږي به نه ، دې وويل: هغه هيڅ توان نلري، قسم په خدای چې شپه او ورځ ژاړي، ما ته مې کوم خپلوان وويل: رسول الله (ص) د هلال ميرمنې ته اجازه ورکړه چې خدمت يې وکړي، که ته هم له رسول الله (ص) نه اجازه وغواړې چې ميرمنې ته دې اجازه ورکړي چې ستا خدمت کوي؟ ما وويل: زه له رسول الله (ص) نه اجازه نه غواړم او که اجازه وغواړم څه به راته وايي زه خو ځوان يم، لدينه وروسته لس ورځې نورې هم تيرې شوې، پنځوس پوره شوې زه د خپل کور پر بام يم، په داسې حالت کې ناست يم لکه څرنګه چې الله تعالی ورته اشاره فرمايلې ده، دنيا راباندې تنګه وه هر څه راته پردي وو په همدې حالت کې مې چيغه واوريده د (سلع) غره له سره څوك چيغې راته وهي وايي: کعبه! زيرې مې درباندې، ما چې زيرې واوريد فورا په سجده پريوتم او پوه شوم چې آساني راباندې راغلې ده، رسول الله (ص) زمونږ د توبې قبليدو خبر د سهار له لمانځه نه وروسته اعلان کړی و، نو خلك د زيري لپاره راوتلي وو، زما ملګرو ته هم ورغلي وو، يو کس زما خواته په آس را روان شوی و، بل چې د اسلم قبيلې و غره ته پورته شوی و، او چيغه يې راباندې وکړه او همدا چيغه له آس نه تيزه وه او ژر راورسيدله، چاچې چيغه راباندې وکړه او زيری يې راکړ، هغه ته مې په زيري کې خپلې جامې ورکړې، قسم په خدای هغه ورځ مې له هغو جامو پرته بل څه نه درلودل، خپلې دا جامې مې ورته وايستلې په زيري کې مې ورکړې او د ځان لپاره مې له بل چانه جامې استعاره کړې او وامې غوستلې د رسول الله (ص) خوا ته وروان شوم، خلك به ډله، ډله مخې ته راتلل، زيری به يې راکاوه راته ويل به يې د الله تعالی له

لوري ديګ توبه مبارکه شه، جومات ته چيګ داخل شوم، رسول الله (ص) هلته ناست دی، شا و خوا بييګ خلك ناست دي طلحه بن عبيد الله (رض) ميګ مخی ته راپاخګيد، رامنأه بييګ کؤه، لاس بييګ راکؤ او مبارکي بييګ راته وويله، والله که له ده نه پرته له مهاجرينو نه هيخګوك راته پاخګيدلي وي (کعب) د طلحه دا احسان تر آخره هير نکؤ)، کله ميګ چيګ پر رسول الله (ص) سلام ووايه، پداسيګ حال کيګ چيګ مبارك مخ بييګ له خوشالة نه حګليده راته وييګ فرمايل: د ژوند تر تګولو غوره ورحګ ديګ مبارك شه، ما ورته وويل: يا رسول الله (ص)! دا بشګنه ستا له خوا ده او که د الله تعالى له لوري؟ ده وفرمايل دا د الله تعالى له لوري ده.
رسول الله (ص) به چيګ خوشاله وٌ، مخ به بييګ لکه سپوإمة داسيګ حګليده، زه بييګ په حضور کيګ کيناستلم عرض ميګ وکؤ يا رسول الله (ص)! دديګ توبييګ په شکرانه کيګ خپل مال، الله تعالى او رسول الله (ص) ته خيرات او صدقه ورکوم، رسول الله (ص) راته وفرمايل: خګه اندازه ديګ حګانته هم وساته، دا درته غوره ده، ما وويل: د حګان لپاره ميګ د خيبر برخه کافي ده بيا ميګ عرض وکؤ يا رسول الله (ص) ! الله تعالى په رشګتيا سره نجات راکؤ، نو تر خګو چيګ ژوندی يم رشګتيا به وايم، قسم په خدای که الله تعالى هيخګوك په رشګتيا کيګ له مانه زيات په ازميشګت کيګ اچولي وي، او له هغيګ ورحګيګ نه وروسته ميګ هيخګ دروغ ندي ويلي، او نه ميګ د دروغو اراده کؤيده له الله تعالى نه سوال کوم چيګ په پاتيګ ژوند کيګ ميګ هم له دروغو وساتي. الله تعالى دديګ دريو کسانو په هکله دا آيتونه را نازل کؤل: ((لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالأَنصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (١١٧) وَعَلَى الثَّلاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلاَّ إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ (١١٨) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ)) (التوبه:١١٧-١١٩)

ترجمه: [خامخا په تحقيق رجوع کؤيګ ده الله پر نبي بانديګ او (پر) مهاجرينو او انصارو هغو کسانو بانديګ چيګ متابعت کؤی وو دوی د نبي په وقت د تنکګسة (او سختة) کيګ وروسته له هغه چيګ نژدی شوي وو چيګ کاإه شي زؤونه د يويګ أليګ له دوی (له متابعته د نبي) بيا رجوع په رحمت سره وکؤه (الله پر دوی! بيشکه چيګ الله پر دوی بانديګ أير مهربان زيات رحم والا دی، او (خصوصاً) پر هغو دريو تنو چيګ بيرته پاتيګ شوي وو (له قبوله د توبيګ) تر هغه پوريګ چيګ تنکګه شوه پر دوی حګمکه (په سبب د بييګ التفاتة د خلقو) سره له ارتوالي د ديګ (حګمکيګ) او تنکګ شو پر دوی زؤونه د دوی (له أيره غمه) او يقين يی وکؤ چيګ نشته حګای د پناه له (قهره د

الله (هيڅا ته) مګګر هم ده ته دی، بيا رجوع وکړه (الله) پر دوی (په توفيق د توبيګ سره) دپاره د ديګ چيګ توبه وباسي دوی، بيشکه چيګ الله هم دی دی شګه توبه قبلوونکی أير رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره) ايګ هغو کسانو چيګ ايمان بيګ راوړی دی (يعنی ايګ موٴمنانو) وويرېږئ تاسيګ له الله (او هسيګ مخالفت مه کوئ!) او اوسئ سره له صادقانو (چيګ محمد او اصحاب يی دي)].

کعب زياتوي: په اسلام له مشرف کيدو وروسته ميګ رسول الله (ص) ته له رشګتياويلو نه لوی نعمت ندی ليدلی، او شکر باسم چيګ دروغ ميګ ندي ورته ويلي که دروغ ميګ ويلي وای، نو د نورو دروغجنو په شان به هلاك شوی وم، الله تعالی دروغجنو ته له تګولو نه سخت قول ويليګ دی فرمايي: ((سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (٩٥) يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لا يَرْضَى عَنْ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ)) ((التوبه: ٩٥-٩٦))

ترجمه: [ژر به قسمونه خوري دوی پر الله تاسيګ ته کله چيګ بيرته راشئ تاسيګ (له غزا نه) دوی ته د پاره دديګ چيګ خګنګګ وکړئ تاسيګ له (عتاب د) دوی نه، نو خګنګګ وکړئ تاسيګ له دوی نه (په ترك د عتاب سره)، بيشکه چيګ دوی پليت دي او ځګای د ورتلو د دوی جهنم (دوزخ) دی، د پاره د جزا ورکولو په هغو کارونو چيګ وو دوی چيګ کول بيګ بيګ (له کفره او نفاقه)، قسمونه خوري دغه (منافقان په دروغو سره) تاسيګ ته لپاره د ديګ چيګ راضي شئ تاسيګ له دوی نه، نو که راضي شئ تاسيګ له دوی نه (په قسم سره) نو بيشکه الله نه راضي کيږي له قومه فاسقانو].

الله تعالی ديګ ما او تاسيګ ته د خير توفيق راکړي، پوه شه چيګ د کعب (رض) پديګ حديث کيګ دا ګګتګيګ او درسونه پراته دي:

- د مسلمان د غيبت ردول (چا که د بل مسلمان غيبت کاوه، نو د هغه ردول) مستحب دي لکه معاذ (رض) چيګ د هغه کس خبريګ رد کړی چيګ د کعب غيبت بيګ کاوه.
- مسلمان بايد تل رشګتيا ووايي که ځګه هم مشکلات ويني، د رشګتيا پايله ګګتګوره ده.
- له سفر نه له ستنيدو وروسته لومړی جومات ته تلل او هلته دوه رکعته لمونځګ ادا کول مستحب دي.
- که ځګوك له سفر نه ستون شو، بيا بيګ له خلکو سره د کيناستلو ضرورت ليدل کيده، نو په عام ځګای لکه جومات کيګ ديګ ورسره کيني.
- احکام پر شګګاره او ظاهر جاري کيږي، حکم ظاهر ته دی په زړونو او پټګو شيانو خدای

عالم دی.

- مفسدان، فاسقان او بدعتیان د زجر او تحقیر وؤ دي، باید پريکون ورسره وشي او سلام وربانديګ و نه ويل شي تر څګو د نورو لپاره عبرت شي.

- که څګوك د ګګناه مرتکب شي، نو ژؤا او افسوس کول مستحب دي.

- د مصلحت لپاره د داسيګ پانګيګ سيحګل جواز لري چيګ د الله تعالی نوم پکيګ ليکل شوی وي لکه کعب (رض) چيګ د غسان د پاچا ليك وسيحګه.

- طلاق په کنايه الفاظو بيګ نيته سره نه واقع کيږي، لکه چيګ څګوك څپليګ شګحګيګ ته ووايي کور ته ديګ لاؤه شه، چيګ نيت بيګ د طلاق نه وي طلاق نه واقع کيږي.

- شګحګه بيله ديګ چيګ ورباندیګ لازم او واجب وي د څپل خاوند خدمت کولی شي.

- د نعمت او خوشالة په وخت کيګ د شکر سجده مستحبه ده، همدا راز د غم او مصيبت د ورکيدو په حالت کيګ هم سجده مستحبه بلل شويده، همدا راز پديګ حالاتو کيګ صدقه ورکول هم مستحب دي.

- زيريګ ورکول مستحب دي، زيري ورکونکي ته جاميګ يا بل څګه ورکول هم غوره او مستحب عمل دی.

- د علم، عزت اوشرف د خاوندانو د اکرام او عزت لپاره د هغوی مخيګ ته پاڅګيدل مستحب عمل دی، او پديګ أول پورته کيدلو او پاڅګيدلو خوشالي هم جواز لري لکه چيګ کعب (رض) د طلحه په پاڅګيدلو خوشاله شو، او دا قول له هغه حديث شريف سره تعارض نه لري چيګ فرمايي: ((من سره أن يتمثل له الرجال قياما فليتبوأ مقعده من النار: څګوك چيګ پديګ خوشالیږي چيګ خلك بيګ مخيګ ته ورپاڅګيږي هغه ديګ په دوزخ کيګ څپل ځګای اشغال کؤي))، دا وعيد د کبرجنو او هغو کسانو لپاره دی چيګ که څګوك ورته پورته نشي، نو په غصه کيږي، رسول الله (ص) به له خوشالة نه څپليګ لور فاطميګ (رض) ته پاڅګيده، او فاطمه (رض) به رسول الله (ص) ته د اکرام او عزت پخاطر پاڅګيدله، نو هر هغه قيام (پاڅګيدل) چيګ د خدای تعالی لپاره وي، او د مسلمان د خوشالة پخاطر وي، هغه غوره دی، د اعمالو دار مدار تر نيت پوريګ تؤلی دی (و الله اعلم).

- بيګ کبره او په رشګتيا سره د ځګان ستايل جواز لري. د ځګان هغه صفت يادول روا دي چيګ موجود وي، خو پديګ شرط چيګ کبر او غرور نه وي پکيګ.

- د عقبه بيعت تر ټګولو غوره مشهد او پيښګه ده.

- د رسول الله (ص) په زمانه کيګ د لښګکرو لپاره دفتر او ديوان وجود نه درلود، عمر (رض) لومړنی شخص دی چيګ دفتر او ديوان بيګ جوړ کړيدی.

- بنده ته چيګ د خير او نيك عمل فرصت مساعد شي بايد پوره ګټګه ورنه واخلي، له

جدیت نه کار واخلي، سستي ونکؤي حګکه عزم او جدیت د أیرو کمو شیبو لپاره وي که استفاده ورنه ونشي له لاسه وزي، الله تعالی هغو کسانو ته سزا ورکوي چیګ د خیر زمینه ورته مهیا کؤي، خو هغوی کګتګه ورنه وانخلي، او دا سزا دا ده چیګ الله تعالی ددیګ خیر او د بنده د زؤه تر منحګ حایل واقع کیږي، الله تعالی فرمایي: ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ)) ((الانفال: ۲۴))

ترجمه: [ایګ هغه کسانو چیګ ایمان یګي راوؤی دی (یعنی ایګ موْمنانو! غوږ إدئ) حکم منئ تاسیګ (خاص) د الله او (حکم منئ خاص) د رسول (د الله)، کله چیګ وبولي تاسیګ له پاره د هغه کار چیګ ژوندي کوي تاسیګ (په دنیوي او اخروي ژوندون سره) او پوه شئ تاسیګ چیګ بیشکه الله پرده کیږي په منحګ د انسان او د زؤه دده کیګ او بیشکه شان دادی چیګ خاص هم ده ته تاسیګ جمع کیږی].

په بل آیت کیګ په صراحت سره فرمایي: ((وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ)) (الانعام: ۱۱۰)

ترجمه: [او اؤوو مونږ زؤونه د دوی (له قبلولو د حق نه) او سترګګیګ د دوی (له لیدلو د حق نه نو ایمان نه راوؤي) لکه چیګ ایمان ییګ نه دی راوؤی (په نورو معجزاتو) اول واریګ او پریږدو مونږ دوی په ګګمراهة د دوی کیګ حال دا چیګ دوی متحسران او مترددان دي].

((فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ وَاللَّهُ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ)) ((الصف: ۵))

ترجمه: [نو هر کله چیګ وګګرحګیدل دوی (له احکام الله نه) نو وګګرحګول الله زؤونه د دوی (له هدایت او یقین نه) او الله نه شګیي سمه صافه لاره فاسقانو نافرمانانو ته (په علم د دغه الله کیګ)].

((وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْماً بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ)) ((التوبه: ۱۱۵))

ترجمه: [او نه دی الله چیګ بیګ لاریګ کؤي هیخګ یو قوم وروسته له هغه چیګ لاره ییګ وشګوله دوی ته (د اسلام) تر هغه پوریګ چیګ بیان کؤي دوی ته هغه خګیز چیګ حګان تریګ وساتي (او دوی بیا حګان ونه ساتي)، بیشکه الله پر هر خګیز باندیګ شګه عالم دی].

- له رسول الله (ص) سره یوازیګ هغه کسان غزا ته نه تلل چیګ یا ییګ په زؤونو کیګ نفاق وْ، یا ییګ عذر درلود او یا به رسول الله (ص) پخپله د پاتیګ کیدو امر ورته کاوه.

- امام باید هغه کسان هیر نکؤي له نظره ییګ وانه چوي هسیګ ییګ پریږدي چیګ په کومه مساله کیګ مخالفت وکؤي، باید هغوی یاد کؤي پاملرنه ورته وکؤي وییګ پوښګتي تر خګو

بیرته اطاعت ته راوګرځګي، رسول الله (ص) د تبوك په غزا کیګ د کعب پوشګتنه وکؤه چیګ خګه شو؟ یوازیګ دده نوم ییګ یاد کؤ، هغه هم د اصلاح پخاطر نور ییګ یاد نکؤل او منافقانو ته ییګ هیخګ پاملرنه ونکؤه، هغوی ییګ اهمال کؤل.

- له الله تعالی او رسول الله (ص) نه د دفاع پخاطر په غالب ګګمان سره د مسلمان فرد جرح کول جواز لري، لکه چیګ د علم حدیث علماوو یو شمیر راویان جرح کؤیدي، او لکه چیګ اهل سنت د بدعت پیروان جرح کوي.

- چا که د بل کس جرح وکؤه، نو دریم کس حق لري د دیګ سؤی جرح رد کؤي، خو پدیګ شرط چیګ پدیګ باور ولري چیګ د هغه جرح ییګ اساسه او بیګ دلیله ده، لکه خګرنګګه چیګ معاذ د هغه سؤي خبره رد کؤه چیګ په کعب پسیګ ییګ وکؤه، او رسول الله (ص) سکوت اختیار کؤ د یوه خبره ییګ هم رد یا تایید نه کؤه.

- له سفر نه راستانه شوي ته سنت دا دي چیګ په اوداسه خپل کلي او سیمیګ ته داخل شي او خپل کور ته له تلو نه مخکیګ جومات ته لاؤ شي او دوه رکعته لمونځګ وکؤي.

- چا که غلطي وکؤه، د مخالفت مرتکب شو، امام حق لري د سلام ځګواب ییګ ورنکؤي او پدیګ سره مخالفت کوونکی تادیب او نور تحذیر کؤي.

- امام ته جواز شته چیګ خپل نژدي کسان او ملګګري خفه کؤي، عتاب ورته وکؤي، ځګکه رسول الله (ص) یوازیګ هغه دریګ اصحاب له نورو نه بیل کؤل، ورته په قهر شو، عتاب ییګ ورته وکؤ پداسیګ حال کیګ چیګ نورو ته ییګ هیخګ و نه ویل، أیرو د دوست او محبوب د عتاب د لذت او ارزشګت په هکله أیر خګه ویلیګ دي، د عادي محبوب عتاب او غصه چیګ دومره خوإه او شیرینه وي، له تګولو نه د غوره او محبوب نبي (ص) عتاب به ولیګ له تګولو نه زیات خوإ او ګګتګور نه وي، په رشګتیا چیګ دا أیر خوإ عتاب وٌ او أیره خوإه او ګګتګوره نتیجه ییګ ورکؤه، په همدیګ عتاب سره هغوی دری واؤو له تګولو نه لویه خوشالي او بری تر لاسه کؤ.

- الله تعالی کعب او ملګګریو ته ییګ توفیق ورکؤ چیګ رشګتیا وواییي: له دروغو نه ییګ وساتل، که دروغ ییګ ویلي وای، نو هغه وخت خو به خلاص شوي وای، خو عاقبت به ییګ خراب وای، صادقان (رشګتوني) که د رشګتیا له امله خګه وخت مشکل و هم ګګوري خو آخر او عاقبت ییګ أیر غوره وي، دا د دنیا او آخرت قانون دی، خګه چیګ په پیل کیګ ترخه وي پای ییګ خوإ او ګګتګور وي، او هغه خګه چیګ سر ییګ خوإ وي پای ییګ تریخ وي. دا چیګ رسول الله (ص) یوازیګ له کعب او ملګګریو سره ییګ خبریګ بندیګ کؤیګ دا د دوی پر صدق دلالت کوي، نورو خو د دروغو بهانیګ وؤاندیګ کؤی، رسول الله (ص) وغوشګتل پدیګ پریکون سره د دوی دا ګګناه ختمه کؤي، تادیب ییګ کؤي، خو د منافقانو رنځګ او ګګناه پدیګ سره نه شوای ختمیدای، د هغوی رنځګ لوی وٌ، دا د بندګګانو په اؤه د الله تعالی معامله ده، مؤمن بنده ته په کمه

غلطة سره تاديب ورکوي تر ځګو تل هوشګيار او محتاط اوسي، خو هغه بنده چيګ د الله تعالى په وؤانديګ اهميت ونلري، سپك وي، نو الله تعالى ييګ ګګناهونو ته خوشى كؤي، هر خګومره چيګ ګګناه كوي هومره الله تعالى خذلان وركوي او نعمت ورته زياتوي.

- د كعب (رض) دا قول چيګ وايي: (د ابو قتاده د باغ په ديوال ور پورته شوم) دا پديګ دلالت كوي چيګ د ملګګري او ګګاونأي كور ته د هغه د موافقيګ او رضا په صورت كيګ بيګ له اجازيګ ننوتل جواز لري.

- رسول (ص) چيګ دوى درى دواؤو ته له خپلو ميرمنو نه د ګګوشګي كيدلو امر وكؤ، دا له ديګ پلوه چيګ رسول (ص) غير مستقيميګ خبريګ ورسره وكؤيګ دا امر ييګ ورته وكؤ دا د دوى لپاره د آسانة زيرى وٌ.

- د كعب دا قول (الحقي بأهلكِ) خپل كور ته لاؤه شه، پديګ دلالت كوي چيګ پديګ او ديته ورته الفاظو سره بيګ نيته طلاق نه واقع كيږي.

- كعب چيګ د زيري اوريدو په وخت كيګ سجده وكؤه، دا خګرګګندوي چيګ همدا د اصحابو (رض) عادت وٌ، او لدينه دا ثابتيږي چيګ د نعمت په وخت، له غم او مصيبت نه د نجات په صورت كيګ د شكر سجده سنت ده، رسول (ص) ته چيګ جبرئيل (ع) زيرى وركؤ، ورته وييګ ويل كه چا پر تا بانديګ يو حګل درود ووايه، الله تعالى پر هغه بانديګ لس حګله درود وايي، رسول الله دديګ زيري په اوريدو سره سجده وكؤه، رسول الله (ص) هغه وخت هم د شكر سجده وكؤه، كله ييګ چيګ د الله تعالى نه سوال وكؤ چيګ د امت لپاره د شفاعت حق وركؤي، الله تعالى ييګ سوال قبول كؤ او درى حګله ييګ د شفاعت حق وركؤ، ابوبكر (رض) ته چيګ د مسيلمه كذاب د قتل خبر ورسيد، نو سجده ييګ وكؤه، علي (رض) هم چيګ (ذي الثديه) د خوارجو په منحګ كيګ مؤ او وژل شوى وليد، سجده ييګ وكؤه.

- كعب ته د توبيګ د قبليدو د زيري په رسولو كيګ د اصحابو تر منحګ سيالي، يو په آس روانيږي او بل غره ته پورته كيږي، دا په خير كيګ د دوى تر منحګ د سيالة دليل دى، دوى به په خير او يو بل ته خوشالة رسولو كيګ سيالي كوله.

- زيري وركونكي ته ځګه وركول له غوره اخلاقو ځګخه دي، كعب (رض) چيګ په زيري كيګ خپليګ جاميګ وركؤيګ، دا د ديګ دليل هم دى چيګ كه ځګوك زيري وركونكي ته خپليګ تګوليګ جاميګ هم وركؤى نو جواز لري.

- چاته چيګ ديني نعمت ورسيږي، نو هغه ته زيرى وركول، ورسره مصافحه كول، مباركي ويل، ورته پاځګيدل دا تګول سنت او مستحب دي او د دنيوي نعمتونو د حصول په صورت كيګ هم د همديګ اعمالو كول جواز لري.

- د بنده تر تګولو غوره ورحګ هغه ده چيګ توبه ييګ پكيګ قبوله شي.

- د رسول الله (ص) د شفقت او مهربانۀ يو دليل دا دی چيګ د کعب او ملګګرو د توبيګ په قبليدو سره دومره خوشاله شو چيګ مبارك مخ ييګ ځګليده.
- د توبيګ په وخت کيګ د خپل توان په اندازه صدقه ورکول مستحب دي.
- چا که خپل تګول مال نذر کؤ، نو د تګول مال ورکول نه ورباندېګ لازمېږي، ځګکه رسول الله (ص) کعب ته فرمايلي: د ځګان لپاره هم ځګه برخه وساته، دا درته غوره ده.
- لديګ واقعيګ نه د صدق (رشګتيا) اهميت او ارزښګت په اٰاګګه کيږي، د دنيا او آخرت نيکمرغي تر صدق پوريګ تړليګ ده، الله تعالی خپل بندګګان په دوو برخو ويشلي يوه برخه نيکمرغان دي او دا هغه دي چيګ رشګتيا وايي او د رسول الله (ص) تصديق کوي، دوهمه ٲله بدبختان دي هغه چيګ دروغ وايي او رسول الله (ص) تکذيبوي.
- د الله تعالی دا قول: ((لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالأَنصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ)) ((التوبه: ۱۱۷)

ترجمه: [خامخا په تحقيق رجوع کؤيګ ده الله پر نبي بانديګ او (پر) مهاجرينو او انصارو هغو کسانو بانديګ چيګ متابعت کؤی وو دوی د نبي په وخت د تنګګسة (سختة) کيګ وروسته له هغه چيګ نژدې شوي وو چيګ کاږه شي زؤونه د يويګ ٲليګ له دوی (له متابعته د نبي) بيا رجوع په رحمت سره وکؤه (الله پر دوی! بيشکه چيګ الله پردوی بانديګ مهربان زيات رحم والا دی].

دا آيت پديګ دلالت کوي چيګ توبه ٲير اهميت لري، بنده بايد د توبيګ ارزښګت درك کؤي، توبه د بنده معراج دی، الله تعالی دا کمال د رسول الله (ص) له وروستة غزا نه وروسته مسلمانانو ته ورکؤ مسلمانانو چيګ خپل هر ځګه د الله تعالی په لار کيګ قربان کؤل، نو الله تعالی د توبيګ مقام ورکؤ او ورته بيان ييګ کؤه چيګ توبه د بنده له پاره له هر ځګه نه غوره ده، رسول الله (ص) د کعب تر ټګولو غوره ورځګ هغه وبلله په کومه کيګ ييګ چيګ توبه قبوله شوه، دا مقام او ددی پر اهميت يوازيګ هغه کسان پوهيدلی شي چيګ الله تعالی او حقوق ييګ پيژني، د ځګان مقام او مسوٴليت ورته معلوم وي، ځګوك که له ظاهري او باطني رنځګونو نه پاك وي هغه خپل تګول عبادات د الله تعالی د حقوقو او نعمتونو په مقابل کيګ د سمندر په مقابل کيګ د ځګاځګګيګ په شان بولي، پاکي ده هغه ذات لره چيګ تګول بندګګان ييګ عفويګ او مغفرت ته محتاج دي، پديګ آيت کيګ الله تعالی دوه ځګله د توبيګ ذکر کؤيدی، يعنی د (تاب) لفظ ييګ استعمال کؤيدی چيګ له لومړۍ نه د توبيګ توفيق او له دوهم نه ييګ قبول مراد دی، نيکة تګوليګ د الله تعالی دي، د الله تعالی له لوري دي او دده لپاره دي.

فصل
د ابو بکر (رض) تر امارت لاندیگ حج

له تبوك نه له راستنیدو وروسته په نهم هجري كال كیگ ، رسول الله (ص) خپل صحابي ابوبكر (رض) د حج د مناسكو د ادا كولو لپاره توظیف كؤ، هغه روان شو درى سوه مسلمانان هم ورسره ملكگري وو رسول الله (ص) شل اوشگیگ هم ورسره ولیږلیگ، تگولیگ بیگ پخپل لاس په نشگه كؤیگ، ناجیه بن جندب اسلمي ته بیگ وسپارلیگ، او پنحگه اوشگیگ ابوبكر (رض) له حگان سره روانیگ كؤلی، ابن اسحاق وایي پدیگ وخت كیگ د توبیگ سورت (براءه) نازل شو، د رسول الله (ص) او مشركینو تر منحگ تؤون مات او پای ته رسیدلی اعلان شو، نو علي (رض) د رسول الله (ص) په امر پداسیگ حال كیگ چیگ د رسول الله (ص) په اوشگه سپور وُ په ابوبكر (رض) پسیگ ورغی، ابوبكر (رض) چیگ ولید ورته وییگ ویل: د امیر په حیث راغلی بییگ او كه د مامور په توكگه؟ علي (رض) وویل: د مامور په حیث راغلی یم، رسول الله (ص) راولیږم چیگ خلكو ته د برائت اعلان وكؤم، براءت ورته ولولم ، او د هر تؤون خاوند ته بییگ تؤون مسترد اعلان كؤم. پدیگ ترتیب سره ابوبكر (رض) د حج د مناسكو د ادا كولو مشري كوله، حج چیگ ادا شو د قربانۀ د عید په ورحگ علي (رض) پورته شو او له جمریگ سره خوا كیگ بییگ خلكو ته د رسول الله (ص) پیغام ورساوه او هغه خگه بییگ اعلان كؤل چیگ رسول الله (ص) بییگ امر ورته كؤی وُ.

(حمیدي) پخپل (مسند) كیگ د زید بن نفیع له طریقیگ نه روایت كؤی وایي: له علي (رض) نه مو پوشگتنه وكؤه، رسول الله (ص) د خگه لپاره حج ته لیږلی ویگ؟ ده وویل: د خگلورو شیانو په اعلانولو مامور شوی وم او هغه دا دي: جنت ته به یوازیگ مؤمن داخلیږي، لغؤ او لوخگ كسان به د بیت الله شریف طواف نه كوي، لدیگ كال نه وروسته به كافران او مشركان بیت الله الحرام ته د راتگگ اجازه نلري، خگوك چیگ له رسول الله (ص) سره عهد او تؤون لري، تر خپلیگ نیتگیگ د اعتبار وؤ دی.

ابن اسحاق وایي: رسول الله (ص) چیگ مكه فتحه كؤه د تبوك غزا وشوه، د ثقیف خلك په اسلام مشرف شول، بیعت بییگ وكؤ، نو رسول الله (ص) ته له مختلفو سیمو نه د عربانو استازي راتلل، د بني تمیم ، طئ، بني عامر، عبدالقیس، بني حنیفه، كنده، اشعریانو، ازد، نجران، همدان، د نجران د نصرانیانو او نورو پلاوي راغلل.

د علاج په اړه د رسول (ص) لارښګوونیګ

مؤلف لدینه وروسته په روحاني، او طبیعي داروګګانو سره د علاج په اړه د رسول الله (ص) له لارښګوونو نه یادونه کړیده ویلیګ بیګ دي: مسلم له ابن عباس نه په مرفوع روایت رانقل کوي وایي: ((العین حق ولوکان شیئ سابق القدر لسبقته العین: نظر (سترګګیګ) حق دي، که خګه شی له تقدیر نه د مخکیګ کیدو وی یعنیګ ورنه مخکیګ کیدلی شوای، نو نظر به ورنه مخکیګ کیده).

همدا راز روایت کوي چیګ انس (رض) له رسول الله (ص) نه په روایت سره وایي چیګ رسول الله (ص) د نظر، لړم، میږي او یا بل شي د چیچلو د دمولو اجازه ورکړیده.

مالك له ابن شهاب نه او هغه له ابي امامه بن سهل بن حنیف نه روایت کړی وایي: عامر بن ربیعه، سهل ولید چیګ غسل بیګ کاوه، وییګ ویل، اوه، قسم په خدای که میګ دا أول سپین پوستکیګ د پیغلیګ هم لیدلی وي، پدیګ سره سهل په سترګګو شو بیهوشه راپریوت، رسول الله (ص) عامر راوغوښګت او ورته په قهر شو وییګ فرمایل: ولیګ دیګ یو کس خپل ورور ووژني، آیا تا نه شوای کولی (بارك الله لك أو یا علیك) ورته وواییٔ؟! لاړ شه او غسل ورته وکړه، عامر خپل مخ، لاسونه تر خګنګګلو، زنګګنونه، ورنونه او پښګیګ په یوه لوښګي کیګ ومینځګل بیا دا اوبه پر سهل ورتوی کړل شویګ، چیګ سهل ورسره جوړ شو او راپاخګید.

عبدالرزاق له معمر هغه له ابن طاووس او هغه له خپل پلار نه په مرفوع روایت نقل کوي چیګ رسول الله (ص) فرمایي: نظر حق دی، که چا خګوك په سترګګو کړل (نظر بیګ کړ) او ورنه وغوښګتل شول چیګ د هغه نظر شوي د صحت لپاره غسل وکړي، نو غسل دیګ ورته وکړي، او د غسل په اوبو به بیګ نظر شوی کس غسل وکړي. ترمذي وایي: نظر کوونکي (عاین) ته باید امر وشي چیګ د اوبو په یوه لوښګي کیګ لاس کیږدي، مضمضه وکړي او اوبه بیګ دیګ په لوښګی کیګ تو کړي، مخ دیګ هم پکیګ ومینځګي، بیا دیګ چپ لاس پکیګ ومینځګي، بیا دیګ په همدیګ لوښګي کیګ شګة پښګه یا ګګونأه (زنګګون) ومینځګي، بیا دیګ شګی لاس په اوبو کیګ غوتګه کړي پر چپه پښګه یعنیګ زنګګون دیګ په لوښګي کیګ د ننه اوبه واچوي، بیا د ملا او نور بدن ومینځګي، دا لوښګی دیګ پر ځګمکه نه ایښګودل کیږي، بیا دیګ همدا اوبه یو وار د شا له خوا پر نظر شوي شخص ور واچول شي.

سترګګیګ یا نظر په دوه أوله دی: ۱- یوه انساني سترګګه ۲- جني یا پیریاني سترګګه. له ام سلمه (رض) نه روایت دی چیګ رسول الله (ص) ددیګ په کور کیګ یوه وینځګه ولیدله چیګ پر مخ بیګ د پیري د نظر اثر خګرګګند وٌ، وییګ فرمایل: دا دم کړئ، دا په سترګګو شویده، بغوي وایي چیګ ددیګ وینځګیګ پر مخ د پیري نظر شوی وٌ، په سترګګو شویګ وه، د پیري نظر له نیزیګ

نه هم زيات تيره دی.
رسول الله (ص) به له پيريانو او انساني نظر نه الله تعالى ته پناه وؤه، خګوك چيګ عقل او پوهه نه لري، نظر نه مني، خو هوشګياران او عاقلان چيګ د هر مذهب دي د ستركګو يا نظر په اثر اعتراف كوي، كه خګه هم د سبب په هكله ييګ اختلاف لري، خو پديګ متفق دي چيګ نظر شته. پديګ كيګ هيخګ شك نشته چيګ الله تعالى په اجسامو او ارواحو كيګ مختلف حګواكونه او طبيعتونه پيدا كؤيدي، بيل بيل خواص او كيفيتونه ييګ وركؤي، عاقل پر جسم د روح له اغيزيګ نه انكار نه كوي حګكه دا يو شګكاره حقيقت دی.
حقيقت دادی چيګ ستركګه فاعل يا اثر كونكيګ نده، بلكه دا د روح اغيزه او تاثير دی ارواح د مختلفو اثراتو، خواصو او كيفيتونو درلودونكي دي، او خګرنكګه چيګ روح له ستركګيګ سره تينګكګه رابطه لري، نو عمل يا اثر ييګ ستركګيګ ته منسوب شويدی، د حاسد (كينه كونكي) روح محسود ته زيان رسوي او له همديګ امله الله تعالى دديګ أول كسانو له شر نه د پناه غوشګتلو امر كؤيدی، د أعوذ بالله د ويلو هدايت ييګ كؤيدی، پر محسود د حاسد له اثر نه يوازيګ هغه خګوك انكار كولی شي چيګ د انسانيت له دايريګ نه د بانديګ وي، دديګ تر تګولو شګه مثال مار دی، زر د مار په جسد كيګ په بالقوه توكګه موجود دي، كله چيګ له دشګمن سره مخ كيږي، نو د غصی يو خاص حالت غوره كوي او د زيان رسولو جدي هخګه كوي، او اغيزه ييګ د هغه تر داخلي حالت پوريګ اؤه لري، د حګينو زهر دومره خطرناك وي چيګ د حامليګ شګحګيګ حمل پريګ ضايع شي، حګنی ييګ د ؤنديدو سبب وكګرحګي، لكه چيګ رسول الله (ص) د مارانو د دوو أولونو ابتر (   ) او ذي طفيتين(   ) په هكله فرمايلي دي: (دا دواؤه ماران ستركګيګ ؤندوي او حمل ضايع كوي).
پر نورو شيانو اغيزه يوازيګ تر جسم او جسمي اتصال پوريګ محدوده نده، خګوك چيګ د شريعت او طبيعت په هكله لږ علم لري هغوی اثر تر جسمي اتصال پوري محدود شميري، خو حقيقت داسيګ ندی اغيزه كله په اتصال سره وي، كله په مخامخ كيدو سره، كله په ليدو سره او كله يوازيګ په روحي توجه سره، او كله په دعا، دم او تعويذاتو سره، او كله هم په وهم او خيال سره، دا تګول د تاثير وسايل دي، د درانه نظر د خاوند (عاين) اغيزه تر ليدو پوريګ مربوطه نده، كيدای شي ؤوند هم دروند نظر ولري او نور خګوك په ستركګو كؤي، د خګه شي صفت ورته بيان شي هغه ييګ نظر كؤي بيله ديګ چيګ ليدلی ييګ وي داسيګ أير واقع كيږي چيګ له ليدو پرته نظر واقع شي. او هر عاين، حاسد دی، خو هر حاسد، عاين ندی، او له همديګ امله له حاسد نه خدای ته پناه وؤل په واقع كيګ له عاين نه پناه غوشګتل دي، نظر هغه غشی دی چيګ د حاسد او عاين له ستركګو نه د جانب مقابل (محسود) په لور فير كيږي، چيګ كله پريګ لكګيږي او كله ورنه خطا شي، كه د نظر دا غشی پداسيګ حالت كيګ د انسان لوريګ ته ورغی چيګ د دفاع او وقاييګ

لپاره خګه نه و موجود، نو فورا اغیزه کوي، خو که وقایوي او دفاعي وسایل ورسره وو، بیا نظر اغیزه نشي پریګ کولی بلکه امکان لري همدا غشیګ بیرته پر خپل خاوند ولګیږي، د درانه نظر خاوند (عاین) کله کله حګان او اولاد هم په سترګو کوي، او کیدای شي نظر ییګ بیګ ارادیګ وي، د نظر کولو اراده نلري خو طبیعت ییګ داسیګ وي چیګ نورو ته زیان رسوي.

د بد نظر علاج

ابو داود پخپل (سنن) کیګ له سهل بن حنیف نه روایت کوي وايي: مونږ یو وخت له سیلاب نه تیریدو، زه ورکوز شوم غسل میګ پکیګ وکړ، چیګ بیرته راووتلم نو مریض شوم، تبه میګ شوه دا خبره رسول الله (ص) ته ورسیده، وییګ فرمایل: ابو ثابت ته امر وکړئ چیګ له خدای نه شفا وغواړي تعوذ ووایي، ما عرض وکړ یا رسول الله (ص)! آیا دم جواز لري؟ ده وفرمایل: (دم یوازیګ د نظر، تبیګ او چیچلو لپاره جواز لري) دلته له مطلوب دم او تعوذ نه هدف او معنی داده چیګ معوذتین، فاتحه او آیت الکرسي أیر تلاوت شي، او هغه دعا ګګانیګ وشي چیګ رسول الله (ص) راښوولي دي لکه (أعوذ بكلمات الله التامات من كل شيطان و هامة و من كل عين لامة: د الله تعالی په تامو کلماتو له هر شیطان، هامه (زهر لرونکي، وژونکي حیوان) او هر بد او دروند نظر نه پناه غواړم) او لکه: (أعوذ بكلمات الله التامات التي لا يجاوزهن بر و لا فاجر من شر ما خلق: د الله تعالی په هغو بشپړو کلماتو سره چیګ هیڅګ نیك او بد تجاوز نشي ورنه کولی د مخلوقاتو له شر نه پناه غواړم) او لکه دا دعا: (أعوذ بكلمات الله التامات من شر ما خلق و ذرأ و برأ و من شر ما ينزل من السماء و من شر ما يعرج فيها و من شر ما ذرأ في الارض و من شر ما يخرج منها و من شر فتن الليل و النهار، و من شر طوارق الليل و النهار إلا طارق يطرق بخير يا رحمان: د الله تعالی په مکملو کلماتو سره پناه غواړم، د هغو شیانو له شره چیګ پیدا کړي ییګ دي، خواره کړي ییګ دي، او د هغو شیانو له شره پناه غواړم چیګ له آسمانه راکوزیږي، او د هغو شیانو له شره چیګ آسمان ته پورته کیږي، او د هغو شیانو له شره چیګ په ځمکه کیګ ییګ پیدا او خواره کړیدي، او د هغو شیانو له شره چیګ له ځمکیګ نه راوزي، او د شپیګ او ورځیګ د فتنو له شره، د شپیګ د هر راتلونکي له شر او بدۀ نه خو له هغه خګخه نه چیګ خیر راوړي، ایګ رحمانه!) او لکه دا: ((أعوذ بكلمات الله التامات من غضبه و عقابه و شر عباده و من همزات الشياطين و أن يحضرون: د الله تعالی په تامو حکماتو پناه غواړم، د هغه له غضب نه، له عذاب نه ییګ، د بندګګانو له شر نه ییګ د شیطانانو له وسوسو نه او د هغوی

له حاضریدو نه).

یا لکه: (اللهم اني أعوذ بوجهك الكريم، و كلماتك التامة من شر ما أنت آخذ بناصيته ، اللهم أنت تكشف المأثم و المغرم، اللهم لا يهزم جندك، و لا يخلف وعدك سبحانك و بحمدك: ایګ خدایه زه ستا په کریم مخ او ستا په بشپړو کلمو د هغو شیانو له شره پناه غواړم چیګ تګنأیګ ییګ تا نیولیګ دي، ایګ خدایه! یوازیګ ته ګناه او پور (یا هرشر) لیری کولی شي، ایګ خدایه! ستا لشګکریګ ماتیګ نه خوري، ستا وعده غلطه نه وي، مونږ ستا حمد او پاکي وایو).

او یا دا: (أعوذ بوجه الله العظيم الذي لاشئ أعظم منه، و بكلماته التامات التي لا يجاوزهن بر و لا فاجر و أسماء الله الحسنى، و بأسمائه ما علمت منها و ما لم أعلم من شر ما خلق و ذرأ و برأ، و من شر كل ذي شر لا أطيق شره، و من شر كل ذي شر أنت آخذ بناصيته إن ربي على صراط مستقيم: زه د هغه عظیم الله په مخ سره چیګ هیڅګ لوی ورڅګخه نشته (له تګولو نه لوی دی)، او د هغه په هغو مکملو کلماتو چیګ هیڅګ نیک او بد تجاوز نشي ورنه کولی، او د الله په هغو نیکو نومونو چیګ پیژنم ییګ او هغه چیګ نه ییګ پیژنم، د هغو شیانو له شره پناه غواړم چیګ پیدا کړي او خواره کړي ییګ دي او د هر هغه خګه له شره چیګ د شرتوان ییګ نلرم او د هر هغه خګه له شره چیګ تګنأیګ ییګ ستا په لاس کیګ دي بیشکه زما رب په مستقیمه لار دی).

او یا لکه: ((تحصنت بالله الذي لا إله الا هو إلهي و إله كل شئ، و اعتصمت بربي و رب كل شئ، و توكلت على الحي الذي لا يموت و استدفعت الشر بلا حول و لا قوة إلا بالله، حسبي الله و نعم الوكيل، حسبي الرب من العباد ، حسبي الخالق من المخلوق، حسبي الرازق من المرزوق، حسبي هو حسبي، حسبي الذي بيده ملكوت كل شئ وهو يجير ولا يجار عليه، حسبي الله و كفى، و سمع الله لمن دعا ، ليس وراء الله مرمى ، حسبي الله لا إله هو عليه توكلت و هو رب العرش العظيم: زه د هغه الله په ساتنه کیګ داخل شوم چیګ له هغه پرته بل حق معبود نشته، هغه زما او هر خګه خدای دی، ما د خپل رب او د تګولو شیانو د رب حفاظت خپل کړ، او پر هغه ذات میګ توکل وکړ چیګ تل ژوندی دی، نه مري، په (لاحول و لاقوة الا بالله) سره میګ شر دفع کړ، الله راته کافي دی، هغه غوره کار ساز دی، د مخلوق په ځګای خالق

راته کافي دی، له روزي ورکیدونکي نه روزي ورکونکی راته کافي دی، هغه ذات راته کافي دی چیګ کافي دی، هغه خدای راته کافي دی چیګ د هر شي واك د هغه په لاس کیګ دی، هغه پناه ورکوي، او هیڅګوك د هغه خلاف پناه نه شي ورکولی، الله راته کافي دی او بس، الله تعالی د دعا کوونکي دعا اوري، له الله تعالی نه پرته بل مقصد او هدف نشته، هغه الله راته کافي دی چیګ له هغه نه پرته بل حق معبود نشته، زما په همغه توکل دی او هغه د لوی عرش رب او مالك دی).
چا چیګ دا دعاویګ او تعوذات تجربه کؤي، کګتګیګ بیګ ورته معلومیګ شویدي، دا دعاویګ نظر دفع کوي، او که چاته رسیدلیګ وي هغه ورنه لیریګ کوي، خو اثر بیګ د ویونکي د ایمان د قوت په اندازه دی، دا دعاویګ لکه وسله داسیګ ده او د وسلیګ اثر تر استعمالونکي پوریګ تؤلی دی، هر څګومره چیګ د ویونکي ایمان قوي او توکل بیګ زیات وي هومره بیګ اغیزه عاجله او کامله وي.
که د چا نظر دروند وُیعنیګ سترګګیګ بیګ درنیګ وی، او ویریده چیګ هسیګ نه چاته زیان و نه رسوي، نو باید ووایي: (اللهم بارك عليه)، حګکه عامر چیګ سهل په سترګګو کؤ، نو رسول الله (ص) ورته وفرمایل چیګ ولیګ دیګ (بارك الله عليك) نه دیګ ورته ویلي. د (ماشاء الله لا قوة إلا بالله) ویل نظر دفع کوي، عروه به چیګ څګه داسیګ شی ولیدل چیګ زؤه به بیګ پریګ ورغی، خوشګ به بیګ شول، او یا به چیګ خپل کوم باغ ته ننوت نو (ما شاء الله) به بیګ ویل.
لدیګ کګتګورو دعاوو نه یو هغه دم دی چیګ جبریل (ع) حضرت محمد (ص) پریګ دم کؤی وُ، او هغه په صحیح مسلم کیګ داسیګ رانقل شویدی: (بسم الله أرقيك، من كل شئ يؤذيك، من شر كل نفس أو عين حاسد ، الله يشفيك بسم الله أرقيك: د الله تعالی په نوم دیګ دموم، له هر شي او هر رنځګ نه چیګ تا په تکلیفوي، د هر څګه او د هر حاسد او بد نظر له شر نه، الله دیګ شفا درکؤي، د الله په نوم دیګ دموم).
لدینه وروسته مؤلف د هر مرض او رنځګ لپاره الهي دم، دعا ذکر کؤیده، په ابو داوٗد کیګ روایت شوی هغه حدیث بیګ راوؤی دی چیګ له ابو درداء نه روایت دی وایي رسول الله (ص) فرمایلي: (څګوك چیګ له تاسیګ نه رنځګور شو نو وایي دی:
ربنا الله الذي في السماء، تقدس اسمك، أمرك في السماء و الارض، كما رحمتك في السماء فاجعل رحمتك في الارض، اغفر لنا حوبنا و خطايانا، أنت رب الطيبين، أنزل رحمة من رحمتك و شفاء من شفائك على هذا الوجع: ایګ زمونږ پروردګاره: چیګ په آسمان کیګ بیګ، ستا نوم مقدس دی، حکم دیګ په آسمان او حګمکه کیګ چلیږي لکه څګرنګګه

دیګ چیګ رحمت په آسمان کیګ دی، همداسیګ پر حګمکه هم خپل رحمت نازل کؤه، زمونږ کګناویګ او اشتباهات وبشګه، ته د پاکانو پروردګګار ییګ، ستا له رحمت نه رحمت نازل کؤه، پردیګ درد له خپلیګ شفا نه شفا نازله کؤه. ددیګ دعا او دم په ویلو سره به روغ شي (ان شاء الله). بیاییګ د دانیګ او زخم د علاج په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونیګ بیان کؤیدي، په بخاري او مسلم کیګ روایت شوي حدیث کیګ راحګي چیګ رسول الله (ص) فرمایلي:

(إذا اشتکی الانسان أو کانت به قرحة أو جرح قال باصبعه هکذا، وضع سفیان سبابته بالارض ثم رفعها و قال بسم الله تربة أرضنا بریقة بعضنا، یشفی سقیمنا بإذن ربنا: انسان که ناروغ شو، یا دانه وه وربانديګ یا ییګ زخم درلود، د شهادت ګګوته دیګ پرحګمکه کیږدي، بیاییګ دیګ پورته کؤي، سفیان همداسیګ وکؤل ګګوته ییګ کیشګوده بیاییګ پورته کؤه، او ودیګ وایيګ: د الله په نوم، دا زمونږ د حګمکیګ خاوره ده، او زمونږ نه د کوم یوه لاؤیګ دي، زمونږ رنحګور دیګ زمونږ د رب په حکم روغ شي). دا چیګ دلته له خاوریګ نه مراد صرف د مدینیګ خاوره ده او که تګوله حګمکه ورنه مراد ده پدیګ هکله دوه قولونه رانقل شویدي.

فصل
د غم د علاج په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونیګ

الله تعالی فرمایلي: ((وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ (١٥٥) الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ (١٥٦) أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ)) ((البقره: ١٥٥-١٥٧))

ترجمه: [او خامخا مونږ آزمویو هرومرو (خامخا) تاسیګ په یوه شي چیګ هغه عبارت دی (د دشګمن) له ویریګ او له لوږیګ (قحط) او له کموالي د مالونو (په راز راز آفتونو سره) او د نفسونو (په قتل، موت، مرض او نورو) او د میوو (په آسماني او حګمکني آفتونو سره) او زیری ورکؤه صبر کونکو ته (په جنت سره، صبر کوونکي) هغه کسان دي کله چیګ ورورسیږي دوی ته خګه مصیبت – نو وایي دوی بیشکه مونږ (مملوك) د الله یو او بیشکه مونږ هم ده (الله ته) بیا ورتلونکي یو (په آخرت کیګ) دغه کسان په هم دوی دي عنایتونه (بخشګنیګ) له (طرفه د) رب د دوی او مهرباني ده او دغه کسان هم دوی دي سمه لاره موندونکي (حق ته)].

له ام سلمه (رض) نه په مرفوع حدیث کیګ روایت دی فرمایي: هرچاته چیګ غم ورسیږي، بیا ووایي

((إنا لله و إنا إليه راجعون ، اللهم أجرني في مصيبتي و اخلف لي خيرا منها: مونږ تګول د الله تعالی يو، او د هغه لوري ته ورتلونکي يو، ايګ خدايه! پديګ غم کيګ ماته پناه راکوه نيك عوض او بدل ييګ راکوه)) خګوك که دا دعا ووايي، الله تعالی به ييګ د غم اجر، غوره او نيك بدل ورکوي.

په رشګتيا سره چيګ دا د غم تر تګولو کامل او په زوه پوريګ علاج دی، دا د غمجن لپاره په دين او دنيا کيګ کګتګه لري، پديګ دعا کيګ دوه داسيګ اصلونه وجود لري چيګ که د بنده زوه ته پريوحګي نو تسلي به ييګ پريګ وشي، يو اصل دادی چيګ بنده ، مال او اولاد ييګ تګول د الله تعالی دي، له ده سره ييګ د امانت په توګګه ايشګي دي، دوهم اصل دا چيګ د تګولو ورتګګ د الله تعالی خوا ته دی، دا دنيا فاني ده، دا ييګ شروع او داييګ پای او خاتمه ده، نو پديګ اصولو او مفاهيمو سره حتما د غم دوا کيدلی شي.

د غم او مصيبت بل علاج دا دی چيګ بنده په پوره يقين سره پديګ باور ولري دا خګه چيګ ورسيدلي ورنه خطا کيدل نه، او خګه چيګ ورنه خطا شوي هغه ورته رسيدل نه.

بل علاج ييګ دادی چيګ فکر وکوي، وګګوري خګه چيګ الله تعالی ورنه اخيستي له هغه نه غوره او يا د هغه په شان ييګ نور ورته پريشګي دي، او که صبر وکوي، نو خدای زيات اجر ورکوي او پديګ کيګ ديګ فکر وکوي چيګ که الله تعالی غوشګتي وای، نو لدينه ستر مصيبت ييګ هم وربانديګ راوستی شوی.

غمجن ديګ د نورو غمجنو په حالت حګانته ااأينه ورکوي، د هغوی حال ته ديګ وګګوري او حګانته ديګ تسلي ورکوي، شاوخوا ديګ وګګوري چيګ خګومره خلك په غمونو او مصيبتونو اخته دي د دنيا خوشالي لکه خوب داسيګ ده، دنيا که خګوك لږ وخندوي نو أير ييګ ژړوي.

بل علاج ييګ دادی چيګ بنده پديګ علم او ايمان ولري چيګ چيغيګ او واويلا غم نه شي ليری کولی، بلکه جزع و فزع غم نور زياتوي.

د مصيبت بله دوا داده چيګ بنده پدی پوه شي که صبر وکوي ((انا لله.......)) ووايي نو خدای ورته د رسيدلي غم په بدل کيګ غوره بدل ورکوي.

بنده بايد پديګ هم پوه وي چيګ چيغيګ ، جزع، فزع ييګ دشګمن خوشالوي، ملګګري ييګ حګوروي او د الله تعالی د ناراضة سبب کيږي. غمجن بنده ديګ پديګ باوري شي چيګ په صبر او رضا سره داسيګ لذت حاصلولی شي چيګ له لاسه وتلی خګيز ييګ په مقابل کيګ لږ او بيګ ارزشګته دی. د مصيبت د غم دوا دا هم ده چيګ بنده پديګ علم او يقين ولري چيګ خپله برخه به حتما ورسيږي، همدا ييګ نصيب و، خګوك که پخپل نصيب او برخه قانع او راضي وي د هغه لپاره خوشګي ده او که خګوك پخپل قسمت ناشکره او په غصه شول هغه ته قهر او غصه ده.

بنده دیګ پدیګ هم پوه شي چیګ هر خګو چیغیګ، جزع، فزع وکؤي، بالاخره به صبر ته اړ کیږي، او هغه وخت به بییګ صبر نه ګکتګه لري او نه ثواب.
پدیګ دیګ هم یقین ولري چیګ له تګولو نه غوره دوا د رب موافقه او رضا ده، په محبت کیګ چیګ د محبوب موافقه او خوشګه نه وي هغه محبت ندی.
غمجن بنده دیګ ورسیدلی غم له هغه دایمي لذت او ثواب سره پرتله کؤي چیګ خدای تعالی بییګ د صبر په نتیجه کیګ ورکوي.
پدیګ دیګ پوه وي چیګ دا د احکم الحاکمین او ارحم الراحمین پرودکګار له خوا ابتلاء او ازمیشګت دی، الله تعالی بییګ ددیګ لپاره نه امتحانوي چیګ هلاك بییګ کؤي، بلکه اراده لري ایمان بییګ امتحان کؤي، تر خګو زارة بییګ وکګوري او تر خګو پخپله دروازه او دربار کیګ بییګ سر په سجده ووینی.
دا هم باید په یاد ولري چیګ غمونه د وژونکو رنحګونو مخه نیسي، په غم سره انسان د کبر، حګان نمانحګنیګ او زؤه له سختوالي نه ژغورل کیږي، او بنده باید پدیګ باور ولري چیګ د دنیا سختي د آخرت سوکالي ده، او د دنیا سوکالي د آخرت سختي، که پدیګ باور نلري، نو د رسول الله (ص) دا قول دیګ په یاد کؤي چیګ فرمایي: (حفت الجنة بالمکاره و حفت النار بالشهوات: جنت پر مشکلاتو، ستونزو او دوزخ پر خوندونو، لذتونو پوشګل شویدی) خو خګرګګنده ده چیګ د انسانانو عقلونه مختلف دي، او په همداسیګ غمجنو حالاتو کیګ د بندګګانو حقیقت خګرګګندیږي.

د تشویش، او خفګګان د علاج په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونیګ

په صحیحینو کیګ له ابن عباس (رض) نه روایت دی چیګ رسول الله (ص) به د کرب، غم او ویریګ په حالت کیګ دا دعا کوله: ((لا إله إلا الله العظیم الحلیم، لا إله إلا الله رب العرش العظیم، لا إله إلا الله رب السموات و رب الارض رب العرش الکریم: له لوی او حلیم الله نه پرته بل معبود نشته، له هغه الله نه پرته بل معبود نشته چیګ د لوی عرش پروردګګار دی له هغه الله نه پرته بل حق معبود نشته چیګ د آسمانونو او حګمکیګ رب دی او د کریم عرش رب دی.)).
ترمذي له انس (رض) نه په روایت سره وایي چیګ رسول الله (ص) به د خفګګان او تشویش په حالت کیګ فرمایل: ((یا حي یا قیوم برحمتك أستغیث: ایګ ژوندیه، ایګ د هر خګه قایمونکیه ستا په رحمت سره مدد غواړم). ابو هریره (رض) وایي رسول الله (ص) به چیګ د کوم کار په هکله ویره

درلوده او تشويش به يې ورنه کاوه نو لاسونه به يې د آسمان په لوري پورته کړل او فرمايل به يې: (سبحان الله العظيم)، او که دعا به يې اوإدوله زيات کوشش به يې پکې کاوه، نو فرمايل به يې: (يا حي يا قيوم). ابو داود له ابوبکر (رض) نه په مرفوع روايت يو حديث شريف رانقل کړيدی چې فرمايي: (دعوات المکروب يعنی د غمجن او له کوم حالت نه د ويره لرونکی دعا داسې ده: ((اللهم رحمتك أرجو فلا تكلني إلى نفسي طرفة عين، واصلح لي شأني كله لا إله إلا أنت: ای الله! ستا رحمت غواړم، ما د سترګې د رپ په اندازه هم زما خپل ځانته مه سپاره، زما حالت ټول راته سم کړه، له تانه پرته بل حق معبود نشته)).

همدا راز ابو داود له اسماء بنت عميس نه روايت کوي چې وايي: رسول الله (ص) راته فرمايلي: آيا هغه دعا او کلمات دروښيم چې د غم په حالت کې يې وايې، مطلب دا چې د غم او تشويش دعا دروښيم، او هغه داده: (الله، الله ربي لا أشرك به شيئا) په يوه روايت کې راغلی چې دغه ذکر دې اوه ځله تکرار شي.

احمد له ابن مسعود (رض) نه په مرفوع روايت حديث رانقل کړی فرمايي: هر بنده ته چې غم او تشويش ورسيږي بيا ووايي: (اللهم إني عبدك و ابن عبدك و ابن أمتك ناصيتي بيدك، ماض في حكمك، عدل في قضاؤك، أسألك بكل اسم هو لك سميت به نفسك، أو أنزلته في كتابك ، أو علمته أحدا من خلقك أو استاثرت به في علم الغيب عندك أن تجعل القرآن العظيم ربيع قلبي و نور بصري، و جلاء حزني، و ذهاب همي: يا الله زه ستا بنده يم، ستا د بنده او ستا د وينځې زوی يم، زما تنګنأه ستا په لاس کې ده، ستا حکم راباندې چليږي، زما په اړه ستا هره فيصله عدل دی، زه ستا په هر هغه نوم سوال درنه کوم چې ځان دې پرې نومولی دی، يا دې پخپل کتاب کې نازل کړيدی، يا دې خپل کوم مخلوق ته ښوولی دی، او يا دې له ځان سره په علم غيب کې ساتلی، سوال درنه کوم چې قرانکريم زما د زړه پسرلی، زما د سينې رڼا، زما د غم دوا او د تشويش او غم د لرې کولو وسيله وګرځوې)) بنده که دا دعا وکړه، الله تعالی به يې غم او تشويش ختم کړي او په بدل کې به يې خوشالي ورکړي.

ترمذي له سعد نه په مرفوع روايت يو حديث شريف رانقل کړی فرمايي: هر مسلمان که په هر شي او هره مساله کې د ذي النون (ع) هغه دعا وکړه چې هغه د کب په خيټه کې کړيده دعا به يې قبوله شي او دا دعا داسې ده: (لا إله إلا أنت سبحانك إني كنت من الظالمين: له تا نه پرته بل معبود نشته، پاکي تالره ده، بيشکه زه د ظالمانو له جملې څخه يم).

ابو داود روایت کوي چېګ رسول الله (ص) ابو امامه ته فرمايلي: نه غواؤيګ داسيګ کلمه (دعا) درته وشګيم چيګ ويېګ وايېګ، الله تعالی ديګ غم ليريګ او قرض ديګ ادا کؤي؟ ابو امامه عرض کوي: أير شګه، را ويېګ شګيه، رسول الله (ص) ورته فرمايي: سهار او ماسختن وايه:

(اللهم اني أعوذ بك من الهم و الحزن، و أعوذبك من العجز و الكسل، و أعوذ بك من الجبن و البخل و أعوذ بك من غلبة الدين و قهر الرجال: ايګ الله زه له غم او تشويش نه تاته پناه دروؤم، له کمزورة او سستة نه پناه درنه غواؤم له بزدلة او بخل نه پناه درنه غواؤم، د پور له غلبيګ او خلکو له قهر نه پناه درنه غواؤم) راوي وايي ما دا هدايت عملي کؤ، نو الله تعالی ميګ غم او تشويش ورك او پور ميګ ييګ ادا کؤ.

ابو داود له ابن عباس (رض) نه په مرفوع روايت حديث رانقل کؤی فرمايي: چاچيګ استغفار ويل د حګان وظيفه وکګرحګوله، الله تعالی به ييګ هر مشکل حل کؤي، له هر غم او تشويش نه به ييګ وژغوري، او له داسيګ لوري به روزي ورکؤي چيګ کګمان به ييګ نه کوي.

بل حديث فرمايي: ((عليكم بالجهاد فانه باب من أبواب الجنة يدفع الله به عن النفوس الهم و الغم: جهاد کوئ، حګکه جهاد د جنت هغه دروازه ده چيګ الله تعالی له زؤونو نه غم او تشويش ورباندېګ دفع کوي)).

په (مسند) کيګ روايت دی، رسول الله (ص) به چيګ غمجن شو، تشويش به ييګ زؤه ته لاره وموندله، نو په لمانحګه به ودريد. ابن عباس (رض) په مرفوع حديث کيګ فرمايي: د چاچيګ غمونه او تشويشونه أير شي (لاحول و لا قوه إلا بالله) ديګ أير وايي، په صحيحينو کيګ روايت شوی حديث فرمايي: (لا حول و لا قوه إلا بالله) د جنت له خزانو نه يوه خزانه ده.

پديګ نبوي لارشګوونو کيګ (۱۵) أوله داروکګان او د علاج طريقيګ شګودل شويديګ، که پديګ داروکګانو سره د چا له زؤه نه غم، ويره او تشويش ليری نشي، نو د هغه رنحګ زوؤ شوی، ريشګی ييګ مضبوطيګ دي، او علاج ييګ سخت عمليات او تجديد ته ضرورت لري، دا (۱۵) داروکګان او د علاج طريقيګ عبارت دي له:

۱. د ربوبيت پر توحيد بشپؤ ايمان.
۲. د الوهيت پر توحيد بشپؤ ايمان.
۳. پر علمي توحيد بشپؤ ايمان.
۴. د الله تعالی پاکي او تنزيه او پديګ ايمان درلودل چيګ الله تعالی پر بندګګانو ظلم نه کوي او بيګ سببه د بنده مواخذه نه کوي.
۵. بنده بايد په خپل ظلم اعتراف وکؤي، او خپل تقصير ومني.
۶. الله تعالی ته تر تګولو غوره او ورته ګګران شيان د دعا لپاره وسيله نيول، چيګ دا غوره

شيان د خداى تعالى نومونه او صفات دي، ځكه د الله تعالى په وړاندې له ټګولو نه محبوب او غوره شيان د هغه اسماء او صفات دي، بايد بنده همدا اسماء او صفات وسيله ونيسي، او (حي — قيوم) دومره جامع نومونه دي چې د ټګولو اسماوو او صفاتو معنى افاده كوي.

٧. يوازې له الله نه مرسته غوښتل.

٨. بنده بايد له الله تعالى نه پر خپله هيله او اميد اعتراف او اقرار وكړي دا ووايي چې اميد مې خداى ته دى.

٩. بنده دې د توكل څرګندونه وكړي، خپل امر دې الله تعالى ته وسپاري، پدې دې اعتراف وكړي چې د هر څه واك يې له الله تعالى سره دى، څنګه چې يې اراده وي همغسې تصرف كوي، د الله تعالى حكم يې په هكله نافذ دى، او قضاء يې عدل دى.

١٠. د بنده زړه دې د قرآنكريم په باغچو كې وګرځي، او قرآن دې د ځګان لپاره داسې وګرځوي لكه پسرلې د حيوان لپاره، قرآن يې دې د شبهاتو او شهواتو په تيارو كې رڼا وي، همدا يې دې تسلې او ااآينه وي، د هر غم ، درد ، تشويش او ويرى دوا يې دې وګڼي.

١١. استغفار.

١٢. توبه.

١٣. جهاد.

١٤. لمونځ.

١٥. پدې باور چې د هر څه قدرت له خداى تعالى سره دى، له شر او زيان نه د ساتلو، د خير او ګټې د رسولو قدرت فقط له الله تعالى سره دى، بل هيڅوك دا وس نلري.

د بي خوبۀ او ويرې د علاج په هكله د رسول الله (ص) لارښوونې

ترمذي له بريده نه روايت كوي وايي: خالد (رض) ناروغ شو، رسول الله (ص) ته يې عرض وكړ يا رسول الله (ص)! دشپې خوب نه لرم، رسول الله ورته وفرمايل: كله چې ويده كېدلې دا دعا لوله: (اللهم رب السماوات السبع و ما أظللن، و رب الارضين السبع و ما أقللن، و رب الشياطين و ما أضللن، كن لي جارا من شر خلقك كلهم جميعا ، أن يفرط علي أحد منهم أو يبغي علي أحد ، عز جارك، و جل ثناؤك و لا إله غيرك: ايې د اوو آسمانونو او هغه څه

پرودګګاره چیګ د آسمانونو سیوري وربانديګ دي، او ایګ د اوو حګمکو او هغه خګه پرودګګاره چیګ په حګمکه کیګ دي او ایګ د شیطانانو او هغو شیانو ربه چیګ شیطانانو بیګ لاریګ کؤي، ستا د تګولو مخلوقاتو له شره میګ ژغورونکی شه، پناه راکؤه، لدینه میګ وساته چیګ کوم یو ورنه افراط راسره وکؤي، یا تیری رابانديګ وکؤي، ستا پناه عزیزه او ستا ستاینه لویه ده او له تانه پرته بل حق معبود نشته)).

عمرو بن شعیب روایت کوي چیګ رسول الله (ص) هدایت کؤی چیګ د غم او ویریګ په حالت کیګ دیګ دا دعا وویل شي:

(أعوذ بكلمات الله التامات من غضبه، و شر عباده، و من همزات الشياطين، و أعوذبك رب أن يحضرون: د الله تعالی په مکملو کلماتو سره پناه غواؤم، د هغه له قهر نه، د بندګګانو له شر نه، د شیطانانو له وسوسیګ نه او لدینه چیګ هغوی ماته راشي، پناه درنه غواؤم). عبدالله بن عمرو (رض) به همدا کلمات او دعا خپلو هغو اولادونو ته چیګ پوهیدل به ورشګودله، او هغه چیګ نه به پوهیدل یعنیګ واؤه به وو، نو هغوی ته به بیګ ولیکله او په غاؤه کیګ بیګ به وروحګؤوله.

د عمرو بن شعیب له خوا روایت شوي مرفوع حدیث کیګ راحګي: که اور مو ولید، تکبیر ووایی تکبیر (الله اکبر) ویل اور وژني، خګرنګګه چیګ اور د شیطان اصل دی، شیطان له همدیګ مادیګ نه پیدا شوی، او اور د فساد سبب کیږي، نو شیطان بیګ خوشګوي، طبیعي او عملي توافق ورسره لري، نو چیګ چیرته اور بل شي شیطان بیګ د لا زیات فساد لپاره تازه کوي، او د اور طبیعت داسیګ دی چیګ پورته کیدل خوشګوي، او له امله بیګ فساد خوریږي او دا دواؤه شیان (علو – فساد) هغه خګه دي چیګ شیطان بیګ خوشګوي او خلك ورته رابولي، اور او شیطان کبر کوي او فساد خوروي، او همدا دوه شیان د انسان د هلاکت سبب کیږي، خو د الله تعالی د نوم یاد د شیطان د ویریګ او تیشګتیګ سبب کیږي، او کله چیګ (الله اکبر) وویل شي شیطان تشګتي او اور مؤ کیږي، مونږ او نورو دا نسخه تجربه کؤیګ او ګګتګه مو بیګ لیدلی ده.

د حفظ صحیګ په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونیګ

الله تعالی فرمایي: ((وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ)) (الاعراف: ۳۱).

ترجمه: اوخورئ او چشګئ او اسراف (بیګ حګایه خرخګ) مه کوئ تاسیګ، بیشکه چیګ الله نه خوشګوي مسرفان (بیګ حګایه خرخګ کوونکي).

الله تعالی امر کوي چي د بدن د تقویي او صحت لپاره له خوراك او خګشګاك نه ګګتګه واخیستل

شي، بدن چيګ خګه ضايع کوي، قوت له لاسه ورکوي بايد خواؤه او د خګشګاك شيان استعمال شي چيګ له لاسه تللی قوت بيرته اعاده شي، خو خواؤه او خګشګل بايد د کميت او کيفيت له پلوه دومره وي چيګ کګتګه ولري، په اندازه برابر وي، که له اندازيګ نه زياتيږي، نو هغه اسراف دی او د کګتګی په حګای زيان لري. هيخګ نه خوؤل او يا اسراف کول دواؤه د ناورغة سبب کيږي، مطلب دا چيګ پديګ الهي ارشاد کيګ د حفظ صحی دوه اساسي اصول په ګګوته شويدي او هغه دا چيګ انسان بايد خواؤه وخوري، خګشګاك وکؤي خو په اندازه، او اسراف ونکؤي.

صحت او عافيت تر ټګولو لوی الهي نعمت دی، روغتيا لويه الهي برخه او تحفه ده بختور دی هغه کس چيګ خدای روغتيا ورکؤيګ وي او هغه دخپليګ روغتيا ساتنه او پالنه کوي.

رسول الله (ص) فرمايلي: (دوه نعمتونه داسيګ دي چيګ أير خلك غبن پکيګ کوي، يو صحت او بل فراغت)، په ترمذي کيګ روايت مرفوع حديث فرمايي: (په چا چيګ پداسيګ حال کيګ سهار شي چيګ بدن ييګ جوؤ وي، سر ييګ په امن وي، د يويګ ورحګيګ خواؤه ولري، نو دا داسيګ دی لکه چيګ ټګوله دنيا ورکؤل شوی وي)، په بل مرفوع حديث کيګ راحګي: (د قيامت په ورحګ له بنده نه د نعمتونو په هکله د پوشګتنو په ترخګ کيګ لومؤی دا سوال کيږي چيګ آيا مونږ صحت نه و درکؤی؟ او د خګشګلو يخيګ اوبه مو نه ويګ درکؤی؟)

يو شمير علماء وايي چيګ پديګ آيت کيګ له نعيم نه مراد صحت دی: ((ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ)) (التکاثر: ٨)

ترجمه: ((بيا به خامخا پوشګتنيګ وشي له تاسيګ خګخه هرومرو (خامخا) په دغيګ ورحګيګ کيګ له (حقائقو د) نعمتونو، هوساينو (راحت) نه (چيګ درکؤي مو وُ تاسيګ ته په دنيا کيګ)].

د احمد له خوا روايت شوی مرفوع حديث فرمايي: (له الله تعالی نه د يقين او عافيت سوال وکؤئ، هيچا ته له يقين نه وروسته له عافيت نه لوی نعمت او لوی خير ندی ورکؤل شوی) ديګ حديث د دين او دنيا له عافيت نه يادونه کؤيده، د بنده نيکمرغي تر يقين او عافيت پوريګ تؤليګ ده، يقين ييګ د آخرت له عذاب نه ژغوري، او عافيت ييګ په دنيا کيګ له رنحګونو او قلبي مرضونو نه ساتي.

په (سنن النسائي) کيګ روايت شوی مرفوع حديث فرمايي: (له الله تعالی نه د عفوی، عافيت او معافات سوال وکؤئ، هيچا ته له يقين نه وروسته له معافات نه لوی نعمت او خير ندی ورکؤل شوی)، دا دری شيان د ټګولو رنحګونو او هر شر علاج او دفع کوي په عفويګ سره تير رنحګونه او پخوانی شر له مينحګه حګي، عافيت د موجود او حاضر شر او رنحګ دفع کوي او معافات د راتلونکو دردونو رنحګونو او شر مخه نيسي.

رسول الله (ص) به تل يو أول خواؤه نه خوؤل حګکه هميش يو أول خواؤه که هر خګو ګګتګور وي د زيان سبب کيږي، رسول الله (ص) به د هر شګار او سيميګ د اوسيدونکو د عادت مطابق هر أول

خواؤه لکه غوشګه، میویګ، أوأة، خرما او نور خوؤل.
انس (رض) وايي: رسول الله (ص) به هیخګ أول خواؤه بد نه ګګنګل، که اشتها به ییګ وه خوؤل به ییګ او که نه، نو نه ییګ خوؤل. ییګ اشتهاء خوؤل زیان لري، که خګوك ییګ اشتهاء ګګتګور خواؤه وخوري نو هم زیان ورته لري، رسول الله (ص) به غوشګه خوشګوله، او د لاس یا ذراع غوشګه ییګ له تګولو نه زیات خوشګه وه، همدا راز د پسه د بدن د مخکینة برخیګ غوشګه ییګ هم خوشګیدله، حګکه دا خفیفه ده او ژر هضم کیږي.
حلواء او عسل ییګ هم خوشګ وو، خګرګګنده ده چیګ غوشګه، حلواء او عسل د بدن، ینیګ او تګولو غؤو لپاره أیره ګګتګه لري. میوه به چیګ ورسیدله، رسول الله (ص) به خوؤله، د هری سیمیګ میوه ییګ خوؤله، او دا هم د حفظ صحی یو اصل دی، حګکه الله تعالی د خپل حکمت له مخیګ په هره سیمه کیګ داسیګ میویګ پیدا کؤیدي چیګ اوسیدونکو ته ییګ ګګتګه لري، او خګوك چیګ د مرض له ویریګ د کومیګ سیمیګ میوه نه خوري هغه أیر رنحګوریږي.
رسول الله (ص) فرمایلي: زه د تکییګ په حالت کیګ خواؤه نه خورم، بلکه خوؤو ته د بنده غوندیګ کینم او د بنده په شان خواؤه خورم. له تکیه کولو نه مراد ، پرتلة، أأه لګګول او شا تکیه کول دي، دا دری واؤه حالتونه د خوؤو په وخت کیګ زیان لري.
رسول الله (ص) به په دریو مبارکو ګګوتو خواؤه خوؤل، او دا أیر ګګتګور دي، له یخو اوبو سره ګګأ شوي عسل به ییګ هم خګشګل، او رسول الله (ص) په ولاؤه له خګشګلو نه نهی کؤیده، امر ییګ کؤیدی چا چیګ په ولاؤه اوبه وخګشګلیګ، هغه دیګ بیرته قی کؤي، خو دا هم ثابته ده چیګ رسول الله (ص) د ضرورت او حاجت په وخت کیګ په ولاؤه اوبه خګشګلیګ دي. رسول الله (ص) به اوبه په دریو دمو خګشګلیګ او فرمایلي ییګ دي: دا أول (په دریو دمو اوبه خګشګل) شګه تنده ماتوي، صحت ته ګګتګه رسوي او په آسانة سره په بدن کیګ حلیږي. ترمذي روایت کوي چیګ رسول الله (ص) فرمایلي: د اوشګ په شان په یوه دمه اوبه مه خګشګئ، بلکه په دوو دمو ییګ خګشګګئ، په شروع کیګ (بسم الله) او په پای کیګ ییګ (الحمد لله) وایئ.
په صحیح حدیث کیګ روایت دی چیګ رسول الله (ص) فرمایلي: د لوشګو خولیګ پتګیګ ساتئ او د اوبو د لوشګو سرونه هم پتګ او بند ساتئ حتی چیګ په تار ییګ تؤئ، حګکه په هر کال کیګ یوه شپه داسیګ ده چیګ وبا پکیګ نازلیږي، نو د هر لوشګي د خوؤو وي که د اوبو چیګ سر لوخګ وي، پکیګ لویږي، د حدیث یو راوي (لیث بن سعد) وایي چیګ عجم دا شپه د دسمبر په میاشت کیګ بولي. رسول الله (ص) د لوشګو د سر پتګولو امر کؤیدی که خګه هم د لرګګي په تګوتګیګ سره وي.
همدا راز رسول الله (ص) امر کوي چیګ د لوشګي د سر پتګولو او بندولو په وخت (بسم الله) وویل شي، د الله نوم یاد شي، او د لوشګي له خولیګ نه خګشګل ییګ هم منع کؤیدي،

په لوشگي کيگ پوکل او په مات او درز شوي لوشگي کيگ له خوړلو او څکلو نه ييگ هم نهی کړيده. رسول الله (ص) به خوشبويی هم ډيره خوښوله، چا به که خوشبويي او يا د ريحان ګګل ورته وړانديگ کړ، نه به ييگ مستردا وه، د بزار په (مسند) کيگ روايت دی چيگ رسول الله (ص) فرمايلي:

(إن الله طيب يحب الطيب، نظيف يحب النظافة، كريم يحب الكرم، جواد يحب الجود، فنظفوا أفناءكم وساحاتكم ولا تشبهوا باليهود يجمعون القمامة في دورهم: الله تعالى پاك دی، پاك او خوشبودار شيان خوښوي، نظيف دی نظافت خوښوي، جواد (سخي) دی، سخا خوښوي، كريم دی كرم خوښوي، نو خپل كورونه، د كورونو مخيگ او ساحيگ پاكيگ ساتئ او له يهودانو سره مشابهت مه كوئ، هغوی كثافات پخپلو كورونو كيگ غونډوي)) خوشبويي داسيگ خاصيت لري چيگ پرښتگيگ ييگ خوښوي او شيطان ورنه تښتي نفرت ورنه كوي، نو پاكه روح ښگه بوی خوښوي او خبيثه روح له بد بوی سره مينه لري هره روح له هغه څګه سره مينه لري چيگ سمون ورسره ولري، خبيثيگ ښځيگ د خبيثو نارينه وو لپاره، خبيث سړي د خبيثاتو ښځو لپاره، پاکيگ ښځيگ د پاکو سړيو لپاره، او پاك سړي د پاکو ښځو لپاره او دا يوازيگ تر ښځو او نارينو پوريگ محدود ندي، اعمال، افعال، خواړه، د څګښګاك شيان،لباس، جاميگ او بويونه ټګول ترديگ حکم لاندی راځي.

فصل
د فيصلو او احکامو په هکله د رسول الله (ص) لارښگوونيگ

لديگ عنوان نه مو مطلب د عاميگ تشريع بيانول ندي، که څګه هم د رسول الله (ص) خاص حکم او فيصليگ هم عاميگ دي، خو دلته مو مراد او مطلب هغه جزيی فيصليگ او احکام دي چيگ رسول الله (ص) د خلکو تر منځيگ د مخالفتونو د حل په اړه صادر کړيدي او ورسره به د رسول الله (ص) ځګنيگ کلي احکامو ته هم اشاره وکړو.
له رسول الله (ص) نه ثابته شويده چيگ په تور او تهمت سره ييگ هم ځګنيگ کسان بنديان کړيدي، عمرو بن شعيب له خپل پلار او له خپل نيکه نه روايت کوي وايي: يوه سړي خپل غلام په قصدي توګګه وواژه، رسول الله (ص) قاتل سل دريگ وواهه، د يو کال لپاره ييگ جلا وطن کړ او امر ييگ ورته وکړ چيگ يو غلام آزاد کړي، خو قصاص ييگ نکړ. احمد له انس او هغه له سمره نه

مرفوع حدیث روایت کړی فرمایي: (چاچې خپل غلام وواژه، نو پرې وژنو یې) که دا حدیث صحیح وي نو دلته به د وژلو حکم تعزیري وي، او کیدای شي دا د امام تر خوښې پورې مربوط وي او هغه د مصلحت مطابق همداسې حکم وکړي.

ابو داود وایي رسول الله (ص) یو کس ته امر کړی چې خپل پور وړی تګینکګ راونیسي.

ابو عبید روایت کړی چې رسول الله (ص) د قاتل د وژلو حکم کړیدی، ورسره یې د بندي ساتلو امر هم کړیدی ابو عبید وایي چې باید تر هغې پورې بندي وساتل شي تر څو چې مړ شي.

عبدالرزاق په خپل (مصنف) کې له علي (رض) روایت کړی چې ممسك (بخیل) به تر مرګه په زندان کې ساتل کیږي، رسول الله (ص) د عرنیونو د قصاص، د لاسونو او پښو د پرې کولو او سترګو د ایستلو امر کړیدی، ځکه هغوی د شپنو سترګې ایستلې وې او بیایې ترمرګه همداسې وږي تږي ساتلي وو.

په صحیح مسلم کې روایت دی: یوه سړي پر بل دعوه وکړه چې دده ورور یې وژلی دی، هغه (مدعی علیه) اعتراف وکړ، رسول الله (ص) مدعي ته امر وکړ چې خپل دا ملګری دې واخله، هغه سړي دا قاتل له ځان سره یووړ، هغوی چې له نظره پناه شول، رسول الله (ص) وفرمایل: (إن قتله فهو مثله: که دا کس یې وواژه، نو دی هم د هغه په شان دی) وروسته همغه سړی راغی او عرض یې وکړ یا رسول الله (ص) خبر شوم چې تا فرمایلي که زه دا شخص ووژنم نو زه به هم د هغه په شان (قاتل) وم، دا خو ما ستا په امر بوولی و، رسول الله (ص) ورته وفرمایل: آیا نه غواړې ستا او ستا د ملګري ګناوې دده پر غاړه ولویږي؟ ده عرض وکړ، ولې نه یا نبي الله!، رسول الله (ص) وفرمایل نو همداسې ده، او پدې سره یې هغه قاتل پریښود.

د رسول الله (ص) د دې قول (إن قتله فهو مثله)، د مفهوم په هکله دوې راییې وجود لري یوه دا چې که قاتل ووژل یا قصاص شو، نو خګه ګناه چې ورباندې وه هغه ورنه ساقطه شوه، او پدې سره له هغه چا سره برابر شو چې دې یې قصاص کړیدی، رسول الله (ص) له قتل نه وروسته دواړه یو شانته بللي، نو په حدیث کې هیڅګ اشکال نشته او پدې کې د حق خاوند ته د عفوې بلنه شته، او بل قول دادی چې که قاتل په قصدي توګه د قتل د جرم ارتکاب نه وي کړی، او د مقتول ورور یې د همدې جرم په سزا کې ووژني نو بیا هم دواړه یو شانته دي قاتل که د جنایت او جرم له امله تیری کونکی او ظالم بلل کیږي، نو انتقام اخستونکی هم تیری کونکی دی ځکه داسې کس یې وواژه چې قصداً یې قتل ندی کړی پدې قول او تاویل هغه روایت دلالت کوي چې امام احمد له ابو هریره نه روایت کړی، پدې روایت کې راځي هغه قاتل وویل: یا رسول الله (ص)! ما قصدا ندی وژلی، د وژلو اراده مې یې نه درلوده، نو رسول الله (ص) د مقتول ولي ته وفرمایل: که دا پخپله خبره کې صادق وي او ته یې ووژنې، نو دوزخ ته به داخل شې، پدې سره یې پریښود.

يوه يهودي د يوې وينځې سر تر دوو تيږو لاندې کوټ کړ او وژلې يې وه رسول الله (ص) امر وکړ چې دې يهودي ته دې همدا اول سزا ورکړل شي، پدې حديث کې دا دليل شته چې نارينه د ښځې په مقابل کې وژل کيږي، جنايتکار او مجرم ته د هغه د جرم په شان سزا ورکول کيږي، او بله دا چې پر قاتل د سزا د تطبيق لپاره د متقول د ولي اجازه شرط نده، ځکه رسول الله (ص) د وينځې قاتل يهودی د هغې خپلوانو ته و نه سپاره چې دا واخلئ او که خوښه مو وي وېې وژنئ او يا عفوه ورته وکړئ،بلکه رسول الله (ص) دا قاتل فورا په قتل ورساوه، همدا د امام مالك مذهب دی، شيخ الاسلام ابن تيميه هم همدا رايه غوره کړېده که څوك ووايي چې رسول الله (ص) هغه يهودی ځکه ووژه چې هغه د قتل تر څنګ د تړون د ماتولو جرم هم کړی و يعنی وژل يې د قتل او تړون د ماتولو له امله و، دا خبره صحيح نده ځکه څوك چې عهد مات کړي، سر يې په توره وهل کيږي، نه دا چې سر يې تر دوو تيږو لاندې شي.

په صحيحينو کې روايت دی چې يوې ښځې بله ښځه په تيږه وويشته چې ښځه او په خيټه کې يې ماشوم دواړه مړه شول، رسول الله (ص) حکم وکړ چې قاتله ښځه به د خيټې د ماشوم په بدل کې غلام ورکوي، يعنی د تاوان ورکولو امر يې وکړ او دا يې وفرمايل چې د مقتولې ښځې ديت به د قاتلې ښځې د عصبې (کورنۍ) په غاړه وي، يعنی هغوی به د مقتولې ښځې ديت ادا کوي.

بخاري روايت کوي چې رسول الله (ص) د يوې ښځې د ماشوم د ضايع کېدو په بدل کې د جرم پر مرتکبه د غلام ورکول لازم کړی و، خو دا ښځه چې د غلام ورکولو امر ورته شوی و مړه شوه ، نو رسول الله (ص) امر وکړ چې ميراث يې د ميړه او اولادونو دی او د قتل د جرم مالي بدل (عقل يا ديت)، يې پر عصبه (کورنۍ) دی، دا حکم دا درس را کوي چې په شبه العمد قتل کې قصاص نشته، او جريمه هم لکه د دين (قرض) په شان پر عصبه، يا عاقله لازميږي او د ښځې ميړه او اولادونه يې په عاقله يا عصبه کې نه داخليږي.

رسول الله (ص) د هغه چا د قتل حکم کړيدی چې د خپل پلار له ميرمنې (ميرې) سره يې نکاح کړې وه له دې کس نه يې د مال او متاع اخستلو حکم هم کړی، د امام احمد مذهب همدا دی، خو دری نور امامان وايي چې د پلار له ميرمنې سره نکاح کوونکي ته د زاني سزا ورکول کيږي، خو د رسول الله (ص) حکم مقدم دی. که چا بې اجازې د بل چا کور ته وکتل، د کور خاوند په تيږو وويشت، يا يې په لرګي وواهه او سترګې يې ور ړندې کړې، نو هيڅ نشته ورباندې، يعنې د کور خاوند د هغه کتونکي د سترګې د ړندولو په بدل کې هيڅ سزا نلري نه ديت شته ورباندې او نه قصاص ، په بل روايت کی راحګي که چا بل څوك بې له اجازې پخپل کور کې وليد، د هغه سترګې يې ړندې کړې، نو هيڅ نشته ورباندې.

له رسول الله (ص) نه ثابته ده چيګ د هغی وينحګيګ وينيګ ييګ مباح ګګرحګوليګ ويګ کومه چيګ دده (ص) په شان کيګ ييګ ګګستاخي کؤی وه، کنحګلی ييګ وُ، بيايیګ بادار وژليګ وه، نو رسول الله (ص) ييګ وژل هدر او وينيګ مباح بلليګ ويګ. همدا راز رسول الله (ص) د هغو يهودانو د وژلو حکم کؤی و چيګ رسول الله (ص) ته ييګ تکليف رساوه او کنحګليګ ييګ ورته کولی، کله چيګ ابو برزه د هغو کسانو د وژلو اراده وکؤه چيګ ابوبکر (رض) يا ابو برزه ته ييګ کنحګلی کؤيګ وی، نو ابوبکر (رض) ورته وويل دا حق له رسول الله (ص) نه وروسته له هيچا سره نشته. پديګ اؤه له لسو نه زيات، صحيح، حسن او مشهور احاديث را نقل شويدي، مجاهد له ابن عباس (رض) نه روايت کوي وايي: کوم مسلمان چيګ الله تعالی يا کوم نبي (ع) ته کنحګلی وکؤي، پديګ سره ييګ د رسول الله (ص) تکذيب کؤی، دا ارتداد (مرتد کيدل) دي، مرتکب ييګ ديګ توبيګ ته راوبلل شي، که رجوع او توبه ييګ وکؤه، نو خير، او که نه و ديګ وژل شي.

- په صحيحينو کيګ روايت دی چيګ رسول (ص) هغيګ شګحګيګ ته معافي کؤی چيګ ده ته ييګ زهر ورکؤي و.

- له رسول (ص) نه ثابته ده چيګ رسول (ص) هغه يهودان ونه وژل چيګ پر ده ييګ سحر يا جادو کؤی وُ، له حضرت عمر، حفصه، او جندب (رض) نه د ساحر د وژلو حکم هم ثابت دی.

- د اسيرانو (بنديانو) په هکله له رسول (ص) نه دا حکم راغلی چيګ د حګينو بنديانو د وژلو امر ييګ کؤی وُ او حګنيګ ييګ د فدييګ په مقابل کيګ خوشي کؤي، او په يو شمير ييګ احسان کؤی، هسی ييګ آزاد کؤي وو، او حګينيګ ييګ په مريتوب نيولي ، خو دا هم ثابته ده چيګ رسول الله (ص) کله هم بالغ کس په مريتوب ندی نيولی، دا احکام منسوخ ندي، امام د مصلحت له مخيګ د تګولو اختيار لري.

- د يهودو په اؤه د رسول الله (ص) مختلف احکام او لارشګوونيګ دي، لومؤی ييګ په مدينه کی سوله ورسره وکؤه، بيا د بني قينقاع غزا وشوه چيګ رسول الله (ص) پکيګ بريالی شو او هغوی ييګ د احسان له مخيګ خوشي کؤل، بيا د بنو نضير غزا وشوه، پردوی هم رسول (ص) بر لاس شو، او هغوی ييګ له مدينيګ نه وشؤل، بيا د بني قريظ غزا وشوه، پر دوی هم غالب شو او د هغوی د وژلو حکم ييګ وکؤ، بيا د خيبر غزا وشوه او په هغی کيګ هم بری د رسول (ص) و.

فصل
د غنيمت په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونيګ

رسول الله (ص) په غنيمت کيګ د سواره غازي لپاره دری برخيګ او د پلي لپاره يوه برخه ټګاکليګ ده او حکم ييګ کؤيدی چيګ د مقتول کافر ټګول مال د هغه غازي حق دی چيګ همدغه کافر

ووژني، طلحه او سعيد بن زيد د بدر په غزا کښې ګډ نه وو، خو رسول الله (ص) له غنايمو نه برخه ورکړه هغوی وويل: زمونږ اجرونه، ده ورته وفرمايل: اجرونه مو هم درته ثابت دي، همدا راز عثمان (رض) د خپلې ميرمنې رقيه بنت رسول الله (ص) د خدمت له امله د بدر غزا ته نه و تللی، رسول الله (ص) ده ته هم د بدر له غنيمت نه برخه ورکړه، عثمان (رض) عرض وکړ او اجر مې ؟ رسول الله (ص) وفرمايل: اجر هم درته شته. ابن حبيب وايي چې دا اول حکم او غايب ته له غنيمت نه برخه ورکول د رسول الله (ص) خاص حکم و، اوس علماء پدې اتفاق لري چې غايب ته په غنيمت کې برخه نشته.

زه وايم: احمد ، مالك او يو شمير نور علماء عقيده لري چې: که امير يا امام څوك د لښکر په امورو پورې اړونده کارونو د اجراء لپاره توظيف کړل، نو دا کس په غنيمت کې حق لري. سلب يعنې هغه مال چې له مقتول کافر نه لاسته راشي، رسول الله (ص) دا اول مال اصلي غنيمت بللی او لدينه يې خمس ندی ايستلی، او ددې حق د اثبات لپاره يې د يوه تن شهادت کافي بللی.

د تحفې قبلولو په اړه د رسول (ص) لارښوونې

مختلفو مشرانو او پاچايانو به رسول الله (ص) ته تحفې راليږلې، رسول الله (ص) به قبلولې او پر خپلو اصحابو (رض) به يې ويشلې، رسول الله (ص) د ابو سفيان هديه هم قبوله کړېده.

ابو عبيده وايي: ابو عامر، رسول الله (ص) ته تحفه ورکړه، رسول الله (ص) قبوله نکړه او ويې فرمايل: مونږ د مشرکانو تحفې نه قبلوو، او د ابو سفيان هديه يې ځکه منلې وه چې هغه د جنګ بندۍ په وخت کې ورکړې وه، همدا راز د مقوقس هديه يې لدې امله قبوله کړې وه چې هغه يې د استازي (حاطب) درناوی کړی و، او دده پر رسالت يې اعتراف کړی و او دا ثابته ده چې رسول الله (ص) د محارب مشرك هديه هيڅکله نده قبوله کړې، سحنون وايي: که د روم امير د مسلمانانو امام ته هديه ورکړه، نو باك نلري، او هديه خاص د امام ده، خو اوزاعي وايي چې دا اول هديه د امام نه بلکه مسلمانانو حق بلل کېږي ، او له بيت المال نه يې دې په بدل کې هديه ورکړل شي، او امام احمد وايي چې دا اول هديه يا سوغات د غنيمت په شان حکم لري. ثابته ده چې اصحابو (رض) به رسول الله (ص) ته تحفې ورکولې او ده مبارك به قبلولې.

فصل
د مالونو د ویش په هکله د رسول الله (ص) لارښوونې

د ویش وړ مالونه درې اوله دي: زکات، غنیمت، او فئ (هغه مال چې بې له جنګه لاسته راشي) د زکات او غنیمت په هکله ښه خبرې وشوې، او دا څرګنده شوه چې رسول (ص) به زکات د زکات د مستحقینو په اتو واړو اولونو نه ویشه یعنې پر دوی ټولو به د ویش التزام نه کوی بلکه داسې هم شوي چې زکات به یې یوازې یو صنف یا اټکل ته ورکړی وي. د فئ په هکله وایو: رسول الله (ص) د حنین له غزا نه وروسته (فئ) یوازې پر مؤلفه القلوب وویشه، انصارو (رض) ته یې ځکه برخه ورنه ونکړه، چې له املې یې هغوی ځکه اندازه خفه هم شول، نو رسول الله الله (ص) ورته وفرمایل: (آیا پدې خوښ نه یاست چې خلك اوښان او پسونه بوزي، او له تاسې سره رسول الله (ص) خپل وطن او سیمې ته لاړ شي، قسم په خدای چې تاسې له رسول الله (ص) سره ستانه شئ، دا له هغه ځکه نه ایر غوره دی چې دوی یې له ځان سره وړي).
علي (رض) له یمن نه ذهیبه (ځکه اندازه سره زر) رسول الله (ص) ته راواستول، رسول (ص) هغه پر څلورو کسانو وویشل.
په (السنن) کې روایت دی چې رسول الله (ص) ذوي القربی (خپلوانو) ته ځانګړې شوې برخه پر بني هاشم او بني المطلب ویشله، بني نوفل او عبدالشمس ته یې لدې سهم نه ځکه نه ورکول او فرمایلي یې دي: مونږ او بني مطلب نه په جاهلیت کې سره بېل شوي یو او نه په اسلام کې، مونږ او هغوی سره یو یو، او خپلې ګوتې یې سره ورکړې. خو دا ویش پر فقیرانو او شتمنو یو شانته نه و، او نه داسې و لکه میراث چې د نارینه لپاره د ښځې دوه برابر برخه وي، بلکه حالت او مصلحت ته به یې کتل او مال به یې تقسیماوه، د هغوی مجردانو ته به یې د واده لګښت ورکاوه، د پوره وړي پور به یې ادا کاوه، او فقیر ته به یې د هغه د اړتیا په اندازه پیسې ورکولې. رسول الله (ص) به د غنیمت خمس (پنځمه برخه) لکه د زکات د مال په شان ویشله، او همغو کسانو ته به یې ورکاوه چې د زکات مستحقین بلل شوي دي.
فقهاء د فئ په هکله اختلاف لري چې آیا دا خاص د رسول الله (ص) ملکیت و، او حق یې درلود هر اول تصرف پکې وکړي او که نه دا یې ځانګړی حق او ملکیت نه و، پدې هکله له امام احمد او نورو نه دوی راییې رانقل شویدي، خو د رسول الله (ص) سنت پدې دلالت کوي چې رسول الله (ص) به د فئ مال د الله تعالی د حکم مطابق تقسیماوه، او د خود مختار مالك په حیث یې تصرف نه پکې کاوه، ځکه الله تعالی رسول (ص) ته اختیار ورکړی و، چې کوم مقام خوښوي دا خوښوي چې بنده او رسول وي او که دا خوښوي چې پاچا او رسول وي؟ یعنې له رسالت سره بندګي، غواړي او که پاچا یې؟ نو رسول الله (ص) بندګي غوره کړې

وه، او بندكگة ته ييگ پر پاچاهة ترجيح وركؤيگ وه، او توپير ييگ دادى چيگ بنده رسول فقط د خپل بادار او لياٖونكي په امر تصرف كوي، هر كار ييگ د هغه په اراده او حكم وي، او پاچا رسول هغه دى چيگ پخپله خوشگه او اراده وركؤه كوي او منع كوي، چاته ييگ چيگ وركوي او يا ييگ نه وركوي زؤه ييگ لكه چيگ الله تعالى خپل رسول سليمان (ع) ته فرمايي: ((هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ)) ((ص: ٣٩))

ترجمه: [دغه (سلطنت او تسخير) عطاء بشگنه زمونإ ده پس احسان كوه (له هر چا سره) يا ييگ وساته (له خپل حگان سره) بيگ له حسابه]. يعنيگ چاته ديگ چيگ زؤه وي ورييگ كؤه او چاته ديگ چيگ خوشگه نه وي، مه ييگ وركوه، مونإ اختيار در كؤى حساب نه درسره كوو، همدغه مرتبه زمونإ رسول الله (ص) ته هم وؤانديگ شوه، خو هغه لدينه لوؤه او غوره مرتبه چيگ د بندكگة مرتبه ده غوره كؤه او وييگ ويل: (قسم په خداى چيگ زه نه چاته خگه وركوم او نه له چانه خگه منع كوم، زه فقط ويشونكيگ يم، هغه خگه كوم چيگ پريگ مامور شوى يم). رسول الله (ص) به د خپل حگان او اهل لپاره فقط د يوه كال نفقه او لكگشگت بيلاوه، نور مال به ييگ د الله تعالى په لار كيگ د جهاد لپاره د وسلو او وسايلو د رانيولو لپاره مصرفاوه.

د زكات، غنايمو او ميراث مستحقين معلوم دي، او دا يوازيگ د همغوى حق دى له همديگ كبله دديگ شيانو د تقسيم په اؤه علماء له هغه اشكال سره ندي مخ شوي كوم چيگ د (فئ) د ويش په اؤه ورسره مخ شويدي، او كه دا اشكال نه واى نو فاطميگ (رض) به د رسول الله (ص) له تركيگ نه خپله برخه نه غوشگتله، الله تعالى فرمايلي: ((مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (٧) لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلاً مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَاناً وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ (٨) وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ)) (الحشر: ٧-٩).

ترجمه: [هغه شى چيگ راكگرحگولى دى الله پر رسول خپل باندى له (مالونو د) اهل د قريو كليو (بيگ له جنككگه) نو (هغه) دى الله لره او رسول (د الله) لره، او (دغه اموال دي) خپلوانو د رسول (الله) لره، او (دغه اموال دي) يتيمانو لره او مسكينانو لره او مسافرانو لره (مقرر كؤى دى الله دا قسمت لپاره دديگ چيگ و نه ككگرحگي (دغه اموال) دولت په منحگ د غنيانو كيگ له تاسيگ خگخه (چيگ له حقه زيات واخلي او فقراوْ ته لإ وركؤي) او هغه خگه چيگ وركؤي تاسيگ ته رسول (د

الله) نو وائ خلی وییګ نیسئ قبول ییګ کؤئ! او هغه خګه چیګ منع کوي (رسول الله (ص) تاسیګ له هغه خګخه نو بیرته شئ تریګ (مه ییګ غواؤئ) او وویریږئ له (عذاب د) الله په حګان ساتلو له معاصیو بیشکه الله سخت دی عذاب (دده)، (دغه اموال دي) د پاره د فقیرانو هجرت کوونکیو (هغه مهاجران) چیګ ایستلی شوي دي دوی له کورونو، کلیو خپلو خګخه او له اموالو خپلو خګخه په دیګ حال کیګ چیګ طلبوي دوی فضل، بشګنه، مهرباني له الله او رضاء (دده) او مرسته (مدد) کوي له الله او له رسول د دغه (الله) سره (په نفسونو او مالونو خپلو سره) دغه (مهاجران) هم دوی دي صادقان رشګتینی (په ایمان او جهاد کیګ) او هغو (انصارو لره دي دغه اموال) چیګ حګائ ییګ نیولی دی په (دیګ) کور (مدینه) کیګ او (خالص کؤی ییګ دی خپل) ایمان پخوا له دغو (مهاجرانو) خګخه، خوشګوي، محبت کوي دوی له هغه چا سره چیګ هجرت ییګ کؤی دی دوی ته، او نه مومي دوی په زؤونو، سینو خپلو کیګ خګه تنکګي (حسد) له دغه شي خګخه چیګ ورکؤی شوی وی (مهاجرانو لره) او غوره کوي (مهاجران) مقدموي ییګ پر خپلو حګانونو او اکګر که وي پر دوی باندیګ تنکګي (فاقه او حاجت هغه خګه ته چیګ دوی ییګ ایثاروي) او هر هغه چیګ وساتلی شي له بخل د نفس دده نه (او له حرص نه په مال باندیګ) نو هم دغه کسان دي هم دوی مراد موندونکي په مراد رسیدلي (په ثناء صفت د دنیا او په ثواب د عقبی سره].

الله تعالی امر کؤیدی چیګ رسول الله (ص) ته په لاس ورغلی فئ پدیګ آیت کیګ د تګولو ذکر شوو کسانو حق دی خو ددیګ خمس ییګ تر ذکر شویو کسانو پوری ندی خاص کؤی، بلکه د خمس حکم ییګ عام او مطلق بیان کؤی، تګولو ته ییګ شامل کؤی، نو دا پر حګانکګؤیو مصارفو یعنی د خمس پر مستحقینو، او عامو مصارفو یعنیګ مهاجرینو، انصارو (رض) او تر قیامته راتلونکو مسلمانانو ویشل کیږي. رسول الله (ص)، او راشده خلفاوو (رض) همدا حکم په همدیګ شکل عملي کؤیدی، احمد له عمر (رض) نه روایت کوي چیګ وایي: پدیګ مال کیګ هیڅګوک، هیڅګ فرد له بل نه زیات مستحق ندی، زه پکیګ له هیچا نه زیات حقدار نه یم، پدیګ کیګ له غلام نه پرته د تګولو مسلمانانو برخه او حق شته ، خو خګرنګګه چیګ مونږ د الله تعالی او رسول الله (ص) په وؤاندیګ یوه درجه او منزله نلرو، د مختلفو درجاتو درلودونکي یو، نو هر خګوك د اسلام په لار کیګ د هغه د ابتلاء او ازمیشګت په اندازه ارزشګت لري، د هر چا درجه په اسلام کیګ د هغه د سابقیګ په اندازه ده، هر خګوك او شتمني ییګ، هر فرد او اؤتیا ییګ، که ژوندی وم، نو قسم په خدای چیګ د صنعاء په غره کیګ شپون به هم پخپل حګای کیګ له دیګ مال نه خپله برخه اخلي.

د فئ په آیت کیګ ذکر شوي کسان همغه دي کوم چیګ د خمس په آیت کیګ یاد شویدي، خو انصار او مهاجرین او پیروان ییګ (مسلمانان) د خمس په آیت کیګ ندي ذکر شوي حګکه دوی د فئ مستحقین دي، او د خمس د مستحقینو لپاره دوه استحقاقه دي: یو استحقاق خاص له خمس نه او بل عام استحقاق له فئ نه ، دوی په دواؤو کیګ شامل دي.

همدا راز د فئ مالونه پر مستحقینو یو برابر نه دي ویشل شوي، بلکه د هر چا قرباني، سابقه، درجه، مرتبه، ضرورت او اړتیا په نظر کېږ نیول شویده، همدا راز خمس هم په همدېږ شکل تقسیم شویدی. یعنی رسول (ص) فئ او خمس لکه د میراث، وصیت او نورو مطلقو اموالو په شان ندی ویشلی، الله تعالی د خمس او فئ مستحقین یو برابر معرفي کړیدي. خمس د تګاکل شویو پنځګو اصنافو حق دی، خو دوی په فئ کی هم حق لري، فئ عام دی خو یوازېږ د هغو کسانو حق بلل کېږي چېږ د حشر په سورت کېږ یادونه ورنه شویده. الله تعالی د خمس مستحقین د فئ مستحقین هم بللي، او د دوی د ارزښګت او اهمیت له امله یېږ تګاکلي او تعیین کړیدی او خګرنکګه چېږ غنیمتونه تر خپلو مستحقینو پوریږ خاص دي د بل چا حق ورسره نشته، نو حګکه یېږ د اهل خمس لپاره د خمس د کګوښګي کولو حکم کړیدی یعنی خمس یېږ تر دوی پوری خاص کګرحګولی دی او خګرنکګه چېږ فئ تر کوم خاص صنف پوریږ محدود ندی، نو مستحقین، ورسره انصار، مهاجرین او تابعین یېږ حقدار بلل شوي او همدوی ته ورکړل شویدی، پدېږ سره د فئ او خمس مصرف یو شانته او برابر دی. رسول الله (ص) به د الله تعالی او خپله برخه د اسلام د مصلحت لپاره مصرفوله، او د خمس له پنځګو برخو نه خګلور برخېږ به یېږ د هغېږ پر مستحقینو ویشلېږ، خو د حاجت، اهمیت او اړتیا په بناء یېږ هر چاته خپل حق ورکاوه.

فصل
له دښګمنانو سره د معاملېږ په هکله د رسول الله (ص) لارښګوونېږ

کله چېږ رسول الله (ص) ته د مسیلمه کذاب استازو وویل: مونږ وایو مسیلمه د الله تعالی رسول (ص) دی، رسول الله (ص) ورته وفرمایل: (که استازي وژل کېدلی، یعنېږ که مرکګ یېږ جائز وای نو تاسېږ به مېږ وژلي وای).

ابو رافع چېږ قریشو د خپل استازي په توکګه رسول الله (ص) ته ولیږه، ابو رافع غوښګتل چېږ همدلته پاتېږ شي، او بیرته قریشو ته لاړ نشي، رسول الله (ص) ورته وفرمایل: (زه عهد سپك نه شمېریم، نه یېږ ماتوم، برد (استازي) نه ایساروم، ته اوس خپل قوم ته ورشه ، که دېږ په زړه کېږ هغه خګه (اسلام) و چېږ فعلا پکېږ شته، نو بیرته راستون شه).

رسول الله (ص) د حدیبېږ له تړون نه وروسته ابو جندل چېږ له مشرکینو نه راتښګتېدلی و بیرته هغوی ته وسپاره، خو راغلی مسلمانېږ شګحګېږ یېږ بیرته ونه سپارلی، کله چېږ سبیعه اسلمیه راغله، اوپسېږ یېږ خاوند راغی چېږ بیرته یېږ بوزي، الله تعالی دا حکم نازل کړ:

((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآتُوهُمْ مَا أَنفَقُوا وَلا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَلا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَاسْأَلُوا مَا أَنفَقْتُمْ وَلْيَسْأَلُوا مَا أَنفَقُوا ذَلِكُمْ حُكْمُ اللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ)) (الممتحنه: ۱۰)

ترجمه: [ایگ هغو کسانو چیگ ایمان ییگ راوؤی دی (یعنی ایگ موْمنانو کله چیگ راشي تاسیگ ته موْمنانیگ (شگحگیگ) هجرت کوونکیگ وطن پریشگوونکیگ نو وایی ازمویئ تاسیگ هغوی، الله ته شگه معلوم دی ایمان د دوی، نو که وپیژنئ تاسیگ دوی (په قسم سره) مومنانیگ، نو بیرته مه لیإئ هغوی طرف د کفارو ته نه دي دغه (موْمنانیگ شگحگیگ) حلالیگ هغو (کفارو سؤیو) لره او نه دي هغه (کافران) حلال دیگ (شگحگو موْمنانو) لره او ورکؤئ تاسیگ (هغو کافرانو) ته (چیگ میؤونه (خاوندان) د هغو شگحگو دي) هغه خگه چیگ لکگولی یی دی (له مهره) او نشته هیخگ کگناه پر تاسیگ باندیگ چیگ نکاح وتؤئ تاسیگ له دیگ شگحگو سره په شرط د دیگ کله چیگ ورکؤئ تاسیگ هغو (شگحگو) ته مهرونه د دوی او منککگولی مه نشگلوئ په عصمتونو د شگحگو کافرانو (او مه یی ساتئ په نکاح خپله کیگ) او وغواؤئ تاسیگ هغه خگه چیگ خرخگ کؤي دي تاسیگ (پر دغو کافرانو) او ودیگ غواؤي (دغه کفار هم) هغه خگه چیگ خرخگ کؤی وي هغوی (له مهرونو پر دغو مهاجرانو) دا (مذکوره احکام) حکم د الله دی حکم کوي (الله په دغه سره) ستاسیگ په منحگ کیگ او الله شگه علم والا دی شگه حکمت والا دی].

ددیگ حکم له نزول نه وروسته رسول الله (ص) سبیعیگ ته قسم ورکؤ چیگ په رشگتیا سره د اسلام پخاطر مهاجره شویده، له قوم نه د راتککگ علت ییگ اسلام دی، نه بل خگه، له میؤه نه د نفرت او یا بل مشکل له امله نده راغلی، هغیگ قسم وخوؤ چیگ صرف د اسلام لپاره راغلیگ ده، نو رسول الله (ص) ییگ خاوند ته مهر ورکؤ او هغه ییگ ورته ونه سپارله. الله تعالی فرمایي: ((وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ إِنَّ اللَّهَ لا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ)) ((الانفال: ۵۸))

ترجمه:[او که ویرپإی (ایگ محمده!) له کوم قوم (چیگ وعده ییگ کؤیگ ده له تاسره) د خیانت نو وغورحگوه دوی ته (دغه عهد) په (داسیگ أول (طریقه) چیگ شئ تاسیگ او هغوی سره) برابر، بیشکه الله نه خوشگوي خیانت کوونکي].

رسول الله (ص) فرمایلي: (خگوك چیگ له کوم قوم سره تؤون لري، نو د نیتگیگ تر رسیدو پوریگ دیگ نه د کومیگ مادیگ مخالفت کوي او نه دیگ تؤون تجدیدوي، چیگ نیتگه پوره شوه، نو

په شګه او برابره توکګه ییګ دیګ ختم شویګ اعلان کؤي)، دا حدیث په ترمذي کیګ روایت شویدی چیګ صحیح ییګ بللی. رسول الله (ص) فرمایي: (د مسلمانانو وینیګ برابریګ دي، او تر ټګولو نه د کم او تګیتګ فرد ضمانت او تضمین (پناه ورکول) پر ټګولو لازمیږي یا دا چیګ معاهده پر ټګولو لازمیږي).

رسول الله (ص) هغو دوو تنو ته امان او پناه ورکؤه، کوم چیګ لومؤی ییګ د تره لور ام هانئ (رض) پناه ورکؤی وه، همدا راز کله ییګ چیګ لور زینب بنت رسول الله (ص) خپل خاوند ابو العاص بن ربیع ته پناه ورکؤه، نو رسول الله (ص) همدا نافذه وبلله او د هغیګ پناه ورکول ییګ تایید کؤل او وییګ فرمایل: (یجیر علی المسلمین أدناهم: د مسلمانانو د تر ټګولو تګیتګ فرد پناه او امان پر ټګولو مسلمانانو لازمه ده).

دا خګلور مسئلیګ دي لومؤی ییګ دا چیګ رسول الله (ص) فرمایي: ((المسلمین ید علی من سواهم: مسلمانان د نورو په مقابل کیګ یو لاس دي) او دا حکم پدیګ دلالت کوي چیګ د کفارو له پاره پر مسلمانانو د هیخګ أول واکمنة او ولایت حق نشته، کفار نشي کولی په اسلامی حکومت کیګ په مهمو او حساسو چوکیو کار وکؤي.

د رسول (ص) دا قول چیګ فرمایي: ((یرد علیهم أقصاهم: لیری ییګ هم ورسره شریك دی)) دا پدیګ دلالت کوي چیګ که د مسلمانانو کوم جنګګي کګروپ د عمومي لشګکر په زور او مرسته خګه شیان غنیمت کؤل، نو د لشګکر پوحګیان چیګ لیری دي هم پدیګ غنیمت کیګ برخه لري حګکه دا د دوی په همکاری تر لاسه شوي، همدا راز د فئ هغه مال چیګ بیت المال ته داخل شي، نو پدیګ کیګ ټګول مسلمانان لیری او نژدی شریك دي که خګه هم د نژدي خلکو په واسطه لاسته راغلی وي.

رسول الله (ص) د نجران له نصرانیانو، د ایله له اوسیدونکو چیګ په ختګه عربان او دین نصرانیان وو، د دومه له نصراني اوسیدونکو چیګ زیاتره ییګ عربان وو، او د یمن له یهودانو او مجوسو نه جزیه اخیستیګ ده، خو له مشرکو عربانو نه ییګ جزیه نده اخیستی. امام احمد او امام شافعي وایي: جزیه یوازیګ له اهل کتاب (نصرانیانو، یهودانو) او مجوسو نه اخیستل کیږي، له نورو نه جزیه نشي اخستل کیدلی هغوی به یا اسلام راوؤي او یا به وژل کیږي خو یو شمیر نور علماء وایي: د جزییګ حکم عام دی له اهل کتاب (یهودو - نصرانیانو) نه د قرآن په حکم، او له مجوسو نه د سنتو په حکم جزیه اخیستل کیږي، او نور اقوام هم همدا حکم لري، حګکه مجوس مشرکان دي، کتاب نلري، له دوی نه د جزیي اخیستل له ټګولو مشرکانو نه د جزیي اخیستلو د جواز په معنی دی، خو رسول الله (ص) چیګ له مشرکانو عربانو نه جزیه نده اخیستی، ددیګ وجه داده چیګ هغوی د جزیي له حکم نه مخکیګ په اسلام مشرف شوي وو، او دا صحیح نده چیګ د بت پرستانو کفر له مجوسو نه سخت او غتګ وبلل شي، بلکه اصلا د مجوسو کفر أیر غتګ دی حګکه بت پرستان د

ربوبيت توحيد مني، د الله تعالی پر خالقيت ايمان لري، بتان الله تعالی ته د تقرب په نيت نماځګي، بتان د جهان خالقان نه شميري، له ميندو، خويندو او لونګو سره د نکاح جواز نه ورکوي او د هغوی په منځګ کيګ د ابراهيمي دين ځګه آثار وو، خو مجوس د هيڅګ نبي (ع) شريعت نه مني.
رسول الله (ص) چيګ د هجر او نورو سيمو مشرانو او پاچايانو ته ليکونه واستول، د اسلام بلنه ييګ ورکؤه او دا ييګ ورته ځګرګندده کؤه که اسلام نه مني، نو جزيه ديګ ورکؤي، دا غوشګتنه ييګ عامه وه پديګ کيګ ييګ د عربانو او نورو تر منځګ فرق ندی کؤی.
رسول الله (ص)چيګ معاذ (رض) يمن ته استاوه، امر ييګ ورته وکؤ چيګ له هر بالغ فرد نه يو دينار او يا ييګ د بييګ په اندازه يمني جاميګ واخلي، عمر (رض) بيا دغه اندازه زياته کؤه د سرو زرو په خاوندانو ييګ په کال کيګ ځګلور ديناره او د سپينو زرو پر خاوندانو ييګ ځګلويشګت درهمه مقرر کؤل رسول الله (ص) د يمن د اوسيدونکو بيګ وسة ته کتلي وْ او عمر (رض) د شام د اوسيدونکو له حالاتو او اقتصادي وضعيګ سره برابره جزيه ورباند يګ وتګاکله.
له رسول (ص) نه ثابته ده چيګ له قريشو سره ييګ د معاهديګ د ماتولو له اعلان نه پرته پر هغوی يرغل جائز وباله، ځګکه دوی عهدمات کؤ او له خپلو هغو حليفانو سره ييګ مرسته وکؤه چيګ د رسول الله (ص) پر حليفانو ييګ حمله کؤيګ وه پديګ اساس رسول الله (ص) د دوی دا مرسته تيری وباله، د خپلو حليفانو په خلاف جګګؤه ييګ د ځګان په خلاف جګګؤه وبلله، او له قريشو سره ييګ جنګګ اعلان کؤ.

فصل
د نکاح په هکله د رسول الله (ص) لارشګوونيګ

رسول الله (ص) د نکاح ترغيب کؤيدی، فرمايي: (واده وکؤئ، د نورو قومونو په منځګ کی به د خپل امت په کثرت فخر کوم)، په بل حديث کی فرمايي: (نکاح زما سنت دی، ځګوك چيګ زما له سنت نه اعراض وکؤي، هغه زما له امت ځګخه ندی).
رسول الله (ص) د هغيګ کونأيګ نکاح فسخه کؤيګ ده چيګ پلار ييګ په زور چاته په نکاح ورکؤيګ وه ، يعنی د هغيګ خوشګه نه وه په زور واده شويګ وه.
په (السنن) کيګ روايت دی چيګ يوه پيغله ييګ پلار په زور، د هغيګ له خوشګيګ پرته په نکاح ورکؤی وه، رسول الله (ص) هغيګ ته اختيار ورکؤ چيګ واده ردوي او که تائيدوي ييګ، يو

حديث فرمايي: ((لا تنكح البكر حتى تستأذن و أذنها أن تسكت: پيغله بيګ اجازيګ په نكاح نه شي وركول كيدلی، او د پيغليګ سكوت اجازه ده)).
رسول الله (ص) امر كؤيدی چيګ له يتيميګ نجلة نه ديګ د واده په هكله مشوره وغوښګتل شي او رسول الله (ص) بيان كؤيده چيګ له بلوغ نه وروسته يتيم والی نشته، دا پديګ دلالت كوي چيګ د يتيميګ نكاح جواز لري او همدا د قرآن حكم دی.
په (السنن) كيګ روايت دی چيګ رسول الله (ص) فرمايلي: (لا نكاح إلا بولي: له ولي نه پرته نكاح نه صحيح كيږي)، په بل حديث كيګ فرمايي: (ښګحګه ديګ پخپله حګان په نكاح نه وركوي، پخپله ديګ واده نه كوي، حګكه زنا كاره ښګحګه پخپله حګان واده كوي) كه يوه ښګحګه بيګ دوو وليانو په نكاح وركؤه، نو د لومؤي ولي نكاح مقدمه ده.
ثابته ده چيګ د رسول الله (ص) په زمانه كيګ يوه سؤي واده وكؤ، خو د ښګحګيګ لپاره بيګ مهر نه و تګاكلي، او مخكيګ له دخول نه مؤ شو، رسول الله (ص) امر وكؤ چيګ ديګ ښګحګيګ ته ديګ مهر مثل وركؤل شي، نه ديګ كم وي او نه زيات، هغه اندازه ديګ وتګاكل شي چيګ معقوله او مقبوله وي، او دا ښګحګه د ميؤه په مال كيګ د ميراث حق هم لري او خګلور مياشتيګ او لس ورحګيګ به عدت هم تيروي. ترمذي روايت كوي چيګ رسول الله (ص) يوه سؤي ته وفرمايل: (نو فلانة به درته نكاح كؤم)، هغه سؤي وويل: قبوله ميګ ده، رسول الله (ص) ښګحګی ته وفرمايل: له فلاني سره واده غواؤيګ، موافقه لريګ؟) هغيګ وويل: موافقه يم)... نو د دواؤو نكاح وشوه، دخول وشو، خو مهر بيګ نه و ورته تګاكلی او نه بيګ خګه شی وركؤي و، دا سؤی چيګ مركګ ته نژدی شو، په خيبر كيګ بيګ له خپليګ برخيګ نه يوه برخه وركؤه، دا پديګ دلالت كوي چيګ كه د مهر اندازه ذكر نشي، نو هم نكاح جائزه ده، او د مهر له تسميی نه مخكيګ دخول روا دی ، او كه خاوند د مهر له تسليمی نه مخكيګ مؤ شي، د ښګحګيګ لپاره مهر مثل دی كه خګه هم دخول بيګ نه وی كؤی، او عدت هم پريګ لازم دی، همدا د ابن مسعود (رض) او عراق د علماوو رايه او مذهب دی او همدا حديث پديګ هم دلالت كوي چيګ يو تن كولی شي د نكاح د عقد د دواؤو لوريو ولايت وكؤي، او د نكاح د صحت لپاره فقط دا لفظ كافي دی چيګ ووايي: (زوجت فلانا بفلانة: د فلاني لپاره ميګ فلانة په نكاح كؤه).
خګوك كه پداسيګ حال كيګ په اسلام مشرف شي چيګ له خګلورو نه زياتيګ ښګحګيګ ولري، رسول الله (ص) امر كؤيدی چيګ دا شخص ديګ له خپلو ميرمنو نه خګلور د حګان لپاره غوره كؤي او نوريګ ديګ طلاقيګ كؤي، او كه خګوك په اسلام مشرف شو او دوی خويندیګ بيګ په نكاح كيګ ويګ، نو يوه ديګ د حګان لپاره غوره كؤي، دوهمه ديګ پريږدي دا احكام پديګ دلالت كوي چيګ د كفارو نكاح هم صحيح ده، او كافر له اسلام نه وروسته حق لري خپليګ هغه خګلور ميرمنيګ په خپله نكاح كيګ وساتي چيګ دده خوښګيګ وي مخكينة وي كه

وروستنۀ، او د هغوی په منځګ کيګ د غوراوي پوره حق لري همدا د جمهورو علماوو رایه ده.
ترمذي روايت کړی چيګ رسول الله (ص) فرمايي: غلام که د خپل مالك (بادار) له اجازيګ پرته واده وکړي هغه عاهر (زنا کار) دی.

(والله أعلم و أحکم و الحمدلله رب العالمين وصلی الله علی محمد و علی آله و اصحابه اجمعين)

سلطان محمود صلاح
د شپيګ آته بجيګ ۱۵ دقيقيګ، حيات آباد، پيشګور
۱۳۸۴/۱/۱۳ = ۲۰۰۵/۳/۲

Download From; Aghalibrary.com